

Eugeni S. Reig

DES DEL MEU RACÓ

Selecció d'articles, estudis i ressenyes



DES DEL MEU RACÓ

Selecció d'articles, estudis i ressenyes

Eugeni S. Reig

Crèdits

© Eugeni S. Reig

Edita: Ajuntament d'Alcoi. Regidoria de Política Lingüística, 2019

ISBN: 978-84-16186-25-9

Depòsit legal: A 460-2019

Impressió: Quinta Impresión, Alacant

Disseny i maquetació: Tábula Comunicación

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, sense l'autorització prèvia i escrita de l'autor i de l'editor, llevat de les citacions en revistes, diaris o llibres si se n'esmenta la procedència.

ÍNDEX

PRÒLEG	7
INTRODUCCIÓ	11
SELECCIÓ D'ARTICLES	25
<i>Eixugar i assecar. Eixut i sec</i>	27
¿Amb què li llevem el tapó de suro a una botella?	31
Castellanismes subtils	32
<i>Altra volta</i>	35
¿Quin castellà parlem els alcoians?	36
<i>L'arc de sant Martí</i>	40
Castellanismes de primera i de segona	44
<i>Bon dia i bona nit, però mai bona vesprada</i>	47
<i>Esquena, muscle, espatla, espatleta i espatló</i>	51
Festes de moros i mores i cristians i cristianes	53
<i>Caixó i calaix</i>	56
Assimilacions vocàliques	58
Fonemes afegits i lletres afegides	60
Llenguatge vampir	63
Calcs del castellà que hem d'evitar	65
Noms propis que esdevenen noms comuns	69
<i>Els reis d'Orient</i>	71
Sobre la paraula "gilipollas"	73
<i>Abans, ans, enans, enantes i "antes"</i>	76
El betacisme	78
El ieisme	81

La dignitat de les paraules	84
Pensar i actuar en positiu	87
¿Com pronunciem el valencià?	90
Les dones i les festes d'Alcoi	96
El lèxic i les festes d'Alcoi	98
L'anteposició dels adjectius qualificatius	101
<i>Picar i coure / picor i coentor</i>	104
<i>Política, politologia i polítleg</i>	107
I ara, damunt, l'anglització	109
Els dies de la setmana	113
¿"Tres quarts del mateix" o <i>dos dits de la mateixa</i> ?	117
Els mesos de l'any	119
Masculins i femenins	122
Els noms dels colps en valencià	128
<i>Com s'ha casat el fill del rei, enguany plantarem carxofes</i>	131
<i>Quin, quina, quins, quines</i>	132
¿Alacantí?	133
La <i>tx</i> a començament de paraula	134
Dignitat	135
La <i>c</i> i la <i>z</i> castellaness	137
El lèxic popular en la llengua culta	138
¿ <i>El dia següent o l'endemà</i> ?	141
Disjunció inclusiva	143
¿Quantes esquenes tenen els capellans?	144
Menjadors d'articles	146
Pompeu Fabra i els valencians	147
L'entrada de moros del 2011 a Canal 9	149
<i>Tanda</i>	151
¿ <i>Morir-se de gana o morir-se de fam</i> ?	152
<i>Trau la llengua fa olor de castellà</i>	154
<i>Trau la llengua i el café gelat</i>	157
<i>A cal sabater, sabates de paper</i>	159
Els hipocorístics usats en valencià com a nom de persona	160
<i>i Això podíem fer!</i>	161
<i>Devers, diners, socors, dimarts i llavors</i>	163
L'entrada de moros del 2012 en Canal 9	165
Una errada de Fabra: la definició del verb <i>eixamorar</i>	167

<i>¿Iaio i iaia o avi i àvia?</i>	170
Un dia tal del mes tal de l'any tal	171
Degeneració lingüística	172
<i>¿Cardar en valencià?</i>	175
Una errada de Joan Coromines: la definició de <i>quadrinyola</i>	176
Una errada de Joan Coromines: la definició de <i>penella</i>	178
<i>¿Erra que erra?</i>	180
<i>El gat està gitat en el foguer</i>	182
<i>¿Vaig a anar o aniré?</i>	184
El nom de la llengua dels valencians	185
La castellanització subtil del lèxic	187
Usos inadequats del verb donar	188
<i>¿Guardaespatles o guardaesquenes?</i>	190
Sobre la paraula <i>passacarrer</i>	193
<i>Escoltar i sentir</i>	195
Una llengua més castellanitzada i més masclista. El rebuig en la llengua culta de la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona	196
Sobre <i>Canyís</i> i les seues <i>canyissades</i>	202
Sobre l'ús en valencià del verb <i>apropar</i> i d'uns quants castellanismes mentals més	204
Sobre la paraula <i>tio</i>	211
La bota malaia i la gota xinesa	214
Sobre la paraula <i>mascota</i>	216
ESTUDIS	219
<i>Pel matí, per la vesprada i per la nit</i>	221
Sobre <i>rist</i> i <i>rigut</i>	230
Sobre la paraula <i>renyó</i>	236
<i>¿El taüt o la taüt?</i>	241
Sobre la paraula <i>aixovar</i>	244
Una complicació innecessària de la llengua culta	265
La paraula <i>pota</i> en valencià	273
Sobre la paraula <i>tratge</i>	282
<i>Petot, pototet, petorri</i> i altres paraules de la família de <i>petit</i>	286
Sobre la locució <i>donar pena</i>	290
El DNV i l'accentuació de les <i>ee</i> obertes en valencià	294

<i>¿Axampanyat, atxampanyat o aixampanyat?</i>	302
Sobre les paraules <i>matalaf</i> i <i>matalafer</i>	306
<i>Tindre més sort que un gos que s'ofega</i>	315
L'ús de <i>com a</i> amb valor comparatiu	317
<i>Més aïna, més bé</i> i locucions equivalents	331
La locució conjuntiva concessiva <i>mas que</i>	347
RESSENYES	359
<i>La marrada</i> de Miquel Adrover	361
<i>Les Històries Casolanes</i> de Jordi Valor i Serra	362
Un llibre fonamental: <i>Millorem la pronúncia</i>	364
<i>La velleta refranyera</i>	366
La catalanitat indiscutible de l'extrem sud valencià	370
Un tresor lingüístic a l'abast de tothom. Recensió dels dos primers volums del <i>Petit atlas lingüístic del domini català</i> de Joan Veny	372
<i>Bo com la mel de catem</i> . Noves aportacions a la fraseologia valenciana. Ressenya del <i>Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)</i>	376
Ressenya del <i>Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)</i>	397
BIBLIOGRAFIA	405
CIBERGRAFIA	422

PRÒLEG

Josep Eugeni Sempere Reig, l'home a qui agrada col·leccionar paraules, és un cas ben paradigmàtic dins el panorama lingüístic a casa nostra. Pèrit industrial de formació, de ben jove va manifestar un gran interès pel valencià i va començar un aprenentatge autodidàctic de la mà de les obres de Carles Salvador, Josep Giner i Manuel Sanchis Guarner.

La trajectòria de Josep Eugeni Sempere Reig demostra que a més de ser una persona que estima, es preocupa i s'ocupa del valencià, és també una persona intel·lectualment inquieta i un treballador infatigable per salvar de l'oblit el nostre patrimoni lèxic. És per això que convé recordar la seua tasca de lexicòleg, de compilador incansable del lèxic i la fraseologia valenciana en obres com *Valencià en perill d'extinció* (1999-2005), *Les nostres paraules* (2008), *El valencià de sempre* (2015), o *El borum i els gospins. El lèxic tradicional d'Alcoi en l'obra de Joan Valls Jordà: una aproximació* (2017). El seu afany per conèixer el valencià viu, l'ha portat a arrebregar totes aquelles expressions de la parla quotidiana que li semblen interessants, ja siguen paraules, locucions, frases fetes, parèmies, refranys...

Però, a més, el seu compromís amb la llengua dels valencians també es palesa en el fet de ser un dels fundadors, artífex i impulsor de la llista Migjorn, que va començar el camí l'any 2002. Una llista de difusió en Internet que va nàixer amb la voluntat de ser un espai d'intercanvi d'informació lingüística sobre qüestions que afecten la llengua des de perspectives diferents, i que també va propiciar la creació d'InfoMigjorn, que es va començar a distribuir en setembre del 2008, un butlletí que arreplega notícies, entrevistes, articles, així com informació sobre seminaris, congressos, cursos, conferències, presentacions de llibres, etc., generats sobre la llengua.

I ara posa en mans dels lectors una altra obra, *Des del meu racó*, que conté una selecció de setanta nou articles de premsa, dèsset estudis i huit ressenyes, dels més de dos-cents escrits que ha redactat al llarg de vint anys i que han sigut publicats en diferents diaris com *El Punt*, *El Punt-Avui*, *Ciudad de Alcoy*, *Levante-EMV*, *Las Provincias i Mediterráneo*; en revistes com *Llengua Nacional*, *El Temps*, *Aula de Lletres Valencianes* i *Caplletra*; o en publicacions electròniques com ara *Núvol*, *La Veu*, *Pàgina 66* i *ARA Multimèdia*. Cal fer notar que el primer article del llibre està datat el 2 de novembre del 2004 i l'últim és del 2 de gener del 2019.

He de confessar que en llegir el títol, *Des del meu racó*, vaig evocar ràpidament la imatge de l'habitació pròpia propugnada per Virgínia Woolf, tant amb el valor de

l'espai físic que cal per a escriure, un espai on la veu interna i els pensaments puguen fluir sense interrupcions; com amb el valor simbòlic de l'autoafirmació intel·lectual.

Un passeig visual pels títols que recull *Des del meu racó* posa de manifest les preocupacions temàtiques del nostre autor, les quals se centren fonamentalment en qüestions de reflexió lingüística. I així reivindica formes valencianes que, per un motiu o per un altre, han sigut bandejades de la normativa, les quals convé reivindicar a fi que no es perden; alerta de la castellanització que està patint el valencià des dels Decrets de Nova Planta, amb el consegüent empobriment de la llengua; posa de manifest la presència constant i en augment d'anglicismes lèxics i sintàctics en la nostra llengua; denuncia els calcs del castellà que s'han d'evitar; reflexiona sobre fenòmens com el betacisme o el ieisme; palesa la seua preocupació pel balafiament que fem els valencians del nostre cabal lingüístic; i fins i tot crea conceptes com el de «llenguatge vampir», per a referir-se a la substitució o deturpació de paraules que molt sovint fan els usuaris.

Uns altres articles presenten una temàtica de caire social, com els referits a la presència de la dona en les festes de Moros i Cristians d'Alcoi i al lèxic que és inherent a la festa; en d'altres denuncia la divisió provincial del nostre territori històric, una decisió de la qual els valencians encara estem patint les conseqüències; en uns altres escrits fa referència a la dignitat de la llengua i del poble valencià, i a la necessitat d'augmentar l'ús social del valencià. D'altra banda, també analitza errors de filòlegs insignes com Joan Coromines pel que fa a paraules com *quadrinyola* o *penella* o Pompeu Fabra respecte al verb *eixamorar*; i fins i tot estudia amb rigor i fa aportacions al *Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL).

En definitiva, Sempere Reig en *Des del meu racó* ens deixa la seua reflexió, i ho fa d'una manera descarnada, de vegades amb una bona dosi de sarcasme i d'ironia en l'escriptura, però sempre fent ús de la passió i de la vehemència que el caracteritzen en la defensa i en la recuperació del nostre lèxic patrimonial, del valencià tradicional. Podrem estar d'acord o en desacord amb les seues tesis, o amb alguns dels seus postulats, però el que no se li pot negar a Josep Eugeni Sempere Reig és que ens fa pensar a través dels seus escrits i que, fins i tot, ens obliga a posicionar-nos, ara que això no s'estila. I a parer meu, sobretot, li hem d'agrair l'entusiasme vital, l'optimisme, l'energia i la força amb què defensa l'estima per la seua llengua materna.

VERÒNICA CANTÓ DOMÉNECH

Secretària de l'AVL

INTRODUCCIÓ

D'ençà que el 23 d'abril de 1999 es va publicar la primera edició del meu llibre *Valencià en perill d'extinció* fins a l'actualitat, he escrit uns 200 articles de premsa, a més de diversos estudis i algunes ressenyes de llibres. Pràcticament la totalitat d'aquests treballs els he publicat entre l'1 de setembre del 2008 i el 13 de novembre del 2018 en el butlletí InfoMigjorn. Els articles s'han publicat també en el diari *El Punt* –en la secció **Clar i en valencià**– des del 3 de setembre del 2006 fins al 30 de juny del 2014, primerament en l'edició en paper que es feia a València del diari *El Punt* i, des del 7 de setembre del 2009, en la versió digital. Clar aclarir que el 31 de juliol del 2011, quan es varen fusionar els diaris *El Punt* i *Avui*, el diari va passar a anomenar-se *El Punt Avui*. Una bona part d'eixos articles ha sigut publicada també en la secció **Les nostres paraules** del suplement *El Ciumenge*, dominical del periòdic *Ciudad de Alcoy*, des del 14 de desembre del 2008 fins al 6 de maig del 2012. A més, alguns d'aquests articles s'han publicat també en diaris com ara *Levante-EMV*, *Las Provincias* i *Mediterráneo*, en revistes com *Llengua Nacional*, *El Tempir* i *Valencia al habla*, així com en publicacions electròniques com ara *Núvol*, *La Veu*, *Pàgina26.com* i *ARA Multimèdia* (*Notícies de l'Alcoià*, *el Comtat i la Foia de Castalla*). Els estudis i les ressenyes, a més de publicar-se en el butlletí InfoMigjorn, s'han publicat en les revistes *Llengua Nacional*, *Aula de Lletres Valencianes* i *Caplletra*. Les publicacions en paper es poden consultar en les hemeroteques i les digitals poden trobar-se fàcilment en internet.

El llibre present conté una selecció de 80 articles de premsa, 17 estudis i 8 ressenyes –una d'elles en dues versions: la completa (inèdita) i la resumida (publicada en la revista *Caplletra*)–.

Si les persones que lligen els meus articles de premsa observen que alguna frase o, fins i tot, algun paràgraf –com ara la relació de determinades paraules i expressions que el castellà fa en plural i el valencià en singular–, apareixen en més d'un article, els pregue que siguen benèvoles i indulgents i que no pensen que és autoplagi, que consideren més aïna que és optimització de recursos. Han de tindre en compte que aquests articles els he escrit al llarg de 20 anys i els he publicat en diferents moments i en diversos llocs.

La major part dels articles de premsa s'han publicat, amb molt poca diferència de temps, en diversos mitjans de comunicació. En alguns casos, poden haver-hi algunes diferències entre el text que s'ha publicat en un mitjà de comunicació i el que s'ha publicat en un altre, sobretot pel que fa als diaris i a les revistes en paper que, per motius d'es-

pai, alguns articles ha calgut reduir-los notablement. Els texts que apareixen en aquest llibre són els originals, exactament tal com els vaig redactar inicialment, sense cap retoc ni cap reducció. Al final de cada escrit apareix la data en què va ser redactat.

El meu model lingüístic

Tots els que escrivim tenim un model lingüístic al qual ens ajustem. Considere que és convenient que cadascú explique de manera clara el seu model a fi que pugua ser conegut per qui ho desitge. El meu model lingüístic és el que trobareu tot seguit. No és ni millor ni pitjor que cap altre, és el que jo, lliurement, he triat perquè m'ha semblat el més adequat per a escriure un valencià digne i comprensible.

En general, empre el valencià normatiu que correspon a les directrius que dóna la *Gramàtica normativa valenciana* editada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Tot seguit explique de manera explícita com actue en qüestions concretes.

- Faig sempre la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona. Tots els valencians hem fet sempre eixa concordança i, actualment, la immensa majoria de nosaltres continuem fent-la. Encara que en el cas del masculí plural l'hem perduda per complet des de fa molt de temps, en el femení singular i en el femení plural continuem fent-la.

El castellà no fa la concordança, però en eixa llengua no hi ha cap problema. Si dic “lo he visto”, sé que em referisc ‘a él’ i si dic “la he visto” sé que és ‘a ella’. En valencià, si dic “l’he vist” quan em referisc a ell i “l’he vista” quant parle d’ella, la cosa és claríssima. Però si dic “l’he vist” en els dos casos, no puc saber de qui parle.

En la *Gramàtica Normativa Valenciana* de l’AVL (pàgina 180, punt 23.2.2.1.) diu: «El participi dels temps composts concorda en gènere i nombre amb els pronoms acusatius de tercera persona lo, la, los, les: –*Has vist la meua germana?* –*No, encara no l’he vista.*» La concordança també es dóna en aquells casos en què el temps compost va seguit d’un infinitiu i el pronom s’anteposa al conjunt verbal, amb independència que el pronom siga un complement de l’infinitiu o no: *No les he sentides entrar. No l’ha deguda conèixer. No les hem pogudes comentar.*»

La concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona, per desgràcia, s’ha perdut, probablement per influència del castellà, en una part important de la nostra àrea idiomàtica –la major part de Catalunya– però es conserva ben viva en terres valencianes i, també, a les Illes Balears a on, fins i tot, fan la concordança amb el masculí plural. Actualment molts escriptors continuen fent la concordança –com feia la llengua clàssica i com continuem fent valencians i illencs– però alguns que no la fan en la llengua parlada, tampoc la fan en la llengua escrita i això s’admet, es considera correcte. Jo comprenc perfectament –i em sembla molt bé i estic total-

ment d'acord— que als minusvàlids els donem tota classe de facilitats per a fer-los la vida més fàcil, més còmoda i més agradable, però el que no puc comprendre —ni crec que ho entenga ningú— és que u s'automutile voluntàriament per a convertir-se en minusvàlid i gaudir d'eixes facilitats. Doncs això és exactament el que fan els valencians que renuncien a fer la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona en la llengua culta quan la immensa majoria de nosaltres la fem en la llengua parlada. És mutilar la llengua d'una manera lamentable. Maltractar-la i empobrir-la d'una manera absurda a canvi de no res. I acostar-la una mica més al castellà.

Actualment, que tanta preocupació hi ha perquè les dones no siguin invisibles tant en la llengua parlada com en l'escripta i, per tal d'aconseguir-ho, usem fórmules moltes voltes absurdes que compliquen les coses d'una manera innecessària, em resulta desconcertant que es deixi de fer la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona que dóna visibilitat a la dona d'una manera ben clara i natural. Si parlem d'unes dones i diem “les he vist” en lloc de “les he vistes” considere que, a més d'atemptar contra la integritat de la llengua, atemptem contra la dignitat de les dones.

- Quan cal accentuar les paraules pose, sobre les *ee* obertes, accent greu, i sobre les *ee* tancades, accent agut (*café, comprén, francés, véiem, interés, entés*, etc.), d'acord amb la manera en què les pronunciem la major part dels valencians, excepte en els mots *què, perquè* i *València*, que els escric amb accent greu a la *e*, per tal de ser fidel a la normativa en vigor, malgrat que els valencians els pronunciem sempre amb *e* tancada.

- Empre la conjugació verbal valenciana amb l'acceptació dels morfemes d'indicatiu i subjuntiu, dels pretèrits imperfets de subjuntiu en *—ara, —era, —ira* i de les formes en *—ix, —isc, —isca* dels incoatius que són les que trobem en la *Gramàtica normativa valenciana* així com en la conjugació verbal del SALT3 i en *Els verbs valencians* (València, 1995), publicació dirigida per Josep Lacreu amb l'assessorament de Germà Colón, Antoni Ferrando i Manuel Pérez Saldanya. Les formes en *—ix, —isc, —isca* dels incoatius són actualment les més generalment emprades pel valencià culte i ja foren emprades per Josep Giner, Enric Valor i Carles Salvador, encara que ells també varen usar les formes populars i vives en *—ix, —ixc, —ixca*.

- Use les formes verbals amb la *i* antihiàtica i, per tant, escric *feia, treia*, etc. En els exemples que reflectixen la llengua tradicional dels valencians empre les formes populars *fea, trea*, etc.

- Escric, tant en el text dels meus escrits com en els exemples, les formes populars *tindre* i *vindre*, generalment usades per la majoria dels valencians, en lloc de les clàssiques *tenir* i *venir*, conservades actualment en terres valencianes de manera residual només en les comarques més meridionals.

• Use en el text dels meus escrits els participis *ofert* i *sofert* i, en els exemples que reflectixen la llengua col·loquial, *oferit* i *sofrit*. Empre sempre *complit*, *establit*, *omplit*, *reblit* i *suplit*. No use mai les formes dialectals pròpies del català oriental *complert*, *establlert*, *omplert*, *reblert* i *suplert*, formes que considere que s'haurien d'eradicar de la llengua culta.

• Pel que fa al participi del verb *ser* (o *ésser*) escric quasi sempre *sigut*, *siguda*, *siguts*, *sigudes* i només esporàdicament *estat*, *estada*, *estats*, *estades*. En els exemples empre *segut*, *seguda*, *seguts*, *segudes* que són les formes populars valencianes.

• Escric el verb *bollir* amb *o* perquè eixa grafia és la més fidel a la pronúncia de la majoria dels valencians, la més adequada per raons etimològiques, la més coherent amb les grafies usades per les altres llengües romàniques (occità *bolir*, italià *bollire*) i la que apareix en el DNV de l'AVL.

• Empre el verb *haver-hi* fent-lo concordar amb el sintagma nominal que l'acompanya i que el parlant percep com a subjecte de l'oració, tal com ho fa gran part del valencià col·loquial, d'acord amb l'argumentació que fa el professor Abelard Saragossà en el capítol 5é del seu llibre *Reivindicació del valencià. Una contribució* titulat “La concordança del verb *haver* locatiu (*De persones com ell, fja no en queden / ja no n'hi han*): teoria i evolució”. Per tant, escric, per exemple, *hi havien moltes dones* en lloc de *hi havia moltes dones*. Eixa concordança és una característica de la nostra llengua que li dóna personalitat i que la diferencia del castellà. Perdre-la significa empobrir la llengua de manera gratuïta i acostar-la més al castellà. La normativa no prohibeix fer eixa concordança.

• Escric la forma clàssica i normativa *veure* en el text dels meus escrits i la variant popular *vore* en els exemples de creació pròpia que reflectixen la llengua col·loquial.

• Use sempre el verb *acostar*, mai el verb *apropar* que considere espuri i innecessari.

• Use el verb *caldre* i les construccions verbals *ser necessari* i *ser menester* de manera alternativa, però done preferència a *caldre*.

• Use els verbs *usar*, *emprar*, *utilitzar* i *gastar* així com la perífrasi verbal *fer servir* de manera alternativa, però done preferència a *usar*.

• Use els verbs *arreplegar* i *recollir* de manera alternativa, però done preferència al primer.

• Use sempre el verb *triar* i, només esporàdicament, *elegir*. No empre mai *escollir*.

• Use els verbs *encollir* i *encongir* de manera alternativa, però done preferència al primer.

• Use indistintament els verbs *dur* i *portar*.

• En els verbs que els valencians –de manera majoritària– velaritzem la primera persona del present d'indicatiu, com ara *afegir*, *collir*, *cosir*, *dormir*, *engolir*, *fregir*, *fugir*,

perdre, sentir, sofregir, voler, etc., escric sempre en el text de redacció la forma clàssica no velaritzada –*afig, cull, cus, dorm, engul, frig, fuig, perd, sent, sofrig, vull*, etc.– i la forma popular velaritzada –*afigc, cullc, cusc, dorc, engulc, frigc, fuigc, perc, senc, sofrigc, vullc*, etc.– en els exemples que reflectixen la parla viva actual. Per que fa al verb *morir*, empre sempre la forma normativa *mor* i no use mai la forma, també normativa, *muir*. En els exemples faig servir les formes populars *morc, mòric* i *muic*, segons la parla que calga reflectir.

- No empre mai els gerundis velaritzats (*tinguent, caiguent, diguent, creguent, vinquent*, etc.), ni tan sols en els exemples.

- Use, habitualment, el perfet perifràstic i només esporàdicament el perfet simple.

- En el perfet perifràstic empre sempre *vares, vàrem, vàreu* i *varen* en lloc de *vas, vam, vau* i *van*.

- En els verbs que es poden conjugar emprant formes pures o formes incoatives –*afegir, fregir, engolir, sofregir*, etc.– utilitze sempre les pures –*afig, frig, engul, sofrig*, etc.– i mai les incoatives –*afegisc, fregisc, engolisc, sofregisc*, etc.–.

- Pel que fa als demostratius, he decidit, tant en el text dels meus escrits com en els exemples, usar el sistema de tres graus de proximitat, que és el que utilitzem els valencians. I, pel que fa a la morfologia, seguisc el criteri que empra el professor Abelard Saragossà en la seua *Gramàtica valenciana raonada i popular*, és a dir, per al primer grau de proximitat, empre en la llengua de redacció sempre les formes reforçades (*aquest* i els seus femenins i plurals) i per al segon grau de proximitat empre habitualment les formes simples (*eixe* i els seus femenins i plurals) i només esporàdicament, si el text ho requerix, les formes reforçades (*aqueix* i els seus femenins i plurals). En els exemples que reflectixen la llengua viva del carrer, utilitze sempre les formes sense increment (*este, eixe* i els seus femenins i plurals), que són les úniques que emprem els valencians en la nostra llengua parlada i que ja eren usades pels nostres clàssics. Hem de tindre ben clar que tant les formes simples dels demostratius com les reforçades són formes genuïnes valencianes i tant les unes com les altres són normatives.

- Use *per* i *per a* com ho fan els parlars valencians.

- Use *com* i *com a* com ho fan els parlars valencians.

- Use quasi sempre *prompte* i només esporàdicament *aviat*.

- Use quasi sempre *davall* i només esporàdicament *sota*.

- Use sempre *damunt*, mai *sobre*.

- Use habitualment *quasi* i només esporàdicament *gairebé*. No use mai *quasibé*.

- Use *a, per* i *de* en sentit duratiu davant les paraules i locucions que emprem per a denominar les diferents parts del dia –*matí, migdia, migjorn, mitjanit, vesprada, nit, mitjan matí, mitjan vesprada*– i també de la paraula *dia* amb el significat de 'temps en el

qual hi ha llum del sol', amb els significats que els valencians assignem a cadascuna de les tres preposicions.

- En les datacions seguisc el criteri de Josep Ruaix, és a dir, use la preposició contracta *del* per als anys 2000 i posteriors i *i* 099 i anteriors, però use la preposició *de* per als anys compresos entre 1100 i 1999.

- Empre, indistintament, *enlloc* i *en cap lloc*. En els exemples use *en cap de lloc*.

- Escric quasi sempre *alguna cosa* i només de manera excepcional *quelcom*.

- Use les partícules pronomino-adverbials *en* i *hi* d'acord amb la normativa vigent.

- En lloc de *mentre*, escric sempre *mentres*, amb l'anomenat sufix adverbial, una epitètica que també duen paraules com ara *abans*, *corrents*, *ensems* o *llavors*.

- Faig servir quasi sempre la locució adverbial de lloc *a on* i només esporàdicament l'adverbi *on*.

- Empre de manera indistinta l'adverbi *malaauradament* i la locució adverbial *per desgràcia*. No acostume a emprar l'adverbi *desgraciadament*.

- Use quasi sempre *prou* i només esporàdicament *suficientment*.

- Use quasi sempre *sovint* i només esporàdicament *freqüentment*.

- Use sempre *després-demà* i *després-ahir*, mai *demà passat* i *abans d'ahir*.

- Use *anit* amb el significat que li donem els valencians a eixe adverbi, és a dir 'la nit d'ahir'. No use l'expressió equivalent *la nit passada*. De la mateixa manera, use *després-anit* amb el significat de 'la nit de després-ahir' d'acord amb l'ús que habitualment fem els valencians d'eixe adverbi.

- Use sempre *avant* i *arrere*, mai *endavant* i *endarrere*.

- Use sempre *així* i només a voltes, en algun exemple, *aixina*.

- Use l'adverbi *adés* amb el significat que li donem els valencians, és a dir, 'en un temps passat molt acostat al present'. També use, si ho considere convenient, les expressions equivalents *fa una estona*, *fa un instant* i *fa un moment*.

- Escric sempre els possessius tòncics femenins amb *u* intervocàlica, tant en singular com en plural: *meua*, *teua*, *seua*, *meues*, *teues*, *seues*.

- Use sempre les formes reforçades (o invertides) del pronoms febles (o àtons) *em*, *et*, *es*, *ens* i *us*. Les formes plenes *me*, *te*, *se*, *nos* (o *mos*, plural analògic de *me*) i *vos* les use només ocasionalment, si cal, en algun exemple en què considere que he de reflectir la llengua col·loquial. En el text dels meus escrits no use mai la forma plena *vos*, encara que el seu ús és normatiu.

- Use sempre la forma reforçada del pronom de tercera persona davant dels verbs començats per *s-*, *ce-* o *ci-* (escric *es sent*, no *se sent*, *es suposa*, no *se suposa*, *es saben*, no *se saben*, *es celebra*, no *se celebra*, etc.), de la mateixa manera com ho feien sovint Pompeu Fabra, Manuel Sanchis Guarner o Enric Valor. Els que defenen que cal escriure la

forma plena del pronom feble de tercera persona davant dels verbs començats per *s-*, *ce-* o *ci-* per a evitar una cacofonia, haurien d'explicar per quins motius no s'ha d'actuar de la mateixa manera amb els pronoms febles de primera i de segona persona i, per tant, escriure també *me menjaré* en lloc de *em menjaré* o *te tiraré* en lloc de *et tiraré*. Cacofonia significa 'malsonant'. Dir que "es sap" és malsonant i "em menje" no ho és pas, és una afirmació subjectiva.

- Use sempre les combinacions valencianes dels pronoms personals àtons.
- Use sempre la paraula *roïn* (i el seu plural, *roïns*) de forma invariable, tant per al masculí com per al femení i, per consegüent, no empre mai *roïna* ni *roïnes*. No use mai la variant formal *roí* (sense *-n*).
- Use els noms *paraula*, *mot* i *vocable* de manera alternativa, però done preferència al primer.
- Use sempre *enguany*, mai *aquest any*.
- Use sempre *l'endemà*, mai *el dia següent*. En els exemples empre *l'endemà* o *el sendemà* segons el parlar que calga reflectir.
- Empre les grafies *dèssset*, *díhuit* i *dènou*, que són les més etimològiques i les més fidels a com es pronuncien els noms dels cardinals citats en quasi tots els parlars valencians. En els exemples faig servir la grafia *dèneu* que s'adiu més a la pronúncia popular. No use en cap cas *disset*, *divuit* i *dinou*.
- Escric les locucions *a voltes*, *a vegades* i *de vegades* de manera alternativa, però done preferència a la primera. No use mai altres locucions equivalents com ara *a pics*, *a cops* o *en ocasions*.
- Escric quasi sempre *més aïna* i només esporàdicament *més aviat* o *més aïnes*. No empre mai altres locucions equivalents com ara *més bé* o *més prompte*, bastant discutibles.
- Pel que fa al femení de *dos*, escric sempre *dues* en el text dels meus escrits i *dos* en els exemples que reflectixen la llengua popular.
- Pel que fa als ordinals, use normalment *cinqué*, *sisé*, *seté* i *huité* però, quan ho considere convenient, empre els cultismes *quint*, *sext*, *sèptim* i *octau*. En els exemples use sempre les perífrasis *el que fa cinc*, *el que fa sis*, *el que fa set* i *el que fa huit* i, en alguns casos, els cardinals amb valor d'ordinals: *cinc*, *sis*, *set* i *huit*.
- Use únicament i exclusivament *menfot*. No empre mai *menfotista*, *menfotiste*, *meninfot*, *menisfotista*, *meninfotiste* ni *passota*. De la mateixa manera, use sempre *menfotisme* i mai *meninfotisme* ni *passotisme*.
- Use sempre el femení d'alguns adjectius acabats en *-ent* (*pudent* / *pudenta*, *lluvent* / *lluenta*, *coent* / *coenta*) de la mateixa manera que escric *valent* / *valenta*, perquè considere que és la solució coherent amb el parlars valencians actuals.

- Faig servir sempre *avi*, *besavi*, *rebesavi* i els seus femenins, plurals i derivats. La paraula *iaio* i els seus derivats, els use només, si cal, en els exemples.

- Use sempre la paraula *manera* per a expressar la idea de com algú pot fer alguna cosa, de com pot actuar en la vida en qüestions determinades, de com és el seu caràcter, etc. Per a aquest concepte use molt poques voltes *forma* i no use mai *modo*, paraula que, per cert, emprava a bondó Enric Valor.

- No use mai els infantilismes *papa*, *mama*, *iaio*, *iaia*, *pipi*, *caca*, *nono*, *bibi*, *tete*, *teta*, *tata*, etc., llevat que calga reproduir en algun exemple el llenguatge infantil o el llenguatge acriaturat que usen alguns adults en determinades ocasions.

- Els plurals dels substantius masculins bisíl·labs i paroxítons acabats en *e*, que duen la *n* per raons etimològiques, els escric sempre acabats en *-ns*, grafia que reflecteix la pronúncia tradicional valenciana, encara ben viva. Per tant escric: *ase* / *àsens*, *cove* / *còvens*, *freixe* / *fréixens*, *home* / *hòmens*, *jove* / *jóvens*, *marge* / *màrgens*, *orfe* / *òrfens*, *orgue* / *òrguens*, *rave* / *ràvens*, *tave* / *tàvens*, *terme* / *térmens*, etc.

- Use indistintament *darrer* i *últim*.

- Use, majoritàriament, el lèxic valencià tradicional. No obstant, quan considere que és adequat o convenient fer-ho, empre paraules i expressions d'altres zones de la nostra àrea idiomàtica.

- Use els vocables valencians només amb els seus significats tradicionals i evite els significats espuris que actualment se'ls dona a causa de la influència de l'anglès. Així: *agressiu* significa 'violent, que agredix, que ataca, que provoca', no significa 'emprenedor, audaç, dinàmic, actiu'. *Confrontar* significa 'posar dues coses, una al costat de l'altra, per a comparar-les', no significa 'enfrentar'. *Contemplar* significa 'esguardar atentament alguna cosa quedant-se absorbt en la vista d'allò que es mira', 'recrear-se la vista mirant alguna cosa', no significa 'considerar'. *Convencional* significa 'establert per un acord', no significa 'tradicional'. *Corporació* significa 'grup organitzat o associació de persones' (corporació professional –d'advocats, de jutges, de metges, etc.– o corporació religiosa) i també 'organisme públic format per diversos membres' (corporació municipal, ajuntament), no significa 'empresa gran, empresa important'. *Crim* significa 'delicte molt greu, molt important' (en llenguatge popular, és sinònim d'assassinat), no significa 'delicte' en general. *Domèstic* significa 'relatiu o pertanyent a la casa en tant que és seu de la família' no significa 'local' ni 'nacional' ni 'en l'interior del país de què parlem'. *En profunditat* significa 'en un lloc profund', no significa 'de manera minuciosa, detallada, detinguda'. *En viu* forma part de l'expressió "menjar-se algú de viu en viu" que significa 'consumir-ne les forces, la salut, el patrimoni'. La locució *en viu* no significa 'en directe' ni tampoc 'en persona'. Malgrat que el significat 'en directe' ha estat acceptat per l'Institut d'Estudis Catalans i ja l'arreplega el DIEC, jo no l'use mai. *Encon-*

tre significa 'acte i efecte d'encontrar o encontrar-se', és a dir, fa referència a persones, animals o coses que es mouen i que se'n troben d'altres que es mouen en sentit contrari, no significa en absolut 'aplec, reunió, trobada, tertúlia o conversa de diverses persones al voltant d'una taula'. *Evidència* significa 'qualitat d'evident'. *Evident* és allò que és perfectament clar a l'enteniment, que no deixa lloc a cap tipus de dubte. *Evidència* no significa en absolut 'allò que serveix per a provar o establir la veritat d'una cosa'. Açò darrer, en la nostra llengua s'anomena 'prova', encara que en anglés en diuen 'evidence'. *Firma* significa 'signatura', no significa 'empresa'. *Honest* significa 'conforme a la decència; no oposat als bons costums i més particularment a la bona conducta sexual', no significa 'honrat'. *Informal* significa 'mancat de formalitat, que no té formalitat', no significa 'que no actua, que no es comporta, que no és vist d'acord amb les regles socials en ús'. *Santuari* significa 'lloc sagrat, església o capella a on es venera la imatge o relíquia d'un sant i que ha esdevingut centre de devoció i pelegrinatge', no significa 'lloc a on un es pot amagar impunement de la justícia'. *Sever* significa 'no gens indulgent amb les faltes, les febleses' i també 'estricte, rígid, en l'observança d'una llei, d'un precepte, d'una regla', no significa en absolut 'greu, molt important, perillós, difícil de superar o de resoldre'. No hi han malalties severes ni perills severes ni problemes severes, hi han malalties greus, perills importants i problemes difícils de resoldre. *Sofisticar* sempre ha significat 'adulterar, falsificar; fer semblar allò que no és' (mireu l'entrada *sofisticar* del DCVB). Ara significa també –per influència de l'anglès– 'aportar avenços notables (a una cosa o a una disciplina), millorar-la, perfeccionar-la' (mireu la segona acceptió de l'entrada *sofisticar* del DIEC). Jo no empre mai eixa segona acceptió.

- No use mai el verb *implementar*.

- Empre cultismes, neologismes, xenismes i arcaïsmes només quan considere que la redacció del text ho exigix.

- Empre sempre la grafia *blog* perquè considere que cal escriure *blog* i no *bloc*, ja que eixe neologisme deriva de *weblog*, vocable format per l'aglutinació de *web log*. També escric *bloquista* i no *bloquista*.

- Les paraules *sandwich*, *ketchup*, *pizza*, *whisky*, *squash*, *flash*, *stop*, *spinnaker*, *striptease*, *show* i *showman* les escric sempre en la grafia que correspon a l'idioma original. Per a les paraules *geisha*, *sushi* i *sashimi*, d'origen japonés, empre la grafia internacionalment acceptada.

- Pose sempre els signes d'interrogació i al començament i al final de la frase. Hi ha qui és partidari de posar-los només al final de la frase i usar els signes invertits únicament en les frases llargues, quan pugua haver possibilitat de confusió. Però ¿quan una frase és llarga i quan és curta? Això és una cosa completament subjectiva. Unes persones diran una cosa i unes altres en diran una altra. ¿Quin criteri tan absurd és

eixe de “si una frase és llarga” si no sabem quan és llarga? ¿No és una arbitrietat dir “si por haver-hi confusió” si, de fet, pot haver-ne per a uns sí i per a uns altres no? Jo, personalment, considere que l’única solució racional per a la nostra llengua és posar el signe sempre al començament i al final, siga com siga la frase de llarga, encara que siga d’una única paraula. Per coherència, ho faig de la mateixa manera amb els signes d’admiració.

- Només escric les denominacions de les categories gramaticals de les paraules (article, verb, nom o substantiu, pronom, adjectiu, adverb, preposició, conjunció, interjecció) quan considere que és convenient fer-ho. La major part de voltes escric, simplement, *paraula* i, esporàdicament, *mot* o *vocable*.

AGRAÏMENTS

Vull donar les gràcies, en primer lloc, a l'Ajuntament d'Alcoi que ha editat aquest llibre i a Verònica Cantó Doménech que n'ha escrit el pròleg. Així mateix done les gràcies a les persones següents –relacionades per orde alfabètic del primer cognom– que, d'una o d'una altra manera, m'han ajudat: Hèctor Alòs i Font, Miquel Boronat Cogollos, Conxita Bou i Vilalta, Consuelo Cantó Gisbert, Emili Casanova Herrero, Josep-Daniel Climent Martínez, Gustau Erill i Pinyot, Josep-Vicent Font i Ten, Antoni Ferrando Francés, Agustí Galbis Córdova, Marisol González Felip, Víctor Iñurria Montero, Joan-Antoni Lluch i Hervàs, Joan-Ramon López i Martínez, Antoni López Quiles, Josep Lozano Lerma, Xavier Marí Tresserras, Joan-Carles Martí i Casanova, Joan Mascarell i Gasol, Jordi Minguell i Roselló, Josep-Francesc Molés i Abad, Joan Olivares Alfonso, Josep Palomero Almela, Jordi Palou i Masip, Vicent Pitarch Almeida, Jesús de Prado Plumed, Rafael Roca Ricart, Josep Saborit Vilar, Encarna Sant-Celoni i Verger, Abelard Saragossà Alba, Vicent Sendra Ivars. Isabel-Clara Simó i Monllor, Ramon Torrents Rappard, Francesc Viadel Girbés i Joaquim Victoriano Lavinya.

Done també les gràcies als membres de les llistes Migjorn i ATD que han respost a moltes de les meues preguntes i, amb generositat i de manera molt eficient i ràpida, han resolt moltes de les qüestions que els he plantejat.

A tots, el meu agraïment més sincer, i, per damunt de tot i d'una manera molt especial, a la meua esposa, Conxeta Valor Gisbert, i a ma mare, Elisa Reig Serra –que malauradament va faltar el 24 de novembre del 2014–, que, a més d'una gran quantitat d'informació lingüística de primera mà, m'han donat sempre el seu suport i la seua ajuda, m'han encoratjat a continuar treballant i m'han facilitat la tasca. Sense aquest recolzament hauria sigut impossible que el meu treball aplegara a vènit.

EUGENI S. REIG

València, 5 de març del 2019

SELECCIÓ D'ARTICLES

EIXUGAR I ASSECAR. EIXUT I SEC

La nostra llengua disposa dels verbs *eixugar* i *secar* (o *assecar*, amb una *a* protètica), dos verbs completament diferents, no únicament per la seua morfologia o el seu origen etimològic sinó també pel seu significat. El verb *eixugar* s'usa per a expressar el concepte de llevar –d'eliminar– el líquid (generalment aigua) que cobrix superficialment alguna cosa, bé torcant-la amb un pedaç, un drap o un paper, bé fent que el líquid citat s'evapore per mitjà de la calor. En canvi, el verb *secar* (o *assecar*) s'empra quan volem expressar el concepte de llevar –d'eliminar– l'aigua que forma part de l'estructura d'alguna cosa, és a dir, l'aigua constituent de la matèria de què està formada la dita cosa. Exactament la mateixa diferència hi ha entre els adjectius *eixut* i *sec*. Una cosa *eixuta* és la que ha perdut la humitat que la cobria, i una cosa *seca* la que ha perdut totalment o parcialment la seua aigua constituent.

Així diem coses com ara: *Estén la roba que, amb la caloreta que fa hui, ja voràs com s'eixuga de seguideta.* / *Quan et llaves les mans, fes el favor d'eixugar-te-les ben eixutes, que sempre ixes amb les mans mig banyades.* / *Ara, mentres jo vaig escurant, tu vas torcant els plats i els gots, i ja voràs com en un bufit tenim tota l'escurada neta i eixuta.* / *Si llaves l'escala, no baixes al carrer fins que no s'eixugue, no mane Déu pegues un esvaró i t'espates com et va passar aquella volta.* / *A mi m'agrada més l'arròs eixut que l'arròs caldós.* / *Es nota que fa molta calor perquè, amb l'esbatussó d'aigua que ha caigut fa un moment, i ja està tot el carrer eixut.* / *El panfígol és una coca redona i plana, feta de figues seques i ametles.* / *Les panses són grans de raïm que els han assecats posant-los al sol damunt d'un canyís.* / *Ahir va fer una ponentada i una solana que em va secar la planteta aquella tan bonica que em va regalar ta mare i que jo m'estimava tant.* / *A mi els albercocs secs no m'agraden gens; però, en canvi, els tendres m'agraden molt.* / *Demà de matí hem d'agranar l'hortet sense falta perquè està tot ple de fulles seques.* / etc.

En sentit figurat podem dir: *El xicon és molt simpàtic, en canvi la xicona és eixuta i espolsada com sa mare.* / *Els patiments de l'època de la guerra li varen secar el cor.* / *És un vellet primet i sequet, però encara està llambrenc.* / *Ací dalt, l'aire és més sec que en la ciutat.* / *Tinc la gola seca de tant parlar.* / *La font s'ha secat per complet.* / etc.

El castellà empra exclusivament el verb *secar* per a expressar els dos conceptes que nosaltres expressem amb els verbs *eixugar* i *secar* (o *assecar*), i, de la mateixa manera, l'adjectiu castellà *seco* traduïx simultàniament els nostres adjectius *eixut* i *sec*. Avui en dia el castellà s'infiltra d'una manera subreptícia i subliminar en el nostre subconscient i va canviant lentament i subtilment les nostres estructures lingüístiques sense que ens n'adonem. Expressions que en català s'han dit des de temps immemo-

rials d'una manera determinada i que nosaltres hem heretat per tradició oral podem, sense ser-ne conscients, dir-les un bon dia d'una manera diferent per influència del castellà. Podem passar-nos tota la vida dient frases com ara *He caigut en terra* o *Hui he tingut paella per a dinar* i un dia, de colp a repent, començar a dir «M'he caigut en terra» i «Hui he dinat paella» i creure que és així com ho hem dit sempre. Doncs bé, quelcom de semblant és el que passa amb els verbs *eixugar* i *secar* (o *assecar*) i els adjectius *eixut* i *sec*. La influència del castellà fa que, de manera inconscient, usem només *secar* (o *assecar*) i *sec* i condemnem a l'ostracisme *eixugar* i *eixut*. Això fa que, a voltes, diguem barbaritats immenses, demencials, convençuts que això que hem dit està ben dit, que és correcte, que és així com s'ha de dir. Podem dir, per exemple, «M'he assecat les mans» en lloc de *M'he eixugat les mans* i quedar-nos tan tranquils sense pensar que, si ens haguérem «assecat les mans» se'ns haurien quedat com si foren moixama o pernil.

En un passat no gaire llunyà, la indústria de la seda va tindre a València una importància considerable. Tots els valencians sabem –i, probablement, deu saber-ho tothom– que els cucs de la seda s'alimenten de fulles de morera. I també sabem que als cucs no se'ls han de donar les fulles humides, perquè això fóra perjudicial per a la salut dels animalets que fins i tot, podrien morir-se. Als cucs de la seda se'ls han de donar a menjar fulles de morera tendres però ben eixutes. Si estan banyades o humides, s'han de torcar amb un drap o un paper o posar-les una estona al sol a fi que la calor solar evapore l'aigua sobrant. Però és evident que no podem donar als cucs fulles de morera seques, ja que les fulles seques, cruixents, no poden mastegar-les i es moririen de fam.

També és molt corrent avui en dia, per desgràcia, sentir parlar d'*arròs sec* quan s'hauria de dir *arròs eixut*. Si l'arròs estiguera *sec*, hauria perdut tota o quasi tota la seua aigua constituent i ens podríem trencar els queixals quan ens el menjàrem perquè estaria duríssim. Un *arròs eixut* (una paella, una cassola al forn, un arròs amb crosta, etc.) és un arròs que no és caldós, que no té brou, però no està sec en absolut, està blanet i mengívol, en son punt. En canvi, el *socarrat*, que és l'arròs una mica cremadet que s'ha quedat apegat en el fons de la paella, aquest sí que podríem dir que està *sec* perquè, encara que no haja perdut tota la seua aigua constituent, n'ha perduda molta més que l'altre. I també l'arròs evaporat, que ara tant s'estila, així com l'arròs cru, podem dir amb propietat que són arrossos secs.

I tots sabem que, quan els cardenals estan reunits en conclave per a triar un nou papa, es comuniquen amb l'exterior per mitjà del fum que fa l'estufa en la qual cremen les paperetes usades en cada votació. Si les paperetes es cremen en companyia de palla humida, el fum és negre, i si es cremen en companyia de palla eixuta, és a

dir, de palla exempta d'humitat, aleshores la fumaguera –o *fumata* com es diu en italià– és blanca. Doncs bé, durant el temps que va durar l'elecció del papa Benet XVI vaig sentir i llegir diverses vegades que el fum blanc s'aconseguia cremant *palla seca*. Si cerquem la paraula *palla* en qualsevol diccionari, trobarem que és la “tija del blat, de l'ordi o d'altres cereals, seca i separada del gra”. És a dir, la *palla és seca* per definició. No hi pot haver, evidentment, palla tendra o palla verda. Parlar de *palla seca* és una redundància absurda i una barbaritat molt grossa.

Que els valencianoparlants confonguem tant *eixugar* i *secar* (o *assecar*) com *eixut* i *sec*, és greu; però el que és vertaderament greu, extremadament greu, és que ho confonguen els responsables d'elaborar la llengua normativa, aquells que ens diuen quines són les formes que hem d'usar en la llengua culta i quines no, aquells que elaboren els diccionaris normatius. Si llegim l'entrada *assecar* en el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, tant en la primera edició com en la segona, trobarem l'exemple: «Poseu la roba estesa al sol perquè s'assequi». Crec que no cal cap comentari. Tinc l'esperança, per a bé de tots els usuaris de la llengua, que en una propera edició, els responsables d'elaborar el DIEC esmenaran aquesta lamentable esllavissada. I si entrem en el Termcat trobarem la denominació *assecador de mà* que correspon a l'aparell elèctric que s'usa per a eixugar, per mitjà d'aire calent, els cabells banyats. La definició que dóna el Termcat és «Aparell electrodomèstic que serveix per a assecar els cabells». Els cabells secs són cabells deshidratats, cabells desvitalitzats, cabells morts. Tan de bo que ningú no siga tan destrellat d'usar un d'aquests aparells que ens definix el Termcat, perquè si ho fera es deixaria els cabells com si foren els d'una perruca o els d'una nina, com si foren cabells sintètics, artificials. El Termcat també ens dóna com a correcta la denominació *assecador de mans elèctric* aplicada a aquells aparells que trobem als lavabos públics i que usem per a eixugar-nos les mans amb aire calent després d'haver-nos-les rentades. També en aquest cas confie que ho hi haja ningú que siga tan bèstia de ficar les mans davall d'un atifell d'aquests que els responsables del Termcat ens diuen que *assequen* les mans, perquè a qui tinga la gosadia de fer-ho, se li quedaran les mans com les de la mòmia d'un faraó egipci. Precisament, si aquests aparells es retolaren en la nostra llengua i foren anomenats correctament *eixugadors de mans*, això ajudaria molt a corregir la confusió entre *eixugar* i *secar* (o *assecar*), considerant la gran difusió que tenen els aparells citats.

Tots considerem que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i el Termcat formen part del que anomenem *autoritat lingüística*, l'autoritat que ens diu, pel que fa a la nostra llengua, què és adequat o inadequat, què és correcte o incorrecte, quines paraules, expressions o construccions són normatives i quines no ho són.

Tant de bo que els responsables d'aquests organismes s'adonen que, tant les persones com les institucions, l'autoritat moral se l'han de guanyar a pols quotidianament amb els seus actes, amb les seues obres, amb la seua actitud, amb les coses que diuen i que fan. Si els qui han de donar llum, donen fum, que no es queixen després si molts de nosaltres no els fem cas en més de quatre coses. En aquesta vida, cadascú cull allò que sembra.

València, 2 de novembre del 2004

NOTA 1: Joan Solà va publicar en el suplement de cultura del diari Avui els dies 12, 19 i 26 d'octubre i 2 i 9 de novembre de 2005, cinc articles sobre el meu llibre *Valencià en perill d'extinció* (2a edició) titulats: *De lèxic valencià (1)*, *De lèxic valencià (2)*, *N'hi ha molts que fan el faristol*, *Recialles i Salvem els cucs de seda*. En aquest darrer fa referència al present escrit i diu: «Però ja no em sorprèn que no en reculli d'altres, simplement perquè ja hem dit que la llengua no s'acaba mai, o perquè l'autor les reserva per a d'altres ocasions. Per exemple, al número 52 (2005) de la revista *Llengua Nacional* reivindica molt lúcida-ment la diferència entre *eixugar* i *assecar*. *Eixugar* és 'eliminar el líquid (generalment aigua) que cobreix superficialment alguna cosa' (les mans, els plats, els cabells que ens rentem, la roba de la platja), i *assecar* és 'eliminar l'aigua que forma part de l'estructura d'una cosa' (una fulla, una figa). Als cucs de seda, per exemple, se'ls ha de donar fulles de morera ben *eixutes* (la humitat els fa mal) però tendres, no pas *seques* (no les tastarien i es moririen). I, indignat, denuncia com a "extremament greu" que el DIEC doni com a exemple d'*assecar* "Poseu la roba al sol perquè s'*assequi*" i que el Termcat denomini *assecador de mà* l'aparell elèctric d'eixugar els cabells i, damunt, el defineixi com a "Aparell... que serveix per a *assecar* els cabells".»

NOTA 2: Aquest article es va publicar en el número 52 de la revista *Llengua Nacional* (3r trimestre del 2005) (pàg. 28-29)

¿AMB QUÈ LI LLEVEM EL TAPÓ DE SURO A UNA BOTELLA?

Els valencians, per a denominar l'instrument metàl·lic en forma de barrina que s'usa per a traure els tapon de suro de les botelles, tenim les paraules *destapador*, *obridor*, *destapabarrals* i *destapabotelles*, paraules creades per l'enginy del nostre poble i ben vives en la parla quotidiana. Recentment, algú s'ha inventat la paraula *llevataps* per tal de traduir a la nostra llengua la paraula castellana *sacacorchos*, però sense aconseguir-ho perquè, mentres el mot castellà ens fa vindre al cap immediatament un instrument que aprofita per a traure els tapon de suro de les botelles, la paraula *llevataps* només ens suggerix un instrument que servix per a llevar qualsevol tipus de tap, com per exemple els taps de corona de les botelles de cervesa. Per a aconseguir un resultat tan pobre no calia inventar res perquè ja tenim des de sempre les mencionades paraules *destapador*, *obridor*, *destapabarrals* i *destapabotelles* que tenen exactament el mateix significat, les coneix tothom i són totalment adequades per a definir el concepte especificat.

A més, els valencians és impossible que diguem *llevataps* perquè la immensa majoria no diem *tap*, diem *tapó* i els catalans és impossible que diguen *llevataps* perquè la majoria no diuen *llevar*, diuen *treure*. És un invent que s'ha fet únicament i exclusivament per a trobar un equivalent de la paraula castellana *sacacorchos*, perquè ens passem la vida mirant el castellà, imitant el castellà, procurant ser diferents del castellà, fugint del castellà, copiant el castellà, acostant-nos al castellà, allunyant-nos del castellà, comparant-nos amb el castellà, sempre pendants del castellà. Per això s'han inventat *llevataps*, perquè els qui viuen subordinats al castellà i no fan més que pensar en el castellà consideraven que era imprescindible tindre un equivalent de *sacacorchos*, sense mirar que la llengua viva ja té vocables que els parlants hem creat d'acord amb les estructures de la nostra llengua i que emprem espontàniament en la nostra parla quotidiana. En lloc d'usar les nostres paraules patrimonials, que són ben vives i conegudes, han inventat un esguerro innecessari i desafortunat.

La llengua culta també accepta el vocable *tirabuixó*, adaptació a la nostra llengua del molt francès equivalent *tire-bouchon*. Recordem que, en francès, un tap o tapó de suro s'anomena *bouchon*.

Considere lamentable que hàgem de recórrer a invents com *llevataps* (en el fons, un castellanisme, perquè s'ha creat mirant el mot castellà *sacacorchos*) o gal·licismes com *tirabuixó*, quan tenim paraules pròpies i ben vives que hauríem de dignificar-les elevant-les a la categoria de vocables cultes.

València, 2 de novembre del 2007

CASTELLANISMES SUBTILS

Actualment el castellà és omnipresent. El sentim i el llegim contínuament: en la ràdio, en la televisió, en el cinema, en les cançons, en els diaris, en les tanques publicitàries, en converses pel carrer. A tota hora, a tota hora. Antigament això no passava. Fins ben entrat el decenni dels seixanta del segle xx, una persona que visquera en un poble valencianoparlant podia passar-se tota la vida sense sentir ni un sol mot de castellà, sobretot les dones, ja que els hòmens el sentien, com a mínim, quan feien el servici militar. Hui en dia podem dir, sense por d'equivocar-nos, que en totes les llars de la nostra àrea idiomàtica hi ha un televisor (o més d'un) i diversos aparells de ràdio. I la major part de cadenes de televisió i d'emissores de ràdio parlen castellà. I, com és lògic, cadascú mira o escolta els programes que més li agraden o que més li interessin i en eixos programes, la majoria de les vegades, es parla castellà. Ara és com si tothom tinguera un parent castellanoparlant vivint a casa. I açò té una influència decisiva en la llengua de tots nosaltres i, de manera molt especial, en la dels més jóvens que encara es troben en un estadi d'aprenentatge. Per això, entre altres motius, la nostra llengua es castellanitza més de pressa que en temps passats. El castellà s'infiltra d'una manera subreptícia i subliminar en el nostre subconscient i, lentament, subtilment, canvia en el nostre cervell estructures lingüístiques sense que nosaltres ens n'adonem. Expressions que en la nostra llengua s'han dit des de temps immemorials d'una manera determinada i que nosaltres hem heretat per tradició oral dels nostres avantpassats podem, sense ser-ne conscients, dir-les un bon dia d'una manera diferent per influència del castellà i no adonar-nos del canvi. Podem passar-nos tota la vida dient "he caigut un bac", "em vaig fer malalt", "té igual", "parem taula", "tasta el dinar", "dia de faena", "d'ací a un moment", "divendres de matí", "al capdavant", "te n'has passat de rosca" "és que a mi això em fa nerviós", "de tota manera" o "ara mateix" i un mal dia, de colp i tamborinada, començar a dir "m'he caigut un bac", "m'he posat malalt", "dóna igual", "posem la taula", "prova el dinar", "dia laborable", "en breus instants", "el matí de divendres", "després de tot", "t'has passat tres pobles", "és que a mi això em posa nerviós", "vulgues o no vulgues" o "en estos moments" i creure que és així com ho hem dit sempre. El castellà causa estralls en el nostre lèxic, en la nostra sintaxi i en la nostra fonètica. La major part d'eixos canvis produïts per influència de la llengua veïna ens colpegen d'una manera brutal quan els sentim i ens produeixen immediatament un sentiment de rebuig. Són fàcilment identificables i, per tant, fàcilment corregibles. Però els castellanismes més traïdors de tots són aquells que no ho semblen pas, que no criden l'atenció. Es

tracta de vocables, expressions, construccions sintàctiques, que tenen tota l'aparença de ser genuïnes i, fins i tot, en molts casos ho són. El castellanisme perillósissim per a la nostra llengua en eixos casos no es troba en la paraula, expressió o construcció que substitueix la que des de temps immemorials s'ha usat en valencià sinó en el fet que es produïska la substitució. Si substituïm paraules com ara *aconhortar*, *balafiar*, *baratar*, *batafaluga*, *endenyar* o *enfitar* per *consolar*, *dilapidar*, *canviar*, *anís*, *infectar* o *empatxar* el problema no es troba en les paraules substituïdores en sí, que són ben nostres i ben legítimes, el problema és que, si usem sempre les segones, condemnem a mort les primeres que han arribat vives i ben vives als nostres dies a través de segles i segles de passar de generació en generació. El castellanisme subtil és substituir determinades paraules, expressions o construccions per altres –que són correctes o que, almenys, ho semblen– i, per consegüent, deixar d'usar les de sempre i condemnar-les a mort.

Tot seguit relacione alguns d'eixos castellanismes subtils. Considere que hauríem de tindre la intel·ligència i la valentia de condemnar-los i combatre'ls si no volem que el valencià, a poc a poc, es convertisca en un dialecte del castellà.

Tot seguit us relacione uns quants doblats: la paraula o expressió que escric a l'esquerra i en negreta és la que hem usat els valencians durant segles i la que escric a la dreta, que en molts casos no és incorrecta –encara que en alguns sí que ho és–, és la que hauríem d'evitar a fi de no despersonalitzar la nostra llengua.

a l'endemà o **al sendemà** / al dia següent (inadequat)

acostar o **atansar** / apropar (calc mental del castellà *acercar*) (inadequat)

adés / fa un moment (correcte) o fa un instant (correcte)

afanyar-se / apressar-se (correcte) o donar-se pressa (incorrecte)

agulla d'estendre / pinça de la roba (inadequat)

arreplegar / recollir (correcte)

capolar / picar (la carn) (inadequat)

coent / picant (inadequat)

color carabassa / color taronja (correcte)

coure / picar (inadequat)

dos dits de la mateixa / tres quarts del mateix (incorrecte)

emmalaltir o **fer-se malalt** / caure malalt (inadequat) o posar-se malalt (incorrecte)

enguany / aquest any (inadequat) o este any (inadequat)

fer (o **pegar**) **un bes** (o **una besada**) / donar un bes (incorrecte)

fer (o **pegar**) **una volta** / donar una volta (incorrecte)

fruita seca / fruits secs (incorrecte)

gust / sabor (correcte)

pudor / olor desagradable (inadequat) o olor roïn (inadequat)

tastar / provar (incorrecte)

tindre gust de / saber a (inadequat)

triar / escollir (correcte) o elegir (correcte)

trobar a faltar / tirar de menys (incorrecte)

València, 8 de maig del 2008

ALTRA VOLTA

La locució *altra volta* significa 'novament, de nou'.

Podem dir, per exemple: «¿Ja estàs altra volta ací? ¿No t'he dit que no et mogues de la teua habitació?»

En la rondalla *L'amor de les tres taronges* d'Enric Valor (dins *Rondalles valencianes*, 6é volum, Edicions del Bullent, Picanya, 1986, pàg. 33) podem llegir: «[...] però les plantes que voregen la senda, i el ventet juganer, que no atura un moment, us han embullat **altra volta** el cabell [...]»

Tenim l'expressió *¿altra volta pum?* que s'usa per a manifestar contrarietat quan una mateixa cosa s'ha dit o s'ha preguntat en repetides ocasions.

La locució *altra volta* (sense article) significa, com he dit, 'novament, de nou', mentre que la locució *una altra volta* (amb article) significa 'en una altra ocasió'. Si dic "ja estic altra volta en l'hospital" vull dir "ja estic de nou en l'hospital", però si dic "una altra volta aniré a l'hospital" vull dir "en una altra ocasió aniré a l'hospital".

Antigament, quan els captaires anaven de casa en casa demanant almoïna, era molt corrent que qui obria la porta diguera al pidolaire: "Una altra volta serà, germanet" (és a dir "en una ocasió serà, germanet"). Si, al cap d'una estona, el captaire tornava a tocar a la mateixa porta, és ben fàcil que qui obria exclamara una mica indignat: "¿altra volta ací? ¿No li he dit que una altra volta serà?"

Com que en castellà no hi ha eixa diferència i usa *otra vez* en els dos casos, els catalanoparlants, per desgràcia, tenim la tendència, cada volta més, a usar únicament i exclusivament la locució *una altra volta*. Això és un castellanisme empobridor, innecessari i molt lamentable. Hem d'esforçar-nos a usar les expressions *altra volta* i *una altra volta* quan corresponga.

València, 9 de setembre del 2008

¿QUIN CASTELLÀ PARLEM ELS ALCOIANS?

Alcoi és un poble valencianoparlant des de temps immemorials. Els alcoians, durant segles i segles, ens hem transmés oralment de pares a fills la nostra llengua, el valencià, i hem estat capaços de fer arribar fins al segle XXI un llenguatge pràcticament idèntic al que es parlava en els segles XVIII, XIX i XX. El valencià tradicional d'Alcoi és u dels parlars valencians més genuïns, u dels millors, amb una fonètica magnífica, una sintaxi perfecta i un lèxic riquíssim. L'insigne lingüista valencià Josep Giner i Marco va escriure en la introducció del llibre *Històries Casolanes* de Jordi Valor i Serra (Lletres valencianes, Alcoi-València, 1950, pàg. 6): «Hem pres com a model i arquetip de *valencià normal* el valencià de la ciutat d'Alcoi, segurament el valencià bàsic de la nostra llengua literària [...]»

Podem dir, sense por d'equivocar-nos gens, que, al llarg de la història, hi han hagut ben pocs alcoians castellanoparlants, si entenem per *alcoià castellanoparlant* “qui ha nascut a Alcoi i té el castellà per llengua materna i parla habitualment en eixa llengua”. No dic que no hi haja hagut cap cas, perquè alguns n'hi han hagut, com ara l'eximi i enyorat Juan Gil-Albert, però n'hi han sigut ben pocs. I açò és veritat, fins i tot, per a les persones procedents de territoris de llengua castellana, com ara la Manxa o Andalusia que, quan arribaven a Alcoi, no sabien gens de valencià, però l'entorn social feia que s'integraren ràpidament a la llengua i a la cultura de la terra que els acollia i, ben prompte, tant ells com els seus descendents eren tan alcoians i tan valencianoparlants com els nadius.

Si bé al llarg de la història quasi tots els alcoians hem parlat valencià, cal afegir que, més bé o més malament, també hem sabut parlar castellà, llengua que, fins fa molt pocs anys, era l'única oficial a Espanya. Actualment, algunes comunitats autònomes amb llengua pròpia en tenen dues, de llengües oficials. La pressió de l'escola, el servici militar (en el cas dels hòmens) i, en els darrers temps, els mitjans audiovisuals (ràdio, televisió, cinema) han fet que tots els alcoians fórem també sempre, més o menys castellanoparlants. Açò ens porta a preguntar-nos ¿quin castellà hem parlat –i continuem parlant– els alcoians? La resposta és: un castellà elemental, bastant pobre, fortament influït en la sintaxi, en el lèxic i, sobre tot, en la fonètica, pel nostre valencià nadiu. La fonètica valenciana és molt diferent de la castellana. El grau d'obertura de les vocals castellanenes és molt diferent del de les valencianes, i no parle de la *e* oberta ni de la *o* oberta, vocals que el castellà no té, sinó de les cinc que sí que té. Algunes consonants són també diferents. La *e* castellana, per exemple, és apicodental i la valenciana és velar *o*, almenys, té una certa ressonància velar que en castellà no té mai. Quan els valencians pronunciem el fonema /l/ la llengua adopta una posició còncava de manera que aquest fonema esdevé notablement velaritzat, fenomen que

és més perceptible quan el fonema /l/ es troba a final de paraula, a principi de síl·laba tònica o en síl·laba tancada per labials. La ressonància velar es nota d'una manera molt clara en les paraules acabades en *-al* com ara *animal*, *timbal*, *mortal*, *verbal*, *estomacal*, *local*, etc. Quan pronunciem la darrera síl·laba d'eixes paraules podem observar fàcilment com arquegem la llengua i produïm la ressonància velar que tant ens caracteritza. La qüestió és que, quan parlem castellà, ho pronunciem exactament de la mateixa manera perquè som incapaços de posar la llengua plana, com fan els autèntics castellanoparlants. Una altra diferència notable és la pronúncia dels grups consonàntics, que els valencians pronunciem perfectament, fent sonar totes i cadascuna de les consonants, mentres que els castellans en fan una simplificació dràstica. Recorde un company meu de faena, castellanoparlant –nascut a Granada i criat a Oviedo–, a qui li vaig dir que diguera “els trencs dels pantalons” i va dir “el tren del pantalon” (la *o* la va pronunciar nasal). I no cal que diguem res de l'entonació, força diferent en les dues llengües. Per exemple, pronunciar correctament en castellà la paraula “cómsetela” exigix fer recaure l'accent principal en la *o* de “come” i el secundari en la *a* de “la”, però un valencianoparlant pronunciarà sempre dos accents primaris, l'u en la *o* de “come” i l'altre en la *e* de “te”, amb la qual cosa fa l'efecte que diga al seu interlocutor que menja “tela”, cosa que resulta bastant hilarant als qui parlen castellà autèntic. Els que tenim una estructura mental lingüística valenciana, el nom propi castellà “Luis” el pronunciem sempre com a bisíl·lab (Lu-ís) quan en realitat és una paraula monosíl·laba i per eixe motiu no du accent gràfic damunt la *i*. Tot açò fa que es distingisca immediatament un alcoià que parla castellà d'un autèntic castellanoparlant, de la mateixa manera que localitzem immediatament un anglés, un francès o un alemany quan parlen castellà. Però l'accent fortament valencià i les deficiències lèxiques i sintàctiques no tenen una importància gran quan un alcoià parla castellà perquè parla en una llengua que no és la seua i massa fa que la parla d'una manera prou digna i perfectament entenedora. Tant els valencianoparlants que s'esforcen en parlar bé el castellà com els castellanoparlants que fan tot el que poden per parlar un valencià correcte i digne, tenen tot el meu respecte i la meua admiració. Qui fa l'esforç sincer d'intentar parlar un idioma diferent de la seua llengua nadiua de la millor manera possible es mereix el suport dels parlants de la llengua que l'aprenent intenta parlar tan bé com pot, mai el rebuig o la burla. Com diu la dita popular: “qui fa tot el que pot, no està obligat a més”.

He dit que al llarg de la història ben pocs alcoians hi han hagut que parlaren només castellà, però en els darrers temps –exactament, des dels anys 60 del segle xx– la cosa està canviant d'una manera notable, és a dir, “que es nota”. Alguns pares, pensant que fan un favor als seus fills, els parlen en castellà des del bressol, en un castellà deficient des del punt de vista de la sintaxi i del lèxic, però, sobretot, de la fonètica i l'entonació, i, per això, els deixen incapacitats per a poder parlar un bon castellà la

resta de les seues vides, perquè els defectes que queden gravats en la ment en els primers anys de vida d'una persona són molt difícils de corregir. Com diu molt bé el professor Juan Carlos Moreno Cabrera, són «unos hábitos lingüísticos constituidos y adquiridos en la etapa infantil pre-educativa de adquisición de la lengua, que no se pueden modificar de modo sustancial en la vida adulta.»

Jo vaig tindre la immensa sort de tindre una família –començant pels meus pares– que em varen transmetre oralment el valencià tradicional d'Alcoi i després, en l'escola primària i en el batxillerat, vaig tindre professors autènticament castellans que em varen ensenyar la llengua de Cervantes. Però els pobres xiquets que reben un castellà deficient d'uns pares valencianoparlants que es volen ficar a ensenyar allò que no saben ho tenen molt malament, els pobrets. Els ensenyen que els camals dels pantalons es diuen “camales” perquè no tenen ni idea que en castellà es diuen *perneras*, que un gínjol es diu “chínchol” perquè no saben que es diu *azufaija* o que els lledons o llidons es diuen “lidones” perquè desconeixen per complet que en castellà eixos fruits s'anomenen *almezas* o *almecinas*. És possible que sàpien què és un baladre, però dubte molt que sàpien que en castellà s'usa el substantiu *adelfa*, un bell vocable d'origen àrab, per a denominar eixe arbust. Els ensenyen a dir “embozo” en lloc d'*atasco*, “cagallón” en lloc de *zurullo*, “peuco” en lloc de *patuco*, “deslunado” en lloc de *patio de luces*, “pechina” en lloc de *concha*, “chopar” en lloc d'*empapar*, “agonia” en lloc d'*angustia*, “mocho” en lloc de *fregona*, “para la mano” en lloc de *pon la mano*, “desficioso” en lloc d'*inquieto* o *agitado*, “bufa” en lloc de *zullón*, “galtada” en lloc de *bofetón*, “rebolicar” en lloc de *desordenar*, “cama de ajos” en lloc de “ristra de ajos”, “llémena” en lloc de *liendre*, etc. I les rajoles que s'usen per a pavimentar el sòl de terra de les cases els diuen que són “ladrillos” en lloc de *baldosas* i les safanòries de color de carabassa els ensenyen que s'anomenen “carlotas” en lloc de *zanahorias*. I així, desenes i desenes de barbaritats. Per a dir que una persona és molt alta i prima, en castellà –que és una llengua amb un lèxic molt ric– es pot dir que és un *gansarón*, un *perantón*, un *perigallo*, un *cangallo*, un *varal* o una *estantigua*. Repertori n'hi ha i molt però, els que saben molt poquet castellà, l'única cosa que poden dir als seus fills és que és “alto y delgado”. I res més perquè no en saben més. En valencià sí que serien capaços de dir que pareix una canya d'haure nius o que és una perxa o un gànguil. En el *Ciumenge*, suplement dominical del periòdic *Ciudad de Alcoy*, corresponent al 3 de maig del 2009, en l'article *Masos, masías y heredades* (núm. 8.544, pàg. 14), el seu autor, Adrián Espí Valdés, escriu: «Los portalones de vieja madera, las paredes emblanquinadas en la cocina [...]» Evidentment, això de “emblanquinadas” és una espardenyada i ben grossa. En castellà cal dir *paredes enjalbegadas* o *paredes encaladas*. Com a molt, podríem dir *paredes blanqueadas*, però mai de la vida “paredes emblanquinadas”. Si un home com Adrián Espí, que

està avesat a llegir i a escriure en castellà, pot cometre espifiades com aquesta ¿que faran els que no en saben tant, de castellà? El fet que un alcoià que sap un castellà pobre i deficient s'atrevisca a ensenyar el seu fill a parlar eixa llengua és com si algú que només sap sumar, restar, multiplicar i dividir es pensara que sap matemàtiques i s'atrevira a fer-ne classe. Sense tindre ni idea que les equacions ciclotòmiques, els quaternions de Hamilton, la trigonometria esfèrica, el càlcul infinitesimal, els espais vectorials o les equacions diofàntiques estan en el món, com ell ja sap les quatre regles, es pensa que sap matemàtiques i es considera capacitat per a fer-ne classe. La ignorància, la neciesa i l'atreviment, combinats, són un còctel terrible, tremendament destructor.

Si bé, com he dit adés, el fet que un alcoià parle un castellà deficient, amb una fonètica aliena, no és massa important perquè parla en una llengua que no és la seua i prou fa que la parla, si, en canvi, resulta que l'alcoià en qüestió no sap parlar valencià i només parla en eixe pseudocastellà caricaturesc, la cosa passa de ser digna i encomiable a ser tragicòmica. Recorde, per exemple, el cas de l'empleada d'una coneguda sucreria alcoiana que sempre parlava en allò que ella es pensava que era castellà. Els clients –alcoians la immensa majoria– li demanaven els pastissos, els dolços, el torrat, les monjàvenes, etc., en valencià però ella sempre responia en el seu pseudocastellà, sense ser conscient del ridícul tan espantós que feia, la pobra. I recorde casos semblants en altres llocs com ara botigues, farmàcies, parades del mercat, oficines bancàries, dependències municipals, etc. És molt grotesc el cas d'alguns jóvens polítics alcoians que es vanagloriengen que ells parlen sempre només en castellà i, en efecte, ho fan, però en un castellà d'opere que fa riure. I el cas és que ells es pensen que el parlen com si foren de Burgos o de Valladolid. I tots nosaltres hem sentit pel carrer més d'una volta jóvens alcoians parlant en eixe castellà empobrit, deficient i fonèticament valencianíssim. Fan llàstima, els pobrets. Fills d'una ciutat que ha tingut sempre una personalitat tan forta i tan marcada, com és Alcoi, que abans parlava un valencià magnífic i un castellà imperfecte, hui en dia, eixos pobres xicons parlen únicament i exclusivament un castellà mediocre i postís, un pseudocastellà que fa riure i ignoren la llengua ancestral dels seus avantpassats. Quan els sent tinc la mateixa sensació que quan veig una imatge de la cara que tenia darrerament el malaguanyat Michael Jackson, no puc evitar-ho. Els pares els han fet uns desgraciats. Els han arrancat la llengua que ens hem passat de generació en generació durant un bon grapat de segles i que té acumulada tota la sapiència del nostre poble en una fraseologia lèxica fabulosa i els l'han baratada per un castellà elemental, paupèrrim i ridícul, un castellà de sainet. I la qüestió és que ho han fet perquè consideraven que això era millor, perquè pensaven que feien un favor als seus fills. És allò que la saviesa popular, que mai s'enganya, diu «de tant que et vull, et trac un ull».

València, 8 de juny del 2009

L'ARC DE SANT MARTÍ

Amb el sintagma nominal *arc de sant Martí* anomenem, en la nostra llengua, el fenomen meteorològic consistent en l'aparició d'un arc lluminós, format per bandes concèntriques dels diferents colors de l'espectre, produït per la descomposició de la llum solar al refractar-se, reflectir-se i difractar-se en gotes d'aigua molt menudes, degudes a la pluja, la boira o el polsim d'una cascada.

L'espectre electromagnètic de l'arc de sant Martí és continu i, per tant, hi ha una quantitat infinita de colors diferents. No obstant això, tradicionalment s'ha considerat –perquè així ho va decidir en el seu moment Isaac Newton– que l'arc té set colors: vermell, taronja, groc, verd, blau, indi i morat. En bona lògica, s'haurien d'haver considerat només els tres colors bàsics (vermell, groc i blau) i tres de secundaris (taronja, verd i morat). Newton va forçar la inclusió de l'indi o anyil a fi que el nombre de colors fóra set perquè el número set és un número màgic en les cultures antigues –les de l'antiga Mesopotàmia, la grega, la romana– que són la base de la nostra: els set dies de la setmana, els set savis de Grècia, les set meravelles del món antic, els set mars, els set continents, les set edats de l'home, els set pecats capitals, el set sagraments, els set turons de Roma. La causa és que en aquella època llunyana només era possible veure en el cel set cossos celestes –el sol, la lluna i cinc planetes– que es podien distingir clarament dels estels, molt més petits. Això del número set és una qüestió històrica que tenim molt arrelada.

La denominació *arc de sant Martí* és comuna a tota la nostra àrea idiomàtica i és la més usada. També s'empren en tot el domini lingüístic, encara que no tant, les denominacions *arc del cel*, *arc iris* o, simplement, *iris*. Antigament se l'anomenava també *arc de pluja*, però eixa denominació avui en dia pràcticament no s'usa. També hi han diverses denominacions emprades només en zones concretes, com ara *corona de santa Eulàlia* (el Maresme), *arc de Berà* (el Tarragonès), *colobra de sant Martí* (la Terra Alta), *pont de sant Martí* (Andorra, la Seu d'Urgell) o, simplement, *arc* (el Baix Vinalopó). En el valencià tradicional d'Alcoi, el que jo vaig heretar dels meu pares, hi ha la denominació *rall de sant Martí*. La paraula *rall* –variant formal de *raig*– és l'única que s'usa en el parlar d'Alcoi i en tot el valencià nord-meridional –i en molts altres parlars valencians també– per a expressar la idea de “resplendor que emet un cos lluminós”. Podem dir, per exemple: “és un pis molt trist; no li entra ni un rallet de sol”. Evidentment, el fenomen descrit és un raig de llum i, per tant, la denominació *rall de sant Martí* és adequada, com també ho és *arc de sant Martí*, perquè el raig de llum en qüestió té forma d'arc. Però ¿per quin motiu “de sant Martí”? És, que jo sàpia, una denominació que el català compartix només amb l'occità, la nostra llengua bessona, i que no trobem en cap altra

llengua del món, excepte en una part del castellà de la Regió de Múrcia i en alguns parlars del nord d'Itàlia. Sembla que l'origen és una llegenda molt antiga segons la qual el dimoni i sant Martí es varen desafiar a veure qui dels dos feia un arc més bonic i sant Martí va guanyar fent un magnífic arc multicolor que va deixar el dimoni bocabadat i ben rabiós. Diu la llegenda que sant Martí va emprar el cristall de roca per a aconseguir l'arc multicolor mentres que el dimoni va utilitzar gel, que, com que se li desfeia, mai aconseguia un arc tan bonic i tan estable com el del seu competidor. Per això, quan apareixen dos arcs simultàniament, l'arc principal s'anomena *de sant Martí* i el secundari *del dimoni*. Sant Martí de Tours, l'autor segons la llegenda del bellíssim arc del cel, va nàixer a Pannònia (avui Hongria) l'any 316 i va morir a Candes (França) l'any 397.

Hi han altres llegendes relacionades amb l'arc de sant Martí, com la que diu que l'arc beu aigua del mar, d'un riu, d'un llac o d'un ullal i, després, l'aboca, sovint barrejada amb peixos i granotes. A Reggio Calabria, capital de Calàbria, regió situada a l'extrem sud-occidental de la península italiana, en la primera meitat del segle xx encara es conservava per a l'arc de sant Martí la denominació *tira l'acqua*, que significa 'xupla l'aigua'. En algunes llengües li donen noms que signifiquen 'bevedor', com passa amb la denominació popular en llengua àrab *masà-n ruà* que significa 'el que beu aigua'. En algunes zones marítimes hi ha la creença supersticiosa que l'arc de sant Martí xupla l'aigua de la mar per a alimentar els núvols i aquesta cau després als camps de cultiu, fent-los malbé. Per a evitar això s'usen diversos conjurs, com aquest de la zona occidental d'Astúries (en llengua eonaviega o gallec-asturià):

Arco de veyá,
 revolve na terra,
 col dido monín,
 que nun chova por mín;
 col dido pulgar,
 que chova nel mar.

En valencià hi ha la dita:
 Qui mira el rall de sant Martí,
 al sendemà s'alça matí.

Que vol dir que, si mires el *rall de sant Martí*, l'endemà et despertaràs enjorn sense que calga posar cap rellotge que t'avise. És un mètode infal·lible per arribar tard a qualsevol lloc.

La denominació *arc iris* du el nom de la deessa Iris, que, en la mitologia grega, era la missatgera dels déus i la representaven amb ales i coberta amb un vel mol tènue que, quan li pegava la llum del sol, la descomponia en els diferents colors de l'es-

pectre. En la mitologia grega, l'arc iris era considerat el símbol de la unió del cel i la terra. El nom d'aquest arc en grec clàssic és *íris*, el mateix nom de la deessa, hel·lenisme que s'ha introduït en altres llengües per via culta. Molt probablement va ser la deessa la que va prendre el nom de l'arc i no al revés. L'associació de l'arc del cel amb la deessa Iris el trobem en els clàssics grecs i també en els llatins (Sèneca, Ovidi).

La Bíblia ens diu que l'arc del cel va aparèixer després del Diluvi Universal i els jueus el consideraven –i el consideren– un signe de l'aliança de Déu amb els hòmens. En hebreu s'usa la denominació *késhet* (en grafia hebrea קשת) que significa, simplement, 'arc'. A voltes, segons el context, s'empra *késhet be-anan* (en grafia hebrea קשת בענן) que vol dir 'arc dins del núvol'. La denominació hebrea la trobem en el Gènesi, IX:13-15: «Posaré el meu arc en els núvols com a signe de la meua aliança amb la terra. Quan jo cobrisca de núvols la terra i entre els núvols aparegua el meu arc recordaré l'aliança que he fet amb vosaltres i amb tots els sers vius; i les aigües del diluvi no tornaran a destruir ningú.» (Text de la Bíblia Valenciana Interconfessional).

L'indalo, pintura rupestre del neolític tardà trobada en la Cova dels Rètols, en el municipi de Vélez-Blanco (Andalusia), és una figura humana amb els braços estesos i un arc sobre les mans. S'especula sobre si eixe arc és, precisament, l'arc que ens ocupa. És possible.

¿Com anomenen l'arc de sant Martí en altres llengües? En castellà, les denominacions normatives, les que trobem en el *Diccionario de la Real Academia Española*, són *arco iris*, *arco del cielo* i *arco de San Martín*, que porta la marca de col·loquial i diu que és propi de Múrcia. Però, a banda d'aquestes, n'hi han moltes més que s'empren tan sols en zones concretes, com ara *arco de la vieja* (a les Illes Canàries), *arco de Noé*, *arco de san Juan* (a l'Aragó), *arco de san Marcos*, *arco de san Roque*, *arco de Santiago*, *arco del Señor* (a Castella, Extremadura i part d'Andalusia), *arco del sol*, *arco nuevo*, *cinta de san Juan*, *faja de Dios* (al nord de Navarra), *punte de san Juan* (al Baix Aragó), etc. En alguns llocs d'Andalusia l'anomenen, simplement, *arco*, habitualment amb l'article definit davant: *el arco*. En occità l'anomenen *arc de sant Martin*, *arcolan*, *arquet* i *arcanèl*. Hi ha el proverbi *l'arquet de la matinada tira lo boièr de la laurada* que significa "l'arc de sant Martí a la matinada, trau [expulsa] el bover de la llaurada". En gallec s'anomena *arco da vella* i també *arco de colores*, *arco do trono*, *arco das novas*, *arco do ceo* 'arc del cel' i *arco de lúas* 'arc de llunes'. En asturià *arcu la vieya* ('arc de la vella', amb pèrdua de la preposició *de* per caiguda de la *d* intervocàlica). En gallec-asturià o llengua eonaviega (parlar asturià a l'oest del riu Nàvia) *arcu de vieya*. En aragonés *arco de san Chuan* i *barra de san Chuan*. En francès *arc-en-ciel*. En anglés *rainbow*, que significa 'arc de la pluja' –tots hem sentit alguna volta la cançó "over the rainbow" que canta Judy Garland en la pel·lícula "The Wizard of Oz" (El mag d'Oz)–. En alemany es diu *Regenbogen*, en neerlandés *regenboog*, en afrikaans *reënboog*, en islandés *regnbogi*, en suec *regnbåge*, en danés –i també en noruec bokmål– *regnbue*

i en noruec nynorsk *regnboge*, vocables molt semblants tant en la grafia com en la pronúncia i que tenen exactament el mateix significat que la denominació anglesa, és a dir, 'arc de la pluja'. En italià l'anomenen *arcobaleno* que significa 'arc de la balena' (no 'arc del llamp', com es pensa habitualment) i també *iride* (pronunciat 'íride', fent recaure la força de la pronúncia en la primera *i*). En sicilià *arcu di Nuvè* 'arc de Noé'. En portugués, a més d'*arco-íris*, empren també *arco-da-chuva*, és a dir 'arc de la pluja', *arco celeste*, *arco-da-velha* 'arc de la vella', *arco-da-aliança* 'arc de l'aliança' i *arco-de-Deus* 'arc de Déu'. En romanés es diu *curcubeu*. En euskera *ostadar* i *ortzadar*, entre altres moltes. En rus радуга (pronunciat 'raduga'). En grec modern οὐράνιο τόξο (pronunciat 'urànio toco') 'arc celestial'. En gal·lés *bwa y wrach* 'arc de la vella'. En bretó *kanevedenn*. En gaèlic escocés *bogha-frois*. En gaèlic irlandés *tuar ceatha*, *bogha báistí* i *tuar báistí*. En lituà *dangaus josta* 'cinturó del cel'. En esperanto *ĉielarko* 'arc del cel'. En llatí *arcus caelestis* 'arc del cel' o, simplement, *arcus*. En maltés *qawsalla* (pronunciat 'causà-la') 'arc de Déu'. En àrab clàssic قوس قزح 'qaws quzah' (pronunciat, aproximadament, 'càus cuzah', amb la *h* aspirada) que podríem traduir per 'arc iris', encara que seria més adequat emprar la denominació 'arc quzah', ja que Quzah era una divinitat aràbiga preislàmica. Quan es varen fer les traduccions d'obres científiques del grec a l'àrab es va fer equivaldre la deessa grega Iris a la deessa aràbiga preislàmica Quzah, però no eren la mateixa divinitat.

Les denominacions que s'usen en diversos indrets (Portugal, Galícia, Astúries, Gal·les, Illes Canàries, etc.) que signifiquen 'arc de la vella' ¿a quina vella es referixen? Plaute (Titus Maccius Plautus) personifica l'arc en una vella que beu amb plaer. En la seua obra *Curculio* 'el corcó' (acte 11, escena 2a) escriu "bibit arcus, pluet hodie" (beu l'arc, plou hui). L'arc és una vella que beu i que porta la pluja. Hi ha la dita asturiana «Cuando llueve y fai sol, anden les vieyes alrededor». Nosaltres tenim la cançoneta popular: «Plou i fa sol, les bruixes es pentinen; plou i fa sol, les bruixes porten dol». Aquesta idea d'un ésser fabulós femení relacionat amb els fenòmens meteorològics és molt antiga i està àmpliament estesa per Europa des de fa molts segles. És possible que s'origini en les creences religioses de pobles antics que s'endinsen en el neolític, com els celtes, que en l'antiguitat van ocupar la major part d'Europa, encara que també es possible que la paraula *vella* es referisca a la *vella aliança* establida entre Déu i el seu poble després del Diluvi Universal. Ací tenen els lingüistes i els antropòlegs una tasca molt interessant a realitzar.

València, 30 de juliol del 2009

NOTA: Aquest article es va publicar en el número 69 de la revista *Llengua Nacional* (4t trimestre del 2009) (pàg. 18-19)

CASTELLANISMES DE PRIMERA I DE SEGONA

Sense cap mena de dubte, en la nostra llengua hi han castellanismes de primera i castellanismes de segona. Castellanismes de primera són: «maco», «amoïnar», «rumiar», «pessebre», «tarda», «abans d'ahir» o «aquest any» i castellanismes de segona són «almorzar», «mentira», «rabo» o «per favor». Els castellanismes de primera són els que es diuen en el català «central» i els castellanismes de segona els que es diuen en el català «perifèric».

Un cas escandalós és el de «pesebre / pessebre». La paraula «pesebre» (pronunciada amb «s» sonora) amb el significat de «recipient fet d'obra o de fusta que es col·loca de manera fixa en la quadra o estable perquè mengen els grans ruminants com ara els bous, els muls, els cavalls, els ases, etc.» és àmpliament usada pels valencians des del segle XIII i la trobem fàcilment en els nostres clàssics, com ara en *L'Espill* de Jaume Roig, però no la trobem en el DIEC, no la recull amb aquest significat i amb aquesta grafia. En canvi el vocable «pessebre», pronunciat amb «s» sorda i per tant escrit amb dues esses, amb el significat de «representació del naixement de Jesús feta amb figuretes de fang o d'altres materials», que és una paraula manllevada del castellà en època recent i que els valencians no la utilitzem mai perquè sempre diem «betlem», sí que la recull el DIEC. Comprendre aquesta paradoxa és ben senzill: el català central no usa «pesebre» amb el significat de «menjadora per als animals», usa «grípia», però en canvi usa el castellanisme «pessebre» per a denominar la representació del naixement de Jesús feta amb figuretes.

Si cerquem l'entrada amoïnar en el *Diccionari Valencià*, editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana, trobem:

amoïnar *v. 1. tr. a.* No deixar estar tranquil, inquietar, preocupar, importunar, molestar. *El que dius m'amoïna. b.* Importunar, molestar. *No m'amoïneu amb problemes inútils. 2. pron.* Preocupar-se, patir amoïnament.

El mateix DVal ens diu molt clarament en les seues definicions quin són els equivalents genuïnament valencians que hem d'usar en lloc del castellanisme *amoïnar*. També en podem usar d'altres, com ara *desanimar* o *alarmar*. En tenim molt, de repertori genuí.

Amoïnar és exactament el verb castellà *amohinar*. La diferència de grafia no ens ha de confondre. Si escrivim *amoïnar*, amb una dièresi damunt de la i, és, simplement, perquè la normativa actual diu que el hiatus s'ha de trencar amb una dièresi i no intercalant una hac, com feien els nostres clàssics i com encara fa el castellà. En la

llengua normativa actual encara trobem algunes paraules com ara els verbs *ahucar* i *ahuixar* que es grafien amb una hac intercalada per a trencar el hiatus. És una cosa totalment il·lògica i incongruent. Espere que els nostres lingüistes es decidisquen a escriure aquests verbs amb la grafia *aücar* i *aüixar* que és la que s'adiu amb la normativa vigent. I el mateix criteri cal emprar per a grafiar els verbs *aüssar* i *arreüssar*. No és, en canvi, el mateix cas el dels vocables que porten una hac etimològica intercalada, com ara *ahir*, *aldehyd*, *dehiscència*, *prohibir*, *tahitià*, *vehicle*, etc.

Si cerquem el verb castellà *amohinar* en el DRAE, trobarem que diu «Causar mohina» i si busquem *mohina*, veurem que en una de les accepcions diu «Enojo, disgusto, tristeza»

Són molt conegudes aquelles estrofes del *Rondo de enamorados* de la sarsuela *La del Soto del Parral*, cantades per un cor d'hòmens, que diuen: «Ya estoy aquí, no te amohínes, mujer, que has de tener fe ciega en mí. Te quiero, mi moza garrida, segoviana de mi vida; sin ti no sé vivir.»

I també és molt conegut l'antic refrany castellà «Donde no hay harina todo es mohina» que ens diu d'una manera molt clara que, a on no hi ha quemengar, tot és pena i disgust.

«Pessebre», «maco» i «amoïnar» són castellanismes evidents i ningú discuteix el seu origen, mentres que es fan esforços ímprobos per a intentar demostrar la catalanitat genuïna de «rumiar», «tarda», «abans d'ahir» i «aquest any», paraules i locucions que, si bé no són castellanismes evidents, la seua autenticitat és, com a mínim, francament dubtosa. Pel que fa als castellanismes valencians –que no sempre ho són– diré que «pesebre» és, segons Coromines, un mot d'origen mossàrab ben antic entre nosaltres, «almorzar» és un mot mossàrab tan antic o més que la variant formal «esmorzar», «mentira», que ha originat derivats com ara «mentirola» o «mentirons», és un mot d'origen aragonés que ja trobem en els *Sermos* de sant Vicent Ferrer coexistent amb «mentida» i la locució «per favor» és usada en diverses llengües llatines com ara l'antic gallec-portugués, el gallec modern, el portugués modern, el castellà, l'italià, etc. La paraula «rabo», àmpliament usada pels valencians, deriva del llatí *rapum* que significa «nap redó» i el mateix origen tenen, molt probablement, les paraules catalanes «rabassa» i «rap». El fet que el mot «rabo» siga el que empra el castellà per a denominar la cua dels mamífers ha originat que se'l considere com un castellanisme inadmissible, però aquesta paraula, també usada en portugués, sembla que era comú a tots els parlars mossàrabs de la península Ibèrica i per tant també al que parlaven els mossàrabs valencians prejaumins. És possible (i fins i tot probable) que els valencians hàgem dit «rabo» des de temps immemorial i, a més, hem creat paraules i locucions derivades d'aquest mot com ara «rabut», «rabortada», «rabosa»,

«rabostrar», «rabostrat», «rabet de gat», etc. El fet que condemnem aquesta paraula a la foguera de la inacceptabilitat pel simple fet que siga idèntica a la que emprà el castellà, tan sols ens condueix a empobrir i a despersonalitzar la nostra llengua.

Els castellanismes flagrants del català central («maco», «amoïnar», «pessebre», etc.) poden pujar al cel, ser recollits pel *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans i emprats per la llengua culta mentre que els castellanismes del català perifèric (que en molts casos no ho són pas) són condemnats a l'infern de la inacceptabilitat.

I ¿què passa amb els mots que són idèntics en català i en castellà? Si aquests mots s'usen en el català central, com ara «consolar», «infectar», «anís», «empatxar» o «dilapidar», es fomenta el seu ús, fins i tot en detriment dels equivalents usats tradicionalment pels valencians que en els casos citats són «aconhortar», «endenyar», «batafaluga», «enfitar» o «balafiar». Ara bé, si els mots idèntics als castellans són els que usem els valencians i en canvi els que usa el català central són diferents, aleshores els que es potencien són els del català central en detriment, com sempre, dels del català perifèric. ¿Què passa amb «arena», «rascar» o el numeral «dos» usat com a femení? Que malgrat ser paraules tan catalanes com els seus equivalents «sorra», «gratar» i «dues», han quedat relegats a un segon terme en l'ús de la llengua culta i, a vegades, fins i tot se'ls considera com a castellanismes. ¿Per quin motiu en el DIEC apareix «rascaculs» però en canvi trobem «gratacel» i no «rascacel»? El verb «rascar», ¿és adequat per als culs però no ho és pas per al cel?

Els valencians no usem ni hem usat mai de la vida castellanismes com ara «amoïnar», «rumiar», «pessebre», «tarda», «abans d'ahir» o «aquest any». És un contrasentit, un despropòsit i una autèntica vergonya que la llengua normativa ens incite a usar castellanismes que desconeixem per complet. Mal camí és eixe, per a redreçar la llengua.

València, 7 de setembre del 2009

NOTA: Aquest article el vaig escriure 7 anys abans que es publicara el DNV.

BON DIA I BONA NIT, PERÒ MAI BONA VESPRADA

1. Introducció

Tots els idiomes del món tenen determinades salutacions que els seus parlants utilitzen per a expressar que desitgen a la persona a qui s'adrecen que, el període de temps immediatament posterior a l'instant de la salutació –d'unes quantes hores–, li siga propici i que, per tant, durant eixe espai de temps, no li passe res de negatiu, res que el perjudique, res que li resulte desfavorable, advers, nociu. Els valencians hem usat des de temps immemorials i continuem usant les salutacions *bon dia* i *bona nit*. Actualment el problema el tenim, com en tants altres casos, en la interferència del castellà que, per a desgràcia nostra, és omnipresent, ja que ens el trobem a tota hora i en tots els llocs: en la televisió, en la ràdio, en el cinema, en els diaris, en les revistes, en les tanques publicitàries, en converses pel carrer, etc. El castellà té un sistema de salutacions diferent del nostre i això influeix negativament en els valencianoparlants i fa que el nostre sistema tradicional patisca deformacions, les quals són perfectament evitables si actuem amb el respecte que es mereix la nostra llengua.

2. El sistema de salutacions valencià

El nostre sistema de salutacions consta, únicament, de les locucions *bon dia* i *bona nit*. La primera s'usa durant el període de temps que dura la claror del sol i la segona quan ja s'ha post el sol. Per tant, hem de dir *bon dia* mentre hi haja llum del sol (a les nou del matí, a les onze del matí, a les dotze del migdia, a les tres de la vesprada o a les cinc de la vesprada). I *bona nit*, quan és de nit, naturalment. De vegades s'usen les expressions *bon dia de matí* (o *bon dia pel matí*) i *bon dia de vesprada* (o *bon dia per la vesprada*), en les quals, a més de desitjar al nostre interlocutor que passe un bon dia, explicitem en quin moment del dia ens trobem.

En el sistema de salutacions valencià, desitgem al nostre interlocutor que passe un bon dia (o una bona nit), és a dir que passe bé les hores del dia (o de la nit) que resten des del moment de la salutació fins que es ponga el sol (o fins que isca el sol).

3. El sistema de salutacions castellà

El sistema castellà és diferent del nostre. La llengua castellana usa tres salutacions: *buenos días*, *buenas tardes* i *buenas noches*. Hi han, doncs, dos elements distorsionats: el fet de tindre tres salutacions en lloc de dues i l'ús del plural en lloc del singular.

En castellà es diu *buenos días* d'ençà que ix el sol fins a l'hora de dinar (una hora indeterminada que oscil·la entre les dotze del migdia i les tres o tres i escaig de la vesprada), *buenas tardes* des de després de dinar fins que en pon el sol i *buenas noches* quan és de nit. De matí es desitja a l'interlocutor que pase un bon dia, és a dir que passe bé totes les hores que queden del dia, però per la vesprada se li desitja que passe una bona vesprada, és a dir se li desitja que passe bé les hores que resten del dia que, com que ja només poden ser de vesprada, perquè ens trobem a la vesprada, es diu així de manera clara i explícita. I per la nit, evidentment, se li desitja que passe una bona nit.

El castellà diu en plural moltes coses que, en bona lògica, hauria de dir en singular, però això és així, forma part del geni de la llengua. Expressions com ara *a finales* (o *a principios*) *de semana* (o *de mes*, o *de año*, o *de siglo*), *andar por esos mundos de Dios*, *bajar* (o *subir*) *las temperaturas*, *subir a los cielos*, *estar bajo las faldas de la madre* (de uno), *estar hasta las narices*, *felices Navidades*, *felices Pascuas*, *hablar a espaldas de alguien*, *muchas felicidades*, *poner las barbas en remojo*, *ponerse de espaldas a la pared*, *máquina quitanieves*, *saltar por los aires*, *hacer las Américas*, *tener muchas ganas de hacer algo*, *sonarse las narices*, *tocarse las narices*, *a los efectos de*, *salir a hombros* (o *en hombros*), *a todas horas*, *caerse de narices*, *en estos momentos*, *en aquellos tiempos*, *hacerse añicos*, *heces fecales*, *tener pocas luces*, etc., o paraules com ara *felicidades*, *cortafuegos*, *guardabarros*, *guardaespaldas*, *parabrisas*, *Navidades*, etc., són sempre en plural en llengua castellana mentres que els seus equivalents valencians els fem en singular, com fan les altres llengües del nostre entorn. De la mateixa manera, el castellà diu *buenos días*, *buenas tardes* i *buenas noches*, sempre en plural.

La influència perniciosa del castellà sobre la nostra llengua fa que els valenciano-parlants vulguem emprar tres salutacions quan només en tenim dues i ací és a on comencem a dir barbaritats molt grosses. La salutació que correspon al matí i a la nit no té cap problema i continuem dient com sempre *bon dia* i *bona nit*. Però quan volem dir en valencià quelcom equivalent al *buenas tardes* castellà, no sabem com fer-ho. Davant d'aquest problema, un valenciano-parlant tradicional pot fer dues coses: 1) continuar usant el sistema de dues salutacions, com s'ha fet sempre (*bon dia* i *bona nit*), i 2) passar-se'n al sistema de tres salutacions incorporant directament el *buenas tardes* castellà dit exactament així, en castellà, (*bon dia*, *buenas tardes* i *bona nit*).

Com que els catalans, en lloc de *vesprada*, usen el castellanisme *tarda* (que ells no volen reconèixer de cap manera que ho és) els va resultar molt fàcil transformar el *buenas tardes* castellà en un *bones tardes* que no té res, però res en absolut, de català. No sé a qui se li va acudir la idea de substituir el *bones tardes*, en plural, per un *bona tarda*, en singular, que, segurament, va considerar més català. L'invent el va difondre durant els anys 60 del segle xx el locutor Salvador Escamilla, per mitjà del seu progra-

ma *Radioscop* que emetia per Ràdio Barcelona, primerament en castellà amb alguns afegitons en català i, en els darrers anys, ja íntegrament en català. Una vegada més els mitjans de comunicació varen demostrar la seua força de difusió i l'invent va fer fortuna. Salvador Escamilla no va inventar l'expressió *bona tarda*, però la va escampar arreu de les terres catalanes.

Com que els valencians, no diem *tarda* sinó *vesprada*, algú va considerar que el *bona tarda* català s'havia d'adaptar a la manera de parlar dels valencians dient-hi *bona vesprada*, cosa completament artificial que els valencians no hem dit mai de la vida, que destrossa totalment el nostre sistema tradicional de saludar i causa un perjudici molt important a la nostra llengua. Actualment, la televisió i la ràdio s'encarreguen de saludar-nos cada dia, tantes vegades com consideren oportú fer-ho, amb el servir *bona vesprada*. Cada volta que un presentador de televisió o un locutor de ràdio diu *bona vesprada*, espenta la nostra llengua una miqueta més cap al castellà. ¡Quina llàstima!

Curiosament –i per a desgràcia de tots nosaltres– els lingüistes han caigut en el parany i, en lloc de lluitar per a aconseguir que la llengua conserve la seua fesomia autèntica, col·laboren en la tasca de convertir-la en un dialecte del castellà. Si cerquem la paraula *tarda* en qualsevol diccionari català considerat normatiu (DIEC, GDLC, GD62, etc.) trobarem l'exemple *Bona tarda!* Si busquem *vesprada* en el *Diccionari Valencià*, editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana trobarem l'exemple *Bona vesprada!* I si llegim el contingut de l'entrada *vesprada* en el diccionari del SALT3 veurem que, sorprenentment, apareix la subentrada *bona vesprada* amb la definició «Salutació que es fa al llarg de tota la vesprada». Ací tenim l'oficialització de l'esguerro.

4. El sistema de salutacions en altres llengües

Hi han altres llengües en les quals es desitja a l'interlocutor que tinga un bon dia (portugués *bom dia*, francès *bonjour*, italià *buon giorno*) però n'hi han d'altres en els quals, de matí, se li desitja simplement que tinga un bon matí (anglès *good morning*, alemany *guten Morgen*). És a dir, hi han idiomes en els quals, quan comença el dia, es desitja a l'interlocutor que tot el que resta de dia siga bo per a ell, i, a mida que avança el dia s'empren altres salutacions específiques que s'usen a partir de la vesprada, del capvespre o de la nit, segons llengües, mentres que hi han altres idiomes que divideixen el dia en compartiments (matí, migdia, vesprada, capvespre, nit) i usen salutacions específiques per a cada part o per a determinades parts, segons llengües.

Cap sistema és millor de cap altre i no n'hi a cap que siga més lògic, més racional, més intel·ligent, més adequat, més eficaç o més bo. Però cada idioma té el seu sistema

i cada llengua ha d'emprar el que l'enginy del poble que la parla ha creat. Tan postís, extravagant i poc digne és que els valencians diguem *bona vesprada*, que correspon a la mentalitat dels castellanoparlants, com ho seria si diguérem *bon matí*, com fan els anglòfons. Seria bo que no ens encabotàrem emprant salutacions estranyes i que usàrem només les que s'adiuen amb la idiosincràsia del nostre poble.

València, 18 de setembre del 2009

NOTA: Quan vaig escriure aquest article el 18 de setembre del 2009 encara no s'havia publicat el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL. El 29 de desembre del 2018 vaig comprovar si l'AVL havia decidit incloure la salutació *bona vesprada* en el DNV. Vaig trobar que la 3a accepció de l'entrada *vesprada* diu: **bona vesprada** (o **bon dia de vesprada**) *loc. orac.* Fórmula de salutació usada durant la vesprada. Con veiem, l'AVL accepta la fórmula bona vesprada, calcada del castellà i, a més, la nostra fórmula tradicional.

ESQUENA, MUSCLE, ESPATLA, ESPATLETA I ESPATLÓ

La nostra llengua disposa dels substantius *esquena*, *muscle* i *espatla*, tres noms completament diferents, no únicament per la seua morfologia o el seu origen etimològic, sinó també pel seu significat. Les definicions són les següents:

esquena

1. Part posterior del tronc dels éssers humans i dels altres animals quadrumans (ximpanzés, goril·les, etc.), fins a la cintura pelviana.

2. Part superior del cos dels mamífers no quadrumans, des del coll a les anques.

3. Part dorsal d'altres animals.

muscle

Part superior i lateral del tronc dels éssers humans i dels altres animals quadrumans, situada a cada costat del coll, en la zona a on naix el braç, i que inclou l'articulació escapulohumeral així com els músculs, la pell i els pèls que la recobreixen. (Els animals no quadrumans no tenen muscles).

espatla

1. Zona de l'esquena dels éssers humans i dels altres animals quadrumans immediatament posterior als muscles.

2. En els mamífers quadrúpedes que sacrificuem per a aprofitar-ne la carn, part superior de les extremitats de davant a on aquestes s'unixen al cos.

Hem de tindre molt clar que la paraula *espatla*, referida als éssers humans, no equival en absolut a *esquena*. Tampoc equival a *part superior de l'esquena*. L'espatla és, únicament, la zona de l'esquena immediatament posterior als muscles i, per consegüent, podem parlar de l'espatla dreta i de l'espatla esquerra –perquè en tenim dues– i de *les espatles*, en plural, si ens referim a totes dues alhora. Antigament, el vocable *espatla* s'usava amb el mateix significat que *muscle*, però no s'ha usat mai amb el significat d'*esquena*. Usar el mot *espatla* amb el significat d'*esquena* és un castellanisme emporridor i inadmissible que hem d'evitar a tota costa. Lamentablement, a voltes, els que haurien de donar llum donen fum i així, en el *Diccionari Valencià*, editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana, en l'entrada **espatla** podem llegir la definició següent: «Esquena, especialment la part alta de l'esquena». Aquesta definició és completament errònia, en primer lloc perquè, com ja he dit, l'*espatla* no és l'*esquena*, i en segon lloc perquè l'*espatla* no és en absolut *la part alta de l'esquena*. Les espatles, la dreta i l'esquerra, estan en la part alta de l'esquena, això sí, però tota la part alta de l'esquena no s'anomena *espatla*, en singular. La zona de la part alta de l'esquena que està exactament a continuació del cla-

tell no és ni espatla dreta ni espatla esquerra, és, simplement, esquena. Espere que quan l'Acadèmia Valenciana de la Llengua elabore el seu diccionari, esmene errades com aquesta, tan grosses i tan lamentables, que falsegen les coses i desconcerten els usuaris de la llengua.

Els valencians emprem també els diminutius *espatleta* i *espatló* amb el significat següent:

espatleta o espatló

Carn que recobrix l'os de l'espatla dels animals que sacrificuem per a aprofitar-ne la carn.

La paraula *espatleta*, amb el significat definit, és d'ús habitual en el parlar tradicional d'Alcoi. Podem parlar d'anar a la carnisseria a comprar una espatleta de corderet o una espatleta de cabritet, però també podem parlar de les espatletes d'un conill que hem sacrificat a casa. La paraula *espatló* té, en el parlar tradicional del Camp d'Elx, exactament el mateix significat.

Cal aclarir que la paraula *espatla* i els seus diminutius *espatleta* i *espatló*, s'han de pronunciar geminant la *el*.

La grafia *espatlla* reflectix la pronúncia palatal lateral sonora geminada pròpia d'algunes zones no valencianes del nostre domini lingüístic. Els valencians no palatalitzem mai el dígraf *-tl*. Les grafies amb *-tll* són tan normatives com les grafies amb *-tl*, però els valencians hem d'emprar, preferentment, les grafies que reflectixen la nostra manera de parlar.

Actualment, per desgràcia nostra, les denominacions de carnisseria *espatleta* i *espatló* estan desapareixent desplaçades per la paraula castellana equivalent *paletilla*. Si ens fixem, veurem de seguida que *paletilla* és un diminutiu de *paleta* i que *paleta* s'assembla sospitosament a *espatleta*. Forasters vindran que de casa ens trauran.

València, 2 d'octubre del 2009

NOTA: Quan en el mes de juliol del 2016 es va publicar en paper el Diccioneri normatiu valencià de l'AVL vaig veure que la primera accepció de la paraula espatla és "part posterior del muscle i superior de l'esquena".

FESTES DE MOROS I MORES I CRISTIANS I CRISTIANES

En la nostra llengua –i en moltes altres llengües també– el gènere gramatical que tradicionalment –i jo considere que indègudament– anomenem masculí és el gènere no marcat, és a dir, el que habitualment no du cap marca morfològica específica que el distingisca. Aquest gènere no marcat s’usa per a denominar persones o animals, independentment que el seu sexe siga masculí o femení. Si dic “he menjat arròs amb conill”, l’arròs igual pot haver estat guisat amb un conill que amb una conilla. Si dic “a mi m’agraden més els gossos que els gats” vull dir que m’agraden més els animals de l’espècie *Canis familiaris* que els de l’espècie *Felis catus*, independentment que siguen mascles o femelles. En canvi, el gènere gramatical femení, quan s’aplica a persones o animals, sí que s’empra només per als individus de sexe femení. Si dic “a mi m’agraden més les gosses que les gates” queda claríssim que parle només d’animals de sexe femení. Diem que el gènere femení és el gènere marcat perquè en les paraules flexionals, com ara *gat, gos, xiquet, porter, conill*, etc., el femení du una marca morfològica específica –la terminació *a*– que l’identifica precisament com a femení, mentres que, pel contrari, el gènere masculí normalment no en du cap.

En la nostra llengua, per a referir-nos a un col·lectiu humà format per hòmens i dones sempre hem usat el masculí plural. Si diem *els treballadors de tal fàbrica*, ens referim al conjunt de persones que hi treballen, tant si són de sexe masculí com si són de sexe femení. Sempre s’ha dit, per exemple, *els alcoians*, i tothom ha entès perfectament que es parlava del conjunt de persones d’Alcoi, independentment de quin fóra el seu sexe. Actualment s’ha posat de moda dir coses com ara “treballadors i treballadores”, “ciutadans i ciutadanes”, “professors i professores”, “xiquets i xiquetes”, “tots i totes”, etc. Els que ho diuen d’eixa manera ho fan perquè pensen erròniament que “treballadors”, “ciutadans”, “professors”, “xiquets” i “tots” són paraules que es referixen únicament i exclusivament als mascles de l’espècie humana i que, per tant, les dones queden, o bé marginades, com si no existiren, o bé subordinades als hòmens. S’equivoquen completament perquè no saben o no tenen en compte que el mal anomenat *gènere masculí* no és en realitat *masculí*, sinó, simplement, *no femení*. Si un matrimoni jove va a viure al pis del costat de ma casa, quan l’hauré conegut puc dir, per exemple: “He conegut els nous veïns. Són molt simpàtics”. ¿És possible que hi haja algú que diga una cosa tan estrambòtica i inversemblant com: “He conegut el nou veí i la nova veïna. Ell és molt simpàtic i ella és molt simpàtica”? Evidentment, això no ho diu ningú perquè és una cosa absurda. Sempre s’ha preguntat: “¿Quants fills tens?” I la resposta pot haver sigut: “En tinc cinc: dos xics i tres xiques”. Ningú ha preguntat mai: “¿Quants fills i quantes filles tens?”.

Seria més adequat que anomenarem *gènere específic* al que ara anomenem *gènere femení* (perquè, quan s'aplica a persones o animals, aquest gènere és específic del sexe femení) i *gènere inespecífic* al que ara s'anomena *gènere masculí* (perquè, quan s'aplica a persones o animals, aquest gènere no és específic de cap sexe). De tota manera, els gramàtics haurien d'estudiar profundament aquesta flexió nominal que anomenem *gènere*, que és conseqüència de les antigues declinacions llatines i que no està relacionada amb el sexe, i haurien de pensar en una denominació alternativa. En aquest cas, el nom sí que fa la cosa. El professor Abelard Saragossà reflexiona sobre açò en la seua *Gramàtica valenciana raonada i popular*.

Ara és moda dir que això de “treballadors i treballadores” és “políticament correcte”, expressió que no sé què significa. Però sí que sé que dir-ho d'eixa manera és “lingüísticament inadequat” perquè va en contra de les estructures més bàsiques de la nostra llengua i la perjudica molt seriosament. La gent associa, equivocadament, “gènere gramatical masculí” amb “sexe masculí” i això és totalment fals. Una cosa són els gèneres gramaticals i una altra cosa ben diferent el sexe de les persones o dels animals. La gent confon els dos conceptes i per això parlen de “violència de gènere” quan haurien de parlar de “violència de sexe” per a expressar la idea que els hòmens actuen violentament contra les dones. Jo, quan sent això de “violència de gènere” sempre em ve al cap que el gènere epicé ataca de manera brutal el gènere ambigu o que el gènere comú es llança com una bèstia salvatge sobre el gènere neutre.

Si seguïrem aquesta moda absurda, les *festes de moros i cristians*, tan populars a Alcoi i altres moltes poblacions valencianes, hauríem d'anomenar-les *festes de moros i mores i cristians i cristianes* ja que si una persona diu “alcoians i alcoianes” i, a continuació, diu “festes de moros i cristians”, això implica que eixa persona no es partidària de la participació de les dones en la festa perquè, si considera que “alcoians” es referix només als hòmens, “moros i cristians” també s'ha de referir necessàriament només als hòmens i, per consegüent, exclou la dona de participar en la festa. I si eixa persona sí que n'és partidària i, malgrat ser-ho, ho diu així, aleshores parla d'una manera totalment incongruent, sense gens de coherència lingüística. Confie i espere que tothom tinguem trellat i que el sentit comú i l'amor a la llengua faça que actuem dignament i que no caiguem en el parany de dir una cosa tan absurda, tan postissa, tan ridícula i tan cursi com *festes de moros i mores i cristians i cristianes*.

En fi, confie que puguem continuar dient *tothom* per a referir-nos a totes les persones, siguen mascles o femelles, i no aparega cap il·luminat que ens diga que cal dir *tothom i totadon*.

València, 5 d'octubre del 2009

NOTA 1: SARAGOSSÀ ALBA, Abelard. *Gramàtica valenciana raonada i popular. Els fonaments*. (2a edició revisada i augmentada, Tabarca Llibres, València, 2005, pàg. 269-280).

NOTA 2: El professor Gabriel Bibiloni va publicar en l'Espira, suplement cultural del *Diari de Balears*, els dissabtes 21 i 28 de març i 4, 11, 18 i 25 d'abril del 2009, sis articles titulats *Llengua, gènere i sexe* en els quals fa un estudi molt lúcid d'aquesta qüestió. Es pot llegir una compilació del sis articles en <<http://bibiloni.cat/textos/genere.html>>.

NOTA 3: Aquest article es va publicar en el número 72 de la revista *Llengua Nacional* (3r trimestre del 2010) (pàg. 20).

CAIXÓ I CALAIX

La paraula *caixó* té dos significats. En el *Diccionari valencià* del SALT 3 trobem:

1. *m.* Caixa menuda amb tapa o sense, que servix per a guardar alguna cosa.
2. *m.* Caixa gran, generalment de fusta i de base rectangular.

La primera accepció és la que correspon al significat tradicional de *caixó* en valencià. És el significat amb què l'usaven els nostres clàssics i amb què el recullen tots els diccionaris normatius de la nostra llengua.

La segona accepció és la valencianització del mot castellà *cajón* que el *Diccionario de la Lengua Española* de la Real Academia definix com «recipiente para guardar o transportar algo».

Hem de tindre en compte que el sufix *-ó* té en valencià un ús diferent del que té el sufix *-ón* en castellà, ja que, mentres en valencià el sufix *-ó* implica la formació d'un diminutiu, en castellà el sufix *-ón* implica la formació d'un augmentatiu. Així, en valencià, paraules com ara *barró*, *botifarró*, *carreró*, *cistelló*, *cordó*, *cucarró*, *finestró*, *garrofó*, *gerró*, *granilló*, *micarró*, *petirró*, *pontó*, *micono*, etc., són diminutius, mentres que, pel contrari, en castellà, mots com ara *botellón*, *cajón*, *chicarrón*, *dramón*, *fresón*, *grandón*, *problemón*, *sinvergonzón*, *tazón*, etc., són augmentatius. Aquesta és la regla general, però cal aclarir que hi han excepcions molt notables. Així, en valencià, el mascle de la *cabra* s'anomena *cabró*, denominació que en realitat és un augmentatiu a pesar d'acabar en *-ó*, i en castellà tenim paraules com ara *ratón* (ratolí, animal que sembla una rata xicoteta), *anadón* (poll d'ànec), *lechón* (porquet que encara mama), *rayón* (cria de senglar), *plumón* (plomissó, plomes xicotetes i molt fines que les aus tenen davall de les plomes grans i plomes menudes que tenen els pollets de les aus) o *perdigón* (poll de perdiu) que, malgrat acabar en *-ón* són diminutius. Actualment tenim en valencià determinades paraules d'origen castellà que acaben en *-ó* i són augmentatius, com ara *espigó* (d'un port de mar), *formigó* (material de construcció format per una barreja d'arena, grava i ciment pòrtland) o *saló* (sala espaiosa, luxosa o ambdues coses alhora). En el cas de *caixó* tenim un significat principal, que és el genuí i tradicional –diminutiu de *caixa*– i un significat secundari originat per la pressió del castellà –augmentatiu de *caixa*– que és, a hores d'ara, d'ús general. Una cosa semblant ha passat amb la paraula *tassó* que també té un significat propi i tradicional –tassa xicoteta– i un altre que és conseqüència de la influència del castellà –tassa gran– que és el que actualment fem servir tots els valencians.

Els valencians tenim tan assumida i tan interioritzada la paraula *caixó* amb el significat d'embalatge per a guardar o transportar alguna cosa que fins i tot hem creat el

derivat *caixonada* que significa 'allò que conté un caixó'. Exemple: *El meu germà m'ha dut cinc caixonades de llibres i no sé a on posar-los.*

La paraula *calaix* té tres significats:

1. Receptacle corredís d'un moble.
2. Lloc on es guarden els diners que es recapten per les vendes que es fan en un establiment comercial.
3. Quantitat de diners que s'arpleguen en un establiment comercial per la venda al detall durant un dia.

Els valencians mantenim ben viva la paraula *calaix* en les tres accepcions. En la segona accepció tenim la coneguda dita: *Carrer banyat, calaix eixut; dependent content i amo fotut.*

Emprar caixó en lloc de *calaix* és un castellanisme innecessari i empobridor que hem de procurar evitar.

València, 10 d'octubre del 2009

ASSIMILACIONS VOCÀLIQUES

Anomenem assimilació vocàlica a l'alteració que experimenta un fonema vocàlic com a conseqüència de la influència articulatòria i acústica d'un altre fonema vocàlic del mateix mot que fa que el fonema assimilat acabe sent idèntic a l'assimilador. Si el fonema assimilat precedeix a l'assimilador, diem que l'assimilació és regressiva. Si és al revés, diem que és progressiva.

Casos molt coneguts d'assimilació vocàlica regressiva són les formes *fonoll*, *rodó*, *ronyó* i *rostoll*, evolucionades a partir de les formes etimològiques *fenoll*, *redó*, *renyó* i *restoll*, que són les que emprem els valencians i les que empraven els clàssics. El *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra arreplega els quatre mots especificats amb assimilació vocàlica, però no arreplega cap de les formes que són etimològiques, clàssiques i valencianes. El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans i el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* d'Enciclopèdia Catalana recullen *fonoll*, *rodó*, *ronyó* i *rostoll*. També arrepleguen *fenoll*, *redó* i *restoll* com a entrades secundàries que remetent a les principals, però cap dels dos diccionaris entra *renyó*. El GDLC, a les entrades *redó* i *restoll* els posa la marca de *dialectal*. El *Diccionari Valencià*, el diccionari del SALT3 i el DOPV de l'AVL entren *fenoll*, *redó*, *renyó* i *restoll* com a formes principals i les formes amb assimilació vocàlica com a formes secundàries.

Un cas d'assimilació vocàlica progressiva és el de *monjo*, originat a partir de la forma antiga *monge*, encara viva en valencià com ho demostra la dita «o tots monges o tots canonges» equivalent a «o tots moros o tots cristians» i a la castellana «o jugamos todos o rompemos la baraja» (la dita «o juguem tots o estripem les cartes» que entren a Catalunya i és un calc de la castellana, encara que una mica alterat). El Fabra, el DIEC, el GDLC, el DVal i el diccionari del SALT3 entren *monjo* com a forma principal i *monge* com a secundària.

Les *Regles d'esquivar vocables e mots grossers e pagesívols*, escrit en el segle xv per Bernat Fenollar, Jaume Gassul, Jeroni Pau i Pere Miquel Carbonell consideren els mots amb assimilació vocàlica com a mots grossers que cal esquivar i així en la regla 24 critiquen l'ús de *fonoll* i recomanen que s'empren *fenoll*—casualment, l'autor principal del llibre portava el cognom de *Fenollar*— i en la regla 258 diuen clarament que no s'ha de dir *rostoll* sinó *restoll*.

És curiós que unes variants formals amb una evolució fonètica que, originàriament, no era res més que un defecte de pronunciació, acaben imposant-se en la llengua culta i araconen les formes genuïnes, clàssiques, etimològiques i que encara, actualment, són ben vives en els parlars valencians.

Hi han altres casos d'assimilació vocàlica regressiva, com ara *jonoll* (per *genoll*), *moló* (per *meló*) o *xocotet* (per *xicotet*) que, malgrat tindre més o menys difusió en determinades zones de la nostra àrea idiomàtica, afortunadament no han penetrat en la llengua culta. Si pensem que *jonoll*, *moló* i *xocotet* són uns vulgarismes inadmissibles, tinguem en compte que *fonoll*, *rodó*, *ronyó* i *rostoll* són casos idèntics.

València, 15 d'octubre del 2009

NOTA: Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig comprovar que inclou *fenoll*, *redó*, *renyó* i *restoll* com a formes principals i *fonoll*, *rodó*, *ronyó* i *rostoll* com a formes secundàries. En canvi, recull *monjo* com a forma principal i *monge* com a secundària.

FONEMES AFEGITS I LLETRES AFEGIDES

Un fonema afegit és un so no etimològic que agreguem a un vocable quan el pronunciem, generalment per comoditat articulatòria. Si quan escrivim el vocable en qüestió reflectim en la grafia el fonema afegit, la lletra que el representa és una lletra afegida. Jo, personalment, considere que les lletres afegides s'haurien d'acceptar en l'ortografia d'una llengua únicament quan el fonema corresponent és pronunciat per la totalitat de parlants de la citada llengua. Si hi ha una part de la població –encara que siga una part important– que pronuncia un mot determinat amb un fonema afegit, i una altra part de la població que pronuncia el mateix mot sense el citat fonema, considere que aquest no s'hauria de reflectir mai en la grafia del mot.

En lingüística, quan el so no etimològic –i la lletra que el representa– s'afig en l'interior de la paraula, s'anomena *epentètic*, que significa 'intercalat'. Si s'afig al començament, rep el nom de *protètic*. I, si s'afig al final, s'anomena *epitètic*.

Tot seguit escriuré uns quants vocables amb dues grafies, la primera és la que correspon a l'etimologia del mot, la segona inclou una lletra afegida que representa la pronúncia d'una part de la població del nostre domini lingüístic. Els classifique en tres grups.

a) Les grafies amb lletra afegida d'aquest grup no són pas acceptades per la llengua culta, són considerades vulgarismes inadmissibles: *api* / àpit, *bellota* / abellota, *bonegar* / abonegar, *botar foc* / abotar foc, *canvi* / cànvit, *compte* / cónter, *escriure* / escriúrer, *fesol* / fresol, *foto* / afoto, *geni* / gènit, *llar* / allar, *moto* / amoto, *ploure* / plòurer, *premi* / prèmit, *ràdio* / arràdio, *rifar* / arrifar, *tindre* / tíndrer, *traure* / tràurer, *travessar* / atravessar, *vendre* / véndrer, *vindre* / víndrer.

b) Les grafies amb lletra afegida d'aquest grup són acceptades per la llengua culta, ja que són les usades per pràcticament tots els valencians, però únicament les arrepleguen els diccionaris valencians (DVal, SALT3, DOPV) i no els catalans (Fabra, DIEC, GDLC). És el cas de *remullar* / *arremullar*. Açò significa que la forma *arremullar* és normativa només per als valencians mentres que per als catalans no ho és pas. Fins fa poc temps hi havia el mateix problema amb *ruixar* / *arruixar*, però la 2a edició del DIEC ja arreplega *arruixar* com a forma secundària de *ruixar*. Espere que en la pròxima edició també arreplegue *arremullar*.

c) Les grafies amb lletra afegida d'aquest grup són acceptades per la llengua culta perquè el fonema que representa la lletra dita s'afig en els parlars catalans orientals, especialment el parlar de Barcelona, però no en els parlars valencians. En alguns casos el vocable amb lletra afegida és la forma principal i en altres casos és l'única forma, ja que la variant formal etimològica, sense lletra afegida, ni tan sols l'arreple-

guen els diccionaris: alfàbega / afàbrega, cartó / cartró, gla / aglà, hui / avui, murta / murtra, orde / ordre, rel / arrel, síndia / síndria. Els estudiem per separat.

Alfàbega / afàbrega. El Fabra i el DIEC arrepleguen *alfàbrega* amb *r* epentètica, però no recullen *alfàbega*, que és la forma etimològica i la que usem tots els valencians (el parlar valencià de l'extrem sud tanca la *e* fins a convertir-la en una *ï*). El GDLC recull *alfàbrega* com a forma principal i *alfàbega* com a secundària, però la marca com a *dialectal*. El DVal, el diccionari del SALT3 i el DOPV de L'AVL recullen *alfàbega* com a forma principal i *alfàbrega* com a secundària.

Cartó / cartró. El Fabra, el DIEC, el GDLC, el DVal, el diccionari del SALT3 i el DOPV arrepleguen *cartó* com a forma principal i *cartró* com a secundària.

Gla / aglà. El Fabra, el DIEC i el GDLC arrepleguen *gla* com a forma principal i *aglà* com a secundària. El DIEC i el GDLC arrepleguen també la paraula *bellota*, que és la que usem tots els valencians, que remet a *gla*, però el Fabra no la recull. En el DVal i en el diccionari del SALT3 trobem la paraula *bellota* com a principal i *gla* i *aglà* remeten a ella. Cap d'aquests diccionaris recull la variant formal *abellota*, emprada per una part dels valencians. El DOPV arreplega *gla*, *aglà*, *bellota* i *abellota* com a entrades independents. No remeten les unes a les altres.

Hui / avui. El Fabra, el DIEC i el GDLC arrepleguen *avui* com a forma principal i *hui* com a secundària. La primera edició del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra (Barcelona, 1932) no recollia la paraula *hui*, però la quarta edició (Barcelona, 1966) ja la incloïa per decisió de la Secció Filològica de l'IEC. El DVal i el diccionari del SALT3 arrepleguen *hui* com a forma principal i *avui* com a secundària. El DOPV arreplega *hui* i *avui* com a entrades independents.

Murta / murtra. El Fabra arreplega únicament *murtra*, amb *r* epentètica. El DIEC, el GDLC, el DVal, el diccionari del SALT3 i el DOPV recullen *murta* com a forma principal i *murtra* com a secundària.

Orde / ordre. El DIEC i el DVal arrepleguen *ordre* com a forma principal i *orde* com a secundària. El Fabra i el GDLC arrepleguen únicament *ordre*, amb *r* epentètica. El diccionari del SALT3 i el DOPV arrepleguen *orde* com a forma principal i *ordre* com a secundària. Cal aclarir que tots els diccionaris tenen l'entrada *orde* amb el significat de 'societat de religiosos'.

Rel / arrel. El Fabra, el DIEC, el GDLC, el DVal i el diccionari del SALT3 arrepleguen *arrel* com a forma principal i *rel* com a secundària. El DVal i el diccionari del SALT3 entren també la paraula *rail*, més etimològica i àmpliament usada pels valencians, que remet a *arrel*. Cap d'aquests diccionaris recull la variant formal *arrail*, emprada per una part dels valencians. El DOPV de L'AVL arreplega *arrel* i *rail* com a entrades independents i *arrail* i *rel* que remeten a *arrel*.

Síndia / síndria. El Fabra, el DIEC, el GDLC, el DVal, el diccionari del SALT₃ i el DOPV arrepleguen únicament la forma *síndria*, amb *r* epentètica. La forma *síndia* – que he tingut ocasió d’oir més d’una vegada i que és l’etimològica, ja que aquest fruit és originari del país de Sind, al Pakistan– no la recull cap diccionari.

València, 12 de novembre del 2009

LLENGUATGE VAMPIR

Tots coneixem els vampirs a través de la literatura i del cinema. Tots sabem que aquests éssers d'ultratomba tenen la desgraciada propietat que, quan mosseguen algú per a alimentar-se de la seua sang, fan que la víctima es convertisca automàticament en vampir. Per sorprendent que ens sembla, el vampirisme s'encomana com les malalties víriques. La víctima mossegada es convertix en vampir i es dedica a mossegar i a vampiritzar a tort i a dret. I, lògicament, el nombre de vampirs augmenta de manera vertiginosa. Tots hem vist en les pel·lícules com els caçadors de vampirs, que es dediquen a eliminar-los clavant-los en el cor una estaca de fusta, si tenen la mala sort de ser mossegats, es tornen uns vampirs terribles i despietats i mosseguen de seguida que poden els seus col·legues. El que probablement no deuen saber molts lectors és que el llenguatge actua de la mateixa manera que els vampirs. Encara que el nostre poble haja usat determinada paraula, expressió o construcció durant segles i segles, si un bon dia es substituïda per una altra, que pot ser un castellanisme, una forma deturpada o, simplement, una innovació, els parlants defendran la nova paraula, expressió o construcció amb dents i ungles, a foc i a flama, com un gat de panxa en amunt. L'antiga, la que deien els seus pares, els seus avis, la que ha dit sempre el nostre poble des de fa centenars d'anys, no els importa ni els interessa. La rebutgen com una cosa desfasada i antiquada i, en no pocs casos, completament desconeguda i totalment estranya, com si fóra xinés, sànscrit o nàuatl. Podria posar milers d'exemples, però en posaré només dos que em resulten especialment colpidors.

Enguany és una paraula catalaníssima que la tenim documentada des del segle XII, que s'ha usat sempre en tota la nostra àrea idiomàtica i que actualment és encara ben viva en tots els parlars valencians i illencs. Doncs bé, a la major part de Catalunya fa algun temps que la paraula *enguany* ha estat substituïda per la locució *aquest any*. Molt probablement, el canvi s'ha produït per influència del castellà. Com que la llengua veïna usa únicament i exclusivament l'expressió *este año* i fa ja molts anys que va arraconar i oblidar la paraula *hogaño*, germana del nostre *enguany*, els catalans han imitat el comportament dels castellanoparlants i han substituït *enguany* per *aquest any*. Això és el que jo pense que ha passat, però encara que no fóra així, encara que la substitució s'haguera produït per un procés evolutiu intern de la llengua –cosa que, francament, m'estranya moltíssim– el resultat pràctic seria exactament el mateix: els catalans ho diuen com els castellans. La lògica més elemental ens diu que, si la paraula patrimonial catalana *enguany* és encara d'ús habitual en una bona part de l'àrea lingüística, els catalans haurien de fer l'esforç d'intentar revertir la substitució

i tornar a dir *enguany*. Estic segur que es podria aconseguir l'èxit en no gaire temps. De la mateixa manera que pràcticament tothom ha aconseguït canviar *adiós* per *adéu*, es podria aconseguir –si es volguera, naturalment– que tothom canviara *aquest any* per *enguany*. Doncs això que seria relativament fàcil, que sembla lògic i raonable i que faria un bé molt gran a la llengua catalana, és completament impossible. Sempre que li he dit a algun català que hauria de deixar de dir *aquest any* i que hauria de reintroduir la paraula *enguany*, el resultat ha sigut el mateix: la defensa aferrissada de la locució *aquest any*. Argumenten que si es diu *aquest dia*, *aquesta setmana* i *aquest segle* ¿per què no es pot dir *aquest any*? Doncs naturalment que es pot dir. És una construcció totalment legítima en català, però si usem *aquest any* condemnem a mort la paraula *enguany*, una de les més emblemàtiques i boniques de la nostra llengua que no és cap antigalla, ja que encara és ben viva en la parla quotidiana de molts catalanoparlants. Usant el mateix raonament, qualsevol dia –i em fa l'efecte que no gaire llunyà– tothom dirà *el dia següent* en lloc de *l'endemà*, una altra paraula patrimonial catalana amb una forta personalitat. I de la mateixa manera que matem *enguany*, matarem *endemà*. I a poc a poc ens acostarem més i més al castellà fins que convertirem la nostra llengua en un castellà mal parlat, en un patués ridícul i lamentable.

Tocar ferro és l'expressió que tradicionalment, des de l'edat mitjana, hem usat els catalanoparlants per a conjurar la malaurança. Actualment, per influència del castellà, cada volta es diu més *tocar fusta*. He explicat en diversos llocs l'origen i l'abast de les dues locucions i també per quins motius considere que hem d'usar únicament *tocar ferro* i eradicar, tant del català parlat com de l'escrit, *tocar fusta*. Tot inútil. Fins i tot el DIEC arreplega *tocar fusta*, cosa que considere que no hauria d'haver fet mai. Els *tocafusters* argumenten que en la immensa majoria de llengües del món es toca fusta i no ferro. Un molt bon amic meu, *tocafuster* de mena, ha arribat a dir-me que, per a ell, tocar ferro porta mala sort i que mai de la vida ho faria. Doncs, mira, a tocar el que toquen els castellans, que és el que toca. ¿Què voleu que li fem? Cadascú té el que es guanya a pols i cull allò que sembra.

No cal dir res més. Els vampirs no tenen la culpa de ser-ho. Ho són i punt. I mosseguen i fan més vampirs. I així anem anant cap a l'abisme. I tant contents.

València, 5 de desembre del 2009

CALCS DEL CASTELLÀ QUE HEM D'EVITAR

Relacione tot seguit alguns calcs del castellà que hem d'evitar i que, per desgràcia nostra, hem de patir sovint en periòdics, revistes, emissores de ràdio i de televisió i, fins i tot, en llibres. Pose també, en cada cas, una alternativa més adequada.

Castellà: El Valencia alcanzó la liga.

Calc: El València ha abastat la lliga.

Alternativa: El València ha guanyat la lliga.

Castellà: Hacemos una pequeña pausa y volvemos en seguida.

Calc: Fem una xicoteta pausa i tornem de seguida.

Alternativa: Fem una pausa ben curteta (o, simplement, “fem una pausa”) i tornem de seguida.

Castellà: Se descolgó con una pata de gallo que me dejó completamente desconcertado.

Calc: Es va despenjar amb una pota de gall que em va deixar completament desconcertat.

Alternativa: Va tindre una eixida de barral buit (o “de fogueret”) que em va deixar completament desconcertat.

Castellà: Mi hermano ha roto la carta que le escribiste.

Calc: El meu germà ha trencat la carta que li vas escriure.

Alternativa: El meu germà ha esgarrat la carta que li vas escriure.

Castellà: Llevo veinte años en esta empresa.

Calc: Duc (o “porte”) vint anys en aquesta empresa.

Alternativa: Fa vint anys que treballe en aquesta empresa.

Castellà: Se ha detenido a quince personas.

Calc: S'ha detingut a quinze persones.

Alternativa: Han detingut quinze persones.

Castellà: Lo siento, no quería hacerlo.

Calc: Ho sent, no volia fer-ho.

Alternativa: Em sap mal (o “em sap greu”, o “em dol”, o “ho lamente”), no volia fer-ho.

Castellà: En casi todos los traslados se utilizó una furgoneta blanca.
Calc: En quasi tots els trasllats es va utilitzar una furgoneta blanca.
Alternativa: En quasi tots els trasllats van utilitzar una furgoneta blanca.

Castellà: Se recurrió la sentencia.
Calc: Es va recórrer la sentència.
Alternativa: Van recórrer contra la sentència.

Castellà: El marido la cogió de los pelos i la arrastró por el suelo.
Calc: El marit la va agarrar dels pèls i la va arrossegar pel sòl.
Alternativa: El marit la va agafar (o “agarrar”) dels cabells i la va arrossegar per terra.

Castellà: Ha dado una conferencia sobre seguridad vial.
Calc: Ha donat una conferència sobre seguretat vial.
Alternativa: Ha fet una conferència sobre seguretat viària (es podria admetre “ha donat”, però és preferible “ha fet”).

Castellà: Pero no quiero salirme por la tangente, quiero afrontar los hechos.
Calc: Però no vull eixir-me’n per la tangente, vull afrontar els fets.
Alternativa: Però no vull fugir d’estudi (o “no vull escapar-me”), vull afrontar els fets.

Castellà: Los sindicatos acusan al gobierno de mirar para otra parte.
Calc: Els sindicats acusen el govern de mirar cap a un altre costat.
Alternativa: Els sindicats acusen el govern de mirar cap a una altra banda (o “de fer orelles de temprador”, o “de no haver filat de hui”).

Castellà: En lo que llevamos de año casi no ha llovido (val per un altre període de temps com ara *setmana, mes o segle*).
Calc: En el que va d’any quasi no ha plogut.
Alternativa: Al llarg de l’any quasi no ha plogut (també podem posar “enguany quasi no ha plogut”, però hauríem d’evitar usar “aquest any” o “este any”).

Castellà: Los demás.
Calc: La resta (molt pitjor encara “els demás”).
Alternativa: Els altres.

Castellà: La echo de menos, iqué vamos a hacerle!
Calc : La tire de menys, iquè anem a fer-li!
Alternativa: La trobe a faltar, iquè vols que li fem! (o “ique hi farem!”)

Castellà: Hogar del jubilado.

Calc: Llar del jubilat.

Alternativa: Casal (o “casa”) del jubilat.

Castellà: Los políticos no hacen más que marear la perdiz.

Calc: Els polítics no fan més que marejar la perdiu.

Alternativa: Els polítics no fan més que complicar les coses.

Castellà: Llevarse por delante (algú o alguna cosa).

Calc: Emportar-se per davant.

Alternativa: Atropellar, emportar-se, endur-se.

Castellà: Ella se lo explicó minuciosamente y de manera muy clara pero él le salió por peteneras.

Calc: Ella li ho va explicar minuciosament i de manera molt clara però ell li va eixir per peteneres.

Alternativa: Ella li ho va explicar minuciosament i de manera molt clara però ell va tindre una eixida de fogueret (o “una eixida de barral buit”).

Castellà: El Papa pisa el aeropuerto de Manises.

Calc: El Papa xafa l'aeroport de Manises.

Alternativa: El Papa arriba (o “aplega”) a l'aeroport de Manises.

Castellà: Tenerlo claro.

Calc: Tindre-ho clar.

Alternativa: Tindre les coses clares, veure-ho clar.

Castellà: Se ha caído y se ha dado un golpe.

Calc: S'ha caigut i s'ha donat un colp.

Alternativa: Ha caigut i s'ha pegat un colp (o, millor encara, “ha caigut un bac i s'ha pegat un colp”).

Castellà: En breves instantes.

Calc: En breus instants.

Alternativa: D'ací a un moment.

Castellà: En estos momentos.

Calc: En aquests moments.

Alternativa: Ara mateix.

Castellà: La mañana del viernes.

Calc: El matí del divendres.

Alternativa: Divendres de matí.

Castellà: Adiós, hasta mañana. Cuídate.

Calc: Adéu, fins demà. Cuida't.

Alternativa: Adéu, fins demà. Que estigues bo.

Castellà: Vale, quedamos mañana por la mañana, a las diez, en la plaza de la Virgen.

Calc: Val, quedem demà pel matí, a les deu, en la plaça de la Verge.

Alternativa: D'acord (o "conforme"), ens veurem demà de matí, a les deu, en la plaça de la Mare de Déu.

Castellà: El cinturón de fuego del Pacífico es la zona más volcánica de la Tierra.

Calc: El cinturó de foc del Pacífic és la zona més volcànica de la Terra.

Alternativa: L'anell de foc del Pacífic és la zona més volcànica de la Terra.

Castellà: A Pilar se le han roto los pantalones.

Calc: A Pilar se li han trencat els pantalons.

Alternativa: A Pilar se li han esgarrat els pantalons.

Castellà: Se me ha roto el reloj.

Calc: Se m'ha trencat el rellotge.

Alternativa: Se m'ha desbaratat el rellotge.

Castellà: Es que eso, sólo de verlo, me pongo enfermo.

Calc: És que això, només de veure-ho, em pose malalt.

Alternativa: És que això, només de veure-ho, em faig malalt.

Castellà: ¿Quieres algo más?

Calc: ¿Vols alguna cosa més? (molt pitjor encara "¿Vols algo més?")

Alternativa: ¿Vols res més? (o, simplement, "¿Res mes?")

València, 10 de desembre del 2009

NOMS PROPIS QUE ESDEVENEN NOMS COMUNS

Hi han algunes paraules que usem en el nostre llenguatge quotidià que, encara que actualment són noms comuns, en el seu origen varen ser noms propis, com ara: *aspirina*, marca registrada de la casa Bayer que, a hores d'ara, s'ha convertit arreu del món en el nom popular de l'àcid acetilsalicílic; *tebeo*, vocable derivat de la capçalera de la conegudíssima revista TBO, que es va convertir en sinònim de revista infantil il·lustrada fins que l'anglicisme *còmic* el va desplaçar; *pegamín*, que molts valencians usem per a expressar el concepte de *pegament*; *flit*, marca registrada d'un insecticida elaborat amb oli de crisantem diluït en gas-oil que era d'ús molt corrent durant la primera mitat del segle xx, que ha esdevingut entre els valencians sinònim d'insecticida en general i que ha donat lloc a diversos derivats com ara *flitar*, *flitada* i *flitador*, o *boicot*, mot derivat del cognom del capità Charles Cunningham Boycott, administrador d'un terratinent irlandés del segle xix al qual, per unes desavenències econòmiques, varen decidir fer-li el buit, substantiu que ha donat lloc al verb *boicotejar* que equival a "fer el buit". Però vull posar l'accent en dos paraules, en altre temps molt utilitzades pels valencians i hui en dia pràcticament desusades, que originàriament eren cognoms de persones i esdevingueren noms comuns. Em referisc a *ravatxol* i *morral*, cognoms de dos anarquistes famosos.

Ravatxol

Esta paraula significa 'xiquet molt viu i entremaliat'.

Aquest mot era molt corrent a Alcoi en els anys quaranta del segle xx. Recorde haver-lo oït, en més d'una ocasió, aplicat a mi quan jo era xiquet en frases com ara: «¡Ai, ravatxol, que no penses cosa bona!».

Ara sembla haver-se deixat d'utilitzar. Jo, almenys, fa molt de temps que no l'he sentit dir a ningú.

El mot *ravatxol* s'usa només com a substantiu.

L'origen d'aquesta paraula és el cognom de la mare de l'anarquista dinamiter francès François Claudius Koenigstein Ravachol (també conegut com a Richard i com a Léon Léger), que va nàixer a Saint-Chamond, prop de Saint-Étienne, a l'est de França, el 14 d'octubre de 1859 i va morir guillotinat a la presó de Montbrison l'11 de juliol de 1892. En 1862 fou legitimat per son pare natural, un holandés d'origen alemany. Els nombrosos atemptats que va cometre, especialment a París i al centre de França, el varen fer famós a les darreries del segle xix.

A València, al primer tramvia de vapor, que va començar a circular a l'abril de 1892, se li va donar el nom de «ravatxol», probablement perquè es considerava que era un artefacte molt perillós que podia originar una gran quantitat d'accidents. Als

tramvies de cavalls, que continuaven circulant per altres línies, se'ls va donar, per mimetisme, el nom de «ravatxolets».

A l'Albufera de València, durant molts anys, hi va haver una barca anomenada «el Ravatxol», que feia el recorregut des del port de Catarroja al Palmar i d'ací al Peral·ló. El recorregut era, naturalment, d'anada i tornada. Transportava persones i mercaderies, especialment productes agrícoles i de pesca, així com el correu i els diaris de l'època. La barca va ser dissenyada l'any 1899 i, com que la gent considerava que era com una mena de tramvia aquàtic, li van donar el nom de «Ravatxol» per similitud amb el tramvia terrestre. Inicialment va ser una barca de vela, però en els darrers temps duia motor i estava coberta, a fi que les persones estigueren protegides de la pluja i del sol. A començament de la segona meitat del segle xx va deixar d'usar-se i la riuada de 1957 la va fer malbé. En els últims anys del segle xx els alumnes de l'escola taller de calafateria, per encàrrec de l'ajuntament de Catarroja, varen construir una rèplica de la barca original que es va inaugurar el 8 de setembre de 2002 per a ser usada com a atracció turística.

No és gens estrany que a València, terra de forta implantació anarquista en aquells temps, l'activista dinamiter francès despertara simpaties i s'usara el seu cognom per als usos més diversos.

El mot *ravatxol*, en el sentit de xiquet viu i entremaliat, és d'ús general en valencià, encara que actualment ja quasi no l'empra ningú. Però, malgrat tot, continua viu en la memòria d'aquells que el vàrem oir en la nostra infància.

Paraules equivalents a *ravatxol* són: *barastell*, *ferrabràs* i *tribulet*.

Morral

Esta paraula significa 'individu innoble, roïn, que té males intencions i actua maliciosament'. Ha sigut durant molt de temps d'ús habitual en frases com ara: «No et fies d'eixe ni miqueta ni gens, que és un morral».

L'origen d'esta paraula, en esta accepció, és el cognom de l'anarquista Mateo Morral, que el 31 de maig de 1906 va llançar una bomba camuflada en un pom de roses en passar pel carrer Major de Madrid la comitiva que duia al Palau Reial els reis d'Espanya Alfons XIII i Victòria Eugènia de Battenberg que s'acabaven de casar. La bomba, quan va esclatar, va matar diverses persones, però els reis varen eixir il·lesos de l'atemptat. Morral, fill d'un fabricant de teixits de Sabadell, es suïcidà l'endemà després de matar el guàrdia que l'havia detingut.

Paraules equivalents a *morral* són: *bord* i *malfatà*.

Em faria molt feliç saber que paraules com les que he arreglat en aquest article tornen a ocupar en la nostra parla quotidiana el lloc que mai haurien d'haver perdut.

València, 15 de desembre del 2009

ELS REIS D'ORIENT

La denominació tradicional valenciana dels tres personatges bíblics que, segons els evangelis, anaren a adorar a Jesucrist al poc temps d'haver nascut i que, segons la tradició, eren reis, així com la festa de l'Epifania que es celebra el 6 de gener de cada any i en la qual es commemora la citada adoració, és *els Reis d'Orient* o, simplement, *els Reis*. Les denominacions *els Reis Mags* i *els Reis Màgics* són calcs del castellà i, per tant, són completament inadmissibles en la nostra llengua. Aquestes denominacions no tenen cap tradició entre nosaltres i són completament postisses i, per tant, hem de fer tot el que siga menester per tal d'aconseguir eradicar-les. I que quede ben clar que no parlem de si els citats personatges bíblics varen existir realment o no varen existir, si eren reis o no eren reis, si eren mags o no eren mags, si varen vindre d'Orient o no varen vindre d'Orient. No parlem de religió ni d'història. No estem estudiant ni analitzant els evangelis. Parlem únicament i exclusivament de llengua, de la nostra llengua. Parlem de quines són les denominacions que el nostre poble ha donat a eixos personatges al llarg dels temps. I, a més de les dues que he dit adés, *els Reis d'Orient* i *els Reis*, n'hi ha una altra que és molt corrent en valencià: *els Reixos*. La paraula *reixos* té l'aspecte de ser un doble plural que s'hauria originat al prendre el plural *reis*, pronunciat 'reix', per un singular. Per eixe motiu la paraula *reixos* arrossega l'estigma d'incorrecció lingüística, de vulgarisme inadmissible, de paraula deturpada pròpia de gent que no sap parlar bé. Però, meditem una miqueta, ¿per quin motiu hauríem de confondre els valencians el plural d'una paraula normal i corrent de la nostra llengua amb un singular? No pareix molt lògic, la veritat. En l'època clàssica s'usaven les formes *rey*, *rehina*, *reys* i *rehines* que són les que trobem en les *Grans Cròniques*. Però també es varen usar les formes *reig*, *regina*, *reigs* i *regines*, formes cultistes i llatinitzants que es considera que mai varen ser usades en el llenguatge habitual de l'home del carrer de l'època i que només foren usades per alguns lletraferits, especialment en llenguatge poètic, perquè semblaven més cultes i s'acostaven més al llatí. Però tal vegada no va ser així. Potser la forma *reig* sí que va ser un mot usat pels valencians de l'època i, si va ser així, ¿com el pronunciaven? Avui el llegim 'retx' però podria ser que aleshores tinguera una altra pronunciació ben diferent. Potser es pronunciava 'reij' o 'reix', pronúncia que donaria lloc als plurals *reijos* i *reixos* que han sobreviscut fins als nostres dies. Si això fóra així, l'expressió *els Reixos* seria una autèntica joia que hauríem conservat viva durant molts segles. I a més seria la denominació ideal, tant per als tres Reis d'Orient com per a la festa de l'Epifania, perquè és una denominació popular molt nostra, que ens resulta familiar. De tota manera, que quede clar i

ben clar que jo no propugne que s'use *els Reixos* en lloc de *els Reis* o *els Reis d'Orient*. El que dic és que no condemne la paraula *reixos* perquè no estic gens segur que siga un doble plural i, per tant, una forma deturpada. Del que sí que estic segur és que això dels *Reis Mags* és un calc del castellà que no hem usat mai al llarg de la nostra història fins temps relativament recents.

Espere que alguna volta deixen de martiritzar-nos amb *els Reis Mags* i ens conscienciem tots que cal dir *els Reis*, *els Reis d'Orient* o, si ho trobem adient i ens decidim a fer-ho, *els Reixos*.

València, 30 de desembre del 2009

SOBRE LA PARAULA “GILIPOLLAS”

Des de fa uns quants anys –no molts, la veritat– els valencianoparlants ens hem apropiat de la paraula castellana “gilipollas” que hem valencianitzat parcialment en “gilipolles”, fent-la acabar en *-es* en lloc de en *-as*, però amb la *g*, això sí, pronunciada a la castellana, per a referir-nos a una persona que és estúpida, curta d’enteniment, o que fa coses estúpides. El problema que se’n deriva és doble: per un costat fem ús d’una paraula que no és de la nostra llengua i que no ens cal per a res i per un altre usem la mateixa paraula per a una gran quantitat de conceptes, pròxims però no idèntics. Així doncs, ací tenim un cas de castellanització i empobriment lingüístic alhora. Nosaltres tenim en valencià, afortunadament, una gran quantitat de paraules que ens permeten matisar els diferents graus de l’estupidesa humana i dels comportaments més o menys estúpids. Vegem-ne unes quantes.

Si volem dir que algú és curt d’enteniment, que té un dèficit d’intel·ligència considerable, diem que és *estúpid*, *imbècil*, *idiota*, *neci*, *estult*, *cretí*. També podem dir, simplement, que és *curt* o *curtet*.

Per a referir-nos a una persona d’una ingenuïtat extremada, sense malícia, que per la seua innocència pot ser fàcilment enganyada per altri, tenim les paraules *albercoc*, *alficòs*, *bacora*, *badoc*, *bajoca*, *balòstia*, *balou*, *bamba*, *bambau*, *becza*, *bequinot*, *benigembla*, *bequinot*, *bergerol*, *bifoi*, *bresquilla* (o *ambresquilla*), *enza*, *facilitari*, *fava*, *infeliç*, *javalloies*, *macoca*, *sanoi*, *simple*. I també *bovo*, amb *v* labiodental, així com el derivat *bovatxa*. I també les expressions *mitja me’n queda* i *mitja me’n queda de la part del peçó*.

Si la persona, a banda de simple i ingènua, és blaneta, poqueta cosa, sense espenta, la qualifiquem de *bleda*.

Aquell que té igual de tot, que no li importa ni el preocupa res, que manté una actitud d’indiferència respecte a determinades coses que es suposa que li haurien d’interessar, que no vol saber-se res d’exigències morals, polítiques o religioses i que no el preocupen en absolut els convencionalismes que ens imposa la societat, que no té formalitat, que tot s’ho tira a l’esquena, que se’n fot de tot, diem que és un *menfot* o un *meninfort*.

Si algú, a més de no ser massa intel·ligent, fa la guitza tan com pot, és un *caracollons* o un *tocacollons*.

Qui sempre està molestant els altres per broma, per riure’s de la reacció d’aquell a qui incomoda, és un *caixcador*, *caixquera*, *caixqueta*, *caixquetes*, *emprenyador*, *enguisca-dor*, *enguisna*, *enguisneta*, *esqueta*, *fisquet*, *guisquet*, *guisquet*, *punxa*, *visquet*.

De una persona inútil i mentalment estúpida diem que és un *cap de suro*, *culdol*, *gar-rofa*, *soca*, *terròs*, *trompello*, *trompot* o, fins i tot, *trompot de pi*.

De qui sempre es deixa manejar pels altres, que és dèbil de caràcter i excessivament condescendent, diem que és un *borrego*, un *butxaques*, un *ninot* o un *perot*. I del marit es deixa manejar per la seua dona, que sempre fa el que li diu ella, que no té iniciativa pròpia, diem que és un *braga* o un *collonera*.

De la persona que no té trellat, que no té seny, diem que és un *capbuit*, un *capsigrany*, un *capsot* o un *destrellatat*.

De qui és curt d'enteniment, no sap res de res i, damunt, és cabut com ell a soles, diem que és un *ase*, un *ruc* o un *burro*.

De qui té poc trellat i poca formalitat diem que és un *borinot*, un *moniato* o un *tararot*.

De la persona que té l'atenció distreta, que està encantada, abismada, abstreta, diem que és un *badoc* o que està *embadocat*, *emberjolat*, *embeulat*, *embovat* o *enxorlat*.

De qui obra o parla de manera exagerada, irreflexiva i poc raonable, que no té moderació ni mesura de les coses, diem que és un *destarifat*.

D'una persona parada, ensopida, embadalida, diem que és un *monot* o un *mussol*.

De qui és lent i feixuc, tant des del punt de vista físic com des del punt de vista intel·lectual, diem que és un *saboc* o un *sompo*.

De la persona desordenada i descuidada en les seues accions, que fa les coses de manera precipitada i sense reflexió, que no pensa les coses abans de fer-les, diem que és un *trapalatro* o un *trapatroles*, i també que és un *atavanat*, *atotinat*, *atrontillat* o *atrotinat*.

Si algú és incapaç de fer ben fetes (o mijanament ben fetes) determinades coses, direm que és un *inepte* o un *negat*.

La paraula castellana “gilipollas” va nàixer a mitjan segle xx. La tenim documentada per primera vegada l'any 1961. Actualment s'usa d'una manera exagerada. Recorde que quan jo era adolescent, a darreries dels anys 50 i primeries dels 60, en el castellà de València –mai en el valencià, que quede això ben clar– s'emprava la variant “gilipolla” (en singular) que és més lògica. “Gilipolla” és una paraula composta de “gili” i “polla”. El DRAE arreplega la paraula “gili” (amb accent damunt la segona i perquè és tònica) que diu que és de procedència caló i que significa ‘innocent, càn did’. Joan Coromines en el seu *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* també arreplega aquest mot del qual diu: «**gíli**. ‘tonto, memo’, del gitano español *jili*, ‘inocente, cándido’, derivado de *jil* ‘fresco’, *jilar* ‘enfriar’ [...]». La paraula està documentada per primera volta l'any 1882 però la RAE no la va acceptar, segons ens informa Coromines, fins després del 1899. El DRAE arreplega, a més, la variant “gil” que diu que s'aplica a una persona simple, i especifica que és pròpia de l'Argentina i de l'Uruguai. En efecte, en el *Nuevo diccionario lunfardo* de José Gobello trobem la parau-

la “gil” i els derivats “gilón, gilún, gilastro, gilastrón, gilimursi, gilurdo, gila, gilada, gilería i gilear”. Tots hem sentit alguna volta el tango *Cambalache*, d'Enrique Santos Discépolo, popularitzat per Carlos Gardel, que diu: «[...] el que no lloira no mama y el que no afana es un gil.» El DRAE no arreplega cap dels derivats que apareixen en el *Nuevo diccionario lunfardo*. Tampoc arreplega la variant “gili” (sense accent a la i), àmpliament usada en castellà, ni la variant *gilipolla* (en singular). La paraula “polla” tots sabem que significa, tant en castellà com en valencià, ‘gallina jove, que encara no pon’, però en castellà és també una denominació vulgar del penis, accepció que en valencià no ha tingut mai. En valencià, una *polla* és, a banda d’una gallina jove, una xica jove, una xicona. Per consegüent, la paraula composta castellana “gilipolla” significa ‘estúpid del penis’ i equival a expressions com ara “tonto del pijo”, “tonto del haba”, “tonto del nabo”, “tonto del carajo”, “tonto del cipote”, etc., (pronunciació habitualment amb caiguda de la *d* intervocàlica i debilitament extrem de la *e*). Actualment tothom diu “gilipollas” (en plural) que, lògicament, hauria de significar ‘estúpid de diversos penis’, cosa que trobe, francament, una mica estranya. El DRAE arreplega “gilipollas” –i el derivat “gilipollez”– i també “gilipuertas”. I no dic res en absolut d’altres vocables que comencen a sentir-se en el castellà del carrer com ara *gilichorra*, *gilinabo* o *giliventanas* que encara no s’han popularitzat gaire.

Als valencians no ens cal usar cap ni una d’aquestes paraules castellanes, no en tenim gens de necessitat. Ja hem vist que tenim un repertori genuí riquíssim al qual caldria afegir alguns vocables propis d’altres zones de l’àrea lingüística que han penetrat en la població, sobretot en els més jòvens, a través de l’escola i els mitjans de comunicació com, per exemple, *tanoca*, *poca-solta*, *desassenyat*, *eixebrat*, *embadalit*, *beneit*, *babau*, *ximple*, etc. Cal dir que quasi tots els mots nostrats que hem citat en aquest article admeten flexió en gènere i nombre i, a més, poden formar augmentatius, diminutius, derivats, composts, etc. Perdre tota eixa riquesa lèxica tan impressionant i substituir-la per una única paraula que, damunt, no és de la nostra llengua, és una acció que m’estime més no posar-li cap qualificatiu. Deixe que l’amic lector ho faça lliurement.

Algú em va dir una volta que això de “gilipollas” només ho diuen els que ho són. Jo, per si a un cas, procure no dir-ho mai.

València, 12 de gener del 2010

ABANS, ANS, ENANS, ENANTES I “ANTES”

Si cerquem la paraula *abans* en el *Diccionari Valencià*, editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana trobarem:

abans **1.** *adv. a.* Denota prioritat en el temps, anterioritat. *Ho ha dit abans. Et donaré el paquet si abans em pagues.* **b.** Antigament, en altre temps. *Abans els homes duïen barret.* **c.** Denota prioritat de lloc, posició respecte a allò que és més lluny. *Uns quants metres abans.* **d.** Denota prioritat de rang, preferència. *Abans morir-me de fam que ser un lladre.*

El DVal, tot seguit, arreplega les locucions prepositives *abans de*, *abans de gaire* i *abans que* i, finalment, inclou el significat del vocable en qüestió com a adjectiu amb la definició i els exemples següents: **5.** *adj.* Precedent. *El dia abans. El carrer abans.*

El mot *abans* és el que devem emprar per a expressar els conceptes definits, tant en la llengua oral com en l'escrita, pels motius següents: 1) és normatiu, 2) és d'ús generalitzat en la llengua culta, 3) va ser àmpliament usat pels clàssics, 4) s'ha mantingut viu fins a temps molt recents i, probablement, encara hi hagen valencians vius que l'han heretat per tradició oral.

Equivalents d'*abans* són *ans*, *enans*, *enantes* i *antes*. Estudiem-los per separat.

Ans. Aquest mot és tan antic com *abans* i, antigament, els dos vocables coexistien i s'empraven indistintament. Açò no té res d'estrany, ja que actualment passa amb altres parelles de paraules equivalents com ara els verbs *dur* i *portar* o els adjectius *fosc* i *obscur*. El vocable *ans* el podem trobar en els texts dels nostres clàssics, és normatiu i té un cert ús en la llengua literària, especialment en poesia, encara que no s'usa mai en altres formes de llengua culta com la llengua estàndard emprada en els mitjans de comunicació o el llenguatge científic i tècnic. Aquest mot, actualment, és encara viu en valencià i s'usa en diverses contrades. En la zona del Baix Vinalopó, per exemple, és encara d'ús habitual. El *Diccionari Català-Valencià-Balear*, en l'entrada *ans*, diu una cosa tan desconcertant com la següent: «S'usa encara en el llenguatge vulgar de moltes contrades de Catalunya i a tot el regne de València; a les illes Balears no s'usa gaire». No entenc per quin motiu diu això de “en el llenguatge vulgar”. Supose que l'expressió “llenguatge vulgar” es referix únicament i exclusivament al “de moltes contrades de Catalunya”, ja que si afectara també al parlar dels valencians no diria “a tot el regne de València” sinó “de tot el regne de València”. De tota manera, considere que no cal calfar-se gaire el cap amb aquest comentari poc afortunat del DCVB.

Enans. Aquesta variant, emprada pels nostres clàssics, és encara viva entre els valencians. En el DCVB trobem exemples literaris de Teodor Llorente i de Joaquim

Martí Gadea. La paraula *enans* la recull el *Diccionari Valencià* però, inexplicablement, no l'arreglega el diccionari del SALT3. Tampoc la trobem en el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, ni en la primera edició ni en la segona. El *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* d'Enciclopèdia Catalana sí que el recull, però amb la marca *antic i dialectal*. El *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua també l'arreglega.

Enantes. És paraula exclusivament valenciana. En el DCVB trobem un exemple poètic de Teodor Llorente. No l'arreglega cap diccionari dels que considerem normatius.

Antes. És un castellanisme molt antic entre els valencians –ja el trobem en el *Thesaurus Puerilis* d'Onofre Pou– i actualment està molt estés, però no l'usa ni l'ha usat mai la llengua culta. Com que és un castellanisme innecessari, faríem ben fet si ens esforçàrem a eradicar-lo fins i tot de la llengua col·loquial.

València, 27 de gener del 2010

EL BETACISME

Anomenem betacisme el fet de pronunciar la *v* com a bilabial en lloc de com a labiodental. La pronúncia tradicional valenciana distingix el so labiodental representat ortogràficament per la lletra *v* del so bilabial representat per la lletra *b*, diferenciació que ja fa temps que es va perdre en la zona corresponent al subdialecte apitxat i en la major part de la zona corresponent al subdialecte nord-septentrional, però que s'ha mantingut fins avui en la resta de l'àrea lingüística valenciana. Els parlars valencians meridionals –tant el nord-meridional com el sud-meridional–, així com el parlar de la Plana Baixa, no són ni han sigut mai betacistes. Els valencians d'eixes zones han pronunciat sempre la *v* de manera molt clara com a labiodental, fent tocar el llavi inferior amb les dents de dalt. La pronúncia tradicional valenciana de la *v* ha sigut sempre labiodental fricativa sonora, que és la correcta. (Recordem que una consonant s'anomena fricativa quan hi ha una eixida continuada d'aire i s'anomena sonora quant hi ha vibració de les cordes vocals). Però actualment, per a vergonya nostra, cada volta hi han més valencianoparlants betacistes. L'increment del betacisme es nota, fonamentalment, entre els més jòvens.

Però ¿per quin motiu es produïx eixe fenomen? La causa es troba en la pèrdua del so plosiu de la *b*. La *b* valenciana és bilabial oclusiva sonora. (Recordem que els sons oclusius són aquells en els quals es produïx una eixida brusca d'aire, com si fóra una explosió, no una eixida continuada). En una paraula com, per exemple, *cabàs* els valencians pronunciem la *b* amb un so plosiu rotund. Si aquesta *b* passa a pronunciar-se com a bilabial fricativa sonora, per a la qual cosa els dos llavis s'acosten però no arriben a tocar-se, i hi ha una eixida continuada d'aire, aleshores el so de la *b* i el de la *v* estan tan prop que es confonen, especialment quan també la *v* es pronuncia tova, amb un contacte dèbil dels articuladors. En els parlants que tenen *b* fricativa, també sol aparéixer una *v* tova; tots dos processos expliquen l'acostament dels dos fonemes. En el portugués europeu hi ha *b* tova, però hi ha *v* amb fricció audible i per això no hi ha betacisme. ¿Per quin motiu es produïx el canvi, de plosiva a fricativa, en la pronunciació de la *b*? Doncs perquè la *b*, en castellà, sobretot si és intervocàlica, es pronuncia sempre fricativa, fenomen que va fer que el castellà perdera, ja en el segle xvi, el so labiodental fricatiu sonor. I és la influència del castellà, la imitació de la seua manera de pronunciar, la que ens posa als valencians en el camí de perdre un so tan característic de la nostra llengua.

Crec que puc afirmar sense por d'equivocar-me que, a hores d'ara, la major part dels xiquets i adolescents valencians són betacistes. Som cada vegada més pocs els

que pronunciem la *v* com a labiodental. La pèrdua del so labiodental fricatiu sonor és una mutilació molt important que està sofrint la nostra llengua. I és molt lamentable que això passe perquè precisament eixe so és una de les característiques que fan que la fonètica valenciana es diferencie clarament de la castellana que és una llengua totalment betacista. A més, el so labiodental és molt fàcil de fer. Qualsevol persona pot pronunciar, si vol, la paraula *vi* correctament, acostant el llavi inferior a les dents de dalt. No és més difícil que pronunciar [bi], acostant el llavi inferior al superior. Cal recordar que la pronúncia no betacista és la pròpia de llengües molt pròximes a nosaltres com ara l'anglès, el francès, l'italià o el portugués. El fet de pronunciar en valencià la *v* com a bilabial és un signe de submissió lingüística al castellà que ens despersonalitza i, a més, ens perjudica a l'hora de parlar altres llengües que no són betacistes.

Permeteu-me que us relate una anècdota molt breu. No fa massa temps, estava jo veient un programa en Canal 9 i vaig oir que la presentadora pronunciava 'bimbéins'. Sincerament, vaig pensar que havia dit una paraula anglesa fins que em vaig adonar que havia volgut dir «vint veïns». La forta pronúncia betacista, unida al fet d'haver fet recaure l'accent prosòdic del mot *veïns* sobre la *e* i no sobre la *i*, va fer que fóra completament incomprendible per a mi allò que deia.

Fa algun temps em varen contar una cosa francament curiosa i divertida. Un alcoià –el parlar d'Alcoi no és ni ha sigut mai betacista– va anar a França per negocis i es va trobar, per casualitat, un amic seu, natural d'un poble de l'Horta de València –zona betacista des d'antic–, que ja feia temps que vivia a França. L'alcoià li va preguntar al seu amic com li anaven les coses des del punt de vista lingüístic, com s'aclaria amb els francesos. L'amic li va dir que s'aclaria molt bé, que havia après a parlar francès francament bé i que, generalment, no tenia cap problema per a entendre els francesos ni per a fer-se entendre per ells, però que li passava una cosa molt estranya que no aconseguia comprendre. «Cada volta que vaig a un bar –deia– i demane un got d'aigua em posen un got de vi i me'l cobren ben cobrat». «No ho puc entendre», es planyia. «Doncs jo tampoc ho puc entendre –respongué l'alcoià– un got d'aigua és diu en francès “un verre d'eau”, és molt fàcil». «I tu ¿com ho demanes?», li va preguntar a l'amic. «Doncs com ho dius tu –respongué ell–: “un verre d'eau”». Quan es va adonar l'alcoià de la claríssima pronúncia betacista del seu amic va comprendre que els francesos entenien que els demanava “un bordeaux”, és a dir, un got de vi de Bordeus. I, és clar, el vi de Bordeus és molt bo, però més aïna car. Com que la *e* de *verre* i la *o* de *Bordeaux* es pronuncien molt dèbils, els francesos, quan sentien “un verre d'eau”, amb una clara *b* bilabial plosiva, pensaven que els demanava “un bordeaux”. I li servien un got de vi de Bordeus i, com és natural, li'l cobraven ben cobrat. Jo, quan m'ho

varen contar, vaig pensar: «iBen fet! Si a tots els betacistes els tocaren la butxaca ben tocada veuries que prompte s'acabava el betacisme».

València, 4 de febrer del 2010

NOTA: El treball de Josep Saborit *El fonema /v/ i el betacisme* permet conèixer i superar aquest defecte de pronunciació. Es pot trobar en l'enllaç <<https://www.youtube.com/watch?v=cua7qjkHMzg>>

EL IEISME

Anomenem ieisme el defecte lingüístic consistent a pronunciar el so lateral palatal sonor que gràficament representem pel dígraf *ll* com a aproximant palatal que és el so que correspon a una *i* que actua com a consonant.

El so lateral palatal sonor és el que correspon a les paraules valencianes *conill*, *lluna* i *palla*, a les italianes *figlio*, *famiglia* i *pagliaccio*, a les portugueses *coelho*, *filha* i *mulher*, a les occitanes *uelh*, *julho* i *balhar* i a les castellanen *llamar*, *calle* i *llanto*. Qui no sàpia pronunciar aquest so només ha de pronunciar una *li*, mentres o fa, acostar la llengua al paladar fins a tocar-lo. El so de la *ll* eixirà tot sol. El so s'anomena *lateral* perquè l'aire ix pels costats, *palatal* perquè la llengua toca el paladar i *sonor* perquè vibren les cordes vocals.

El so aproximant palatal és el que correspon a les paraules valencianes *mai*, *iaia* i *desmai* i també a *jo*, *ja* i *jas*. Cal aclarir que els valencians pronunciem i hem pronunciat sempre la *j* de les paraules *jo*, *ja* i *jas* com una *i* consonant, mai com una *j* prepalatal fricativa sonora. El so aproximant palatal és també el so que correspon a les paraules angleses *year* i *you*, a les castellanen *yantar*, *rey* i *hielo*, a les italianes *muoio* i *maiale*, a les portugueses *correio* i *comboio* i a les occitanes *ieu* i *aièr*. En aquest cas la llengua toca el paladar només pels costats i l'aire ix pel mig de la llengua.

Els valencians hem pronunciat sempre perfectament el so lateral palatal sonor. Sempre. El fenomen del ieisme era, fins fa molt pocs anys, completament estrany als valencianoparlants. A hores d'ara està generalitzant-se a una velocitat vertiginosa. Al pas que anem, d'ací a uns pocs decennis tan sols els vells conservaran el so lateral palatal sonor i, lògicament, d'ací a uns quants decennis més, el citat so haurà desaparegut per complet del valencià. La pèrdua del so lateral palatal sonor és una mutilació molt important que està sofrint la nostra llengua, que la empobrix i la despersonalitza. Però ¿per quins motius està arrelant tan ràpidament aquest defecte fonètic en els parlars valencians? El motiu principal és que el castellà és cada volta més ieista. I és precisament la imitació servil que els valencians fem del castellà la que fa que cada volta hi hagen més valencianoparlants ieistes. És, per tant, un problema de submissió idiomàtica, de servilisme lingüístic. El castellà, antigament, no era ieista, però a partir del segle XVIII va començar a produir-se aquest empobriment fònic en alguns parlars castellans i d'aleshores ençà no ha deixat d'augmentar la innovació. Actualment encara hi han parlars castellans no ieistes, especialment al nord d'Espanya –sobretot en les zones rurals– i en alguns punts d'Amèrica com ara Bolívia i Paraguai, però el problema avança i l'escola i els mitjans de comunicació no fan res per

eradicar-lo. L'escola –i la societat en general– té un interès molt gran que els xiquets castellanoparlants pronuncien correctament l'apicoalveolar bategant sonora, també anomenada *vibrant simple*, és a dir, la *r* senzilla de paraules com *cara* o *mira*, així com l'apicoalveolar vibrant sonora, també anomenada *de vibració múltiple*, és a dir, la *r* múltiple de *barra* o *rasca*, i es fan tots els esforços que calen a fi que tothom les pronuncie correctament. I si un xiquet té problemes per a pronunciar-les bé, el porten al logopeda. I cal deixar ben clar que aquestes consonants, especialment la *r* múltiple, són més difícils de pronunciar que la *ll*. I també és posa una èmfasi molt especial en la pronunciació de la palatal nasal sonora que en castellà es representa amb la lletra *ñ*, lletra –i so– que s'ha convertit en un símbol nacional espanyol. Però, per desgràcia, no totes les palatals han tingut la mateixa sort en castellà: mentres la nasal s'ha convertit en un símbol d'eixa llengua, la lateral ha estat marginada, arraconada i condemnada a l'oblit. I com que els valencians ens mirem en l'espill de castellà i l'imitem en tot, se'ns encomanen les seues virtuts i els seus defectes. Per això, quan parlem en valencià, pronunciem perfectament les dues erres –la senzilla i la múltiple– i també la palatal nasal sonora, però cada volta més perdem el so de la lateral palatal sonora. Fem exactament el mateix que fa el castellà, l'imitem de manera submissa. És doncs, fonamentalment, un problema de subordinació lingüística. Però també hi ha un problema de falta d'interès per part de les famílies i de l'escola –i de la societat en general– a corregir les paraules que els xiquets pronuncien malament. Antigament, si un xiquet pronunciava, per exemple, 'paia' en lloc de *palla* o 'iet' en lloc de *llet*, el corregien i li deien «això no es diu així, és diu aixà». I no era només la família o el mestre qui el corregia: si el xiquet pronunciava malament, la gent se li burlava. Les persones del seu entorn, els mateixos amics, el ridiculitzaven. Això ara ja no passa. Ara no es corregixen els defectes de pronúncia dels xiquets, i els infantilismes fònics es perpetuen i es consoliden. I cada volta es generalitzen més. Als xiquets, per falta d'interès, d'atenció i d'autoritat dels adults, no els ensenyen a parlar correctament. I quan eixos xiquets arriben a adults, per un problema de pesa mental i de menfotisme lingüístic, no fan cap esforç per a autocorregir-se. I per això augmenta el ieisme. Cal especificar que el ieisme no crea cap problema important de comprensió entre els parlants. Hi han molt poques paraules que es puguen confondre a causa d'una pronunciació ieista. Em vénen al cap les parelles *cervell* / *servei* i *llaç* / *jas*, i no crec que n'hi hagen moltes més, la veritat. El problema no és, doncs, d'intercomprensió, és de dignitat, de tractar la llengua com un bé valuós que hem heretat dels nostres avantpassats i no com una cosa inútil. A més, com explica molt bé el fonetista Josep Saborit en el seu llibre *Millorem la pronúncia* editat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, el problema més greu del ieisme és que la iod resultant de

la confusió ieista, sobretot en la parla emfàtica, té tendència a africar-se. Si la paraula *lloc* la pronunciem 'ioc', acabarem pronunciant-la exactament igual que la paraula *joc*, és a dir, amb una prepalatal africada sonora inicial. I açò sí que és important perquè poden produir-se confusions i malentesos. De fet, jo ja he sentit diverses voltes en la nostra televisió autonòmica pronunciar *lloc* com si fóra *joc* i ho trobe molt lamentable. Pareix mentida que als professionals de la comunicació audiovisual no els exigisquen que tinguen una pronunciació exempta de ieisme, betacisme i apitxament. Pareix mentida però és veritat.

Permeteu-me que us relate una anècdota. Fa algun temps, mirava jo un programa en Canal 9 i vaig sentir que la presentadora pronunciava 'elsuís'. A mi em va fer l'efecte que es referia a un suís, és a dir, a un habitant de Suïssa, fins que em vaig adonar que el que volia dir era «els ulls». El ieisme, sumat a l'apitxament i a una pronúncia de la *i*, no com a consonant, sinó quasi com a vocal, va fer completament inintel·ligible el que volia dir. I si un professional de la comunicació no és capaç de comunicar..., bona nit cresol que la llum s'apaga.

València, 5 de febrer del 2010

NOTA: El treball de Josep Saborit *La palatal lateral i el ieisme* permet conèixer i superar aquest defecte de pronunciació. Es pot trobar en l'enllaç <<https://www.youtube.com/watch?v=Pu-mAGFDgzk>>

LA DIGNITAT DE LES PARAULES

Quan jo era estudiant, allà pels anys 50 del segle xx, hi havien pèrits, aparelladors, enginyers i arquitectes i, al sentir qualsevol d'aquests noms, tothom sabia perfectament quina carrera havia estudiat la persona que posseïa la categoria professional corresponent. A començament del decenni dels seixanta, les nostres escoles industrials varen deixar de formar *pèrits* i varen començar a formar *enginyers tècnics*. ¿Hi ha denominació més absurda que la d'*enginyer tècnic*? ¿És que tal vegada hi han enginyers que no siguin tècnics? Un enginyer és precisament això: un tècnic. Un enginyer no és un científic, ni un periodista, ni un esportista, ni un artista, ni un home de lletres. Pot ser alguna o varies d'aquestes coses a més d'enginyer, però no és cap d'aquestes coses pel fet de ser enginyer. En aquella època els enginyers varen protestar per la nova denominació dels pèrits i va circular un acudit que deia que els capellans, a partir d'aquell moment, ja no es dirien més capellans, es dirien *bisbes tècnics*. Però ni protestes ni acudits varen servir per a res: a partir de primeries de la dècada dels seixanta ja no va haver ningú que poguera aconseguir un títol de pèrit, s'havia d'obtenir necessàriament el d'*enginyer tècnic*. I no va parar ací la cosa, perquè el canvi de denominació també va acabar afectant els aparelladors, que varen passar a denominar-se *arquitectes tècnics*.

Jo, que he treballat durant 37 anys en una empresa de telecomunicacions, un bon dia em vaig quedar astorat quan vaig veure que s'havien canviat les denominacions de les categories laborals dels treballadors de l'empresa. Els mecànics de tota la vida passaven a ser *operadors auxiliars de planta interna*, els zeladors eren, a partir d'aquell moment, *operadors auxiliars de planta externa*, els capatassos es convertien en *encarregats de grup* i a les conegudíssimes telefonistes de tota la vida els assignaven la denominació d'*operadores de trànsit* (de *trànsit telefònic*, naturalment). I així fins a completar totes les categories de l'empresa, que en són unes quantes desenes. No les consigne totes perquè la relació seria massa llarga i feixuga i ens avorriríem tots.

I aquesta febra de canviar els noms de sempre per altres noms o perífrasis més o menys complexes s'estén i arriba fins a les denominacions més insospitades. Els porters de les cases de veïns sempre han sigut això, *porters*. Doncs ara ja no, ara són *empleats de finques urbanes*. I, si duen uniforme, són *conserges*. Ara ja no queden en les cases més *porters* que els *automàtics*. Els practicants i les infermeres varen passar a ser, primerament, *auxiliars tècnics sanitaris* i, més tard, *diplomats universitaris en infermeria* i donem gràcies que no hi haja hagut cap il·luminat que haja proposat que es diguen *metges tècnics*. Ja no hi han oficinistes ni dibuixants, com abans, ara hi han *auxiliars*

administratius i *dissenyadors gràfics*. Els directors de personal ara són *directors de recursos humans* i els delineants són *tècnics de desenvolupament de projectes*. Ja no queden botijosos ni cegos, ara tenim *disfèmics* i *invidents*. I si no són totalment cegos, els anomenem *deficients visuals*. Sempre hem parlat de carreteres principals i de carreteres secundàries, doncs pareix que ara hem de dir *xarxa d'accessibilitat principal* i *xarxa de connectivitat complementària*. Els negres jo no són negres, ara són *persones de color*, d'on es dedueix inequívocament que els que no som de raça negra som incoloros. Potser fins i tot som invisibles i no ho sabíem. I a hores d'ara ja no queden ancians, ara només hi han *persones de la tercera edat*. En els anys 50, quan jo estudiava el batxillerat, una assignatura que podia cursar-se o no, segons ho decidira l'estudiant, s'anomenava, simplement, *assignatura voluntària* o *assignatura optativa*, ara diuen que és un *crèdit de lliure elecció curricular*. I les presons de tota la vida ara ja no són presons, ara són *establiments penitenciaris*. Açò dels canvis no hi ha qui ho ature. Fins i tot a les prostitutes les anomenen ara *treballadores de l'amor*. Si, amb aquesta estranya perífrasi, pretenien dignificar-les crec, sincerament, que no ho han aconseguit gens.

Avui, a la porta dels centres docents públics en què es formen els xiquets valencians, podem llegir: "Col·legi públic d'Educació Infantil i Educació Primària". Alguns energúmens intransigents i d'esperit justicier s'han permés empastifar amb pintura negra alguns d'aquests cartells posant al damunt la paraula *colege*. I fan açò, sense cap mena de dubte, perquè pensen que en valencià no es diu *col·legi*, es diu *colege*. Però estan completament equivocats, perquè en valencià, aquests centres docents, no es diuen ni s'han dit mai de la vida ni *col·legis* ni *coleges*, s'han dit sempre *escoles*. La paraula *escola* és una de les més dignes i més belles de la nostra llengua. Sempre s'ha dit *anar a escola*. Aquesta és una locució molt antiga com ens ho demostra el fet que diem *anar a escola* i no *anar a l'escola*, de la mateixa manera que diem *parar taula* i no *parar la taula*. Les construccions sense article com ara *anar a escola*, *parar taula*, *llevar taula*, *fugir d'estudi*, *anar a missa*, *anar a costura*, *anar a cama-coixa*, *anar en cama crua*, *seure a taula*, *servir taula*, *dinar en taula*, *estar en mans de metges*, *primavera d'hivern*, *primavera d'estiu*, *tornar paus*, *fer paus*, *quedar-se a fosques*, *partir palletes*, *caminar a palpes*, *a primeries*, *a darreries*, *a migjorn*, *a migdia*, *a mitjanit*, *de matí*, *de vesprada*, *de nit*, *d'estiu*, *d'hivern*, *posta de sol*, *eixida de sol*, *a poqueta nit*, *de totes maneres*, *passar per baix cameta*, *deixar baix taula*, *quedar-se baix taula*, etc., són autèntiques relíquies de temps antics que hem conservat durant segles. Ara, després d'haver-nos transmés la locució *anar a escola* de generació en generació durant anys i anys, ens permetem el luxe de llançar-la per la borda i substituir-la per l'expressió *anar al cole*, enormement allunyada de la idiosincràsia del nostre poble. ¿És pot dir alguna cosa més cursi i més coenta que *anar al cole*?

I a més de substituir el nom d'escola pel de *col·legi públic d'educació infantil i educació primària*, que ja són ganexes de fer-ho llarg i complicat, a les guarderies –antigament, *escoles de cagons*– les anomenen *jardins d'infants*, com si els xiquets foren plantes ornamentals.

Però no únicament hem condemnat a l'ostracisme les paraules escola i guarderia: també ho hem fet amb la paraula mestre, una de les més nobles de l'idioma. Quan algú té una autoritat indiscutible en una matèria diem que és un mestre en eixa matèria. A Elx es conserva i s'empra la dita ancestral «el temps ens farà mestres». Sempre hi han hagut mestres de ball, mestres d'esgrima, mestres de música. A determinats compositors notables els diem mestres i així parlem del mestre Serrano, del mestre Guerrero o del mestre Rodrigo. I, com sabem, a Jesús, els seus deixebles li deien mestre. Doncs nosaltres, als mestres dels nostres xiquets, als mestres d'ensenyament primari, ja no els anomenem mestres, ara els diem *professors* amb l'afegitó corresponent que toque en cada moment: *professor d'E.G.B.*, *professor d'E.S.O.*, etc. Però açò ja està canviant també i ben prompte els direm *docents*, *ensenyants*, *agents educatius* o Déu sap què. Qualsevol cosa, excepte mestres, que és com el nostre poble els ha anomenats sempre.

¿Arribarà el dia que tindrem la valentia i l'honradesa de retornar a les nostres paraules la dignitat que els hem arrabassat? ¿Tornarem a tindre algun dia pèrits, aprelladors, delineants, mestres i escoles? Díficil ho veig, la veritat, però no impossible.

València, 20 de febrer del 2010

NOTA: Les denominacions de les carreres universitàries han canviat radicalment amb la instauració del Pla Bolonya. Allò d'enginyer tècnic, que a mi em semblava tan estrambòtic, no és res comparat amb les denominacions actuals. La carrera que en la segona mitat del anys 60 del segle xx s'anomenava Enginyer Tècnic Agrícola actualment –any 2019– s'anomena, si no vaig errat, Graduat en Enginyeria Agroalimentària i del Medi Rural.

PENSAR I ACTUAR EN POSITIU

Tots els que em coneixeu, els que heu sigut alumnes meus, els que m'heu sentit parlar en alguna de les meues conferències, parlaments o presentacions de llibres, en algun col·loqui o debat, en algun programa de ràdio o de televisió o, simplement, en alguna conversa particular, sabeu que sóc una persona vehement, que m'entusiasme fàcilment i que moltes voltes dic les coses d'una manera contundent, rotunda. Quan parle sobre el valencià, m'apassione i, potser fins i tot, a voltes, m'exalte una mica. I tots els que heu llegit els meus articles sabeu que, generalment, eixa vehemència, eixe entusiasme, eixe apassionament, fa acte de presència en els meus escrits i, encara que procure ser prudent –de fet sóc prudent i ho sóc molt– a voltes escric coses amb una contundència que pot ferir sensibilitats. Jo sóc dels que pensen que al pa cal dir-li pa i al vi se li ha de dir, imprescindiblement, vi i no de cap altra manera. Jo considere que les coses clares i el vi negre i de bona qualitat. Crec que les coses s'han de dir clarament, sense subterfugis. No sóc partidari del *políticament correcte*, que ara està tan de moda. En els meus escrits sobre el valencià procure dir de manera ben clara les coses com són –o, més ben dit, com jo crec que són, que en aquesta vida tot és relatiu i les coses que alguns veiem blanques com la neu sempre hi ha qui les veu negres com un tió–. Aquesta manera d'escriure, clara, directa i, a voltes, contundent, ha estat criticada per alguns lectors que m'han dit que d'eixa manera no aconseguiré mai els objectius que pretenc assolir sinó, ans al contrari, despertaré recels i un cert rebuig en bona part dels lectors. Un d'ells em va dir una volta que jo practique la *lingüística a garrotades*, expressió que descriu molt eloqüentment el sentiment que li desperta la meua manera d'escriure. Un altre lector em va enviar un missatge electrònic en el qual m'explicava molt amablement que he d'actuar sempre de manera positiva, donant idees, aportant solucions, perquè si ho faig d'eixa manera seré jo qui porta la batuta i sempre tindrè la paella pel mànec. En canvi, si critique, si desqualifique, si vaig en contra d'açò o d'allò, d'aquest o d'aquell, perdré tota la força i les regnes les portarà el criticat, el desqualificat, que serà el més fort. Em deia que actuar “en contra de” ens torna agressius i que la violència sempre genera més violència, encara que eixa violència traspue d'un text, d'unes paraules escrites. Em deia que quan algú va en contra del que fan (o han fet) els altres, ja no és líder, ja no talla el bacallà, ja no remena les cireres, ja no és ni tan sols amo de la seua pròpia vida, ja no dirigix res ni decidix res, només fa que reaccionar a allò que fan els altres per a oposar-se, desqualificar-ho, anar-hi en contra, ridiculitzar-ho, atacar-ho. Va a remolc dels altres. És com una marioneta en mans dels altres, dels qui ataca, dels qui discrepa. Depén d'ells. Molt

bé, d'acord amics meus, ho entenc: cal anar “a favor de”, no “en contra de”. No s’ha de criticar el que fan els altres, encara que considerem que està molt mal fet, que són uns rucs que només fan que animalades i salvatjades; s’han d’aportar idees positives, s’han de donar solucions, s’han de resoldre els problemes. Magnífic. Missatge rebut.

El 22 d’octubre del 2008 vaig publicar en el diari *Levante-EMV* un article titulat *Desgavell en Canal 9*. El mateix article el vaig publicar en *EL PUNT*. En eixe article vaig escriure: «En el capítol de L’Alqueria Blanca corresponent al 6 de juliol, hi ha un moment en què el capellà, mossén Cipriano, en una conversa telefònica que manté amb un altre capellà, parla de “manar cartes”. Animalada lingüística més bestial que eixa no l’havia sentida mai de la vida. Ara resulta que les cartes no hem d’enviar-les, hem de manar-les. Clar, com que en castellà, les cartes “se mandan”, doncs ¿quina cosa podem fer els valencians més que manar-les? Això és una bestiesa apoteòsica, d’antologia.» En *EL PUNT* vaig publicar un altre article titulat *El valencià canalnouer* en el qual escrivia: «En el capítol de la telenovel·la *L’Alqueria Blanca* emés la nit del diumenge 13 de juliol del 2008 –darrer capítol de la temporada, per cert– el capellà, mossén Cipriano, diu “manes a pastar fang”. Una altra vegada el valencià castellanitzat de Canal 9 comet la bestialitat apoteòsica d’emprar el verb *manar* amb el significat de ‘trametre’. El verb *manar*, en valencià, té únicament i exclusivament el significat de ‘donar ordes’. Per al significat de ‘trametre’ hem d’usar imprescindiblement el verb *enviar*.» Us adonareu fàcilment que els texts d’aquests articles són un clar exemple del que el meu lector va denominar *lingüística a garrotades*. Aquests escrits no fan gala precisament d’això de no anar “en contra de”, de no criticar, de no desqualificar. És evident que no són texts escrits “en positiu”.

El 15 de febrer del 2010 vaig anar al meu centre de salut, en el carrer de Guillem de Castro de la ciutat de València, enfront mateix de les torres de Quart. Hi vaig veure un cartell de la Conselleria de Sanitat de la Generalitat Valenciana. En el cartell em vaig trobar la frase literal “Mana un missatge SMS”. Em vaig indignar moltíssim quan ho vaig llegir i, només arribar a casa, vaig escriure un article dels que acostume a fer. En aquesta ocasió especialment pujadet de to perquè estava que treia foc dels queixals. Ja podeu imaginar-vos les coses que vaig escriure. L’article era duríssim, la veritat. I tremendament irònic. Però després me’n vaig recordar de tot això d’actuar en positiu i vaig decidir esgarrar l’article. Em vaig dir: «ja està bé la cosa, ara els faré cas, no practicaré la *lingüística a garrotades*, escriuré un article en positiu, sense criticar ningú, sense anar en contra de ningú, sense desqualificar ningú, sense ridiculitzar ningú.» Però, caram, l’article no m’ix. Ho he intentat diverses vegades i no hi ha mans, no m’ix. Em sap mal dir-ho, però no sé escriure’l, no sé com fer-ho, no sóc capaç de fer-ho.

Des d'ací m'adrece humilment als que dieu que practique la *lingüística a garrotades*, als que dieu que no actue en positiu, als que dieu que vaig “en contra de” en lloc d'anar “a favor de”, i em permet demanar-vos encaridament que em feu el favor d'escriure vosaltres l'article, a veure si jo m'ensenye com es fa això d'escriure en positiu. Jo vull aprendre, de veritat. Vull actuar en positiu i no atacar ni desqualificar cap persona ni cap institució. Ara, això sí, m'interessa molt que quede clar i ben clar que jo no vull escriure pel gust d'escriure. Jo no faig literatura, no sóc un literat. Jo vull aconseguir uns objectius determinats. Vull aconseguir que cada volta es parle més valencià, que es parle d'una manera digna i que es conserven la major part possible de les paraules, de la fraseologia lèxica i de les construccions del valencià tradicional, del valencià que ens hem passat de generació en generació durant segles i segles. En el cas concret que ens ocupa, vull aconseguir que no s'use el verb *manar* amb el significat de 'trametre', cosa que els valencians no hem fet mai al llarg de la història.

Tinc moltes ganes de llegir els vostres articles, amics meus, moltíssimes. Tinc molt d'interés de saber com aconseguíu que Canal 9, la Conselleria de Sanitat i *tutti quanti* deixen de dir *manar* quan cal dir *enviar*. Ho espere amb il·lusió, amb interès i amb impaciència. A veure si és veritat que actuant en positiu s'aconsegueix l'èxit.

València, 1 de març del 2010

¿COM PRONUNCIEM EL VALENCIÀ?

La pronunciació del valencià tradicional, especialment el de les zones no betacistes i no apitxades, és, senzillament, magnífic. El valencià té una riquesa fonètica formidable que li conferix una forta personalitat. Els trets fònics més importants del valencià són les *ee* i les *oo* obertes (*terra, porta*), les palatals (**llet, vall**) i prepalatals (**caixa, gent**), tant fricatives com africades, la sibilant fricativa sonora (*casa*), la labiodental fricativa sonora (**vi**), l'alveolar lateral sonora fortament velaritzada (*pardal, caragol*) i la facilitat per a pronunciar consonants o grups consonàntics, sobretot a final de paraula (**frescs, trencs, camps, parts**). Eixa fonètica tradicional valenciana, que es podia sentir pels carrers i les places dels nostres pobles i ciutats en els segles xvii i xviii, hem tingut la sort immensa que ha arribat pràcticament intacta al segle xxi. Però actualment vivim en una època en què la globalització uniformitzadora i anihiladora que, per desgràcia nostra, ens ha tocat viure, anorrea les cultures mil·lenàries i fa desaparèixer els trets específics dels pobles que tenen una personalitat diferenciada. Això afecta d'una manera molt important les diferents maneres de parlar. Es diu que de les sis mil llengües que hi han actualment en el món, d'ací a cent anys en quedaran, com a molt, sis-centes. És possible que siga d'eixa manera i, si és així, serà una desgràcia tremenda, un empobriment cultural bestial. Però el que no diu ningú –jo, almenys, no recorde haver-ho sentit dir– és que els dialectes moriran tots, absolutament tots, i em fa l'efecte que no caldrà que passen ni cent anys. Totes i cadascuna de les llengües tenen un bon grapat de dialectes que s'han conservat durant segles i segles perquè hi havia un cert aïllament de les poblacions. Hui en dia ja no hi ha aïllament. La ràdio, la televisió, el cinema, el telèfon, internet, el tren, l'automòbil, l'avió, etc., han interconnectat poblacions que abans vivien més o menys tancades en elles mateixes. En totes les llengües –i la nostra no n'és cap excepció– desapareixen ràpidament els dialectes que són substituïts per una varietat de llengua, diguem-li estàndard, que és igual per a tothom. Sovint –massa sovint–, una uniformitat trista i grisa ofega i assassina la rica diversitat de la llengua viva. L'escola, els mitjans audiovisuals, les telecomunicacions i la facilitat de viatjar imposen la substitució. És possible que això, a les grans llengües, a les llengües fortes, les faça encara més fortes. Però per a les llengües minoritzades és un perill molt gran. La nostra llengua, per raons òbvies, suporta una pressió immensa del castellà que la infuïx cada volta més. Correm el risc que els diferents dialectes valencians que s'han mantingut vius fins al segle xxi siguen substituïts per un model de llengua estàndard que, encara que siga bastant fidel a la llengua normativa en el lèxic, la morfologia i la sinta-

xi, estiga fortament castellanitzada en la fonètica. Per a desgràcia nostra, l'ensenyament del valencià en les escoles s'ha fet i es continua fent bandejant completament la fonètica pròpia de la nostra llengua i permetent implícitament que s'estenguen els trets fonològics que ens acosten cada volta més al castellà. De fet, ja es pot sentir, cada volta més, un valencià postís que sona d'una manera molt pareguda al castellà, en el qual els sons que diferencien la nostra llengua de la llengua veïna han estat substituïts per altres sons idèntics o molt afins als castellans. És urgent que creem un model estàndard per al valencià parlat en el qual es conserven tots els sons que donen tanta personalitat a la nostra llengua, un model oral que no siga ieista (dir 'iet' per *llet*) ni betacista (dir *bella* quan es vol dir *vella*), que no tanque les *ee* ni les *oo* obertes (la 'pórta' número 'déu'), que conserve la ressonància velar de la *l*, que no apitxe (dir que un se'n va de *caça* quan en realitat el que ha fet és, simplement, eixir de sa *casa*), que no alveolaritze la prepalatal fricativa sorda (pronunciar 'peis' quan vol dir *peix*), etc. En una paraula, un model de valencià oral que no sone a castellà, que sone a valencià, al valencià tradicional, al de sempre.

Analitzem tot seguit els principals defectes fònics que empobrixen el valencià.

El ieisme

Anomenem ieisme el defecte lingüístic consistent a pronunciar el so lateral palatal sonor que gràficament representem pel dígraf *ll* com a aproximant palatal que és el so que correspon a una *i* que actua com a consonant. Per als ieistes *gall* sona com *gai* i *cervell* com *servei*.

El betacisme

Anomenem betacisme el fet de pronunciar la *v* com a bilabial en lloc de com a labiodental. En un parlar betacista les dones ancianes són *belles* en lloc de *velles* i no distingixen entre *ell veu* i *ell beu*.

El tancament de les *ee* i les *oo* obertes

Aquest és, de tots els empobrims fonètics, el més colpidor. Els valencians sempre hem pronunciat les *ee* i les *oo* obertes ben diferenciades de les tancades. Per tant, la distinció entre les vocals obertes i les seues corresponents tancades, en valencià, és i ha sigut sempre molt clara. El castellà no té *ee* ni *oo* obertes i, per consegüent, a un castellanoparlant li resulta francament difícil pronunciar obertes les citades vocals si parla en valencià. Com que cada vegada hi han més castellanoparlants que aprenen el mínim valencià que els cal per a treballar com a ensenyants, presentadors de televisió, personal d'atenció al públic en empreses privades o en organismes públics, locutors de ràdio o de servicis de megafonia en estacions de ferrocarril o d'autobusos, aeroports, grans magatzems, supermercats, etc., cada vegada és més normal oir

disbarats com ara 'pórta número sét', 'a déu pessetes la unitat', 'teléfon próp', etc. I si els xiquets castellanoparlants senten coses així a la televisió i fins i tot als seus mestres, no les diran mai bé i els xiquets valencianoparlants, a poc a poc, aniran rebent una influència negativa que a la llarga serà nefasta per a la seua manera de parlar. És un empobriment fònic terriblement mutilant perquè deforma la llengua i li fa perdre la bellesa i la personalitat.

L'alveolarització de la prepalatal fricativa sorda

Els valencians tenim el so prepalatal fricatiu sord només darrere de la *i* en el dígraf *ix i*, excepcionalment, a principi de paraula en alguns noms propis d'origen no llatí com ara Xixona o Xaló. Actualment, en alguns llocs, comencem a trobar, i per desgràcia cada volta més, parlants que pronuncien la prepalatal fricativa sorda com una alveolar fricativa sibilant sorda, és a dir, en lloc de pronunciar 'caixa' pronuncien 'caissa'. És un canvi molt subtil, perquè quasi no es nota. Fins i tot trobem parlants que fan una pronúncia intermèdia que encara es nota més poc.

La pèrdua de la ressonància velar de la lateral sonora

El so lateral sonor, representat gràficament per la lletra *l*, en valencià té una certa ressonància velar que no té en castellà. Quan els valencians pronunciem el fonema /l/ la llengua adopta una posició còncava de manera que aquest fonema esdevé notablement velaritzat, fenomen que és més perceptible quan el fonema /l/ es troba a final de paraula, a principi de síl·laba tònica o en síl·laba tancada per labials. La ressonància velar es nota d'una manera molt clara en les paraules acabades en *-al* com ara *animal*, *angelical*, *pardal*, *especial*, etc. Quan pronunciem la darrera síl·laba d'eixes paraules podem observar fàcilment com arquegem la llengua i produïm la ressonància velar que tant ens caracteritza, semblant a la pronúncia de la *u* consonàntica. Doncs bé, actualment molts valencians, especialment els més jòvens, estan perdent eixa característica tan nostra i pronuncien el so lateral sonor completament alveolar, posant la llengua quasi plana, com fan els castellanoparlants.

L'avanç de l'apitxament

Anomenem pronúncia apitxada la que ensordix els sons prepalatal africats sonor i alveolar sibilant fricatiu sonor, és a dir, aquelles persones que parlen apitxat, la paraula «mitja» la pronuncien 'mitxa' i en lloc de «posar» diuen 'possar'. Aquesta manera de parlar, deguda probablement a la pressió del castellà, la podem sentir en tota l'Horta de València, Camp de Túria, bona part de la Ribera Alta i a les ciutats de Gandia i Xàtiva. Fins ara no havia mostrat senyals d'expansió, però actualment sembla que està estenent-se. Jo, que vaig nàixer l'any 1942, recorde perfectament que, de jove, vaig conèixer persones de Xàtiva i no apitxaven ni miqueta ni gens. Actualment podem dir que a Xàtiva pràcticament tothom apitxa. El parlar de Xàtiva ha patit, en

els darrers cinquanta anys, un empobriment fonètic gratuït, un empobriment fonètic que no té cap avantatge, cap ni un. Caldria esperar que la presència del valencià a l'escola i als mitjans de comunicació fera retrocedir l'apitxat i en canvi pareix que comença a avançar. A voltes veiem que es recupera la sonoritat de l'africada en paraules com, per exemple, *gent* i *viatge*, però molts dels que la recuperen igualen eixe fonema amb la <ll> i pronuncien [geó] i [gibre] quan volen dir *lleó* i *llibre* i pronuncien igual *un lloc* i *un joc*.

Dur a terme unes tals substitucions és una pèrdua per a la nostra llengua molt més important que no ho sembla, perquè ens fa perdre la nostra personalitat diferenciada.

Si ens hi fixem una miqueta, ens adonem de seguida que dels huit sons que estem perdent, set no els té el castellà i l'altre, el so lateral palatal sonor, està perdent-lo. Si perdem els huit sons especificats, el valencià tindrà una sonoritat quasi idèntica a la del castellà.

¿Quines són les causes que originen aquest empobriment fònic en el valencià? Les causes són diverses. Vegem-ne les més importants.

La primera causa és la presència aclaparadora del castellà, hui en dia omnipresent en els mitjans de comunicació, en l'ensenyament, en el carrer, en tots els llocs.

La segona causa és la poca estima que tenim els valencians per la nostra llengua, la llengua que ens hem passat de pares a fills durant un bon grapat de segles. En lloc de considerar-la com un bé cultural importantíssim, la menyspreem i la considerem com una cosa de poc valor que només aprofita per a anar per casa. Considerem que la llengua important –l'única llengua important– és el castellà i intentem imitar-lo, fins i tot de manera inconscient. Lamentablement és bastant corrent l'actitud de considerar que els parlars valencians que conserven la seua sonoritat genuïna fan “de poble” mentre que el valencià que té la sonoritat pròpia del castellà és “més fi”, “més elegant”. És una actitud d'autoodi deplorable i destructiva.

La tercera causa és la pèrdua d'autoritat, tant dels pares i resta de membres de la família, com dels mestres. Abans, si un xiquet pronunciava malament algun so, li deien: «això no es diu així, és diu aixà». I el corregien. I no era només la família o el mestre qui el corregia: si el xiquet pronunciava malament, la gent se li burlava. Les persones del seu entorn, els mateixos amics, el ridiculitzaven. Actualment això ja no passa. Ara no es corregixen els defectes de pronúncia dels xiquets, i els infantilismes fònics es perpetuen i es consoliden. I cada volta es generalitzen més. Als xiquets, per falta d'interés, d'atenció i d'autoritat dels adults, no els ensenyen a parlar correctament. I quan eixos xiquets arriben a adults, per un problema de peresa mental i

de menfotisme lingüístic, no fan cap esforç per a autocorregir-se. I per eixe motiu la llengua es degrada i s'empobrix fonèticament cada volta més.

La quarta causa és que la universitat no ensenya als futurs mestres, tan de primària com de secundària, la importància que té pronunciar correctament el valencià, amb tota la riquesa de sons propis de la llengua. Tan poca importància donen a la fonètica valenciana que molts d'ells –no tots, ni de bon tros, afortunadament– pronuncien incorrectament el valencià que parlen. No és gens difícil trobar professors universitaris que siguen ieistes, betacistes, que apitxen, que facen les eles completament alveolars i que alveolaritzen la prepalatal fricativa sorda, tot alhora. I si volem que es consciencien els formadors, en primer lloc s'han de conscienciar els formadors de formadors. Si la universitat no pren consciència de la importància de salvar la fonètica tradicional valenciana, no la salvarem.

La cinquena causa són els mitjans de comunicació audiovisuals, sobretot la televisió. El valencià que es parla a la televisió influïx moltíssim en la població en general i, de manera molt especial, en els més jòvens. És imprescindible que s'elabore un llibre d'estil per a la RTVV en el qual s'especifique molt clarament que s'han d'evitar defectes de dicció tan colpidors com el ieisme, el betacisme, el tancament de les *ee* i les *oo* obertes, etc. Actualment, encara que sembla mentida, la RTVV no té cap llibre d'estil. L'elaboració d'aquest llibre d'estil és una de les tasques importantíssimes que té pendants l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Una eina que podria ajudar a millorar molt la pronúncia dels més jòvens, tant en les escoles com en casa, seria un videojoc en el qual es premiara la pronúncia correcta i es penalitzaren els defectes fònics. El videojoc hauria de ser possible instal·lar-lo en qualsevol ordinador. Hauria de tindre un espectògraf a fi que els participants pogueren veure la qualitat dels seus sons. Per a jugar, els jugadors disposarien d'un bon grapat de fitxes (500 o 1000) que estarien enregistrades en el mateix videojoc. Cada fitxa tindria una frase en valencià no gaire llarga. Podria ser un vers, un refrany, una dita, una cançoneta o qualsevol parèmia, però no necessàriament. També podrien ser frases qualsevol com, per exemple, “el conill menja herba verda”. Cada jugador pitjaria en un lloc determinat i li eixiria una frase que hauria de llegir intentant pronunciar correctament tots els sons. Ell veuria el resultat de la seua pronúncia en l'espectògraf, en la pantalla de l'ordinador però, a més, l'ordinador li donaria automàticament una puntuació. La puntuació seria conseqüència de la manera de pronunciar. Es premiaria amb punts positius no ser ieista, no ser betacista, pronunciar les vocals tòniques obertes amb l'obertura adequada, no ensordir les esses sonores, no ensordir la prepalatal africada sonora, pronunciar la *t* del grup –*nt* a final de paraula,

pronunciar correctament les erres simples i les múltiples, donar a la *ele* la ressonància velar pròpia de la nostra llengua, no pronunciar la prepalatal fricativa sorda com a sibilant, pronunciar clarament totes les consonants dels grups *trans-*, *subs-*, *obs-*, *-ts*, *-nys*, *-lls*, etc. Podrien jugar diversos jugadors, cadascun dels quals llegiria diverses fitxes (per exemple, 25 cada un) i en la pantalla es veuria un diagrama de barres de manera que, a mesura que els jugadors anaren sumant punts, les barres anirien sent més llargues. Guanyaria el que més punts aconseguira i que, per tant, tindria la barra més llarga en el diagrama. Aquest videojoc hauria de distribuir-se gratuïtament enregistrat en un CD en els centres d'ensenyament primari, secundari i superior. També seria adequat que es poguera copiar d'internet de manera gratuïta.

Encara estem a temps de salvar la pronúncia tradicional valenciana. Només cal que els valencians vulguem fer-ho.

València, 24 de març del 2010

LES DONES I LES FESTES D'ALCOI

Les dones s'incorporen, a poc a poc però de manera ferma i decidida, a les festes de moros i cristians d'Alcoi. Moltes filades han admés dones com a festeres de ple dret i algunes, fins i tot, tenen dissenyada una variant femenina del vestit propi de la filada. La incorporació de la dona alcoiana a la festa és, doncs, una realitat que anirà creixent any rere any i arribarà el moment que la quantitat de festeres serà superior a la de festers, de la mateixa manera que, en la societat, la quantitat de dones és superior a la d'hòmens. La dona, com és lògic i just, ocuparà els càrrecs i farà els papers que, fins ara, s'han reservat exclusivament als hòmens. Arribarà el dia que el capità, l'alferes, el sergent o l'ambaixador –tant dels moros com dels cristians– serà una dona. I ¿per què no? algun dia una dona farà el paper de Mossén Torregrossa o una xiqueta farà el de Sant Jordiet. Cap racó de la festa pot quedar vedat a la dona perquè seria una discriminació injusta i, per tant, completament intolerable i inadmissible. Com que aquesta incorporació plena de la dona a la festa pot implicar alguns problemes lingüístics, hem de preveure'ls i intentar resoldre'ls abans que es presenten. ¿Quin nom aplicarem a la dona que evoluciona davant l'esquadra? ¿L'anomenarem *caba*, *capa*, *caporal*? És important que ho pensem i que ho decidim. I si va a cavall ¿serà *caba batedora*? Quan a una dona li toque ser *cóp*, ¿serà *cópa*? I si li toca ser *capità*, ¿serà *capitana*? ¿I quin nom li aplicarem a la dona que tinga el càrrec d'alferes? ¿I a la que tinga el de sergent? ¿I si és primer tro? I si una xiqueta fa de sant Jordiet ¿continuarem dient-li sant Jordiet o caldrà feminitzar-li el nom? I si li'l feminitzem ¿serà *santa* en lloc de *sant*? ¿I quin nom li direm: Jordieta, Jordineta, GeorGINETA?

El cas dels capitans –tant dels moros com dels cristians– és especialment delicat. Tots sabem que els capitans representen personatges històrics: el dels cristians, el rei Jaume I, i el dels moros, el cabdill Mohamed Abu Abdalà Ben Hudzäil al Sähuir més conegut com Al-Azraq ('el d'ulls blaus'). Si el càrrec de capità l'assumix una dona ¿s'ha de limitar a fer el paper de Jaume I o d'Al-Azraq?, ¿s'ha de conformar en fer el paper d'un home?, ¿ha de ser, simplement, una dona transvestida? No sembla molt digne, la veritat. La solució adient és que, quan el càrrec de capità recaiga en una dona, aquesta faça el paper d'un personatge històric femení. En eixe cas tindríem una dona que representa una altra dona. Eixa és una solució digna. A més, ja sabem que el capità sempre porta una favorita. Quan el càrrec de capità recaiga en una dona ¿què portarà i quin nom li donarem? Aquest personatge –l'equivalent a la favorita– és important i hem de tindre molt clar quin ha de ser el seu nom.

Una altra qüestió és el nom que hem de donar als membres femenins de les diferents filades. En alguns casos –alcodiana, cordonera, masera, montanyesa, miquera, asturiana, aragonesa– la solució és senzilla, però en altres casos la cosa no és tan fàcil. Per exemple ¿quin és el femení de *cid*? La cosa és una mica problemàtica. Però encara és més problemàtica en el cas de les *tomasines*. Sempre que hem dit *una tomasina* hem entés que es referia a un home. I això era així perquè la filada no tenia membres femenins, evidentment. Però ara, si en la filada hi han hòmens i dones, alguna denominació caldrà crear que diferencie els membres d'un sexe dels de l'altre. Considere que és la pròpia filada qui ha de resoldre el problema. I en el cas de les denominacions populars dels membres de les diverses filades també tenim el mateix problema. Que el femení de *gat* és *gata* és evident, però ¿quin és el femení de *palomino*? Cal meditar per a trobar una solució adient a tots i cadascun dels casos.

Hem de meditar sobre totes aquestes qüestions i resoldre-les d'una manera digna i respectuosa. Les dones s'ho mereixen i la nostra festa també.

València, 2 d'abril del 2010

EL LÈXIC I LES FESTES D'ALCOI

En el meu article *Les dones i les festes d'Alcoi* manifestava que, a conseqüència de la incorporació de les dones a les festes de moros i cristians d'Alcoi, hi han certes qüestions lexicogràfiques que no estan resoltes i exposava que cal trobar solucions quan més prompte, millor. Vaig escriure: «Com que aquesta incorporació plena de la dona a la festa pot implicar alguns problemes lingüístics, hem de preveure'ls i intentar resoldre'ls abans que es presenten. ¿Quin nom aplicarem a la dona que evoluciona davant l'esquadra? ¿L'anomenarem *caba*, *capa*, *caporal*? És important que ho pensem i que ho decidim. I si va a cavall ¿serà *caba batedora*? Quan a una dona li toque ser *cóp*, ¿serà *cópa*? I si li toca ser *capità*, ¿serà *capitana*? ¿I quin nom li aplicarem a la dona que tinga el càrrec d'alferes? ¿I a la que tinga el de sergent? ¿I si és primer tro?». I més avant vaig escriure: «I en el cas de les denominacions populars dels membres de les diverses filades també tenim el mateix problema. Que el femení de *gat* és *gata* és evident, però ¿quin és el femení de *palomino*? Cal meditar per a trobar una solució adient a tots i cadascun dels casos.»

De seguida que es va publicar el meu article, Encarna Sant-Celoni en va publicar un altre titulat *Els hòmens i la festa d'Alcoi* en el qual resol els problemes lexicogràfics que jo exposava amb una simplicitat sorprenent. Escriu Encarna: «Quant a les qüestions de llengua plantejades quant al gènere d'algunes paraules, les solucions són ben fàcils: 'palomino' / 'palomina'; 'capità' / 'capitana'; 'sergent' / 'sergenta'; 'caporal' / 'caporal'; mentre que 'alferes', 'cid', 'tomasina', 'cap', 'cóp' i 'tro' poden quedar invariables, talment com 'poeta', ja que el gènere el marca el determinant (no cal cercar tothora dimorfismes, ni creure's en l'obligació de "crear [cap denominació] que diferencie els membres d'un sexe dels de l'altre").» Bé, meditem una miqueta sobre algunes de les solucions proposades per Encarna.

Jo vaig escriure: «I si li toca ser *capità*, ¿serà *capitana*?» Ho preguntava perquè no ho veig gens clar. Encarna assegura rotundament «'capità' / 'capitana'». No té cap dubte, doncs. ¡Quina sort! Jo ja vaig dir en el meu article que en les festes de moros i cristians d'Alcoi, el capità cristià representa el rei Jaume I i el capità moro el cabdill Al-Azraq. Escriu Encarna: «Perquè, quin problema hi ha, realment, que una dona faça de mossén, de sant Jordiet, de cid, d'Al-Azraq o d'Al-Mansur?... La locució 'fer de' ja ho diu tot; que jo sàpia, les dones d'Alcoi no pretenen 'ser' X, només volen 'fer de' X.» Això que diu Encarna és evident, qualsevol dona pot fer el paper que vulga fer. Les dones poden fer, si volen, tots els papers dels diferents personatges que apareixen en les representacions de la Passió. Poden fer perfectament de Jesucrist, de Judes, d'He-

rodes, de sant Joan Baptista, de Pilat, del que vulguen fer. “Fan de” X, no “són” X. La cosa és ben clara. Si anem a una altra festa molt important i molt tradicional a Alcoi –quasi tant com la de moros i cristians–, els Reis d’Orient (la cavalcada de Reis que es fa a Alcoi és una de les més antigues), és evident que una dona pot fer el paper de Melcior, de Gaspar o de Baltasar –o tots tres alhora ¿per què no?– sense cap problema. Però, si una dona fa, per exemple, de Melcior, ¿és *rei* o és *reina*? Crec que tots estarem d’acord que, com que fa de rei Melcior, fa de rei i no de reina i, per tant, mentres fa el paper de rei, és *rei*, no *reina*. Ara bé, si en lloc de fer el paper del rei Melcior fa el paper del cabdill Al-Azraq, aleshores, segons afirma Encarna, és *capitana*, no és *capità*. ¿Això com pot ser? ¿Si fa de Melcior és *rei* i si fa d’Al-Azraq és *capitana*? Jo no ho trobe molt congruent. Continue sense veure-ho gens clar, la veritat. Espere solucions raonades i convincents.

Parlem ara de la paraula *palomino*. ¿Quin significat té aquesta paraula en el valencià d’Alcoi? Només té un únic significat: ‘taca d’excrement en la roba interior’. La paraula és castellana, evidentment, però està integrada en el valencià popular d’Alcoi des de fa moltíssims anys. La paraula castellana *palomino* té dues accepcions que podem trobar en el DRAE. La primera és ‘pollo de la paloma brava’ i la segona és ‘mancha de excremento en la ropa interior’. La paraula castellana va passar al valencià tradicional d’Alcoi només en la segona accepció. Per a denominar un poll de colom o un colom jovenet, siga salvatge o domèstic, hem dit sempre i continuem dient *colomet*. Puc assegurar rotundament que cap alcoià ha usat mai de la vida la paraula *palomino* per a denominar un pollet de colom però que, en canvi, l’altra accepció és d’ús habitual en llenguatge col·loquial. ¿Per quin motiu als membres de la filada mudèjars els anomenem *palominos*? Doncs perquè els pantalons dels mudèjars, que són a ratlles verdes verticals sobre fons groc, en l’entrecreix, a on s’ajunten els dos camals, les ratlles que conflueixen formen sovint com una mena de taca verda que algun graciós diria en algun moment: “xe, pareix que portes un palomino”. Aquesta explicació de l’origen del malnom dels membres de la filada mudèjars no s’acostuma a donar perquè no és “políticament correcta”. S’acostuma a inventar altres explicacions relacionades amb la primera accepció que la paraula *palomino* té en castellà, que són absurdes perquè és completament impossible que cap alcoià haja usat mai eixa paraula castellana amb el significat de ‘poll de colom’. Per això preguntava jo en el meu article: «¿quin és el femení de *palomino*?» Qualsevol alcoià s’adonà que no és gens fàcil la resposta. Encarna escriu: «‘palomino’ / ‘palomina’». M’estime més no fer cap comentari.

No entre a analitzar totes i cadascuna de les paraules que vaig exposar perquè la cosa es faria massa llarga. Però quasi totes són problemàtiques. No està gen clar, per

exemple, que *cóp* i *tomasina* hagen de ser invariables, com diu Encarna. S'hauria de pensar si el femení de *cóp* hauria de ser *cópa*. Cal fer un estudi seriós sobre aquest vocable. I pel que fa a *tomasina*, si sempre hem dit *una tomasina* per a referir-nos als membres de la filada –que sempre han sigut hòmens únicament–, si ara en la filada hi han hòmens i dones ¿hem de dir *una tomasina* per a denominar tant a un membre masculí com a un membre femení de la filada o potser hauríem de dir *un tomasina* si ens referim a un home i *una tomasina* si ens referim a una dona? ¿Han de ser invariables el nom i l'article o ha de ser invariable només el nom però no l'article?

Continue pensant que hem de meditar sobre totes aquestes qüestions i resoldre-les d'una manera digna i respectuosa. I sobre altres qüestions que no siguen lingüístiques no diré res en absolut. Jo només parlo de llengua, de la nostra llengua i dels diversos problemes que l'afecten.

València, 27 d'abril del 2010

L'ANTEPOSICIÓ DELS ADJECTIUS QUALIFICATIUS

Tots els que mirem la televisió valenciana, encara que només la mirem de tant en tant, hem oït moltíssimes vegades dir als presentadors: «fem una xicoteta pausa». ¿Des de quan els valencians tenim *xicotets gossos*, duem *negres sabates*, comprem *barates coses*, ens agrada *l'artística pintura*, vivim en *luxoses cases*, mengem *madures fruites*, ens posem *blanques camises*, llegim *policíaques novel·les*, dinem i sopem en *redones taules*, enviem *electrònics correus* o parlem per *mòbils telèfons*? El llatí de fa dos mil anys anteposava els adjectius qualificatius al substantiu, però açò ha anant perdent-se gradualment a mesura que es formaven les llengües romàniques i, a hores d'ara, els valencians només anteposem als noms alguns adjectius qualificatius –i no ho fem sempre– com és el cas dels possessius (el meu llibre, la nostra filla, la teua sogra, ma casa), els ordinals (la tercera fila, el darrer dia, l'últim pet de l'orgue), alguns adjectius com ara *bo*, *mal* o *nou* (bon dia, bona nit, bon xicot, bona collita, ni de bon tros, mal amic, mala persona, nou president) i uns pocs casos més (falsa alarma, alta mar, un llarg camí, Baix Maestrat). Algunes paraules de la nostra llengua s'han format aglutinant en un sol mot l'adjectiu qualificatiu anteposat al nom i el mateix nom, com és el cas de *bonaventura*, *maldestre*, *nouvingut* o *malcarat*. En alguns casos –molt pocs– l'adjectiu qualificatiu es pot anteposar o posposar i el significat de l'expressió no és el mateix. “Un pobre home” significa un home desgraciat, infeliç o pobre d'esperit, mentres que “un home pobre” significa un home que té pocs recursos econòmics, que té pocs diners; “un gran home” significa un home valuós, que fa (o ha fet) coses importants, mentres que “un home gran” significa, per als valencians, que és un home alt, corpulent, mentres que en altres parts de la nostra àrea idiomàtica vol dir que és un home d'edat, que té un bon grapat d'anys; “un trist funcionari” significa un funcionari mediocre, un empleat de l'administració pública que no ha triomfat professionalment, mentres que “un funcionari trist” significa un funcionari mancat d'alegria; “uns grans magatzems” és una botiga molt gran en la qual trobem les coses més diverses, com ara roba, llibres, vaixelles, material informàtic, discs, electrodomèstics, perfums, etc., mentres que “uns magatzems grans” són, simplement, uns magatzems d'una grandària considerable. Tots coneixem perfectament la diferència que hi ha, en un llenguatge popular –sobretot en l'argot de la gent jove–, entre “una bona tia” (una dona que és una bona persona) i “una tia bona” (una dona atractiva sexualment). En alguns casos la diferència pot ser molt subtil. Algunes persones trobaran un cert matís diferenciador entre “que passes una bona nit” (que descansas, que tingues una nit plàcida, tranquil·la) i “que

passes una nit bona” (que et divertisques, que t’ho passes bé), però altres no trobaran cap diferència.

Un cas interessant és el de l’adjectiu *petit* que, des d’antic, s’ha usat quasi sempre anteposat al nom. En els poemes d’Ausias Marc trobem l’adjectiu *petit* diverses voltes, totes anteposat al nom. En el Tirant lo Blanc el trobem 47 voltes, de les quals, 46 anteposat i només una posposat. També sant Vicent Ferrer usa a bondó l’adjectiu *petit* anteposat al nom. Aquest ús ha sigut habitual en tots els escriptors valencians de totes les èpoques i de totes les comarques. El poeta Xavier Casp, per exemple, en *Proses en carn* escriu: “Quan el retorn és només un petit estel d’optimisme parpellejant a la immensa nit dels combats de cada dia [...]”. No cal que pose més exemples perquè n’hi ha moltíssims i són molt fàcils de trobar. Però aquest ús que tradicionalment hem fet els valencians de la paraula *petit* no l’hem fet mai dels seus sinònims *xicotet* i *menut*. Aquests no els hem anteposat mai al nom. Darrerament, en RTVV han decidit prohibir i relegar a l’oblit la paraula *petit*—supose que ells deuen saber per quins motius ho fan, si és que ho saben— i substituir-la sistemàticament per *xicotet*. Però com que els que han decidit fer eixa substitució, de valencià deuen saber-ne tant com jo de sumeri, usen *xicotet* com si estigueren usant *petit* i, per tant, l’anteposen sistemàticament al substantiu i diuen coses tan estrambòtiques i tan contraries al geni de la nostra llengua com ara una *xicoteta casa*, un *xicotet jardí*, un *xicotet carrer*, etc. Qualsevol persona que sàpia valencià dirà *una casa xicoteta*, un *jardí xicotet*, un *carrer xicotet* o, millor encara, *una caseta*, un *jardinet*, un *carreret*. Aquest ús de *xicotet* com si es tractara de *petit* és una aberració lingüística que arriba al sùmmum quan diuen allò d’*una xicoteta pausa*. Aquesta expressió és aberrant, no únicament per l’anteposició de l’adjectiu al nom, sinó perquè la paraula *pausa* significa ‘interrupció de breu durada’. Si una pausa, per definició, és breu, dir *xicoteta* és una redundància inútil. I més encara quan, després de “dir fem una xicoteta pausa”, es passen un quart d’hora fent anuncis. Per tant, l’única cosa que han de dir els presentadors de televisió i els locutors de ràdio és «fem una pausa» i res més. Amb això està tot dit.

Un altre cas bastant deplorable és el de l’expressió “antigues pessetes” amb la qual ens castiguen sistemàticament des de fa algun temps. Un valencià que sàpia parlar no diria mai de la vida “antigues pessetes”, diria “pessetes antigues” i això ho diria únicament i exclusivament si existiren unes “pessetes modernes”, a fi de diferenciar les unes de les altres. Com que les “pessetes modernes” no existixen, l’expressió “antigues pessetes” és una aberració lingüística tan absurda i tan inútil com “una xicoteta pausa”.

En les llengües romàniques, els adjectius qualificatius es posposen al nom en la majoria dels casos, però no sempre. I no totes les llengües romàniques actuen de la

mateixa manera. El castellà anteposa l'adjectiu més voltes que nosaltres. En castellà es pot dir, per exemple, “la muerte de su hermano fue un duro golpe para ella”. Un valencià no dirà mai de la vida “va ser un dur colp”, dirà “va ser un colp molt fort”. En castellà és habitual parlar de “fuertes vientos” o de “altas temperaturas”, expressions que el català normatiu calca però que en una llengua popular i espontània diríem “vents molt forts” o “temperatures molt altes”. En francès encara s'anteposen més els qualificatius que en castellà. És molt probable que algunes de les anteposicions que es fan en castellà des d'antic ho siguen per influència del francès.

Les llengües germàniques, al contrari de les romàniques, anteposen sempre els adjectius al nom. L'anglès, que és una llengua germànica i que actualment té una influència molt gran en la resta de llengües del món, ho fa sempre d'eixa manera. Una llengua és, evidentment, una eina per a parlar i comunicar-nos, però en una llengua es reflectix també la manera de ser del poble que la parla, la manera que té de veure el món i la vida. Sembla bastant evident que els parlants de les llengües romàniques donem més importància al substantiu i menys a l'adjectiu qualificatiu, que posem en segon terme, mentres que els parlants de les llengües germàniques donen una importància primordial a l'adjectiu, que posen sempre davant del nom. Sembla que per a ells és més important la qualitat que el subjecte mentres que per a nosaltres és al revés. Per a nosaltres, quan diem “un cavall blanc”, el que és vertaderament important és el cavall; el fet que siga blanc és secundari. Per a una persona que parla anglès, quan diu “a white horse”, la cosa no és exactament de la mateixa manera. Per a ells, el fet que el cavall siga blanc té més importància que per a nosaltres.

Les traduccions claudicants que es fan de l'anglès, traduccions poc acurades fetes per traductors mediocres que no coneixen prou bé la llengua pròpia, ens introdueixen construccions amb l'adjectiu qualificatiu anteposat que són completament contraries al geni de la nostra llengua. Són anglicismes sintàctics. Ens hem acostumat a expressions tan absurdes com “ciència ficció” quan tots sabem perfectament que no és cap ciència sinó un estil literari consistent en escriure relats ficticis que tenen una base científica o pseudocientífica. No hauríem de parlar de novel·les de ciència ficció sinó de novel·les de ficció científica. Hui en dia, pràcticament tothom, diu i escriu “les següents paraules”, “el següent any”, etc., quan hauria de dir i escriure “les paraules següents”, “l'any següent”, etc. I coses d'aquestes, per desgràcia, cada volta n'hi han més.

Espere que les persones que heu llegit el que he dit ací reflexionareu sobre tot açò i intentareu evitar expressions inadequades que deformen la nostra llengua. Tot el que fem per a millorar el valencià parlat i escrit, és bo.

València, 12 de maig del 2010

PICAR I COURE / PICOR I COENTOR

Els valencians tenim, per a posar de manifest que sentim una sensació neguitosa en alguna part de la pell del nostre cos, els verbs *picar* i *coure*. El primer el fem servir quan volem expressar que la sensació que sentim és de cuscanelleig intens, de picoretetes, de cuscanelles, i el segon quan la sensació que notem és de cremor, d'ardència. També tenim els substantius *picor* (o *picassor*) i *coentor* (o *coïssor*), que també usem de manera diferent, així com l'adjectiu *coent* que emprem per a dir que notem sensació de coentor o que alguna cosa produïx coentor. Les definicions són les següents:

Picar

Sentir en una part de la pell del nostre cos una sensació molesta de cuscanelleig intens que ens impulsa a rascar-nos. Exemple: *Em pica la cama dreta*.

Coure

1. Sentir en una part de la pell del nostre cos una sensació d'irritació viva, penetrant, ardent, que s'assembla a la produïda per una cremada i que resulta molt molesta i fins i tot pot arribar a originar rubefacció. Exemple: *Em couen els ulls*.

2. Causar, produir la sensació descrita. Exemple: *Eixos vitets couen molt*.

Picor o picassor

Sensació molesta de cuscanelleig intens que sentim en una part de la pell del nostre cos i que ens impulsa a rascar-nos. Exemple: *La sarna produïx una picor desesperant*. Cal aclarir que la paraula valenciana *picor* és sempre del gènere femení –*la picor*– mentre que el seu equivalent castellà –*el picor*– és masculí. Recordem la locució valenciana *més vell que la picor* que s'usa per a expressar que alguna cosa és molt antiga.

Coentor o coïssor

Sensació d'irritació viva, penetrant, ardent, que sentim en una part de la pell del nostre cos, que s'assembla a la produïda per una cremada i que resulta molt molesta i, fins i tot, pot arribar a originar rubefacció. Aquesta sensació solen produir-la determinats agents en algunes parts molt sensibles de l'organisme, com ara l'all i el vitet en la llengua i el paladar, l'alcohol en una ferida o en un ull, etc., però també podem tindre, per exemple, coentor en els ulls pel simple fet d'haver fixat excessivament la vista. Les paraules *coentor* i *coïssor* tenen exactament el mateix significat, però els valencians únicament usem la primera.

Coent

1. Que patix coentor, que és atacat per la coentor. Exemple: *Jo no puc menjar vitets perquè em deixen la llengua coenta a més no poder*.

2. Que produïx coentor. Exemple: *Les cebes novelles no són gens coentes*.

La saviesa del nostre poble ha creat una dita referida a les ferides que ens diferència d'una manera molt clara els dos conceptes expressats. La dita és: *si cou, cura, i si pica, madura* (així com la variant *quan cou cura i quan pica madura*) ¿Què significa? Hi ha la creença popular que tot allò que, quan ho posem damunt d'una ferida, produïx coentor, ajuda a curar-la. Recordem la dita conegudíssima i molt usada «*tot lo que cou, cura*». L'alcohol etílic o esperit de vi, que des d'antic s'usa com a desinfectant, quan el posem sobre una ferida, produïx una gran sensació de coentor i una certa irritació, però mata els microbis i, per tant, evita que la ferida s'endenye i ajuda que es produïska la curació. Probablement les dites *si cou, cura* i *tot lo que cou, cura* es van inventar, simplement, com un intent d'aconhortar la persona –sobretot si era un xiquet– que, com a conseqüència de rebre una certa quantitat d'alcohol etílic sobre una ferida, sentia una gran coentor, un dolor intens, fort, agut, molest, com si fóra una cremada. Dir-li una frase d'aquestes era com dir-li: “aguanta't el dolor, que el fet que et coga significa que la ferida està ja curant-te-se i, per tant, aquesta coentor que et fa tan de mal, és bona per a tu”. A força de repetir-ho, la gent va acabar creient-se que “totes les coses que couen, curen”, afirmació que, evidentment, no és pas vertadera. Aquest és el significat de la primera part de la dita: *si cou, cura*. La segona part de la dita –*si pica, madura*– significa que, quan la ferida està curant-se, el fet de créixer carn nova i pell nova produïx sensació de picor. Això significa que la curació de la ferida va per bon camí. El que hem de procurar és no rascar-nos i arrancar-nos la crosta.

Cal recordar que els valencians també usem la paraula *coentor*, en sentit figurat, com a equivalent a 'cursileria, presumpció ridícula' i l'adjectiu *coent* amb el significat de 'cursi'.

El castellà té el verb *escocer* que equival al nostre verb *coure* i el substantiu *escozor* que equival als nostres *coentor* i *coïssor*, però el problema rau en el fet que la llengua castellana no disposa d'un adjectiu d'aquesta família que pugua traduir el nostre *coent*. Per a expressar la idea que alguna substància té la capacitat de causar en nosaltres una sensació de coentor, el castellà usa la paraula *picante*. Com que el castellà se'n fica en el cervell d'una manera subreptícia i subliminar, a la mèu-mèu, com si fóra un malfactor, i canvia en la nostra ment les nostres pròpies estructures lingüístiques sense que ens n'adonem, en lloc de dir que una cosa és *coenta*, acabem dient que és *picant* i, com a conseqüència, en lloc de dir que *cou*, diem que *pica*. Mal camí, aquest, que du clarament a la despersonalització de la nostra llengua.

Que les persones del carrer que parlem valencià confonguem tant *coure* i *picar* com *coent* i *picant*, és gravíssim, però el que és tremendament greu és que ho confonguen els responsables d'elaborar la llengua normativa, aquells que ens diuen quines són

les formes que devem usar en la llengua culta i quines no, aquells que elaboren els diccionaris normatius. Si llegim l'entrada *picar* en el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, trobarem: «Causar (en alguna part del cos) una sensació viva, penetrant, causar coïssor, ardència», i l'exemple: «Aquesta botifarra pica molt: crec que hi ha massa pebre». En el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* d'Enciclopèdia Catalana i en el *Diccionari Valencià*, editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana trobem exactament la mateixa definició i el mateix exemple. Jo sabia que picaven les vespes, les abelles, els tavans, els escurçons, però no sabia que picaren les botifarres. Potser en algun lloc que desconec els nostres lingüistes ens diuen que les botifarres també mosseguen. Per si un cas, cal que siguem molt prudents i anem molt amb compte amb les botifarres, no siga cosa que ens ataquen a la traïdoria.

València, 20 de maig del 2010

POLÍTICA, POLITOLOGIA I POLITÒLEG

¿Què significa la paraula *política*? Segons el DIEC «ciència i art de governar, que tracta de l'organització i de l'administració d'un estat en els seus afers interiors i exteriors». La definició és molt adequada a la seua etimologia, ja que *política* deriva de la paraula grega *πόλις* (pronunciada 'polis') que significa 'ciutat' i també 'estat'. Però durant l'edat mitjana *la política* era l'art de comportar-se de manera educada, polida, cortesa, delicada, gentil. Joan Coromines en el seu DECat (VI, 646b43) escriu: «Res d'estrany, doncs, que sobretot a Val. i Mall. s'anomeni *polític* –*germà polític, pare polític*– com en cast., el parent per afinitat, el qual tractem amb més miraments formularis [...]» Eixe significat medieval de la paraula *política* ha arribat ben viu fins al segle xx, però actualment, per desgràcia, em fa l'efecte que s'ha perdut per complet. *Política*, avui en dia, significa només 'art de governar' i alguns li donen un cert sentit pejoratiu. Ja sabeu l'acudit que diu: “veges tu si és roïn la política que a la sogra li diuen mare política”.

I les paraules *politologia* i *polítòleg* ¿què signifiquen? Si les cerquem en el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, l'únic diccionari normatiu de la nostra llengua –per ara–, no les trobem, ni en la primera edició ni en la segona. Tampoc les trobem en el *Diccionari Català-Valencià-Balear* ni en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines. Si les cerquem en el *Gran diccionari de la llengua catalana* de la Fundació Enciclopèdia Catalana (1a edició, Barcelona 1998) sí que les trobem. Les definicions són, respectivament: «ciència que té per objecte la política» i «persona versada en politologia». En català tenim més de cent paraules acabades en *-ologia*, totes elles denominacions de ciències o de disciplines que estudien qüestions determinades. Però de la mateixa manera que de *música* fem *musicologia*, de *bacteri*, *bacteriologia* o de *lèxic*, *lexicologia*, de *política* hem de fer *politicologia*. El DIEC recull *politicologia* i *politicòleg* que definix, respectivament, com «ciència que estudia la política o les relacions de poder de la societat» i «persona versada en politicologia», però no arreplega *politologia* ni *polítòleg*. El GDLC també arreplega *politicologia* i *politicòleg*, però com a formes secundàries, ja que remetent a *politologia* i *polítòleg*. Cal aclarir que en les tres edicions del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia (1982, 1988 i 1993) –quan encara no duia el títol de *Gran*– trobem únicament i exclusivament *politicologia* i *politicòleg*. Tant el Termcat com el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua arrepleguen *politicologia* però no *politologia*, en canvi arrepleguen *politicòleg* i *polítòleg*, cosa que trobe incongruent. Serà molt interessant saber què farà el futur *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL.

El pas de *politicologia* a *politologia* es produïx pel fenomen fonètic anomenat haplologia que podríem definir com l'eliminació de determinats fonemes en una paraula que fan que aquesta esdevinga més curta. Açò passa, normalment, quan apareixen consecutivament dos sons idèntics o molt semblants, com passa en la paraula *tragicòmic* que, per aquest procés, passa a *tragicòmic*. Cal aclarir que la immensa majoria d'haplogies es consideren formes deturpades i, per tant, completament inadmissibles en un registre formal. De tota manera, hi han algunes haplogies que han estat admeses com a normatives i, fins i tot, en alguns casos, com és el de la paraula *tragicòmic* que he posat d'exemple, són l'única forma normativa. La veritat és que, des del meu punt de vista, *politologia* és una variant formal francament mal formada. Pense que hauria de considerar-se una forma deturpada, un vulgarisme, i no s'hauria d'admetre en la llengua culta, ja que dir *politologia* en lloc de *politicologia* és com dir *lexologia* en lloc de *lexicologia*. La paraula *politologia*, per ara, no és normativa i jo, personalment, considere que no hauria de ser-ho mai. Però la cosa és, francament, molt complexa. En primer lloc, els professionals que han cursat estudis de ciències polítiques l'usen habitualment. En segon lloc, en les llengües del nostre entorn (castellà, francès, italià), hi ha la mateixa haplologia. La pressió és forta. Veurem quina de les dues formes triomfa.

Si el lector em permet unes gotes d'humor –sense intenció de molestar ni ofendre els llicenciats en ciències polítiques ni cap altra persona– diré que, en bona lògica, *politologia* hauria de significar «ciència que estudia els polits», és a dir, les aus de l'espècie *Meleagris gallopavo*. Com que aquest animal, en la nostra llengua, a més de *polit*, també rep les denominacions de *titot*, *indià* (o *andià*), i *gall dindi*, la *politologia* hauria de tindre els sinònims *titologia*, *indiologia* (o *andiologia*) i *galldindiologia*.

València, 10 de juny del 2010

NOTA: Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig cercar les paraules *politicologia*, *politicòleg*, *politologia* i *politàleg*. El resultat va ser el següent:

- **politicologia:** No la recull.
- **politicòleg:** No la recull.
- **politologia:** Ciència que estudia la política o les relacions de poder de la societat.
- **politàleg:** Especialista en politologia.

I ARA, DAMUNT, L'ANGLICITZACIÓ

Els valencians estem patint la castellanització de la nostra llengua des dels Decrets de Nova Planta, ja fa més de tres-cents anys. Des dels anys seixanta del segle xx, amb el naixement de la televisió, el problema s'ha agreujat. I per si no en teníem prou amb les deformacions que patix el valencià a causa de la influència del castellà, ara hem de suportar també les que ens vénen de la banda de l'anglès. Cal aclarir que la major part dels problemes lingüístics que es produïxen en el valencià a causa de la llengua anglesa ens arriben a través del castellà, no directament. Els que tradueixen un text de l'anglès al valencià són –m'atreisc a dir que en tots els casos– uns bons professionals que coneixen perfectament tant la llengua de partida com la d'arribada i, per això mateix, les seues traduccions són sempre bones, acurades, redactades en un valencià normatiu. Però en el cas del castellà no és ben bé la mateixa cosa. El castellà és una llengua parlada per molts milions de persones, la majoria en el continent americà. En anglès es fa una quantitat immensa d'escrits: llibres, revistes, prospectes de propaganda, fullets d'instruccions, pàgines web, etc. Molta d'eixa informació ingent cal traduir-la al castellà amb urgència. La quantitat de gent que fa traduccions de l'anglès al castellà és molt gran, enorme, i, com sempre passa en un col·lectiu humà molt nombrós, n'hi ha de bons, de molt bons, de no tan bons, de mediocres, de roïns i de molt roïns. N'hi ha de tot. I, per desgràcia, els mediocres, en són legió. Saben anglès i saben castellà, evidentment, però no saben tot el castellà que haurien de saber per a poder redactar un text ben escrit en eixa llengua. A més, moltes voltes han de fer les traduccions a corre-cuita perquè els donen molt poc de temps per a lliurar-les i, damunt, en no pocs casos, estan francament mal pagats. Hi han traduccions de l'anglès al castellà que fan plorar. Jo, personalment, alguns llibres de divulgació científica traduïts de l'anglès no els he pogut acabar de llegir perquè estaven escrits en un castellà llastimós, deplorable, indigne. ¿Qui no ha llegit alguna volta un llibre d'instruccions d'un electrodomèstic i s'ha quedat totalment frustrat perquè no ha aconseguit entendre res? Per culpa d'eixes traduccions deficientes s'infilten en la llengua espanyola una quantitat considerable de trets propis de l'anglès que no són gens adequats per al castellà –ni per cap altra llengua llatina– i, subreptíciament, van produint deformacions que els periodistes s'encarreguen de difondre i que, a poc a poc, van consolidant-se. I el castellà ens les contagia a nosaltres i ja tenim el problema en casa. La quantitat d'anglicismes lèxics i sintàctics que tenim en la nostra llengua no és gens menyspreable i el fet que augmenten contínuament és, francament, molt preocupant.

Sovint, l'efecte pernicios de l'anglès és subtil i traïdor. Les traduccions claudicants assignen a determinades paraules de la nostra llengua significats que no han tingut mai i ja tenim el problema escudellat. I, tant si volem com si no volem, ens l'hem de menjar a la força.

Relacione a continuació alguns exemples de valencià anglicitzat que els mitjans de comunicació ens embotixen a la força cada dia. Pose en primer lloc el significat que la paraula ha tingut sempre en valencià –i que continua tenint– i en segon lloc el que ha pres últimament per influència de l'anglès. Considere que aquest darrer hauríem d'eradicar-lo si volem conservar una llengua genuïna i digna.

AGRESSIU. Significa 'violent, que agredix, que ataca, que provoca'. No significa 'emprenedor, audaç, dinàmic, actiu'.

CONFRONTAR. Significa 'posar dues coses, una al costat de l'altra, per a comparar-les'. No significa 'enfrentar'.

CONTEMPLAR. Significa 'esguardar atentament alguna cosa quedant-se absorbt en la vista d'allò que es mira', 'recrear-se la vista mirant alguna cosa'. També significa 'tractar una persona amb molta consideració, amb molts miraments, donar-li tots els gustos, totes les satisfaccions, tots els capricis'. No significa 'considerar'.

CONVENCIONAL. Significa 'establert per un acord'. No significa 'tradicional'.

CORPORACIÓ. Significa 'grup organitzat o associació de persones' (corporació professional –d'advocats, de jutges, de metges, etc.– o corporació religiosa) i també 'organisme públic format per diversos membres' (corporació municipal, ajuntament). No significa 'empresa gran, empresa important'. Cada volta que encenem l'ordinador, molts de nosaltres llegim allò de Microsoft Corporation, però això no s'ha de traduir per Corporació Microsoft sinó per Empresa Microsoft.

CRIM. Significa 'delicte molt greu, molt important' (en llenguatge popular, és sinònim d'assassinat). No significa ni ha significat mai 'delicte' en general.

DOMÈSTIC. Significa 'relatiu o pertanyent a la casa en tant que és seu de la família'. No significa 'local' ni 'nacional' ni 'en l'interior del país de què parlem'. Cal explicar a les companyies aèries –i als periodistes també– que és impossible que hi hagen vols domèstics, llevat que tinguem la casa plena de mosques.

EN PROFUNDITAT. Significa 'en un lloc profund'. No significa 'de manera minuciosa, detallada, detinguda'.

EN VIU. Forma part de l'expressió "menjar-se algú de viu en viu" que significa 'consumir-ne les forces, la salut, el patrimoni'. La locució *en viu* no significa 'en directe' ni tampoc 'en persona'. El significat 'en directe' –anglicisme superflu– ha estat acceptat per l'Institut d'Estudis Catalans i ja l'arreplega el DIEC.

ENCONTRE. Significa 'acte i efecte d'encontrar o encontrar-se', és a dir, fa referència a persones, animals o coses que es mouen i que se'n troben d'altres que es mouen

en sentit contrari. No significa en absolut 'aplec, reunió, trobada, tertúlia o conversa de diverses persones al voltant d'una taula'.

EVIDÈNCIA. Significa 'qualitat d'evident'. *Evident* és allò que és perfectament clar a l'enteniment, que no deixa lloc a cap tipus de dubte. *Evidència* no significa en absolut 'allò que serveix per a provar o establir la veritat d'una cosa'. Açò darrer, en la nostra llengua s'anomena 'prova', encara que en anglés en diuen 'evidence'.

FIRMA. Significa 'signatura'. No significa 'empresa'.

HONEST. Significa 'conforme a la decència; no oposat als bons costums i més particularment a la bona conducta sexual'. No significa 'honrat'. Es diu que un és *honest* només de cintura cap avall. De cintura cap amunt s'és *honrat*.

IGNORAR. Significa 'no saber (alguna cosa)'. No significa 'no tindre en compte', 'fer cas omís'. Aquest darrer significat –totalment innecessari– ha estat acceptat per l'Institut d'Estudis Catalans i ja l'arreglega el DIEC.

INFORMAL. Significa 'mancat de formalitat, que no té formalitat'. No significa 'que no actua, que no es comporta, que no es vist d'acord amb les regles socials en ús'.

NOMINAR. Significa 'nomenar'. No significa 'designar com a candidat'.

NOMINAT. Significa 'nomenat'. No significa 'candidat'.

SANTUARI. Significa 'lloc sagrat, església o capella a on es venera la imatge o relíquia d'un sant i que ha esdevingut centre de devoció i pelegrinatge'. No significa 'lloc a on un es pot amagar impunement de la justícia'.

SEVER. Significa 'no gens indulgent amb les faltes, les febleses' i també 'estricte, rígid, en l'observança d'una llei, d'un precepte, d'una regla'. No significa en absolut 'greu, molt important, perillós, difícil de superar o de resoldre'. No hi han malalties severes ni perills severs ni problemes severs, hi han malalties greus, perills importants i problemes difícils de resoldre.

SOFISTICAR. Sempre ha significat 'adulterar, falsificar; fer semblar allò que no és' (mireu l'entrada *sofisticar* del DCVB). Ara significa també –per influència de l'anglès– 'aportar avenços notables (a una cosa o a una disciplina), millorar-la, perfeccionar-la' (mireu la segona accepció de l'entrada *sofisticar* del DIEC).

Considere que és important que meditem tots una miqueta sobre aquesta qüestió.

València, 18 de juny del 2010

NOTA: Quan vaig escriure aquest article el 18 de juny del 2010 encara no s'havia publicat el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL. El 27 de desembre del 2018 vaig comprovar si l'AVL havia decidit acceptar en algunes de les paraules que relacione en el meu escrit les accepcions que ens arriben procedents del anglés i del castellà anglificat. Heus ací el que vaig trobar:

– **Agressiu.** La 4a accepció és: *adj.* Audaç, dinàmic. *Una publicitat agressiva.*

– **Contemplar.** La 2a accepció és: *v. tr.* Considerar (una situació, un fet) en tots els seus aspectes. *Hauràs de contemplar totes les repercussions de la teua decisió.*

- **Corporació.** La 3a accepció és: *f. ECON.* Empresa o companyia de grans dimensions, especialment si n'agrupa altres de menor importància. *La societat pertany a una gran corporació bancària.*
- **En viu.** La 18a accepció de l'entrada *viu* és: *loc. adj. i adv. AUDIOVIS.* En directe.
- **Evidència.** La 4a accepció és: *f. MED.* Informació obtinguda de l'anàlisi sistemàtica i exhaustiva de dades procedents de la recerca bàsica, clínica i epidemiològica.
- **Firma.** La 5a accepció és: *f. ECON.* Empresa industrial o comercial. *Una firma solvent.*
- **Honest.** La 2a accepció remet a **honrat**.
- **Ignorar.** La 2a accepció és: *v. tr.* No tindre en compte. *T'ha passat això per haver ignorat els meus consells. Em va ignorar durant tot el sopar.*
- **Informal.** Hi ha només una única accepció, que és la següent: *adj.* Faltat de formalitat. *No el coneixia amb roba informal.* Com veiem, la definició és la genuïna valenciana però, en canvi, l'exemple correspon al significat induït per l'anglès.
- **Nominar.** Hi ha només una única accepció, que és la següent: *v. tr. AUDIOVIS.* Proposar o seleccionar per a un premi. *Han nominat el curtmètratge.* Com veiem, inclou només l'accepció que ens arriba des de l'anglès, però no arreplega el significat de 'nomenar' que sí que trobem en el DCVB.
- **Santuari.** La 4a accepció és: *m.* Lloc que cal respectar particularment o en què algú troba refugi o protecció. *La casa familiar es va convertir en el santuari del filòsof.*
- **Sever.** La 5a accepció és: *adj.* Que és (un mal o una malaltia) greu. *Una forma severa de pulmonia.*
- **Sofisticar.** La 2a accepció és: *v. tr.* Aportar avanços notables (a una cosa o a una disciplina), millorar-la o perfeccionar-la. *Sofisticar un procés productiu.*

ELS DIES DE LA SETMANA

Tots sabem que la setmana té set dies però ¿per quins motius en té set precisament? Seria més lògic que en tinguera deu, ja que usem el sistema decimal per a comptar. Els revolucionaris francesos varen fer setmanes de deu dies, però la cosa no va arrelar. També seria molt lògic que la setmana tinguera cinc dies, perquè tenim cinc dits en cada mà i la manera més antiga i més natural de comptar és amb els dits de la mà. A més, seria més pràctic perquè l'any tindria setanta-tres setmanes justes (excepte en els anys de traspàs). Els revolucionaris bolxevics varen implantar la setmana de cinc dies, però també varen fracassar. La setmana de set dies s'endinsa en la nit dels temps. Les cultures més antigues de la humanitat, com els babilonis, ja l'empraven. D'aquelles antigues cultures mesopotàmiques la varen heretar els grecs i els romans i d'ells l'hem heretada nosaltres. El número set és un número màgic en les cultures antigues que són la base de la nostra: els set savis de Grècia, les set meravelles del món antic, els set mars, els set continents, les set edats de l'home, els set pecats capitals, el set sagraments, els set turons de Roma, els set colors de l'arc de sant Martí, etc. La causa és que en aquella època llunyana només era possible veure en el cel set cossos celestes—el sol, la lluna i cinc planetes— que es podien distingir clarament dels estels, molt més petits. Això del número set és una qüestió històrica que tenim molt arrelada.

Els noms que els antics romans donaven als dies de la setmana—quan es va implantar la setmana de set dies—eren: *dies Solis* 'dia del sol', *dies Lunæ* 'dia de la lluna', *dies Martis* 'dia de mart', *dies Mercurii* 'dia de mercuri', *dies Iovis* 'dia de júpiter', *dies Veneris* 'dia de venus' i *dies Saturni* 'dia de saturn'. Donaven a cada dia el nom d'un dels set cossos celestes que són visibles a ull nu, és a dir, els planetes mart, mercuri, júpiter, venus i saturn (que també eren déus del panteó romà), a més del sol i de la lluna. Dels antics noms llatins deriven els noms actuals en totes les llengües romàniques (excepte en portugués), amb dos canvis molt significatius: *dies Saturni* 'dia de saturn' es va canviar per *dies Sabbati* 'dia del sàbbat' i *dies Solis* 'dia del sol' per *dies Dominicus* 'dia del Senyor'. La Bíblia diu que Déu va fer el món en sis dies i el seté va descansar. Els hebreus dedicaven—i continuen dedicant—el seté dia, és a dir, el dis-sabte, al descans. L'anomenen *shabbat* (pronunciat 'xàbat') que en hebreu significa 'repòs'. Els romans varen copiar dels hebreus el costum de fer un dia de descans setmanal i varen decidir que fóra el darrer de la setmana, el mateix que celebraven els hebreus. Per això es va canviar *dies Saturni* per *dies Sabbati*. El canvi de *dies Solis* per *dies Dominicus* es va fer més tard, en el segle iv, quan ja s'havia consolidat el cristianisme en l'Imperi Romà. Va ser l'emperador Constantí qui va ordenar que es fera el

canvi. Es va decidir que el dia dedicat al Senyor, és a dir, al Déu dels cristians, fóra precisament el *dies Solis* perquè la creença cristiana és que Jesucrist va morir un divendres i va ressuscitar al tercer dia, és a dir, el diumenge següent. El dia del sol va passar a ser el dia del Senyor, el dia de descans per als cristians. Era el primer dia de la setmana, però posteriorment es va decidir que passara a ser el darrer i ser així el seté, el que va descansar Déu segons la Bíblia, i d'eixa manera llevar protagonisme als hebreus. En molts països, la setmana comença en dilluns i acaba en diumenge, però en alguns, com ara Portugal o el Brasil, la setmana continua començant per diumenge.

Els noms dels dies de la setmana en la nostra llengua són: *dilluns*, *dimarts*, *dimecres*, *dijous*, *divendres*, *dissabte* i *diumenge*. Com veiem, tots comencen per *di-*. Aquest *di* és la romanalla de l'acusatiu llatí clàssic *diem* que en baix llatí va esdevindre *die* per caiguda de la *m*. Estudiem-los per separat.

Dilluns

La paraula *dilluns* deriva del llatí vulgar *die(m) Lunis*, sintagma nominal originat a partir del llatí clàssic *die(m) Lunæ*, que significa 'el dia de la lluna', amb cavi de la terminació *-æ* per *-is* degut a la influència de *die(m) Martis*, *die(m) Iovis* i *die(m) Veneris*.

El substantiu *dilluns* és invariable pel que fa al nombre gramatical, és a dir, el plural de *dilluns* és també *dilluns*. El plural *dillunsos*, àmpliament usat en el valencià popular, no s'ha d'emprar mai en la llengua escrita i hem de procurar evitar el seu ús en la llengua parlada.

Dimarts

La paraula *dimarts* deriva del sintagma nominal llatí clàssic *die(m) Martis* que significa 'el dia de Mart'.

La pronúncia més adequada d'aquest vocable és 'dimats'. La pronúncia vulgar 'dimatx' és millor evitar-la. La pronúncia 'dimars', àmpliament usada a Catalunya, ens és aliena als valencians.

El substantiu *dimarts* és invariable pel que fa al nombre gramatical, és a dir, el plural de *dimarts* és també *dimarts*. El plural *dimartsos* (pronunciat 'dimatsos' o 'dimatxos') que pot sentir-se en alguns llocs, no s'ha d'emprar mai en la llengua escrita i hem de procurar evitar-lo en la llengua parlada.

Dimecres

La paraula *dimecres* deriva del llatí vulgar *die(m) Mercuris*, sintagma nominal originat a partir del llatí clàssic *die(m) Mercurii*, que significa 'el dia de Mercuri', amb cavi de la terminació *-ii* per *-is* degut a la influència de *die(m) Martis*, *die(m) Iovis* i *die(m) Veneris*.

Dijous

La paraula *dijous* deriva del sintagma nominal llatí clàssic *die(m) Iovis* que significa 'el dia de Júpiter'.

El substantiu *dijous* és invariable pel que fa al nombre gramatical, és a dir, el plural de *dijous* és també *dijous*. El plural *dijoussos*, molt usat en el valencià popular, no s'ha d'emprar mai en la llengua escrita i hem de procurar evitar el seu ús en la llengua parlada.

Divendres

La paraula *divendres* deriva del sintagma nominal llatí clàssic *die(m) Veneris* que significa 'el dia de Venus'.

Dissabte

La paraula *dissabte* deriva del sintagma nominal llatí clàssic *die(m) Sabbati* que significa 'el dia del sàbbat'.

Diumenge

La paraula *diumenge* deriva del sintagma nominal llatí clàssic *die(m) Dominicu(m)* que significa 'el dia dominical', 'el dia del Senyor'.

Aquesta paraula cal pronunciar-la 'diu-men-ge', pronunciant en la primera síl·laba un diftong decreixent. La pronúncia popular valenciana 'dumenge' és acceptable en registres no formals. Cal evitar les pronúncies deturpades 'domenge' i 'dominge'.

En els versets populars alcoians següents trobem tots els dies de la setmana:

El dilluns, tots van junts.

El dimarts, a menjar naps.

El dimecres, a menjar penques.

El dijous, a menjar ous.

El divendres, a menjar alls tendres.

El dissabte, tot ho capte

i el diumenge, tot m'ho menge.

En occità, com en la nostra llengua, també comencen tots els noms dels dies de la setmana per *di-*: *diluns*, *dimars*, *dimècres*, *dijòus*, *divendres*, *dissabte* i *dimenge*. Com que en llatí es podia dir indistintament *dies Martis* que *Martis dies*, en algunes llengües, els noms dels dies de la setmana acaben en *-di*, com ara el francès (excepte el diumenge, que comença per *di-*) *–lundi*, *mardi*, *mercredi*, *jeudi*, *vendredi*, *samedi*, *dimanche*– i l'italià (expte el dissabte i el diumenge) *–lunedì*, *martedì*, *mercoledì*, *giovedì*, *venerdì*, *sabato*, *domenica*–. Però en altres llengües llatines, com ara el castellà, el romanés, l'aragonés, el cors, el sard o l'asturià ni comencen ni acaben per *di*. Això també passa en algunes llengües artificials de forta arrel llatina com ara l'esperanto i la interllengua. En anglés, llengua germànica parcialment llatinitzada, acaben en *–day*, que es pronuncia [di]. Es dóna el cas que, en aquesta llengua, els noms del dissabte i del diumenge no deriven de 'dia del sàbbat' i de 'dia del Senyor', com passa en totes les llen-

gües llatines. El nom del dissabte és *Saturday* ‘dia de Saturn’ i el del diumenge *Sunday* ‘dia del Sol’, coincidents amb la denominació romana. El dilluns, *Monday* ‘dia de la lluna’, també coincidix amb la denominació romana i de totes les llengües romàniques (excepte el portugués), però el nom dels altres quatre dies ja no correspon als de Mart, Mercuri, Júpiter i Venus, noms de planetes però també noms de déus del panteó romà, sinó que corresponen a noms de déus germànics. Així, *Tuesday* (dimarts) està dedicat a Tiw, déu nòrdic de la guerra, equivalent a Mart, *Wednesday* (dimecres) pren el nom del déu anomenat Odin pels escandinaus i Wotan pels germànics, *Thursday* (dijous) deriva de Thor, el déu del tro en la mitologia nòrdica, que equival a Júpiter en la mitologia llatina, *Friday* (divendres) està dedicat a Freia, la deessa de l’amor i la fertilitat en el panteó nòrdic, com ho és Venus en el panteó romà. Cal aclarir que la paraula anglesa *day* no deriva de la llatina *dies*. El fet que els noms dels dies de la setmana en anglés acaben en [di], com en francés i en italià, és, simplement, una casualitat.

En portugués, els noms dels dies són: *domingo*, *segunda-feira*, *terça-feira*, *quarta-feira*, *quinta-feira*, *sexta-feira*, *sábado*. Això és així des del segle VI, quan el bisbe sant Martí de Braga –nascut a Pannònia (actualment Hongria)– va decidir eliminar les denominacions llatines tradicionals que feien referència a déus pagans. Això només ha triomfat en els països de parla portuguesa en els quals la setmana comença per diumenge, com en l’antiga Roma.

València, 5 de juliol del 2010

¿“TRES QUARTS DEL MATEIX” O DOS DITS DE LA MATEIXA?

En valencià, per a expressar que allò que s'ha dit referit a una persona o a una cosa determinada es pot aplicar també a una altra persona o a una altra cosa, usem l'expressió *dos dits de la mateixa*. Exemple: «El meu fill no vol estudiar de cap de les maneres, i la xiqueta, dos dits de la mateixa.» Aquesta locució és d'ús habitual en el parlar d'Alcoi i jo la conec de tota la vida. Per a mi és tan normal com puguen ser-ho les paraules *taula*, *cadira* o *finestra*.

Es veu clarament que la locució *dos dits de la mateixa* significa 'exactament igual'. Per a expressar aquest concepte, el castellà usa les expressions *tres cuartos de lo mismo* i *tres cuartos de lo propio*.

Observem que entre la nostra expressió i les castellanques hi ha algunes diferències notables. Tant la paraula *dit*, que apareix en la locució valenciana, com la paraula *cuarto*, que apareix en les expressions castellanques equivalents, són unitats antigues de mesura de longitud, però són unitats ben diferents. Un *dit* és la mida equivalent al gruix normal del dit d'una persona. La paraula castellana *cuarto* equival a la paraula *palmo*: 'mesura de longitud corresponent a la distància que hi ha entre l'extrem del dit polze i l'extrem del dit menovell de la mà d'una persona, tenint-la completament oberta i amb els dits tan separats com siga possible'. Aquesta mesura de longitud, en castellà, a més de *palmo*, s'anomenava també *cuarto* perquè era la quarta part d'una vara. Qualsevol pot adonar-se que la diferència de longitud que hi ha entre els nostre "dos dits" i el castellà "tres cuartos" és considerable.

Una altra diferència important és que el castellà, quan diu "de lo mismo" o "de lo propio" utilitza el gènere neutre, mentres que nosaltres, quan diem "de la mateixa", fem el femení.

L'altre dia llegia el llibre *Esplendor i glòria de la internacional Papanates* de Quim Monzó i em vaig trobar que en l'article titulat *Aproximadament* escriu: «Un cop al magatzem, el director va agafar un dels rotllos i va començar a desembolicar-lo. Una a una, va comptar-ne les porcions. N'hi van sortir dues-centes. Però podia ser que aquell rotllo fos l'únic que no tingués la quantitat estipulada. De manera que en va obrir un altre i també en va comptar les porcions. També n'hi havia dues-centes. Va obrir un tercer rotllo. **Tres quarts del mateix**. Així, rotllo rere rotllo, va anar confirmant l'engany.» I en el mateix llibre, una mica més avant, en l'article titulat *El museu de la immigració*, escriu: «La França Xica del Poble Nou no s'anomena així per casualitat, sinó pels francesos que si van establir. I la França Xica del Poble Sec, **tres quarts del mateix**.» Em va sorprendre, francament, que Quim Monzó escriguera aquesta

expressió, perquè ¿què significa *tres quarts del mateix*? En català, la paraula *quart* no equival a *pam*, com en castellà. I, a més, *del mateix* és un calc del castellà que no s'usa en la llengua viva, en la llengua del carrer. Això de *tres quarts del mateix* és una traducció literal del castellà, un calc postís i totalment innecessari.

El 14 d'octubre del 2010 vaig cercar l'expressió *tres quarts del mateix* en *Google llibres* i vaig trobar ni més ni menys que 62 resultats, dos dels quals corresponen, per cert, a altres obres de Quim Monzó. Afortunadament, aquest calc del castellà no apareix en el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* i confie que no apareixerà tampoc en el futur *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL. En el *Diccionari de sinònims de frases fetes* de M. Teresa Espinal trobem *tres quarts del mateix* però no *dos dits de la mateixa*.

Açò ens demostra quina llengua culta estem construint. Desconeixem o menyspreem les paraules, expressions i construccions tradicionals de la nostra llengua, les que ens hem passat de pares a fills durant segles i segles, i, en canvi, fem traduccions claudicants de la llengua veïna. Expressions genuïnes de la nostra llengua, com ara *dos dits de la mateixa*, encara ben vives en alguns parlars, com el parlar d'Alcoi, desapareixeran per complet sense quedar-ne constància escrita en cap document, com si no hagueren existit mai, com si no les haguera dites mai ningú i, en canvi, clacs del castellà que no s'han dit mai en la llengua tradicional, com ara la locució acastellanada *tres quarts del mateix*, apareixeran en un bon grapat de documents. Tots nosaltres hauríem de meditar una miqueta sobre açò.

València, 15 d'octubre del 2010

NOTA: Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig comprovar que no arreplega *tres quarts del mateix* però tampoc *dos dits de la mateixa* malgrat que el 21 de març del 2015 en **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (XL): Lèxic del llibre *El valencià de sempre* (Lletra D)** vaig escriure: «En el DNV falta la locució *dos dits de la mateixa*, equivalent a la castellana *tres cuartos de lo mismo*. És lamentabilíssim que molts ignoren per complet la nostra dita genuïna i, en canvi, calquen la castellana i diguen i escriuen *tres quarts del mateix*.»

ELS MESOS DE L'ANY

El calendari romà era, inicialment, lunar. L'any tenia 304 dies i deu mesos que s'anomenaven *Martius*, *Aprilis*, *Maius*, *Iunius*, *Quinctilis*, *Sextilis*, *September*, *October*, *November*, *December*. El primer dia de l'any era l'u de *Martius*. Posteriorment s'hi varen afegir, a continuació de *December*, dos mesos més, *Januarius* i *Februarius*. Amb aquest canvi l'any va passar a tindre 12 mesos i 354 dies. El 153 a.C. es va decidir que l'any començara l'u de *Januarius* en lloc de l'u de *Martius*. El calendari continuava sent lunar i bastant inexacte i calia intercalar alguns dies —onze o dotze— per a fer que fóra coherent amb el ritme de la natura. Aquests dies, que no pertanyien a cap mes, s'afegien a continuació del 23 de *Februarius*, quan acabava la Terminàlia, festival en honor del déu Terminus, deïtat tutelar de les fronteres. Juli Cèsar (100-44 a.C.), tribú, summe pontífex, censor, dictador vitalici i *imperator*, va introduir el calendari solar de 365 dies per tal de substituir l'any lunar. L'any 44 a.C., en què Juli Cèsar va ser assassinat, el mes *Quinctilis* es va anomenar, en honor seu i a proposta del cònsol Marc Antoni, *Julius*, ja que era el mes del seu naixement. En temps d'Octavi Cèsar August (62 a.C.-14 d.C.), nebot i fill adoptiu de Juli Cèsar, el mes *Sextilis*, per un *senatusconsultum* del 23 a.C., va ser anomenat *Augustus* en honor de l'emperador.

Els noms dels mesos de l'any en valencià són: *gener*, *febrer*, *març*, *abril*, *maig*, *juny*, *juliol*, *agost*, *setembre*, *octubre*, *novembre* i *desembre*. Estudiem-los per separat.

Gener

El nom del primer mes de l'any deriva del llatí vulgar *jenuariu(m)* i aquest del llatí clàssic *ianuariu(m)*, que significa 'que pertany a Janus', ja que el mes estava consagrat a aquest déu romà de dues cares, custodi de les portes i claus del cel i de la terra. Regia el pas dels dies i de les nits i, per això, també dels mesos. La forma del llatí vulgar *jenuariu(m)* és analògica amb *februariu(m)*.

La variant formal *giner*, àmpliament usada des d'antic, és conseqüència del fenomen de tancament de la *e* en algunes paraules començades per *gen-*, molt corrent en valencià. Així paraules com ara *gener*, *genoll*, *general*, *genet*, *geneta* o *genovés* poden tindre, en determinats llocs, la pronúncia popular 'giner', 'ginoll', 'gineral', 'ginet', 'gine-ta' o 'ginovés'. Aquest tancament de la *e* en *i* no és universal i fluctua molt, ja que en alguns llocs es produïx i en altres no, en alguns llocs es tanca la *e* de determinades paraules però no la d'altres i, fins i tot, hi han llocs a on coexistixen formes amb *e* i formes amb *i*. També hi han determinades paraules començades per *gen-* en les qual no es produïx mai enlloc el tancament en *i*, com ara *gendre*, *generós*, *generositat*, *geniva*, *gent*, *gentada*, *genteta*, *gentola* o *gentil*. Com que la cosa és molt complexa, la millor

solució és no consagrar com a forma culta cap de les variants populars començades per *gin-*, malgrat que siguen molt antigues i tinguen tradició literària. Així, doncs, escriurem sempre *gener*, mai *giner*.

Febrer

El nom del segon mes de l'any deriva del llatí *februariu(m)*, derivat de *februus*, que significa 'que purifica'. La *februa* era una festa de purificació i expiació que els romans celebraven el mes de febrer. *Februa* era un epítet de Juno, com a deessa de la purificació. El mateix qualificatiu (*februus*) es donava a Plutó, déu de l'Avern.

Març

El nom del tercer mes de l'any ve del llatí *martiu(m)*, vocable que deriva de *Mars*, *Martis*, déu de la guerra, a qui era consagrat. Segons Ovidi, Ròmul, el mític fundador de la ciutat de Roma, fill del déu Mart i germà bessó de Remus, va ser qui va dedicar aquest mes a son pare. Els romans eren un poble bel·licós i varen dedicar el primer mes de l'any –que després va passar a ser el tercer– al déu de la guerra.

Abril

El nom del quart mes de l'any deriva del llatí *aprile(m)*. L'ètim és incert. Segons alguns autors llatins (per exemple, Varró i Macrobi), aquest mot deriva del verb *aperio*, *aperire* (=obrir) i expressa la idea que la natura s'obri, que les flors esclaten, és a dir, que comença la primavera. Molts autors moderns suposen que deriva de l'etrusc **Apru* (= Afrodita) deessa de l'amor i de la bellesa.

Maig

El nom del quint mes de l'any deriva del llatí *maju(m)* perquè estava dedicat a la deessa Maia, protectora del creixement dels fruits i mare de Mercuri, el missatger dels déus. A Roma també l'anomenaven *Majesta* i sovint la identificaven amb la *Bona Dea*, divinitat de la terra objecte d'un culte misteriós celebrat només per dones en una cova de Roma. Es creia que la *Bona Dea* protegia la fecunditat dels camps, la gestació i la salut.

Juny

El nom del sext mes de l'any deriva del llatí *juniu(m)* perquè, probablement, estava dedicat a Juno, reina dels déus que, amb Júpiter, el seu espòs, i Minerva, integrava la tríada capitolina. Era protectora de la dona, de la vida conjugal i dels parts. Tenia l'epítet de *Lucina* (derivat de *lux lucis*, 'llum') perquè ajudava a vindre a la llum feliçment.

Juliol

El nom del setèim mes de l'any deriva del llatí *iulius*, nom posat en memòria de Juli Cèsar, tribú, *pontifex maximus*, censor, dictador vitalici i *imperator*, autor del calendari julià, anterior al calendari gregorià que usem actualment.

Són molt corrents les pronúncies populars 'juriol', 'joliol' i 'joriol' que no s'han d'usar mai en la llengua culta, ni oral ni escrita.

Agost

El nom de l'octau mes de l'any deriva del llatí vulgar *agustu(m)* i aquest del llatí clàssic *augustus*, nom posat en memòria de l'emperador romà Octavi Cèsar August.

Setembre

El nom del nové mes de l'any deriva del llatí *septembre(m)*, perquè era, antigament, el seté. A proposta de l'emperador Calígula se li va canviar el nom pel de *Germanicus*, que era el nom autèntic d'aquest emperador. El canvi es va mantindre durant algun temps, però molt poc.

Octubre

El nom del desé mes de l'any deriva del llatí vulgar *octobre(m)*, perquè aquest més era, antigament, el que feia huit. Es va intentar canviar el nom d'aquest mes pel de l'emperador Dioclecià, però el canvi no va quallar.

Novembre

El nom de l'onzé mes de l'any deriva del llatí *novembre(m)*, perquè era, antigament, el que feia nou.

Desembre

El nom del dotzé mes de l'any deriva del llatí *decembre(m)*, perquè era, antigament, el desé.

València, 10 de novembre del 2010

NOTA: Aquest article es va publicar en el número 90 de la revista *Llengua Nacional* (1r trimestre del 2015) (pàg. 15-16)

MASCULINS I FEMENINS

Hi han diverses paraules que tenen, tant en valencià com en castellà, formes idèntiques o molt semblants, però gèneres gramaticals diferents. Vegem-ne alguns casos.

La calor / el calor

En valencià *la calor* és sempre femení, mentres que en castellà *el calor* és sempre masculí, encara que en castellà dialectal pot ser també femení. Recorde que un amic andalús em va dir en certa ocasió que a Andalusia diuen *el calor, la calor, los calores i las calores* i que aquestes quatre denominacions expressen diferents graus de calor ambiental, de manera que el femení sempre expressa més calor que el masculí i el plural més que el singular. Però en castellà culte la denominació és única i és masculina. En castellà, si fa molta calor, diem *¡qué calor hace!* però en valencià, com que el vocable *calor* sempre és femení hem de dir *¡quina calor que fa!* Hi han valencians que, quan parlen valencià, diuen de manera incorrecta el substantiu *calor* en masculí, evidentment per influència del castellà. No és inusual oïr expressions com ara «este estiu ha fet molt de calor». A qui diga açò li hauríem de preguntar si diria *¡quin caloret que fa!* o *¡quina caloreta que fa!* Segur que la primera li sonarà ben estranya mentres que la segona, no. I això és així sense cap mena de dubte perquè la influència del castellà encara no ha arribat al diminutiu. Alguns valencians és possible que diguen incorrectament *el calor* en lloc de *la calor*, però afortunadament encara no hi ha ningú que diga *el caloret* en lloc de *la caloreta*.

El corrent / la corriente

En valencià el substantiu *corrent* és masculí mentres que el seu equivalent castellà, *corriente*, és femení. La immensa majoria de valencians usem correctament el gènere d'aquest nom quan diem «un corrent d'aire» o «un corrent d'aigua», però crec que no m'equivoque si afirmo que quasi tots els valencians diem *la corrent elèctrica* en lloc de dir *el corrent elèctric*, que és com s'ha de dir. El motiu d'aquesta discrepància és que «corrents d'aire o d'aigua» n'hi han hagut sempre i, per consegüent, ja n'hi havia quan va nàixer la nostra llengua. En canvi, les primeres notícies que ens varen arribar als valencians sobre l'electricitat ens arribaren en castellà i nosaltres, al sentir parlar de *la corriente eléctrica*, vàrem fer la traducció al valencià conservant el gènere femení que té en castellà. Cal que ens esforcem a dir i escriure *el corrent elèctric* si volem recuperar la dignitat de la nostra llengua.

El senyal / la señal

Els valencians sempre hem dit *el senyal*, en masculí, mentres que en castellà es diu *la señal*, en femení. Actualment hi han vacil·lacions entre els valencianopar-

lants i així, mentres continuem exclamant *ibon senyal!* quan volem posar de manifest algun indici favorable o parlem d'*un senyalet* quan ens referim a un trosset de paper que usem per a senyalar la pàgina en la qual ens hem quedat llegint un llibre, diem *les senyals* quan ens referim als senyals de trànsit, és a dir, als del codi de circulació. Com en el cas de *corrent*, emprem bé el gènere en els usos antics i malament en els moderns que ja ens han arribat a través del castellà. Hem de ser congruents i usar el substantiu *senyal* sempre en masculí.

El front / la frente, el frente

El substantiu *front*, en valencià és sempre masculí, mentres que l'equivalent castellà *frente* és femení o masculí, segons el significat que tinga. Encara que el valencià tradicional fa un ús correctíssim d'aquest vocable i, quan l'empra per a denominar la part superior de la cara, des de les celles fins a on comença el crani, sempre l'usa en masculí, modernament he sentit alguns jòvens que, quan usen la paraula *front* en eixe sentit diuen, per influència del castellà, *la front*. Cal combatre aquesta incorrecció incipient i evitar que prospere, perquè seria una passa més cap a la patuesització del valencià. En canvi, quan la paraula *front* s'usa per a denominar l'espai a on combaten dos exercits, no hi ha possible interferència del castellà pel que fa al gènere, ja que en aquest cas la paraula castellana és també masculina: *el frente*. Però en eixe cas he sentit, malauradament, que alguns valencianoparlants diuen *el frent*. No cal dir que aquesta incorrecció és tan greu com l'anterior. Els valencians hem de dir sempre *el front*, tant si ens referim a la part superior de la cara com si ens referim a un terreny a on es combat.

El costum / la costumbre

En valencià *el costum* és sempre masculí, mentres que en castellà *la costumbre* és sempre femení. Encara que el valencià tradicional acostuma a fer un bon ús del vocable *costum* i l'usa sempre en masculí, com ha de ser, actualment hi han vacil·lacions per interferència del castellà. Hui en dia és relativament fàcil sentir dir *la costum*, en femení. Fins i tot es dona el cas, no infreqüent, que una mateixa persona, de vegades usa el mot correctament i d'altres no. Aquest és un canvi d'aquells que s'introdueixen subreptíciament i el parlant no se n'adona que canvia el gènere d'una paraula. Hem de posar especial atenció en aquest substantiu i usar-lo correctament. I, lògicament, el verb derivat del substantiu *costum* és *acostumar* i no *acostumbrar*.

La suor / el sudor

En valencià, el vocable *suor* és femení mentres que el seu equivalent castellà, *sudor*, és masculí. Cal aclarir que en la nostra llengua, tant el substantiu *suor* com el verb *suar*, no porten la *d* intervocàlica que teòricament els correspondria dur per raons etimològiques. I això és així des de l'edat mitjana. Per consegüent dir *sudor* i *sudar* és una hipercorrecció –i per tant una incorrecció– que hem de combatre enèrgicament.

I tampoc duen *d* intervocàlica els derivats de *suor*, com ara *suada*, *suador*, *suarda*, *suardós*, *suós* o el diminutiu *suoreta*. En canvi sí que la duen els cultismes *sudació*, *sudari*, *sudatori*, *sudatòrium*, *sudoració*, *sudoral*, *sudorífer*, *sudorífic*, *sudorificació* o *sudorípar*.

El regle / la regla

En valencià, l'instrument que s'utilitza en dibuix per a traçar línies rectes amb un llapis, un tiralínies, un retolador, etc., s'anomena *regle* i és del gènere masculí, mentres que el seu equivalent castellà, *regla*, és femení. I, lògicament, l'instrument que s'usava en enginyeria, ara desplaçat per les màquines de calcular, per a fer càlculs numèrics molt aproximats, s'ha d'anomenar *regle de càlcul* i no *regla de càlcul* que és un castellanisme evident.

Les postres / el postre

En valencià, la fruita, dolços o altres aliments que es prenen en acabar les menjades, s'anomenen *les postres*. En la nostra llengua, la denominació d'aquesta menja és sempre femenina i s'usa sempre en plural, mai en singular. En canvi la denominació corresponent en llengua castellana, *el postre*, és sempre masculí i s'acostuma a usar en singular. En valencià no hem de dir mai ni *el postre* ni *els postres*, hem de dir sempre *les postres*.

En la nostra llengua, a més de *les postres*, podem dir també *les darrerries*, però hem de tindre en compte que aquesta darrera expressió també hem d'usar-la sempre en femení i en plural.

Els espinacs / las espinacas

En valencià, el substantiu *espinac*, nom que rep la planta herbàcia anual de la família de les quenopodiàcies, espècie *Spinacia oleracea*, pertany al gènere masculí, mentres que el seu equivalent castellà, *espinaca*, és femení. Aquests noms s'acostumen a usar en plural, per consegüent hem de dir sempre, quan parlem valencià, *els espinacs*, i si ho fem en castellà, *las espinacas*.

La síndrome / el síndrome i la sida / el sida

En valencià, la paraula *síndrome*, que el diccionari definix com «conjunt de símptomes i signes que definixen clínicament una malaltia», és femenina, mentres que la mateixa paraula, en castellà, és masculina. Per tant hem de dir i escriure «la síndrome de Down», «la síndrome de l'escalé», «la síndrome del túnel carpià», etc. I, consegüentment, la paraula *sida* és femenina en valencià i masculina en castellà, ja que el vocable *sida* és un anagrama de la frase «síndrome d'inmunodeficiència adquirida». Per tant, en valencià, sempre hem de dir *la sida*, mai *el sida*.

Una anàlisi / un anàlisis

Mentres que en castellà el substantiu *anàlisis* és masculí i acaba en *-is*, l'equivalent valencià d'aquest vocable, *anàlisi*, és femení i acaba en *-i*. Així hem de dir: «m'he fet una

anàlisi d'orina», «quan vaig estar ingressat en l'hospital em varen fer unes quantes anàlisis de sang», etc. I, evidentment, és totalment inadmissible el vulgarisme *analis*.

Els llegums / las legumbres

El substantiu *llegum* és masculí, mentre que el seu equivalent castellà, *legumbre*, és femení. Aquests vocables s'acostumen a usar en plural, per tant hem de dir sempre, quan parlem valencià, *els llegums*, i quan parlem en castellà, *las legumbres*.

El compte / la cuenta

La paraula *compte*, en valencià, pertany al gènere gramatical masculí mentre que, pel contrari, l'equivalent castellà d'aquest nom, *cuenta*, és del gènere femení. En el cas que ens ocupa no hi ha cap problema. Els valencians, sempre que usem la paraula *compte* –que s'ha de pronunciar *comte* i que sovint pronunciem, indègudament, *cónter*–, ho fem correctament. Per exemple, en acabar de dinar en un restaurant, li direm al cambrer: «duga'm el compte, faça el favor». Mai hi ha hagut ningú, que jo sàpia, que haja usat el nom *compte* en gènere femení. I així hem de continuar fent-ho sempre.

El marge / la margen, el margen

En castellà, el substantiu *margen* pot emprar-se indistintament en masculí o en femení, mentre que en valencià no es dona mai aquesta ambigüïtat. La paraula valenciana *marge* és sempre del gènere gramatical masculí. En castellà es pot dir *el margen de un río* o *la margen de un río* i les dues variants es consideren correctes en la llengua castellana culta, però en valencià només podem dir *el marge d'un riu*. És molt coneguda i emprada l'expressió *fotut i arrimat al marge* que usem per a indicar que estem malament, que tenim problemes de salut, econòmics o de qualsevol altre tipus. I per acabar només em falta afegir que el plural de *marge* pot ser *màrgens* o *marges*. La forma *màrgens* és la clàssica, la que s'usava en l'edat mitjana i que els valencians ens hem transmés des d'aleshores ençà, de generació en generació, fins al dia de hui. És la forma tradicional valenciana, la que podem oir com a forma viva en tots els parlars valencians i, també, la que conserva la *n* etimològica. La forma *marges* també és normativa, però considere que els valencians hem de ser fidels a la nostra forma tradicional i hem de dir i escriure sempre *màrgens*.

La llapissera / el lapicero

Els valencians, per a denominar l'atifell que s'usa per a escriure i dibuixar, format per una barreta cilíndrica o prismàtica de fusta que conté en l'interior una mina de grafit o d'altres substàncies capaces de ratllar, el cap de la qual es talla en forma de punta a fi que quede al descobert la mina, usem els noms de *llapis* i *llapissera*. El segon, molt usat i molt popular, és sempre del gènere femení, mentre que el seu equivalent castellà, *lapicero*, és masculí.

El pendent / la pendiente i l'arracada / el pendiente

El substantiu valencià *pendent*, amb el significat d'inclinació d'una superfície, és sempre masculí, mentres que el seu equivalent castellà, *pendiente*, és femení. Així direm *el pendent d'una teulada* i no *la pendent d'una teulada*.

En castellà la paraula *pendiente* té un altre significat completament diferent. El de «joia o objecte de bijuteria que es penja del peçons de les orelles com a adornament» i en aquesta accepció és del gènere masculí. Però eixe ornament en valencià s'anomena *arracada* i és femení. Per consegüent no hem de dir mai *els pendientes* sinó *les arracades*. Dir *els pendientes* (o el vulgarisme *els penientes*) és un castellanisme inadmissible i innecessari que hem de combatre decididament.

El dot / la dote

L'aportació en bens materials (roba, joies, mobles, immobles, diners, etc.) que fa l'esposa al matrimoni, en valencià s'anomena *el dot* i és del gènere masculí, mentres que el seu equivalent castellà, *la dote*, és femení. El fet que aquest vocable no siga hui en dia d'ús tan habitual com ho era antigament fa que determinades persones vacillen. Hem de tindre ben clar que aquesta paraula, en valencià, és sempre del gènere masculí.

El deute / la deuda

El substantiu *deute*, en valencià, pertany al gènere gramatical masculí mentres que, pel contrari, l'equivalent castellà d'aquesta paraula, *deuda*, és del gènere femení. En aquest cas, afortunadament, no tenim cap problema. Els valencians, sempre hem usat i continuem usant el vocable *deute* de la manera correcta, és a dir, en masculí. Recordem que els valencians, quan volem magnificar la lletjor d'algú, diem que és *lleig com un deute* (també podem dir: *com un dimoni*, *com un ferrús* o *com un pecat*), expressions que equivalen a les castellanenes *más feo que Picio* i *más feo que el sargento de Utrera*.

La imperdible / el imperdible

L'agulla que s'empra per a subjectar la roba, els cabells, etc., i que, una volta clavada, la punta es fica en una cavitat que hi ha a l'altre extrem i l'agulla queda tancada, s'anomena en valencià *agulla imperdible* o simplement *imperdible*, com en castellà, perquè és quasi impossible que es desenganxe accidentalment i es perda. Però cal aclarir que el substantiu *imperdible*, en valencià, és del gènere femení perquè és una reducció de l'expressió «agulla imperdible», amb pèrdua del substantiu *agulla*, que és femení, i substantivització de l'adjectiu *imperdible*, mentres que eixe vocable en castellà és masculí perquè és una reducció de l'expressió «alfiler imperdible» i és, per tant, del mateix gènere que el nom *alfiler*, que és masculí. Alguns diccionaris admeten que el substantiu *imperdible* en valencià pot ser masculí, però admetre això

és admetre un castellanisme innecessari i gratuït. Aquesta agulla, a Alcoi s'anomena *agulla de gafa* i a la Plana de Castelló *agulla passadora*. És convenient que els valencians usem més aquestes denominacions genuïnament nostres, creades per l'enginy del nostre poble.

La taüt / el ataúd

Amb la paraula *taüt* designem la caixa, generalment de fusta, que s'empra per a soterrar una persona. Cal aclarir que la paraula *taüt*, en valencià, és i ha sigut sempre del gènere femení. Com que a Catalunya usen eixa paraula en masculí, Pompeu Fabra, en el seu *Diccionari General de la Llengua Catalana*, va introduir la paraula únicament com a masculina i amb eixe gènere apareix en quasi tots els diccionaris. Encara sort que el *Diccionari Català-Valencià-Balear* diu clarament, en l'entrada *taüt*, que aquesta paraula és femenina. I al final de l'entrada trobem la nota explicativa següent: «Gènere: sembla que en algun lloc s'usa *taüt* com a masculí, i aquest és el gènere que Fabra Dicc. Gen. li atribueix; però tant en els documents antics autèntics com en els pobles valencians i eivissencs on hem sentit usar vulgarment aquest mot, l'hem sentit com a femení, i els seus derivats intensius són *taüteta* i *taütota*.»

En canvi, la paraula equivalent castellana, *ataúd*, és del gènere masculí.

Verd, verda / verde. Altres adjectius qualificatius

Els adjectius qualificatius concorden en gènere i nombre amb el substantiu al qual qualifiquen. Açò no obstant, hi han alguns adjectius que en valencià concorden en gènere amb el nom, mentres que els seus equivalents castellans presenten una forma invariable. És el cas de l'adjectiu *verd*. En valencià diem *eixe meló està encara verd* i *esta pruna està molt verda*, però les frases equivalents en llengua castellana són *ese melón está aún verde* i *esta ciruela está muy verde*. Recordem que en castellà, la *pruna* s'anomena *ciruela* i la *prunera*, és a dir l'arbre que fa les prunes, s'anomena *ciruelo*.

Hi han altres casos d'adjectius qualificatius que en valencià presenten concordança de gènere amb el substantiu al qual qualifiquen i en canvi en castellà presenten una forma invariable com ara *agrest*, *agresta* (en castellà *agreste*), *bord*, *borda* (en castellà *borde*), *calent*, *calenta* (en castellà *caliente*), *comú*, *comuna* (en castellà *común*), *cortés*, *cortesa* (en castellà *cortés*), *covard*, *covarda* (en castellà *cobarde*), *dolç*, *dolça* (en castellà *dulce*), *ferm*, *ferma* (en castellà *firme*), *fort*, *forta* (en castellà *fuerte*), *gris*, *grisa* (en castellà *gris*), *inert*, *inerta* (en castellà *inerte*), *límitrof*, *límitrofa* (en castellà *límitrofe*), *pobre*, *pobra* (en castellà *pobre*), *trist*, *trista* (en castellà *triste*) o *valent*, *valenta* (en castellà *valiente*).

València, 22 de desembre del 2010

ELS NOMS DELS COLPS EN VALENCIÀ

Els valencians tenim un ampli repertori lèxic per a denominar els diferents colps que és possible pegar i rebre. N'analitzarem uns quants.

Calbot

Un *calbot* és un colp pegat amb la mà al cap, especialment a la coroneta. Sol ser amb la mà oberta, però també pot ser amb la mà tancada.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear* defineix aquest mot com: «Cop pegat amb la mà closa al cap». Aquesta definició és incorrecta perquè els valencians normalment associem la paraula *calbot* amb la idea de «colp pegat amb la mà oberta», encara que també es pot pegar amb la mà tancada.

El lingüista castellonenc Germà Colón Domènech, en el seu treball titulat: *Valencià calbot, colp al cap* (*Estudis de Filologia Catalana i Romànica*, 1997, pàg. 229) defineix el *calbot* com: «colp donat al clatell amb el palmell». Aquesta definició és molt millor que la del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, però cal fer-hi algunes precisions. Un colp pegat a qualsevol part amb el palmell de la mà és una *palmellada* o una *palmada*, però aquests noms s'utilitzen habitualment per designar un colp suau i amistós, com ara les palmades que li donem a un amic a l'esquena o la palmellada que ens peguem al front en adonar-nos de sobte d'alguna cosa a què feia estona pegàvem voltes i no acabavem de veure clara. Si el colp el peguem amb la mà oberta al clatell o bascoll, serà una *clatellada*, *bascollada* o *carxot*, si el peguem a la galta, una *bufetada* o *galtada*, si el peguem a les natges, un *baticul* o *batecul* i si el peguem a qualsevol part del cos (a l'esquena, al braç o a la cama, però també a la cara o al cap) serà una *cirereta*. Un *calbot* és un colp pegat amb la mà al cap, especialment a la coroneta. Sol ser amb la mà oberta, però també pot ser amb la mà tancada. Si es pega amb la mà oberta, es colpeja amb la part posterior dels dits i si es pega amb la mà tancada, es colpeja amb les falanges, mai amb les falanges ni amb els artells. El colp que es dóna al cap amb la mà tancada, pegant de raspalló amb el nuc del dit del mig, és una *cinqueta* o un *ginjol*, no un *calbot*. El colp que es pega colpejant amb les falanges al cap, a la cara o a qualsevol part del cos, és una *panyada*. El *calbot* és un colp que no fa mai ni sang ni bony. Tot açò fa referència al *calbot* que peguem a una persona, com per exemple a un xiquet malcregut i revoltós que no fa més que maldats. Però quan matem un conill de *calbot*, el colp li'l peguem amb la mà oberta, però amb el cantell de la mà, com si fóra un colp de karate. El *calbot* que peguem al xiquet, encara que li faça mal, podríem dir que és un colp amistós. El *calbot* que peguem al pobre conill no té res d'amistós, el que fem és desnucar-lo i matar-lo.

Diem que alguna cosa ens ha succeït *de calbot* quan s'ha originat per casualitat, involuntàriament, en fer una altra cosa. Aquesta locució valenciana equival a la castellana *de chiripa*.

Les expressions *de calbot i mig* i *de pa i calbot* volen dir de poc valor, de poca importància, i tenen el mateix significat que les locucions *de quinzet i mig* i *de pa sucat amb oli* que equivalen a les castellanques *de morondanga*, *de chicha y nabo*, *de poco más o menos* i *de tres al cuarto*.

Llambroixada

Una *llambroixada* és un colp fort pegat amb un objecte contundent. Literalment significa colp pegat amb un *llambroix*, que és una eina de ferrer usada per a rebaixar la part inferior de la pota de les cavalleries abans de posar-los les ferradures, formada per una planxa de ferro acerat disposada en forma de pala, amb boca tallant i voreres amb barana, i que té un mànec de fusta.

Sinònims de *llambroixada* són *mantinada*, *socotada* i *buscallada*.

Una *mantinada* significa, literalment, colp pegat amb un *mantí*, que és el nom que es dona al mànec de determinades aïnes agrícoles. El mot *mantinada* era d'ús habitual a Castelló de la Plana als anys 40 i 50 del segle xx com a sinònim de colp contundent. Actualment ha caigut en desús, tot i que a voltes encara es sent.

La paraula *socotada* ha sigut àmpliament emprada en el meu Alcoi natal per a denominar un colp fort, però actualment, per desgràcia, cada vegada s'usa més poc.

Jassinada

Una *jassinada* és un colp sec i violent que rep algú al caure d'una certa altura colpejant estrepitosament amb tot el cos en terra, com, per exemple, si cau d'esquena.

Si algú entropessa i cau de genollons, es pega una *genollada*; si s'esvara i cau de cul, una *culada*; si es pega un colp al cap, una *cabada* o una *cabotada*, i si el colp és bastant fort, un *tossoló*, *tossarró* o *tussarró*. El colp que hom dona en topar és un *topaló*, *topetó* o *topada*. Un colp fort i violent, en general, és una *tamborinada* o una *tabalada*.

El mot *jassinada*, a simple vista, sembla derivar de *jàssina* (= biga mestra). El colp descrit podria recordar-nos el colp d'una *jàssina* en caure a terra. Però la veritat és que no ho veig gens clar. Buscar una paraula tan poc corrent com *jàssina* per a crear un derivat d'ús habitual em sembla, com a mínim, estrany. Probablement l'origen siga un altre de ben diferent.

Vocables equivalents de *jassinada* podrien ser *tamborinada*, *tabalada*, *jassada*, *gossada* i *esclaterada*.

Anar de bocadents

Diem que algú va de bocadents quan ha ensopegat i està a punt de caure boca per avall. Aquesta bella locució l'usem els valencians des del segle xiv. També s'usa, amb

el mateix significat, l'expressió *anar de nassos*. A Alcoi he oït moltes vegades, per expressar que algú ha entropessat i està a punt de caure de cara, l'exclamació: «iAllà va Quico de nassos!». Aquestes locucions, que equivalen a *caure de bigotis* i *anar de trompis*, cada vegada s'usen menys, ja que els nostres jóvens acostumen a dir *caure de morros*. La paraula *morro* és polivalent i omnipresent en el llenguatge del nostre jovent, llenguatge que, malauradament, cada vegada s'acosta més al que podríem anomenar valencià bàsic i que, si continua per aquest camí, acabarà convertint la nostra llengua en una grotesca caricatura del que ha sigut fins ara. L'escola i els mitjans de comunicació haurien d'empènyer molt per aconseguir redreçar aquesta situació.

.....

Els mots valencians *socotada*, *jassinada*, *cabada*, *topaló*, *topetó*, *tossarró*, *tussarró*, *jassada*, *llambroixada*, *mantinada* i *cinqueta* no els recull el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*. Les paraules *cirereta*, *gossada* i *gínjol* les recull en altres accepcions, però no en la de colp. Considere que és imprescindible que els nostres diccionaris normatius arpleguen totes aquestes paraules valencianes que encara són ben vives, que s'incorporen a la llengua literària i a la llengua estàndard i que siguen usades amb normalitat de manera quotidiana per tothom. La nostra llengua no es pot permetre balafiar la seua riquesa lèxica. Confie que el *Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua arplegarà tots aquests noms de colps.

I, abans d'acabar aquest article sobre els noms del colps en valencià, vull fer una consideració sobre la paraula *colp*. El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* inclou *colp* com a forma secundària i *cop* com a forma principal. Considere que *colp* hauria de ser la forma principal perquè és la que més s'acosta al seu ètim llatí i, a més, perquè els seus derivats no donen lloc a confusions, mentre que els derivats de *cop* es confonen amb els derivats de *cóp*, amb els de *copa* i amb els de *copiar*. Així, el que dóna o pretén donar un colp d'estat, hem de dir que és un *colpista*, perquè si diem que és un *copista* pensarem que és algú que es dedica a fer còpies. Per a denominar la quantitat que es pren d'una beguda alcohòlica (una copa, un got, etc.) i que sovint es beu d'un colp, en valencià nord-meridional és habitual la denominació *colpet*, diminutiu de *colp*. Evidentment no es pot dir un *copet* perquè ens faria pensar, per exemple, en un copet d'enciam. El Termcat, lamentablement, s'ha inventat per a aquest concepte el mot *xopet*, que no és més que la catalanització del vocable castellà *chupito*, quan els valencians tenim una paraula autòctona que usem amb normalitat. Espere que en la pròxima edició del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* s'incloga *colp* com a forma principal i *cop* com a secundària, de la mateixa manera que actualment s'inclouen *carabassa* i *caragol* com a formes principals i *carbassa* i *cargol*, que eren les formes principals del Fabra, remetent a aquelles.

València, 8 de gener del 2011

COM S'HA CASAT EL FILL DEL REI, ENGUANY PLANTAREM CARXOFES

Aquesta dita recorde haver-li-la sentida dir a un oncle polític de mon pare –casat amb una germana del meu avi patern– que per a mi sempre va ser el tio Micalet. Era un teixidor alcoià, de nom Miquel Moltó, que quan jo vaig nèixer l'any 1942, era ja un home d'edat. Parlava un alcoià xeu que hui ja és impossible de sentir. Sempre em va xocar molt que, en lloc de dir tren –que és el deia tothom– ell sempre deia ferrocarril, però amb una *e* ben oberta i separant una mica les paraules *ferro* i *carril*.

La dita en qüestió fa molts anys que no la sent, però potser ara és el moment adequat per a revifar-la. S'usa quan es vol posar de manifest que algú fa alguna cosa –cosa que vol fer, que té molt d'interés a fer, que és beneficiosa per a ell– aprofitant que s'ha produït un esdeveniment que, malgrat que no té cap relació amb la cosa en qüestió, l'empra com a excusa per a fer allò que no s'havia atrevit mai a fer. Equival, aproximadament, a allò que es diu en castellà de “aprovechando que el Pisuerga pasa por Valladolid...”

Actualment, aprofitant la crisi econòmica, molts espavilats planten carxofes. Aneu en l'erta i no us deixeu enganyar.

València, 20 de gener del 2011

QUIN, QUINA, QUINS, QUINES

L'interrogatiu *quin*, el seu femení *quina* i els plurals respectius *quins* i *quines*, poden actuar com a adjectius o com a pronoms.

Els exemples següents il·lustren l'ús com a adjectius interrogatius directes:

- ¿Quin llibre vols que et regale el dia del teu sant?
- ¿Quina jaqueta vols que em pose, la blava o la de quadrets?
- ¿Quins pardalets eren aquells que tenia ton pare en una gàbia?
- ¿Quines flors vares dir tu que eren bones per a curar la tos?

Els exemples següents il·lustren l'ús com a adjectius interrogatius indirectes:

- Estic esperant que em digues quin llibre vols que el regale el dia del teu sant.
- No sé quina jaqueta vols que em pose hui, si la blava o la de quadrets.
- No recorde quins pardalets eren aquells que tenia ton pare en una gàbia.
- Vull saber quines flors vares dir tu que eren bones per a curar la tos.

I els següents il·lustren l'ús com a pronom:

- De tots els llibres que hi han ací, veges quin tries i te'l regale.
- Ací tinc la jaqueta blava i la de quadrets, ¿quina vols que em pose?

A banda de la funció interrogativa, els mots *quin*, *quina*, *quins*, *quines*, s'usen com a adjectius exclamatius per a expressar sorpresa, contrarietat, admiració, estranyesa, enuig, etc. En aquest cas sempre precedeixen el nom.

- ¡I quin borinot de marit que t'has triat, filla meua!
- ¡Quina barra que tens, amic meu!
- ¡Quina caloreta que fa hui!
- ¡Quina sorpresa, Maria! Feia un muntó d'anys que no et veia.
- ¡Quins hòmens més sabuts, mare meua!
- ¡Caram, quines xiques més boniques hi han en el teu poble!

Observem que el nostre interrogatiu *quin* té flexió morfològica, és a dir, té una forma diferent per a cada gènere gramatical (masculí i femení) i per a cada número gramatical (singular i plural). En canvi, l'equivalent castellà és invariable. El castellà usa únicament la paraula *qué* per a tots els casos. La influència perniciososa del castellà sobre la nostra llengua fa que, a vegades –cada volta més, per desgràcia– usem construccions incorrectes. En les Falles de l'any 2005 vaig llegir en un forn ubicat en el carrer de Maria Cristina de València un rètol que deia «les falles, ique gran festa!» (exactament així, sense cap accent sobre el mot “que”), una frase escrita, evidentment, amb mentalitat totalment castellana. La frase valenciana que haurien d'haver escrit és: «les falles, iquina festa més gran!». Aquesta és la que correspon a la nostra idiosincràsia i a la nostra manera de parlar.

València, dilluns 29 de gener del 2011

¿ALACANTÍ?

El 28 de gener d'enguany em va telefonar un amic. Estava molt indignat perquè havia sentit que en Catalunya Ràdio havien dit que el jugador de tennis David Ferrer és alacantí. El meu amic tenia motius per a indignar-se, perquè el tenista David Ferrer no ha nascut a Alacant sinó a Xàbia i, per tant, no es pot dir que és alacantí –perquè no és veritat– sinó que és xabienc o, simplement, de Xàbia. O, si ens agrada més, podem dir que és de la Marina. I sempre, evidentment, podem dir que és valencià. Però no alacantí, perquè no ho és pas. La confusió és greu pel rerefons que oculta. Si cerquem la paraula *alacantí* en qualsevol dels diccionaris de la nostra llengua, trobarem que significa “natural de la ciutat d'Alacant o de la comarca de l'Alacantí”. Ara bé, si busquem *alicantino* en el DRAE (el diccionari de la Real Academia de la Lengua Española) trobarem que significa “natural de Alicante” i també “perteneciente o relativo a esta ciudad de España o a su provincia”.

La divisió territorial d'Espanya en 49 províncies es va fer l'any 1833, després de la mort del rei Ferran VII. Eixa divisió, encara vigent a hores d'ara, la va fer des de Madrid qui aleshores era secretari d'estat de Fomento, Javier de Burgos. L'antic Regne de València el va dividir en tres províncies: Castelló, València i Alacant. És evident que la divisió del nostre territori històric en tres províncies no la vàrem fer els valencians. Ni tan sols ens consultaren si la volíem. Això sí, d'aleshores ençà l'hem patida i continuem patint-ne les conseqüències. Per tant, dir que un xabienc –o un elxà o un denier o un alcoià o un benidormer– és alacantí implica tindre una mentalitat centralista semblant a la dels que varen decidir fer els nostres territoris històrics a trossets. I açò és especialment greu quan es diu des d'una cadena de televisió en la nostra llengua. Caldria anar més amb compte amb aquestes coses i procurar no ferir sensibilitats. És una qüestió de respecte, però també de cultura.

València, 2 de febrer del 2011

LA TX A COMENÇAMENT DE PARAULA

L'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua haurien de replantejar-se la grafia de les paraules que actualment s'escriuen amb *tx*- inicial (onomatopeies, afèresis o adaptacions de paraules procedents d'altres llengües). Considere que eixa grafia va en contra de la fonètica històrica de la nostra llengua. La consonant prepalatal (o palatal) sorda que es troba a començament de paraula, els valencians –i també els tortosins i els catalans occidentals– la pronunciem sempre africada i els catalans orientals i els illencs la fan sempre fricativa. La paraula anglesa *shoot* (fricativa en la llengua original) la grafiem *xut* i les paraules angleses *chip* i *chat* (africades en la llengua original) les grafiem *xip* i *xat*, però, a l'hora de pronunciar aquestes tres paraules, els valencians, els tortosins i els catalans occidentals les pronunciem totes africades i els catalans orientals i els illencs les pronuncien totes fricatives. ¿Quin sentit tenen grafies com ara *txeca* o *txa-txa-txa* a banda de complicar-li la vida de manera innecessària a qui aprén a escriure la nostra llengua? ¿Per quin motiu hem d'escriure *Txad* i *Txecoslovàquia* però en canvi *Xile* i *Xina*? És totalment incongruent grafiar *xacolí* (del basc *txacolin*) i *xistorra* (del basc *txistor*), però en canvi *txapela* (del basc *txapel*) i *txistu* (del basc *txistu*). Si volem conservar la grafia amb el dígraf *tx*- inicial en paraules d'origen foraster perquè en la llengua original el duen, hem d'escriure-les amb lletra cursiva. Si les adaptem a la grafia de la nostra llengua, hem d'eliminar imprescindiblement la *t* en tots els casos.

València, 24 de febrer del 2011

DIGNITAT

En els anys 30 del segle xx, a Alemanya, un govern elegit democràticament, triat en les urnes, va intentar eliminar –i en bona part ho va aconseguir– determinats col·lectius humans per raons diverses: ètniques, religioses, ideològiques, d'orientació sexual, de salut mental, etc. Aquella acció vergonyosa va començar per actes aïllats, no gaire importants i, a poc a poc, va anar creixent i tots sabem com va acabar: en una hecatombe de proporcions gegantines com no s'havia vist mai en la història de la humanitat. Quan tot allò va començar, la gent de bé, les persones sensates, els ciutadans honrats, podrien haver-ho aturat si hagueren plantat cara als que volien xafigar i anorrear alguns dels seus conciutadans, però no ho varen fer, es varen inhibir del problema, com si no els afectara gens, com si no tinguera res a veure amb ells. Recordem el poema del pastor luterà i premi Nobel de la pau Martin Niemöller (Lippstadt, Westfalia, 1892 / Wiesbaden, 1984), –poema atribuït indegudament a Bertolt Brecht–, que us copie a continuació en una versió catalana (en internet podeu trobar fàcilment la versió original alemanya i també altres versions tant en català com en moltes més llengües).

Primer van anar contra els jueus,
 però jo em vaig quedar tan tranquil perquè jo no era jueu;
 després van anar contra els comunistes,
 però jo em vaig quedar tan tranquil perquè jo no ho era pas;
 van anar contra els intel·lectuals, i jo em vaig quedar tan tranquil perquè jo
 tampoc ho era;
 després van anar contra els periodistes,
 i jo em vaig quedar tan tranquil perquè jo tampoc ho era;
 fins que un dia van anar contra mi, però llavors ja era massa tard.

Si consentim que la llengua que ens hem passat de pares a fills durant segles i segles siga atacada, menyspreada, vilipendiada, ridiculitzada, humiliada, arraconada, ignorada i minimitzada, si consentim que es degrade, es devalue, s'envilixca i es convertisca en una llengua degenerada, mestissa, bastarda, empobrida, debilitada, deturpada, depauperada, sense personalitat i, per tant, inútil i prescindible, perdrem la dignitat i l'honor com a poble i també com a persones humanes.

Els atacs contra la llengua dels valencians són atacs contra els valencians, contra tots els valencians –independentment de la llengua que parlem habitualment–, con-

tra la nostra llibertat, contra els nostres drets i contra la nostra dignitat com a persones. Tant els que ens impedeixen parlar la nostra llengua com els que ens impedeixen sentir-la parlar, atempten contra la nostra llibertat i contra els nostres drets com a ciutadans. Ens discriminen, ens perjudiquen, ens arraconen. I això és un maltractament, no únicament social, no només col·lectiu, és també un maltractament personal, individual, un maltractament a cadascú de nosaltres. És un maltractament psíquic però que moltes voltes –massa voltes– té conseqüències físiques que afecten la nostra salut. No ens en podem inhibir, tenim l'obligació moral d'actuar.

Si els enemics de la nostra llengua i de la nostra cultura –llengua i cultura que són l'essència del nostre poble– aconseguixen destruir-les, eliminar-les de la faç de la Terra, ens hauran destruït a nosaltres com a éssers humans diferenciats, en hauran aniquilat, ens hauran esborrat com a part viva de la humanitat. Serà un holocaust lingüístic i cultural del qual, en bona part, nosaltres en serem responsables per la nostra inhibició, per la nostra por, per la nostra peresa, per la nostra covardia, pel nostre conformisme, per la nostra desídia, pel nostre menfotisme. No podem restar indiferents front als atacs, les agressions, les prohibicions, les humiliacions, els maltractaments. Hem d'actuar. Ens juguem l'existència com a poble diferenciats, com a conjunt de persones amb una llengua pròpia, amb una cultura pròpia, amb una personalitat pròpia dins de l'espècie humana.

València, 2 de març del 2011

LA C I LA Z CASTELLANES

En castellà, la lletra *z* davant de totes les vocals i la lletra *c* davant de la *e* i de la *i*, es pronuncien amb so interdental fricatiu sord. Eixe so no existix en la nostra llengua i els valencians hem tingut sempre molta dificultat per a pronunciar-lo, per eixe motiu, antigament, quan un valencianoparlant parlava castellà, pronunciava la *z* castellana com si fóra una *s* sorda. Però tants anys d'escola en castellà i el bombardeig constant, massiu i despietat dels darrers decennis de ràdio i televisió en castellà han fet que, per fi, els valencians hàgem deprés a pronunciar la *z* castellana i a dir *zarzamora* i *zozobrar* com s'ha de fer en bon castellà. La qüestió és que ara ens n'hem passat de rosca i, no únicament pronunciem la *z* castellana quan parlem castellà, és que ho fem també quan parlem valencià, que ja són ganes de fer el ridícul. És habitual que els valencians, parlant valencià, pronunciem *ABC*, *PC*, *PSC*, *ONCE*, *CO₂*, *Garcia*, *Pérez*, *Albacete*, *Zamora*, amb so interdental quan hauríem de fer-ho amb so sibilant que és com ho hem fet tota la vida. I, damunt, pronunciem amb *z* castellana paraules i sigles corresponents a altres llengües que s'escriuen amb *c* o amb *z*, com ara *CD*, *UNICEF*, *zoom*, *zapping* o *Alzheimer*, quan eixa *c* o eixa *z* no representen el so interdental en la llengua d'origen. I això ja és cap de caps, és el sùmmum de la coentor i de la ridiculesa. Per desgràcia, els mitjans audiovisuals fomenten eixa pronúncia inadequada quan haurien de fer, exactament, l'operació oposada. I s'ha de dir que els catalans ho fan exactament igual de malament que nosaltres. Només cal escoltar Catalunya Ràdio o TV3 per a sentir-ho a bondó. El 17 d'agost del 2009 el senyor Jaume Sobrequés i Callicó, rector de la Universitat Catalana d'Estiu, en el discurs d'inauguració de la UCE, en un discurs en el qual va mencionar diverses vegades el concepte "rigor acadèmic", sempre que va pronunciar la sigla UCE ho va fer amb so interdental fricatiu sord, és a dir, a la castellana.

Hem d'esforçar-nos a pronunciar la *z* castellana com a *s* sorda quan parlem valencià. Enriquir el valencià amb el so interdental fricatiu sord no té cap avantatge. Cap ni un.

València, 10 de març del 2011

EL LÈXIC POPULAR EN LA LLENGUA CULTA

Els valencians ens hem transmés de pares a fills, durant quasi 800 anys, un conjunt de mots, expressions, girs, modismes, frases fetes, refranys, que són els que s'adiuen amb la nostra idiosincràsia, i que són els que ens permeten expressar més bé la nostra manera de veure el món. Tenim una quantitat immensa de paraules genuïnament valencianes –algunes de les quals són d'origen àrab, mossàrab o aragonés– que hem emprat quotidianament des de temps immemorials i que ara els nostres jóvens estan perdent perquè la llengua normativa que usen l'escola i els mitjans de comunicació margina bona part d'aquest lèxic tradicional valencià. Els valencians, per exemple, no hem dit mai *aviat*, hem dit sempre *prompte* o *enjorn*, no hem usat mai *endavant* ni *endarrere* sinó *avant* i *arrere*, no hem dit mai *feina*, *feiner* ni *malfeiner*, hem dit sempre i continuem dient *faena*, *faener* i *malfaener*, no diem *matalàs* ni *matalasser*, sempre hem dit i continuem dient *matalaf* (en molts llocs pronunciat 'matalap') i *matalafer*. Recordem la dita valenciana *la faena del matalafer, fer i desfer* en la qual trobem de manera ben clara les paraules *faena* i *matalafer*, que rima amb *fer* i amb *desfer*. La immensa majoria de valencians usem la paraula *renyó* –i també *renyonada*, *renyonera*, *desrenyonat*, *desrenyonar-se*, etc.– i no la variant *ronyó* i derivats. Recordem la dita, conegudíssima, *fer-se* (algú) *el renyó d'or*. Els valencians hem utilitzat ininterrompudament des de l'edat mitjana fins al dia d'avui el verb *eixir* per a expressar la idea d'anar de dins a fora i no usem ni hem usat mai el verb *sortir* amb eixe significat. Aquest verb ja s'usava a l'edat mitjana, però amb els sentits de 'sorgir', 'aparèixer', 'saltar bruscament' o 'brollar amb força', significats amb els quals encara el conservem els valencians, però tan sols de manera residual. L'aigua que brolla amb força d'una mànega de regar podem dir amb propietat que *surt*. Recorde que, en una certa ocasió, vaig oir a uns jóvens valencians com deien que havien vist *sortir* un pas de processó d'una església. ¿Som capaços d'imaginar-nos com devia d'eixir el pas de l'església per a poder dir que *sortia*? I quelcom de semblant podríem dir de paraules tan nostres com *aüixar*, *granera*, *arreïssar*, *algeps*, *llavar*, *torcar*, *parabales*, *rabosa*, *menfot*, *pigota*, *acatxar*, *llevar*, *pallola* o *queménjar*, o de locucions com *a estall*, *més aïna*, *de gaidó*, *anar en cama crua*, *de rapafuig*, *de raspalló* o *de repica'm el colze*, o d'exclamacions com ara *irepalleta!*, *ivoto a Déu!*, *is'ha acabat el cafetí!*, *ia osades*, *mare!* o *ia osades, vida!* Quan parlem castellà, si volem ponderar la magnitud o el caràcter sorprenent d'alguna cosa, usem exclamacions com ara *ivaya tela!* o *itela marinera!* Açò, tots els nostres jóvens ho saben molt bé i ho usen a bondó. I supose que la majoria saben que l'exclamació *iDéu n'hi do!* té el mateix significat, però estic segur que molt pocs saben que

ia osades, mare! i *ia osades, vida!* volen dir exactament la mateixa cosa i que és com ho hem dit sempre els valencians i encara continuem dient-ho molts de nosaltres.

La llengua normativa que s'ensenya a l'escola no ajuda precisament a la supervivència del nostre lèxic tradicional: al contrari, a manca d'un estudi seriós i exhaustiu del lèxic valencià, els ensenyants dubten de la seua correcció i no s'atreixen a emprar-lo en els registres formals, encara que el coneixen i, fins i tot, l'usen habitualment en l'àmbit col·loquial. Nosaltres, els valencians que vivim a la primera del segle XXI, tenim la responsabilitat de salvar-lo i, per a aconseguir-ho, hem d'estudiar-lo de manera seriosa i conscienciosa i hem de transmetre'l als nostres descendents. I, evidentment, hem de dignificar-lo, emprant-lo en els nostres escrits i usant-lo en els mitjans de comunicació, en l'escola i en la universitat; hem de procurar que el lèxic tradicional valencià siga normatiu i, per tant, hem d'aconseguir que l'arreglen els diccionaris normatius. La immensa majoria de les nostres paraules i locucions tradicionals són normativitzables i normalitzables i, per tant, poden i deuen formar part de la llengua culta. Si no usem en la llengua culta el nostre lèxic tradicional valencià perquè no l'arreglen els diccionaris normatius i, de retruc, els dits diccionaris no el recullen perquè els valencians no l'usem mai en els registres formals, ens trobem atrapats en un cercle viciós que, si no ens decidim d'una vegada a trencar-lo, ens farà perdre irremissiblement un tresor meravellós que ens hem transmés de generació en generació des de fa un grapat de segles.

Podríem preguntar-nos: «¿I no cabria la possibilitat que, d'ací a uns quants anys, els valencians parlàrem una llengua col·loquial en la qual les paraules i locucions tradicionals hagueren estat substituïdes per unes altres equivalents apreses en l'escola i en els mitjans de comunicació?» Jo, sincerament, crec que això no passarà mai perquè les circumstàncies sociològiques –i, fins i tot, m'atreuria a afegir psicològiques– no són favorables a eixa substitució. L'única substitució lingüística que està disposada a dur a terme la societat valenciana és la del valencià tradicional pel castellà, però no la del valencià viu que hem heretat per tradició oral per un valencià llibresc amb un lèxic que ens és alié. Avui en dia no queda cap valencianoparlant unilingüe. Aproximadament la meitat dels valencians parlem valencià, però tots els valencianoparlants parlem també castellà, tots som bilingües. Amb un bilingüisme més o menys diglòssic, però bilingües. L'altra meitat de valencians són monolingües en castellà i, majoritàriament, entenen el valencià, però no el parlen mai, encara que alguns serien capaços de fer-ho amb més o menys fluïdesa. Qualsevol valencià pot parlar en castellà amb un altre valencià i sentir-se còmode. Si un xiquet vol parlar en valencià amb altres persones valencianoparlants i vol, per exemple, referir-se a l'anella d'una cadena, hauria d'usar, lògicament, la paraula *esclavó* que és la que els

valencians emprem des de temps immemorials per a denominar l'objecte citat i que qualsevol pot entendre. Si al xiquet no li han ensenyat en l'escola eixa paraula valenciana i li han explicat que l'objecte en qüestió s'anomena *baula*, emprerà el vocable que li han ensenyat, i la conseqüència serà que no l'entendran o se li burlaran. Aleshores el xiquet es posarà a la defensiva utilitzant el mot *eslabó* que és, simplement, la valencianització de la paraula castellana equivalent. Si el mateix problema se li presenta amb un bon grapat de vocables alhora, el xiquet se'n passarà al castellà i així es sentirà segur, ja que tots l'entendran i no se li burlarà ningú. Per voler-li ensenyar un valencià culte massa llibresc i excessivament allunyat de la llengua del carrer, hem perdut un valencianoparlant. I, per eixe camí, en perdem a grapats cada dia. Podem estar ben segurs que, si no som capaços d'aconseguir que la llengua normativa incorpore el nostre lèxic tradicional, els valencians del futur, per desgràcia nostra, parlaran tots en castellà i s'haurà perdut per a sempre allò que més ens caracteritza com a poble diferenciat: la llengua pròpia. Si els valencians no encarem de manera enèrgica i decidida el problema de la degeneració de la nostra llengua, si no aturem la degradació fonètica galopant que ens envaïx, si no parem l'empobriment sintàctic que augmenta dia a dia i si continuem perdent el nostre lèxic tradicional i substituint-lo per vocables que ens són aliens, la nostra llengua, que ha arribat quasi intacta al segle XXI, no arribarà de cap manera al segle XXII, podem estar ben segurs.

València, 10 de març del 2011

¿EL DIA SEGÜENT O L'ENDEMÀ?

En català tenim dues paraules per a denominar el dia que segueix immediatament aquell del qual parlem: *endemà* i *sendemà*. La primera és d'ús general i és la que habitualment empra la llengua estàndard. La segona és àmpliament usada per valencians, tortosins i illencs. Les dues són vivíssimes i les dues són nostres i ben nostres. Són les que hem usat els catalanoparlants durant centenars d'anys, les que ens hem passat de generació en generació durant segles i segles. Darrerament s'usa cada vegada més la perífrasi gramatical “el dia següent” que, si bé no és incorrecta, és inadequada i impropcedent. ¿Per quin motiu dic que no és adequat ni convenient que utilitzem la perífrasi *el dia següent*? Doncs perquè el seu ús i abús acabarà arraconant les paraules *endemà* i *sendemà* que són mots patrimonials catalans, que són vocables genuïns nostres, creats per l'enginy del nostre poble, i la conseqüència serà que les nostres paraules acabaran morint, desapareixent. El castellà no té altre remei que usar la perífrasi “el día siguiente” perquè no té cap paraula pròpia per a aquest concepte. Però pel fet que el castellà no en tinga ¿hem d'assassinar nosaltres vilment les paraules nostres que encara són ben vives per tal d'acostar-nos més a la llengua veïna?

Potser heu llegit la magnífica novel·la *Júlia*, d'Isabel-Clara Simó. La novel·la va ser publicada inicialment per La Magrana l'any 1988. L'autora, uns anys més tard, va revisar l'obra i, la nova versió, va ser publicada per Bromera l'any 2003. Us copie tot seguit un fragment breu de *Júlia* com apareix en les dues versions (pàg. 134 de la 1a edició i pàg. 166 de la 2a edició).

«Li tocà ara el torn a una xica que no tenia ni vint anys i que havia parit bessonada. Era neta, alegre i plena de llet. Però **al dia següent** de començar la seua comesa, caigué fulminada per una paràlisi, i si no se l'emporten a casa d'ella cuita-corrents, potser hauria encomanat la criatura.»

«Li va tocar ara el torn a una xica que no tenia ni vint anys i que havia parit besonada. Era neta, alegre i plena de llet. Però **l'endemà** de començar la seua comesa, va caure fulminada per una paràlisi, i si no se l'emporten a casa d'ella cuita-corrents, potser hauria encomanat la criatura.»

Podeu observar que, a banda de canviar el perfet simple pel perifràstic –cosa irrelevant que supose que va fer únicament per acostar el llenguatge de la novel·la a la manera de parlar d'Alcoi– va tindre l'encert de canviar “al dia següent” per “l'endemà”. (Si l'haguera canviat per “al sendemà” encara ho hauria acostat més al parlar del seu –i meu– Alcoi natal).

Un exemple de la paraula *sendemà* podem trobar-lo en el fragment següent de *Bolangeria de dimonis* d'Àngel Sánchez Gozalbo.

«**Al sendemà** ja ne tindria un més. Quin dia de més trista recordació per a sa mare! La grogor esvaïda del tercer color de l'espectre demoníac... Climentet ja espera la contalla **al sendemà**. Tornarà sa mare volguda a referir-li-la. Li contarà com va nàixer aquell matí, nibat amb l'arc del diable. Quina malastrugança! Havia plogut moltíssim.»

Tant de bo tots els catalanoparlants tinguérem la intel·ligència i el bon gust de canviar sistemàticament cada "dia següent" que ens ix al pas per un "endemà" o per un "sendemà". És increïble que tenint dues paraules pròpies a on triar –curtes, sonores, boniques i elegants– ens decidim a emprar una perífrasi que no té res d'original.

València, 30 de març del 2011

DISJUNCIÓ INCLUSIVA

L'altre dia vaig veure en un ascensor un avís que deia –en valencià, això sí– “prohibit pujar i/o baixar més de tres persones”. Quan vaig llegir l'avís em vaig quedar pensant sobre quin significat podia tindre. Deu voler dir –vaig pensar– que està prohibit, o bé pujar, o bé baixar, o bé fer les dues coses simultàniament. Però ¿és possible pujar i baixar alhora? Puc, això sí, pujar primer i baixar immediatament després. I, en acabant, si vull fer-ho, puc tornar a pujar i tot seguit tornar a baixar i repetir eixes operacions totes les voltes que vulga. Però sempre, cada volta, o bé pujaré, o bé baixaré. És completament impossible fer les dues coses a la volta. Aleshores ¿quin sentit té escriure “i/o”? La resposta és ben senzilla: és un calc de l'anglès “and/or”. Eixa expressió es va originar en la lògica matemàtica per a assenyalar l'anomenada *disjunció inclusiva*. Del llenguatge especialitzat de la lògica matemàtica va passar a l'anglès del carrer. El conjunt format per les conjuncions “i/o” –com el de les conjuncions angleses “and/or”– és, gramaticalment, una coordinació de dos coordinadors. La qüestió és que això és completament impossible en la nostra llengua. En valencià, la conjunció “i” té sempre només un valor semàntic de suma o de combinació. Si diem “all i oli”, el que diem és “all+oli”, és a dir, “all combinat amb oli”. La conjunció “o”, en canvi, té un valor semàntic de disjunció o d'alternança. Si preguntem “¿què t'estimes més, anar al camp o a la platja?”, el que fem és demanar al nostre interlocutor que trie una de les dues opcions. Nosaltres no podem dir “pujar i/o baixar”, hem de dir imprescindiblement “pujar o baixar”.

València, 5 d'abril del 2011

¿QUANTES ESQUENES TENEN ELS CAPELLANS?

En el capítol de la sèrie “Senyor Retor” titulat “El secret està en les formes”, emés per Canal 9 dimecres 6 d’abril d’enguany, a les deu de la nit, el capellà don Horaci explica com es deia la missa abans del Concili Vaticà II i diu que la deien “en llatí i d’esquenes”. El mateix don Horaci explica que actualment els capellans diuen la missa de cara als fidels. És evident que si diu “de cara” és perquè cada capellà té només una cara. I si diu “d’esquenes” no pot ser altra cosa més que perquè cada capellà té més d’una esquena. ¿Quantes esquenes té un capellà?

Això de dir “d’esquenes” (en plural) en lloc de dir “d’esquena” (en singular) és un castellanisme deplorable i completament innecessari. En valencià cal dir *d’esquena*, no ‘d’esquenes’. El castellà diu en plural moltes coses que, en bona lògica, hauria de dir en singular, però això és així, forma part del geni d’eixa llengua. Expressions com ara *a finales* (o *a principios*) de *semana* (o *de mes*, o *de año*, o *de siglo*), *andar por esos mundos de Dios*, *bajar* (o *subir*) *las temperaturas*, *estar bajo las faldas de la madre* (de uno), *estar hasta las narices*, *felices Navidades*, *felices Pascuas*, *hablar a espaldas de alguien*, *muchas felicidades*, *poner las barbas en remojo*, *máquina quitanieves*, *saltar por los aires*, *girar-se de espaldas*, *hacer las Américas*, *tener muchas ganas de hacer algo*, *sonarse las narices*, *tocarse las narices*, *a los efectos de*, *a todas horas*, *caerse de narices*, *en estos momentos*, *en aquellos tiempos*, *hacerse añicos*, *heces fecales*, *tener pocas luces*, etc., o paraules com ara *felicidades*, *cortafuegos*, *guardabarros*, *guardaespaldas*, *parabrisas*, *Navidades*, etc., són en plural en llengua castellana mentre que els seus equivalents valencians els fem sempre en singular, com fan les altres llengües del nostre entorn. De la mateixa manera el castellà diu *buenos días*, *buenas tardes* i *buenas noches*, sempre en plural. Altres expressions com ara *subir a los cielos* o *bajar a los infiernos* serien discutibles.

En el mateix capítol (podeu veure’l en la web de RTVV), en un lloc a on fan classe de cuina, es llig en la pissarra “cuscús amb fruits secs”. En valencià es diu i s’ha dit sempre amb *fruta seca*, en femení i en singular. Només ho hem dit d’eixa manera. Exemples literaris a on trobem la denominació *fruta seca* n’hi han moltíssims, però en posaré només un, de la novel·la *Sense la terra promesa*, d’Enric Valor i Vives. És aquest:

«Es van asseure en els pedrissos, tocats per l’ombra de la carrasca. I allà, rústicament, menjaren olives senceres, **fruta seca**, i begueren sengles nuvolets d’aiguardent anisat.»

Ja veiem que Enric Valor, que sabia valencià, escriu *fruita seca* (no 'fruits secs') i *nuvolets* (no 'palometes'). Ja comprenc que no tothom sap valencià com Enric Valor, però sempre és possible deixar-se assessorar per qui sí que en sap.

València, 7 d'abril del 2011

NOTA: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

MENJADORS D'ARTICLES

Actualment cada vegada s'estén més una moda inexplicable: la dels menjadors d'articles. Tota la vida s'ha dit –i encara es diu– el Canadà, el Brasil, el Congo, la Xina, l'Índia, els Països Baixos, la República Dominicana, l'Argentina, l'Uruguai, el Marroc, la Gran Bretanya, els Estats Units, l'Equador, les Filipines, l'Iraq, el Japó, la Unió Sud-africana, el Txad, etc. Hui en dia, inexplicablement, la tendència és a menjar-se l'article definit que hem posat durant segles davant del nom d'alguns països i a dir, simplement, Canadà, Brasil, Xina, Marroc, Japó, etc. És una moda incomprendible, francament. Tantíssimes coses que hi han en el món que són saboroses, agradables de menjar i nutritives i els carabasses dels articlòfags, hala, a menjar-se els articles que ni fan bon gust ni alimenten ni res. En fi, un destrellatament apoteòsic. I la culpa la tenen, fonamentalment, els periodistes, tant els de la premsa escrita com els dels mitjans audiovisuals. Ells propaguen aquestes modes absurdes que empobrixen i desfiguren la llengua. I encara sort que, per ara, la moda només afecta –que jo sàpia– els noms dels països. Altres noms, com ara els de les ciutats –el Caire, la Corunya, l'Haia–, els dels rius –l'Ebre, el Danubi, el Túria– o els de les muntanyes –l'Everest, el Teide, el Kilimanjaro–, de moment es salven. Però no crec que siga per molt de temps. La voracitat dels articlòfags és insaciable. Prompte diran Caire, Corunya i Haia de la mateixa manera que diuen Roma, París o València. Pel que fa als noms de les residències dels caps d'estat o de govern de diferents països, per ara s'ha respectat l'article en denominacions com ara el Quirinal, la Casa Blanca, la Casa Rosada o l'Elisi, però ja es comença a parlar d'una reunió “en Moncloa” en lloc de “en la Moncloa”. Si els coneguts Pactes de la Moncloa, en lloc de signar-se l'any 1977 s'hagueren signat ara, és quasi segur que algun destarifat hauria parlat de Pactes de Moncloa.

València, 20 d'abril del 2011

POMPEU FABRA I ELS VALENCIANS

Pompeu Fabra, en un article publicat en la revista *Nostra Parla* l'any 1918, adreçant-se als valencians, deia:

«Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i d'enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d'acostament al nostre català: elevant la vostra llengua escrita per damunt els parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle xv, produiríeu un valencià que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear.

»Molts valencians i balears creuen encara que l'obra d'unificació del català escrit suposaria la supeditació de llurs varietats dialectals al català de Catalunya. No, no es pretén de supeditar cap varietat a una altra: es tracta simplement que dins cadascuna de les tres grans regions de llengua catalana, es realitzi una obra de depuració, de redreçament de la llengua. Cadascuna d'elles té els seus clàssics dins la nostra gran literatura medieval: que cadascuna els prengui per models per depurar i redreçar la seva varietat dialectal; i això sol faria que, sense sortir-nos els uns i els altres del nostre català, ens trobaríem escrivint modalitats no pas molt diferents d'una sola llengua literària.

»Eliminats, dins cada varietat, els barbarismes de lèxic i de sintaxi, reintroduïdes en la llengua escrita les paraules i les construccions perdudes durant els segles de decadència literària, enriquida la llengua escrita pels mots i girs que ens ofereixen els diferents parlars actuals, bandejades les mil corrupteles que hi pul·lulen, evita- des les grafies consagradores de pronúncies merament dialectals; les diferències que encara trobaríem entre el català de Catalunya i el català de València i el català de les Illes, potser es reduirien a unes quantes divergències morfològiques, les quals per llur nombre i per llur importància no justificarien pas de parlar com encara alguns parlen d'una llengua valenciana i d'una llengua mallorquina enfront d'una llengua catalana.»

Fins ací les paraules de Pompeu Fabra.

Per a desgràcia nostra, molts valencians no han fet gens de cas de les paraules del mestre Fabra i s'han limitat a copiar la llengua culta que s'ha elaborat a Catalunya.

Per això mateix, perquè copiar és molt fàcil i no costa gens d'esforç i, en canvi, estudiar, investigar i treballar implica fer un esforç molt gran, en el valencià dels mitjans de comunicació sempre sentim i llegim *endavant* en lloc d'*avant*, *feina*, *feiner* i *malfeiner* en lloc de *faena*, *faener* i *malfaener*, *matalàs* i *matalasser* en lloc de *matalafi* *matalafer*, *fonoll*, *rodó*, *ronyó* i *rostoll* en lloc de *fenoll*, *redó*, *renyó* i *restoll*, *rigut* en lloc de *rist*, *coves*, *freixes*, *homes*, *joves*, *marges*, *orfes*, *orgues*, *raves*, *taves* i *termes* en lloc de *còvens*, *fréixens*, *hòmens*, *jóvens*, *màrgens*, *òrfens*, *òrguens*, *ràvens*, *tàvens* i *térmens*, etc. És molt trist que els valencians balafiem el nostre cabal lingüístic d'una manera tan lamentable, que llancem per la borda el patrimoni lèxic que ens hem passat de generació en generació durant segles i segles i que hem aconseguit fer arribar fins al segle XXI. ¡Quin crim!

València, 4 de maig del 2011

L'ENTRADA DE MOROS DEL 2011 A CANAL 9

Dissabte 14 de maig vaig seguir la retransmissió que Canal 9 va fer des d'Alcoi de l'entrada de moros. Els comentaris van anar a càrrec, fonamentalment, del locutor Ferran Cano, amb l'ajut de dos presentadores. Pel que fa a la locució de l'acte, considere imprescindible fer alguns comentaris lingüístics.

Una de les presentadores va dir que la música de les festes de moros i cristians és “un regal per a les oïdes”. Hauria d'haver dir “per a les orelles” o, com a molt –malgrat que no és normatiu–, “per als oïts”. L'oïda no és un òrgan, és un sentit.

El locutor va dir en dues ocasions “campanari”. En valencià es diu “campanar”, no “campanari”. Ben propet d'on estava ell hi ha el campanar de Santa Maria i, davall mateix, una cafeteria i sucreria molt antiga i molt entranyable per a tots els alcoians que s'anomena exactament així: El Campanar.

Varen dir la paraula *escorpí* un bon grapat de voltes però la paraula *alacrà* cap ni una. Precisament els valencians, a eixe aràcnid, l'anomenem i l'hem anomenat sempre *alacrà*, mai *escorpí*.

Varen dir “em dona por” en lloc de “em fa por”, “totes boca avall” en lloc de “totes de cap per avall”, “fa olor a festa” en lloc de “fa olor de festa”, “li dones un bes” en lloc de “li pegues (o li fas) un bes (o una besada)”.

Quan varen parlar de la composició d'una suite musical varen usar el participi “composada”. Les peces musicals no es “composen”, es “componen”. No estaria malament del tot que li feren una ullada al diccionari.

Va ser molt divertit quan, per a referir-se a un estandard (o estendard), el varen anomenar “estàndard”. Com que senten tanta volta allò de la llengua estàndard...

El locutor va dir correctament “croat” per a referir-se a uns guerrers que duïen una creu sobre el pit però degué pensar que no ho havia dit bé i ràpidament va canviar a “creuat” –que no és normatiu per a eixe concepte– i així ho va repetir diverses voltes.

Pel que fa a la pronúncia del locutor i de les presentadores he de dir que els vaig trobar molts defectes, francament. Són tots completament betacistes. El ieïsme va fer acte de presència en diverses ocasions. Curiosament, una mateixa persona, a voltes era ieïsta i a voltes no. En diversos cognoms (Garcia, Aracil, Martínez) varen pronunciar les lletres *c* i *z* amb so interdental fricatiu sord, com ho fa el castellà. El més lamentable de tot va ser la gran quantitat de *ee* i de *oo* tòniques que haurien d'haver pronunciat doble obertes, com fem tots els valencians, i varen pronunciar tancades o quasi tancades, especialment el locutor. Va pronunciar, per exemple, “les trópes móres”, “experiència”, “canal nóu”, “Alcói”, “dóna” en lloc de “dona”, “cóssets” (amb *o*

tancada i s sorda) en lloc de “coses”, “les déu i mitxa del matí”, etc. El més divertit va ser quan la meua dona em va dir “diu que venen les móres” i jo li vaig respondre –no ho vaig poder evitar–: “no et preocupes, segur que darrere vénen els gínjols”.

Quan varen pronunciar la paraula cóp ho varen fer amb *o* oberta. Caram, tantes voltes que varen pronunciar tancades *oo* que són obertes i aquesta que és tancada la fan oberta. Supose que ha de ser per a compensar.

No comentaré res del valencià de les persones que no eren professionals de Canal 9. Únicament em permetré dir-li a Virginia Bolufer que només les femelles de les aus –com per exemple, les gallines– ponen i, per tant, una posta en escena només pot anar a càrrec d’una gallina o algun altre ocell femella. Si parla del seu ballet, no pot dir “posta en escena”, ha de dir necessàriament “posada en escena”.

València, 16 de maig del 2011

NOTA: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

TANDA

En valencià rep el nom de *tanda* el conjunt format per les vísceres (cor, freixura, budells, esòfag, estómac, fetge, melsa, renyons, etc.), el cap, els peus, la cua i la lleterola –que inclou diverses glàndules com ara el timus o el pàncrees– d'un animal d'escorxador (bou, vaca, vedella, porc, borrec, cabrit, etc.), així com la sang quallada.

L'altre dia vaig entrar en el supermercat Mercadona que hi ha prop de casa i vaig veure amb satisfacció que la carnisseria estava totalment retolada en valencià i en castellà. Els rètols en valencià en primer lloc, amb unes lletres grans i molt vistoses, i davall, amb lletres més menudes i més discretes, l'equivalent castellà. Es pot llegir: porc / cerdo, pollastre / pollo, conill / conejo, preparat per a l'olla / arreglo cocido, embotit / embutido, boví / vacuno, carns preparades / carnes preparadas, etc. Molt bé, molt bé. Però quan he arribat a on està la tanda he vist un rètol que diu “casquería”, en castellà. És l'únic rètol que està només en castellà. L'única explicació que li trobe és que qui ha fet els rètols no té ni idea de com hem anomenat sempre els valencians aquest conjunt de vísceres animals. És molt trist trobar-se aquestes mancances en persones que es suposa que dominen perfectament el valencià. La ignorància –sobretot per part de la gent jove, culta i alfabetitzada en la nostra llengua– del nostre lèxic tradicional, el que ens hem passat de pares a fills durant segles i segles i que encara continua usant una part molt important del nostre poble, és un perill per a la supervivència i la integritat del valencià. Si no som capaços de conservar i defensar el nostre lèxic tradicional, el valencià es dissoldrà en el castellà de la mateixa manera que un terrosset de sucre es dissol en un got d'aigua.

València, 18 de maig del 2011

¿MORIR-SE DE GANA O MORIR-SE DE FAM?

En el capítol 10 de *Senyor Retor* –la sèrie que Canal 9 ens oferix cada dimecres a les deu de la nit– titulat *Elisa, in love*, emés el 25 de maig del 2011, el protagonista principal, el capellà don Horaci, organitza una col·lecta per a ajudar els pobres de Rwanda. En diversos moments del capítol podem sentir algunes frases del tipus “a Rwanda la gent es mor de gana”.

¿Què significa *gana*? *Gana* significa, en general, desig o impuls de fer alguna cosa i, de manera específica, desig de menjar, és a dir, apetit. Per a expressar la idea de la ‘falta dels aliments imprescindibles per a sobreviure’ i també del ‘sofriment produït per la falta d’eixos aliments’ hem de recórrer, necessàriament, a la paraula *fam*. Una persona pot morir-se perquè li falten durant molt de temps els aliments que cal ingerir per a poder sobreviure i, per desgràcia, això passa cada dia a moltes persones. Però hem de dir que eixes persones s’han mort de fam, de desnutrició, d’inanició, no de gana. Una persona és impossible que es mora de gana. És completament impossible morir-se d’apetit. Per moltes granes que tinguem de menjar, per molt apetit que tinguem, això mai ens causarà la mort. Només ens pot causar defici i malestar.

Si cerquem la paraula *gana* en el DIEC –l’únic diccionari normatiu de la nostra llengua, per ara– trobem que la primera accepció d’aquest vocable és “desig, voluntat de fer alguna cosa” i la segona és “desig de menjar”. El citat diccionari il·lustra la segona accepció amb els exemples següents: *És tard, i tinc gana. Perdre la gana. Agafar gana.*

Si busquem en el mateix diccionari la paraula *fam*, trobem que diu: “ganes intenses de menjar”. I posa els exemples: *Patir de fam, passar fam. Morir de fam.*

Tots els valencians diem coses com, per exemple, “ara no tinc gana de dinar”, “el xiquet ha perdut la ganeta de menjar”, etc., però diem i hem dit sempre “morir-se de fam”, mai “morir-se de gana”. ¿Per quin motiu s’encaboten en Canal 9 en difondre paraules, locucions, girs i modismes que són estranyes als parlars valencians –i en el cas que ens ocupa, damunt, incorrectes–? Fent això es lesiona de manera important l’autoestima dels valencians els quals, al sentir paraules i expressions que no són les que ells usen, pensen que parlen malament, que parlen un mal valencià, quan en realitat són ells els que parlen bé, els que conserven una llengua viva, rica i digna.

És totalment impossible morir-se literalment de gana perquè *gana* és “desig de menjar” i ningú és mor de desig. Ara bé, podem usar el verb *morir* hiperbòlicament, amb el significat de ‘tindre moltes ganas d’una cosa’, i podem dir que algú es mor de

gana de menjar gambes o esclata-sangs com podem dir que es mor de gana de tindre un cotxe de tal marca, d'anar a París o de ser encarregat de negociat. Això és completament diferent. És un sentit figurat del verb *morir* que tothom entén i diferencia del sentit real.

València, 26 de maig del 2011

NOTA: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

TRAU LA LLENGUA FA OLOR DE CASTELLÀ

En el programa *Trau la llengua* emés per Canal 9 diumenge 5 de juny del 2011 a les nou i quaranta minuts de la nit, ens varen voler fer creure que, en valencià, els vocables “nuvolet” i “palometa” són sinònims. Això és completament fals. És un intent deplorable –un més– per part de la nostra televisió autonòmica de voler incrustar en el valencià una paraula castellana fent-nos creure que és genuïna. Considere lamentable que la televisió pública valenciana, que hauria de defensar i potenciar el nostre lèxic genuí i ajudar al fet que cada vegada es parle un valencià més autèntic i més digne, contribuïska a empobrir i castellanitzar la nostra llengua. Lamentable i vergonyós.

Per a denominar el refresc que es fa posant a l'aigua (si és fresca, millor) una miqueta d'un aiguardent –generalment dolç i anisat– el qual, quan entra en contacte amb aquesta, l'enterbolix i fa que prenga l'aspecte d'un núvol, el valencians emprem la paraula *nuvolet*, denominació molt clara i molt expressiva que no necessita cap explicació. Per als valencians, una palometa és un insecte lepidòpter, no una beguda.

En el capítol de la telenovel·la *L'Alqueria Blanca* que va emetre Canal 9 diumenge 21 d'octubre del 2007 a la nit, hi ha un moment en què un personatge li demana a Cento, el cambrer del bar del poble, “una paloma” i Cento li pregunta, fent brometa, “¿que vole o que no vole?”. Després es veu com el cambrer té en les mans una botella d'aiguardent. És evident que el personatge en qüestió el que demanava era un *nuvolet*. En castellà, eixe refresc es diu *una paloma*, probablement perquè l'enterboliment que es produïx quan entra en contacte l'aiguardent amb l'aigua recorda un colom blanc volant. Ja sabem que, en castellà, un colom es diu *una paloma*. Els catalans, a aquesta beguda, l'anomenen *marsinada*, vocable que podem trobar en el DOPV. Però la denominació popular valenciana, ben viva encara, és i ha sigut sempre *nuvolet*.

El 23 d'octubre del 2007 es va parlar del mot *nuvolet* en la llista Migjorn i Joan Carles Martí i Casanova –gran coneixedor dels parlars valencians més meridionals– ens va informar que la beguda en qüestió és molt popular a Elx i ens va aportar l'havaneira que transcriu a continuació.

De l'aigua dolça venim
de fer-mos un nugolet,
d'eixa que cau a la séquia

que mos duu el Sansanet.
 No begues molt, que te pot fer mal
 i el nugolet
 se te'n pot pujar al cap.

I afegia Joan Carles Martí: «[...] tots els 14 d'agost, a Elx, celebrem *El Dia del Nugolet* al qual quedeu tots convidats. A la porta de l'Oficina de Turisme teniu aquest beuratge tradicional debades i abundós i a la vostra disposició.»

La grafia *nugolet* reflectix la pronúncia popular d'eixa paraula, no únicament elxana, sinó de la major part de valencians.

En el *Diccionario de uso del español* de María Moliner trobem que la setena accepció de la paraula *paloma* és: «Bebida compuesta de agua y aguardiente anisado». També s'usa en castellà, amb el mateix significat, el diminutiu *palomita*.

No hi ha cap diccionari valencià o català, antic o modern, que assigne el significat definit a les paraules *paloma* o *palometa*, excepte el diccionari del SALT 3 que en la sisena accepció de l'entrada *palometa* diu: «Beguda elaborada amb aigua i anís o cassalla.» Trist paperot el d'aquest diccionari –i el de Canal 9–: actuar com a cavall de Troia per a introduir de manera subreptícia en la nostra llengua castellanismes innecessaris.

Només em resta afegir que si en lloc d'afegir-li a l'aigua una miqueta d'aiguardent se li n'afeg una bona quantitat, en eixe cas el refresc rep, per raons obvies, el nom de *tempesta*.

Tenim un poble creatiu i enginyós que inventa noms propis i adequats per a cada cosa, ¿quina necessitat tenim d'adoptar els de la llengua veïna?

En el mateix programa, el presentador va dir “fa olor a cervesa” en lloc de “fa olor de cervesa”. Cal aclarir-li al senyor Eugeni Alemany que els valencians podem posarnos –si ens abellix– camises de flors, però mai de la vida “camises a flors”.

A Benassal, en la Font d'en Segures, per a expressar la idea que l'aigua li havia fet bon profit, li havia provat, li havia anat bé, va dir “l'aigua clara se m'ha sentat molt bé”. No cal fer cap comentari.

En un programa anterior –el que parlava de peixos– va usar el verb “caure” com a pronominal, que és un castellanisme flagrant. I he d'afegir que no és l'única volta que li ho he sentit dir.

Espere que ningú m'acuse de ser negatiu ni de ser destructiu. El programa *Trau la llengua* és francament bo. Està ben fet i ensenya coses interessants. És un programa fet en valencià i sobre el valencià. Però tot açò no cal lloar-ho. La televisió autonòmica valenciana es va crear –entre altres motius– precisament per a fomentar, defensar, potenciar i dignificar el valencià. Fer programes com *Trau la llengua* és la seua obliga-

ció. I fer programes bons i ben fets també és la seua obligació. Precisament per això paguem tots els valencians del nostres impostos el pressupost de RTVV, per a poder veure programes de qualitat i en valencià.

València, 6 de juny del 2011

NOTA 1: En aquest escrit vaig dir que no hi havia cap diccionari de la nostra llengua que assignara a la paraula *palometa* el significat de *nuvolet*. Ara ja n'hi ha un: el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL. La 8a accepció de la paraula *palometa* del DNV remet a *nuvolet*.

NOTA 2: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

TRAU LA LLENGUA I EL CAFÉ GELAT

En el programa *Trau la llengua* dedicat a les begudes, emés per Canal 9 diumenge 5 de juny del 2011 a les nou i quaranta minuts de la nit, a la beguda espirituosa de café originària d'Alcoi i actualment molt extensa per diverses poblacions de les comarques valencianes nord-meridionals, la varen anomenar en repetides ocasions “café licor”. Aquesta denominació, molt usada en el passat, és inadequada perquè la beguda citada no és un licor. Els licors, generalment, s'obtenen per destil·lació, tenen una graduació alcohòlica considerable –25 graus o més– i acostumen a ser dolços. La beguda alcoiana en qüestió s'obté per maceració, té una graduació de 17 graus i no és gens dolça perquè no se li afeg sucres ni cap edulcorant. La denominació tradicional alcoiana d'eixa beguda és *café gelat*.

Per a elaborar el café gelat hem de tindre café torrat i mòlt de la millor qualitat, alcohol etílic de 96 graus i aigua, a ser possible, desmineralitzada. El café es fica en unes calces especials que es submergixen en l'alcohol i es deixa en maceració durant deu dies o més. Després es retiren les calces amb el café i s'hi afeg l'aigua que calga per a obtindre una beguda d'una graduació alcohòlica d'uns 17 graus. Això és tot.

Aquesta beguda va nàixer a Alcoi en la primera meitat del segle XIX, en l'època de la revolució industrial, com un estimulants per a ajudar a suportar les jornades laborals d'aquell temps, molt llargues i molt pesades. La beguda es consumia sola o barrejada amb gasosa. Actualment continua consumint-se i és molt popular en les comarques de l'Alcoià, el Comtat, la Vall d'Albaida, la Marina Alta i la Marina Baixa, sobretot en les festes de moros i cristians. Es beu sola o en combinació amb diverses begudes, alcohòliques o no alcohòliques (cervesa, orxata, refresc de cola, granissats diversos, llet i batuts diversos, etc.). Hi ha un bon grapat de combinacions –més de quinze– i totes tenen el seu nom. Les més conegudes i més consumides són la *mentira* (1/3 de café gelat i 2/3 de granissat de llima), la *negreta* (1/3 de café gelat i 2/3 de cervesa), la *burreta* (1/3 de café gelat i 2/3 de refresc de cola) i el *plis-plai* (1/2 de café gelat i 1/2 de refresc de cola). Les denominacions, sovint, canvien d'unes poblacions a altres.

El nom que els alcoians del segle XIX varen donar a aquesta beguda va ser *café gelat*, per a distingir-la del *café calent* o infusió de café. La immensa majoria dels valencians usem habitualment l'adjectiu *gelat* amb el significat de *fred*. En el cas que ens ocupa el significat de la paraula *gelat* és, exactament, ‘a la temperatura ambient’. *Café gelat* és una denominació popular antiga, però també moderna perquè actualment continua usant-se amb total normalitat. És un nom original i molt encertat i és el que s'hauria d'haver usat com a denominació comercial de la beguda. Durant molt de

temps es va emprar la denominació *café licor*, però ara s'usa la denominació geogràfica *aperitiu café d'Alcoi*. És una llàstima que els alcoians no hagen tingut la personalitat d'imposar el nom genuí de la seua beguda com a denominació comercial. I em dol dir-ho perquè jo sóc d'Alcoi.

Els redactors del programa *Trau la llengua* haurien d'haver-se informat bé de tot açò abans de fer el programa i, així, no haurien emprat una denominació inadequada. Haurien d'haver emprat la denominació geogràfica que s'usa actualment i haurien d'haver explicat el que jo acabe d'explicar.

València, 8 de juny del 2011

NOTA: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

A CAL SABATER, SABATES DE PAPER

Amb el refrany *A cal sabater, sabates de paper* expressem la idea que en aquells llocs a on hi ha facilitat per a fer o per a aconseguir una cosa determinada és a on, precisament, eixa cosa acostuma a faltar.

Podem dir, per exemple:

«—iCarai!, ara no trobe cap de llapissera.

—Però, home, ¿que açò no és una papereria? Bé fan de dir que *a cal sabater, sabates de paper*.»

El proverbi dit he tingut la sort d'oïr-lo moltes vegades al meu Alcoi natal. El professor Emili Casanova em va confirmar que a Agullent (la Vall d'Albaida) és un refrany molt conegut. L'escriptor xativí Toni Cucarella l'empra en la seua obra literària. En la seua novel·la *Quina lenta agonia la dels ametlers perduts*, podem llegir:

«Mon pare era mecànic de bicicletes i jo no en tenia cap, ni de nova ni de segona mà. Quan el pare n'aconseguia una, per un deute o comprada per obtenir peces de recanvi, sovint em prometia que l'arreglaria i seria per a mi. Però en deixar-la com nova sempre hi havia algú que li la comprava, i com els diners escassejaven tornava a quedar-me sense bicicleta. **A cal sabater, sabates de paper.**»

El refrany en qüestió ens apareix amb una quantitat molt gran de variants formals, com ara les que trobem en la relació següent: el sabater du les sabates més foradades (o més roïns), a cal sabater tothom calça espadnyes, cap sabater calça bé, el sabater és el més mal calçat, el sabater sempre va mal calçat, ningú va més mal calçat que el sabater.

És molt lamentable que, tenint un proverbi propi que podem expressar de múltiples maneres, la major part dels valencians empen el refrany castellà equivalent *en casa del herrero, cuchillo de palo*.

València, 9 de març del 2012

ELS HIPOCORÍSTICS USATS EN VALENCIÀ COM A NOM DE PERSONA

Tradicionalment, els valencians hem format els hipocorístics aplicats a les persones retallant sempre els noms de fonts per davant (*Sumpció, Bastiá, Triu, Queta, Cinta, Laia, Ximo, Nelo, Cento, Toni, Quico, Quelo, Tomeu, Felo, Gori, Voro o Boro, Tiago, Colau, Tano, Tiano, Tòfol, Calo, Uiso o Uiso, Neso, Maso, Dúlia, Caries*, etc.) i no per darrere com fa el castellà (*Trini, Montse, Mari, Fran, Cleo, Rigo, Santi, Asun, Ampa, Manu, Vicen, Bartolo, Rafa, Nati, Marga, Tere, Javi, Sebas, Bea, Salus, Satur, Álex, Inma, Obdu o Odu*, etc.), encara que en alguns casos, no gaires, el castellà ho retalla per davant, com el valencià (*Lupe, Nacho, Goyo, Chelo, Nando, Quino, Quito, Jandro o Sandro, Tico, Berto o Beto, Chuso o Suso*), i en altres casos l'origen és ben bé un altre (*Pepe, Paco, Cholo, Curro, Chema, Pancho, Cuca*).

Avui en dia, cada vegada fem menys aquestes afèresis tradicionals i tenim tendència a formar les denominacions afectives de noms de persona a la castellana, fent una apòcope. Cada vegada és més fàcil trobar *Nicos* i més difícil trobar *Colaús*. Com ja veiem, també en el llenguatge familiar més íntim ens acostem al castellà. En l'estiu del 2009, en el programa d'humor *Socarrats* que Canal 9 ens va oferir cada nit després del telediari, apareixia un personatge anomenat *Bea*, apòcope que tant pot ser ho de *Beatriu* com de *Beatriz*. L'hipocorístic que correspon en valencià al nom *Beatriu* és *Triu*, no *Bea*. Un bon amic meu té una filla que es diu *Beatriu* i en casa li diuen *Triuetes*. ¡Quin hipocorístic més valencià i més bonic! ¡I quina llàstima i quina pena que els responsables de Canal 9 en sàpien tan poquet, de valencià!

València, 14 de març del 2012

NOTA: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

¡AIXÒ PODÍEM FER!

iAixò podíem fer! és una exclamació de sentit denegatori que s'usa per a posar de manifest que no estem disposats a fer una cosa determinada.

Podem dir, per exemple:

«—Hem de vendre les accions i posar els diners en la llibreta.

»—*iAixò podíem fer!* ¿Estàs tocat del perol o què?»

S'empra molt sovint per a fer veure que no volem acceptar quelcom que ens volen donar com a compensació per alguna cosa que hem fet i per la qual considerem que no hem de rebre cap compensació, perquè l'hem feta de grat. I així, podem dir:

«—T'he de pagar la mantinença pels dies que has tingut el xicon a casa.

»—***iAixò podíem fer!*** A mi no m'has de pagar res. Per a mi ha sigut una satisfacció massa gran tindre la companyia del teu xicon. Pot vindre sempre que vullga i esperar que ho faça.»

L'escriptor i gramàtic Enric Valor i Vives empra aquesta expressió en la seua obra literària.

En la rondalla *El xiquet que va nàixer de peus* escriu:

«—Us heu mort, vós?

»—No... ***Això podíem fer!*** —va saltar el jove tot rient. »

En la novel·la *L'ambició d'Aleix* podem llegir:

«—Havia d'haver-li portat el para-sol, senyoret Aleix — li anava dient en un to campal, brusc, sense mica d'adulació —. ¿Vol que torne a casa i li'l porte? Perquè vosté no està posat a açò.

»—No cal, no. ***Això podíem fer!***»

En la novel·la *Enllà de l'horitzó*, tercera del cicle de Cassana, escriu:

«—Pel compte que em té, la meua filla i promesa seua, està segura, i vosté, mentre que estiga ací, igual. ***Això podíem fer!*** Si Jeroni té escopeta, jo també: ell una i jo quatre...»

I en la mateixa novel·la, una mica més avant:

«—No gràcies; ***això podíem fer!*** Hem sopat a Alcoi.»

En rigor, l'expressió no hauria de ser *iaixò podíem fer!* sinó *iaixò podríem fer!*, és a dir, el temps verbal hauria de ser el condicional simple i no el pretèrit imperfet perquè no ens referim a quelcom que ja ha passat sinó a un fet, una acció, etc., que només es farien realitat en determinades circumstàncies.

Enric Valor també empra aquesta variant culta en la seua obra literària.

En la rondalla *Els guants de la felicitat* escriu:

«—L'endemà Brunilda li volgué pagar l'hostatge esplèndidament, però aquella no acceptà res.

»—**Això podríem fer!** —opinà—. S'ha de cobrar una cosa així: socórrer una jove de bona casa en una nit de trons? A més que, pel que siga, ara sou tan pobre com jo.»

I en la rondalla *Abella* escriu:

«—Quina promesa ni quina banya de caragol! —escrifassà Roseta—. **iAixò podríem fer**, donar-li la nostra filla, com si ens l'haguérem trobada darrere la porta!»

El fragment de la rondalla *Els guants de la felicitat* podem trobar-lo en el volum 11 d'*Obra literària completa* d'Enric Valor (Editorial Gorg, València, 1975, pàg. 142) i en el volum 2n de *Rondalles valencianes*, d'Enric Valor (Edicions del Bullent, Picanya, 1993, pàg. 188).

El fragment de la rondalla *Abella* podem trobar-lo en el volum 2n d'*Obra literària completa* d'Enric Valor (Editorial Gorg, València, 1975, pàg. 106) i en el volum 5é de *Rondalles valencianes*, d'Enric Valor (Edicions del Bullent, Picanya, 1993, pàg. 102).

Com és sabut, Enric Valor revisava i corregia personalment les seues obres i ho feia més d'una volta. No podem pensar, per tant, que en aquests fragments aparega el verb en condicional per error o com a conseqüència de la intervenció d'un corrector que ho ha canviat posteriorment. Així doncs, com veiem, Enric Valor va escriure diverses voltes la forma popular de l'exclamació que estudiem, però també va escriure en algunes ocasions la variant més culta, amb el verb en condicional simple.

L'exclamació *iaixò podíem fer!* la conec del parlar d'Alcoi, el valencià que jo he rebut dels meus pares, de la meua família i dels meus conciutadans per tradició oral. L'he sentida a Alcoi moltíssimes voltes al llarg de la meua vida. Però l'exclamació en qüestió no és només pròpia del valencià nord-meridional, té (o ha tingut) una extensió molt més gran. En els sainets d'Eduard Escalante i Mateu, per exemple, la trobem diverses vegades. Això significa que en el parlar de la ciutat de València era d'ús habitual en el segle XIX.

Actualment, l'exclamació *iaixò podíem fer!* s'usa cada volta més poc, però en canvi es diuen cada volta més altres exclamacions equivalents com ara: *iaixò faltava!*, *iaixò sí que no!*, *ide cap de manera!*, *ini pensar-ho!* Totes aquestes expressions són correctes en valencià, però són idèntiques a les expressions equivalents que habitualment s'usen en castellà.

iAixò podíem fer! és una exclamació que ha creat l'enginy del nostre poble, una exclamació valenciana que dóna força i personalitat a la nostra llengua. No la deixem morir.

València, 5 d'abril del 2012

DEVERS, DINERS, SOCORS, DIMARTS I LLAVORS

En la pronúncia tradicional valenciana de les paraules *devers*, *diners*, *socors*, *dimarts* i *llavors* (= en aquell moment) no sona la *r*. Cal pronunciar-les 'devés', 'dinés', 'socós', 'dimats' i 'llavòs'.

La paraula *devers*, que equival a 'cap a' i, per tant, significa 'en direcció a', l'emprems del segle XII. Els nostres clàssics l'usaven a bondó i actualment és encara ben viva en els parlars de les comarques valencianes més meridionals i es fàcil sentir-la a Crevillent, Monòver, Santa Pola i la zona rural d'Elx. En els articles que, amb el pseudònim de *Canyís*, va publicar Joaquim Amo en el periòdic *El Pueblo* de Monòver a començament del segle XX, aquest mot apareix moltes voltes, sempre escrit 'devés' o 'de ves', grafies que demostren molt clarament quina era la seua pronúncia popular.

Els valencians, la paraula *diners*, l'hem pronunciada sempre 'dinés'. I així continuem pronunciant-la. Darrerament, he sentit alguns valencians que, quan parlen en un registre culte, s'esforcen a pronunciar eixa *r* que no es pronuncia ni s'ha pronunciat mai de la vida. És una hipercorrecció que desfigura la pronúncia genuïna del vocable. Enric Valor i Vives, en la seua novel·la *Sense la terra promesa*, arreplega l'adagi popular valencià següent:

Qui té diners
té tot adreç
i la filla del rei
si la volgués.

Aquest adagi, que ja el va arreplegar Lluís Galiana en la seua *Rondalla de Rondalles*, ens diu molt clarament que les paraules *diners*, *adreç* i *volgués* rimen, és a dir, totes acaben en *-és*, malgrat que s'escriuen amb grafies diferents.

Molts valencians coneixem la cançoneta popular següent:

Ja plora el xic
perquè diu que li han furtrat
la trompa i fil
que son pare li ha comprat.
Torna-li la trompa al xic
que li costa dos diners,
que li l'ha comprada son pare
i sa mare no en sap res.

Tots sabem que “comprada” es pronuncia ‘comprà’ i que “no en sap” es pronuncia ‘no’n sap’. Eixa és la pronúncia popular valenciana i la que fa que la lletra i la música encaixen. Si ens encabotem en fer una pronúncia ortografista, no es pot cantar la cançó. De la mateixa manera “diners” s’ha de pronunciar ‘dinés’ a fi que rime amb “res”.

Pel que fa al text de la cançó cal aclarir que *diner* és el nom d’una moneda antiga que ja s’emprava en l’època de l’Imperi Romà i que es va continuar usant en temps posteriors. La lletra de la cançó diu “que li costa dos diners”, no “que li costa molts diners”, com diuen alguns. També cal aclarir que s’ha de dir “que li l’ha comprada son pare” (“comprada” pronunciat ‘comprà’) i no “que li l’ha comprat son pare”. La paraula *trompa* és femenina i cal fer la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona com l’hem feta sempre els valencians i com continuem fent-la la immensa majoria de nosaltres. I també s’ha de deixar ben clar que cal dir “i sa mare no en sap res” que significa que no sap que el pare li havia comprat la trompa al xic, és a dir, que no sap res d’una cosa concreta i determinada a la qual ens referim. Si diem “i sa mare no sap res” el que diem és que sa mare no sap res de res, que és una ignorant total, completa i absoluta i que, molt probablement, no sap ni parlar, la pobreta.

Pel que fa a la paraula *socors*, tots els valencians que tenen alguna ermita, santuari, convent o església dedicats a la Mare de Déu dels Socors saben molt bé que es pronuncia ‘socós’.

La paraula *dimarts* deriva del sintagma nominal llatí clàssic *die(m) Martis* que significa ‘el dia de Mart’. La pronúncia tradicional valenciana d’aquest vocable és ‘dimats’. La pronúncia ‘dimatx’, amb la *s* palatalitzada, molt popular en alguns llocs, cal evitar-la. La pronúncia ‘dimars’, àmpliament usada a Catalunya, és aliena als parlars valencians. Cal aclarir que el substantiu *dimarts* és invariable pel que fa al nombre gramatical, és a dir, el plural de *dimarts* és també *dimarts*. El plural *dimartsos* (pronunciat ‘dimatsos’ o ‘dimatxos’) que pot sentir-se en alguns llocs, no s’ha d’emprar mai en la llengua escrita i hem de procurar evitar-lo en la llengua parlada.

La paraula *llavors*, amb el significat de ‘en aquell moment’ vaig tindre la sort de sentir-la de viva veu a alguns alcoians que ja eren persones d’edat molt avançada quan jo era encara molt joenet. La pronúncia genuïna que recorde d’aquests vocables és: la *ll* com a palatal lateral sonora, la *v* com a labiodental fricativa sonora, la *o* doble oberta i la *r* muda. Ara, quan sent alguns valencians que pretenen passar per persones cultes pronunciar el vocable en qüestió amb una *i* consonant aproximant palatal, una *b* bilabial, una *o* tancada i una *r* clarament pronunciada, sempre els dic que val més que diguen *aleshores*.

València, 12 d’abril del 2012

L'ENTRADA DE MOROS DEL 2012 EN CANAL 9

Diumenge 22 d'abril d'enguany vaig seguir la retransmissió que Canal 9 va fer des d'Alcoi de l'entrada de moros. Els comentaris els van fer el locutor Ferran Cano i dues presentadores.

Cal especificar que el valencià dels locutors, completament betacista i bastant ieista, era una barreja ben curiosa de valencià dialectal de les comarques centrals (ús reiterat de gerundis com ara “tinguent”, “caiguent”, i, sobretot, “vegent” que vàrem tindre ocasió de sentir diverses voltes, “distragut”, “pos vinga”, etc.), valencià en conserva –d'eixe que ensenyen en els cursets– (“demà passat” en lloc de “després-demà”, “fem una xicoteta pausa” en lloc de “fem una pausa ben curteta” i, sobretot, l'artificios “bona vesprada” quan els valencians hem dit sempre “bon dia” mentres hi ha hagut llum del dia, siga l'hora que siga) i pseudovalencià castellanitzant (“que barbaritat” en lloc de “quina barbaritat”, “mare, que por” en lloc de “mare, quina por”, “que cavall més impressionant” en lloc de “quin cavall més impressionant”, “me dóna igual” en lloc de “tinc igual”, “com té que ser” en lloc de “com ha de ser”, “ara ho vaig a dir jo” en lloc de “ara ho diré jo”, “és increïble el calor” en lloc de “és increïble la calor”, “revent el calor del públic” en lloc de “revent la calor del públic”, “però dóna igual” en lloc de “però és igual”, etc.).

La reportera Chus Lacort ens va oferir un bon grapat de calcs del castellà i, a més, de tant en tant i sense cap motiu, deia alguna cosa directament en castellà: “mira como bailo”, “no me cambies por ninguna”, etc. Va ser especialment notable l'entrevista que li va fer a un bou. Es va acostar al bou i li fa fer unes quantes preguntes sobre la festa de moros i cristians. I li les va fer ien castellà! El bou no va respondre, així que no sabem si l'animal parlava la llengua de Cervantes, com pensava la reportera. Em va recordar una anècdota molt curiosa que vaig viure en certa ocasió a la ciutat de València. Una anciana passejava acompanyada d'un gosset. La dona caminava i parlava amb ella mateixa. Ho feia amb veu prou alta per a poder sentir-la i entendre-la sense cap problema. La dona parlava valencià. De sobte s'adreçà al gosset i ili parlà en castellà! Em va deixar bocabadat. Ara, quan he vist que Chus Lacort parlava castellà al bou he comprés que, per a algunes persones, els animals parlen castellà. A mi no m'hauria passat pel cap mai de la vida pensar que algunes persones consideraren que el castellà és llengua d'animals però, evidentment, cadascú te les seues idees. Sobre açò no diré res.

Una de les locutores, referint-se a una de les peces musicals que sentíem en l'entrada, va dir “està compostat pensant en la seua dona, Isabel”. Les peces musicals no es “composen”, es “componen”. No li faria gens de mal consultar el diccionari.

U dels moments més impactants va ser quan una de les locutores va dir “a veure si tenim sort i vegem l’arc de Llorenç”. Volia dir, evidentment, “i veiem l’arc de sant Martí”, ja que en aquells moments plovia. Sublim. Insuperable.

Sobre l’ús desastrós de la partícula pronomino-adverbial *en* m’estime més no fer cap comentari perquè és perdre el temps miserablement.

El més lamentable de tot va ser la gran quantitat de *ee* i de *oo* tòniques que haurien d’haver pronunciat doble obertes, com fem tots els valencians, i varen pronunciar tancades o quasi tancades: “entrada móra”, “canal nóu”, “Alcói”, etc.

València, 25 d’abril del 2012

NOTA: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

UNA ERRADA DE FABRA: LA DEFINICIÓ DEL VERB *EIXAMORAR*

En el programa *Trau la llengua* emés per Canal 9 dijous 5 de maig del 2011 varen afirmar: “diem que una cosa està eixamorada quan està eixuta”. M’afanye a dir que aquesta afirmació és completament falsa. *Eixamorar* no és en absolut equivalent a *eixugar*. I menys equivalent encara –em prenc la llibertat d’afegir-ho– a *secar* (o *assecar*, amb una *a* protètica). El verb *eixugar* s’usa per a expressar el concepte d’eliminar per complet el líquid (generalment aigua) que cobrix superficialment alguna cosa, bé torcant-la amb un pedaç, un drap o un paper, bé fent que el líquid citat s’evapore per mitjà de la calor. El verb *secar* (o *assecar*) s’empra quan volem expressar el concepte d’eliminar, totalment o parcialment, l’aigua que forma part de l’estructura d’alguna cosa, és a dir, l’aigua constituent de la matèria de què està formada la dita cosa. El verb *eixamorar* s’utilitza per a expressar el concepte d’eliminar parcialment –mai totalment– el líquid (generalment aigua) que cobrix superficialment alguna cosa. És a dir, *eixamorar* significa ‘eixugar a mitges’, no eixugar per complet. *Eixugar*, *secar* (o *assecar*) i *eixamorar* són, doncs, tres verbs amb significats diferents. I la mateixa diferència hi ha entre els seus participis –que també actuen com a adjectius– *eixut*, *sec* i *eixamorat*. Una cosa *eixuta* és la que ha perdut completament la humitat que la cobria, una cosa *seca* és la que ha perdut totalment o parcialment la seua aigua constituent i una cosa *eixamorada* és la que ha perdut només parcialment l’aigua que la cobria, però encara està humida d’una manera apreciable. En una cosa eixamorada, la poca humitat superficial que conserva és clarament perceptible al tacte. La roba eixamorada no és roba banyada, però encara no és roba eixuta perquè encara està humida (però no banyada). En les comarques valencianes septentrionals, una cosa eixamorada és una cosa que ha començat a assecar-se però que encara està tendra, per això parlen de llonganisses eixamorades.

Els llauradors, antigament, –no sé si encara ho fan– quan segaven l’herba, feien garbes i les deixaven amuntades en un lloc adient a fi que perderen part de la humitat que les cobria. Quan l’herba ja estava eixamorada, giraven les garbes i deixaven que l’herba s’eixamorara per l’altre costat. En eixe moment ja estava en condicions de donar-la als animals. L’herba estava eixamorada perquè la humitat era perceptible al tacte, era apreciable. Si haguera estat eixuta, la humitat no s’hauria notat gens. I, evidentment, no estava seca. L’herba seca és una cosa completament diferent, tots ho sabem molt bé.

¿Per quin motiu en el programa *Trau la llengua* varen fer eixa afirmació falsa? La resposta és molt senzilla: perquè els redactors del programa no saben què significa

eixamorar. Eixe verb els resulta estrany, no pertany a la seua llengua habitual i, aleshores, el que varen fer és consultar el diccionari. I el diccionari diu que *eixamorar* significa *eixugar*. Així apareix en el *Diccionari valencià*, en el DIEC i en molts altres diccionaris. ¿Per quin motiu els diccionaris donen una definició falsa del verb *eixamorar*? Doncs perquè en el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra ho definix d'eixa manera. I com que els que redacten diccionaris, en lloc d'investigar, es limiten a copiar el que va escriure Fabra, doncs així van les coses. En el cas que ens ocupa, malauradament, Fabra va escriure una definició equivocada. És evident que Pompeu Fabra no sabia el significat del verb *eixamorar*. En la primera edició del *Diccionari general de la llengua catalana* (Barcelona, 1932) el va definir com «Fornir (una cosa) de la humitat que la fa suau, tova.». Eixa definició correspon a una segona accepció del verb *eixamorar* que s'usa únicament en una part de Mallorca. En la segona edició –i posteriors– va escriure: «Eixugar, llevar la humitat (d'alguna cosa)». I va posar com a exemple la frase següent: «Cal eixamorar l'herba dallada abans d'empilar-la». La definició de la segona edició s'acosta molt més al significat general i etimològic del verb *eixamorar*, però és incorrecta perquè *eixamorar* no és *eixugar*. L'hauria encertada completament si en lloc d'escriure *eixugar* haguera escrit *eixugar parcialment*.

Joan Coromines, en l'entrada *eixamorar* del seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (III, 240a2) escriu:

«L'any 1926 havent estat atrapat per una maltempada pirinenca entre Castellar de N'Hug i Mogrony vaig aixoplugar-me xop a Mataplana, el mas d'antigues i il·lustres tradicions, posant part de la roba vora una llar abrاندada: com que no m'hi podia quedar a fer nit, la mestressa, palpant les meves bandes penjades en uns cremalls, em deia al cap d'una estona “Bé s'han **eixamorat** prou”: ben cert encara eren humides però la dona devia invitar-me a tornar-me a calçar i seguir muntanya avall fins a algun poble.»

Actualment, el verb *eixamorar* no s'empra molt, però encara és viu, encara hi han persones –sobretot d'edat avançada– que el coneixen i l'usen en la seua parla quotidiana, com jo mateix, sense anar més lluny. Si ens molestem en anar a Alcoi i preguntem a ames de casa de certa edat per quin motiu arpleguen la roba de l'estenedor quan encara no està eixuta del tot, ens respondran que si la roba està eixamorada es planxa millor (açò és vàlid només per a les fibres naturals, per a les artificials és indiferent). Si anem a Onda i li preguntem a un terrisser per què deixa els objectes de terrissa en un lloc adient durant cert temps abans de coure'ls al forn, ens dirà que si les peces estan eixamorades no hi ha tant de perill que es trenquen quan es fiquen al forn com el que hi hauria si estigueren banyades, que és com estan quan les aca-

ben de fer. Si ens acostem a la Vall d'Uixó i preguntem a les ames de casa per què pengen els rastres de llonganisses i de botifarres en un lloc airejat quan les compren, ens diran que ho fan a fi que perden part de l'aigua que tenen quan estan acabades de fer, ja que l'embotit eixamorat no es florix tan fàcilment com el tendre. Si anem a Otos (la Vall d'Albaida) o a Albalat de la Ribera (la Ribera Baixa) sentirem com els obrers de vila diuen que l'algeps amb el qual han obrat fa poc una paret o un barandat està eixamorat quan encara no està eixut del tot. Està encara humit, però no tan banyat com quan el varen pastar.

Quan preguntem les coses a les persones que les saben, obtenim respostes adients, ens informem adequadament i no clavem el cullerot.

València, 14 de novembre del 2012

NOTA 1: El text d'aquest article el vaig incorporar a l'entrada *eixamorar* del llibre *El valencià de sempre* (Edicions Bromera, Alzira, 2015).

NOTA 2: Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig tindre la satisfacció de veure que la primera accepció de l'entrada *eixamorar* és: *v. tr. i pron.* Eliminar parcialment la humitat (d'alguna cosa). *Deixa que el sol eixamore els llençols. La terra s'eixamorarà en pocs dies.*

NOTA 3: Canal 9 va ser un canal de la Televisió Valenciana (TVV), pertanyent al grup Radiotelevisió Valenciana (RTVV), empresa de la Generalitat Valenciana. Va començar les seues emissions en proves el dissabte 2 de setembre de 1989 i va tancar el divendres 29 de novembre del 2013.

¿IAIO I IAIA O AVI I ÀVIA?

Per a denominar el pare o la mare, tant del pare com de la mare d'una persona, la nostra llengua té les paraules *avi* i *àvia*. La paraula *àvia* és exactament la paraula llatina *AVIA*, femení de *AVUS*, del mateix significat. La paraula *avi* és un masculí analògic format a partir d'*àvia*, molt probablement perquè els infants coneixen i criden primer l'*àvia* que no l'*avi*.

Els xiquets xicorrotius, quan comencen a parlar i no són capaços de pronunciar correctament les paraules que els diuen les persones adultes perquè, per a la seua mentalitat infantil són massa llargues o massa complicades, creen un llenguatge propi en el qual les paraules de la llengua que aprenen són substituïdes per vocables infantils elaborats repetint la primera o la darrera síl·laba de la paraula en qüestió. Així, repetint la primera síl·laba, de *pare* fan *papa*, de *mare*, *mama*, de *pixar*, *pipi*, de *cagar*, *caca*, de *nonir* (variant formal de *dormir* que usen els adults quan s'adrecen als xiquets), *nono*, de *biberó*, *bibi*, etc. Però en alguns casos la paraula infantil es forma repetint la darrera síl·laba, com quan de *germaneta* fan *tata*. D'eixa manera és com els xiquets que encara no saben parlar han creat la paraula *iaia*, repetint el final de la paraula *àvia*. La paraula *iaio* és un masculí analògic format a partir del femení *iaia*. Joan Coromines en el seu DECat (I, 516b15) diu: “[...] però més estesa, és la forma *iaia* del llenguatge infantil del català central, occidental, etc. (també val., eiv. i men., segons AlcM); [...]” I en el mateix DECat (IV, 875a11) diu: “En el Continent la variant afectiva *iaio*, *iaia*, resta pertot, si fa no fa, com a terme de parentiu, especialment en el llenguatge infantil o acriaturat [...]”

¿Què pensariem d'un adult que, en el seu llenguatge quotidià diguera habitualment *papa*, *mama*, *pipi*, *caca*, *nono*, *bibi*, *tata*, etc.? ¿I què hem de pensar, doncs, dels adults que usen *iaio* i *iaia* en lloc d'usar *avi* i *àvia*, paraules patrimonials de la nostra llengua heretades del llatí i quasi idèntiques a les que empraven els antics romans fa més dos mil·lennis? No sembla molt adequat que les persones adultes usen un llenguatge infantiloide i acriaturat en contextos formals. Considere que seria molt convenient que reflexionàrem sobre aquesta qüestió.

València, 22 de novembre del 2012

UN DIA TAL DEL MES TAL DE L'ANY TAL

Quant sent que algú diu, per exemple, “un catorze de febrer del 2006”, li amolle (no puc evitar-ho): “sí, un dels quaranta o cinquanta catorzes de febrer que varen haver eixe any”. ¿Com pot una persona dir una cosa tan absurda com eixa i quedar-se tan tranquil·la? Es pot dir, això sí, “un catorze de febrer”, sense especificar l'any. Això és totalment correcte, perquè catorzes de febrer n'hi han hagut moltíssims al llarg de la història de la humanitat i confie que n'hi hauran encara moltíssims més. Per tant, en eixe cas, és correcte l'ús de l'article indefinit *un*. Però si especifiquem que el catorze de febrer és d'un any concret, en eixe cas hem d'emprar l'article definit *el*, perquè estem parlant d'un dia concret i determinat, perfectament definit.

No sé d'on ha vingut eixa moda absurda ni sé a quantes llengües afecta, però sé que a la nostra no li fa cap bé. Cal parlar amb precisió i amb propietat, no de qualsevol manera.

Recorde que en certa ocasió li vaig explicar a un amic que la construcció en qüestió —que ell usava a orri, a tota hora i en qualsevol circumstància— és una incongruència i una incorrecció i en va respondre que ja ho sabia, però que és una llicència poètica. ¿Poètica? Li vaig preguntar: “¿quants poemes has escrit tu?” I em va respondre: “no cap”. I després li vaig preguntar: “¿i quants n'has llegit tu, de poemes, en la teua vida?”. I em va contestar: “aquell de *diez cañones por banda* que hi havia en el llibre de literatura”. Em vaig estimar més canviar de tema.

València, 14 de desembre del 2012

DEGENERACIÓ LINGÜÍSTICA

“Em refereixo a la degradació alarmant de totes les seves estructures, fonètiques, sintàctiques, fraseològiques, lèxiques; al fet que sigui una llengua de per riure [...], una llengua subordinada”

(Discurs de Joan Solà al Parlament de Catalunya l'11 de juliol del 2009)

¿Degeneren les llengües? Hui en dia sí que degeneren. I molt. I les que, com la nostra, estan en una situació de feblesa manifesta, encara degeneren més i ho fan, per a desgràcia nostra, molt més ràpidament que les que tenen una posició més sòlida, més forta, més segura. Tots hem sentit dir moltes voltes allò de “les llengües no degeneren, les llengües evolucionen”. Això, que ha sigut veritat al llarg de la història de la humanitat fins fa poc més de mig segle, ara ja no és pas veritat. Ara sí que degeneren les llengües. I tant que degeneren.

Evolucionar és canviar gradualment, mudar de manera lenta, continuada. Els canvis que es produïxen en una evolució no són, per regla general, ni bons ni roïns, no tenen connotacions positives ni negatives. Són únicament i exclusivament canvis, només canvis i res més que canvis. A més, com que són molt lents, el canvis evolutius no arriben a notar-se en períodes relativament curts i, per tant, una persona difícilment arribarà a apreciar cap canvi evolutiu –lingüístic o de qualsevol altre tipus– al llarg de la seua vida. Els canvis es noten al cap de molts anys i, en no pocs casos, d'alguns segles. Degenerar, al contrari, implica sempre evolucionar a pitjor, mudar-se en més roïn. La degeneració sempre té connotacions negatives, sempre implica empitjorament, degradació, descomposició, desfiguració, deformació, deturpació, corrupció, perversió. Degenerar significa canviar a pitjor, perdre les qualitats que es consideren pròpies d'alguna cosa, que la caracteritzen i la diferencien de la resta. A més, les evolucions sempre són lentes, molt lentes. Les degeneracions, en canvi, solen ser ràpides. En alguns casos, malauradament, són rapidíssimes.

Totes les llengües les han fetes els seus parlants al llarg de segles i segles de parlar-les. Contínuament s'han produït canvis i més canvis i la manera de parlar ha anant mudant, evolucionant. Però això, els parlants, ho han fet sempre de manera inconscient, involuntària. El poble a poc a poc ha anat modelant la llengua i ha creat les lleis que la regixen, lleis que, posteriorment, els gramàtics han estudiat i han codificat. Però els gramàtics no han creat la llengua, no se l'han inventada, només l'han estudiada, l'han analitzada, l'han descrita i l'han exposada. I l'han codificada, és a dir, han elaborat una normativa lingüística. I eixa normativa l'han elaborada, com no

podia ser d'altra manera, per inducció, és a dir, partint de l'ús real de la llengua, i no per deducció, partint d'un ús hipotètic ideal però no real.

Però les lleis que fan que parlem la llengua d'una manera determinada han nascut del poble i els que tenien el poder que dona la intel·ligència, els coneixements, els diners o la força –els intel·lectuals, els savis, els reis, els nobles, els grans propietaris, els banquers, el clero, els militars, etc.– sempre han parlat com parlava el poble. Les lleis lingüístiques internes –digueu-ne regles o normes si us fa més feliços– que contenia implícitament una llengua i que, per tant, emanaven del poble, les acceptaven els poderosos i les feien seues. La llengua sempre ha fluït de baix cap amunt, del poble cap als poderosos, cap als intel·lectuals, cap als estudiosos, cap als il·lustrats, cap als dirigents, d'una manera completament lliure i democràtica. Mai ha sigut al revés. Però eixa democràcia de fluir la llengua de baix cap amunt que ha imperat durant molts segles, actualment s'ha tornat tirania que la fa anar de dalt cap a avall. Ara són els mitjans de comunicació –la televisió, la ràdio, la premsa (escrita o digital), el cinema, internet, etc.– els que potencien –i a voltes fins i tot s'inventen– determinades paraules, expressions, exclamacions, construccions gramaticals, etc, i el poble, per mimetisme, les fa seues. Actualment els mitjans de comunicació tenen una influència sobre la llengua que parla la gent que és molt superior a la que té el sistema educatiu. I les persones que són responsables d'eixos mitjans de comunicació així com les que hi comparéixen, hi parlen i hi escriuen –periodistes, presentadors de televisió, locutors de ràdio, guionistes, actors, esportistes, polítics, cantants, famosos, etc.–, en molts casos, en saben ben poc de llengua i la supèrbia i la ignorància que tenen fa que no es molesten en assessorar-se, en preguntar als que sí que en saben, i així es popularitzen paraules, expressions i construccions que desplacen i arraconen les que ens hem transmés de generació en generació des de fa segles i segles. D'eixa manera la llengua es desfigura, s'emprobiga, es mistifica, s'adultera i es deforma. Es convertix en una llengua degradada, deturpada, falsificada. Això és una degeneració en tota regla, malgrat que sempre hi haurà qui dirà que és una evolució, que les llengües evolucionen i que cal respectar la manera de parlar que s'usa en qualsevol moment, fins i tot si es donara el cas que tots acabarem parlant com si fórem cavernícoles prehistòrics.

Eixe problema el patixen, en major o menor grau, totes les llengües, però la nostra, per la seua situació de llengua minoritzada, el patix amb molta més intensitat. No faré cap relació de la quantitat tan immensa d'incorreccions, deformacions, errors, barbarismes –i, fins i tot, m'atreviria a dir barbaritats– que he observat al llarg dels darrers anys –i que, malauradament, continue observant cada dia– en el valencià parlat i escrit en els mitjans de comunicació i que, per a desgràcia nostra i de la nos-

tra llengua, han estat assumits per una bona part dels valencianoparlants, especialment els més jòvens, i que, en no pocs casos, han penetrat en l'escola i fins i tot en la universitat i en les obres literàries. La llista seria massa llarga i massa depriment.

Observeu una cosa ben curiosa. Si algú es preocupa per la bona qualitat de l'aire que respirem, de l'aigua que bevem i dels aliments que mengem, tothom pensarà que és una persona responsable que es preocupa per la salut dels éssers humans. Si una persona és respectuosa amb els animals i amb les plantes, si vol que es conserven els boscs verges, si fa tot el possible per defendre la natura, tothom pensarà que és una persona sensible, amb consciència ecològica, que es preocupa per conservar el nostra planeta en les millors condicions possibles a fi que siga habitable i agradable a les generacions futures. Si algú es preocupa per conservar el patrimoni tant històric com artístic de la seua ciutat o del seu país, si vol que les obres d'art es conserven intactes i que els monuments es restauren, tothom pensarà que és un amant de l'art, de la cultura, de la història i de la seua terra. Ara bé, si una persona es preocupa per conservar la seua llengua tan intacta com siga possible, si lluita per evitar canvis negatius que la deformen i li facen perdre la seua fesomia, de seguida li diran despectivament que és un purista i el ridiculitzaran dient que pretén que les generacions jòvens parlen com parlaven els avis i que en aquesta vida tot canvia i que les llengües també canvien i que cal adaptar-se als temps nous. El criticaran, es burlaran d'ell i el desqualificaran. Ja és curiosa aquesta asimetria, ja.

Jo considere que lluitar per defendre la conservació, la puresa i la inalterabilitat de la meua llengua és tan noble i tan digne com lluitar per defendre la conservació, la puresa i la inalterabilitat de la natura, de la salut de les persones, de les obres d'art o de qualsevol altra cosa. I mentres puga, continuaré fent-ho.

València, 27 de desembre del 2012

¿CARDAR EN VALENCIÀ?

Hui, divendres 4 de gener del 2013, fullejant la premsa digital –o, si us agrada més, electrònica, cibèrnetica o com vulgueu dir-ne de la que es llig en internet– he trobat en el sumari d'El Punt Avui un article de Lloris Picó titulat *Cardar en valencià*. El títol ha despertat la meua curiositat, l'he obert de seguida i l'he llegit. He d'explicar que jo vaig nàixer l'any 1942 a Alcoi, ciutat a on la indústria tèxtil he tingut durant molts anys –i encara té– una importància notable. A la meua ciutat natal, el verb *cardar* té dos significats, el literal (passar la carda a determinades fibres tèxtils) i el popular (pegar a algú una sèrie de cops amb la mà, amb un bastó, amb una corretja, etc.). Hi ha una cançoneta popular alcoiana de finals del segle XIX que diu:

Maria la Xirivia,
trencadora de setrills,
sa mare la va cardar
davant de tots els fadrins.

En el meu valencià d'Alcoi heretat per tradició familiar el verb *cardar* té, doncs, el significat popular de pegar una palissa, fer blau de llenya, estovar a base de bé, fer de color de gaiato. Com sé que Lloris Picó, l'autora de l'article en qüestió, és d'Ibi –població que no es troba gaire lluny d'Alcoi–, he pensat que la cosa aniria de calfar el cul a un xiquet a base de bateculs (els molt puristes, llegiu “baticuls”, feu el favor) o alguna cosa semblant. Però quan he llegit l'article m'he adonat que el significat que l'autora dóna al verb *cardar* no és l'alcoià, és 'tenir coit' que, segons el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, es diu només a l'Empordà i a Mallorca. Per a expressar la idea de 'tindre relacions sexuals' els alcoians hem usat sempre el tradicional *boixar*, el conegudíssim i popularíssim *fer-ho* o el vulgar *fotre*. També s'ha dit molt –en llenguatge d'hòmens, és clar– *mullar el xurro* o *mullar el bescuitet* (bescuitet de llengüeta, s'entén). Em fa l'efecte que aquestes denominacions alcoianes han sigut –i continuen sent– molt conegudes per la immensa majoria de valencians. ¿De veritat que ens cal als valencians usar paraules de l'Empordà per a expressar la idea de 'tindre coit'? Clar, que si l'alternativa és emprar el verb castellà *follar* –que en la nostra llengua té un altre significat–, a l'Empordà me'n torne.

València, 4 de gener del 2013

UNA ERRADA DE JOAN COROMINES: LA DEFINICIÓ DE QUADRINYOLA

Joan Coromines, en l'entrada *teuladí* del seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (VIII, 471b33) ens informa que en el Segrià Mitjà donen el nom de *teuladina* als ocells del gènere *Motacilla*. I, inexplicablement, tot seguit escriu:

«I no és estrany que dugui el mateix nom que el *teuladí* [Coromines es referix a la cueta o cuereta, és a dir, als ocells del gènere *Motacilla*], per la semblança que hi constata Orellana: “*quadrinyola*: és poc més gran qu'un *teuladí*, les cames verdes, més llargues qu'el *teuladí*, redoneta la cua: son color entre negre y pardo; cria en l'Albufera, entre maig y juny; y sols fa una cria, en la cual ne trau de quatre a cinc.” (*Cat. d els Pardals de l'Albufera*, 1795, p. 14).

»Aquesta informació d'Orellana ens duu a posar ací un apèndix sobre l'origen d'aqueix mot *quadrinyola*. Com tots els noms de la cuereta i de forces altres ocells, deu ser un derivat de CAUDA/CODA, i també mossàrab, amb la conservació de la –D– allà normal i forçosa, però amb repercussió de líquida *codrinyola* > *quadrinyola* (com CORTE ROTUNDA > *Quatretonda*, CORTE MEDIANA > *Quatremitjana*, *Quartijo*, *Quallaico*, etc., E. T. C. II, 142-151); potser *CODINEA O *CODANEA + -OLA.»

Fins ací el que escriu Coromines.

La *quadrinyola* és l'ocell de la família dels ràl·lids que rep el nom científic de *Porzana parva*. En el mascle, el plomatge de les parts superiors és de color terrós olivaci i el de les parts inferiors, gris blavós fosc. La femella té el plomatge dorsal més clar que el del mascle, l'abdominal de tons ocracis i el de la gola blanquinós. Els dos sexes tenen el bec verd amb la base vermella, la cua molt curta i redoneta i les potes verdes. Fa uns 19 centímetres de llargada. Fa una sola posta, entre maig i juny, de la qual pot traure de 4 a 8 pollets. Passa l'estiu a l'Albufera de València i cap al final d'agost o començament de setembre emigra a terres africanes, per a tornar l'any vinent pel mes d'abril. Fa el niu entre la vegetació del llac i no es deixa veure amb facilitat.

Les paraules *quadrinyola*, *esquadrinyola* i *picardó* han sigut els noms que tradicionalment han donat els habitants de la rodalia del llac a l'ocell que he descrit, però a hores d'ara els dos primers em sembla que ja no els coneix ningú, perquè vaig preguntar a diverses persones de Silla, Catarroja, Massanassa, Sollana, Sueca i el Palmar, algunes d'edat molt avançada, i tothom em va dir que no els havia sentits mai.

La *quadrinyola* ha fet el niu a l'Albufera des de sempre, encara que a hores d'ara ja no se'n veuen. Potser ha canviat els hàbits de nidificació. Tanmateix, hem de tindre en compte que la nostra llacuna és un dels poquíssims llocs de la península Ibèrica

en què l'ocell en qüestió ha fet el niu, ja que l'àrea habitual de nidificació i estiuada de l'espècie està situada al nord dels Pirineus.

La paraula *quadrinyola* és una afèresi del mot *esquadrinyola* i aquest és una derivació del verb *esquadrinyar*, que és la variant formal del verb *escodrinnyar* que habitualment usem els valencians, pel costum que té aquest animal, quan camina per les vores dels carritxars buscant aliment, de girar el cap a un costat i a l'altre, com si ho escodrinnyara tot. En realitat el que fa és mirar de trobar insectes i cuquets per a menjar.

Observem que Joan Coromines en el seu DECat diu que en el Segrià Mitjà donen el nom de *teuladina* als ocells del gènere *Motacilla* i, tot seguit, perquè Marc Antoni d'Orellana, en el seu llibre *Catàlogo i descripció d'els pardals de l'Albufera de Valencia* diu que la *quadrinyola* «és poc més gran qu'un teuladí», considera –sense cap fonament– que la *cueta* o *cuereta* (gènere *Motacilla*) i la *quadrinyola* són el mateix ocell. La veritat és que no tan sols no són la mateixa espècie sinó que, damunt, no s'assemblen en res. La *cueta* té una cua molt llarga que mou contínuament cap amunt i cap avall mentre que la *quadrinyola* té una cua molt curta i redoneta. Quasi no té cua. Les consideracions de Coromines per a explicar el nom *quadrinyola* com un derivat del llatí CAUDA/CODA no tenen cap justificació.

València, 6 de febrer del 2013

NOTA 1: Vegeu l'entrada *quadrinyola* del llibre *El valencià de sempre*.

NOTA 2: Les paraules de Marc Antoni d'Orellana que cita Joan Coromines pertanyen al llibre *Catàlogo i descripció d'els pardals de l'Albufera de Valencia* (València, 1795)

UNA ERRADA DE JOAN COROMINES: LA DEFINICIÓ DE *PENELLA*

Una *penella*, a Alcoi, és un terreny escabrós més aïna menut i accidentat que està situat en una zona apartada de la població, en la serra. Les penelles s'han fet servir tradicionalment per a usos agrícoles, motiu pel qual sempre s'han abancalat i, donades les característiques dels terrenys, els bancals sempre han estat situats a diferents nivells, els uns més amunt i els altres més avall, amb caminets per a poder anar dels uns als altres. En les penelles sempre s'han plantat cultius de secà que els cal poca atenció i poca aigua com ara oliveres, garroferes, figueres, etc. En moltes penelles hi han també pins i carrasques.

Una penella, per regla general, és d'un amo, però també pot ser de diversos amos. Dos germans, per exemple, poden heretar la penella dels pares i conservar-la compartida tota la vida.

En una penella s'hi poden fer construccions o no. Tradicionalment s'ha fet només una caseta molt menudeta per a guardar les eines agrícoles i poder-se arrecerar en cas de necessitat i, en alguns casos, un pou. També hi ha qui s'ha fet una caseta per a estiuejar, caseta que pot ser xicoteta o gran. Hi ha, fins i tot, qui s'ha fet una casa de camp bastant gran amb piscina i garatge. Però una penella no és ni ha sigut mai cap tipus de construcció, una penella és un terreny.

La paraula *penella* deriva del llatí *PENA* que significa 'penya'. El nom és molt adequat, perquè el terreny d'una penella sempre és escabrós, accidentat, irregular, desnivellat. No és mai un terreny pla.

Joan Coromines en el seu DECat (VI, 422b16) diu: «+*Penella* m'explicaren a Alcoi que és una caseta campestre més petita que un *riurau* (1962). Com que no ens vega d'entrar-hi a fons, i de tota manera no s'hi veu fàcil enllaç semàntic amb *pena* (= *PENYA*), anotem com una mera possibilitat que surti d'un mossarab *kapänella* = cat. *cabanella* (de *CAPANNA*) amb falsa anàlisi com *ca* (<*casa*) *penella*.»

És evident que Joan Coromines va tindre la mala sort de trobar-se a Alcoi un informant inadequat. Com que hi ha qui s'ha comprat una penella amb l'única finalitat de fer-se una caseta per a passar l'estiu o per a anar-hi alguns caps de setmana, dir "me'n vaig a la penella" (al terreny) ha acabat entenent-se com "me'n vaig a la caseta". És una qüestió d'identificació del contingut amb el continent. Anomenar penella a la caseta que ha sigut construïda en una penella és com anomenar paella, olla o cassola a la menja que s'elabora emprant una paella, una olla o una cassola.

El poeta alcoià Joan Valls Jordà, que era un urbanita o, com ell mateix s'autodefinia, un eremita urbà, també va ser víctima d'eixa confusió.

En la *Cançó de Serafí* que va publicar en el periòdic d'Alcoi *Ciudad* el dimarts 1 de setembre de 1970 titulada *Frase feta*, que també podem trobar en el llibre *Cent serafins* (pàg. 88), llegim:

«Si no es manté el grau degut
i la tarifa s'esmola,
el perol i la cassola
baixaran de contingut.
I eixe anhel d'ancianitat
que és comprar-se una **penella**,
del programa s'ha borrat,
i amb tanta calamitat
no ens vorem cera en l'orella.»

I en la *Cançó de Serafí* que va publicar en el periòdic *Ciudad* el dimarts 31 d'agost de 1971 titulada *Cobles d'estiu*, que també podem trobar en el llibre *Cent serafins* (pàg. 104), trobem:

«“Si de verdad tú me quieres,
me has de comprar un chalet”.
iNi una **penella** en goteres
perquè ja m'has deixat net!»

Recorde que, quan en el seu moment li vaig llegir aquests versets festius de Joan Valls a la meua dona, va preguntar tota estranyada: “¿Una penella en goteres?”. No tots els alcoians tenen clar que una penella pugua ser una caseta. La qüestió és que n'hi han molts –pense que actualment la majoria– que tampoc tenen gens clar que siga un terreny.

Joan Coromines en l'*Onomasticon Cataloniae* (VI, 194a47), en l'entrada PENA, diu: «*DERIV.* Dim. *Penella*. Munt. i molí te. Pobla de Lillet a la dr. del Llobregat (C. A. Torras Berg. 99, 101), *Ipsa Penela* 1096, Perles de Baix (Organyà. *BABL* VII, 543). *Penella* (Valldellou, Llitera, a. 1554: *Bi.Esc. Rbg.*, 118). Sengles *Penella* a Vilafamés, Lluçena i Beniparrell. Caseta de P. A Torrent, te.Val. (xxx, 139.16)»

Com veiem, Joan Coromines, en l'*Onomasticon Cataloniae*, sí que ens diu clarament que la paraula *penella* és un diminutiu de *pena*. Les elucubracions que fa en el seu DECat sobre un possible mossàrab *kapänella* no tenen fonament.

València, 1 de març del 2013

NOTA 1: El text d'aquest article el vaig incorporar a l'entrada *penella* dels meus llibres *El valencià de sempre* (Edicions Bromera, Alzira, 2015) i *El borum i els gospins* (Ajuntament d'Alcoi, Alcoi, 2017).

NOTA 2: El *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL no arreplega la paraula *penella*.

¿ERRA QUE ERRA?

Un diumenge de matí llegia jo tranquil·lament un article en un diari digital i, de sobte, per sorpresa, a la traïdoria, em va impactar en el cervell de manera contundent l'expressió “erra que erra”. Em vaig quedar desconcertat, mig atalbat –i atabalat, també–, com si m'hagueren colpejat el cap amb una massa. Qui havia escrit l'article volia expressar la idea que una persona determinada feia repetidament una cosa concreta de manera obstinada, amb un entestament tan fort que podia arribar a l'obcecació. I no va tindre millor idea que escriure “erra que erra”, que és la pseudoadaptació a la nostra llengua de l'expressió castellana “erre que erre”.

Si cerquem “erre que erre” en el DRAE –el diccionari de la Real Academia de la Lengua Española– trobem que ens proporciona l'explicació etimològica següent: “De *herre que herre*, quizá acort. del ár. hisp. *hírr úmmak*, la vulva de tu madre, interjección de los arrieros moriscos”. Com veiem, la paraula *erre* de la locució castellana “erre que erre” no té res a veure amb el nom de la lletra *r*.

Per un altre costat, el nom valencià tradicional de la lletra *r* és “er”. I si ens estimem més la denominació més moderna que ens ha arribat a través del castellà, és “erre”. En la *Gramàtica normativa valenciana* de l'AVL trobem les dues denominacions. Els valencians no neutralitzem les *ee* àtones i, per tant, no tenim cap necessitat de falsejar la grafia –ni la pronúncia– del nom castellà de la lletra *r*.

Jo, en el meu valencià d'Alcoi, heretat per tradició oral, per a expressar la idea que algú s'obstina en alguna cosa de manera continuada, sempre he usat locucions com ara *cabut que cabut*, *cabota que cabota* o *tossut que tossut*. Són molt normals i molt corrents. Expressions genuïnes equivalents a l'expressió castellana “erre que erre” en tenim a cabassades, inclosa la catalaníssima i conegudíssima *tretze són tretze*.

Una curiositat una mica malsana m'ha espentat a escriure en el cercador Google “erra que erra” –així, entre cometes– a veure si algú més havia caigut en el parany d'emprar aquesta expressió que no és ni catalana ni castellana ni res de res. He obtingut 5.330 resultats. M'estime més no fer cap comentari, que després em diuen que sóc negatiu i que pegue bonegons a la gent. Estic segur que el lector és prou intel·ligent per a entendre-ho tot a la primera i no li calen explicacions addicionals.

València, 26 d'abril del 2013

NOTA: El 31 de gener del 2019, després de rellegir aquest article, vaig tornar a posar en el cercador Google “erra que erra” i vaig obtindre 10.100 resultats, quasi el doble que sis anys abans.

Després vaig escriure “erra que erra” en el cercador del CIVAL i no vaig obtindre cap resultat; però, tot seguit, vaig posar “erre que erre” i en vaig obtindre onze: 1 de *Rondalla de rondalles*, de Lluís Galiana,

1 del *Coloqui dels politicaris*, anònim de l'any 1790, 1 de *Tombatossals*, de Josep Pascual Tirado, 3 del *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*, de Joaquim Martí Mestre (que inclou el de *Rondalla de rondalles* i el de *Coloqui dels politicaris*) i 5 del *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric*, també de Joaquim Martí Mestre. Els fragments recollits per Joaquim Martí Mestre, igual que els altres fragments, corresponen a texts d'autors valencians anteriors al segle xx. Es veu molt clarament que eixos autors es varen limitar a usar una expressió que coneixien del castellà.

Vaig veure que el *Diccionari normatiu del valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en l'entrada *erre*, ha inclòs l'expressió *erre que erre* que remet a 'obstinadament'. No diu res de la variant castellana original *herre que herre*.

Vaig comprovar que el DIEC, el GDLC i el DCVB no inclouen ni *erra que erra ni erre que erre*. Tampoc Joan Coromines menciona aquestes locucions en el seu DECat.

EL GAT ESTÀ GITAT EN EL FOGUER

Els valencians, per a expressar la idea que alguna cosa encara no està llesta, no està preparada, no únicament no està feta sinó que ni tan sols s'ha començat a amanir el que cal per a fer-la, tenim diverses expressions populars. Les més conegudes i usades són les següents:

1) Estar en bajoqueta.

Expressió emprada per la majoria de valencians, sobretot els de les comarques centrals. En la ciutat de València és usadíssima, fins i tot parlant castellà.

Podem dir, per exemple:

«¿Ja estem tots mudats per a anar a la comunió del xiquet i tu encara estàs en bajoqueta?»

• Aquesta expressió l'usa l'escriptora Maria Beneyto Cuñat en la seua prosa literària i així, en *Els altres fills*, podem llegir:

«—Vinga, alça't, Carles. No faces parlar més. Si no, mira, quan vinga Maria et quedaràs sense contes.

»— Maria? És que vindrà avui Maria?

»Isqué del llit. Se'n va anar en pijama a recórrer la cambra, com si cercara algun objecte misteriós. Semblava no haver-lo trobat i va seure consirós a la catifa.

»— Hala, Carles! No, que la Maria vindrà i tu **estaràs** encara “**en bajoqueta**”.

»El xiquet s'acostà. Deixà que el vestiren, però sempre buscant amb els ulls la difícil troballa.»

El fet que l'autora escriga la locució entre cometes demostra la poca confiança que tenim els valencians en el nostre lèxic tradicional.

• L'ontinyentí Joan Torró Soriano també empra aquesta expressió. En el seu llibre *Pluja a la mar: El somni impossible d'Alessandro Malaspina* escriu:

«Va explicar que els experiments amb hidrogen encara **estaven en bajoqueta** i que, per a un dia tan fred usarien la calor.»

2) Estar en canonets.

Expressió molt usada també en valencià. A Alcoi l'he sentida moltes voltes, és d'us habitual. Fa referència als pardalets que estan encara plens de canonets, que encara no els han eixit les plomes.

3) Estar el gat gitat en el foguer.

Aquesta expressió la conec molt del parlar del meu Alcoi natal. L'he sentida moltíssimes voltes i continue sentint-la, especialment a persones de la meua família i de la família de la meua dona.

La dita, inicialment, només volia dir que el menjar –el dinar, el sopar, etc.– encara no estava fet i ni tan sols s’havia començat a amanir-lo. Tradicionalment, un dinar –o un sopar– s’ha fet normalment guisant aliments al foc i, si el gat estava gitat en el foguer, és evident que el foc encara no s’havia encés i el menjar en qüestió no s’havia ni tan sols començat a fer. Més avant el significat de l’expressió es va ampliar a altres coses que estaven sense començar a fer.

El que no diem els valencians ni hem dit mai és “el més calent és a l’aigüera”, expressió completament desconeguda entre nosaltres de la qual ni tan sols entenem el seu significat. L’expressió, en canvi, és usadíssima a Catalunya. Aquesta locució la trobem en el llibre *Els 100 refranys més populars* de Víctor Pàmies i Jordi Palou, malgrat que no és exactament un refrany, com els mateixos autors expliciten:

«Aquesta expressió, que no mereix potser amb tota propietat el nom de refrany, resumeix, sense necessitar gaires explicacions, que, de tots els preparatius necessaris per a una cosa o un projecte, tot són encara pures idees i no hi ha res a punt: tot està per fer. Indica que una cosa que ja hauria d’estar enllestida encara navega als llimbs i no s’ha ni començat.»

Això de “sense necessitar gaires explicacions”, des del punt de vista d’un valencià, no és pas veritat.

València, 8 de maig del 2013

¿VAIG A ANAR O ANIRÉ?

Actualment, cada volta hi ha més gent que –per influència del castellà, sense cap mena de dubte– utilitza el futur perifràstic, que és el que es forma amb la construcció “anar + a + infinitiu” i que s’acostuma a usar per a expressar accions que es duran a terme en un futur immediat, mentres que el futur simple s’empra per a expressar accions que es duran a terme en un futur llunyà (“a l’estiu aniré al poble”). Açò els valencians ho usem molt bé. El futur perifràstic l’utilitzem només per a expressar accions que s’han de produir immediatament (“vaig a netejar-me les dents”), encara que la nostra manera tradicional de parlar no acostuma a fer ús d’aquesta forma de futur i així és corrent oir expressions com ara “em vist, em pentine i baixe corrents”, “m’allargue a la farmàcia en un bot i torne de seguideta”, etc. El castellà, en canvi, fa ús i abús del futur perifràstic i no sols l’usa per a expressar accions que es duran a terme en un futur immediat (“voy a limpiarme los dientes”, “voy a acercarme a la farmacia en un voleo i vengo en seguida”, etc.) sinó que, cada vegada més, l’empra indegudament per a expressar accions que es duran a terme en un futur llunyà (“al año que viene vamos a ir de vacaciones a Italia”). Un valencià no diria mai de la vida una construcció tan estranya com “l’any que ve vaig a anar-me’n de vacances a Itàlia”, sempre dirà “l’any que ve me n’aniré de vacances a Itàlia”. Eixe abús que fa el castellà del futur perifràstic serà, sense cap mena de dubte, nefast per a eixa llengua, que acabarà perdent per complet l’ús del futur simple. De fet, en el castellà d’Amèrica ja s’ha perdut el futur simple, fins i tot en usos hipotètics. Els valencians no hem d’imitar eixe comportament lingüístic inadequat del castellà i hem de reservar el futur perifràstic només per a referir-nos a accions que s’han de produir immediatament. I encara seria millor si procurarem no usar-lo mai, perquè en valencià ja tenim un passat perifràstic format amb el verb “anar” i per tant si diem “va a anar”, com que es pronuncia exactament igual que “va anar”, qui ho sent no sap si volem dir “anirà” o “anà”. Aquesta confusió es produïx sempre en la tercera persona del singular (perquè la “a” de “va” es fon amb la preposició “a”), i en totes les persones, tant del singular com del plural, en tots els verbs que comencen per “a” i en la major part dels que comencen per “e”. Una llengua és moltes coses, però fonamentalment i per damunt de tot és un instrument que ens servix per a comunicar-nos. Qui parla una llengua no es pot permetre usar paraules o construccions que creen confusió en qui l’escolta. Cada vegada que algú sent “va menjar” o “vaig anar” no s’ha de veure obligat a fer l’esforç mental de saber si qui ho ha dit vol dir “menjà” o “menjarà”, “aní” o “aniré”.

València, 24 de maig del 2013

EL NOM DE LA LLENGUA DELS VALENCIANS

L'entitat de la llengua dels valencians la té claríssima la romanística internacional. La llengua que parlem els valencians és la mateixa que la que es parla a Catalunya, a les Illes Balears, a la Franja aragonesa, a la Catalunya del Nord i a la ciutat de l'Alguer. Això ho saben tots els lingüistes del món i totes les persones cultes.

La qüestió del nom és més complexa i més delicada. El nom d'una llengua pot ser el gentilici del lloc a on eixa llengua va nàixer. Per això el castellà s'anomena castellà, perquè va nàixer a Castella, per això l'anglès s'anomena anglès, perquè va nàixer a Anglaterra i per això l'àrab s'anomena àrab, perquè va nàixer a Aràbia. Però el nom d'una llengua també pot ser el gentilici del territori a on és llengua dominant —encara que se'n parlen d'altres— com és el cas del francès (llengua dominant a França) o l'italià (llengua dominant a Itàlia). Recordem que el castellà també rep el nom d'espanyol (llengua dominant a Espanya). La nostra llengua té una denominació relativa al lloc a on va nàixer i eixe nom és, com tots sabem, *atalà*, perquè va nàixer a Catalunya. A terres valencianes la portaren els conqueridors cristians que vingueren amb el rei Jaume I.

Però, a més, la llengua que parlem els valencians té un nom històric, *valencià*, que és el gentilici del territori a on era la llengua dominant en l'època clàssica (segles xiv i xv), època en la qual el Regne de València excel·lia en poder, riquesa i cultura. Tots sabem que en aquella època, al Regne de València, s'hi parlaven diverses llengües (recordem els musulmans que hi vivien i la immensa quantitat de cristians que arribaren des de llocs molt diversos i molt llunyans), però la llengua oficial, la de la Cancelleria, era la que havien portat els conqueridors cristians procedents majoritàriament de terres catalanes, i els nostres avantpassats l'anomenaren *valencià* perquè era la llengua forta, la llengua dominant al Regne de València. Eixa denominació que li donaren en aquella època és la que hem emprat i continuem emprant els valencians. Qualsevol valencià, siga de Vinaròs, de Petrer, de Benicarló, de Llúria, d'Alcoi, de Torrent, de Monòver, de Silla, d'Elx o de qualsevol altre lloc, us dirà que parla valencià. *Valencià* és la denominació històrica i la denominació popular de la nostra llengua. I és també la denominació estatutària.

Ara bé, els valencians hem anomenat *valencià* únicament i exclusivament a la nostra llengua quan és parlada per valencians. Mai hem dit que parlen *valencià* els que són d'altres zones de la nostra àrea idiomàtica, encara que parlen la mateixa llengua que nosaltres i que, per tant, nosaltres els entenguem perfectament a ells i ells ens entenguen perfectament a nosaltres. Jo considere, per consegüent, que la denomina-

ció hauria de ser *atalà* quan ens volem referir al conjunt de la llengua o a modalitats parlades fora de les terres valencianes i *valencià* quan ens volem referir al subconjunt de parlars valencians. El *valencià*, és a dir, el català parlat pels valencians, té unes característiques lèxiques, fonètiques i de morfologia verbal específiques que li donen personalitat individualitzada i, a més, és la llengua pròpia d'un poble, el poble valencià, que té una història pròpia –ben rica i ben interessant, per cert– i un pes demogràfic i econòmic important.

Alguns diuen que emprar el terme valencià per a anomenar la nostra llengua és la mateixa cosa que si la denominarem ribagorçà, alguerès, rossellonès, eivissenc o xipella. Qui diu això és perquè no sap res del poble valencià ni de la seua història.

València, 12 de juny del 2013

LA CASTELLANITZACIÓ SUBTIL DEL LÈXIC

El fenomen de castellanització subtil del lèxic és el següent:

1) La pressió del castellà fa que deixem de dir una paraula –o una expressió– que ens hem passat de generació en generació des de temps immemorials i la substituïm per una altra paraula –o expressió– castellana que expressa la mateixa idea.

2) La llengua normativa fa que acceptem com a correcta la traducció a la nostra llengua de la unitat lèxica castellana en qüestió.

Vegem-ne un parell de casos a tall d'exemple.

- Recorde que, quan jo era xicotet (anys 40 del segle xx), era d'ús habitual el verb *passar* per a expressar la idea d'anar d'un costat a l'altre d'un carrer. Podíem dir, per exemple: “no passes el carrer sense mirar primer a dreta i esquerra i estar completament segur que no ve cap de cotxe”, “passem corrents ara que no ve ningú”, “no passes la via del tren que és molt perillós”, etc. Com que en castellà és d'ús habitual el verb *cruzar* –em fa l'efecte que habitualment els castellanoparlants diuen molt més “cruzar la calle” que no pas “pasar la calle”– nosaltres ho vàrem copiar i vàrem començar a fer ús del verb ‘crusar’ (amb *s* sonora en els parlars no apitxats). Després varen vindre els normativitzadors i normalitzadors i ens varen dir que no s'havia de dir “crusar el carrer”, que calia dir “creuar el carrer”.

Per al concepte que ens ocupa, també s'han usat moltíssim –i continuen usant-se– els verbs *travessar* i *traspasar*, a més de *passar*. Actualment ja quasi ningú passa, travessa o traspasa un carrer a l'altre costat, ara tothom el creua, cosa que no havíem fet mai de la vida. De fet, el verb *creuar*, en la llengua medieval, ni tan sols existia.

Aquest ús del verb *creuar* en substitució dels tradicionals *passar*, *travessar* i *traspasar* no el trobem documentat en autors valencians fins a darreries del segle xix i no comença a usar-se de manera sistemàtica –i abusiva– fins als anys 60 del segle xx.

- També recorde molt clarament que a la filera de persones, una darrere de l'altra, que esperen el seu torn per a entrar a un espectacle, comprar un producte, eixir d'un lloc a on hi ha molta gent, etc., l'anomenàvem *fila*. Podíem dir, per exemple: “s'ha fet una fila tan llarga que arriba al cantó”, “no te n'ixques de la fila que perdràs la tanda”, etc. Com que el castellà usa, per a aquest concepte, la paraula *cola* nosaltres vàrem canviar *fila* per ‘cola’. Tothom, copiant el castellà, va començar a dir “fer cola”, “guardar cola”, “estar en la cola”, “eixir-se'n de la cola”, etc. Després varen vindre els normativitzadors i normalitzadors i ens varen explicar que la cola és únicament un adhesiu que s'usa per a apegar coses i que a la *fila* de tota la vida li hem de dir *cua*. I ja tenim a tothom fent *cua*, esperant en la *cua*, eixir-se'n de la *cua*, etc.

València, 3 d'octubre del 2013

USOS INADEQUATS DEL VERB DONAR

El valencians tenim locucions formades amb el verb *donar* totalment genuïnes com ara: donar a beure, donar a conèixer, donar a menjar, donar a tastar, donar ajuda, donar consell, donar corda, donar exemple, donar faena, donar fi, donar idees, donar l'absolució, donar l'enhorabona, donar la benvinguda, donar la comunió, donar la mà, donar la raó, donar les gràcies, donar ocasió, donar pas, donar permís, donar què dir, donar quefer, donar raó, donar remei, donar una lliçó o donar una sorpresa. Per desgràcia, actualment, per influència del castellà, acostumem a formar amb el verb *donar* locucions que en valencià s'han fet sempre amb altres verbs. En pose alguns exemples. A l'esquerra pose la locució formada, per influència del castellà, amb *donar*, i a la dreta la forma tradicional valenciana que hem d'intentar conservar i potenciar.

Donar el sol / pegar el sol

Donar ganes de plorar / fer ganes de plorar

Donar goig / fer goig

Donar igual / ser igual, tindre igual

Donar l'esquena / girar l'esquena

Donar la impressió / fer la impressió

Donar la volta (a alguna cosa) / capgirar, posar de cap per avall

Donar la volta al món / fer (o pegar) la volta al món

Donar llàstima / fer llàstima

Donar mitja volta / pegar mitja volta

Donar palmes / fer palmes

Donar por / fer por

Donar un abraç (o una abraçada) / fer (o pegar) un abraç (o una abraçada)

Donar un bes (o una besada) / pegar un bes (o una besada)

Donar un bot / pegar un bot

Donar un xiulit / fer un xiulit, xiular

Donar una galtada / pegar una galtada

Donar una volta (o un passeig, o una passejada) / fer (o pegar) una volta (o un passeig, o una passejada)

Donar-se pressa / afanyar-se

Donar-se un bany / banyar-se, prendre el bany

Algunes expressions, com ara *donar una conferència*, *donar una festa*, *donar un ball*, *donar un dinar*, *donar un recital* o *donar classe*, es poden admetre amb *donar* però és més genuí construir-les amb *fer*.

La locució *donar la llanda* amb el significat de 'importunar algú a algú altre de manera insistent i reiterativa' és un calc del castellà *dar la lata* però està molt arrelada en els parlars valencians. Considere que es pot admetre, però fóra millor usar *incomodar*, *molestar*, *fer la guitza*, *fer la pruna* o *fer la punyeta*. Repertori tradicional, en tenim.

A més de *fer llàstima* també podem dir *fer pena*, però de cap manera –amb eixe significat– *donar pena*. La darrera expressió existeix en valencià i s'ha usat molt i encara s'empra, però té un significat completament diferent. *Donar pena* significa 'impedir o dificultar de fer una cosa determinada' i equival a 'molestar', 'fer nosa'.

València, 8 d'octubre del 2013

¿GUARDAESPATLES O GUARDAESQUENES?

¿Quina paraula és la més adequada per a denominar la persona que es dedica professionalment a protegir la integritat física d'una altra persona evitant que siga víctima de possibles agressions? Eixa paraula ¿és *guardaespatles*? ¿És, tal volta, millor *guardaesquenes*? ¿O potser disposem d'altres paraules més adients?

En el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (DIEC), tant en la primera edició com en la segona, trobem la paraula *guardaespatlles* que té dues accepcions. La primera ens remet a *cobriespatlles* que el DIEC definix com a mocador d'espattes'. La segona accepció és: 'persona que acompanya algú per protegir-lo de possibles agressions'.

Si cerquem la paraula *guardaesपालdas* en el DRAE trobem la definició següent: 'persona que acompanya asiduament a otra con la misión de protegerla'.

No és difícil adonar-se que la segona accepció de la paraula *guardaespatlles* que trobem en el DIEC és una còpia de la definició de *guardaesपालdas* que trobem en el DRAE. I, a més, és una còpia bastant desafortunada per les dues raons que exposaré tot seguit.

La primera raó és que la paraula *espatlla* (*espatla* en els parlars valencians i balears) significa exactament: 'zona de l'esquena dels éssers humans i dels altres animals quadrúmans immediatament posterior als múscles'. D'espattes, doncs, en tenim dues: la dreta i l'esquerra. Cada espatla és una petita zona de l'esquena immediatament posterior als múscles. Si la persona que ha de protegir la nostra integritat física defenent-nos de possibles agressions l'única part de cos que ens ha de protegir són les dues espattes, estem més perduts que un garrofi en alta mar. Ens poden pegar un tret al cap, una ganivetada al ventre, una bastonada a la canella, un puntelló al cul, traure'ns un ull, tallar-nos una orella, trencar-nos el nas, mossegar-nos un braç o xafigar-nos sàdicament un ull de poll i el guardaespattes, fent honor al seu nom, no farà res al respecte perquè ell l'única obligació que té és evitar que ens facen mal a les espattes.

La segona raó és que traduir la paraula castellana *guardaesपालdas* per *guardaespatlles* (o *guardaespatles*) no és gens apropiat. I traduir-la per *guardaesquenes*, tampoc. La denominació castellana *guardaesपालdas* té el seu origen en una expressió castellana ben castissa, *guardar las espaldas* (a una persona), expressió que significa 'mirar per ella, ajudar-la, protegir-la, evitar-li problemes, complicacions i maldecaps'. Nosaltres no tenim cap expressió equivalent a eixa expressió castellana que tinga una estructura semblant. La pressió que el castellà exercix sobre la nostra llengua des de fa, com a mínim, tres segles, fa que no siga estrany que es traduïska *guardar las espaldas* per *guardar las espattes* (o *les espattes*). Alguns autors han caigut en eixe parany.

Heus ací un fragment de *Notes de color*, de Narcís Oller:

«—Sort que darrera meu hi ha qui em guarda les espatlles!»

En la novel·la *Icària*, *Icària*, de Xavier Benguerel, trobem:

«Ara, rai, tenim qui ens guarda les espatlles.»

El castellà s'infiltra d'una manera subreptícia i subliminar en el nostre subconscient i, lentament, subtilment, canvia en el nostre cervell estructures lingüístiques sense que ens n'adonem. Emprem paraules, locucions i construccions gramaticals que són còpies inconscients de les que sentim contínuament en castellà. No és gens estrany que emprem espontàniament, amb naturalitat, expressions com ara *guardar les espatlles* (o *les espatles*). Aquest castellanisme subtil el trobem en el *Diccionari de locucions i frases fetes* de Joana Raspall i Joan Martí. També el recull el DCVB. En l'entrada *espatlla* trobem: «*Guardar o servir les espatlles* a qualcú: protegir-lo, ésser-li favorable i defensor».

¿Hauríem d'eradicar aquest castellanisme de la llengua culta? Considere que eliminar-lo dels diccionaris i prohibir-lo, no, però aconsellar que no s'empri, sí.

La qüestió de la paraula *guardaespatlles* (o *guardaespatles*) és completament diferent. Aquesta paraula, amb el significat de 'persona que acompanya algú per protegir-lo de possibles agressions', no la trobem en el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra ni en cap diccionari català o valencià anterior al de Fabra. En el primer diccionari que he trobat aquesta accepció de *guardaespatlles* és el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia Catalana (3a edició, Barcelona, 1993). Després apareix en el DIEC (1a i 2a edicions) i en el GDLC. I tot seguit la copia tothom.

En el DNV trobem l'entrada *guardaespatles*, 'persona que es dedica professionalment a acompanyar a una altra per a protegir-la', i també l'entrada *guardaesquenes* que remet a *guardaespatles*. La paraula *guardaesquenes* és una innovació del DNV desafortunada a més no poder, ja que la persona protegida té només una esquena, com tots els éssers humans. El castellà es pot permetre fer *guardaespalas*, en plural, perquè el castellà diu en plural moltes coses que, en bona lògica, hauria de dir en singular, però això és així, forma part del geni de la llengua castellana. Expressions com ara *buenos días*, *buenas tardes*, *buenas noches*, *a finales* (o *a principios*) de *semana* (o *de mes*, o *de año*, o *de siglo*), *andar por esos mundos de Dios*, *bajar* (o *subir*) *las temperaturas*, *subir a los cielos*, *estar bajo las faldas de la madre* (de uno), *estar hasta las narices*, *felices Navidades*, *felices Pascuas*, *hablar a espaldas de alguien*, *muchas felicidades*, *poner las barbas en remojo*, *ponerse de espaldas a la pared*, *máquina quitanieves*, *saltar por los aires*, *hacer las Américas*, *tener muchas ganas de hacer algo*, *sonarse las narices*, *tocarse las narices*, *a los efectos de*, *salir a hombros* (o *en hombros*), *a todas horas*, *caerse de narices*, *en estos momentos*, *en aquellos tiempos*, *hacerse añicos*, *heces fecales*, *tener pocas luces*, etc., o paraules com ara *felicidades*, *cortafuegos*, *guardabarros*, *parabrisas*, *Navidades*, etc., són sem-

pre en plural en llengua castellana mentres que els seus equivalents en la nostra llengua els fem en singular, com fan les altres llengües del nostre entorn.

En altres llengües, la denominació que s'aplica al professional que es dedica a la protecció física de les persones significa 'guarda del cos' que té molt de sentit perquè expressa clarament que "et guarda el cos", "et protegix el cos". És el cas de l'anglès *bodyguard*, del francès *garde du corps*, de l'italià *guardia del corpo* o de l'esperanto *korpogardisto*.

¿Quina hauria de ser la denominació en la nostra llengua per al professional de la seguretat que tractem? Si ens n'haguérem d'inventar una, hauria de ser un derivat de *guardar* (o de *protegir*) i de *cos* i, a més, en singular, no en plural. I millor una paraula que una locució, com fan l'anglès i l'esperanto. Però la qüestió és que no ens cal inventar res perquè la paraula ja la tenim. És *escorta*. I si ja tenim la paraula *escorta*, ¿quina falta ens fa complicar-nos la vida amb *guardaespatlles* (o *guardaespatles*) i amb *guardaesquenes*?

Els responsables de normativitzar les llengües tenen l'obligació moral de conformar una llengua normativa assumible pels usuaris, tan clara, senzilla i comprensible com siga possible. Una llengua que no cree problemes, que en resolga.

Si no vaig errat, la paraula *guardaespatlles* (o *guardaespatles*) té, com a molt, vint anys de vida. I la paraula *guardaesquenes* és bastant nova. Són paraules sense tradició literària. Fariem un bé a la nostra llengua si tinguérem la sensatesa i la valentia d'eliminar-les dels diccionaris.

Pel que fa al mocador anomenat *guardaespatlles* que ja trobem en el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, la cosa és radicalment diferent. En aquet cas *espatlla* (o *espatla*) té el significat antic de *muscle*. Un mocador *guardaespatlles* (o *guardaespatles*) és un mocador que aprofita per a tapar els múscles. En aquest cas el DNV ens sorpren amb la creació de la paraula *guardaesquena* que definix com 'mocador gran d'abric'. Gran sí que és, evidentment, però no tant com una capa que tapa tota l'esquena.

Considere que en el DNV:

- 1) S'han d'eliminar les entrades *guardaesquena* i *guardaesquenes*.
- 2) S'ha d'eliminar la primera accepció de l'entrada *guardaespatles*.
- 3) En l'entrada *guardaespatles* s'ha de deixar com a única definició: 'mocador gran d'abric'.

València, 1 de juny del 2014

NOTA: Aquest escrit correspon als **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (XII): ¿Guardaespatles o guardaesquenes?** que vaig escriure l'1 de juny del 2014 i que vaig difondre a través del butlletí InfoMigjorn.

SOBRE LA PARAULA PASSACARRER

En l'edició en línia del *Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua trobem la paraula *passacarrer* que ens remet a *cercavila*.

La paraula *cercavila* –que el *Diccionari català-valencià-balear* ens informa que es diu en la població valenciana del Forcall– la trobe molt adequada i actualment és coneguda per una quantitat considerable de valencians. La definició de *cercavila* que trobem en el DNV és:

«Acte de recórrer els carrers d'una població amb música per a anunciar el començament d'una festa popular o d'una funció religiosa».

Sobre l'etimologia del vocable en qüestió, el DCVB ens diu:

«Etim.: compost de l'imperatiu de *cercar* i del substantiu *vila*. El verb *cercar* té en aquest compost la significació arcaica de 'recórrer', com en el mot *cercapous*.»

La paraula *cercavila* està formada per la tercera persona del singular del present d'indicatiu –no per l'imperatiu, com ens diu el DCVB– del verb *cercar* i pel substantiu *vila*. El verb *cercar*, en aquesta paraula, conserva el significat antic que ja tenia el seu ètim llatí *CIRCARE*, 'recórrer'. *Cercavila*, per tant, significa 'recorre la vila'. El significat exacte és: “conjunt de persones que 'recorre la vila' fent sonar diversos instruments musicals”.

La paraula *passacarrer* és un invent que, a més d'in necessari, és desafortunat. ¿Per quin motiu *passacarrer*, en singular? ¿Significa que la música passa només per un carrer de la vila i no passa per cap dels altres carrers? Qui s'ha inventat la paraula *passacarrer* el que ha fet és traduir literalment la paraula castellana *pasacalle* sense calfar-se més el cap. Si cerquem en el DRAE la paraula *pasacalle* trobarem:

1. m. **pasacalles**.

2. m. Arg. y Ur. Cartel que cruza la calzada por lo alto, especialmente con anuncios de campañas políticas, gremiales, religiosas o navideñas.

3. m. Méx. Obra instrumental de movimiento pausado, desarrollado en variaciones.

I si cerquem *pasacalles* trobem:

1. m. Marcha popular de compás muy vivo.

2. m. En una festa popular, desfile en el que intervienen bandas de música, alrededor de las que se baila.

Com veiem, la segona accepció de *pasacalles* s'aproxima molt al concepte del nostre vocable *cercavila*, però ¿quina paraula devem usar en la nostra llengua per a denominar la classe de música que el DRAE definix com “marcha popular de compás muy vivo”?

La paraula castellana *pasacalle* referida a la dita classe de música la va adaptar l'italià amb la forma *passacaglia* [pasak'aʎa]. I és eixa paraula italiana la que han adoptat totes les llengües del món que empren l'alfabet llatí, excepte el francès que ha fet *passacaille* i el castellà que conserva la forma original *pasacalle*. Antigament, l'italià emprava també les variants formals *passacaglio*, *passagallo*, *passacagli* i *passacaglie*, que han deixat d'usar-se.

No sabem qui es va inventar la paraula *passacarrer*, però ja és una mica antiga, encara que no gaire. Com a mínim, en el segle XIX ja es coneixia. L'origen no és gens clar. La paraula en qüestió podria haver nascut en la població catalana de Berga – capital de la comarca del Berguedà –, ja que el vocable hi és conegut i usat i està estretament lligat a la festa de la Patum. Després, la paraula berguedana passaria a altres poblacions del domini lingüístic català.

En el llibre *Cançoner popular de Catalunya. Vol. 1, Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors* de Francesc Pujol i Joan Amades (Barcelona, 1936) trobem l'entrada *passacarrer* que definix:

1. Sinònim de cercavila. Acte de recórrer una música o comparsa el curs que ha de seguir la processó, en les festes populars; acostuma efectuar-se al matí, a migdia i cap al tard, aturant-se enfront de les cases on habiten les autoritats i clavaris o majorals de la festa.

2. Tocada de dolçaina, guitarres o altres instruments, així anomenada perquè sol ésser sonada en fer la passada pels carrers. (València) (MARTÍ GADEA, *Diccionario*).

La paraula *passacarrer* no l'arreplega el DIEC i tampoc el GDLC. Sí que l'arreplega el DCVB que ens informa que es troba en el diccionari de Labèrnia i ens remet a *cercavila*.

Considere que:

1) Cal deixar en el DNV la paraula *cercavila* amb la definició que té que és molt encertada.

2) Cal eliminar del DNV la paraula *passacarrer* perquè a més d'inecessària i inadequada, crea confusió.

3) Cal incloure una paraula nova per a denominar la classe de música que en castellà rep el nom de *pasacalle* i en quasi totes les llengües del món s'anomena *passacaglia*. Podem adaptar al valencià la paraula castellana *pasacalle* escrivint-la *passacalle* o podem agafar la paraula internacional *passacaglia*.

Considere que cal estudiar a fons aquesta qüestió.

València, 10 de juliol del 2014

NOTA: Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig veure que no s'havia fet cap canvi respecte al que hi havia en l'edició en línia dos anys abans.

ESCOLTAR I SENTIR

Actualment som esclaus de la moda. I no em referisc només a la roba que ens posem sinó a la forma de vida en general. Hui en dia són víctimes de la moda coses tan importants com els hàbits alimentaris o la manera de parlar. Pel que fa a la llengua, tant la fonètica com l'entonació, el lèxic i la sintaxi patixen la tirania de la moda. Els que parlem valencià tenim el mal costum de copiar les modes del castellà i les adaptem més o menys a la nostra llengua. Si és que les adaptem, que no sempre és així. Eixes modes són moltes voltes –encara que no sempre– incorreccions, tant en la llengua d'origen com en la nostra. Però en qualsevol cas considere que sempre és inadequat i inconvenient emprar-les perquè, si ho fem, despersonalitzem, empobrim i deturpem la nostra llengua d'una manera considerable.

Una de les modes lèxiques més lamentables que patim darrerament és la de substituir els verbs *sentir* i *oir* pel verb *escoltar*. *Sentir* i *oir* signifiquen 'percebre sons per mitjà del sentit de l'oïda', en canvi, *escoltar* significa 'posar atenció amb la finalitat de percebre sons per mitjà del sentit de l'oïda'. La diferència entre els verbs *sentir* i *oir* i el verb *escoltar* és la intencionalitat, la mateixa diferència que hi ha entre *veure* (o *vore*) i *mirar*.

Si assistim a una conferència i al lloc de la sala a on som ens arriba la veu del conferenciant amb un volum molt dèbil, hem de dir-li que no el sentim. No podem dir-li que no l'escoltem, perquè si li ho diem d'eixa manera, el conferenciant pot pensar que no l'atenem, que no li fem cas perquè no ens interessen les coses que diu. Sí que podríem dir-li que no podem escoltar-lo perquè no el sentim.

Si ens ensenyen la fotografia d'una persona que ens resulta totalment desconeguda direm: no l'he vista mai. No crec que ningú diga: no l'he mirada mai. I de la mateixa manera, si algú pronuncia un vocable que ens resulta totalment desconegut, hem de dir que no l'hem sentit mai i no que no l'hem escoltat mai.

Aquest vici lingüístic tan lamentable i empobridor de confondre *sentir* i *escoltar* ens arriba a través del castellà –sobretot del castellà d'Amèrica– i és una incorrecció en la llengua d'origen.

Hem d'esforçar-nos en combatre aquestes modes que ens invadixen d'una manera subreptícia i que, sense que en siguem conscients, acaben formant part de la nostra manera de parlar.

València, 10 de desembre del 2015

UNA LLENGUA MÉS CASTELLANITZADA I MÉS MASCLISTA

El rebuig en la llengua culta de la concordança del participi passat
amb el pronom acusatiu de tercera persona

És obvi que deixar de fer la concordança és un fet lingüístic que no obeïx a cap actitud masclista dels parlants, però també és obvi que una llengua que no fa la concordança oculta –emmascara– el gènere gramatical femení i, a conseqüència d'això, invisibilitza les dones.

Hi ha una cosa amb la qual estic completament en desacord amb alguns escriptors valencians –afortunadament en són pocs– i és que no fan en els seus escrits la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona. Tots els valencians hem fet sempre eixa concordança i, actualment, la immensa majoria de nosaltres continuem fent-la. Encara que en el cas del masculí plural l'hem perduda per complet des de fa molt de temps, en el femení singular i en el femení plural continuem fent-la. En canvi, alguns escriptors valencians no la fan mai, amb la qual cosa la llengua que escriuen resulta, a parer meu, postissa, estranya i, a voltes, confusa.

El castellà no fa la concordança, però en eixa llengua no hi ha cap problema. Si dic «lo he visto», sé que em referisc “a él” i si dic «la he visto» sé que és “a ella”. En valencià, si dic «l'he vist» quan em referisc a ell i «l'he vista» quant parle d'ella, la cosa és claríssima. Però si dic «l'he vist» en els dos casos, no puc saber de qui parle.

Pose, a tall d'exemple, uns breus fragments de la novel·la *Nit de foc* de Vicent Marqués publicada l'any 2006 per Editorial Alfani l'autor de la qual, valencià de la ciutat de València, no fa mai la concordança en el text de la seua novel·la. Així, en la pàg. 40, parlant d'una dona, Isabel Fornells, diu «me l'havia imaginat en totes les postures possibles i el iaio brandava el cap cadenciosament.» Qui llig açò pensa que la persona que s'imagina en totes les postures possibles no és Isabel, és el vellet que espera fora de la cabina telefònica. En la pàg. 50, parlant de la porta del casal faller, escriu: «En eixir és quan m'adoní que el pany de la porta estava trencat. ¡L'havien forçat!» Al llegir açò qualsevol entén que havien forçat el pany, però el que l'autor vol dir és que havien forçat la porta. De fet, en la pàg. 53 escriu: «[...] que ja sabien com funcionava abans de forçar la porta.» En la pàg. 56 escriu: «¡L'havia cagat!» El lector es queda una mica desconcertat, sense saber exactament què o a qui ha cagat el protagonista de la narració.

La nostra llengua –i també altres llengües llatines– té un bon grapat d'expressions que sempre construïm només en femení –l'anomenat femení d'indeterminació– com és el cas de les conegudíssimes locucions *dos dits de la mateixa*, *qui la fa la paga* o *ara sí que l'hem feta bona*. L'exclamació *il'he cagada!* és una d'eixes expressions que

empren el femení d'indeterminació i que, per tant, no tenen cap sentit si s'hi usa el participi en masculí. L'exclamació «!L'havia cagat!» que escriu l'autor és gramaticalment impossible a no ser que volguera dir que el personatge de la novel·la ha cagat el porter automàtic pel qual parla en eixe moment però, caram, és evident que això és força difícil i ha de resultar incomodíssim. En la pàg. 176, parlant d'una dona, Albertina, escriu: «[...] d'haver-me-la trobat [...]». En la pàg. 180, referint-se novament a Albertina, escriu: «!L'havia metrallat!» En la pàg. 194, parlant d'una altra dona, escriu que: «[...] l'havia agarrat violentament pel bescoll i l'havia obligat a ficar-se dins de l'armari [...]» En la pàg. 213, referint-se a una dona escriu: «No sabia si l'havia sentit bé o és que estava somiant.»

Manuel Sanchis Guarner, en l'apartat 223 de la seua *Gramàtica valenciana* (pàg. 193) escriu:

«Normalment, en els temps composts, el participi del verb que es conjuga, roman invariable en la forma masculina sing.; exemple: *Havem gastat moltes pessetes*.

»Emperò el participi concorda amb el complement acusatiu quan est és un dels pronoms dèbils de 3.^a persona *el, la, els o les*; exemples: *Has sabut la lliçó? No l'he sabuda; Haveu vist les meues sabates? Sí que les he vistes; Has trobat els meus germans? No els he trobats.*»

Com veiem, Manuel Sanchis Guarner prescriu en la seua gramàtica fer la concordança fins i tot amb el masculí plural com ens ho indica clarament l'exemple «no els he trobats».

La *Gramàtica Normativa Valenciana* de l'AVL (pàgina 180, punt 23.2.2.1.) diu: «El participi dels temps composts concorda en gènere i nombre amb els pronoms acusatius de tercera persona *lo, la, los, les*: –*Has vist la meua germana? –No, encara no l'he vista*. La concordança també es dona en aquells casos en què el temps compost va seguit d'un infinitiu i el pronom s'anteposa al conjunt verbal, amb independència que el pronom siga un complement de l'infinitiu o no: *No les he sentides entrar. No l'ha deguda conèixer. No les hem pogudes comentar.*»

La norma de l'AVL és claríssima. S'entén a la primera.

Com veiem, la *Gramàtica Normativa Valenciana* de l'AVL també ens diu que cal fer la concordança fins i tot amb el masculí plural ja que inclou el pronom acusatiu de tercera persona *los*, però –potser intencionadament– posa només exemples corresponents al gènere femení.

La concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona, per desgràcia, s'ha perdut per influència del castellà en una zona important del nostre domini lingüístic que comprén una bona part de Catalunya –ciutat de Barcelona inclosa– però es conserva ben viva en terres valencianes i, també, a les Illes Balears

a on, fins i tot, fan la concordança amb el masculí plural. I també es conserva encara en algunes parts de Catalunya. Actualment molts escriptors continuen fent la concordança –com feia la llengua clàssica i com continuem fent valencians, illencs i alguns catalans– però molts dels que no la fan en la llengua parlada tampoc la fan en la llengua escrita i això, que a mi em sembla un error fora mida i tremendament greu perquè despersonalitza la nostra llengua, es considera normatiu i, per tant, s'admet com a correcte. Tan normatiu es considera dir i escriure «aquestes novel·les ja les he llegides» com dir i escriure «aquestes novel·les ja les he llegit». I damunt, per a agreujar més encara el problema, els llibres d'estil d'alguns mitjans de comunicació i els correctors d'algunes editorials i d'eixos mateixos mitjans de comunicació (que pertanyen, especialment, a l'àrea a on no es fa la concordança) ho fomenten i, fins i tot, ho imposen. Jo comprenc perfectament –i em sembla molt bé i hi estic totalment d'acord– que als minusvàlids se'ls done tota classe de facilitats per a fer-los la vida més fàcil, més còmoda i més agradable, però el que no puc comprendre –ni crec que ho entenga ningú– és que u s'automutile voluntàriament per a convertir-se en minusvàlid i gaudir d'eixes facilitats. Doncs eixa barbaritat tan grossa és exactament la que fan els valencians que renuncien a fer la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona en la llengua culta quan pràcticament tots nosaltres la fem en la llengua parlada. És mutilar la llengua d'una manera lamentable. Maltractar-la i empobrir-la d'una manera absurda a canvi de no res. I acostar-la una mica més al castellà i fer-nos perdre valors comunicatius.

Considere que en algunes parts de Catalunya s'ha deixat de fer la concordança a causa de la pressió del castellà i no crec que siga el resultat d'una evolució interna de la llengua en determinades zones de la nostra àrea idiomàtica. És evident que sobre aquesta qüestió no podem assegurar res de manera rotunda i definitiva, només podem fer elucubracions. La nostra llengua ha estat al costat del castellà des de sempre i des de fa poc més de 300 anys això s'ha agreujat moltíssim, sobretot a partir dels anys seixanta del segle XX. Les dues llengües, des de sempre, s'han influït mútuament però, per raons òbvies, el castellà ha influït molt més sobre el català que al revés. ¿Què hauria passat si el català haguera estat completament aïllat del castellà? ¿Els parlants hauríem deixat de fer la concordança? No podem saber-ho perquè és completament impossible assegurar com haurien sigut les coses en unes circumstàncies que no s'han donat. Podem imaginar el que vulguem, però les nostres imaginacions només seran fantasies. Assegurar que deixar de fer la concordança és una evolució interna de la llengua i que no és conseqüència de la influència del castellà no és fer ciència, és fer ciència ficció.

Fer la concordança en el cas del masculí plural –concordança que els valencians no fem– no és gaire important perquè no aporta res de positiu, però fer-la en el

cas del femení, tant singular com plural, és importantíssim perquè aporta claredat i precisió a la llengua. Actualment, que tanta preocupació hi ha perquè les dones no siguen invisibles tant en la llengua parlada com en l'escripta i, per tal d'aconseguir-ho, s'usen fórmules moltes voltes absurdes que compliquen les coses d'una manera innecessària, em resulta desconcertant que es deixi de fer la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona quan el pronom és de gènere femení, perquè fer eixa concordança dóna visibilitat a la dona d'una manera ben clara i natural. Si parlem d'unes dones i diem «les he vist» en lloc de dir «les he vistes» considere que, a més d'atemptar contra la integritat de la llengua, atemptem contra la dignitat de les dones. Les menyspreem i les subordinem als hòmens d'una manera gratuïta. És obvi que deixar de fer la concordança és un fet lingüístic que no obeeix a cap actitud masclista dels parlants, però també és obvi que una llengua que no fa la concordança oculta –emmascara– el gènere gramatical femení i, a conseqüència d'això, invisibilitza les dones. Encara que gènere gramatical femení i sexe femení siguen coses diferents que no s'han de confondre, és ben clar que quan ens referim a les dones –éssers humans de sexe femení– emprem sempre el gènere gramatical femení. Una de les conseqüències de no fer la concordança és la invisibilització de les dones, encara que eixa no siga pas la intenció dels parlants.

Els valencians hem fet des de sempre la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona. I, actualment, continuem fent-la. Pose només un parell d'exemples dels nostres clàssics.

En el capítol X del *Tirant lo Blanc* titulat *La resposta definitiva que l'ermità féu al Rei* podem llegir:

«–Jo, senyor –dix l'ermità–, les iré a comprar, per ço com sé millor conèixer los materials si són bons, per ço com jo les he fetes moltes voltes de les mies mans.»

En el poema LX d'Ausiàs Marc llegim:

«Mes voluntats, en gran part discordants,
dona, per vós les he fetes concordes; [...]»

Com veiem, Joanot Martorell i Ausiàs Marc escrivien «les he fetes» i no «les he fet». I de la mateixa manera ho han fet sempre els bons escriptors valencians de tots els temps. Cal deixar ben clar que la immensa majoria dels actuals, també.

La *Gramàtica de la llengua catalana* publicada recentment per l'Institut d'Estudis Catalans diu: «Aquesta concordança, però, ha perdut terreny a favor de la construcció amb el participi invariable, que es manifesta amb els valors de gènere i nombre menys marcats: en masculí singular.» No diu que cal fer la concordança, no diu que és obligatori fer-la, només diu que «[...] la concordança entre el pronom d'acusatiu i el participi se sol mantenir en els registres formals.» Pompeu Fabra va cometre l'er-

ror d'elaborar una norma complexa i poc adequada sobre la concordança i, a més, no va prescriure que es fera, es va limitar a dir «És recomanable (si no obligatori) de fer concordar el participi passat amb el complement directe quan aquest és un pronom personal feble de tercera persona.» (*Gramàtica catalana*, 1918). Dir «és recomanable (si no obligatori)» no és pas la mateixa cosa que dir «és obligatori», que és el que Fabra hauria d'haver fet i no va fer. La recent gramàtica de l'IEC ni tan sols diu, com deia Fabra, que «és recomanable» que es faci la concordança, es limita a dir que «[...] se sol mantenir en els registres formals.» No prescriu res, només informa. No actua com una gramàtica normativa sinó com una gramàtica descriptiva. Els redactors de la gramàtica de l'IEC han perdut una ocasió magnífica de potenciar la personalitat i la claredat de la llengua catalana i, amb el seu desistiment, l'han acostada una mica més cap a la castellanització d'una manera innecessària.

Considerem que tots els que escriuen en la nostra llengua, siga quina siga la seua parla, haurien de fer sempre la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona. I seria molt adequat i molt convenient per al bé de la nostra llengua que tots els catalanoparlants de qualsevol part de la nostra àrea idiomàtica feren l'esforç de recuperar eixa concordança també en la llengua parlada com fem encara els valencians, els balears i alguns catalans pels motius següents:

- 1) Perquè és una característica pròpia de la nostra llengua que la diferencia del castellà.
- 2) Perquè dóna visibilitat a la dona d'una manera ben clara i natural.
- 3) Perquè acostava la llengua actual a la llengua dels nostres clàssics.
- 4) Perquè és un senyal de respecte cap als catalanoparlants que encara tenim la sort de fer la concordança.
- 5) Perquè fa la llengua més clara, més precisa i més entenedora.

València, 27 de gener del 2017

NOTA 1: L'apartat 13.5.2.4. de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, que trobem en la pàg. 492, titulat **La concordança entre el pronom d'acusatiu i el participi** diu:

«En la llengua antiga i en una part important dels parlars actuals, quan el complement directe és un pronom personal d'acusatiu de tercera persona i el temps de l'oració està format per l'auxiliari de perfet *haver* i el participi passat, el pronom i el participi concorden en gènere i nombre: *—Heu regat les hortènsies?—Les he regades jo mateix*. Aquesta concordança, però, ha perdut terreny a favor de la construcció amb el participi invariable, que es manifesta amb els valors de gènere i nombre menys marcats: en masculí singular (*Les he regat jo mateix*). En els parlars que mantenen la concordança, és més habitual quan el pronom és femení (*L'he comprada avui; les he comprades avui*) que quan és masculí plural (*Els cavalls, ja els hauríem ensellats/ensellat, si ens haguéssiu avisat*). En el cas del masculí singular hi ha coincidència amb la solució invariable (*Feia poc que l'havia comprat, l'ordinador*). Tanmateix, la concordança entre el pronom d'acusatiu i el participi se sol mantenir en els registres formals.

»La concordança també es dóna en aquells casos en què el verb que va en participi és un verb modal (*poder, gosar, haver de, deure*) o proper a un modal (*voler, saber*), o bé un verb causatiu (*fer, deixar*): *Finalment les hem pogudes obrir; No l'havia sabuda contestar, Me l'ha deixada portar*. Per a la concordança del pronom d'acusatiu i el participi dels verbs de percepció *veure* i *sentir* seguits d'un verb en infinitiu, vegeu § 26.6.1a.»

NOTA 2: Aquest escrit s'ha publicat en el llibre *Un pam de llengua*.

SOBRE CANYÍS I LES SEUES CANYISSADES

Entre els anys 1901 i 1915 es varen publicar en el diari *El Pueblo* de Monòver una sèrie d'articles en valencià popular monoverí signats amb el pseudònim de *Cañís*. Sota aquest pseudònim s'amagava la ploma del periodista Joaquim Amo Abad –que era el director del diari– i la d'Amanci Martínez Ruiz. Segons Joan Serrano Vidal, que ha estudiat a fons aquests articles, la immensa majoria els va escriure Joaquim Amo, encara que uns pocs són obra d'Amanci Martínez Ruiz.

L'any 1950, Amanci Martínez Ruiz va publicar el llibre titulat *Cañís y cañisaes* en el qual arreplegava alguns dels articles apareguts en el diari *El Pueblo* i, a més, alguns altres que va escriure ell de bell nou. En aquest llibre figura com a autor únicament Amanci Martínez Ruiz i, inexplicablement, el nom de Joaquim Amo Abad no hi apareix per a res. Segons Joan Serrano, el 70 per cent del contingut d'aquest llibre és obra d'Amanci Martínez Ruiz i només un 30 per cent és de Joaquim Amo.

L'any 1973, Manuel Sanchis Guarner va publicar el llibre *Cañís y cañisaes* en l'editorial l'Estel amb el títol de *L'oncle Canyís. Estampes del vell Monòver*. Sanchis Guarner va adaptar el text del llibre a l'ortografia normativa, va fer ús dels criteris estilístics que va considerar oportuns i, a més, va fer canvis importants i m'atrevisc a dir que arbitraris en l'ordenació i en el nom d'alguns capítols. Va canviar el títol de l'obra i també el nom de l'autor. Ara l'autor és només Joaquim Amo Abad. Manuel Sanchis Guarner es limita a posar “Replegades, revisades i completades per Amanci Martínez Ruiz”. I en la introducció escriu: “Les redactava Joaquim Amo, un republicà federal director d'*El Pueblo*, i com que la gent les recordava amb enyor, Amanci Martínez Ruiz, un autèntic senyor de Monòver, que també havia escrit molt en aquell periòdic, tingué la felicitat de fer-ne un recull, tot i reelaborant-les a fons i afegint-hi algunes coses. El tragué a la llum l'any 1950, en un modest opuscle que titulà *Cañís y cañisaes*, i dedicà a Francesc Navarro Rico, un altre il·lustre senyor monover que subvencionà l'edició; la filiació política de Joaquim Amo, no sembla justificar que el seu nom fos silenciada en aqueixa edició de les *Canyissades*.”

L'any 1991 es varen publicar, reunits en un únic volum titulat *Cañisaes. El llibre de Munove*, els articles en valencià del diari *El Pueblo* i el llibre *Cañís y Cañisaes* d'Amanci Martínez Ruiz. Aquesta edició, a cura de Francisco Montoro Pina, va ser editada conjuntament per l'Institut d'Estudis Juan Gil-Albert de la Diputació Provincial d'Alacant i per l'Associació d'Estudis Monovers. És una edició bastant problemàtica perquè no és possible saber quins escrits corresponen als texts publicats en el diari *El Pueblo* i quins corresponen el llibre *Cañís i cañisaes* de 1950 perquè estan tots mes-

clats d'una manera arbitrària. També s'han fet bastants canvis en l'ortografia original i fins i tot en el lèxic. En aquest llibre no apareixen com a autors ni Joaquim Amo Abad ni Amanci Martínez Ruiz. Els seus noms no apareixen en la portada i, en la contraportada, diu: "Autor: Francisco Montoro Pina".

Joan Serrano Vidal té un treball que, si no vaig errat, és inèdit, titulat "Els escrits en valencià publicats al setmanari *El Pueblo*", treball que va ser becat per l'Institut d'Estudis Juan Gil-Albert de la Diputació Provincial d'Alacant en la convocatòria d'Ajudes a la Investigació de l'any 1988.

Considere injust que en el llibre *Cañís y cañisaes* no aparega el nom de Joaquim Amo com a autor quan, de fet, és l'autor del 30 per cent del text del llibre.

Considere injust que en el llibre *L'oncle Canyís* no aparega el nom d'Amanci Martínez Ruiz que va ser autor del 70 per cent dels texts i els va reescriure tots i, a més, és l'únic autor que figura en l'edició original, la de 1950.

Considere injust que en el llibre *Cañisaes. El llibre de Munove*, no apareguen en la portada els noms dels autors.

València, 8 de juny del 2018

SOBRE L'ÚS EN VALENCIÀ DEL VERB APROPAR I D'UNS QUANTS CASTELLANISMES MENTALS MÉS

Actualment observem un ús creixent del verb *apropar* tant en el català escrit com en el català parlat, sobretot en els mitjans de comunicació, en internet i en les generacions més joves. Cal deixar ben clar que el verb *apropar* és un castellanisme mental que ha penetrat en la nostra llengua no fa gaires anys.

El verb patrimonial català per excel·lència per a aquest concepte és *acostar*. El verb *acostar*, àmpliament usat en tota la nostra àrea lingüística des del naixement de la llengua, el tenim documentat en l'any 1250 però podem estar ben segurs que ja es deia molts anys abans. *Apropar* es documenta per primera volta en català l'any 1842. Tenim també el verb equivalent *atansar*, documentat en 1342. I també tenim altres verbs genuïns catalans sinònims d'*acostar* i d'*atansar* com ara *arribar*—que ja trobem en texts medievals— *arrambar*, *atracar* o *aproximar*, tots ells molt antics en català.

I una cosa semblant passa amb els adjectius *pròxim*—que usem, com a mínim, des de fa quatre segles— i *proper*—documentat per primera volta l'any 1880— així com amb els substantius *acostament* i *apropament*. Cal que tinguem ben clar que *apropar*, *apropament* i *proper* són castellanismes mentals. Com que el castellà de *cerca* fa *acercar*, *acercamiento* i *cercano*, nosaltres copiem el mecanisme i, per analogia o paral·lisme, de *prop* fem *apropar*, *apropament* i *proper*, encara que els mots patrimonials catalanes són *acostar*, *acostament* i *pròxim*, mots que, durant segles, hem usat tots els catalanoparlants i ens els hem passats de pares a fills, de generació en generació, fins arribar a l'actualitat.

Ramon Torrents, en un escrit titulat *Prop, proper, apropar* que va publicar en el seu blog *Raons de llengua* el 21 de maig del 2017, escriu:

«En la correcció d'un llibre escolar que em va encarregar l'editorial Teide a final dels anys setanta o començament dels vuitanta, algun dels autors (tots llicenciats en pedagogia) proposava un exercici pràctic en què els alumnes havien de ser convidats a “visitar i conèixer la *propania*”. El text, és clar, es referia al rodal, la rogalia o les immediacions (la *cercanía*) del lloc de l'excursió escolar suggerida.»

«En la prova oral d'un examen de la Junta Permanent de Català per a no catalanoparlants, per facilitar la conversa, vaig demanar a una aspirant que em parlés de les coses en què solia ocupar els dies de festa. Em va respondre amb diferents activitats, una de les quals era «dinar amb la família *propana*» (la *familia cercana*, no cal dir-ho).»

És veritat que formar *apropar* a partir de *prop*—de la mateixa manera que el castellà forma *acercar* de *cerca*, l'occità *approchar* de *pròche* i el francès *approcher* de *proche*—respon a un mecanisme mental lògic. Són construccions regulars. Però en la nostra llengua —i en totes les llengües del món— no totes les paraules ni totes les construccions gramaticals són regulars. Totes les llengües naturals del món tenen un bon grapat d'irregularitats. Només les llengües artificials, com ara l'esperanto o la interlingua, són completament regulars perquè han estat elaborades per una única persona o per un equip d'unes poques persones i ja s'ha procurat que no n'hi haguera cap, d'irregularitat. Però les llengües naturals han estat creades pels seus parlants, per milions de persones a través dels segles, i presenten nombroses formes que no són regulars, que no són les “esperables”. Totes les llengües conserven eixes formes irregulars que són les tradicionals. Els xiquets, en començar a parlar, tenen tendència a dir formes regulars perquè són les més lògiques, les més naturals, però els adults els corregixen i els ensenyen a usar les formes heretades encara que no siguen tan lògiques. Això ha sigut sempre així. I el xiquet, en fer-se adult, usarà les mateixes formes que empren els seus majors que són les que han emprat, des de temps immemorials, els seus avantpassats. Per exemple, no és gens estrany que un xiquet xicotet que està ensenyant-se a parlar valencià diga 'escrigut' en lloc d'*escrit*, 'molgut' en lloc de *molt*, 'pongut' en lloc de *post*, 'rigut' en lloc de *rist* o 'prometut' en lloc de *promés*, perquè eixes formes regulars són les que li dicta la lògica. Un xiquet xicotet que s'ensenya a parlar castellà diu 'sabo' en lloc de *sé*, 'cabo' en lloc de *quepo*, 'andé' en lloc de *anduve* o 'rompido' en lloc de *roto*, però és impensable que, en ser adult, continue dient-ho de la mateixa manera. Però en valencià, per desgràcia, cada volta és més corrent sentir *plenar* (o *emplenar*) en lloc d'*omplir*, *apressar-se* en lloc de *afanyar-se*, *apropar* en lloc de *acostar*, *proper* en lloc de *pròxim*, *apropament* en lloc de *acostament*, *rigut* en lloc de *rist*, etc., i, per a més inri, és precisament la llengua normativa —i les persones que es consideren cultes— la que fomenta la substitució de les nostres paraules patrimonials que hem usat durant centenars d'anys per aquest vocabulari acriaturat que és més regular, però desfigura la nostra llengua i, a més, és molt recent.

Jo vaig nàixer a Alcoi l'any 1942 i la meua llengua primera, la que vaig aprendre dels meus pares des del bressol, va ser el valencià tradicional d'Alcoi que els meus avantpassats s'havien passat de pares a fills des de temps immemorials. La forma verbal que jo vaig rebre per tradició oral per al verb que expressa la idea de dur una persona o una cosa més a prop d'un lloc determinat és *acostar* i, ho dic sincerament, no recorde haver sentit mai al llarg de la meua vida fins a temps relativament recents cap valencianoparlant —i n'he sentit milers— que diguera *apropar*. *Acostar* és un verb antiquíssim en la nostra llengua que ens hem passat de pares a fills durant segles i

segles. El verb *apropar*, en canvi, és un neologisme que té poc més de segle i mig de vida. Joan Coromines, en el seu DECat (VI, 827a28), escriu sobre el verb *apropar* el següent:

«*Apropar* [“*apropant-se* al menut, amb lo gipó ja descordat, li llançà un dels pits a la boca” 1889, Pons Mass. *Trascant p. l. S.*, 14; no encara Lab. 1839-88, ni DAMen.]; *apropar-se* s’usa molt en literatura, però en el parlar popular no l’he sentit més que per Cerdanya, Conflent i proximitat: “ja ens *aprupám* de les Passaderes”.»

És a dir, Joan Coromines troba el verb *apropar* per primera vegada en el llibre *Trescant per les serres (Quadros de la Segarra)*, de Joan Pons i Massaveu, publicat l’any 1889.

Encara podem trobar-lo en un llibre una mica més antic, publicat a Barcelona l’any 1842. És *Sesión pública del día 2 de julio de 1842 en que se leyó la Memoria y se hizo la adjudicación de premios con arreglo al programa publicado en 20 de febrero de 1841* de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Trobem la forma verbal *apropar-se* en els versos següents de Joaquim Rubió i Ors (1818-1899), *Roudor de Llobregat, ó sía, Los catalans en Grecia, Poema èpich en tres cants*. El trobem en el cant tercer, poema 25, pàg. 69. Diu:

«Mès igual sa admiració, qual sa sorpresa
 Fou quant al **aproparse** al qui la plana,
 Com serp ferida, revolcantse besa,
 Coneix, la gorra al tréurerli de llana,
 A un vil esclau de Jordi, y en sa presa
 De sòn cor á la hermosa soberana
 Per qui en impúdich fòch aquell cremaba
 Y que á folgar ab ella á Armenia anaba!»

Aquests versos els va escriure Joaquim Rubió i Ors a començament de la dècada dels 40 del segle XIX, quan tenia uns 22 o 23 anys. Més avant els va publicar en el llibre *Lo Gayter del Llobregat*. Una segona edició d’aquest llibre, corregida i notablement augmentada, la va publicar la llibreria de Joseph Rubió l’any 1858.

L’existència d’aquest poema ens la va fer conèixer Joan-Carles Martí i Casanova en un missatge enviat a la llista Migjorn el 27 de novembre del 2012.

Sembla bastant clar, doncs, que a Catalunya, al llarg del segle XIX, es va començar a usar *apropar*. Però era només un ús esporàdic i fonamentalment literari, ja que, en el llenguatge del carrer, continuaven emprant-se *acostar* i els altres verbs patrimonials catalans equivalents que s’havien utilitzat sempre i que han continuat usant-se fins al segle XXI.

I, de la mateixa manera que formem *apropar*, emprant exactament el mateix mecanisme, com que el castellà de *lleno* fa *llenar*, nosaltres de *ple* creem *plenar* –verb no normatiu però que he sentit moltes voltes en valencià–, així com la variant formal –i normativa– *emplenar*, i usem cada volta més aquests verbs nous en lloc del patrimonial *omplir* que utilitzem des del segle XIV. El DCVB ens informa que *emplenar* «és paraula viva en el llenguatge parlat del Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, Empordà i Gironès, i probablement en altres comarques de la Catalunya oriental». Ara bé, jo puc assegurar que en els parlars valencians no s'usa ni s'ha usat mai aquest verb. Als valencians el verb *emplenar* ens és totalment alié.

Jo recorde haver sentit el verb *plenar* a Benissa i en altres poblacions de la Marina ja en els anys 60 del segle XX, és a dir, que no és una cosa d'ara mateix. Aquest verb també és d'us habitual en la comarca del Baix Vinalopó. Carles Segura Llopes, en l'entrada *plenar* del seu llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, escriu:

«**plenar** Cre., SPo., Gua., Elx., Totcom. jóv. VG. **omplir**»

I en l'entrada *omplir* escriu:

«**omplir** Elxrur., Alt., Tor. Fer ocupar, completar, omplir. Altr. denom. **plenar**»

Com podem veure, Carles Segura ens informa que *plenar* s'usa a Crevillent, Santa Pola, Guardamar i Elx, però que ja l'usen els jóvens de tota la comarca, és a dir, que d'ací a no gaires anys ningú coneixerà el verb *omplir* en el Baix Vinalopó.

Curiosament, Joan Coromines, en el seu DECat (VI, 603b16), escriu sobre el verb *plenar* el següent:

«Un *plenar* (invenció del dicc. Salvat) no crec que existeixi.»

Com veiem, Joan Coromines pensava que el verb *plenar* se l'havien inventat els redactors del diccionari Salvat i que, en realitat, no existia. Doncs ja veiem que anava ben lluny d'osques.

Apressar-se és un neologisme format a partir del substantiu *pressa*, neologisme que tenim documentat per primera volta en el *Diccionari de la llengua Catalana ab la correspondència castellana i llatina* de Pere Labèrnia de l'any 1839 i que, en el fons, no és més que una mala còpia del castellà *apresurarse*. Lògicament hem d'evitar usar un castellanisme tan evident i tan lamentable com *donar-se pressa* –que considere totalment inacceptable però que, inexplicablement, l'AVL l'ha inclòs en el *Diccionari normatiu valencià* i, per tant, és ja normatiu–. També hem d'evitar usar, evidentment, el calc *apressurar-se*, que ja he sentit en diverses ocasions. Tant els verbs *apressar-se* i *apressurar-se* com la locució *donar-se pressa* són solucions pèssimes per al concepte “fer les coses de manera ràpida, amb pressa” perquè per a expressar aquest concepte ja tenim *afanyar-se*, un verb patrimonial que empren des del segle XIII i que ha arri-

bat ben viu al segle XXI i, per tant, no ens cal cap innovació, n'hi ha prou amb continuar dient-ho com ho hem après dels nostres pares, com ho hem heretat dels nostres avantpassats, com s'ha dit sempre en la nostra llengua.

I també, formats de la mateixa manera, tenim *pol·lucionar*—no normatiu, però que cada volta s'usa més— format a partir de *pol·lució*, quan tenim *pol·luir*, documentat en el segle XIV i *col·lisionar*—no normatiu per a l'IEC, però sí per a l'AVL— quan tenim *col·lidir* que inclouen com a normatiu tant el DIEC com el DNV.

¿És possible que paraules regulars diferents de les paraules patrimonials irregulars s'hagen creat en el si de la nostra comunitat lingüística en determinats moments de la nostra història? Jo respondria que no únicament és possible sinó que és segur que sí, que se n'han format moltes en diferents moments, però que, en la majoria dels casos, la comunitat de parlants no ha consentit que prosperen. De la mateixa manera que en l'organisme de qualsevol ésser humà apareixen en diferents moments de la seua vida cèl·lules canceroses però, afortunadament, moltes poques persones desenvolupen tumors cancerosos perquè el sistema immunitari destrueix a temps eixes cèl·lules malignes, en les llengües apareixen paraules i variants formals deturpades que el conjunt de parlants, generalment, no permet que prosperen.

Segur que paraules com ara *apropar* (= acostar), *plenar* (= omplir) o *olar* (= oldre) han nascut en diversos moments de la història de la nostra llengua i en diferents llocs del nostre domini lingüístic, però no han prosperat.

Hem vist que Joan Coromines va trobar el verb *apropar* per primera volta en el llibre *Trescant per les serres*, de Joan Pons i Massaveu, publicat en 1889 i hem vist que també apareix en un poema de Joaquim Rubió i Ors publicat en 1842. El 27 de novembre del 2012, en un missatge enviat a la llista Migjorn, el col·listaire Emili Sáez Aranda ens va informar de l'existència del llibre *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, de Josep Lladonosa i Pujol, publicat per l'IEC l'any 1970, que inclou el document lleidatà *De trametre letres sobre lo fet del Studi*—document de 1464— en el qual trobem:

«Més, proposaren, com ere delliberat, fer letres a la ciutat de Oscha e altres ciutats e viles sobre lo Studi e legir en aquell, les quals letres són ja fetes e speraven que mos-sèn Pou volie anar a la fira de Oscha e portar-les-hie, però Sent Luch se **aprope**, sí-ls serie vist que al present per algun correu anassen dites letres.»

La forma verbal *aprope* que trobem en aquest document medieval és un vocable que apareix una única volta en el període de set segles comprés entre primeries del segle XII i primeries del XIX. Potser no fóra cap heretgia lingüística considerar-lo un hàpax durant eixe període tan extens. És un ús aïllat del verb *apropar* que ens demostra clarament que totes aquestes construccions regulars—*apropar*, *plenar*,

etc.— s'han produït espontàniament en el si de la comunitat catalanoparlant en diferents moments i en diversos llocs al llarg de la història, però han estat fets esporàdics, aïllats, que han sigut com els focs d'artifici, que brillen un instant i s'apaguen de seguida. Però actualment, per a desgràcia nostra, la cèl·lula maligna del verb *apropar* s'ha convertit en tumor maligne en una bona part de la nostra àrea idiomàtica, sobre tot a Catalunya a on sembla que, lamentablement, s'han eradicat de la llengua dels mitjans de comunicació el verb *acostar* i els seus sinònims patrimonials catalans. Açò té una influència negativa molt gran en els parlants que cada volta empren més el verb *apropar* en la seua parla quotidiana i acabaran oblidant el verb *acostar* i els seus equivalents genuïns. Afortunadament, sembla que aquest tumor maligne no ha afectat gaire, per ara, els parlants de les illes Balears. I, pel que fa a les comarques valencianes, només el Maestrat i, amb molta més intensitat i virulència el Baix Vinalopó, han patit l'embrazida de l'espuri *apropar*. Joan-Carles Martí i Casanova, gran coneixedor del parlar elxà, ja ens va informar d'aquesta circumstància en diversos missatges enviats a la llista Migjorn en juny del 2006 i, més avant, en missatges posteriors enviats el 2009, 2010 i 2012, ho va reafirmar. Carles Segura Llopes, en l'entrada *apropar* del seu llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, escriu:

«**apropar** Aproximar, esdevenir prop. Altr. denom. menys habituals **acostar**»

Com veiem, Carles Segura ens diu que *apropar* és d'ús generalitzat en tota la comarca en la qual encara s'usa, però més poc, el tradicional *acostar* propi de la zona. Sembla lògic pensar que d'ací a uns pocs anys ningú se'n recordarà en el Baix Vinalopó del verb que empraven els seus avantpassats.

Açò és així, potser, perquè, en castellà, *acostarse* significa 'gitar-se'? ¿És també per eixe mateix motiu que actualment ja ningú diu ni escriu *colgar*—que en castellà significa 'penjar'— i tothom diu i escriu *enterrar*? ¿Ens trobem, tal volta, amb una actitud de servilisme lingüístic, de submissió envers el castellà? Els qui fan eixe ús abusiu del verb *apropar*, sobretot en els mitjans de comunicació, ¿actuen com a caudataris que afalaguen servilment el seu amo? Caldria que tots meditàrem sobre aquesta possibilitat.

Els vocables infantiloides i castellanitzants que hem exposat són molt perjudicials per a la nostra llengua, no perquè siguen roïns per ells mateixos, que no ho són ni miqueta ni gens ja que són paraules catalanes ben formades, sinó perquè el seu ús indiscriminat i generalitzat condemna a mort els mots tradicionals que hem usat durant un bon grapat de segles i que encara usem, mots que deien els nostres avantpassats i que encara diem nosaltres, mots que trobem en els texts literaris des de l'edat mitjana fins a l'actualitat i, d'eixa manera, transformen la nostra llengua desfigurant-la i empobrint-la.

Vull deixar ben clar que no estic pas en contra del verb *apropar* des d'un punt de vista lingüístic, del que estic radicalment en contra és de l'ús quasi exclusiu que se'n fa en els mitjans de comunicació, tant els escrits –en paper i digitals– com els audiovisuals –ràdio i televisió–, que influïxen de manera molt notable en els parlants, sobretot els més jòvens. I, per desgràcia, l'escola i alguns escriptors –no tots, afortunadament– no ajuden gens a frenar aquesta situació tan lamentable i desastrosa, ans al contrari, la fomenten.

El dimarts 25 de setembre del 2018 vaig entrar en el CIVAL (Corpus informatitzat del valencià de l'AVL) i vaig comprovar els resultats que obtenia per a les formes verbals d'*apropar*. En vaig obtindre 1608: 1 de l'any 1910, 28 del període comprés entre 1924 i 1949 i els 1579 restants, tots de 1950 en avant. Com veiem, tots dels segles xx i xxi i cap de segles anteriors al xx.

El lingüista Abelard Saragossà, en el seu llibre *El valencià de Bernat i Baldoví: del passat al futur. Ideologia i tast lèxic*, es pregunta: «quan algú canvia en l'escriptura el verb *acostar-se* (que diem quasi tots els valencians) per *apropar-se* (que no és propi del valencià tradicional), ¿beneficiem el valencià culte o li fem mal?» Deixe que el lector medite una miqueta i responga ell mateix la pregunta del professor Saragossà.

Hem de preguntar-nos: ¿volem transformar el valencià en una llengua cada volta més regular i més acostada al castellà o volem conservar-la tal com l'hem heretada dels nostres avantpassats? El valencià serà el que els valencians vulguem que siga. Fóra bo que tots reflexionàrem una miqueta sobre açò.

València, 6 de novembre del 2018

NOTA: El text literari que he trobat en el CIVAL datat l'any 1910 en el qual apareix la paraula *apropar* correspon a *L'oncle Canyís*, adaptació que va fer Manuel Sanchis Guarnier de *Cañís y cañisaes*, llibre publicat per la impremta de la Viuda de Manuel Vidal l'any 1950 a Monòver, en el qual figura com a autor Amaci Martínez Ruiz. L'estudiós monoverí Joan Serrano Vidal em diu que eixe text no correpon a cap article dels que Joaquim Amo Abad va publicar en el diari El Pueblo (de Monòver) a començaments del segle xx sinó que el va escriure Amaci Martínez Ruiz a posta per a publicar-lo en el llibre *Cañís y cañisaes*. Així doncs, eixe text no es pot datar en 1910 com ha fet el CIVAL sinó en 1950.

SOBRE LA PARAULA TIO

Oncle és la paraula patrimonial catalana per a denominar el germà del pare o de la mare i, també, el cosí del pare o de la mare. La paraula *oncle* la tenim documentada des del segle XIII i deriva del llatí *avūncūlus* que significa 'germà de la mare'.

Hui en dia, tots els valencians, en els nostres parlars heretats per tradició oral, usem, per als conceptes definits, la paraula *tio*, no la paraula *oncle*. *Oncle* és, actualment, un vocable introduït per la llengua culta que no l'usa ningú en el seu llenguatge espontani. No hi ha cap valencià que diga «el meu oncle», tots diem «mon tio». En els articles que, amb el pseudònim de *Cañís*, va publicar Joaquim Amo en el periòdic *El Pueblo* de Monòver a començament del segle XX, trobem diverses vegades la paraula *onque*, variant formal d'*oncle*, que significa 'persona de respecte'. Cal deixar ben clar que *onque* no significa 'germà del pare o de la mare' ni tampoc 'cosí del pare o de la mare', significa únicament i exclusivament 'persona de respecte'. La forma, *onque*, s'usava amb eixe significat en el Monòver de començaments del segle XX, fa més de cent anys. No crec que hui en dia l'use ja ningú en el llenguatge espontani del carrer o de la família. Però la paraula sí que és coneguda per molt monovers, especialment pels que estan més conscienciats en conservar i recuperar les tradicions de la terra. Actualment hi ha a Monòver un grup musical que es diu *L'onque Pere el Bandero* que es dedica a recuperar cançons locals antigues i a cantar-les en públic. En les lletres que canten apareix sovint el mot *onque*, tan estimat pels monovers i que intenten revitalitzar com un valuós patrimoni local.

Carles Segura Llopes no arreplega la paraula *onque* en el seu llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*. Malgrat que Monòver queda fóra – encara que molt propet – de la comarca del Baix Vinalopó, el fet que no l'arreplegue Carles Segura en el llibre citat, que és un vertader diccionari de formes característiques de la zona, és significatiu.

Germà Colón en el seu llibre *El lèxic català dins la Romània* assegura que *tio* és un castellanisme del qual no ha trobat documentació en català anterior al segle XIX. Escriu Colón: «També *oncle* es veu amenaçat pel castellanisme *tio*, que té l'avantatge de poder recolzar-se en el femení *tia*.» En una nota al peu de la pàg. 53 escriu: «En cat. ant., al costat d'*oncle* apareix amb freqüència la forma *avoncle*, de la qual són variants modernes *blonco* i *conco*. De *tio* no en conec documentació anterior al segle XIX. [un exemple valencià isolat i poc representatiu del 1668 a Ferrando, *Certàmens*, p. 1054].»

El 29 de desembre del 2018 vaig posar en el cercador del *Corpus informatitzat del valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (CIVAL) la paraula *tio* i vaig obtindre 177 resultats, 39 dels quals són anteriors al segle XIX.

Considerem que *tio*—a banda de la influència del castellà— podria ser molt bé un singular analògic format a partir del femení *tia* de la mateixa manera que *viudo* s'ha format a partir de *viuda*, *burro* a partir de *burra* i *nino* a partir de *nina*. Considerem que les parelles *tio* / *tia*, *viudo* / *viuda*, *burro* / *burra* i *nino* / *nina* són completament legítimes en la nostra llengua. El DIEC recull *viudo*, *burro* i *nino*, però no arreplega *tio*. ¿Podem assegurar que *tio* és només un castellanisme i no té res a veure l'evolució interna de la llengua? Sobre açò no podem assegurar res, només podem elucubrar. El castellà ha estat al costat del valencià des dels primers temps i des de fa 300 anys, a més d'estar al costat, ha estat damunt del valencià i, fins i tot, incrustat dins d'ell. I en els darrers cinquanta anys això s'ha agreujat moltíssim. Les dues llengües, des de sempre, s'han influït mútuament però, per raons òbvies, el castellà ha influït molt més sobre el valencià que no al revés. ¿Què hauria passat si el valencià haguera estat completament aïllat del castellà? ¿La parella *oncle* / *tia* seria d'ús general, tothom la coneixeria i l'usaria i la paraula *tio* seria completament desconeguda pels valencians? No podem saber-ho perquè és completament impossible assegurar com haurien sigut les coses en unes circumstàncies que no s'han donat.

El que sí que podem dir és que, actualment, la paraula *tio* és d'ús general en valencià. Vulguem o no vulguem, ens agrade o no ens agrade, tots els valencians diem *tio*. En el DCVB, en l'entrada *oncle*, diu: «Al País Valencià aquest mot és substituït generalment per la forma *tio*, però es manté amb certa vitalitat en les comarques d'Alcoi, Novelda, la Vall de Gallinera, etc.» Jo vaig nèixer a Alcoi l'any 1942 i no recorde haver sentit dir mai a cap alcoià la paraula *oncle*, com sí que recorde, en canvi, haver sentit la paraula *abans* i la locució *a llavors*, pronunciada [aɫav'ɔs].

Encara que en diversos parlars de Catalunya es conserva encara ben viva la paraula *oncle*, a Barcelona i rodalia diuen habitualment *tiet*, en diminutiu, i no precisament perquè la persona en qüestió siga baixoteta o molt joveneta. Diuen *tiet* i no *tio*—de la mateixa manera que diuen *pillet* i no *pillo*— perquè així s'eviten la mala consciència de pensar que diuen una paraula castellana. El parlar barceloní té molta influència a Catalunya i el mot *tiet* s'usa cada volta més. A Catalunya Ràdio i a TV3 l'he sentit milanta vegades. El DIEC no l'arreplega, però el GDLC sí que ho fa. L'usen a bondó escriptors tan radicalment diferents com Santiago Rusiñol, Josep M. Benet i Jornet, Joan Sales, Enric Larruela, Jordi Cussà, Maria Aurèlia Capmany, Eduard Castellet, Isabel-Clara Simó, Monserrat Roig o Quim Monzó.

Copie tot seguit un fragment de la novel·la *Júlia* de l'escriptora Isabel-Clara Simó, alcoiana que viu a Barcelona des de ben jove:

«Miquel anà a Albaida a parlar amb Cosme, el fill dels *tiets*, que havien estat amos del mas d'Atzeneta. I li'l vengué per quatre duros. La Júlia, quan ho va saber, s'enfu-

rismà tant que l'arribà a pegar. Però després se n'alegrà, perquè els comptes, tan nets, de Miquel, li donaven confiança, perquè sabia que no podien fallar. I el xic havia tret cara de borrec, i era humil amb la Júlia.»

El 27 de desembre del 2018 vaig posar *tiet* en el CIVAL i vaig obtindre 44 resultats. Vaig posar *tiets* i en vaig obtindre 16. La immensa majoria d'aquests resultats corresponen a obres d'Isabel-Clara Simó però no tots. Alguns escriptors valencians comencen a deixar-se arrossegar per la moda dels *tiets*.

El *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL arraplega la paraula *tio* i, per tant, ja és normativa. I vulguem o no, més prompte que tard, el DIEC acceptarà *tiet*, com ja ho ha fet el GDLG, i la paraula serà normativa. Ara, això sí, acabada en *-et*, per a dissimular.

València, 29 de desembre del 2018

LA BOTA MALAIA I LA GOTA XINESA

La bota malaia és un instrument de tortura en forma de bota de fusta que té un mecanisme que fa que el peu del torturat haja de suportar una pressió molt forta que va augmentant de manera gradual i acaba fent que es trenquen tots els ossos del peu, cosa que provoca uns dolors terribles.

La gota xinesa és un mètode de tortura que consisteix en immobilitzar la persona torturada, col·locant el seu cos en la posició anatòmica denominada decúbit supí, és a dir, gitada de panxa en amunt, de manera que cada pocs segons li cau una gota d'aigua freda al front. La deixen així tot el temps que calga, lligada, sense donar-li ni a menjar ni a beure. La gota d'aigua no la deixa dormir. Té set, l'aigua li regalla pel front però no pot beure. El torturat es torna boig i acaba morint, sovint, d'un atac al cor.

Supose i confie que aquestes tortures tan salvatges ja no s'usen. La tortura actual és més subtil. Consisteix en fer-nos sentir i llegir cada dos per tres la barreja **gota malaia**. La gent agafa *gota* d'ací i *malaia* d'allà, ho barreja i, au, **gota malaia** va i **gota malaia** ve.

El 31 de desembre del 2018 vaig posar en el cercador del *Corpus informatitzat del valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (CIVAL) "bota malaia" i no vaig trobar cap resultat. Vaig posar "gota xinesa" i tampoc vaig obtenir cap resultat. Tot seguit vaig posar "gota malaia" i vaig trobar els dos resultats següents:

En *El col·leccionista de fades*, de Josep Ballester, podem llegir:

«He alimentat, paraula a paraula, aquella fam terrible que m'ha demanat la cuca fera que es diu escriptura. No l'he poguda calmar mai. Enganyar-la, en algun moment sí, però poca cosa més. És una **gota malaia** que no descansa. Un inventari inclement que em xupla.»

En l'article periodístic titulat 'Plurilingüismes? Mec!', de Jesús Puig, publicat en el diari Levante-EMV el 12 de juny del 2012, trobem:

«Oblida la conselleria, o potser ho sap massa, que l'opinió dels pares va formant-se al llarg del temps mitjançant les informacions que reben, i que durant anys han patit la desvalencianització amb assiduitat de **gota malaia**. Així que, si la seua opinió és determinant, el valencià vehicular quedarà com la núvia de Pinet. Els pares volen que els fills aprenguen castellà i, sobretot, anglès; el sistema educatiu hauria d'apostar pel sistema integrat de les tres llengües.»

Estaria bé que tothom diguera *bota malaia* quan cal dir *bota malaia* i *gota xinesa* quan cal dir *gota xinesa*, però estic segur que qualsevol intent de voler redreçar la malifeta és completament inútil. És perdre el temps miserablement. Ja veieu que

els escriptors han fet seu l'esguerro i l'usen sense complexos. Fins i tot hi ha un llibre escrit per Lluís Mauri i Lluís Uría titulat *La gota malaia: una biografia de Pasqual Maragall*.

Així doncs, ja patir la tortura! No ens queda altre remei.

València, 31 de desembre del 2018

SOBRE LA PARAULA MASCOTA

Darrerament –fa només uns quants anys– s’ha posat de moda emprar la paraula *mascota* per a denominar un animal de companyia, com ara un gat, un gos, un ocell, etc. No sé per quin motiu s’ha assignat a aquesta paraula eixa accepció que considere totalment inadequada i molt desafortunada. Però ¿què significa la paraula *mascota*? En primer lloc mirarem què diuen els diccionaris. El *Diccionari Valencià* de l’Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana diu: «Persona, animal o cosa que es té com a símbol, ja que es considera que porta sort». El DIEC diu: «Persona, animal o cosa que hom considera que porta sort». El GDLC diu: «Persona, animal o cosa que hom té com a símbol, per tal com considera que porta sort». Aquest diccionari ens diu que el seu origen etimològic és: «1233; del fr. *mascotte*, íd., i aquest, del prov. *mascoto* ‘el qui dóna sort, sortilegi’, der. despectiu de *masco* ‘bruixa’, del b. ll. *masca* ‘bruixa’». El DCVB diu: «Persona o cosa a la qual s’atribueix la propietat d’atreure la bona sort envers els qui la posseeixen o porten en llur companyia; cast. *mascota*». Vejam què diuen sobre aquesta paraula els diccionaris de la llengua castellana. En el *Diccionario del español actual* trobem: «Pers., animal o cosa considerados como portadores de suerte para quien los tiene». En la 2^a edició del *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española trobem: «Persona, animal o cosa que sirve de talismán, que trae buena suerte». En la 22^a edició del DRAE diu, com en l’anterior edició, «persona, animal o cosa que sirve de talismán, que trae buena suerte», però afegí una nova accepció «animal de compañía». Observem que en la 2^a edició del DRAE que és de l’any 1992 i en el *Diccionario del español actual* que és del 1999 no apareix l’accepció «animal de compañía», però en la 22^a edició del DRAE que és de l’any 2001 ja hi apareix i en la 23^a edició, de l’any 2014, continua apareixent. És, doncs, una accepció nova, que s’usa des de no fa massa temps i que, molt probablement, ha nascut en el castellà peninsular.

En l’entrada *mascota* del *Diccionari normatiu valencià* de l’AVL, publicat en juliol del 2016, diu:

1. f. Persona, animal o cosa que es creu que porta sort.
2. f. Figura que representa un grup o simbolitza un esdeveniment. *La mascota olímpica. La mascota del regiment.*
3. f. Animal de companyia. *Productos per a mascotas.*

Com veiem, el *Diccionari normatiu valencià* de l’AVL ha sigut el primer diccionari de la nostra llengua que ha copiat del DRAE l’accepció «animal de companyia». Ho considere una decisió molt desafortunada.

Jo, que conec la paraula *mascota*, tant en valencià com en castellà, de tota la meua vida, he de dir que considere que totes les definicions que he copiat més amunt són inadequades i incompletes. La definició que considere adequada és la següent: «Ésser –habitualment un animal– o cosa –normalment la figura d'un animal, humanitzat o no– que s'associa amb una col·lectivitat o amb un esdeveniment, que el representa i que es considera que li porta bona sort». Una mascota sempre s'associa amb un col·lectiu de persones com ara un regiment, una empresa, una associació, una institució, un club esportiu, una universitat, o, fins i tot, un país, i també, més modernament, amb un esdeveniment com ara uns jocs olímpics, una exposició universal, un mundial de futbol, etc. Una persona pot tindre un amulet, un talismà, un esperit protector o un àngel de la guarda, però no una mascota. La idea de mascota sempre s'associa a un conjunt de persones o a un esdeveniment, però no a una persona individual. Una mascota és, per exemple, el boc que porten els legionaris quan desfilen, que l'associem a la Legión Española, o el lleó de la Metro que l'associem amb la companyia productora de pel·lícules Metro-Goldwyn-Mayer. També són mascotes alguns ninotets com ara: Cobi, que associem als jocs olímpics que es varen celebrar a Barcelona l'any 1992; Naranjito, que associem a la Copa Mundial de Futbol organitzada per Espanya l'any 1982; Curro, que associem a l'exposició universal que es va celebrar a Sevilla l'any 1992; Fluvi, que associem a l'exposició sobre l'aigua que es va celebrar a Saragossa l'any 2008; etc. I també són mascotes el brau d'Osborne, que associem amb Espanya, i el ruc català, que associem amb Catalunya.

Cal aclarir que el mot *mascota* està emparentat conceptualment amb un vampir d'aspecte femení citat per diversos autors llatins amb un nom que es refereix a un mite grec. El vocable *mascota* resulta documentat per primera vegada als arxius electrònics de la Real Academia Española l'any 1911 (Pío Baroja, *Las inquietudes de Shanti Andía*). Baroja havia manllevat el mot francès *mascotte*, documentat per primera vegada en el *Trésor de la langue française* l'any 1867 (Émile Zola, *Les Mystères de Marseille*). La paraula es va popularitzar a França pocs anys més tard quan l'opereta “La Mascotte” d'Edmond Audran es va estrenar a París el 30 de desembre de 1880 i va estar més d'un any en cartell pel gran èxit que va tindre. Zola havia manllevat el mot occità *mascota* que significa 'sortilegi, encanteri, mal d'ull, mala sort', derivat de la paraula occitana *masca* 'bruixa'. *Masca* també significa 'bruixa' en piemontès. En llatí tardà (segle VII), *masca* era sinònim de *lamia*. En la mitologia grega, *Lamia* era filla de Posidó i Líbia. Zeus se'n va enamorar; Hera, la muller del déu, la va obligar, per venjança, a devorar els propis fills. Embogida de dolor i feta salvatge, es va retirar a una cova i va viure, des d'aleshores, menjant-se els nens que aconseguia robar a les mares. Els romans, que coneixien el mite de la filla de Posidó, donaven el nom de *lamia*

(nominatiu plural de *lamia*) a dimonis femenins imaginaris que, de nit, xuplaven la sang i la llet de les parteres i esquarteraven els xiquets acabats de nàixer. L'occità i el piemontès varen adoptar per a la bruixa un mot (*masca*) que remetia als dimonis femenins xupladors de sang i de llet maternes i esquarteradors de nadons. L'italià diu *strega* a la bruixa, amb la qual cosa remet al mateix diable femení designat pels mots llatins *lamia* i *masca*. De fet, *strega* deriva del llatí vulgar *striga(m)*, derivat de *strix*, *strigis*, sinònim llatí de *lamia*. La paraula *mascota* es remunta, doncs, a un mite en què la dida, que dona vida, és associada a un ésser diabòlic que la lleva.

Això d'utilitzar la paraula *mascota* per a denominar els animals de companyia és una moda molt recent, però que va escampant-se ràpidament. Jo, personalment, ho considere una falta de respecte cap als animals. Això correspon a una visió antropocentrista del món i de la vida. Com que les grans religions monoteistes diuen que Déu va fer l'home a imatge i semblança seua, els éssers humans ens ho hem cregut, ens considerem déus i, per tant, estem convençuts que la resta d'éssers vius han vingut al món únicament i exclusivament per a servir-nos a nosaltres. Considerem que nosaltres ho som tot, som com Déu, i que ells no són res, són només matèria primera per al nostre benefici.

Els diccionaris de la nostra llengua –excepte el DNV de l'AVL– encara no han inclòs 'animal de companyia' com una accepció de la paraula *mascota* i espere que no ho facen mai. No fer-ho seria un signe de sensibilitat i respecte cap a eixos animals que compartixen la vida amb nosaltres. Anomenar *mascota*, per exemple, un gos policia o un gos pigall –gos guia d'eixos que tant ajuden les persones que tenen la desgràcia de no veure-hi– ho considere, a més d'un insult al gos, un insult a la intel·ligència.

València, 2 de gener del 2019

ESTUDIS

PEL MATÍ, PER LA VESPRADA I PER LA NIT

I. Ús temporal, amb sentit duratiu, de la preposició *per* en valencià

En el meu article titulat «*Bon dia i bona nit, però mai bona vesprada*» que vaig publicar en diversos mitjans de comunicació vaig escriure que els valencians diem a voltes *bon dia de matí* (o *bon dia pel matí*). Alguns lectors em varen escriure per a dir-me que això de “pel matí” és incorrecte en català. Un lector em va dir que Pere Ortís ho deia clarament en un article que va publicar en la revista *Llengua Nacional*. En efecte, en el número 68 de la citada revista trobem l'article de Pere Ortís titulat *Barbarismes en el llenguatge col·loquial*. En eixe article diu el senyor Ortís: «No és correcte, en català, “per la nit, pel matí, per la tarda”. Cal dir: **al matí, a la nit, a la tarda**. *L'acte tindrà lloc a la tarda*. Demà, **al matí, ens banyarem**. **A la nit, tot és fosc**.» Com veiem, el senyor Ortís es limita a dir que l'ús de la preposició *per* davant les paraules *nit, matí* i *tarda* “no és correcte” però no justifica els motius d'eixa incorrecció. No argumenta, no fa cap raonament, només diu: «Aquesta és la regla. Aplica-la». No explica de manera raonada per què la regla diu això. I no ho explica perquè no pot fer-ho, perquè no hi ha cap fonament que justifique eixa regla.

Cal aclarir que en molts parlars valencians és corrent dir «bon dia pel matí» i, fins i tot, hi ha qui diu «bon dia pel matí, que per la vesprada ja veurem» (Evidentment no pronuncien ‘vesprada’ sinó ‘vesprà’ o ‘asprà’ i no pronuncien ‘veurem’ sinó ‘vorem’). No és gens estrany dir en valencià «pel matí», ans al contrari, és molt corrent. Aquest ús temporal, amb sentit duratiu, de la preposició *per* que fa el valencià actual és el que feien els nostres clàssics. Vegem-ne uns exemples.

2. Exemples literaris dels clàssics valencians

- En el *Tirant lo Blanc* apareix *per lo matí* 27 voltes i *per la nit* 3 voltes. Copie uns fragments del *Tirant* com a exemple.

En el capítol 44 titulat *De les festes que foren fetes lo dia de les bodes del rei d'Anglaterra* trobem: «Lo dissabte **per lo matí** fon ajustat consell general de tots los estats, així d'hòmens com de dones, e foren allí en presència de tots publicat e manifestat per los reis d'armes e per los porsavants e herauts cascun dia de la setmana què tenien de fer.»

En el capítol 98 titulat *Com Tirant ab sos companyons partien de l'ermità e tornaren en llur terra* trobem: «Torna-te'n e **per lo matí** poràs entrar a ton plaer.»

En el capítol 101 titulat *Com lo rei de Sicília pregà a Tirant que l'acollis en la sua nau per passar al sant Sepulcre de Jerusalem* trobem: «**Per lo matí** ells s'abillaren lo millor

que pogueren, e tots los seus per lo semblant foren al palau e feren reverència al Rei.»

En el capítol 263 titulat *La comparació de la vinya que fa Hipòlit a l'Emperadriu* trobem: «[...] fon-li forçat **per la nit** d'aturar-se e pendre posada en sòl de terra.»

En el capítol 340 titulat *L'oració que Tirant féu a la gent d'armes, ans que ixquessen per dar la batalla* trobem: «La batalla durà tot lo dia e es continuà molt cruel, sinó que els fon forçat **per la nit** que els empedí, perquè feia gran fosca, que s'hagueren a departir.»

En el capítol 418 titulat *Com Tirant pres l'estol dels moros* trobem: «E Tirant navegà aquell dia fent la via de la mar Major fins que, **per la nit**, los moros perderen de vista les fustes.»

• En *Lo passi en cobles* trobem:

«Porta l'ingrat poble: al seu rey loable
Ligat al pretori: tantost **pel mati**
Y anava cahent: lo senyor amable
Essent mal tractat: per gent tan culpable
Vetlant la nit tota: que gens no dormi
Los uns lo prenien: yls altres dexaven
De dar li mil penes: restant tots cansats
Los chichs l'escopien: los grans lo pelaven
Dient-li blasfemies: tots s'estudiaven
Com fer-li porien: maiors crueldats»

• En els *Sermons* de sant Vicent Ferrer trobem: «[...] mas, ¿sabeu per què no la dien **pel mati**? car no-s leven a matines, per quan deuen dir la missa dien matines»

• Maria Àngels Diéguez Seguí, de la Universitat d'Alacant, en *El llibre de cort de justícia de València, 1279-1321: estudi lingüístic*, escriu: «Precedit de la preposició *per*, en sentit duratiu, *per lo mati*, postergat injustament per la normativa actual: “en aquest dia d'uy *per lo mati*” R248; “que'l dit Salamó ere vengut **per lo mati** a casa” R87.»

3. Exemples literaris d'autors valencians moderns

Però també molts autors valencians moderns usen la preposició *per* amb eixe valor temporal. Vegem-ne alguns exemples.

• El fragment següent és de l'obra *De la nostra garbera* de Josep Pascual Tirado:

«Van celebrar dos dies de vaquetes en la plaça de bous, i, per *caperutxo* del clavari, estes foren del Regentero; **per la nit** balls parats a toc de donçaina i tabal i alguna tocateta de música de vent [...]»

• El fragment següent corresponen al llibre *Els Valencians de Secà: Estampes Velles del Maestrat* de Gaetà Huguet Segarra:

«Una nit, després de sopar, el fill del propietari digué al Monjo:

»—Demà, a punta de dia, ens n’hem d’anar al mas de la Rossa. Amb això vull dir-li que no se’n vaja del mas **pel matí**.»

• El fragment següent és del llibre *La decadència al País Valencià* de Joan Fuster:

«*La Rondalla de rondalles*, atribuïda a Lluís Galiana i publicada per primera vegada el 1768, fa referència a “divertiments” propis de la ruralia: en especial, als nocturns (“**per la nit**”).»

• Els fragments següents corresponen a l’obra *La processó valenciana del Corpus* del lingüista Manuel Sanchis Guarner:

«El mateix dia de la vigília **pel matí**, recorria els carrers de la ciutat una lluïda cavalcada, a la qual la gent donava els noms d’*Els Cavallets* o de *La Degolla*, que tenia per missió anunciar la festa de l’endemà, i visitar les cases de les primeres autoritats, per tal d’invitar-les a la processó.»

«El dia del Corpus **pel matí**, les dansetes anaven a la Casa de la Ciutat per tal d’acompanyar, tot i ballant, la comitiva de l’Alcalde i els regidors que, de gran gala, anaven a la missa solemne a la Seu, on tenien bancs oficials en el presbiteri.»

«A València la processó del Corpus comença a fer-se **per la vesprada** l’any 1506, per acord dels Jurats i del Capítol catedralici.»

«Per això l’any 1515 els Jurats acordaren que les roques i els entremesos fessen la volta **pel matí**, i la processó **per la vesprada**. Posteriorment, en el mes de juny de l’any 1677, el rei Carles II ordenà que per tal d’*evitar ofensas a la Divina Majestad*, la processó del Corpus es fes **pel matí**. La tradició, però, pesava massa, i el rei en el juliol del mateix rectificà i autoritzà que es fes **per la vesprada**, però amb la condició de començar a les cinc i acabar abans de les nou.»

• Els fragments següents corresponen a *La nit* de Vicent Andrés Estellés:

«**Diana**

Per la nit, el meu cos té una frescor de cànter...

Llavors sent un desig enorme de dir gràcies.»

«**Tots**

Corre solt **per la nit** un vedell forestal.»

«La nit és el meu regne. Tinc un desig enorme d’escriure **per la nit**, de llegir **per la nit**, de pensar **per la nit**, de plorar **per la nit**, de jaure, de deixar d’ésser a poc a poc enfonsant-me, així, en un habitual naufragi.»

«Després de certes coses s'ha de tornar encara.
Després de certes coses s'ha de tornar a casa
i a les coses de cada dia. S'ha de tornar.
Ja no es fa, com abans, un camí, i un camí
que anava descobrint-se així, com un camí,
mentre s'anava anant **per la nit i pel dia**,
celebrant amb rialles i besos cada pam
del camí. Ja no es va, com abans, simplement,
pel goig elemental d'anar i amb aquell goig
de fer descobriments puerils i extraordinaris.
Ara s'ha de tornar; i s'ha de començar
novament i humilment, amb els peus ben amargs,
amb el cor ben amarg, amb els ulls ben amargs,
amb els punys apretats i els llavis apretats.»

- El fragment següent correspon al *Llibre d'exilis* de Vicent Andrés Estellés:

«Ascensors funerals, mudes caixes metàl·liques,
mudes caixes de fusta, amb espills allargats,
pugen i baixen, pugen i tornen a baixar
per la nit, pel matí, per la tarda, incansables;
pugen verticalment, baixen verticalment [...]»

- Els fragments següents corresponen a *Proses en carn* de Xavier Casp:

«**Per la nit**, ma mare devia estar atractiva de ben de veres; me la vull imaginar als seus vint-i-dos anys, i bona cosa que me la imagine, però fantasiejant massa per descriure-la.»
«El diumenge, ahir, **pel matí**, el teu germà, en tornar de missa, em preguntà si entre tu i la teua amada hi havia alguna cosa.»

- Els versos següents corresponen al poema *Averany de la nit* dins el llibre *Les roses marginals* del poeta alcoià Joan Valls Jordà:

«Als ulls tot és diàfan **pel matí**:
l'oratge transparent em regracia
l'humilitat fidel de l'harmonia
que, com un bleix d'oreig, naix dintre mi.»

- Els fragments següents corresponen a la novel·la *Els Horts* de Martí Domínguez Barberà:

«Jo no..., jo no en prenc **pel matí**. El café begut i un cigarret tot seguit. ¿Què li sembla el café? De tantes coses bones de què hem de donar gràcies a Déu, esta n'és una entre les primeres.»

«El dissabte **pel matí**, el cor li féu un tomb: la porta de casa la batlessa apareixia mig oberta. S'acostà amb una miqueta de por.»

- El fragment següent correspon a la novel·la *El desig dels dies* de Joan Francesc Mira:

«[...] que vint per deu fan dues-centes obres d'art nocturnal, mural fresc i roquer, que **pel matí** potser seran llegides, multiplicant, per vint o trenta mil espectadors [...]»

- El fragment següent correspon a l'article *Greyhound* de Joan Francesc Mira, publicat en la revista *El Temps*:

«A Charleston pujà una senyoreta de cara oriental, molt guapa, amb vestit curt i botes altes, va seure al meu costat i només deia “Sucoria, Sucoria”, que volia dir South Korea, i jo pensava que tenia molt bona companyia **per la nit**, tots dos sols a l'últim seient. La coreana del sud es va estirar, en efecte, i em clavà els talons de les botes a les costelles. A les poques hores va dir “Sucalina, Sucalina”, que calia interpretar South Carolina, i se'n va anar en plena nit, quan ja nevava.»

- El fragment següent correspon a la novel·la *Pana negra* de Joan Olivares:

«-Bon dia **per la vesprada** -va saludar Marià, i en ser que Rafel no contestava, s'arri-mà a la paret de les gàbies i continuava parlant amb naturalitat:- feia temps que no veia un verderol tan bonic. És cantador?»

- El fragment següent correspon al llibre *El naixement d'una vila rural valenciana. Cocentaina, 1245-1304* de Carmel Ferragud Domingo:

«De segur que l'escarni que patí aquest cavaller quan sortí de la seua casa **pel matí** el féu adreçar-se al justícia perquè investigàs la provenença d'aquest peculiar i enginyós insult.»

4. Reflexions sobre l'ús que fem els valencians de la preposicions *a*, *per*, *de* i *en* en sentit duratiu

A banda de les cites literàries que he arreplegat, tenim el refrany, molt popular a València, «per lo matí, llevant, i per la vesprada, ponent», que vol dir que a la ciutat de València, que està situada en la part oriental de la península Ibèrica, en la costa mediterrània, pel matí bufa la brisa que ve de la mar, de llevant, i per la vesprada bufa la brisa terrestre que ve de l'oest, de ponent, de les terres de l'interior. El fet que en

un refrany popular de la ciutat de València aparega l'article definit masculí amb la forma *lo*, demostra que el refrany ja és antic.

Els valencians, davant les paraules i locucions que fem per a denominar les diferents parts del dia –*mati*, *migdia*, *migjorn*, *mitjanit*, *vesprada*, *nit*, *mitjan matí*, *mitjan vesprada*– i també de la paraula *dia* amb el significat de 'temps en el qual hi ha llum del sol', utilitzem les preposicions *a*, *per* i *de* i, encara que d'una manera molt minoritària, *en*. Els significats, encara que bastant semblants, no són idèntics ja que hi ha certs matisos diferenciadors.

Usem la preposició *a* per a expressar que ens referim a un moment concret, puntual, en el període de què parlem. En el valencià de hui no utilitzem mai aquesta preposició davant les paraules *matí* i *dia*, però si davant *vesprada* i *nit* (amb article: 'a la vesprada', 'a la nit') i, quan l'emplegem davant d'eixos mots, sempre ens referim a alguna cosa que passarà en el futur. No l'usem mai en cap cas si ens referim a una cosa que ja ha passat. Si diem, per exemple, "açò ho faré a la vesprada" (o "a la nit"), volem dir que ho faré en un moment determinat quan arribe la vesprada (o la nit). També podem dir, amb el mateix significat, "açò ho faré esta vesprada" (o "esta nit"). Per a expressar alguna cosa que ja ha passat, sempre usem els demostratius: "Ho he fet este matí", "ho he fet esta vesprada", etc. També usem la preposició *a* davant les paraules *migdia*, *migjorn* i *mitjanit* i de les locucions *mitjan matí* i *mitjan vesprada* (en aquests casos sense article: 'a migdia', 'a migjorn', etc.). Les locucions sense article que els valencians conservem en la parla quotidiana com ara "a migdia", "a migjorn", "a mitjanit", "a mitjan matí", "a mitjan vesprada", "anar a escola", "fugir d'estudi", "passar per baix cameta", "parar taula", "llevar taula", "anar en cama crua", "tornar paus", "partir palletes", "caminar a palpes", "a primeries", "a darreries", "posta de sol", "a poqueta nit", etc., són autèntiques relíquies de temps antics, com ho demostra el fet que no duen l'article. Les expressions "a migdia", "a migjorn", "a mitjanit", "a mitjan matí" i "a mitjan vesprada" les usem tant per a referir-nos a accions que han de vindre com a accions que ja han passat. Exemple: "ahir a migdia vaig anar a casa del teu cosí". Tenim l'expressió "a mitjanit mosques" i la dita "a migjorn, trau la cassola del forn".

L'ús de la preposició *en* és idèntic al de la preposició *a*, però hui en dia pràcticament no s'emptra. En el dietari del capellà d'Alfons el Magnànim llegim "Lo senyor princep e rey de Cecilia, **en la vesprada**, ab molts galants e gran honor, feren jochs de canyes". Eixe ús s'ha mantingut, encara que no de manera general, fins a la segona meitat del segle xx en el parlar de la ciutat de València. Puc assegurar-ho perquè ho he sentit diverses vegades. El torrentí Xavier Benavent va adreçar un missatge a la llista Migjorn el 5 d'octubre del 2009 en el qual deia: «De tota la vida he sentit dir

a ma àvia *en la nit*: “Demà en la nit tenim un soparet en les ames de casa”». Açò em fa pensar que, molt probablement, aquest ús temporal de la preposició *en* s’ha conservat, no únicament en el parlar de la ciutat de València, sinó també en el de diverses poblacions de la comarca de l’Horta. De fet, alguns escriptors valencians, com ara Joan Francesc Mira, nascut a la ciutat de València, l’usen en la seua prosa literària. Enric Valor el va emprar en diverses ocasions en les seues novel·les del cicle de Cassana.

Usem la preposició *per* quan volem expressar que alguna cosa passarà (o ha passat) en un moment indeterminat –o en diversos moments indeterminats– del període de què parlem. “Açò ho faré pel matí” significa que ho faré en un moment o en diversos moments al llarg del matí o, fins i tot, que ho faré durant tot el matí. És a dir, “ho faré durant el temps que dura el matí”.

Usem la preposició *de* per a expressar que allò que ha passat o ha de passar, s’ha fet o s’ha de fer precisament en el període de què parlem i no en un altre període diferent. Si dic “açò ho faré de nit” vull dir que ho faré en el període de temps que no hi ha llum del sol, és a dir, que ho faré quan siga de nit i no de dia. Si dic “açò ho faré de matí” vull dir que ho faré en el període de temps que anomenem *matí*, no en cap altre (no en el que anomenem *vesprada* ni en el que anomenem *nit*).

Construccions del mateix tipus que *de matí*, *de vesprada* i *de nit* són *de jove*, *de fadrí*, *de casat*, *d’estudiant*, etc. La construcció *de jove* significa exactament ‘en l’època de la vida en què era jove i no en cap altra (no en la infància ni en la pubertat ni en la maduresa ni en la vellesa)’. Si dic “jo, de fadrí, fumava”, significa que fumava abans de casar-me, no després. Fa referència al període en què era fadrí, quan encara no estava casat. És a dir, quan usem la preposició *de* davant d’un període de temps, ens referim a eixe període de temps de manera global, com un tot, com un conjunt.

5. Prohibicions injustificades

En el *Manual d’ús de l’estàndard oral* de Josep Lacreu (capítol xxv, apartat 2.3) diu: «Cal remarcar també que col·loquialment es recorre a la preposició *per* davant les diferents parts del dia: **pel matí*, **per la vesprada*, **per la nit*. Es tracta d’un ús incorrecte. En aquests casos, en l’estàndard oral, cal usar la preposició *a*: *al matí*, *a la vesprada*, *a la nit*.» No puc evitar preguntar-me: ¿Per què és incorrecte usar la preposició *per* davant les diferents parts del dia com feien els clàssics i com han fet els escriptors valencians moderns dels quals he reproduït alguns fragments? Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Vicent Andrés Estellés, Joan Valls Jordà i molts altres ¿podien permetre’s usar la preposició *per* davant *matí*, *vesprada*, *nit* i, fins i tot, *dia*, i un valencià que parle

actualment en la ràdio o en la televisió no s'ho pot permetre? ¿Per què en l'estàndard oral cal usar la preposició *a*? ¿Quines són les raons?

En l'apartat **26.3.1.2. Els complements de temps** la *Gramàtica normativa valenciana* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua hi ha una observació que diu: «La preposició *per* també s'usa amb un valor temporal per a referir-se a una part del dia, però en els registres formals es preferix l'ús de *a*.» Veiem que l'AVL no prohibix l'ús temporal de la preposició *per* per a referir-se a una part del dia, però diu «[...] en els registres formals es preferix l'ús de *a*.» De seguida ens ve al cap la pregunta: ¿Qui ho preferix i per quins motius ho preferix?

Actualment es considera incorrecte –de manera indeguda– l'ús de la preposició *per* davant de les paraules *matí*, *vesprada*, *nit* i *dia*. I això és així, únicament i exclusivament, perquè alguns gramàtics ho han dit d'eixa manera en les gramàtiques que han elaborat, sense justificar ni miqueta ni gens els motius d'eixa incorrecció. Dir que una construcció gramatical, àmpliament usada pels nostres clàssics i que tots els valencians sempre hem dit i continuem dient de manera habitual, és incorrecta, sense demostrar els motius d'eixa incorrecció, és una temeritat irresponsable que només fa que perjudicar molt seriosament la nostra llengua.

6. Correccions inadequades

Els correctors consideren que eixe ús temporal de la preposició *per* és incorrecte i, en els texts que revisen, la canvien sistemàticament per la preposició *a* –i algunes voltes per *de*–. D'eixa manera, desfiguren molts escrits en què els seus autors, espontàniament, havien fet ús del *per* temporal quan tocava. Vegem-ne un parell d'exemples. En la novel·la *Crim de Germania* el seu autor, Josep Lozano, va escriure: «Com sabeu tots, ahir **pel matí** alguns agermanats parlàrem amb el virrei de l'afer que ens ocupa aquesta nit» i d'eixa manera apareix en les primeres edicions del llibre. En l'edició ampliada de l'any 2005 el corrector va canviar “pel matí” per “al matí”. En la novel·la *L'estrep* el seu autor, Joan Olivares, va escriure: «Aquelles creïlles tan grillades no li acabaven d'agradar, però fins la nova collita no hi havia altra cosa, de manera que en pelaria un parell més i au, sopar fet. I si vol res més, li faré una truiteta d'un ou, amb clara i rovell, que ja es prou. **Per la nit** no convé fer grans menjades, que després passa el que passa, i ves a saber per a on vagava ara aquest home, que li semblava sentir-lo regirar algun argimbori pel més-amunt.» Així apareix en la versió original que conserva l'autor. En l'obra editada trobem que “per la nit” ha sigut canviat per “de nit”. Casos en què els correctors han canviat la preposició *per* per la preposició *a* o la preposició *de* n'hi han centenars de milers. Afortunadament, alguns texts s'han salvat de la crema inquisitorial.

7. Conclusions

Amb la preposició *per* indiquem el temps durant el qual l'acció es realitza. Si jo en un relat escric, per exemple, «el dia que em vaig casar, per la nit, va caure una aigua de Maria Santíssima; no va parar de ploure en tota la nit», la preposició *per* està perfectament ben usada, és la que toca. Si un corrector ho canvia per “a la nit”, ho desfigura, ho falseja i ho empitjora. Ara bé, si escric «el dia que em vaig casar, a la nit, poc després d'arribar a l'hotel, va esclatar una bomba dos carrers més avall», en eixe cas la preposició *a* sí que és la idònia. En el primer cas parle d'una acció que ha durat tota o quasi tota la nit, en el segon d'un fet concret que ha esdevingut en un moment puntual i perfectament determinat: poc després d'arribar a l'hotel. Precisament per eixe motiu usem sempre la preposició *a* davant les paraules *migdia*, *migjorn* i *mitjanit* i de les locucions *mitjan matí* i *mitjan vesprada*, perquè es referixen a moments perfectament localitzats en el temps.

És imprescindible que en les gramàtiques s'explique clarament l'ús de les preposicions *a*, *de*, *en* i *per* davant dels mots *matí*, *migdia*, *migjorn*, *mitjanit*, *vesprada*, *nit* i *dia* i de les expressions *mitjan matí* i *mitjan vesprada*, sense prohibicions capricioses no argumentades. Una gramàtica ha d'aprofitar per a ajudar els parlants a conèixer i usar més bé la llengua pròpia. Una gramàtica no ha de ser mai un conjunt de regles dogmàtiques que només aprofiten per a complicar-li la vida al parlant, martiritzant-lo, desconcertant-lo, reprimint-lo i fent-li perdre la seguretat i la confiança en la seua llengua i en ell mateix.

València, 2 de gener del 2010

NOTA: Aquest treball es va publicar en el número 1 de la revista *Aula de Lletres Valencianes. Revista valenciana de filologia* (Institució Alfons el Magnànim, València, 2011, pàgines de la 227 a la 241). També es va publicar en la pàgina web de l'associació *Taula de Filologia Valenciana* el dimecres 8 d'octubre del 2014 <<https://taulafilologiavalenciana.files.wordpress.com/2014/10/08-aula-de-lletres-1.pdf>>

SOBRE RIST I RIGUT

I. Introducció

La forma tradicional valenciana del participi del verb riure és *rist* i així ho hem dit sempre tots els valencians i així continuem dient-ho la immensa majoria de nosaltres amb molt poques excepcions. El participi dèbil *rigut*, que és el que s'usa majoritàriament a Catalunya –el participi fort *rist* només sobreviu al Montsià i al Baix Ebre–, és una forma més recent que pràcticament no ha penetrat en els parlars valencians. (El mapa número 065 del llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó* de Carles Segura ens informa que en la comarca del Baix Vinalopó es diu *rist* en tota la comarca excepte a Crevillent, Guardamar del Segura i la Marina de Pinet a on diuen *rigut*). *Rigut* és una forma més regular però, per a la majoria de valencians, és una forma estranya. De *riure* fer *rigut* ens sona tan estrambòtic i inversemblant com si d'*escriure* férem 'escrigut', de *descriure* 'descrigut' o d'*inscriure* 'inscrit', que també són formes regulars però inexistents. En la nostra llengua hi han diversos verbs que tenen participi fort i no dèbil, malgrat que aquest darrer és més regular i, per tant, més lògic. Així de *cloure* fem *clos* i no *clogut*, d'*encendre* fem *encés* i no *encenut* o *encengut*, de *fondre* fem *fos* i no *fondut* o *fongut*, de *moldre* fem *mòlt* i no *molgut* –forma aquesta darrera que s'usa en alguns llocs però que la llengua normativa no admet–, de *pondre* fem *post* i no *pongut*, de *prometre* fem *promés* i no *prometut*, de *veure* fem *vist* i no *vegut*, etc. La normativa admet per al verb *coure* dos participis: *cuit* (fort) i *cogut* (dèbil), però tenen significats diferents.

La llengua clàssica usava la forma *ris*, procedent del llatí *risu*, que és l'etimològica. La forma moderna *rist* és l'hereua de la forma clàssica, que porta una *t* epitètica, és a dir, una *t* no etimològica afegida al final, per analogia amb altres participis que la duen. *Rigut* és una forma regular creada per analogia amb els participis acabats en *-ut* d'altres verbs, com ara *begut*, *viscut*, *corregut*, *vençut*, *conegut*, etc.

2. El participi *rist* en les gramàtiques

- Manuel Sanchis Guarner en la seua *Gramàtica valenciana* diu: «Així mateix *riure* i *somriure* tenen un participi fort *rist* i *somrist*, i un atre dèbil *rigut* i *somrigut*, però aquells són preferibles.»

- Josep Giner en *La conjugació dels verbs en valencià* diu que el participi passiu del verb *riure* és *rist* (literari: *rigut*).

- Carles Salvador, en la seua *Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics* i Enric Valor en els seus llibres *Curso medio de gramàtica catalana referida especialmente al País Valen-*

ciano i *La flexió verbal* donen *rist* i *rigut* com a participis de *riure* i tots dos escriuen *rist* en primer lloc i *rigut* en segon lloc.

- Josep Lacreu en *Els verbs valencians* diu que el participi del verb *riure* és *rist*, *rista*, *rists*, *ristes*, però en nota a peu de pàgina ens aclariu que “també hi ha les formes següents: *rigut*, *riguda*, *riguts*, *rigudes*, molt utilitzades literàriament.”

- En *Elements per a una proposta morfosintàctica*, de Lluís B. Polanco, escriu:

«–*Rist/rigut*: preferible el primer, d’ús majoritari al País Valencià (Sanchis 1950:164).»

- Mila Segarra, de la Universitat Autònoma de Barcelona, en el seu treball «Enric Valor i la llengua normativa» dins *Valoriana. Estudis sobre l’obra d’Enric Valor*, escriu: «En el cas del verb *riure*, el participi fort *rist* és el més usual en la llengua parlada del País Valencià.»

- Si obrim el diccionari virtual del SALT₃, cliquem damunt el botó “conjugació verbal”, triem el verb *riure* i cerquem quines formes verbals ens dóna per al participi, trobarem *rist*, *rista*, *rists*, *ristes*. Dóna únicament les formes fortes.

- La *Gramàtica normativa valenciana* de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua diu que el participi del verb *riure* és *rist*, *rista*, *rists*, *ristes*, encara que en una nota a peu de pàgina diu que “també pot adoptar les formes següents: *rigut*, *riguda*, *riguts*, *rigudes*”. Això ho diu, evidentment, per respecte a la unitat de la llengua. Però una cosa és admetre i defensar la unitat de la llengua i una altra de ben diferent emprar en el valencià, tant parlat com escrit, formes que no són les nostres pròpies i que ens són totalment alienes. La forma *rist*—que és la forma tradicional valenciana i que es conserva ben viva en tots els nostres parlars—és l’única que s’hauria d’ensenyar en les escoles valencianes, la que s’hauria d’utilitzar en els mitjans audiovisuals i la que haurien d’usar els nostres escriptors.

3. Exemples literaris

Transcriu tot seguit alguns fragments literaris d’autors valencians que contenen el participi *rist*.

- En el capítol CIX del *Tirant lo Blanc* titulat *Com Tirant posà en llibertat tots los catius que havia comprats en Alexandria, e com tornaren en Sicília e estrenqueren lo matrimoni de Felip ab la filla del rei de Sicília* trobem la forma clàssica *ris*:

–«E Tirant alçà grans rialles mostrant que les raons d’ell e de Felip eren d’alguna burla. Com hagueren passada l’aigua, la Infanta demanà a Tirant de què es reia.

»–Per ma fe, senyora –dix Tirant–, jo em só **ris** d’una demanda que Felip hui tot lo dia me fa, ans que partíssem de la cambra de vostra altesa e après com cavalcam, e ara a l’entrant de l’aigua: me demana quina cosa és amor e d’on proceeix.»

• En l'escena vi de *L'escaleta del dimoni* d'Eduard Escalante, el personatge anomenat don Jaume diu:

—«Ací sols una persona del meu caràcter, podrà posar orde en l'escaleta. Segur que no se riuran de mi com s'han **rist** del pobre Benito.»

• Els fragments següents són de l'obra *Ensisam de totes herbes*, de Joaquim Martí i Gadea:

—«Debaes els babiecos dels homens les han obsequiades de dia, de nit y á tot hora, pasant moltes voltes prou fret y calor, son, fam y set per elles; en en paga de bon servi s'han **rist** bona cosa d'ells, ben allargaes en lo llit unes voltes y atres chirantse d'espales y fent el machor despresi. »

—«En ma vida m'ha **rist** mes qu'un dia collint tomaques; vaich vore á dos señoretetes com s'omplien les bochaques.»

• Teodor Llorente, en l'article titulat "Notes valencianes", escriu:

—«[...] si hagués estat en Valencia aquells dies, s'haguera **rist** de la imprevisió.»

• En *El príncip feliç*, de Rafel Martí Orberà, podem llegir:

—«I el pobret príncip, badallava, acurrucant-se tot arropit com un gos falder; pensava que ell, s'haguera **rist** molt, de vore a un atre com se vea ell...pero ara, no sentia cap gana de riure's.»

• En la narració curta *Del mestre sangrador i los teuladins golafres* de Josep Pascual Tirado, inclosa en el llibre *De la meua garbera*, llegim:

—«—Bé, senyors teuladins. No, no vos escaroteu per tan poca cosa. Seguiu, seguiu farrant, que vull veure com vos ompliu lo pap. ¿No en teniu de vergonya de que lo meu oficialet vos haja copat? ¿On és la vostra saviesa i llestetat? ¿No sou de vila i vos heu **rist** i vos n'heu gatit del tio del sombrero i de les borles? Ara, ara les pagareu totes juntes i bossareu lo forment que li heu robat a mestre Domingo; gentola roïn i de mala llei...»

• En *I la pau*, de Miquel Adlert, trobem:

—«Enamorada; era el mot escaient, perquè ara comprenia Sara el que era l'amor, del que tant s'havia **rist** com una concepció burgesa i obscurantista sense cap realitat. »

• Els fragments següents són de la novel·la *La dona forta*, de Maria Beneyto:

—«No se n'havia **rist**, no. Si ella desitjava combatre, no anava, en tot cas, a la mateixa guerra.»

—«Ella no se n'havia **rist**. Hauria volgut plorar, més aviat.»

• En la novel·la *Els horts* de Martí Domínguez Barberà podem llegir:

—«El rostre del metge s'ennuvola de sobte. —iSi sabera quants dies fa que no m'havia **rist**!— També és veritat que tu eres un xicot prou seriós.»

• En la rondalla *El patge Saguntí* d'Enric Valor trobem:

—«Quan estareu tots dos allí damunt, li faràs tres preguntes: Primera, per què havia **rist** ella quan passava per davant l'ermita. Segona, per què ho féu així mateix quan va passar per davant la duquessa i les donzelles. Tercera, per què va riure igualment al ficar-se a la vitrina.»

• En la rondalla *L'amor de les tres taronges*, també d'Enric Valor, llegim:

—«El rei, en el seu setial, tenia el cor a punt d'esclatar-li de goig, i el poble atibacava l'església de gom a gom i comentaven:

»—Dalmau sí que és un príncep de veritat...

»—Tan minset que semblava!

»—Diuen que ha mort un lleó...

»—I una serpota...

»—I s'ha **rist** d'un gegant!

»—Ara: ella... sí, és bonica, però té cara de geni dessucat!

»I altres murmuracions per l'estil.»

• Encarna Sant-Celoni, en la seua novel·la *Al cor, la quimereta*, reproduïx la cançó següent, variant de la que he reproduït més amunt d' *Ensisam de totes herbes*, de Joaquim Martí i Gadea :

—«En ma vida m'he **rist** més
que una nit collint tomaques:
em vaig girar i em veig
una gallina amb sabates.»

I en la mateixa novel·la, una miqueta més avant, podem llegir:

—«[...] t'has **rist** tu a soles de les mil i una dimoneries i barrabassades que et feen quan eren xicotetes —que ara ja no te'n rius tant—...»

• En *Pere, diari d'un xiquet* de Maria Mulet llegim:

—«I m'he **rist** més... L'Andreu, iai!, és que l'Andreu és del cel, com diu ma mare... Tot, tot lo que dius s'ho creu... I encara com ha resultat com jo m'ho imaginava...»

• En la novel·la *El mut de la campana* de Josep Lozano trobem:

—«Paper que respresentava la bella actriu de cabells daurats, que havia vist en esporret al vestuari, i que s'havia **rist** de mi.»

• En *No emprenyeu el comissari*, de Ferran Torrent, podem llegir:

—«John Dillinger s'hauria **rist** del seu quefer delictíu, pensà.»

4. Conclusions

Jo vaig nàixer a Alcoi l'any 1942 i la meua llengua primera, la que vaig aprendre dels meus pares des del bressol, va ser el valencià tradicional d'Alcoi que els meus

avantpassats s’havien passat de pares a fills des de temps immemorials. La forma verbal que jo vaig rebre per tradició oral per al participi del verb *riure* va ser *rist* i, ho dic sincerament, no recorde haver sentit mai al llarg de la meua vida cap valencianoparlant –i n’he sentit milers– que diguera *rigut*. Per a mi, si algú diu *rigut* en lloc de *rist* és com si diguera *vegut* en lloc de *vist*, *pongut* en lloc de *post* o *cobrit* en lloc de *cobert*. Però en aquesta vida no acabem mai d’endur-nos sorpreses i jo, que ja sóc granadet, me n’emportí una el dia que un collistaire de Migjorn –llista de debat sobre llengua catalana en internet– es va estranyar perquè un altre collistaire havia escrit *rist* en un missatge i preguntava si això era correcte, ja que era una forma que ell no havia sentit ni llegit mai. Només coneixia *rigut*. Alguns collistaires li varen contestar que les dues formes, *rist* i *rigut*, són normatives. El collistaire Joan Antoni Lluch i Hervàs –valencianoparlant nadiu, llicenciat en filologia, tècnic lingüístic, escriptor, traductor i corrector– va enviar un missatge en el qual deia que «[...] *rist* és la forma general, però em fa l’efecte que recula. Vaig traduir no fa molt una obra de teatre i vaig utilitzar aquesta forma: el director, català, la desconeixia, i va preguntar als actors, valencians. Tots els actors joves la desconeixien, i l’actor més major, Enric Benavent, la coneixia però no la utilitzava ja feia temps: li sonava “antiga”.» Ens va explicar que va intentar que en la representació de l’obra s’usara *rist* perquè és la forma viva i habitual en valencià, ja que l’obra s’havia de representar, primerament, en la ciutat de València i, després, en diversos pobles, però que no ho va aconseguir: el director i els actors s’hi varen negar en redó. I acabava el seu missatge amb les paraules següents: «No es va utilitzar i, a més, el dia de l’estrena, després de la representació, ens vam fer una foto de record, i la frase que va cantar tota la companyia per a la foto (en comptes de la clàssica *patata*) va ser “quant s’ham rist”»

Crec que paga la pena que analitzem el cas: ens trobem davant d’un director teatral català i d’un grup d’actors joves, tots valencians, que l’única forma que coneixen per al participi del verb *riure* és *rigut*. Només un dels actors coneixia l’existència de la forma *rist*, però la considerava “antiga”. Malgrat els esforços del traductor de l’obra –que és un molt bon coneixedor de la llengua– a que s’use en la representació la forma *rist* –forma ben viva entre els valencians i molt acostada a la forma clàssica i etimològica–, el director i els actors no fan cas dels suggeriments de qui coneix la llengua millor que ells, no usen *rist* en la representació, sinó *rigut* i, damunt, fan xufeta del traductor gastant-li la brometa de dir allò de “quant s’ham rist”. Si un castellanoparlant adult diu *sabo* en lloc de *sé*, *cabo* en lloc de *quepo*, *andé* en loc d’*anduve* o *rompido* en lloc de *roto*, serà motiu de burles. En el cas que ens va relatar el collistaire de Migjorn va passar exactament al revés, van ser els que deien *rigut* qui es varen bur-

lar de qui volia que digueren *rist*. És a dir, que nosaltres ja no ens burlem de qui diu les coses malament, sinó de qui les diu bé. Fóra bo que meditàrem una miqueta sobre açò. No sembla un bon símptoma per a la nostra llengua.

València, 15 de febrer del 2010

NOTA: Els missatges a la llista Migjorn sobre *rist* i *rigut* es varen enviar entre el 2 i el 5 de desembre del 2006.

SOBRE LA PARAULA RENYÓ

1. Definició

Anomenem *renyó* a cadascun dels dos òrgans glandulars, de forma arquejada, situats a banda i banda de les vèrtebres lumbar del cos dels éssers humans i de molts animals, que estan destinats a produir i secretar l'orina.

2 Exemples literaris antics

• En l'*Spill de les dones*, de Jaume Roig, versos del 2604 al 2612 del llibre segon, podem llegir:

«Ella tenia
en sos retrets
jovens ben trets,
bons companyons,
qui los **renyons**
tenien calts:
ans de tres salts
li prometia
que prenys seria.»

• En *Lo libre de les dones*, de Francesc Eiximenis, llegim:

«Dich aquí que aquell qui va a fornicar per tal que guarescha del mal dels **renyons** o d'altre mal, no ha mala entenció en la fornicació emperò pecca mortalment, e si s'moria axí, ell seria dampnat.»

• Jaume Gassull, en els versos del 81 al 88 de *Lo procés de les olives*, obra estampada a València l'any 1497, escriu:

«Puix ell no us demana favor ni ajuda,
a vos qui us consella passar tant avant,
que'm par que voleu posar al encant
la força que vos teniu ja perduda?
Renom de bon metge voleu vos y fama:
si y creu molt guanyar, usau ne pels dos,
y, a mal de **renyons**, faixau vos la cama;
si may lo guariu, yo pague per vos.»

• En el salm xxv de la traducció dels *Salms* feta per Joan Roís de Corella i publicada a Venècia l'any 1490 trobem:

«Jutja'm, Senyor, que yo ab la mia innocència só entrat en aquesta demanda, e sperant en lo Senyor no defalliré. Prova'm, Senyor, e tempta'm; crema los meus **renyons** e lo meu cor.»

• Els dos fragments següents són del llibre *Vint processos criminals d'Albalat de la Ribera*:

• Die XVIII mensis januarii anno a Nativitate Domini MDCXXXVII

«[...] dos ferides eo dos escopetades, la una avall la mamella esquerre que travessa de part a part, y l'altra als **renyons** que travessa al ventre.»

• Die XX° mensis novembris anno Nativitate Domini MDCLXIII

«Lo hu en mix dels **renyons** eo de la espina, que-l travessa de part a part per la cavitat vital, y lo altre orifici a la boca del ventrell, a on li exien los budells [...]»

3. Exemples literaris moderns

• Manuel Navarro i Ferré, en la seua obra *Aspecte històric-científic i social del vegetarisme*, escriu:

«[...] si no fora pel treball constant del fetge, els **renyons** i els mateixos intestins.»

• En la rondalla *El castell del sol*, d'Enric Valor, podem llegir:

«A força de braços, les deixaren estacades i a compte en una bona estona d'acotar el **renyó**.»

• En la rondalla *El xiquet que va nàixer de peus*, d'Enric Valor, llegim:

«—Sí que estan malament —feia Bernadet.

»—Malament? Ni pensar-ho! Ara veurà! iSi ens donàvem la gran vida i quasibé no treballàvem ni acotàvem el **renyó**!»

• En la rondalla *La mestra i el manyà*, d'Enric Valor, trobem:

«Elvireta no ho va dubtar un instant. Alçà la branca i li espolsà brancada. I, més prompte encara, s'encén tota la cuina d'una flamerada blavíssima, i apareix el senyor de Benicadell, però no rialler i content com la vegada anterior, sinó groc com la paret i amb una mà en els **renyons**, que, de poc de poc, no sé com no li saltaren de la brancada.»

• En la rondalla *Escrafamuntanyes*, també d'Enric Valor, podem llegir:

«El muntanyés caigué dret al darrere de la bèstia, i es girà i li descarregà una altra maçada, amb totes les dues mans, damunt mateix dels **renyons**.»

• En el relat curt de l'escriptor xativí Toni Cucarella titulat *Més poc cervell que Miquel Malena* trobem:

«Miquel Malena era assentador en el mercat per gros, i s'havia fet el **renyó** d'or estraperlant.»

- Encarna Sant-Celoni, en la seua novel·la *Al cor, la quimereta*, escriu:

«Però han canviat tant de caràcter!, aixina, sense sentir... Qui més la major... Tan que tota que era! –massa i tot!–, sempre dins de casa, sense voler eixir, llevat que haguera d'anar a costura o que pegara a córrer a ca alguna veïna a criar-li els fills o els néts –perquè al mercat i a oir missa i tot l'havies d'obligar–: que si fent els deures d'escola, que si llegint a la seua habitació o que si veent la tele –quan la tinguérem, perquè costaven un **renyó** i part de l'altre– sense pena ni glòria, tota escofiada... I tan cara de vore que és ara!»

- En *Cirurgia abdominal*, de Ramon Trullenque, podem llegir:

«En l'exploració clínica poden palpar-se els **renyons** augmentats de grandària.»

- En la novel·la *Terra*, de Francesc Viadel, trobem:

«Totes aquestes coses li vingueren al cap a Joan Valcaneres en passar a poqueta nit per davant de la porta de la basílica de Sant Jaume, on aquell set de setembre, i com cada any des de feia segles, començaven a agombolar-se els participants de la processoneta de les Promeses, una cerimònia religiosa local que treia al carrer beates disposades a desfilar de genollons en canvi que la Mare de Déu les guarira d'un mal de **renyons** o matara el veí d'un cobriment de cor. Joan observà que el diable d'aquell any era un xiquet baixet i ros, robust i amb la cara a vessar de pigues, mentre que l'àngel a penes devia tenir sis anys i uns bracets prims que semblaven que s'esquerdarien d'un bufit d'aire.»

- Els fragments següents són de la novel·la *Júlia*, d'Isabel-Clara Simó:

• «Dolors era a la cuina i entrava i eixia, ara amb un got, ara el pitxer, ara deia: «Ai, mare, els **renyons!**», ara s'acostava a la finestra i abaixava un pam la persiana. »

- «–I els àngels, no et faran un coixí de roses, per als teus **renyons?**»

- En la novel·la *Purgatori*, de Joan Francesc Mira, podem llegir:

«[...] havien entrat per un camí de grava cruixent sota les rodes, per un jardí de xicrandes encara sense fulla, i amb palmeres de diverses espècies, palmes com margallons gegants, plantes de fulla abundant i esponerosa, gespa molt verda, bassetes i una piscina blava en forma de **renyó**, massa per un home sense fills i que tampoc no ha sabut estar casat [...]»

- Enric Valor usa també la paraula *renyonada*. En la rondalla *El Gegant del Romaní* trobem:

«Adolfet, amb cantals i el raor de la berena, els el va partir: les potes de darrere i la **renyonada**, per al llop; el lleu i les menúncies, per al falcó; el costellam per al gos, i el cap, per a la formiga.»

- I en la rondalla *Nabet*, també d'Enric Valor, podem llegir:

«Nabet –au que és tard!– furga el darrere del lladre amb tot el lleu amb l'agulla i li l'estaca a la **renyonada** [...]»

4. La paraula *renyó* en els llibres de lexicografia

• Joaquim Martí Mestre inclou la paraula *renyó* en el *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* en l'accepció 'herència, bens heretats, benefici econòmic'. En la mateixa entrada arreplega també les locucions *costar un renyó* 'costar molts diners, costar molt car' i *gastar un renyó* 'gastar molts diners'. També té l'entrada *renyonet* amb el significat de 'raconet, estalvis'.

• Enric Valor en els vocabularis que inclou en les darreres pàgines del *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, escriu: "el *renyó*, el *riñón*". Veiem que l'única equivalència que dona per a la paraula castellana *riñón* és *renyó*.

• En el llibre *La llengua als mitjans de comunicació* trobem: «En els dobles *redó* / *rodó*, *fenoll* / *fonoll*, *renyó* / *ronyó*, *restoll* / *rostoll*, admesos per la normativa, és preferible la primera variant.»

• En el llibre *Criteris lingüístics per als usos institucionals de les universitats valencianes* escrit pels serveis lingüístics de les universitats valencianes diu: «Paral·lelament a l'apartat anterior, hi ha una sèrie de paraules que presenten alternança de *e* i *o* en el radical. En un model estàndard valencià són preferibles les formes amb *e* (també en els derivats). Convé usar *fenoll*, *redó*, *arredonir*, *renyó*, *restoll*, en lloc de *fonoll*, *rodó*, *arrodonar*, *ronyó*, *rostoll*.»

• Antoni Ferrando en el llibre *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* escriu: «[...] i, en general, en tots els textos valencians posteriors al 1460, és la relativa freqüència amb què hi apareixen. Entre ells podem esmentar: [...] El manteniment de la *e* etimològica en mots com *fenoll*, **renyó**, *redó*, *genoll*, que en el català oriental ha sofert un procés d'assimilació vocàlica: *fonoll*, *ronyó*, *rodó*, *jonoll* (aquest dialectalment).»

• En el *Diccionari Valencià*, editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana (2a edició, Edicions Bromera, València, 1996), en l'entrada **renyó** trobem: «**fer-se un renyó d'or** *fig.* Enriquir-se». Vull aclarir que jo sempre he sentit dir *fer-se el renyó d'or* i mai *fer-se un renyó d'or*, de la mateixa manera que sempre he sentit dir *tindre el renyó cobert* i mai *tindre un renyó cobert*. És veritat que, com les persones tenim dos renyons, seria més lògic que en eixes expressions diguérem *els renyons* o *un renyó* en lloc de dir *el renyó*, però les parèmies populars no tenen sempre la forma més lògica possible i hem d'acceptar-les com són, com les ha creades l'enginy del nostre poble.

5. Conclusions

Una cosa francament sorprenent que he observat en el valencià de Canal 9 és que usen sistemàticament *ronyó* en lloc de *renyó*. Aquest vocable té dues variants formals:

renyó—que és la que usem els valencians— i *ronyó*—que és la que majoritàriament s’usa a Catalunya i Mallorca, malgrat que a l’oest de Catalunya i a l’est de Mallorca també fan servir *renyó*—. La forma *renyó*, que és l’etimològica i la que empraven els nostres clàssics, es pronuncia de tres maneres diferents, segons llocs: *renyó*, *ranyó* (com pronunciar *tarròs* en lloc de *terròs* o *sancer* en lloc de *sencer*) i *rinyó* (com pronunciar *gine*-*ral* en lloc de *gene*-*ral* o *ginoll* en lloc de *gene*-*roll*). La variant formal *ronyó* s’ha originat per una assimilació vocàlica regressiva (com els que diuen *xocotet* en lloc de *xicotet*, *jonoll* en lloc de *genoll*, *moló* en lloc de *meló* o *pototet* en lloc de *petotet*). Segons l’*Atlas del domini lingüístic català* de Joan Veny i Lúdia Pons la variant *ronyó* només es diu, en terres valencianes, en les poblacions de Tàrbena i L’Alqueria de la Comtessa i segons el *Diccionari Català-Valencià-Balear* en les poblacions de Sueca, Ador i Sanet.

Si la immensa majoria dels valencians diem *renyó*—i també *renyonada*, *renyonera*, *desrenyonat*, *desrenyonar-se*, etc.—, no puc entendre quin interès tenen els responsables de Canal 9 en embotir-nos a la força la forma *ronyó*. ¿Què volen, que els telespectadors pensem que no parlem bé el valencià, que parlem malament, que el nostre valencià heretat per tradició oral és un valencià incorrecte? ¿Tenen interès en fer-nos perdre l’autoestima? Els responsables de RTVV haurien de meditar molt seriosament sobre el model lingüístic que usa la televisió. Si la majoria de telespectadors no s’hi senten identificats, farà més mal que un pedregada en sec.

València, 10 de març del 2010

NOTA: Joan Veny i Lúdia Pons, en les 47 poblacions valencianes enquestades per a elaborar l’*Atlas del domini lingüístic català*, varen trobar la forma *ronyó* només a Tàrbena i a L’Alqueria de la Comtessa. En les altres 45 varen trobar la forma *renyó*, encara que amb tres pronúncies diferents. La pronúncia ‘*renyó*’ la trobaren en 29 poblacions: Sorita, Xiva de Morella, Cabanes de l’Arc, Castelló de la Plana, Atzaneta del Maestrat, Borriana, La Llosa de la Plana, Algímia de la Baronia, Benifairó de les Valls, El Puig de Santa Maria, València, Alfafar, Picassent, Sollana, Albalat de la Ribera, Torís, L’Alcúdia de Carlet, Alberic, Sallent de Xàtiva, Montesa, La Font de la Figuera, Simat de la Vallidigna, Benigànim, Ontinyent, Muro del Comtat, Beneixama, Altea, Torremaçanes i Alacant. La pronúncia ‘*rinyó*’ la trobaren en 13 poblacions: Sant Mateu del Maestrat, Alcalà de Xivert, Vilafranca del Maestrat, Fondegulla, Casinos, Vilamarxant, Alzira, Pego, Xàbia, Novelda, El Pinós de Monòver, Crevillent i Guardamar. I la pronúncia ‘*ranyó*’ la varen trobar en 3 poblacions: Rossell, Vinaròs i Albocàsser.

¿EL TAÜT O LA TAÜT?

Per a la caixa, generalment de fusta, que s'empra per a soterrar una persona, els valencians tenim dues denominacions tradicionals: *caixa* i *taüt*. La paraula *caixa* és la més generalment usada, la més popular, però la paraula *taüt* no podem considerar-la com un cultisme perquè també és coneguda per tothom i també s'empra, encara que no tant com *caixa*. De la mateixa manera, també és coneguda la paraula *taüter*, emprada per a denominar el fuster que fa *taüts*. Curiosament, aquesta paraula –*taüter*– no la recull quasi cap diccionari. Afortunadament el *Diccionari Català-Valencià-Balear* sí que l'arregla. Cal aclarir que la paraula *taüt*, en valencià, és i ha sigut sempre del gènere femení. Com que a Catalunya usen eixa paraula en masculí, Pompeu Fabra, en el seu *Diccionari General de la Llengua Catalana*, va introduir la paraula únicament com a masculina. Com que els que fan diccionaris, per regla general, es copien els uns dels altres, la masculinitat exclusiva de *taüt* apareix en el DIEC, el GDLC, el DVal, el DOPV de l'AVL i molts altres diccionaris. Encara sort que el *Diccionari Català-Valencià-Balear* diu que la paraula *taüt* és femenina. En la primera accepció de l'entrada *taüt*, diu: «f. Caixa de morts (pir-or., or., val., eiv.); cast. *ataúd*. Leuam don Pero Aonés en una taut a Darocha e metem-lo en Sancta Maria, Jaume I, Cròn. 27. Allí tothom venga plors i jui mentres posaven sa taüt dins sa fossa, Rond. Eiv, 105.» I al final de l'entrada trobem la nota explicativa següent: «Gènere: sembla que en algun lloc s'usa *taüt* com a masculí, i aquest és el gènere que Fabra Dicc. Gen. li atribueix; però tant en els documents antics autèntics com en els pobles valencians i eivissencs on hem sentit usar vulgarment aquest mot, l'hem sentit com a femení, i els seus derivats intensius són *taüteta* i *taütota*.»

Tot seguit pose alguns exemples literaris en els quals trobem la paraula *taüt* en femení (a banda dels que ens aporta el DCVB).

- Ací tenim cinc paràgrafs de la novel·la *Els horts* de Martí Domínguez Barberà:
 - «–Decididament –anava pensant–, la dona és l'ésser informal per excel·lència. Si un home hagués estat tan malalt com sor Magdalena anit, hui estaria dins **la taüt**. Ara era sor Magdalena qui estrenyia les mans a Begonya. I feia esforços quasi sobrehumans per parlar-li. ¿Què li volia dir?»
 - «Aquell vespre, però, es sentia entendrit: tota una família de bona fusta, una soca noble de la vella Xàtiva, desapareixia del món dins d'**aquella taüt**.»
 - «El metge Ribera, el fill de l'hereua Bellver, çtindria el valor d'anar en l'acompanyament? I el tingué. Anava poca gent darrere **la taüt**: uns pocs veïns vells... I Joan Feliu. La gent s'apilotava als cantons. Ningú no mirava la creu, ni els capellans. Ni la negra caixa.»

• «Una forta sacsejada li eriçà tot el cos, com d'un llamp. ¿Serà veritat que només que morim anem a la presència de Déu? Tornà a mirar **la taüt**, jaç d'aquell grapatet d'ossos i pells de la tia Nadala. Ell l'havia atesa amb tot el seu saber i afecte. Com Emília mereixia.»

• «Aquelles martellades li semblaven a donya Maria les que es claven per ajustar **la taüt** i li feien angúnia; però més angúnia li feien els esclafits, que creia sentir, d'aquelles dues bufetades que el seu fill havia donat a l'alcalde a la sala gran del casino.»

• En *Coses de la Marina, la meua comarca*, obra de l'erudit alteà Francesc Martínez i Martínez –versió a cura de Manuel Sanchis Guarner–, trobem:

«Visten de blanc la criatureta i li posen una corona de flors blanques, de paper o de tela, amb fulles platejades. La col·loquen en **una taüteta** blanca, que posen damunt una taula tota vestida de blanc i rodejada de ciris sostinguts per canelobres de cristall.»

• El tortosí Francesc Mestre i Noè en el seu llibre *Biografia de D. Josep A. Santigosa i Vestraten* escriu:

«Sis mesos després, com ja he apuntat mes amunt, **una tauteta** blanca se n'emportava a sa filleta Visitació.»

• En *Bolangeria de dimonis* del castellanenc Àngel Sánchez Gozalbo podem llegir:
«[...] lo balder que vindria el cadàver panxa per amunt i els ais d'admiració que despertaria a la gent **la taüt** aquella en passar pels carrers.»

• En *Coses evengudes en la ciutat i regne de València: dietari, 1589-1628* de Pere Joan Porcar, llegim:

«I el posaren en **una taüt** i el soterraren en l'Hospital i no *in paterna sepultura* en Predicadors [...].»

• En els *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona: de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)* trobem:

«Són enumerades, a continuació, en el testament, altres deixes de Berenguera Ranca que no afecten el monestir de Sant Pau del Camp, llevat de la donació al prior d'**una taüt** (caixa gran), entre les coses de casa.»

En aquest darrer fragment, la paraula *taüt* no significa 'caixa per a col·locar una persona difunta i soterrar-la' sinó 'caixa a on s'alça l'aixovar de la dona que s'acaba de casar', també denominada 'caixa de núvia'.

La paraula *taüt* és d'origen àrab i antigament s'usava per a denominar, no únicament les caixes per a soterrar les persones, sinó també altres tipus de caixes.

Tenim els versets populars següents, propis de Vila-real:

«Ding, ding!

»—Qui s'ha mort?

- »—Pere l’Hort.
- »—Qui l’enterra?
- »—Pepe Serra.
- »—Qui pagarà **la taüt**
- »—Pepe el Mut.»

En el capítol del *Tirant lo Blanc* titulat *La resposta que Tirant féu al duc de Macedònia* (edició coordinada per Albert Hauf), podem llegir:

«Dehien segons que a l’enemich cascú és forçat de dir, e planyien com lo vostre cors mort dins **una taüt** devia ésser portat en aquell loch hon les dones cridaven. Aquesta era la vostra honrada sepultura! E fent-ho axí, restàreu viu e ab honorosa fama. Ara, vivint, sou més que mort. Tot açò vos és seguit per la legea de vostre mal parlar.»

Heus ací el mateix paràgraf del *Tirant lo Blanc*, en l’edició a cura del medievalista barceloní Martí de Riquer:

«Deien segons que a l’enemich cascú és esforçat de dir. E planyien com lo vostre cos mort dins **un ataüt** devia ésser portat en aquell lloc on les dones cridaven; aquesta era la vostra honrada sepultura; e fent-ho així restareu viu e ab honorosa fama, ara vivint sou més que mort; tot açò vos és seguit per la llegea de vostre mal parlar.»

En alguns documents medievals apareix la variant formal *ataüt*, amb l’article àrab aglutinat, però sol aparéixer com a femenina: *una ataüt*.

Joan Coromines estudia àmpliament el vocable *taüt* en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (vol. VIII, pàgs. 356-358).

La paraula *taüt*, en femení, continua ben viva en els parlars valencians. La trobem també en la toponímia. A la Canyada de Biar hi ha el paratge *La Taüt*. A Cassinos hi ha la partida *La Taüt*. A Banyeres de Mariola hi ha el *carrer de la Taüt*, situat al centre de la població. En la població de Cullera hi ha una plaça, oficialment anomenada plaça de la Llibertat, però popularment coneguda per tothom com a *plaça de la Taüt* que és el lloc a on conflüixen els carrers del Mar i del Vall i que té una forma que recorda una taüt. La falla que es planta en eixa plaça s’anomena “falla de la Taüt”. Són molt corrents, popularment, les denominacions “falla la Taüt” –per pèrdua de la preposició *de* al caure la *d* intervocàlica– i “falla Taüt”, sense article.

Segons ens va informar Josep Font en un missatge enviat a la llista Migjorn el 31 d’octubre del 2010, a la Vall d’Uixó, fa una trentena d’anys, hi havia una bassa als afores del poble que anomenaven *bassa de la Taüt*, per la forma que tenia.

Confie que el futur *Diccionari normatiu valencià* de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua reconeixerà el gènere femení per a la paraula *taüt*.

València, 2 de desembre del 2010

SOBRE LA PARAULA AIXOVAR

I. El significat de la paraula *aixovar* en valencià

El significat que per als valencians té la paraula l'*aixovar* és el següent:

«Conjunt de roba d'ús personal (mudades, camises de dormir, mocadors, etc.) o per a ús de la casa (tovalles, tovalloles, jocs de llit, etc.) que la dona aporta al matrimoni i que ha adquirit amb els seus diners o li ha estat regalada pels seus pares o altres persones de la seua família i que, sovint, ella mateixa ha cosit i ha brodat».

Per extensió, també s'anomena *aixovar* al conjunt de roba d'ús personal que porta la novícia quan ingressa en el convent i al conjunt de roba que la futura mare amanix per a ús del xiquet que ha de nàixer. Per a aquest darrer concepte s'usa normalment el diminutiu *aixovaret*, encara que també s'usa la paraula *aixovar*. L'*aixovaret* comprén únicament la robeta del futur nadó. No s'inclouen objectes que no siguen de roba, com ara el bressol, el cotxet, sonalls, xumets, joguets, aigua de colònia, sabó, etc.

Per als valencians, aquests són els únics significats que té la paraula *aixovar*. No en té cap altre.

El costum de les dones valencianes de fer-se l'*aixovar* per a casar-se és molt antic, heretat de l'època musulmana. La paraula *aixovar* deriva de l'àrab الشوار (*aš-šuwâr*). Les dones valencianes s'han fet l'*aixovar* al llarg dels segles –i moltes encara continuen fen-se'l– per dos motius: 1) per fer un estalvi de cara al dia de demà, i 2) per una qüestió de prestigi social. Quan una fadrina es fa l'*aixovar* amb gran esforç econòmic, tant per la seua part com per part de la seua família, és perquè, d'eixa manera, té emmagatzemada a casa una quantitat considerable de roba d'ús personal i per a ús domèstic que li durarà molt de temps. En molts casos, tota la vida. Per un altre costat hi ha (o hi havia) una qüestió de prestigi social. En algunes poblacions hi havia el costum d'exposar l'*aixovar* de la dona que anava a casar-se –l'exposició es feia en casa dels pares de la núvia– amb la finalitat que el veren –i l'admiraren– familiars, amics, coneguts, veïns, etc. En altres llocs no hi havia eixe costum però, en tots els llocs, l'*aixovar* sempre s'ha ensenyat als familiars i a les persones pròximes. Moltes fadrines valencianes s'han fet, per exemple, jocs de llit i jocs de taula brodats que han sigut autèntiques obres d'art i que, en acabant, no han utilitzat mai. Els han conseruats com a verdaderes joies que després han heretat altres dones de la seua família (filles, nebodes, nores, germanes, nétes, etc.). Moltes dones valencianes conseruen, actualment, peces de l'*aixovar* de sa mare, de la seua àvia, de la seua besàvia, de sa tia, de la seua sogra o d'altres dones de la seua família i no els usen mai o quasi mai. Els

conserven com a relíquies que tenen –almenys per a elles– un gran valor material, artístic i sentimental.

2 La paraula *aixovar* en els diccionaris i les enciclopèdies

Els diccionaris

- En el *Diccionario valenciano-castellano* de Carles Ros (València, 1764) trobem la paraula grafiada *eixobàr* i i la definix així: «el aparato de ropas que se haze la muger para casarse.» En el mateix diccionari trobem també l'entrada *eixahuár* que definix de la manera següent: «se toma en valenciano por los pañales, y todo el aparato que previenen las mugeres para los niños recién nacidos.»

- En el *Breve vocabulario valenciano-castellano sacado de varios autores* de Just Pastor Fuster (València, 1827) trobem la paraula grafiada *eixobar* i diu: «conjunto de ropas que hace la muger para casarse.»

- En *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* de Lluís Lamarca (València, 1839) trobem la paraula grafiada *eixobar* i diu: «*ajuar*».

- En la primera edició del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (València, 1851) trobem les entrades *eixahuár* i *eixobár*. En l'entrada *eixahuár* diu: «V. *Eixobár*. s. m., y sus compuestos.» En l'entrada *eixobár* diu: «s. m. *Ajuar*».

- En el *vocabulario valenciano-castellano* de Miguel Rosanes (València, 1864) trobem *L'eixahuar ó eixobar* que diu que equival a «El *ajuar*».

- En la tercera edició del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (València, 1887), dirigida per Constantí Llombart, trobem les entrades *eixaguar*, *huar* i *eixobar*. En l'entrada *eixaguar*, *huar* diu: «m. *Ajuar*. Lo mismo que EIXOBAR. acep. Canastilla. Ropa que se previene para el niño que ha de nacer. Lo mismo que BOLCÁ, DA.» En l'entrada *eixobar* diu: «*Ajuar*. Conjunto de muebles, alhajas i ropas que aporta la mujer al matrimonio. Conjunto de muebles ó trastos de uso común en la casa. Lo mismo que EIXAGUAR, HUAR.».

- Josep Pla i Costa en el seu *Diccionario Valenciano* va arregar el vocable amb diverses variants formals –*aixaguar*, *aixobar*, *aixoguar*, *aixovar*, *axoar*, *axuar*, *eixobar*–, però en totes les variants va posar que la paraula castellana equivalent és *ajuar*.

- El *Diccionari de la llengua catalana: amb la correspondència castellana i llatina* de Pere Labèrnia (Barcelona, 1864), en l'entrada *aixovar*, diu: «m. ant. Mobles ó alhajas. *Ajuar*. Supellex, ctilis. // ant. DOT. // for. La cantitat que'l marit que no es hereu dóna á sa muller si esta es pubilla.»

- En el *Diccionario general valenciano-castellano* de Joaquim Martí i Gadea (València, 1891) trobem les entrades *eixaguar*, *huar* i *eixobar*. En l'entrada *eixaguar*, *huar* diu: «m. *Ajuar*. V. *Eixobar*. // Canastilla: ropa que se previene para el niño que ha de nacer. V.

Bolcadá, da. [sic] // a. Cierta operación que hace en los gusanos de seda. V. *aixaquar*.» En l'entrada *eixobar* i diu: «*m.* Ajuar: conjunto de muebles, alhajas i ropas que aporta la mujer al matrimonio; los de uso común en una casa.»

- El *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra (7a edició) diu: «*m.* Dot del marit en el matrimoni d'un fadrister amb una pubilla.»

- El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (3a edició, 1993) diu: «**1 DR CIV** Aportació de béns feta per un home, en contemplació de matrimoni, a la seva futura muller quan aquesta és instituïda hereva o quan aquell ha d'anar a viure a casa de la dona i aquesta té un patrimoni més important que el del seu futur marit. **2 RP EXT** Roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni. **2 aixovar funerari** HIST Conjunt de béns, eines, vaixel·la, etc., que hom col·locava dins la tomba al moment de sepultar-hi un difunt.»

- El *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (1998) diu exactament el mateix que el *Diccionari de la Llengua Catalana* (3a edició, 1993). Només afeg, al començament, «(1139; de l'àr. *aš-šuwâr*, íd.)».

- El *Diccionari Valencià* editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana (2a edició) diu: «**1.** Conjunt de roba d'ús personal i de la casa que s'aporta a la vida en comú. **2. aixovar funerari** Conjunt de béns, utensilis, vaixel·la, etc., que es col·locava dins la tomba al moment de sepultar-hi un difunt.»

- El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1a i 2a edicions) diu: «Conjunt de roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni».

- El *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor diu: «Quantitat en diners o altres béns que la dona aporta al matrimoni [*ajuar, dote*]// El conjunt de la roba d'ús personal i de la casa que la dona aporta al matrimoni [*ajuar, dote*]»

- *Diccionari de la rima* de Francesc Ferrer Pastor diu exactament el mateix que el *Diccionari general* del mateix autor.

- Santiago Albertí, en el seu *Diccionari castellà-català / català-castellà*, diu que *aixovar* és: «Dote, especialment la de un segundón que casa con hija única. – Ajuar.»

- En el *Diccionari català-castellà* de l'Enciclopèdia (2a edició, febrer 1995) diu: «*m dr (dot del marit)* arras *fpl*».

- En el *Diccionari Voramar valencià-castellà / castellà-valencià* diu: «*m dr (dot del marit)* arras *fpl*// (*parament de la casa*) *ajuar*».

- En el *Diccionari valencià-castellà* de RACV diu: «s. m *ajuar, dote*»

- En el *Diccionari de sinònims, antònims i idees afins* dirigit per Josep Lacreu diu que “dot” és sinònim d'*aixovar*.

- En el *Diccionari Català-Valencià-Balear* diu:

«(antigament escrit sovint *exovar*). *m.* || 1. ant. Quantitat en diners o en robes i altres béns, que la dona aporta al matrimoni; cast. *dote*. Ego Genuarius den Blanch et uxor mea Er. damus Mascharose filie nostre et viro tuo G. uitali M solidos dotis ratione... Ego Januarius den Blanch et uxor mea Er. promitimus uobis G. uitali et filio uestro G.o paccare M solidos ratione exouarii, doc. a. 1259 («Manual Notarial», arx. parr. de Sta. Col. de Q.). Per so que grans axouars pusquen esser donats, son fets molts peccats, Llull Doctr. puer., c. 64. Que si lo ffill o la ffilla volra leixar altres bens al pare o a la mare, part aquels que aurà rebuts per son dot o exovar, que o pusque fer, Priv. Ordin. Valls Pir., II, 248. No loets catiua qui cost poch ni nouia qui don gran axouar, Jahuda Dits, c. xxx. Més ès muller | l'exovar gros | que no llur cos, Spill 1226. Per completar la informació sobre la naturalesa i condicions jurídiques de l'*aixovar* en aquest sentit, cfr.: Cost. Tort., II, V, rúbr. I-V; Oliver Hist. Der. II, 276 ss.; H. Garcia en BSCC, III 237 i VIII, 30, 250 i 316. || 2. El conjunt de roba d'ús personal i d'ús comú de la casa, que la dona aporta al matrimoni (Regne de Val.); cast. *ajuar*. Cfr. Honori Garcia en BSCC, III, 238. Estaba amonestà per a casar-se, li faltaben buit duros per a acabar-se de fer l'aixobar, Navarro PP 137. || 3. La quantitat que el marit que no és hereu aporta al matrimoni si la seva dona és pubilla (Cat.). || 4. Conjunt de mobles i atuells d'ús familiar; cast. *ajuar*. «Exouar de ayines de casa: suppellex, utensilia» (Nebrija Dict.).»

- El *Diccionari etimològic* de Jordi Burguera i Tellada (amb la col·laboració d'Assumpta Fluvià i Figueras) diu: «aportació de béns feta per un home a la seva futura muller», 1139, de l'àr. *aš-šuwâw* [sic], íd.»

- Joan Coromines estudia la paraula *aixovar* en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (I, 115b25) i diu:

«quantitat que en diners o en altres béns s'aporta al matrimoni», avui aplicat especialment a la que aporta el fadrister, de l'àrab *šuwâr* que té aquell significat, amb l'article *aš-šuwâr*.»

«En Llull apareix repetidament, crec que sempre referint-se al que donen a la núvia els seus pares [...]»

- El *Diccionario de arabismos y voces afines* de Federico Corriente Córdoba, en l'entrada *aixovar* diu:

«**aixovar** (ct., var. **a/exovar** y val. **eixag/huar**), **ajuar** (cs. var.ant. **axuar**), **ajovar** (anl.), **jugal** (anz.), **lahuar** (ext.), **enxoval** (gl. y pt.) y **axovar** o **ja/obar** (ar.) 'enseres domésticos, particularmente, los dispuestos para un nuevo hogar': del and. *aššuwâr* < cl. *ša/iwâr*. El ext. **ahualillo** 'envuelta infaltil' es dim. Der. intrarrom. cs.: **ajurar**; ct.: **aixovaret**.»

Les enciclopèdies

- En l'entrada *aixovar* de la *Gran Enciclopèdia Catalana* diu:

«*m DR CIV* Aportació de béns feta per un home, en contemplació de matrimoni, a la seva futura muller quan aquesta, per raó del projectat casament, és instituïda hereva, o quan aquell ha d'anar a viure a casa de la dona i aquesta té un patrimoni més important que el del seu futur marit. És una institució del dret català originària de la Catalunya Vella, recollida pels *Usatges* i mantinguda a la compilació del 1960. L'aixovar ho és pel marit. A causa d'aquesta semblança entre l'aixovar i el dot, els efectes i beneficis del primer, per disposició expressa de la llei, són els mateixos que els del segon, llevat de la hipoteca legal, de la tenuta i de l'opció dotal, que no li són aplicables. Si l'aixovar és constituït en diners –forma més freqüent d'aixovar– tots els altres béns mobles de la llar conjugal són considerats propietat de la muller, llevat les robes d'ús personal del marit. [TPV]».

(La sigla TPV fa referència a Tomàs Pou i Viver, autor de l'entrada).

- En l'entrada *aixovar* de la *Gran Enciclopèdia Valenciana* diu:

«*m* El costum de dotar a la novícia o nòvia, d'origen mossàrab, es legisla amb Jaume I.»

- En l'entrada AJUAR (*Aixovar*) de la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana* diu:

«Conjunto de muebles, ropas y objetos de uso común en una casa. Las costumbres ligadas a la manera de dotar el ajuar a los matrimonios recién formados han sufrido entre nosotros diversas transformaciones. Algunos autores remontan su origen a los mozárabes, pero es con la formación y constitución del Reino por Jaime I cuando aparece la legislación referida a las aportaciones económicas de los contribuyentes. El contrato matrimonial quedaba fijado en les *encartellades*, que especificaban el ajuar que la mujer llevaba y que, en cuanto a ropa, no podía ser superior a cuatro cofres. Jaume Roig, en su *Spill* registra el dato de que entre los castigos que, por Fuero, merecía la mujer adúltera, estaba la pérdida de ajuar:

Dot, exovar

lo pert per dret

la qui comet

fer adulteri

a vituperi

del marit seu

»En la actualidad, la novia suele encargarse de cuanto considere ropa de casa, además de la suya personal, excepto el vestuario del novio. Es costumbre que el ajuar se exponga en casa de los padres de la mujer, unos días antes del matrimonio, pare ser admirado por los familiares i amistades. (L.A.C.)».

(La sigla L.A.C. fa referència a Lisard Arlandis Corral, autor de l'entrada).

• En l'entrada AJUAR (*Aixovar*) de la *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana* trobem el mateix text de Lisard Arlandis que apareix en la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

• En l'enciclopèdia lliure Viquipèdia, que trobem a internet, diu:

«Un **aixovar** (de l'àrab *assovár*) és el nom que rep els béns aportats en dot al cònjuge que tenia el patrimoni principal (en general, era aportat per la dona).

»Ja trobem documentada en època carolíngia l'existència d'aquesta paraula, en front del desè aportat pel marit.

»L'aixovar es generalitzà al segle XII com a dot aportat per les dones (o pels homes que es casaven amb una pubilla).

»A la baixa Edat mitjana generalment suposà un pagament en metàl·lic, més roba i paraments del llit.»

3. La paraula castellana *ajuar* en els diccionaris i les enciclopèdies

Els diccionaris

• El *Diccionario de la lengua española* de la RAE, diu: «(Del ár. hisp. *aššiwár* o *aššuwár*, y este del ár. clás. *šawār* o *šiwār*). m. Conjunto de muebles, enseres y ropas de uso común en la casa. // 2. Conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio. // 3. Canastilla, especialmente la que encierra el equipo de los niños recién nacidos. // 4. Hacienda, bienes, conjunto de objetos propios de una persona. U. t. en sent. fig.»

• El *Diccionario ideológico de la lengua española* de Julio Casares, diu: «m. Conjunto de *muebles, utensilios y *ropas de uso común en la casa. // Conjunto de muebles y demás objetos que lleva la mujer al *matrimonio.»

• El *Diccionario de uso del español* de María Moliner diu: «1. “Equipo”. Conjunto de *ropas y también *muebles, alhajas, etc., que lleva la mujer al casarse. (V. “ajovar – ant.–, atalaje, belez o belezco, equipo, hostilla”). 2. “Menaje”. Conjunto de ropas, muebles y demás enseres de una casa.»

• El *Diccionario enciclopédico* d'Editorial Olympia diu: «n. m. Conjunto de muebles y ropas de uso común en la casa. 2 Conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio.»

• El *Diccionario del Español Actual* de Manuel Seco, Olimpia Andrés i Gabino Ramos, diu:

«m. 1 Conjunto de objetos, esp. ropas, que lleva la mujer al matrimonio o al entrar en religión. / MGaite *Visillos* 20: Mercedes decía que os casabais este año para verano, ¿no? ¿No te estabas haciendo ya el ajuar? Sampedro *Sonrisa* 261: Luego pasó días lloviendo y preparando ajuar para el convento. b) Conjunto de objetos, esp. ropa, para

un niño recién nacido. / Prandi *Salud* 599: El ajuar del bebé. La canastilla del recién nacido debe incluir: 1 termómetro normal, 1 termómetro de baño, 1 peine, 1 cepillo, 1 chupete.. El equipo de ropa comprende: 4 camisitas de batista de manga larga., 4 fajitas umbilicales, 4 bragas de plástico para después del segundo mes.

»2 Conjunto de muebles, enseres y ropas de una vivienda. ZVicente *Traque* 244: Tuvimos que dejar el pueblo, que se hundió del todo., vengan bombas y más bombas.. No le voy a decir lo que se quedó por allí, que salimos con lo puesto.. Nadie pensaba entonces en tirarme piedras, muertos de miedo, ansiosos por cargar con alguna cosa del ajuar. GNUño *Madrid* 34: La casa de Lope de Vega ha sido restaurada por la Real Academia Española, y amueblada del modo más afín al verosímil ajuar de Lope.

»3 Conjunto de prendas de uso personal. / GNUño *Madrid* 114: El casco ibérico de plata.. es la pieza más suntuosa del ajuar hispánico primitivo. GPavón *Reinado* 117: Con ellos se entretuvo hasta que le acabaron el ajuar. [*Le han dejado sin ropa en un hotel.*]

• L'entrada **ajuar** y **ajurar** del *Diccionario de arabismos y voces afines* de Federico Corriente, remet a l'entrada **aixovar** del mateix diccionari, que he reproduït en l'apartat anterior.

• Joan Coromines, en el seu *Diccionario Crítico Etimológico*, diu:

«AJUAR, del ár. *šuwâr* id. 1.^a doc.: *Cid* (*axuvar*).

»También arag. ant. *axovar* 'heredad que la esposa recibe de sus ascendientes'; port. *enxoval*, cat. *eixovar* [1139, M.P., *Orig.*², 61]. Éstos solo significan 'ajuar de novia', y ésta es la única ac. que Dozy, *Gloss.* 224, y *Suppl.* I, 800a, documenta en árabe occidental e hispánico (también Lerchundi). Observa Neuvonen que en castellano la ac. 'mobiliario de casa' no se halla hasta J. Ruiz. En realidad, aunque ja parece figurar en Nebr., no la veo asegurada hasta el S. XVI¹. Es lástima que los especialistas no nos digan si *šuwâr* en la ac. general 'ajuar de casa' està bien asegurado en árabe. Es verdad que Freytag traduce "supellex domestica", pero falta saber si es traducción completa y no olvidemos la falta de un término latino que equivalga a ajuar de novia. La variante valenciana *eixahuar* "aparato para los niños recién nacidos" (Sanelo, comp. *eixahuar* en Bodria, *Llibret de Recorts*, BDLC VI, 273), y el judeoespañol *ašaguar* (Wagner), pueden salir de *šuwâr* por diferenciación, pero también podrían relacionarse con la forma árabe *šawâr* registrada por Belot. Comp. ALHAVARA.

»¹ De todos los pasajes anteriores que cita el *DHist.*, el del *Corbacho* contiene evidentemente la idea de 'ajuar de novia', y creo lo mismo del pasaje de Juan Ruiz. Éste dice que los parientes del rico, al morir éste, desamparan su alma y por avaricia le hacen decir una misa corta, "de todos sus tesoros danle poco *axuar*": me parece clara la comparación del alma que se va al otro mundo con la novia que pone casa propia con poco auxilio del padre avariento. Nebr. da "axuar de casa: supellex", que pare-

ce referirse al mobiliario, en vista del agregado “de casa”. Pero nótese que Valdés y Covarr. sólo se refieren todavía al ajuar de novia, y que éste emplea para traducirlo el lat. *suppellex* ‘mobiliario’, debido a la falta de un vocablo latino que signifique lo que *ajuar* en su ac. antigua, como nota Valdés.»

- L’entrada *ajuar* del *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico* de Joan Coromines i José Antonio Pascual, diu exactament el mateix que el que acabe de transcriure de l’entrada *ajuar* del *Diccionario Crítico Etimológico* de Joan Coromines.

- L’entrada *ajuar* del *Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana* de Joan Coromines diu: «h. 1140. Del ár. *šuwâr*. La acepción ‘ajuar de novia’, que es la corriente en árabe, es general hasta el S. XVI castellano, y única hasta hoy en portugués y catalán.»

- L’entrada *ajuar* del *Diccionario Etimológico Español e Hispánico* de Vicente García de Diego diu: «(cast.) [**mobiliario**]: Ver.ár. *axuar* ‘muebles’.»

- El *Diccionario de sinónimos y antónimos* d’Espasa-Calpe dóna els sinònims següents del vocable *ajuar*: menaje, enseres, bienes, pertenencias, equipo, mobiliario, ropa, indumentaria.

Les enciclopèdies

- En l’enciclopèdia Espasa diu:

«F. **Mobilier**.– It. **Mobili e arredi**.– In. **Household-furniture**.– A. **Mobiliar, Meublement, Hausgeräth**.– P. **Mobilia de uso commum**.– C. **Parament de casa**.– E. **Meblazo**.– (Etim.– Del ár. *axuar*, muebles, dote.) m. Conjunto de muebles ó trastos de uso común en la casa. // Los adornos personales, ropas y muebles de casa que lleva la novia al matrimonio, como parte de su dote ó por todo equipaje. // Metafóricamente, lo que constituye en ropas, muebles ú otros objetos, el capital de un individuo, por pocos y malos que sean. // AJUAR DE COCINA. La batería ó utensilios de cocina.

»AJUAR DE MUJERES LOCAS, TODO ALBANEGAS Y TOCAS. ref. Se refiere á los gastos superfluos de ciertas mujeres. También se dice: *el ajuar de la tiñosa, todo albanegas y tocas*. // POR AJUAR COLGADO NO VIENE HADO. ref. Denota que son preferibles á las alhajas y muebles los bienes productivos. // EL AJUAR DE LA FRONTERA. LOC. PROV. CON QUE SE INDICA UN NÚMERO DE MUEBLES, ALUDIENDO AL REFRÁN: *TRES TERRAZAS Y UNA ESTERA, EL AJUAR DE LA FRONTERA*. // SI TUVIMOS AJUAR; SI NO, VÍMOSLE COLGAR. ref. que censura á los que todo lo sacrifican á un hijo en disparidad con sus recursos.»

- En l’enciclopèdia lliure Wikipedia, que trobem a internet, diu:

«El ajuar es el conjunto de muebles, enseres y ropas de uso común en la casa. Tradicionalmente, era la esposa la que aportaba el ajuar al matrimonio (entendiendo en este caso que se refería fundamentalmente a las ropas).

»Era responsabilidad de la madre ir preparando el ajuar de sus hijas antes de que éstas llegasen al matrimonio. Tradicionalmente, el ajuar iba siendo construido por la

novia, de acuerdo con su posición económica. La confección y bordado de determinadas prendas (manteles, sábanas...) era realizado por la propia novia antes de la boda.

»Pero la igualdad entre el hombre y la mujer en las sociedades occidentales ha tenido como consecuencia que la costumbre de que cada mujer fuese construyendo un ajuar antes de la boda esté pasando al olvido.»

4. La paraula *aixovar* en el dret civil català

Els articles 41 i 42 del Capítol VII *De l'aixovar i del cabalatge* del *Decret legislatiu 1/1984, de 19 de juliol, pel qual s'aprova el text refós de la Compilació del dret civil de Catalunya*, diuen:

Article 41

El marit, en contemplació del matrimoni, pot aportar a la seva consort béns en concepte d'aixovar quan aquesta, per raó del casament, sigui instituïda hereva per algun ascendent o per una altra persona.

Constituït l'aixovar en diner, els altres béns mobles que hi hagi a la casa conjugal, tret de les robes d'ús del marit, es presumeixen de la muller, llevat de pacte contrari.

L'aixovar produeix els mateixos efectes i gaudeix dels mateixos beneficis que el dot, llevat els d'hipoteca legal, opció dotal i tenuta.

Article 42

L'aixovar es podrà constituir estimat o inestimat i amb les modalitats que respecte al dot figuren establertes a l'article 30. Li són d'aplicació les regles donades per als béns dotals en aquests supòsits.

5. La paraula *aixovar* en el dret civil valencià

Els articles 19 i 20 del Capítol III *De la vivenda habitual de la família* de la *Llei 10/2007, de 20 de març, de la Generalitat Valenciana, de Règim Econòmic Matrimonial Valencià*, diuen:

Article 19

Predetracció de l'aixovar domèstic a la defunció d'un dels cònjuges

1. A la defunció d'un dels cònjuges, s'adjudicaran al supervivent els béns que constitueixen l'aixovar domèstic de la vivenda habitual comuna dels cònjuges, per dret de predetracció, per la qual cosa no es computaran en el seu haver hereditari. No s'inclouen en este dret de predetracció els objectes de valor extraordinari en funció del muntant del cabal relict pel causant i del nivell de vida del matrimoni.

2. A falta de prova en contra, es presumirà que els béns que constitueixen l'aixovar domèstic de la vivenda habitual, pertanyen per mitat i en pro indiviso als dos cònjuges.

3. Si la defunció ha sigut a causa d'un cas de violència domèstica, sempre que el cònjuge supervivent haja sigut condemnat per la mort dolosa de l'altre en sentència judicial ferma, quedarà privat d'este dret de predetracció.

Article 20

Predetracció de l'aixovar domèstic en els casos de separació, nul·litat o divorç

En els casos de nul·litat, separació o divorç, l'ús de l'aixovar domèstic s'atribuirà preferentment al cònjuge a qui s'haja atribuït l'ús de la vivenda familiar mitjançant sentència judicial, sense perjudici d'allò que els consorts acorden en el conveni regulador dels efectes patrimonials de la seua separació, divorç o nul·litat aprovat judicialment.

6. Precisions sobre el significat valencià actual de la paraula *aixovar*

Per als valencians:

1) L'aixovar està format per un conjunt de roba que aporta la dona al matrimoni format per roba de llit (llençols, flassades, coixineres, cobrellits), roba de taula (tovalles, tovallons), roba de cuina (torcadors), roba de bany (tovalloles), roba d'ús personal (mudades, camises de dormir, pijames, camisetes, mocadors). No és *aixovar* la roba de vestir exterior com ara jerseis, faldes, pantalons, jaquetes, vestits (tampoc el vestit de núvia), abrics, gavadines, etc., ni tampoc les cortines, les catifes ni els entapissats. Tampoc forma part de l'aixovar tot allò que no és de tela com ara les joies, els mobles, els quadres, les figuretes, les vaixelles, els atifells de cuina, els electrodomèstics, els llibres, els discs, els diners en efectiu, els comptes bancaris, els valors mobiliaris, els títols de propietat, els immobles, els vehicles, els ramats d'animals domèstics (vaques, cabres, ovelles, etc.), les terres de cultiu, els solars edificables, els animals de companyia, etc.

2) L'aixovar l'aporta únicament i exclusivament la dona. L'home, com és lògic, sempre ha aportat al matrimoni la seua roba d'ús personal (roba interior, roba de dormir, calçetins, mocadors, etc.), però aquesta aportació no rep la denominació d'*aixovar*. L'aixovar, com el dot, són aportacions de la dona al matrimoni. No hi ha ni hi ha hagut mai aixovar masculí ni dot masculí. Tant l'aixovar com el dot són aportacions que, històricament, ha fet la dona al matrimoni. L'home, lògicament, ha aportat sempre béns al matrimoni, però no s'han anomenat mai ni *dot* ni *aixovar*.

3) L'aixovar l'aporta la dona al matrimoni. Si no hi ha matrimoni, no hi ha aixovar. L'aixovar és inherent al fet de casar-se, com també ho són el vestit de núvia, la cerimònia de casament i l'àpat de noces. Si no hi ha boda, no hi ha vestit de núvia, no hi ha cerimònia de casament, no hi ha àpat de noces i tampoc hi ha aixovar.

7. La paraula valenciana *aixovar* i la paraula castellana *ajuar*

Com he dit en l'apartat anterior, la paraula *aixovar* significa per als valencians: «Conjunt de roba d'ús personal o per a ús de la casa que la dona aporta al matrimoni». Aquest és el significat que té actualment per a la immensa majoria de valencians i el que ha tingut en els darrers segles. Més antigament, el concepte d'*aixovar* incloïa, a més de la roba, altres objectes que no eren de tela. Aquest ús antic encara es conserva en la comarca del Baix Vinalopó. Joan-Carles Martí i Casanova, en diversos missatges enviats a Migjorn (llista de debat en internet sobre llengua catalana) el 16 i el 17 d'octubre del 2008, ens va explicar que a Elx les fadrines feien un acord amb una botiga –acord que anomenaven “consorci”– segons el qual abonaven una quantitat mensual de diners durat un temps determinat –normalment, uns quants anys– a la botiga en qüestió, diners que els aprofitaven per a fer-se l'*aixovar* que incloïa, a més de la roba d'ús personal i per a ús de la casa, la vaixel·la i els atifells de cuina, però no mobles ni altres objectes. Joan-Carles Martí ens va explicar que, a partir del 1980, el costum de fer el consorci ha anat minvant i, actualment, pràcticament ha desaparegut.

La paraula castellana *ajuar* té dos significats principals: «conjunto de muebles, enseres y ropas de uso común en la casa» i «conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio». El primer concepte correspon al nostre de *parament de casa*. El segon correspon al nostre d'*aixovar de núvia*, però és més ample ja que inclou mobles i joies (i supose que altres objectes i valors, també). Segons Coromines, el segon concepte –més acostat al català i al portugués– seria el primitiu en castellà i, a partir del segle XVI, va nàixer el segon concepte. Ja veiem que alguns diccionaris, com el de María Moliner i el de Manuel Seco, donen com a primera accepció la segona del DRAE i com a segona accepció la primera del DRAE.

Per tant, la paraula valenciana *aixovar* i la paraula castellana *ajuar*, encara que tenen moltes coses en comú i tenen el mateix origen etimològic, no són equivalents.

Diversos diccionaris –Lamarca, Escrig, Rosanes, Labèrnia (1a accepció), Martí i Gadea, Pla i Costa, Albertí (2a accepció), Ferrer Pastor, diccionari de la RACV, Vora-mar (2a accepció)– donen, com a equivalent de la nostra paraula *aixovar*, la paraula castellana *ajuar*. Això no és correcte i caldria matisar-ho molt.

La llei de la Generalitat Valenciana sobre el Règim Econòmic Matrimonial Valenciana fa un ús impropï de la paraula *aixovar*. Diu *aixovar domèstic* a on hauria de dir *parament de casa* (o *de la casa*). En la llei, donen a la paraula valenciana *aixovar* la primera accepció que dóna el DRAE per a la paraula castellana *ajuar* que no coincideix en absolut amb concepte que els valencians tenim d'*aixovar*. És trist i lamentable comprovar que els nostres legisladors no coneixen el significat de les nostres paraules.

Hem vist que la primera accepció que Pere Labèrnia inclou en el seu *Diccionari de la llengua catalana: amb la correspondència castellana i llatina* de la paraula *aixovar* és “Mobles ó alhajas” i diu que equival al castellà *ajuar*, però tot seguit diu que equival al llatí “Supellex, ctilis”. Aquesta denominació llatina era la que empraven el antics romans per a denominar el parament de casa i incloïa, fonamentalment, el llit, el matalaf, els coixins, els cobertors, les banquetes, les cadires, la taula (o taules), els baüls, els cresols, les torxes, les espelmes, les llanternes, els canelobres, les romanés (balances romanés), els brasers, els rellotges (d’aigua i d’arena), la vaixella, els atifells de cuina, etc. Es veu ben clarament que la denominació llatina del parament de casa (*supellex, -ctilis*) no té res a veure amb el concepte valencià d’aixovar. Trobe sorprenent que Pere Labèrnia Esteller, que va nàixer a Traiguera (el Baix Maestrat) no coneguera el significat valencià de la paraula *aixovar*.

8. Sobre l’aixovar funerari

La definició de la segona accepció de la paraula *aixovar* que dóna el *Diccionari Valencià* –accepció que, per cert, no apareix en el *Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans* –no és gens adequada a la idea d’aixovar que tenim els valencians. És la següent: «**aixovar funerari** Conjunt de béns, utensilis, vaixella, etc., que es col·locava dins la tomba al moment de sepultar-hi un difunt.» Eixa expressió –*aixovar funerari*– és, sense cap mena de dubte, un calc de l’expressió castellana *ajuar funerario*. Com hem vist, la paraula castellana *ajuar*, al contrari de l’*aixovar* valencià, s’usa per a denominar un conjunt de béns que inclouen objectes diversos entre els qual pot haver-hi, fins i tot, mobles. En castellà, *ajuar funerario* té sentit, però, per a nosaltres, l’expressió *aixovar funerari* no té gens de sentit. Per a expressar eixe concepte, l’italià s’usa *corredo funerario*, el portugués *equipamento funerário*, el francès *dépot funéraire*, *trousseau funéraire* i *meublier funéraire*, l’occità *mobiliari funerari*, el romanés *mobilier funerar*, l’anglès *grave goods* o *tomb equipment*, l’holandés *funerair meubilair* i l’alemany *Grabbeigaben*. Les denominacions usades en occità, romanés i holandés són calcs de la francesa *mobilier funéraire*.

Considere que, en valencià, serien molt més adequades les denominacions *equipament funerari* o *depòsit funerari* que *aixovar funerari*.

L’arqueòleg barceloní Miquel Tarradell i Mateu –que va ser catedràtic de la Universitat de València– en la revista *Fonaments. Prehistòria i món antic als Països Catalans* –revista que ell dirigia– en l’escrit *Sobre alguns termes d’arqueologia en català* parla sobre *Aixovar funerari? Dipòsit funerari?* i diu:

«En castellà s’ha generalitzat el terme *ajuar* per indicar les troballes d’objectes dins de tombes.

»Observem que en català, simplement per un mecanisme de calc, prou conegut, es tendeix a utilitzar, com a equivalent, “aixovar”.

»Cal advertir que l’*ajuar* castellà ja pot ser discutible si ens atenim a la definició corresponent del *Diccionario de la Real Academia*. I que, per altra banda, no deixa de ser un concepte poc precís arqueològicament, ja que entre els objectes que han estat trobats dins d’una tomba, si es tracta d’una excavació correcta, cal distingir entre els que duia la persona enterrada o incinerada, peces d’indumentària o joies (fíbules, botons, plaques de cinturó, anells, collarets, etc.) i les que foren dipositades a la sepultura en una acció ritual, com acostuma a passar amb les peces ceràmiques, amb les armes etc. Però deixem aquest matís, prou important, i que no caldria oblidar sempre que sigui possible, per centrar-nos en el terme “aixovar”.

»La definició del mot que trobem als diccionaris és molt lluny del sentit que li atribueixen els arqueòlegs: “Aportació de béns feta per un home, en contemplació de matrimoni, a la seva futura muller”, copiem del *Diccionari de la llengua catalana* de la Fundació Enciclopèdia Catalana, i el mateix concepte ens dóna el diccionari de P. Fabra.

»El terme, doncs, ni correspon a la funció que li és atribuïda, ni és un terme fàcil, del català parlat o escrit, normal i corrent. És evident que del sentit jurídic originari s’ha estès, com en castellà, al conjunt d’objectes de la casa. Però no té res a veure amb el món funerari.

»Proposaríem de substituir-lo pel terme que utilitzen els francesos: *dépot funéraire*. Si en lloc d’aixovar diem o escrivim “dipòsit funerari”, utilitzem un terme més propi i tothom l’entén (inclosos els lectors estrangers).»

Fins ací el que va escriure Miquel Tarradell.

El *Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans*, en l’entrada *dipòsit*, arreplega la denominació que proposava Miquel Tarradell. En la primera edició la definix com a «objectes trobats dins les tombes, entre els quals cal distingir els que duia la persona enterrada o incinerada, les peces d’indumentària o joies (fíbules, botons, anells, etc.), i els que foren dipositats a la sepultura en una acció ritual (peces ceràmiques, armes, etc.)» –definició calcada pràcticament de la que proposava Tarradell– i en la segona com a «conjunt d’objectes dipositats dins les tombes, entre els quals cal distingir els que pertanyien al difunt i els que tenien una finalitat ritual». El *Diccionari Valencià* també l’arreplega i diu exactament el mateix que la primera edició del *Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans*, canviant només *dipòsit* per *depòsit* i *dipositats* per *depositats*. El *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, en canvi, no l’arreplega.

Miquel Pairoli va publicar el dia 31 d’octubre del 2010 en el diari Avui un article titulat *Aixovar* en el qual explicava que el 27 d’octubre del 2010, al jaciment d’Em-

púries, es varen fer diverses troballes arqueològiques, entre les quals hi havia “l’aixovar funerari d’una dona romana del segle II”. Reproduïsc tot seguit un fragment de l’article:

«La presentació d’aquestes descobertes va tenir una conseqüència lingüística curiosa i tragicòmica. Els especialistes van pronunciar la paraula *aixovar*, que va estar ressonant tot el dia per les ràdios i televisions. Però de quina manera! La vam sentir pronunciar de les maneres més inversemblants i còmiques. Ben pocs la van dir amb la fonètica correcta. *Aixovar* és una paraula ben catalana i tradicional. Però, en la situació lingüística d’avui dia, presenta dos problemes. Primer, que molta gent no sap què és un aixovar. En tot cas saben què és un *ajuar*. Segona, que *aixovar* és un mot diferent del seu equivalent castellà, que acabem d’escriure. Si fos similar, el problema seria menor, però com que no ho és, ja hi som pel tros. Quins treballs que portava, això de l’aixovar!»

9. L’aixovar i el dot

El dot és el conjunt de béns que la dona aporta al matrimoni en el moment de casarse, als quals s’afegiran els que rebrà, durant el matrimoni, per donació, herència o llegat amb caràcter dotal. Així està definit en el codi civil espanyol. El dot és una institució que ve del dret romà i que va ser coneguda en cultures més antigues que la romana. En *Las Siete Partidas* del rei Alfonso X el Sabio hi ha la definició següent del dot: “la donació feta per mantenir el matrimoni”. També s’anomena *dot*, per extensió, els béns que aporta al convent la dona que es fa monja, figura aquesta arreplegada pel dret canònic.

Per als valencians, com he dit, l’aixovar inclou només la roba d’ús personal i de la casa. Les paraules *aixovar* i *dot* no són equivalents en absolut. El concepte de dot és molt més ampli que el d’aixovar. Es podria considerar l’aixovar com una part –xicoteta– del dot, com un subconjunt –format per la roba d’ús personal i de la casa– del conjunt de béns que la dona aporta al matrimoni i que comprén mobles, immobles, terres, diners, joies, vehicles, etc., però en la pràctica no ha sigut mai d’eixa manera. Els valencians sempre hem considerat que l’aixovar és una cosa i el dot una altra de ben diferent. De fet, és ben fàcil trobar dones valencianes de famílies modestes que han aportat al matrimoni un dot exigü o, fins i tot, no n’han aportat cap, però és pràcticament impossible trobar dones valencianes que, en els darrers segles, s’hagen casat sense portar el seu aixovar, que ha sigut sempre –per pocs diners que hagen tingut elles i la seua família– tan bonic, complet i vistós com els ha sigut possible. Portar al matrimoni l’aixovar ha sigut sempre per a les dones valencianes i per a les seues famílies una qüestió de prestigi i d’amor propi.

Vejam què diu l'entrada *dot* del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*:

«1 1 m. [LC] [DR] Aportació voluntària de béns que fa la muller al marit orientada al sosteniment de les càrregues del matrimoni. Un bon dot. Aportar en dot.

»1 2 m. [LC] [DR] [RE] Allò que aporta al convent una noia que es fa monja.»

El dot l'aporta sempre la dona al matrimoni, mai l'home. En les cultures de l'antiguitat es considerava que la dona era una càrrega en el matrimoni i, per tant, el futur marit havia de ser compensat econòmicament per la família de la futura esposa. La institució del dot va ser legislada de manera detallada en el dret romà i ha arribat fins a l'actualitat.

És bastant corrent que es confonguen l'aixovar i el dot –sobretot que ho confonguem els hòmens–. Ja veiem que Francesc Ferrer Pastor, en els dos diccionaris que va fer (*Diccionari General* i *Diccionari de la Rima*), els confon.

En alguns llocs, com ara el Baix Vinalopó, no existix la paraula *dot* i s'usa, per als dos conceptes, la paraula *aixovar*. Carles Segura Llopes, en el seu llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó* diu: «**aixovar** pr. *a(i)xovâ* Cre., *enxovar* Gua., *a(i)xovar* Restcom. Aixovar; no hi existeix el mot *dot*.»

10. L'aixovar valencià i l'aixovar català

Tant la definició que dóna el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra com la primera accepció del *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, la tercera del diccionari de Labèrnia, la tercera del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, la primera del *Diccionari castellà-català/català-castellà* d'Albertí, la de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, la que trobem en el dret civil de Catalunya i la que dóna Joan Coromines en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, fan referència a una antiga institució de la Catalunya Vella que no ha existit mai entre els valencians. Això s'ha d'explicitar imprescindiblement. La paraula *aixovar* té un significat en terres catalanes i un altre ben diferent en terres valencianes i eixa diferència s'ha de deixar ben clara quan es definix la paraula en els diccionaris a fi que no hi hagen confusions ni malentesos. El *Diccionari Català-Valencià-Balear* sí que ho fa: en la segona accepció diu (Regne de Val.) i en la tercera diu (Cat.).

11. Exemples literaris relatius al significat valencià de la paraula *aixovar*

• Heus ací uns fragments de la novel·la *Júlia* de l'escriptora alcoiana Isabel-Clara Simó:

«–Això no és res. Pense que, a part del jornal, hi ha la roba, l'aixovar. Ma mare vol acompanyar-la perquè siga fet a gust d'ella, que tots sabem que és una xica fina. Però,

això sí, el criteri de ma mare també és important, sobretot per a una xica que no sap res de la vida.»

«—Al seu temps. Jo sabré dir-li-ho. Ningú més. Així que, faltant tan poc temps com falta, i havent d'intervindre la seua senyora sogra en l'aixovar i en això d'*ensenyar la xica*, haurem de decidir ben prompte la presentació. Perquè vostè me la va demanar en esta mateixa casa.»

«Els regals eren tants i l'aixovar tan complet que els “ois” i “uis” dels convidats se sentiren fins al port d'Albaida.»

«Amb les compres van fer una certa amistat. Júlia amb prou faenes parava a casa. I el promès, tampoc no el veia massa. Ella, pobreta, d'aixovar només tenia unes estovalles a mig brodar i un joc de llit de tela grollera, que havia brodat de nits, deixant-hi els ulls. La senyora Dolors, quan ho va veure, va fer grans lloances, i Júlia va estar a punt de fer-li un altre bes.»

«—La forqueta la sé portar. I la casa la sabré portar. Quan vam fer l'aixovar, vostè em va ensenyar. I en vaig aprendre. Ara bé sé anar a la modista sola i sé el que m'he de posar en cada moment. A vostè li ho dec. Amb la casa, passarà el mateix.»

• Els fragments següents són de la rondalla *L'albarder de Cocentaina* d'Enric Valor:

«S'acosta i me l'agafa de la mà.

—Vols casar-te amb mi, Vicenteta?

Aquesta vegada no me la va deixar escapar.

—Ciril —li retruca ella—, no tinc pare ni mare, no tinc aixovar tampoc!...

—Què hi fa? —diu Ciril tot entusiasmat—. Jo tampoc no tinc pares. Però tinc ma casa, el meu ofici i diners per al teu aixovar.»

«El rector arruixà abundantment d'aigua beneita totes les estances, començant per l'entrada i acabant pel cadamunt. I heus ací també una cosa ben misteriosa: de l'aixovar que Ciril comprà a Vicenteta, no en trobaren ni un fil; així mateix havien desaparegut les gallines i el gall, que sempre atenia ella, i els conills i les seues gàbies. Tot. La casa de l'albarder apareixia com abans de casar-se.»

• En la narració *La masera del Romà* de l'escriptor alcoià Jordi Valor i Serra, inclosa en el llibre *Histories Casolanes*, trobem:

«El senyor Josep sabia llatí i ho resava tot en dita llengua; i ella, la formosa pagesa, quan alguna tempesta amenaçava el pa en el bancal encara o l'oli encara en les olive-res, treia de la vella caixa de noguer de l'aixovar el quadret del Natzaré de la Confraria i el posava al bell mig de l'era sobre tauleta revestida amb mantell blanc de vores brodades; i sempre, generalment, eixien ben lliurats del perill.»

(Quan parla de “la vella caixa de noguer de l'aixovar” es referix a la caixa de fusta tradicionalment anomenada *caixa de núvia* (o de *nòvia*, o de *nòvia*) a on les dones guardaven el seu aixovar).

- En *Contes d'Isabel* d'Isabel-Clara Simó trobem:

«Però el pare m'ha regalat una peça de llençols per començar-me l'aixovar. I m'ha dit desgraciada quan li he dit que no en vull, jo, d'aixovar. Que quan sigui gran seré molt rica i una brodadora em farà l'aixovar més fi que es pugui trobar, tot de batista, i que els llençols seran de fil.»

- En la novel·la *Sense la terra promesa* d'Enric Valor podem llegir:

«I cent duros a cadascuna de les minyones de servei (per als aixovars, com al testament constava) [...]»

• Els fragments següents són del llibre *Un Estudi d'antropologia social al País Valencià: els pobles de Vallalta i Miralcamp* de Joan Francesc Mira:

«[...] un aixovar amb diverses dotzenes de llençols de fil exposades a l'admiració pública, o un dinar de casament amb quatre-cents convidats [...]»

«Aquesta funció econòmica de l'aixovar està molt reduïda actualment, almenys quant a la seva necessitat com a fons d'estalvi per endavant; però conserva encara tot el seu valor com a referència simbòlica, a més del valor eventual com a font de prestigi.»

«Els regals, juntament amb l'aixovar, són exposats a l'admiració pública; i les famílies reben innumbrables visites que acudeixen amb aquesta finalitat, [...]»

- Els fragments següents són de *Borja Papa* de Joan Francesc Mira:

«¿Qui havia pagat mai a Itàlia cent mil ducats comptants pel dot d'una filla, més uns altres tants d'aixovar, més el valor d'unes altres cent mil en exempcions, beneficis i rendes?»

(Com veiem, Joan Francesc Mira, valencià i antropòleg, distingix clarament entre dot i aixovar.)

«[...] el mateix dia li vaig dir: filla, vull que t'endugues a Ferrara un aixovar de núvia com no el podria somniar una reina, ens queda poc de temps de viure junts, però fins que te'n vages tot allò que és meu és teu.»

- En la novel·la *Els cucs de seda* de Joan Francesc Mira llegim:

«I això va permetre a mare i filla de tirar endavant durant els anys més difícils. A banda la clientela particular, d'aixovars de núvia i de primeres comunions, un botiguer de passamaneria del carrer de Sant Vicent els feia comandes regulars [...]»

• Els fragments següents són de la introducció de Carles Mulet a la novel·la *Viatge al final de fred* de Joan F. Mira:

«I, davant tot això, ella manifesta una actitud predisposada a l'acceptació del destí, oferent, que es veu simbolitzada per les robes de l'aixovar: "Jo dormiré quan ell entrà en la cova amb la primera claror del matí. I duré posat el millor camisó de fil de l'aixovar de nòvia".»

«Això però, no es tracta de personatges plans, definits unilateralment, sinó complexos i enigmàtics, capaços d'encabir múltiples facetes en la seua personalitat. Així, també veiem manifestar-se en la germana trets i actituds en concordança amb el que s'entén com a model de femineïtat, especialment en tot el que fa referència a l'aixovar o a aquella passivitat oferent en la seua espera final.»

• En *Els valencians de secà* de Gaetà Huguet llegim:

«En l'aixovar de Dolorettes es va trencar el costum del país, que a les xiques que festegen i treballen la terra, el jornal que guanyen els serveix per anar fent-se l'aixovar a poc a poc, i les fadrines resten quíties de l'obligació d'entregar els seu salari als pares. A Dolorettes, que encara que treballava moltíssim no tenia assignat cap jornal, els seus pares hagueren de fer-li l'aixovar tot d'una volta, i valia un dineral; a més del vestit per a casar-se i, a banda de les despeses de Dolorettes, tots els altres de la casa, que n'eren sis, volgueren també fer-se vestits nous.»

12. Comentaris i conclusions

El diccionari de Carles Ros (1764) i el vocabulari de Just Pastor (1827) defineixen la paraula *aixovar* d'una manera molt acostada al concepte tradicional valencià d'aquest vocable. Podríem dir que és una definició adequada.

La primera accepció que dona el *Diccionari valencià* de la paraula *aixovar* és «conjunt de roba d'ús personal i de la casa que s'aporta a la vida en comú», sense concretar qui l'aporta i sense citar la paraula *matrimoni*. No és una definició molt adequada per a expressar el concepte tradicional valencià –encara en vigor– de la paraula *aixovar*.

De les dues accepcions que el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (3a edició) i el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* donen per extensió, la primera considere que no és adequada perquè diu que l'aixovar l'aporten els nuvis, és a dir, l'aporten els dos: l'home i la dona. La segona, la que fa referència a l'expressió *aixovar funerari*, la considere inadequada per les raons que he explicat en l'apartat corresponent.

La definició del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* –«conjunt de roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni» – la considere inadequada pel mateix motiu que he expressat en el paràgraf anterior.

El significat que dona el *Diccionari català-castellà* de l'Enciclopèdia (2a edició, febrer 1995), «(*dot del marit*) arras», no és adequat. La paraula castellana *arras*, segons el DRAE, té els significats següents: 1 «Cosa que se da como prenda o señal en algún contrato o concierto.», 2 «Conjunto de las trece monedas que, al celebrarse el matrimonio religioso, sirven como símbolo de entrega, pasando de las manos del desposa-

do a las de la desposada y viceversa.» i 3 «Entrega de una parte del precio o depósito de una cantidad con la que se garantiza el cumplimiento de una obligación.»

La primera accepció del *Diccionari Voramar valencià-castellà/castellà-valencià* està copiada al peu de la lletra de la del *Diccionari català-castellà* de l'Enciclopèdia i, com he dit en el paràgraf anterior, és incorrecta. La segona accepció «(*parament de la casa*) ajuar», tampoc és correcta perquè, com he explicat, la paraula valenciana *aixovar* i la paraula castellana *ajuar* no són equivalents.

Pel que fa al *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor, la definició de la primera accepció correspon al *dot*, que és una institució que ve del dret romà, no a l'*aixovar*, que és una donació matrimonial de l'època musulmana. La definició de la segona accepció— “el conjunt de la roba d'ús personal i de la casa que la dona aporta al matrimoni”— l'encerta totalment. Eixa és la definició adequada a la idea valenciana d'*aixovar*.

Com hem vist, tenim, per a la paraula *aixovar*, dos conceptes ben diferents: el dels catalans i el dels valencians.

El concepte tradicional català que definixen el diccionari de Pere Labèrnia (3a accepció), el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (3a accepció), el *Diccionari castellà-català/català-castellà* d'Albertí (1a accepció), el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (1a accepció), la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* de Joan Coromines i que arreplega el dret civil català és un concepte de temps antics que actualment, en el segle XXI, no crec que tinga gaire vigència.

El concepte tradicional valencià, que definixen molt bé el *Diccionari Català-Valencià-Balear* i el *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor, és encara vigent avui en dia entre els valencians però, molt probablement, d'ací a uns pocs decennis, estarà també antiquat.

Actualment ja no són moltes les jóvens valencianes que es fan l'*aixovar* amb la il·lusió de casar-se, com feien les seues mares, les seues àvies i les seues besàvies. Cada volta són més les dones que es preparen per a exercir una professió i realitzen un treball assalariat fora de casa i, per tant, no tenen gaire temps per a fer-se l'*aixovar*. Per un altre costat, ja no tothom es casa, com abans. Ara, i cada vegada més, hi han moltes parelles de fet i, també, moltes parelles que, simplement, viuen junts, sense compromís de cap classe, sense cap mena de lligam contractual. I també hi han moltes famílies monoparentals, és a dir, persones que viuen totes soles, siguen fadrines, vídues o divorciades. Tampoc ara, la roba d'ús personal i per a ús de la casa, és la mateixa d'abans ni té el mateix preu. Antigament, la roba era, fonamentalment, de fil—és a dir, de lli— i de cotó. Ara, al costat del lli, del cotó i d'altres fibres naturals d'ori-

gen vegetal o animal com, per exemple, la seda, la llana o el cànem, ens trobem una gran quantitat de fibres sintètiques, fonamentalment derivades del petroli. La roba, ara, es fa barrejant dos o més d'eixes fibres, naturals i artificials. Antigament, una peça fonamental de l'aixovar eren els jocs de llit. Actualment hi han moltes persones que no empren llençols per a dormir, usen nòrdics. I, a més, la immensa majoria no usa mocadors de tela –brodats o no– emprant mocadors de paper. La mà d'obra tampoc té el preu d'abans. Antigament, si una xicota que es feia l'aixovar no podia brodar-se personalment tots els llençols, tovalles, tovallons, mocadors, etc., li ho encarregava a una brodadora professional que li ho feia per pocs diners. Ara, brodar una peça de roba a mà val un dineral i poden trobar-se, per pocs diners, peces equivalents brodades a màquina o importades de països llunyans, que fan el mateix paper. Tot canvia i canvia molt de pressa, vertiginosament. En l'actual societat de consum s'ha imposat el costum d'usar i tirar. Hui en dia, quan una cosa es desgasta, es fa vella o queda antiquada, ens desfem d'ella i en comprem una altra. Tot es renova contínuament. Actualment, el valor d'estalvi per al futur que tenia l'aixovar, ja no el té. Ara, la roba i totes les coses es compren a mesura que van necessitant-se. I el motiu de prestigi social, també ha desaparegut. ¿Quina jove de hui en dia es consideraria afortunada i estaria ben devanida pel fet de tindre un aixovar esplèndid i pensaria que és un motiu de prestigi? Em fa l'efecte que ben poques. Ara, el prestigi social el dona el fet de tindre un títol universitari, encara que mai de la vida s'exercisca la professió per a la qual capacita tindre eixe títol. Hui en dia, encara, una jove valenciana sap què és l'aixovar. D'ací a uns anys –no molts– em fa l'efecte que ja no ho sabran. La qüestió és que, si desapareix la vella institució de l'aixovar, també desapareixerà la paraula *aixovar*, un arabisme preciós que hem conservat durant segles i segles. La solució, per a evitar que la paraula desaparega, és trobar-li una nova accepció que s'acoste tant com puga a la nostra definició tradicional però que s'adeqüe a les circumstàncies actuals. Eixa definició –si en lloc de mirar cap al passat, mirem cap al futur– podria ser la següent: “conjunt de peces de tela format per les usades en el parament d'una casa i per la roba d'ús personal dels membres de la família que l'habita”. Aquesta definició és adequada per a qualsevol tipus de família.

Espere que el futur *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL estudiarà molt atentament aquesta qüestió, redactarà de nou l'entrada *aixovar* i no es limitarà a copiar el que diuen altres diccionaris perquè, per desgràcia, és quasi tot incorrecte, inadequat, deficient, incomplet o confús. I espere també que els redactors del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, del *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, del *Diccionari Valencià* i de la resta de diccionaris de la nostra llengua tindran en compte, de cara a futures edicions, tot el que he exposat en el present treball.

Pense que una bona solució seria donar com a primera accepció la nova definició que he escrit més amunt amb la finalitat de donar vida futura a la nostra paraula, com a segona accepció, la definició tradicional valenciana que he posat al començament del present estudi i com a tercera accepció, la definició pròpia de Catalunya tal com la definix el dret civil català fent constar de manera ben clara que eixa accepció és només de Catalunya. Respecte a la locució *aixovar funerari*, els lingüistes decidiran si s'ha de mantindre o s'ha de suprimir. Jo veig molt clar –com també ho veia Miquel Tarradell– que *aixovar funerari* és un calc del castellà i que fóra millor usar *equipament funerari* o *depòsit funerari*, denominacions molt més adequades i més entenedores.

València, 15 de desembre del 2010

NOTA. Aquest treball es va publicar en el núm. 2 de la revista *Aula de lletres valencianes. Revista Valenciana de Filologia*. (Institut Alfons el Magnànim, València, 2012, pàgines de la 95 a la 131). També es va publicar en la pàgina web de l'associació *Taula de Filologia Valenciana* el dissabte 4 de juliol del 2015 <<https://taulafilologiavalenciana.files.wordpress.com/2015/07/04-aula-de-lletres-2.pdf>>

UNA COMPLICACIÓ INNECESSÀRIA DE LA LLENGUA CULTA

1. Introducció

En la llengua culta s'acostuma a escriure sempre –no sé molt bé per quin motiu, la veritat– la forma plena del pronom àton de tercera persona davant dels verbs començats per *s-*, *ce-* o *ci-*, i així, habitualment, s'escriu *se sent*, *se suposa*, *se sabia*, *se sol fer*, *se celebra*, *se cita*, etc., en lloc d'escriure *es sent*, *es suposa*, *es sabia*, *es sol fer*, *es celebra*, *es cita*, etc. És un costum pertorbador sense cap fonament científic ni històric que el justifique. És, simplement, un caprici que no aporta res positiu a la llengua i, en canvi, sí que té una conseqüència negativa: complica innecessàriament la vida –una mica més encara –a qui aprén a escriure la nostra llengua.

2. Exemples literaris

2.1. De les Rondalles valencianes, d'Enric Valor

- En la rondalla *El llenyater de Fortaleny*:
«Pauet **es sombreia**.»
- En la rondalla *Les velletes de la Penya Roja*:
«La pell de la vella començà a tibar-se; les arrugues se li esborraven, i Margarida, aguantant-se l'esgarrifança que li corria per tot el cos, **es sentia** més lleugera, com si anàs a envolar-se.»
- En la rondalla *Els guants de la felicitat*:
«Així, que allò es féu contagiós... i la jove **es submergí** també en una deliciosa inconsciència.»
- En la rondalla *El gegant del Romaní*:
«No es veia cap ànima vivent ni **es sentia** una mosca en aquell immens edifici.»
- En la rondalla *L'envejós d'Alcalà*:
• «Abd al-Maduíx fa toc-toc a la porta de Sanç i Bons, i, al poc temps, s'obre una petita finestra que hi havia a la vora i **es sent** la veu de l'endeví:
»—Qui ve a aquesta deshora?»
- «I **es senten** tres trons eixordadors, com els que precedeixen les grans tempestes d'aquelles interminables muntanyes.»
- «Però elles, mut! No **es sentia** més que el frec de les faldes i les graneres contra l'aire quiet, per bé que, de tant en tant, se'ls escapolia alguna rialleta ofegada.»
- En la rondalla *El xiquet que va nàixer de peus*:

- «Tot el palau es va rebotar, i els crits i els avalots **es sentien** d'una banda a l'altra de la ciutat de València.»
- «I dins la caixeta **es sentia** el plor esqueixat d'un xiquet!»
- «Dins el molí, malgrat l'hora avançada, **es sentia** la remor de les moles.»
- «Llavors tocaren les dotze; la pluja, a fora, va parar de rondó, i **es sentí** una remor terrible que baixava bosc avall –ramulla que brumia de l'huracà, cimals que cruixien, branques que es trencaven amb estrèpit.»
- «Estant en aqueixes, **es sentí** un brum per fora; però no era com el del Ponent, ans semblava una melodia fina, suau, entre el brancatge del bosc.»
- En la rondalla *El ferrer de Bèlgida*:
 - «Des d'allí, l'alegre trinc-trinc del martell colpejant l'enclusa, els dies de primavera botava per damunt del poble i **es sentia** de totes les clotades i foietes del terme, [...]»
 - Dins **es sentia** una música dolcíssima, que s'escapava per les reixes d'argent dels finestrals entreoberts.»
- En la rondalla *El rei Astoret*:
 - «Al castell s'havia anat fent el silenci; els finestrals s'havien tancat; no s'hi veia cap llum; de tant en tant, per dalt les torres i murades, **es sentien** els crits dels sentinelles donant-se la novetat nocturna, i fins i tot les passes ferrades dels soldats que feien la ronda en la fresca de la nit.»
- En la rondalla *El castell d'Entorn i no Entorn*:
 - «La reina Tomanina la va rebre de seguida, molt estranyada de veure que tornava com si res no li hagués passat, i va prendre de les seues mans la caixeta de les Cate-rinetes, que li feia molta falta, segons digué, per al casament dels seu fill i de la princesa Aiguamar, que **es celebrava** aquella mateixa nit, allí en el castell, a les dotze en punt.»
- En la rondalla *Esclafamuntanyes*:
 - «I **es sentia** afrontat, ell, el gran, per no haver tingut la decisió del petit.»
 - «Aleshores **es sentí** una veu remota que baixava pel canó del pou:
 - »—Ja va! »
 - «Perquè abans, malgrat ser un lloc tranquil, sí que **es sentia** aquella remor plàcida dels estables [...]»
 - «Primera: **Es celebrarien** justes dins vuit dies i per tres consecutius.»
 - «Van passar sis dies, llarguíssims per a la sensibilitat d'Esclafamuntanyes, i arribà el setè i **es celebrà** el sorteig del torn dels cavallers en el camp clos, que ja estava acabat i emparamentat.»
 - «Doncs bé: en aquell moment es féu un silenci religiós; només **es sentia** la remor del ventet en l'arbreda llunyana.»

- En la rondalla *Abella*:
 - «I dit i fet: en la mateixa tenda on **es servien** les dames principals del palau del rei [...]»
 - «Però a l'acte que **es sentia** decaure, resava una curta i fervorosa oració i seguia dinant com si res no hi passàs.»
 - «El palau, com tot, tenia una aparença més misteriosa i desolada que mai; totes les seues portes eren tancades i sorribaldades, i fora no **es sentia** ni el murmuri del ventijol ni el cant d'un ocell. »
- En la rondalla *L'amor de les tres taronges*:
 - «L'endemà de bon matí **es sentia** molt bé, com mesos feia que no s'havia sentit; [...]»
 - «El fastigós rèptil ficà en la llet el seu morro escatós, i **es sentiren** els seus presos xuclits. »
 - «En ser que passà per l'ampla collada i **es sentí** dins el seu regne, deliciós i conegut, es tocà la taronja [...]»
 - «Ara Dalmau no féu com les altres vegades; ara, pitjor: es va quedar mut, i ell **es sentia** bategar el cor a grans martellades.»
 - «I **es celebrà** la cerimònia de noces amb el luxe i vistositat amb què solen fer-se quasi totes les principesques: [...]»
- En la rondalla *El príncep desmemoriat*:
 - «Passà un minut, o potser més, sense que **es sentís** per dins del castellet la més petita remor, fins que es va obrir la porta lentament i, en el lllindar, aparegué una velleta amb un llum d'oli, la qual el va convidar a entrar.»
 - «Arreplega a les fosques uns branquillons secs i un grapat de fulles eixamorades, trau unes pólvores d'una bosseta de vellut diminutíssima que duia en la sina, fa un conjur que cala foc a tot, **es sent** un xerric esgarrifador i s'obre amb estrèpit la porta de l'edifici abandonat i fosc de la vora de la font.»
 - «Tristany deixa la capa penjada en una estaca de la paret, s'acosta al fument, que era front per front del taulell on **es servia**, mulla el pinzell en la calç, i intenta emblanquinar.»
 - «A l'arribar al palau, vista la bellesa de la baronessa i assabentada de tot la reina Brígida I, gojosa consentí en el casament del seu únic hereu, que **es celebrà** vuit dies després i es va recordar durant moltíssims anys per la seua magnificència i alegria.»
- En la rondalla *El jugador de Petrer*:
 - «Sí: dins **es sentia** una continguda tabola.»
 - «**Es sentí** una veua l'altra banda de la porta.»
- En la rondalla *Joan-Antoni i els torpalls*:

• «I en això, el cavall doblà la serreta i aparegué un pobliu alegre, on **es sentia** un gran aldarull i el so clavat de la dolçaina alternat amb el del tabalet.»

• «Però en aquell moment, **es sentiren** uns grans crits i uns avalots terribles darre-re un cantó.»

• «—Amb tisoretetes no **es sega**. No ho saben? —I traent una corbella que duia en el cabasset dels ferraments, prosseguí—: **es sega** amb açò!»

• En la rondalla *Home roig, gos pelut i pedra redona*:

«Va pegar un bot i es vestí en dos grapats; isqué a l'entrada i **es sorprengué** de veure que l'home roig ja l'hi esperava amb un mul enganxat al forcat.»

• En la rondalla *Les animetes*

• «—Pels teus ulls conec que el vols —continuà la jaia, que, en el fons, no **es sentia** gens enutjada, puix que tot allò que fes o que volgués la seua néta, li semblava sempre massa bé i tot.»

• «—Quede ben entés, respectada Casilda, que demane en matrimoni la vostra bellíssima i virtuosa néta. Espere i crec que l'heu ensenyada, com **es sol** fer en aquesta noble terra, a guisar, filar, teixir, brodar... és a dir, que l'heu feta una veritable dona de sa casa.»

• «Confiada en el to tan segur de les paraules de la velleta, tornaren les colors al bell rostre de la núvia, **es sentiren** de bell nou les seues alegres cançons, i començaren els preparatius del gran esdeveniment.»

• En la rondalla *Peret*

«Pom, pom! **Es sentiren** dos trucs a la porta, tan forts com si anassen a tombar-la. Era Jeroni, és clar.»

• En la rondalla *Els tres plets de Pasqua Granada*

• «L'animalot grunyia com un condemnat a les penes de l'infern quan **es sentia** pres; però, quan aconseguia soltarse, callava i s'afonava angoixosament.»

• «El públic s'alçà de peus, i s'hi va congriar un rebombori que feia admiració; fins i tot **es sentia** enmig de la gent alguna riallada saborosa.»

• En la rondalla *El pollastre de festes*:

• «Tant, que **es sentia** intraquil·la i tot.»

• «Doncs açò fou que, per més que Rosa digués al marit durant uns mesos que ella no tornaria a cap festa a cals gendres, el cas és que l'any vinent va venir raó d'Albaida que l'apotecari de secà, Ximet de les Herbes, i la seua dona, Roseta, els convidaven a la festa Major, que, en aquella senyorívola vila del peu de la Covalta, **es celebrava** —i **es celebra**— cada any a la Mare de Déu del Remei i s'escau dins la primera quinzena d'octubre. Rosa, pensant encara més en la llepoleria que en la devoció a la Verge i que en la filla i el gendre i el nét, va tenir un llamp d'alegria (ella no perdia mai les llamineres il·lusions).»

- «Joan i Rosa i l'haca s'obrien difícilment pas enmig d'aquell esclat d'alegries quan **es sentiren** al costat una veueta agradívola i penetrant que els cridava: [...]»
- «I com que les músiques encara **es sentien** pel balcó tancat, Rosa, que era una vespa maldormidora, a les dotze tocases encara no havia pogut cloure les parpelles.»
- «Aquell frare, ja diem, fill de la terra, **es sabia** massa i tot les faltes dels seus paisans, que eren els pecats habituals de la recalcitant Humanitat més els propis d'aquelles costeres i barracades. »
- «A l'eixir de l'església, **es sentia** pels carrers una tabola animadíssima, »
- « En això, **es sentí** una veu grossa i calmosa: [...]»
- En la rondalla *Don Joan de la Panarra*:
- «[...] gent de got i ganivet com **es sol** dir, puix que per les cares colrades i barbudes, pels gestos ferrenys, [...]»
- «No **es sentia** ni el vol d'una mosca.»
- «I per dins del castell remenava la gegantina cua i pegava unes fuetades espantoses, que **es sentien** de fora com una tronada.»
- En la rondalla *El darrer consell*:
«Efectivament, d'allí a poc temps, **es sent** la remoreta d'una persona que entrava a casa: era un capellà, home jove, sanítós, ple de seriositat en la seua cara, que resplendia de noblesa.»
- En la rondalla *Història d'un mig pollastre*:
- «I quan acaba d'eixir tota, pom!, **es sent** un tro, i omple l'estança una flamerada blavosa que res no crema, i el mig pollastre es torna un príncep garridíssim, que s'inclina amb galanteria cortesana.»
- En la rondalla *La crida de la rabosa*:
« De memòria **es sabia** ell on parava aquell gran ametlerot que hi havia a la punta de l'era.»

2.2. D'altres autors

- Els fragments següents són de l'assaig *Poetes, moriscos i capellans*, de Joan Fuster:
- «Però, de retop, les festes paralitzaven encara la vida laboral de la ciutat. Si la sumptuositat amb què **es celebraven** ja equivalia a consumir diners i energies d'una manera inútil, la vacança que les acompanyava era una altra pèrdua econòmica important.»
- «Mentre a Montsó es reunia el parlament, a València **es celebraven** rogatives “per la bona direcció de les corts”.»
- En la novel·la *La dona forta*, de Maria Beneyto, podem llegir:
«Ella **es sabia** imprescindible en sa casa. »

• Els fragments següents són del poemari *Ciutat a cau d'orella*, de Vicent Andrés Estellés:

- «Li brilla un ganivet
al mig dels llavis i el somrís,
i **es sap**, de sobte, el Paradís
càndidament sobresaltat.»
- «No **es sap** de res el quan ni el com.»

• Emili Beüt i Belenguer, en el llibre *Camins d'argent. El Xúquer*, escriu:

«Magre, com ja **es sap**, equival a sec.»

• Joan Valls Jordà, en *L'íntim miratge*, escriu:

«Més enllà, en la rodona gènesi embrionària, **es sentia** el planeta com un núvol confús, [...]»

• En *Els horts*, de Martí Domínguez Barberà, podem llegir:

«Callava ella, sense paraules que pogueren dir-li com **es sentia** de reconfortada, però dient-ho amb els ulls, que tornaven a ser — illoat siga Déu! — una mica purnejants.»

• Els fragments següents són de *Matèria de Bretanya*, de Carmelina Sánchez Cutillas:

• «I després **es sentia** una música, que era la seua veu però que semblava la veu d'una caixeta de música. I com aquest rellotge no hi havia cap al poble. »

• « Per anar per la llet havíem de creuar el nostre camí, amb mig pam de grava fina com si l'haguessen encatifat de grava cridanera, car ja hi érem part de fora del reixat i encara **es sentia** el cric crac que havíem anat deixant darrera, i pel mateix cric crac semblava que havíem passat pel costat d'un bassot ple de granotes i no per sobre un camí reblit de grava. »

• «Entre gemec i gemec **es sentia** parlar a les dones, i la senyora Clementina va dir que si no fos per la maror que es mouria al poble, que no calia dir-li misses, perquè era una santa i s'havia mort en aplegar de l'església sense pendre's les sopes de café ni res.»

• «Les senyores del racó i altres que anaven aplegant havien fet rotgla a l'entorn de la caixa, i **es sentia** un enrenou de cadires com si fos un bar.»

• En *Els orígens de la llengua*, de Lluís Gimeno Betí, llegim:

«El més antic dels cinc manuscrits catalans de les Vides de sants es troba a la Biblioteca Nacional de París, i segons Joan Coromines és probable que es copiés entre els anys 1280-1310. No **es sap** el lloc exacte del nord-est de Catalunya on es va escriure el text ni tampoc l'autor material de la traducció, però, seguint el costum medieval, la probabilitat més creïble és que fos traduït en algun monestir.»

- Abelard Saragossà *El valencià de Bernat i Baldoví*, escriu:

«A pesar d'estar format en una educació que actuava com si només existira el castellà, la cultura castellana i la història de la Corona de Castella; una educació que impulsava a malmirar tota llengua i tota cultura que no fóra la castellana, malgrat tot això el jutge de Catarroja **es sentia** valencià, s'identificava amb la societat valenciana i afavoria, amb fets i amb paraules, l'ús públic del valencià.»

- En *La mestra*, de Víctor Labrado, trobem:

«De fet, ells **es sabien** des de sempre al costat de l'autoritat i aquella sorprenent inhibició, més que no pas fer-los perdre la confiança, només els podia de moment irritar i donar ales.»

- En *Al cor, la quimereta*, d'Encarna Sant-Celoni, podem llegir:

«Què són eixos colps i eixes veus que **es senten** per baix?....»

- En *La mirada clònica*, de Joan Pla, llegim:

«Com ha dit aquest periodista, aquesta descoberta farà un gran bé si **es sap** aprofitar positivament.»

• Jordi Colomina, en la presentació del DNV titulada “El 'Diccionari normatiu valencià': una contribució al benestar lingüístic dels valencians”, va dir:

«El DNV ha volgut que tots els valencians, tant els partidaris d'un model de llengua més acostat a la realitat del valencià viu com els partidaris de la convergència amb les altres varietats de la llengua compartida, **es senten** còmodes usant el valencià normatiu.»

3. Conclusions

No hi ha cap norma lingüística que obligue a emprar sempre la forma plena del pronom feble de tercera persona davant dels verbs començats per *s-*, *ce-* o *ci-*. Els qui defenen que es faça d'eixa manera, diuen que és per a evitar una cacofonia. Si cerquem la paraula *cacofonia* en el DIEC trobem la definició següent: “So desagradable, especialment el que resulta de la combinació d'uns sons determinats en un mot o en un enunciat.” ¿Quan un so és desagradable? Això és una cosa totalment subjectiva. A unes persones pot semblar-los desagradable el fet de pronunciar *es sabia* i a unes altres no. A mi, personalment, no em sembla gens desagradable. *Es sabia* és com ho he dit –i escrit– tota la meua vida i com continue fent-ho. En canvi, la pronúncia *se sabia* em resulta postissa, artificiosa i, a més, em sona a castellà. Per a mi és desagradable *se sabia*, no *es sabia*.

Els qui defenen aquesta arbitrarietat haurien d'explicar per quins motius no s'ha d'actuar de la mateixa manera amb els pronoms febles de primera i de segona persona i, per tant, escriure també *me menjaré* en lloc de *em menjaré* o *te telefonaré* en lloc

de *et telefonaré*. Dir que *es sentia* és malsonant i *em menjaré* o *et telefonaré* no ho són pas, a més de ser una afirmació completament subjectiva em sembla d'una frivolitat impressionat.

Una regla raonable i senzilla és dir que davant totes les formes verbals de tots els verbs s'han d'usar sempre únicament i exclusivament les formes reforçades (o invertides) del pronoms febles (o àtons) *em, et, es, ens* i *us*. Jo ho faig sempre d'eixa manera. No use mai la forma plena del pronom feble de tercera persona davant dels verbs començats per *s-, ce- o ci-*. Les formes plenes *me, te, se, nos* (o *mos*, plural analògic de *me*) i *vos* les use només ocasionalment, si cal, en algun exemple en què considere que he de reflectir la llengua col·loquial. En els escrits formals no use mai les formes plenes dels pronoms febles. La forma plena *vos*, tampoc la faig servir mai, encara que el seu ús és normatiu.

València, 26 d'abril del 2012

LA PARAULA POTA EN VALENCIÀ

I. Introducció

Si cerquem la paraula *pota* en el DNV trobem que la primera accepció és: 'Extremitat locomotora de qualsevol animal'. I trobem els exemples següents: *Les quatre potes d'un gos. Les potes d'un cranc*. I en la segona accepció, que ens remet a *petge*, **trobem que ens posa** d'exemple: *Les potes d'una cadira, d'un llit*.

En el DIEC –i també en el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra– la primera accepció és: 'Membre d'un animal que li serveix per a aguantar el cos i per a caminar, córrer o saltar'. La segona accepció també ens remet a *petge*.

Els valencians, en la llengua que ens hem passat per tradició oral de generació en generació des de temps immemorials no hem usat mai la paraula *pota* amb el significat que trobem en el DNV, el DIEC i el DGLC. Per als valencians la paraula *pota* ha tingut sempre només el significat que li assigna Francesc Ferrer Pastor en el seu *Diccionari general*: 'Peu de la bèstia equina, bovina, etc.' El DCVB ens ho diu molt clarament. La primera accepció que dóna de la paraula *pota* és: 'Peu dur, exteriorment corni, com el dels animals equins, bovins, etc.' I especifica que es pròpia dels dialectes oriental, occidental, valencià i balear. La segona accepció que dóna el DCVB és: 'Peu o cama de bèstia en general'. I aquesta accepció ens diu que és pròpia només dels dialectes oriental i occidental. És a dir, aquesta darrera accepció s'usa només a Catalunya i no és pròpia ni dels parlars valencians ni dels balears. En el valencià tradicional, una pota és únicament i exclusivament una peüngla o peülla i, en conseqüència, un cavall o un ase tenen potes però un gos o un gat no en tenen, de potes. Un gos o un gat tenen peus. Joaquim Martí i Gadea, que va nàixer a Balones (el Comtat) l'any 1837, ens diu en el seu *Diccionario general valenciano-castellano* (València, 1891) que una *pota* és el «pie de los animales cuadrúpedos, casi redondo y sin dedos». Josep Pla i Costa, nascut l'any 1817, en el seu *Diccionario valenciano* dóna *casco* com a únic equivalent castellà de la paraula valenciana *pota*. Aquests valencians del segle XIX tenien claríssim que una pota és una peüngla, exactament igual de clar que ho tinc jo, nascut a Alcoi l'any 1942.

El DCVB també ens diu que *pota* equival a *petge*, però diu que aquesta accepció és pròpia només dels dialectes oriental i occidental. També en aquest cas el DCVB especifica clarament que els valencians i els balears no usem la paraula *pota* per a denominar les peces que sostenen els mobles.

2. Peu, pota i pata

Els valencians, per a denominar les extremitats dels animals usem, depenent del cas, les paraules *peu*, *pota* o *pata*.

2.1. Peu

La paraula *peu* l'emprem per a denominar, a més de la part terminal de les extremitats inferiors dels éssers humans, la part terminal de les extremitats de determinats animals com ara els gossos i els gats. També parlem sempre de peus de porc.

També anomenem peus –no potes– els petges dels mobles, com ara llits, cadires, armaris, butaques, taules, etc. Així diem, per exemple, “la taula del meu menjador té només un peu”, “els peus del llit són de llautó”, “la tauleta eixa té els peus una miqueta torts”, “m’he comprat un pedestal antic de fusta de caoba amb els peus de bronze”, “he posat rodetes als peus de la butaca”, “falca els peus de l’armari que està balder”, etc.

A Alcoi, per a expressar la idea de “caminar descansant tot el pes del cos en les mans i els genolls”, com ho fan els xiquets quan encara no caminen, s'utilitza la locució *a arrapapeus*. Els valencians usem també, per a eixe concepte, l'expressió *a quatre peus*. S'usen eixes expressions perquè qui camina així ens recorda la manera com caminen els gossos o els gats, és a dir, a quatre peus, perquè els gossos i els gats tenen quatre peus. És evident que la persona que camina d'eixa manera ho fa a dues mans i a dos genolls, no a quatre peus, i si diem que camina a quatre peus és perquè la comparem amb els animals que tenen quatre peus.

Els valencians també tenim altres expressions per a aquest concepte, diferents segons comarques, com ara: *a arrapons*, *a gatameu*, *a grapameus*, *a grapes*, *a grapons* o *a la gatameu*. Però no diem ni hem dit mai *a quatre potes* ni *a arrapotes*.

2.2. Pota

En els parlars valencians tradicionals, la paraula *pota* significa únicament i exclusivament peüngla. Només tenen potes, doncs, els animals que les seues cames acaben en una excrescència còrnia. Els valencians diferenciem entre animals de *pota redona* (els perissodàctils d'una sola ungla, com ara els equins) i animals de *pota badada* (els artiodàctils de dues ungles, com ara els bovins, ovins i caprins).

En el llibre *El cultiu tradicional de l'arròs a Silla* de la professora Marina Zaragozà llegim:

«Quan s'han acabat de fer els màrgens, es passa a treballar les bassetes amb cavalls, *a pota*, passetjant-lo per a fer solada, és a dir, un sòl més baix, més dur, a fi que no es filtre l'aigua.»

Els valencians, els camins de ferradura, és a dir, els que són aptes només per a ser transitats per equins –generalment per mules o matxos– els anomenem *camins de pota*.

En el llibre *Cultura i estudi local a La Plana de l'Arc* de Josep Cristian Linares Bayo trobem:

«També cal indicar que a les finques penjades o a les foies, els sacs es baixaven pels camins de pota o ferradura a l'om del matxo (per regla general solien ser dos o tres sacs) i es portaven fins al carro.»

En l'entrada *camí* del DNV trobem *camí de ferradura* però no *camí de pota*.

Els valencians, per a insultar una persona i dir-li que és molt curta d'intel·ligència, que és ignorant, que no sap quasi res, que és molt ruca, li diem que és “un animal de pota” o “un animal de pota badada” (pronunciat “badà”, per caiguda de la *d* intervocàlica). El darrer insult s'usa també per a expressar que aquell a qui insultem és un destarifat, un destrellat o que està una mica boig, perquè les cabres –animals artiodàctils de dues ungles– tenen fama de boges. Joaquim Martí i Gadea en la seua obra *Tipos, modismes y cosas raras y curiosas de la terra del gè* escriu:

«Es una espècie de monomania que patixen alguns hòmens, la de voler rebaixar y tirar per terra á les dònnes, traentlos tots els sobrenòms que pòden, y dientlos *ganao petorrí, gent de la pòta badà, femellam* y atres, com si elles no mereixqueren tan de respecte y consideracions com ells ó d'ahí en avant; y á tot això eixos mateixos les busquen ense que les necesiten, convençuts com tots de qu'en la casa que no hi ha dòna, ni hia orde ni concèrt en res, ni tampòch alegria completa.»

Petorrí significa 'baixet, de poca estatura'. És evident que *ganao petorrí* és una expressió menyspreadora que compara les dones amb un conjunt d'animals de poca estatura. I *gent de la pòta badà* també és menyspreadora perquè les compara amb les cabres.

En el llibre *El tramvia groc*, de Joan F. Mira, podem llegir:

«Cavalcar a l'ample l'om de la bèstia sense sella ni estrep, com els indis dels films de l'oest, era una aventura viscuda de veres, no solament imaginada, una petita aventura a pesar de no córrer al trot ni al galop, a pesar del soroll regular, xop-xop, xop-xop, del pas lent i dret per la vora, sempre posant una peül·la exactament davant de l'altra, i l'animal ja sabia que, en arribar a cada cantó, havia de girar sense eixir-se'n i fent un angle recte: només allí calia estar atent. D'aquests tombs infinits sempre iguals, trepitjant fang, se'n deia potejar marges, i allò em feia sentir no com un nen inútil o un simple escolar avorrit, sinó com algú que podia, a cavall, fer la faena d'un home sencer: des de l'altura del l'om del rossí, jo em veia a mi mateix com un home net important.»

Com veiem, Joan F. Mira, en aquest fragment, ens aporta el verb *potejar* que significa 'colpejar amb les potes' (en el cas que ens ocupa, colpejar la terra del bancal) i és evident que aquesta faena de "potejar marges" només pot fer-la un animal que tinga potes, és a dir, peüngles o peülles, com ara el rossí que ens cita Joan F. Mira. I també un matxo o un ruc. Un gos, un gat, un conill o una sargantana no poden potejar, només poden potejar els cavalls, les mules, els ases, etc., és a dir, els animals ungulats.

El DNV té l'entrada *potejar* que ens diu que significa 'moure amb esforç les potes, una bèstia'. La definició és incorrecta. *Potejar* significa 'colpejar amb les potes' i també 'xafigar amb les potes'. Podem dir, per exemple, que "es sentia el potejar dels cavalls que s'acostaven a la casa" i també que "un cavall ha potejat una persona", és a dir, que l'ha xafigada pegant-li repetidament colps amb les potes. A més, si *pota* significa, com diu el DNV, 'extremitat locomotora de qualsevol animal', el significat de *potejar* que ens dóna el diccionari queda completament desvirtuat, no té sentit.

Si un cavall es trenca la tíbia, un valencianoparlant tradicional no diria mai que s'ha trencat una pota, perquè no s'ha trencat la peüngla, s'ha trencat la tíbia. I tampoc diria –a no ser que estiga molt castellanitzat– que s'ha trencat una pata, perquè els cavalls no en tenen, de pates. Diria que s'ha trencat una cama. Perquè la cama del cavall és tota l'extremitat, excepte la pota.

En *Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx (1977-1983)*, de Gaspar Jaén i Urban, que podem trobar el línia, llegim:

«Entre aquest any i el 1905 es tallà la major part de les palmeres de l'hort de les Potades, per fer un barri que duria el mateix nom.»

La paraula *potada* significa 'colp pegat amb una pota' i també 'pot ple a vessar'. En el cas de l'hort d'Elx el significat és el primer.

2.3. Pata

La paraula *pata* és molt antiga en valencià. Ja la trobem en el *Thesaurus Puerilis* d'Onofre Pou. És, doncs, una paraula que emprem des de fa cinc cents anys o més. L'emprem actualment per a denominar les extremitats dels animals per als que no usem ni *peu* ni *pota*. Un ànec, un fardatxo, una gallina, una mosca, un pardalet o una sargantana, per exemple, tenen pates. També els tentacles d'un polp i d'un calamar són pates. Així, la locució *pata de gall* (que té dos significats: 'arrugues divergents que es formen al costat de l'angle extern dels ulls a mida que avança l'edat de la persona' i 'cosa que es diu fora de propòsit i sense trellat') és coherent amb el parlar tradicional valencià perquè els galls, com les gallines, tenen *pates*, però no *potes* perquè no

són animals ungulats. També emprem altres locucions com ara *pates de mosca* (o *de mosquit*) ('lletres molt xicotiues que quasi no es poden llegir) o *posar la pata damunt* (a algú) ('dominar-lo', 'subjugar-lo'). La darrera expressió l'he sentida a Alcoi moltes voltes, encara que sempre en diminutiu: *posar la pateta damunt*. Exemple: "Si deixes que la sogra et pose la pateta damunt estàs perdut".

Antigament usàvem la paraula *peu* per a denominar la part terminal de les extremitats de més animals que no ara, com ho demostra el fet que el vocable *peu* aparega fossilitzat en els noms populars de determinades plantes, com ara:

peu d'oca (*Chenopodium bonus-Henricus*)
 peu de colom (*Onosma echioides*)
 peu de gall (*Echinochloa crus-galli*)
 peu de llebre (*Trifolium arvense*)
 peu de lleó (*Alchemilla vulgaris*)
 peu de llop (*Lycopus europaeus*)
 peu de pardal (*Ononis ornithopodioides*)

A més, en valencià tenim l'expressió *tindre peuet de perdiueta* que s'empra com a galanteria per a dir-li a una dona que té un peus xicotets, bonics i ben formats.

També usem la paraula *pata* per a referir-nos, en sentit figurat –i humorístic– al peu d'una persona. Aquest ús –manllevat del castellà– està molt arrelat en valencià i emprem derivats com ara *patada* (que té dos significats: 'colp pegat amb el peu' i 'marca que deixa en terra un peu'), *patejar* ('caminar d'ací cap allà durant una quantitat de temps considerable fent alguna cosa, de profit o no') i *espatarrar-se* ('gitar-se o seure amb les cames molt obertes'). I també usem expressions com ara *ficar la pata* ('equivocar-se'), *estirar la pata* ('morir-se'), *anar a pata* ('anar a peu, caminant') o *tindre mala pata* ('tindre mala sort').

Si a un valencià li diuen que "ha ficat la pata" entén immediatament que li diuen que s'ha equivocat, que ha dit o fet alguna cosa de manera incorrecta, inapropiada o inoportuna. Ara bé, si li diuen que "ha ficat la pota", l'insulten perquè li diuen que és un animal amb peüngles, és a dir, un ase, un mul o qualsevol bèstia semblant, perquè els únics que poden ficar la pota són els animals que en tenen, de potes. Si un valencianoparlant tradicional li diu a algú que "ha ficat la pota", li diu –de manera intencionada, evidentment– que s'ha equivocat perquè és un burro i, per tant, té potes. L'expressió *ficar la pota* en valencià genuí no equival en castellà a *meter la pata* sinó a *meter la pezuña*.

L'expressió *ficar la pata* –molt usada en valencià– és un calc del castellà *meter la pata*. I la variant formal *ficar la pota*, emprada en el català culte amb el mateix signifi-

cat, és exactament la mateixa expressió castellana una miqueta maquillada. L'expressió genuïna valenciana per a expressar aquest concepte és *clavar el cullerot*, expressió que no arreplega el DNV però que vaig incloure en el meu llibre *Les nostres paraules*, editat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

El fragment següent correspon al llibre *Els Valencians de Secà: Estampes Velles del Maestrat*, de Gaetà Huguet Segarra, (edició i pròleg de Vicent Pitarch):

«Si un lladruc del gos, quan els masovers sopen, el contesta el gat amb un estufit i mostrant les ungles, aquestes desavinences, imprudents en aquella hora, es paguen amb unes patades i crits dels qui són a taula que fan sortir de casa els animals.»

La frase següent la posa Marisol González en el seu llibre *Frases fetes al nord de la llengua* com a exemple il·lustratiu de l'expressió *traure el suc* (a algú):

«Només el van voler quan li podien traure el suc; però quan es va fer vell, amb una patada el van enviar al carrer.»

En aquests fragments de Gaetà Huguet i Marisol González, “patada” significa ‘colp pegat amb la punta del peu’ i equival a “puntelló”, “puntada de peu”.

En la narració curta *Raboseta*, dins *De la meua garbera*, de Josep Pascual Tirado, podem llegir:

«El més innocent dels amiguets, doble el cos, fent-li esqueneta; en un bot ja està dalt el furta-nius; fa com qui no pot, com qui ja quasi té als quimèrics pardalets, demostra el goig pegant bots i patades damunt lo llom; el de baix, seguix boca en bé, creent-se-ho, i quan comprèn Raboseta que ja és l'hora, s'agarra bé d'un cimal i comença a pegar patades apressa, com si trapitjara verema, dient atropellat... *ide pica talons, de pica talons!*»

En aquest fragment de Josep Pascual Tirado, “patada” significa ‘colp pegat amb la planta del peu i amb el taló’.

En el llibre *El cultiu tradicional de l'arròs a Silla*, de Marina Zaragoza, llegim:

«Després s'inunda fins que l'aigua cobresca a penes el camp, *terrejant, aigua a les patades*, és a dir, que l'aigua sols cobresca les *patades* que els treballadors o cavalls deixen marcats en caminar sobre el fang, perquè es veja el desnivell que hi ha en les bassetes.»

En aquest fragment de Marina Zaragoza, “patada” equival a “petja”. Com veiem, ací la paraula *patada* es referix tant a éssers humans com a cavalls.

La paraula *patada*, pronunciada [pat'a], la trobem també en topònims com ara *La Muntanya de la Patada* (el Puig de Santa Maria) o *La Patada del Moro* (Canals).

En valencià tenim la dita *seguir l'animal per les patades* que significa ‘seguir la pista’ (a algú), dita que no apareix en el DNV.

3. Conclusions

En el valencià que a mi m'ha arribat per tradició oral –el valencià que parlaven els meus avantpassats des de fa un bon grapat d'anys– les paraules *pota*, *peu* i *pata* tenen uns significats molt clars i molt precisos aplicats a animals, a mobles i a éssers humans. El castellà modern –no l'antic, que emprava molt més la paraula *pie*– actua d'una manera diferent: usa la paraula *pata* per a denominar les extremitats locomotores dels animals però no les dels éssers humans –a no ser que siga en sentit humorístic– i, a més, per a denominar els peus dels mobles. Si cerquem la paraula *pata* en el DRAE trobem que la primera accepció és 'pie y pierna de los animales' i la segona és 'pie de un mueble'. Aquest sistema simplificat del castellà és el que s'usa a Catalunya –canviant *pata* per *pota*–. I és aquest sistema simplificat el que s'ha normativitzat, el que ens han imposat l'escola i els mitjans de comunicació i el que, actualment, es considera correcte. Correspon a una manera de pensar que, procedent de Catalunya i coincident amb la que tenen els castellanoparlants, la llengua normativa ens ha imposat als valencians i ha destruït, en uns pocs anys, el nostre sistema tradicional, el sistema genuí de la nostra llengua que hem emprat durant segles i que havíem aconseguit fer arribar quasi intacte fins ben entrat el segle xx. A hores d'ara, una volta implantada en la ment de molts valencianoparlants, sobretot dels més jòvens, aquesta manera de pensar idèntica a la del castellà, resulta pràcticament impossible eradicarla.

El sistema simplificat que s'ha normativitzat és fàcilment assumible pels valencians fortament castellanitzats perquè l'única cosa que han de fer per a parlar valencià normatiu és continuar emprant el sistema que ja usen –el del castellà– canviant només la primera *a* de *pata* per una *o* oberta. És molt fàcil. En canvi, saber que un cavall, un bou o una cabra tenen potes, una gallina, un polp o un teuladí tenen pates i un gat, un gos o un porc –i també un llit, una cadira i un armari– tenen peus, és una complicació important per a qui no ha heretat el valencià genuí per tradició oral.

El sistema simplificat coincident amb el castellà –d'ús generalitzat en tota Catalunya– pràcticament no havia penetrat en els parlars valencians. Únicament el valencià que es parla en la part rural d'Elx utilitza eixe sistema simplificat. Joan-Carles Martí i Casanova, gran coneixedor del parlar de la zona, ens ho va comunicar en un missatge que va enviar a la llista Migjorn el 20 d'agost del 2004. Carles Segura Llopes, en el seu llibre *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, ens diu sobre la paraula *pota*:

1. Elxrur. Cadascuna de les extremitats locomotores de qualsevol animal o objecte semblant a aquesta extremitat.

2. Totcom. Peülla de cavall, d'ase, etc. *El cavall i tots e(l)s animals de pota.*

Elxrur. significa 'zona rural del municipi d'Elx' i Totcom. significa 'tota la comarca del Baix Vinalopó'. Veiem, doncs, que el sistema simplificat ha penetrat només en el parlar de la zona rural que envolta la ciutat d'Elx, però no en tota la comarca. Que jo sàpia, no ha penetrat en cap altre parlar valencià de manera espontània, però induït per la llengua normativa ha penetrat en tot el valencià. Açò és nefast perquè els parlants que han heretat el valencià tradicional dels seus avantpassats pensen que parlen incorrectament, perden la confiança en la seua manera de parlar i alguns, a conseqüència d'això, se'n passen al castellà ja que es troben insegurs amb un valencià que ells pensen –indegudament– que parlen malament, que no saben parlar-lo.

En l'entrada *pota* del DNV trobem:

1. f. ANAT./ZOOLOG. Extremitat locomotora de qualsevol animal. *Les quatre potes d'un gos. Les potes d'un cranc.*

2. f. Petge. *Les potes d'una cadira, d'un llit.*

3. f. Objecte, ferramenta o utensili que per la forma, situació o finalitat és semblant a una pota d'animal.

En l'entrada *pata* del DNV diu:

f. [col·loq.] ANAT./ZOOLOG. Pota 1.

És a dir, segons el DNV:

1) Les extremitats locomotores dels gossos es poden dir indistintament potes i pates, però no peus, que és com ho hem dit sempre els valencians.

2) Els petges d'un moble s'han de dir potes, però no pates, ja que l'entrada *pata* no remet a Pota 2. Tampoc es poden dir peus, que és com ho hem dit sempre els valencians.

3) El DNV no diu que *pota* signifiqui 'peu dur, exteriorment corni, com el dels animals equins, bovins, etc.' És a dir, el significat que per als valencians ha tingut sempre la paraula *pota* no apareix en el *Diccionari normatiu valencià*. Per a expressar aquest concepte, el DNV ens obliga als valencians a emprar les paraules *peüngla* o *peülla*, paraules que, que jo sàpia, no pertanyen a cap parlar valencià. És enriquidor conèixer i emprar vocables d'altres zones de la nostra àrea idiomàtica, però no a costa d'abandonar la nostra manera de parlar tradicional i condemnar-la a l'oblit.

En l'entrada *pota* del DNV trobem també:

8. **pota de cavall** f. BOT. Planta herbàcia perenne (*Tussilago farfara*), rizomatosa, de fulles basals arrodonides i peciolades i de capítols solitaris que apareixen abans que les flors.

9. **pota de colom** f. BOT. Planta herbàcia perenne (*Alkanna tinctoria*), de l'arrel de la qual s'extrau un colorant rogenc.

Pius Font Quer, en el seu llibre *Plantas medicinales: El Dioscórides renovado*, ens diu de la *pota de cavall*:

«[...] las gentes han visto en el perfil de la hoja la forma de una herradura o de la huella de la pisada de un caballo.»

La denominació *pota de cavall* per a la planta en qüestió és, per tant, coherent amb el significat tradicional que els valencians hem donat a la paraula *pota*.

Pel que fa a l'espècie *Alkanna tinctoria*, en el llibre d'Andrés Ceballos *Diccionario ilustrado de los nombres vernáculos de las plantas en España* trobem que, en la nostra llengua, a més de la denominació *pota de colom*—la que li assigna el DNV— té també la de *peu de colom*. En el mateix llibre trobem que el nom *peu de colom* s'usa per a denominar, indistintament, les espècies *Alkanna tinctoria* i *Onosma echioides*. Seria molt convenient que l'AVL elaborara un vocabulari monogràfic sobre les denominacions populars de totes les plantes que creixen en terres valencianes.

Pel que fa als vocables que ens ocupen, els acadèmics de l'AVL poden fer dues coses:

1) Donar a *pota*, *pata* i *peu* els significats que el valencià tradicional ha donat—i dóna encara— a eixos vocables i, d'eixa manera, conservar la nostra manera tradicional de parlar.

2) Emprar el sistema simplificat d'ús generalitzat a tota Catalunya i mantindre així la norma vigent fins ara.

Les dues solucions són raonables. La que no sembla molt raonable és la que s'ha adoptat en el DNV, és a dir, donar a la paraula *pota* els mateixos significats que li dóna el DIEC—cosa que implica acceptar l'ús simplificat que s'usa a Catalunya— i, tot seguit, incloure l'entrada *pata* amb remissió a *pota 1*, és a dir, dient-nos que *pata* significa 'extremitat locomotora de qualsevol animal'.

Els acadèmics de l'AVL—que coneixen el valencià millor que ningú— han de revisar a fons les entrades *pota*, *pata* i *peu*—i també les de tots els seus derivats— i redactar les definicions adients.

València, 2 de maig del 2014

NOTA: Aquest escrit correspon als **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (VII): Sobre la paraula *pota* en valencià** que vaig difondre a través del butlletí *InfoMigjorn* el dissabte 3 de maig del 2014. Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig observar els canvis que relacione tot seguit:

- Entrada **pota**. La primera accepció és ara: *f. ANAT./ZOO*L. Extremitat locomotora, exteriorment còrnia, dels animals equins, bovins, ovins, caprins i porcins.

Les accepcions que en maig del 2014 eren la 1 i la 2, ara passen a ser la 2 i la 3.

- Entrada **camí**. Continua sense incloure *camí de pota*.

- Entrada **potejar**. La primera accepció és ara: *v. tr.* Xafar amb les potes. *El matxo es va desbocar i va potejar el camp*. L'accepció que en maig del 2014 era la 1, ara passa a ser la 2.

- Entrada **pata**. Ara remet a *pota 2* en lloc de remetre a *pota 1*, com feia en maig del 2014.

SOBRE LA PARAULA TRATGE

I. Sobre la grafia: *¿trage* o *tratge*?

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha decidit acceptar com a normativa l'adaptació que els valencians hem fet de la paraula castellana *traje* i ha inclòs, encertadament, eixa paraula valenciana de procedència castellana en el *Diccionari normatiu valencià*. En bona lògica, la grafia que correspon a aquest mot és *tratge*, però els redactors del DNV han decidit, incomprensiblement, normativitzar el vocable en qüestió amb la grafia *trage* que ens informen que es pronuncia [tráɟze]. Considere que eixa grafia és totalment inadequada perquè, en la nostra llengua, totes les paraules que acaben en *a* tònica + prepalatal africada sonora + *e* àtona, s'escriuen amb *tg*. Totes, absolutament totes sense cap excepció. En cap cas –i tenim tres-cents huitanta paraules que acaben d'eixa manera– la prepalatal africada sonora es representa per una *g*. Fer una única excepció amb la paraula *tratge* ho considere una complicació innecessària i no li trobe cap justificació. Un bon grapat de les paraules acabades en *-atge* són manlleus d'altres llengües, especialment del francès, i han estat adaptades a la nostra llengua, a voltes d'una manera forçada, com en el cas de *garatge*, adaptació de la paraula francesa *garage*, que malgrat que tots els valencians la pronunciem 'garaig' o 'garaix', l'escrivim *garatge*. També algunes són adaptacions de paraules d'origen castellà, com ara *taquillatge*. ¿Què té de diferent *tratge* per a fer-ne l'única excepció? ¿Té cap sentit escriure *ultratge* i, en canvi, escriure *trage*?

La grafia *tratge* la va usar Francesc Ferrer Pastor en el seu *Diccionari General* a on podem llegir: «**tratge**. m. Vestit complet d'una persona, especialment d'home, tern [*traje*].».

El *Diccionari de la Vall d'Albaida* també empra la grafia *tratge* i arreplega les expressions següents: 1. «*Fer un tratge*: criticar l'actitud, manera de dir durament; cantar les quaranta, ajustar comptes. 2. *Fer un tratge de llidoner*: pegar una pallissa, originàriament potser amb una vara d'aquest arbre (Nloc) (Boc). 3. *Més val fer-te un tratge que convidar-te a dinar*: es diu a aquell que és molt fartó. 4. *Vindre el tratge estret*: no tindre temps per a res, veure's en una situació compromesa (Mon).»

La grafia *tratge* ha estat emprada per diversos escriptors valencians. Més avall reproduïsc alguns exemples literaris d'Enric Soler i Godes, Maria Beneyto, Jordi Valor i Serra, Josep Lozano i Ferran Torrent. També el lingüista Josep Giner i Marco l'usava.

Els dos únics mots que trobem en els diccionaris de la nostra llengua acabats en *-age* són *enà·lage* i *hipà·lage*, però ha de quedar molt clar que en eixos dos mots la *a*

de la terminació *-age* és àtona, no tònica, i no tenen absolutament res a veure amb el conjunt de vocables acabats en *-atge* que estudiem.

Si els redactors del *Diccionari normatiu valencià* consideren que la grafia normativa ha de ser *trage* en lloc de *tratge* és imprescindible que ens expliquen quines són les raons filològiques que ens obliguen a acceptar aquesta complicació ortogràfica. Han d'haver-hi raons filològiques de molt de pes per a decidir fer aquesta única excepció a la regla general i els usuaris de la llengua tenim dret de saber per quins motius hem de patir eixa complicació.

Evidentment, la grafia *trage* la tenim documentada, però eixe no és un motiu que justifique en absolut normativitzar una grafia que complica la vida innecessàriament als usuaris de la llengua. Els que elaboren un diccionari normatiu han de ser normativitzadors per damunt d'etimòlegs, documentalistes, lexicògrafs, dialectòlegs, medievalistes, gramàtics o qualsevol altra cosa. Un bon normativitzador ha de ser capaç d'elaborar una llengua normativa assumible pels usuaris, tan clara, senzilla i comprensible com siga possible.

2. Exemples literaris de la grafia *tratge*

- En *Els valencians pintats per ells mateix* d'Enric Soler i Godes podem llegir:

Tratge de burell, calces blanques i sabates de frare.

- En el llibre de poemes *Ratles a l'aire* de Maria Beneyto llegim:

Es senzill. Es perfecte. El **tratge** gris s'oblida. Apleguen les maragdes apuntant ulls en l'herba.

- En la novel·la *Lina Morell, un cas apassionant* de Jordi Valor i Serra trobem:

El xicot arribà el carro a la carena de l'andana i en veure entre les poques persones que baixaren a una jove senyorívola amb **tratge** sastre negre i un petit maletí a la mà, se dirigí devers ella amb decisió:

–Senyoreta Paulina?

I en la mateixa novel·la, un poc més avant:

En efecte, oberta que fou l'antiquíssima caixa, d'allí anaren eixint vestits antics: vestidets d'ella de son temps de col·legiala, **tratges** de caçador del seu pare i, per fi, tot impregnat del ferum del patxolí, un magnífic vestit de vellut negre amb adreços i voreres de fil d'or de la seua àvia materna, que ambdues jóvens recordaven molt bé quan se'l posava encara na Beatriu, la mamà, que estava formosíssima quan apareixia els dies de festa abillada amb tal vestimenta.

- En la novel·la *Ribera* de Josep Lozano podem llegir:

Però Miquel se'n va anar a l'altre món sense corbata, sense **tratge**, vestit de romà: enrotllat en un llençol de fil del dot d'Irene.

Jo quasi ho vaig preferir aixina, que no duguera tratge. Una, per la corbata, rogenca, horrible, que no sé d'on la degué haver tret; i una altra, perquè ell era d'esqueres o el que collons siga, o ho havia sigut, i crec que haguera volgut que el soterraren amb el coll de la camisa despassat... com van els treballadors.

• En la novel·la *Gràcies per la propina* de Ferran Torrent llegim:

L'avi estava assegut en una de les dues cadires davant de la taula del rector. Vestia el **tratge** de sempre, l'únic que tenia i que es posava en comptadíssimes ocasions. Dret al costat de l'altra cadira hi havia l'oncle Tomàs amb una expressió greu i concentrada a la cara.

I en la mateixa novel·la, un poc més avant:

Era alt, prim, amb tres o quatre anells a les mans i una pinta a la cartera que feia servir amb insistència per tal d'ordenar-se els cabells. Sempre de **tratge**, tant a l'estiu com a l'hivern, era un consumat ballarí de flamenc, rumba, mambo, cha-cha-cha o qualsevol dels ritmes musicals en voga.

3. Sobre el significat de la paraula *tratge*

• En l'entrada *trage* del DNV trobem les quatre accepcions següents:

1.m. [col·loq.] *INDUM*. Vestit complet d'una persona.

2.m. [col·loq.] *INDUM*. Vestit peculiar d'una classe de persones o d'un lloc determinat.

3.m. [col·loq.] *INDUM*. Conjunt de jaqueta i pantaló, a vegades amb jupetí, que es fa de la mateixa tela.

4.m. [col·loq.] *INDUM*. Vestit femení d'una sola peça.

Si cerquem la paraula *traje* en el DRAE trobem:

1. m. Vestido completo de una persona.

2. m. Vestido peculiar de una clase de personas o de los naturales de un país.

3. m. Conjunto de chaqueta, pantalón y, a veces, chaleco, hechos de la misma tela.

4. m. Vestido femenino de una pieza.

Es veu de seguida que els redactors del DNV s'han limitat a copiar el que diu el DRAE. Considere que és una decisió molt desafortunada. Una cosa és acceptar una paraula castellana degudament adaptada al valencià perquè està molt arrelada o és considera útil i una altra cosa és acceptar-la amb totes les accepcions que té en castellà. Considere que l'única accepció que s'hauria de normativitzar és la tercera que és el significat que tots els valencians assignem a la paraula *tratge*. La resta d'accepcions les empen només els valencianoparlants fortament castellanitzats.

Per a un valencià que ha rebut la llengua per tradició oral, la paraula *tratge* no equival a *vestit*, equival a *tern*.

Caldria posar, doncs, com a única accepció, la tercera i afegir tot seguit:

Tratge sastre. Vestit de dona que consta de jaqueta i falda (o falda-pantaló o pantaló), tot de la mateixa tela.

València, 29 de maig del 2014

NOTA: Aquest escrit sobre la grafia *tratge* correspon als **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (XI): Sobre la paraula *tratge*** que vaig escriure el 29 de maig del 2014 i que vaig difondre a través del butlletí *InfoMigjorn*. El 27 de novembre del 2018 vaig posar la paraula *tratge* en el cercador del CIVAL i hi vaig trobar 54 resultats.

PETOT, POTOTET, PETORRÍ I ALTRES PARAULES DE LA FAMÍLIA DE PETIT

I. Sobre la paraula *petot*

La paraula *petot* és àmpliament usada a Ontinyent amb el significat de 'xiquet xicotet', 'xiquet de poca edat'. Tant és així que paraula en qüestió és una de les que caracteritzen el parlar d'aquella població de la Vall d'Albaida.

Podem dir, per exemple: «¿Que si la conec? Ja ho crec que la conec. La conec de tota la vida. Ja anàvem junts a l'escola de **petots**.»

En el llibre *Bocaviu* de Josep Sanchis, que arreplega lèxic propi d'Ontinyent, trobem l'expressió *l'escola dels petots*, equivalent a allò que en altres llocs diuen *escola de cagons* i que modernament alguns anomenen *jardí d'infants*, com si els xiquets es sembraren i cultivaren com les roses, les margarides o les petúnies.

En el poemari *On comença la vall* del poeta ontinyentí David Mira podem llegir:

*Dolços records, o amargs,
dels meus anys escolars.
Des d'aquella primera escola «de petots»
fins al taller-escola,
m'ha acompanyat la intensa
sensació de tristesa,
agredolça, de ser
l'inerme presoner
i l'encisat captaire
del saber.*

El fet que l'autor escriga «*de petots*» entre cometes demostra la poca confiança que tenim els valencians en el nostre lèxic tradicional. És, però, comprensible perquè la paraula *petot* no ha estat arreplegada per cap diccionari de la nostra llengua, antic o modern. Ni tan sols la trobem en el DCVB ni en el DECat de Coromines. El DNV tampoc arreplega la paraula *petot*.

2 Sobre la paraula *pototet*

A la comarca del Camp d'Elx —oficialment, Baix Vinalopó—, que comprén els municipis d'Elx, Crevillent i Santa Pola, s'empra la paraula *pototet* exactament amb el mateix significat que a Ontinyent s'usa la paraula *petot*. Joan-Carles Martí i Casanova, gran

coneixedor del parlar de la zona, en el seu llibre *Des del rovellet de l'ou d'Elx* escriu: «Un *pototet* és, al meu rodal, un xiquet que va a quatre grapes per la qual cosa hi deu haver influència doble de *petit* i de *pota*.»

Cal aclarir que la paraula *pototet* és una variant formal de *petotet*, diminutiu de *petot*, formada per una assimilació vocàlica regressiva –la primera *e* ha estat substituïda per una *o* per influència de la *o* de la síl·laba següent– i, per tant, no té absolutament res a veure amb *pota*. Dir *pototet* en lloc de *petotet* és el mateix fenomen que dir *xocotet* en lloc de *xicotet*, pronúncia molt corrent, aquesta darrera, en alguns parlars valencians. Casos molt coneguts d'assimilació vocàlica regressiva són les formes *fonoll*, *rodó*, *ronyó* i *rostoll*, evolucionades a partir de les formes etimològiques *fenoll*, *redó*, *renyó* i *restoll*, que són les que emprem els valencians i les que empraven els clàssics.

La paraula *pototet* (que caldria grafiar *petotet*) no ha estat arrellegada per cap diccionari de la nostra llengua, antic o modern. Ni tan sols la trobem en el DCVB ni en el DECat de Coromines. El DNV tampoc arrellega la paraula *pototet*.

3. Sobre la paraula *petorri*

No és clar si la paraula *petorri* és un derivat de *petot* o una metàtesi de *petirró*, diminutiu de *petit*. En tot cas, està emparentada amb *petit*.

Done testimoni que, en el parlar tradicional d'Alcoi que jo he heretat per tradició oral, el mot *petorri* ha sigut sempre d'ús corrent en l'accepció especificada. Els alcoians, per a denominar un xiquet xicotet, emprem tant els mots *petirró* i *petorri*, derivats de *petit* com *micarró* i *micorro*, derivats de *mica*. No usem, en canvi, altres denominacions com ara *manyaco*, *monyicot*, *petot* o *pototet*, emprades per altres parlars valencians.

La paraula *petorri*, a més a més, s'usa en una altra accepció. Significa també: «Persona, animal o cosa que és molt menuda o té una grandària bastant menor que la considerada ordinària o normal en altres individus o elements de la mateixa espècie.» En aquesta accepció s'usa, generalment, en sentit pejoratiu.

En el *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (València, 1851) trobem el vocable *petorri* que ens remet a *petit*. Amb el mateix significat el trobem en el *Diccionario general valenciano-castellano* de Joaquim Martí i Gadea (València, 1891), en el *Vocabulari ortogràfic valencià-castellà* del pare Fullana i en el *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Inexplicablement, quasi tots els diccionaris moderns han eradicat aquest mot valencià del seu repertori lèxic. No el trobem ni en el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra (Barcelona, 1913) ni en el *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor (València, 1985) ni en el *Diccionari valencià* de l'IIFV (2a edició, València, 1996) ni en el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (2a edició, Barcelona, 2007).

Afortunadament, el *Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua sí que l'ha inclòs.

Joan Coromines, en el seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (vol. VI, pàg. 757) diu: “En tot cas fàcilment trobaríem cent camins per a arribar a un adjectiu pejoratiu de persona partint de *pota*, com en el val. afectiu *petorrí* (segurament dissim. de **potorrí*): «es una espècie de monomania que patixen alguns hòmens la de voler rebaixar y tirar per tèrra a les dònes, traent-los tots los sobrenòms que pòden, y dient-los ganao *petorrí*, gent de la pòta badâ, femellam y atres», MGadea (*T. del Xè* 1, 95)” Ací Joan Coromines ens deixa caure que *petorrí* és un derivat de *pota*. Però curiosament, en el mateix DECat (vol. VI, pàg. 484, 1a columna) Coromines insinua que *petorrí* deriva de *pet* i posa com a exemple el mateix paràgraf de Martí i Gadea. Les dues suposicions del mestre són completament errònies, ja que *petorrí* no deriva ni de *pota* ni de *pet*, sinó de *petit*.

Cal afegir que aquest vocable és molt usat com a sobrenom de determinades famílies en diferents poblacions valencianes, famílies que, sense cap mena de dubte, varen tindre algun avantpassat molt menudet, molt baixotet, i per això, en el poble, li varen penjar el malnom de *Petorrí* i els seus descendents han sigut *els Petorrins* (i les dones, *les Petorrines*). Joaquim Martí Mestre en el seu *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* diu: «A l'Alcúdia és conegut el malnom *Petorrina*, aplicat a una dona molt menuda (Bou, Cucó, 1986:357)». Jo vaig conèixer un electricista alcoià, que em va fer algunes faenes a ma casa d'Alcoi, que portava el malnom de *Petorrí*. No recorde ni el seu nom ni els seus cognoms, només recorde que ell mateix em va dir que li deien *Petorrí*. I era un home menudet.

4. Altres derivats de *petit*

Els valencians, a més de *petot*, *pototet* i *petorrí* també tenim, per a designar el mateix concepte, altres paraules de la mateixa família, com ara *petelló* i *petirró*, a més d'altres d'origen etimològic diferent com ara *manyaco*, *micarró*, *micorro* i *monyicot*.

El català normatiu usa, fonamentalment, la paraula *patufet*, vocable provinent dels dialectes orientals al qual els lingüistes no assignen un origen etimològic clar. Probablement, si empraren la grafia *petofet*—que en català oriental sona exactament igual que *patufet*—i la compararen amb el *petot* ontinyentí ho veurien una mica més clar.

A Catalunya s'usa també *petarrell*, paraula que els valencians no empren.

En occità hi ha la paraula *petiot* que significa 'petit', 'xicotet', 'menut'. La paraula occitana ha passat al francès, llengua en la qual té el significat de 'xiquet xicotet', exactament el mateix que té *petot* a Ontinyent i *pototet* (diminutiu deturpat de *petot*) a Elx.

En castellà hi ha la paraula *pituso* i el seu diminutiu *pitusín* que s'usen per a denominar de manera afectuosa els xiquets xicotets, sobretot si són boniquets i graciosets.

En castellà hi ha també la paraula *petiso* que en diversos països sud-americans (Argentina, Bolívia, Paraguai, Perú, Uruguai i Xile) té el significat de 'persona baixoteta, de poca estatura'.

Cal aclarir que la paraula *pitufó* que s'usa en castellà per a denominar eixos ninotets blaus amb barretina que en la versió original francesa s'anomenen *schtroumpfs* i que en català, gràcies al lingüista Albert Jané, reben el nom de *barrufets*, va ser creada pel traductor Miquel Agustí a partir de la paraula catalana *patufet*. Supose que, en realitat, és un encreuament –no sé si conscient o inconscient– entre el mot català *patufet* i el castellà *pituso*. Actualment la paraula ha fet fortuna i s'empra, a més de per a denominar els ninotets en qüestió, per a referir-se als xiquets de poca edat. S'usa també bastat el seu diminutiu *pitufín*. La paraula no l'ha admesa encara la Real Academia Española de la Lengua en el seu diccionari però sí que la trobem en el *Diccionario del Español Actual*.

Tots aquests vocables nostres –*patufet*, *petarrell*, *petelló*, *petirró*, *petorri*, *petot*, *pototet*–, així com l'occità (i ara també francès) *petiot* deriven del llatí *PIRULUS* i tots ells estan relacionats amb *petit*. La mateixa afirmació podríem fer de les paraules castellanques *pituso*, *petiso* i la creació moderna *pitufó*.

Cal deixar clar i ben clar que les paraules *pet* i *pota* no tenen absolutament res a veure amb cap dels mots relacionats en el paràgraf anterior.

València, 5 de juny del 2014

NOTA 1: La transcripció que fa Joan Coromines en el seu DECat del paràgraf de Joaquim Martí i Gadea no és fidedigna. La transcripció exacta i completa d'eixe fragment de *Tipos, modismes y cosas raras y curiosas de la tierra del gè* és la següent:

«Es una especie de monomania que patixen algunos hombres, la de voler rebaixar y tirar per terra á les dones, traentlos tots els sobrenoms que pòden, y dientlos *ganao petorri*, *gent de la pòta badà*, *femellam* y atres, com si elles no mereixueren tan de respècte y consideracions com ells ó d'ahí en avant; y á tot això eixos mateixos les busquen ense que les necesiten, convençúts com tots de qu'en la casa que no hi ha dòna, ni hia orde ni concèrt en res, ni tampòch alegria completa. No per fer, puix, menys preu de les pòbres dones, sinós al contrari, per a fer vore la pòca rahó que tenen els que les maltraten y abojornen, ham posat nosatros estes quatre lletres y la cansó que va así baix:

Ganao petorri els diuen
per burla á les pòbres dones,
y els qu'es burlen, pròu vegaes
les busquen y tròben bònes.

Y es qu'el mon fa pòch preu d'elles, creent que totes son iguals; pera respetarles y tractarles be, devém mirarse en l'espill de la nòstra mare, y així, a lo manco respetarém y posarém en bòn lloch á les que siguen com ella.»

NOTA 2: Aquest treball es va publicar en el número 89 de la revista *Llengua Nacional* (IV trimestre del 2014) (pàg. 21-22)

SOBRE LA LOCUCIÓ DONAR PENA

I. Introducció

En el DNV trobem:

10. **donar pena** *loc. verb.* Molestar, fer nosa. *El sol em dóna pena.*

12. **fer** (o **donar**) **pena** *loc. verb.* Commoure, emocionar. *Feia molta pena veure'l plorar.*

Hauria de dir:

10. **donar pena** *loc. verb.* Molestar, fer nosa. *El sol em dóna pena.*

12. **fer pena** *loc. verb.* Commoure, emocionar. *Feia molta pena veure'l plorar.*

La locució *donar pena* només té el significat de 'molestar, fer nosa'. Amb el significat de 'commoure, emocionar' es diu *fer pena* o *fer llàstima*, mai *donar pena*. *Donar pena*, en aquest darrer sentit, només ho diuen els valencians tremendament castellanitzats.

La paraula *pena*, en l'expressió *fer pena* significa 'sentiment de tristor' mentres que en l'expressió *donar pena* significa 'molèstia', el mateix significat que té en expressions com ara *amb penes i treballs*, *donar més pena que una brossa en l'ull*, *estar en pena* o *valdre la pena*.

L'expressió moderna *donar pena* amb el significat de 'molestar, fer nosa', és a dir, 'causar molèsties' és una evolució de l'expressió *dar* (o *donar*) *pena* que empraven els nostres clàssics i en la qual la paraula *pena* tenia el significat de 'molèstia molt important, patiment, sofriment' i també, en alguns casos, de 'suplici' i, fins i tot, de 'castic', com en la locució *pena de mort*. En l'apartat 3 pose tres exemples del *Tirant lo Blanc*.

2 Exemples literaris moderns

- En l'obra teatral *Voreta el Xúquer* de Josep Arminyana, el personatge anomenat Matilde, per a expressar que a ella no li molesta que el seu marit i el nuvi de la seua filla es facen de tant en tant unes copetes en la taverna, diu:

«Si a mi no em **dóna pena**. Jo sempre tinc a casa una botelleta d'anís, i quan tinc gana, traguem! Veus, i sense anar a la taverna.»

- En *El cel a trossos: gent de Benborser* de Salvador Company podem llegir:

«En tres d'aquells textos la història contínua amb l'aclariment que les terres del llaurador van fructificar com mai s'havia vist mentre que el bony no li tornà a **donar pena**, tot i que se li féu primer com una segona nou o un albercoc, tot seguit com

una pruna, i quan va morir uns anys després en llaor de santedat, el tenia com una bresquilla.»

• Josep Franco, en la novel·la *Això és llarg de contar*, escriu:

«Tens la gràcia per arroves, fill meu, quan tu vols, sobretot quan és per a burlar-te de ta mare, perquè tu saps massa bé que jo vull dir que m'estime més morir-me que **donar pena**.»

• En la novel·la *Al cor, la quimereta*, d'Encarna Sant-Celoni, llegim:

«Durant un temps, mentre festejàvem, vam fer plans que, una vegada casats, podíem tirar-nos la manta al coll i fer camí cap a França –com bona cosa de matrimonis en aquella època–, per fer la nostra –sense que estigueren incomodant-nos i sense **donar pena** a ningú– i, de calbot –pensava jo–, lliurar-nos del domini que tenien sobre el meu Manel la seua madrastra i la pècora de la germana; perquè, encara que cap de les dos no li havia fet de mare, era igual que si el tingueren dins del puny...»

• En la novel·la *La senda llarga*, de Josep Usó, trobem:

«Malgrat que siga ja finals de maig, aquest any la primavera és traïdora. Tan prompte fa fred com calor. I clar; com l'asil està ple de vells que només **donen pena**, els posen poca tapanta, per veure si així desapareixen de pressa.»

• Josep Lozano, en la novel·la *El mut de la campana*, escriu:

«–Ben poc importa el com... –va dir-me sibil·lí el llanterner–. parlava massa, **donava pena** i anaren per ell. És el que ocorre ben sovint a la nostra ciutat quan es va contra els poderosos, que dus totes les de perdre.»

• En el fragment següent de la novel·la *Mor una vida, es trenca un amor*, de Joan Pla, veiem com l'autor escriu *fer llàstima* i, tot seguit, *donar pena*. Observem com es veu molt clarament que *fer llàstima* té el significat de 'commoure' i que *donar pena* el té de 'molestar, fer nosa'. Escriu Joan Pla:

«Un vespre havia acudit a casa d'un amic nostre un gos que anava perdut ... L'enviàvem ahuixant-lo i no se'n volia anar. Es veu que ens havia pres afecte o bé esgotava en cada casa les màximes possibilitats per veure si algú el recollia i li donava a menjar i un aixopluc. Al cap d'una estona el gos, en comptes de **fer-nos llàstima**, ens **donava pena**. Vaig tenir una idea: ens divertiríem amb el gos. Ens en vam eixir, els altres amics i jo, cap als afores del poble i el gos ens va seguir a l'empait. Férem amb un cordell una tirallonga de pots de llauna i, quan ja teníem el gos subjecte per a lligar-li-la a la cua, ens adonàrem que la tenia tallada. Tan obsessionats com hi estàvem, el vam deixar anar sense haver pensat que també li l'haguéssem poguda lligar al coll.»

• Leo Giménez, en el seu article *Donar (i fer) la mà*, ens ho diu d'una manera ben clara:

«Una altra expressió que cal, especialment, comentar és “donar pena”, que en valencià no és ‘tindre llàstima’ ni ‘commoure’s per algú’, sinó ‘molestar, destorbar,

fer nosa'. En conseqüència els desfavorits de tota classe, els discapacitats i els margi-
nats no ens deuen donar pena, sinó commoure'ns, fer llàstima i, sobretot, moure'ns a
la solidaritat. Qui ens han de donar pena, és a dir, molestar, produir repulsió, etc., són
els corruptes, els aprofitosos.»

3. Exemples literaris en el Tirant lo Blanc

- En el capítol CLXI titulat *Com Tirant tingué lo guiatge e anà a fer reverència a la Prin-
cesa* llegim:

«¿Oh, bé és cosa cruel voler **dar pena** a qui tant vos ama! Encara que me dolc de
vós, que no poreu sofrir les penes que sou mereixedora per haver tan poca pietat de
mi, com la mia querella sia justa e bona, e lo meu clam crida contínuament davant la
majestat divina: “Justícia!”»

Es veu de seguida que “voler dar pena” significa “voler produir patiment” i que
“no poreu sofrir les penes que sou mereixedora” significa “no podreu sofrir els pati-
ments que us mereixeu”.

- En el capítol CCXLIV titulat *Com Plaerdemavida fon tornada a la Princesa* llegim:

«—Ara —dix la Princesa— deixem aquestes raons, e parlem de Tirant com està e quan
lo poré veure, car la contentació gran que tinc d'ell, me fa pensar més que no volria. E
certament ell me **dóna pena** més cruel que mort per causa de son mal, car los perills
que amor en si porta són tan extrems que ab tota veritat mon sentiment no basta a
saber-los comprendre.»

Es compren fàcilment que “ell me dóna pena més cruel que mort” significa “ell em
produix un sofriment més cruel que la mort”.

- En el capítol CCCXVI titulat *Com lo Cabdillo llagotejà a Tirant per conduir-lo a son
voler* llegim:

«E per la molta amor que et porte, tinc confiança en tu que em consentiràs que
done fi a mos fatigosos treballs, per on **daré tanta pena** a aquest cruel de Rei i fins a
tant que la sua ànima li trameta als inferns.»

Es veu immediatament que “daré tanta pena a aquest cruel de Rei” significa “cau-
saré tant de sofriment a aquest rei cruel”.

4. Conclusions

L'expressió *donar pena* dels nostres clàssics, en la qual la paraula *pena* significava
'molèstia molt important, forta, dura, dolorosa' i també 'penalitat, patiment, sofri-
ment, suplici' i, fins i tot, 'castic', ha evolucionat l'actual *donar pena* a on la paraula
pena significa 'molèstia lleu, destorb'.

Ha de quedar molt clar que la paraula *pena* en l'expressió valenciana *donar pena*, tant en l'antiga com en l'actual, significa únicament 'molèstia' –molt important o poc important, però molèstia– i no significa ni ha significat mai 'sentiment de tristor'.

En un diccionari normatiu valencià no es pot posar que *donar pena* equival a *fer pena*.

En els parlars de Mallorca i de Menorca hi ha la locució *donar creu* –locució que no trobem en el DNV– que té un significat molt pròxim a la locució valenciana *donar pena*. En el *Diccionari català-valencià-balear*, en l'entrada *creu*, trobem:

«**Donar creu:** donar pena contínua, donar molèstia de manera persistent (Mall., Men.). “Ves-te'n i no tornis, que tot lo dia em dónes creu”.»

València, 17 de juliol del 2014

NOTA: Aquest escrit correspon als **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (XVII): Sobre la locució *donar pena*** que vaig difondre a través del butlletí *InfoMigjorn* el dissabte 6 de setembre del 2014. Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig veure que no s'havia eliminat donar pena en l'accepció de 'commoure, emocionar'. El 31 de desembre del 2018 vaig comprovar que en el DNV en línia continua sense eliminar-se.

EL DNV I L'ACCENTUACIÓ DE LES *EE* OBERTES EN VALENCIÀ

I. Introducció

En la nostra llengua tenim paraules en les quals la *e* tònica es pronuncia oberta en els parlars catalans orientals i tancada en els parlars valencians. Quan les regles d'accentuació ens diuen que cal posar un accent gràfic damunt d'eixa *e* ¿ha de ser greu o agut? La normativa catalana en vigor ha resolt el problema posant damunt d'eixes *ee* un accent greu, que és el que correspon a la pronúncia pròpia del català oriental. Però als valencians, que pronunciem tancades eixes *ee*, se'ns presenta el problema de com accentuar-les. La lògica ens indica que tenim dues solucions possibles.

1) Accentuar eixes *ee* amb accent greu, malgrat que les pronunciem tancades.

Eixa solució té l'avantatge que fem, en qüestions d'accentuació, la mateixa normativa que fan servir els catalans, sense cap diferència, però l'inconvenient que posem l'accent greu sobre *ee* que, per ser tancades en valencià, l'haurien de portar agut.

2) Accentuar eixes *ee* amb accent agut.

Eixa solució té l'avantatge que posem damunt les *ee* tancades l'accent agut, que és el que correspon a la nostra pronúncia, però l'inconvenient que accentuem un conjunt de paraules de manera diferent de com ho fan els catalans.

2. Com actua el DNV

He tret del DNV un conjunt de paraules amb les característiques anteriorment especificades, és a dir:

1) La *e* tònica es pronuncia oberta en els parlars catalans orientals i tancada en els parlars valencians.

2) A la *e* tònica d'eixes paraules, d'acord amb les regles d'accentuació de la nostra llengua, li correspon dur accent gràfic.

3) La normativa catalana en vigor indica que la *e* tònica d'eixes paraules ha de dur accent greu (encara que la gramàtica catalana de l'IEC diu que en la tradició ortogràfica valenciana és corrent escriure amb accent agut –en lloc de greu– damunt la *e* tònica corresponent d'acord amb la nostra pronúncia, excepte el relatiu tònic *què*, la conjunció *perquè* i uns pocs mots paroxítons com ara *València*.)

El conjunt de paraules en qüestió –que no és exhaustiu– l'he agrupat en els cinc grups següents:

1) Paraules que el DNV ens diu que se'ls ha de posar accent greu i ens diu que cal pronunciar-les amb *e* oberta malgrat que els valencians les pronunciem amb *e* tancada.

dèspota
hortènsia
pècora
nècora
pèrgola
rèmora
èbola

2) Paraules que el DNV ens diu que se'ls ha de posar accent greu i ens diu que cal pronunciar-les amb e tancada.

època
perquè (conjunció)
perquè (substantiu)
què (pronomen relatiu tònic)
què (pronomen interrogatiu neutre)
sèrie

3) Paraules que el DNV els posa accent agut i ens diu que cal pronunciar-les amb e tancada.

sémola
sénia
xilé (hidrocarbur)
xilé (natural de Xile)

4) Paraules que el DNV ens diu que se'ls pot posar indistintament accent greu o agut però ens diu que cal pronunciar-les amb e tancada i dóna com a preferent la forma amb accent greu.

bèstia (o béstia)
èter (o éter)
èster (o éster)

5) Paraules que el DNV ens diu que se'ls pot posar indistintament accent agut o greu però ens diu que cal pronunciar-les amb e tancada i dóna com a preferent la forma amb accent agut.

Els ordinals: cinqué, sisé, seté, huité o vuité, nové, desé, onzé, dotzé, etc. (o cinquè, sisè, setè, huitè o vuitè, novè, desè, onzè, dotzè, etc.)

Tots els gentilicis acabats en -és: francés, anglés, portugués, etc. (o francès, anglès, portuguès, etc.)

I les 100 paraules següents (a més d'altres):

acetilé (o acetilè)	alé (o alè)
agaré (o agarè)	alié (o aliè)

allén (o allèn)	feligrés (o feligrès)
amé (o amè)	fényer (o fènyer)
antracé (o antracè)	grévol (o grèvol)
aparéixer (o aparèixer)	hel·lé (o hel·lè)
aqué (o aquèn)	hexé (o hexè)
arnés (o arnès)	holocé (o holocè)
atényer (o atènyer)	ibuprofén (o ibuprofèn)
atés (o atès)	il·lés (o il·lès)
benzé (o benzè)	imprés (o imprès)
burgés (o burgès)	interés (o interès)
café (o cafè)	marés (o marès)
canapé (o canapè)	marqués (o marquès)
caroté (o carotè)	mercé (o mercè)
cércol (o cèrcol)	meréixer (o merèixer)
comité (o comitè)	metilé (o metilè)
conéixer (o conèixer)	miocé (o miocè)
constrényer (o constrènyer)	molibdè (o molibdè)
contrapés (o contrapès)	moré (o morè)
cortés (o cortès)	morrofés (o morrofès)
cupé (o cupè)	mossén (o mossèn)
damascé (o damascè)	muntanyés (o muntanyès)
desenfré (o desenfrè)	muntés (o muntès)
duodé (o duodè)	nataré (o natarè)
edén (o edèn)	obés (o obès)
empényer (o empènyer)	oboé (o oboè)
encés (o encès)	obscé (o obscè)
eocé (o eocè)	oligocé (o oligocè)
epicé (o epicè)	pagés (o pagès)
escalé (o escalè)	palés (o palès)
escalé (o escalè)	paréixer (o parèixer)
eslové (o eslovè)	patués (o patuès)
espés (o espès)	pavés (o pavès)
estiré (o estirè)	pésol (o pèsol)
estrényer (o estrènyer)	propilé (o propilè)
estrés (o estrès)	querosé (o querosè)
eté (o età)	repés (o repès)
etilé (o etilè)	restrényer (o restrènyer)

ségol (o sègol)	tolué (o toluè)
sépia (o sèpia)	trémolo (o trèmol)
seré (o serè)	trévol (o trèvol)
servofré (o servofrè)	tungsté (o tungstè)
sirventés (o sirventès)	tupé (o tupè)
sospés (o sospès)	txetxé (o txetxè)
ténia (o tènia)	véncer (o vèncer)
térbol (o tèrbol)	vérbola (o vèrbola)
térbol (o tèrbol)	vosté (o vostè)
terraplé (o terraplè)	xanté (o xantè)
terratrémol (o terratrèmol)	xerés (o xerès)

3. Sobre la paraula *hortènsia*

En el DNV trobem la paraula *hortènsia* que ens diu que cal pronunciar-la [orténsia], amb *e* oberta, quan els valencians la pronunciem amb *e* tancada.

La pronúncia de la paraula *hortènsia* amb *e* tancada és un residu de la pronúncia que tant aquesta paraula –acabada en *-ènsia*– com totes les paraules acabades en *-ència* (unes 340) tenien en els parlars valencians, sobretot en els meridionals. Actualment, que jo sàpia, els valencians només conservem la pronúncia tradicional amb *e* tancada en la paraula *hortènsia* i en el topònim *València*. Jo recorde que, fa anys, a Alcoi tothom pronunciava la paraula *pacència* amb *e* tancada i no pronunciava la primera *i*. Tothom deia [pasénsia]. Actualment he sentit molts alcoians –encara que no tots– que diuen [pasénsia] o, fins i tot, [pasiénsia], però he d'afegir que hi ha una galeta xicorrotiua, dolça i dura, de forma semiesfèrica, de dos centímetres de diàmetre aproximadament i amb un piquet en la part superior, que rep el nom de *pacència* i que tothom a Alcoi l'anomena [pasénsia]. Quan ens referim a la galeta, tots els alcoians pronunciem el nom a la manera antiga.

De tota manera he de dir que pense que és possible que d'ací a alguns anys tant *hortènsia*, com la galeta anomenada *pacència* i, fins i tot, el nom de la ciutat de *València*, acabem pronunciant-los amb *e* oberta. El nom de la ciutat de *València* resistirà més al canvi perquè és un topònim i la pronúncia dels topònims és molt conservadora, però el fet que tinguem paraules com ara *ambivalència*, *electrovalència*, *equivalència* o *polivalència* que pronunciem amb una *e* ben oberta juga a favor que s'acabe pronunciant també *València* amb *e* oberta, sobretot per part dels valencians més joves.

4. Sobre les paraules *dèspota*, *nècora*, *pècora*, *pèrgola* i *rèmora*

En el DNV trobem les paraules *dèspota*, *nècora*, *pècora*, *pèrgola* i *rèmora* que ens diu que cal pronunciar-les [dèspota], [nèkora], [pèkora], [pèryola] i [rémora], és a dir, el DNV ens indica clarament que els valencians hem de pronunciar aquestes paraules amb *e* oberta quan, en realitat, les pronunciem amb *e* tancada.

Els valencians pronunciem tancada la *e* tònica de diverses paraules que tenen una estructura semblant a la de *dèspota*, *nècora*, *pècora*, *pèrgola* i *rèmora*, com és el cas de *sémola*, *época*, *térbola*, *vérbola*, etc. També pronunciem tancada la *e* tònica d'imperatius com ara *trenca-la*, *aireja-la*, *arreplega-la*, *mastega-la*, *frega-la*, *refresca-la*, *remenales*, *pensa-t'ho*, *beu-te-les*, etc., que els que parlen català oriental fan oberta. I també pronunciem tancada la *e* del topònim *L'Ènova* (la Ribera Alta), malgrat que a eixa *e* li posem un accent greu. Actualment és fàcil trobar valencians que pronuncien aquest topònim amb *e* oberta per ortografisme, com ho fan també amb altres vocals que porten accent greu, encara que la pronúncia valenciana tradicional siga amb *e* tancada.

Ara bé, els valencians pronunciem amb *e* oberta paraules esdrúixoles com ara *anècdota*, *cèl·lula*, *comèdia*, *dèria*, *enciclopèdia*, *epilèpsia*, *ètica*, *fècula*, *inèrcia*, *magnèsia*, *matèria*, *modèstia*, *molècula*, *molèstia*, *ortopèdia*, *pèrdua*, *rècua* o *rèplica*, a les que caldria afegir totes les acabades en *-ència* (unes 340) —excepte el nom de la ciutat de *València*, en el qual la *e* és tancada—, les acabades en *-ènia* (unes 50) —excepte *ténia* i el topònim *Dénia* (la Marina Alta), que les pronunciem amb *e* tancada—, les acabades en *-èmia* (unes 55) i algunes més.

No puc dir res sobre paraules esdrúixoles com ara *arquèspora*, *cinèsica*, *èczema*, *ènema*, *madrèpora*, *mètopa*, *mesènquima*, *plèiade*, *rubèola* o *selèucida* perquè són cultismes que no existixen en la llengua popular i, per tant, no puc saber quina seria la pronúncia genuïna valenciana.

5. Sobre la paraula *èbola*

En el DNV trobem la paraula *èbola*, que ens diu que cal pronunciar-la [ébola], i ens la definix de la manera següent:

m. PAT. Malaltia infecciosa, produïda per un virus, el símptoma del qual són múltiples hemorràgies internes i externes que produïxen la mort en poc de temps.

En el TERMCAT trobem *virus d'Ebola* i diu:

Virus del gènere *Ebolavirus* de morfologia filamentosa, linear o ramificat, amb una càpsida helicoidal envoltada d'una membrana lipídica i genoma monocatenari d'RNA, causant de la febre hemorràgica de l'Ebola.

Nota: 1. El virus de l'Ebola pertany a la família *Filoviridae*. Es coneixen cinc espècies del virus de l'Ebola, que s'han associat als llocs dels diferents brots de la malaltia a l'Àfrica.

Nota: 2. La denominació *virus de l'Ebola* prové del riu Ebola, a la República Democràtica del Congo, ja que va ser en alguns pobles situats a la riba d'aquest riu on es va identificar el virus. En contextos de divulgació de vegades es fa servir la forma escurçada *ebola*, que és preferible escriure amb minúscula inicial.

Nota: 3. En relació amb la pronúncia de *Ebola*, si bé es poden trobar arguments favorables tant a la pronúncia plana com a l'esdrúixola, es recomana la forma plana, perquè és la més acostada a la pronúncia en les llengües africanes d'origen, segons diverses fonts, i és també la forma més difosa en català des dels inicis. La pronúncia de les vocals àtones és vacil·lant, tal com passa sovint en neologismes manllevats o en determinats mots cultes, i pot anar des del manteniment de la pronúncia tensa fins a l'adaptació total, amb reducció vocàlica en els dialectes que la fan, seguint el patró habitual d'integració en la llengua.

Nota: 4. Quant a la malaltia causada per aquest virus, rep les denominacions *febre hemorràgica de l'Ebola* o *malaltia de l'Ebola*

Heus ací algunes qüestions relatives a la denominació d'aquesta malaltia i del virus que l'origina sobre les quals caldria reflexionar.

1) ¿La paraula ha de portar accent gràfic o no ha de portar-ne?

El nom de la malaltia en qüestió i del virus que l'origina porta accent gràfic en castellà. Si volem escriure-ho com ho fa el castellà, haurem de posar-li l'accent gràfic.

2) ¿La paraula ha de ser esdrúixola o plana?

Si l'escrivim amb accent damunt la *e*, ha de ser esdrúixola per coherència amb les regles ortogràfiques de la nostra llengua. I si l'escrivim sense accent, ha de ser plana.

La paraula es pronuncia aguda en francès, plana en anglés, turc, romanés i portugués brasiler i esdrúixola en italià, suec, polac, alemany, hongarés, txec, gallec, portugués europeu i castellà.

3) Si la paraula és esdrúixola ¿la *e* ha de ser oberta o tancada?

Considere que és més lògic que siga tancada perquè els valencians pronunciem amb *e* tancada moltes paraules de la nostra llengua que tenen una estructura semblant a la que ens ocupa –*sémola*, *época*, *térbola*, *vérbola*–, com he dit en l'apartat anterior.

4) Si la paraula és plana ¿la *o* s'ha de pronunciar oberta o tancada?

Sembla més lògic que la pronúncia fóra amb *o* oberta perquè en valencià tenim moltes paraules planes acabades en –*ola* en les quals la *o* es pronuncia oberta, com ara *banderola*, *bestiola*, *escarola*, *escola*, *farola*, *fullola*, *mentirola*, *panerola*, *pianola*, *picola*, *rajola*, *tabola*, *tovallola*, *vidriola* o *viola*, encara que també en tenim algunes amb *o* tancada com és el cas de *bola*, *cola* o *gola*.

Els serveis lingüístics catalans s’han inclinat per l’opció “plana i amb *o* tancada” i eixa opció és la que trobem als mitjans de comunicació en llengua catalana. Amb aquesta pronúncia, la frase “una persona malalta d’ebola” sona exactament igual que “una persona malalta de bola”.

5) Quan la paraula s’usa per a denominar la malaltia que ens ocupa ¿s’ha d’escriure en majúscula o en minúscula?

S’ha d’escriure en minúscula perquè és un nom comú, com ho són els noms d’altres malalties com ara pallola o pigota. Només s’ha d’escriure en majúscula quan s’use per a denominar el riu, perquè, en eixe cas, és un nom propi. Per tant escriurem “el virus de l’Ebola (o de l’Ébola)” –és a dir, “el virus del riu Ebola (o del riu Ébola)”– de la mateixa manera que diríem, si fóra el cas, “el virus del Nil” o “el virus del Sena”. És el mateix cas que quan diem “la febre de Haverhill” en referència a l’afecció epidèmica que es va observar per primera volta l’any 1926 a Haverhill (Massachusetts). Ebola (o Ébola) i Haverhill són topònims i, per tant, s’han d’escriure amb majúscula.

En el DNV, totes les entrades estan escrites en minúscula. Així, trobem les entrades *déu* i *bíblia*. Després, en els exemples, la cosa queda clara. Però com en el cas de l’entrada *èbola* no hi ha cap exemple, no podem saber si els redactors del DNV consideren que la *e* inicial del mot en qüestió ha de ser majúscula o minúscula. Han d’explicitar-ho imprescindiblement.

6. Regles d’accentuació gràfica de la *Gramàtica normativa valenciana*

Les trobem en les pàgs. 47 i 48 de la *Gramàtica normativa valenciana* que podem llegir en línia entrant en la web de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua.

7. Regles d’accentuació gràfica de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans

Les trobem en l’esborrany de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans que podem llegir en línia entrant en l’enllaç que figura en la cibergrafia i cercant l’apartat *Regles d’accentuació gràfica*.

(Vegeu **Nota 2**)

8. Conclusions

¿Quina és la norma que aplica el *Diccionari normatiu valencià* per a resoldre el problema de l’accentuació de la *e* tònica de les paraules que ens ocupen? No sembla que n’aplique cap. Com hem vist, trobem cinc solucions diferents i, segons de quina paraula es tracte, se n’aplica una o se n’aplica una altra. A més, les dues darreres solu-

cions admeten com a normatives les formes amb dues grafies diferents però amb una única pronúncia, cosa que em sembla bastant estranya.

Cal estudiar novament aquesta qüestió i donar una solució normativa que siga senzilla, pràctica i raonada i que no complique la vida als usuaris de la llengua.

Tota aquesta problemàtica podria haver-se evitat si, quan es va elaborar la norma per a accentuar gràficament les paraules de la nostra llengua, s'haguera decidit que l'accent gràfic marcara només la força de la pronúncia i no l'obertura de les vocals. D'eixa manera, només hi hauria una classe d'accents, no dues. Tindríem, doncs, només accents aguts (com en castellà) o només accents greus (com en italià), però no aguts i greus alhora. De la mateixa manera que ningú té cap problema per a saber que la *e* de *neu* és tancada i la *e* de *peu* és oberta, malgrat que no hi ha res que indique gràficament la diferència, tampoc hi hauria hagut cap problema per a saber si una *e* que du un accent damunt és oberta o tancada. Es va complicar la normativa sobre accentuació gràfica amb la indicació de l'obertura de les vocals i, com diuen els mallorquins, aquelles noces duen aquests bescuits. A hores d'ara, evidentment, ja no té remei la cosa.

Ara ens correspon als valencians decidir quina solució donem a l'accentuació de les *ee* que nosaltres pronunciem tancades i en català oriental es pronunciem obertes.

Jo, quan cal accentuar les paraules, pose sobre les *ee* obertes, accent greu, i sobre les *ee* tancades, accent agut (*café, comprén, francés, véiem, interés, entés*, etc.), d'acord amb la manera en què les pronunciem els valencians, excepte en els mots *què, perquè* i *València* que els escric, excepcionalment, amb accent greu damunt la *e*, malgrat que els valencians els pronunciem sempre amb *e* tancada, perquè, per ara, és un acord acceptat per tots els que emprem les normes de Castelló. En els cultismes que no es coneixen en la llengua popular, pose l'accent que indica el DNV. El meu criteri coincidix quasi completament amb el que exposa el professor Abelard Saragossà en el seu treball "Els valencians ¿com hauríem d'accentuar les *es* (*sorprés* o *sorprès*)?" que es pot trobar en la web de Taula de Filologia Valenciana. Em permet suggerir la lectura del citat treball.

València, 22 d'octubre del 2014

NOTA 1: Aquest escrit correspon als **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (XXVI): El DNV i l'accentuació de les *ee* obertes en valencià** que vaig difondre a través del butlletí *InfoMigjorn* el dissabte 8 de novembre del 2014.

Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, vaig cercar la paraula èbola i vaig veure que, ara, l'entrada és: **ebola** (o **èbola**) [ebóla] (o [ébola]). És a dir, que es manté la gràfia èbola (amb la *e* tònica oberta) i, a més, s'admet la grafia ebola (amb la *o* tònica oberta).

NOTA 2: El text de l'apartat 7 d'aquet estudi titulat Regles d'accentuació gràfica de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans que diu: «Les trobem en l'esborrany de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans que podem llegir en línia entrant en l'enllaç que figura en la cibergrafia i cercant l'apartat *Regles d'accentuació gràfica*.», cal canviar-lo per aquest altre: «Les trobem en l'Ortografia catalana de l'Institut d'Estudis Catalans, en l'apartat *L'accent gràfic* (pàgs. 87-99)»

¿AXAMPANYAT, ATXAMPANYAT O AIXAMPANYAT?

I. Introducció

En els **Comentaris al *Diccionari normatiu valencià (VIII): Lèxic valencià genuí (III)*** que vaig distribuir a través d'InfoMigjorn el dissabte 10 de maig del 2014 vaig escriure:

«En el DNV no he trobat cap paraula per a expressar el concepte 'beguda semblant al xampany'. Pense que la paraula atxampanyat podria ser adequada. Així podríem dir, per exemple, sidra atxampanyada, cosa que ara no podem fer. Considere que cal estudiar-ho.»

Posteriorment, Jaume Salvanyà va publicar en el núm. 89 de la revista **Llengua Nacional** (IV trimestre del 2014) l'article titulat *Uns ulls aixinats i un vi aixampanyat* en el qual cita la proposta que jo vaig fer en els meus comentaris al DNV i expressa el seu desacord amb la grafia que propose.

Reproduisc tot seguit l'article de Jaume Salvanyà.

2. Uns ulls aixinats i un vi aixampanyat per Jaume Salvanyà

En un missatge enviat a la llista de correu InfoMigjorn, Eugeni S. Reig, en la seva sèrie «Comentaris al *Diccionari normatiu valencià (VIII)*», constata que no trobava en aquest diccionari cap paraula per a expressar el concepte de 'beguda semblant al xampany', i proposava *atxampanyat* com una possible forma adequada: *sidra atxampanyada*, per exemple.

No es tracta d'un cas aïllat. Hi ha unes quantes paraules començades amb la lletra x que poden formar derivats que indiquen semblança amb el mot del qual deriven. Aquests derivats solen ser adjectius, i en els diccionaris trobem aquests dos (amb una variant gràfica en el DNV en el primer cas que no acabo d'entendre):

- ***aixambergat***. En forma de xamberg (DCVB, DIEC2 i GDLC; ***axambergat*** en el DNV).
- ***aixaropat***. De consistència de xarop (DCVB, DIEC2, GDLC, GD62 i DNV).

En el cas de *aixaropat*, malgrat que el DCVB el fa derivar de *aixaropar* i el GDLC de *aixarop*, és un mot al qual podríem arribar de manera natural a partir de *xarop*. Aquest mateix procés el trobem també en altres adjectius que no figuren en els diccionaris: ***aixalocat*** (*un vent aixalocat*), ***aixatat*** (1), ***aixarnegat***, el mateix ***aixampanyat*** que esmenta Reig i, potser un dels més estesos, ***aixinat*** (2). En tots aquests derivats el prefix *a-* (3) indica que el mot nou comparteix alguna característica semàntica amb el primitiu: la forma, la manera de ser, etc.

Al costat d'aquests adjectius també es poden obtenir els verbs corresponents, amb un rerefons de semblança com en el cas dels adjectius i amb un significat pròxim al de 'fer tornar', 'convertir': **aixambergar** (bé podríem convertir l'exemple *Un capell aixambergat* del DIEC2 –s.v. *aixambergat*– en *Algú va aixambergar el capell*), **aixaropar**, **aixalocar**, **aixatar**, **aixarnegar**, **aixampanyar** i **aixinar**. Aquests verbs, però, no figuren en els diccionaris generals (4). En canvi, sí que hi trobem aquests altres dos (amb una altra variant gràfica desconcertant en el DNV):

– **aixamfrantar**. Matar els caires (d'una cosa) amb xamfrans (DCVB, DIEC2, GDLC i GD62; **axamfrantar** en el DNV).

– **aixaragallar**. L'aigua, formar xaragalls (DCVB, DIEC2, GDLC, GD62 i DNV).

Pel que fa a la manera d'escriure tots aquests mots, tenint en compte que tant els primitius com els derivats es poden pronunciar, segons els parlars —i també segons els parlants—, amb *xeix* fricativa (com *caixa*) o bé amb *tx* africada (com *cotxe*), l'ortografia no ha de ser amb *tx*, sinó amb *ix*. Així s'hi veuen representats tant els qui ho pronuncien d'una manera com d'una altra, tal com ja passa amb *aixafar* i *aixecar*.

En conclusió: amb els pocs casos que hem vist, segurament no podem parlar d'un procés de derivació gaire productiu (almenys partint dels mots que comencen amb *x*), però els derivats resultants semblen ben formats. Estic d'acord amb Reig que caldria entrar en els diccionaris la paraula que ell proposa (no amb la forma *atxampanyat*, sinó *aixampanyat*), i jo hi afegiria almenys *aixinat* per a designar aquelles faccions que recorden les d'un xinès, especialment per la forma dels ulls. És una paraula que, pel fet de no figurar en cap diccionari ni al Termcat ni a l'Optimot —sí que hi ha, en canvi, *ametllat* (*uns ulls ametllats*)—, pot arribar a fer dubtar de si és adequada o no. Jo trobo que sí.

NOTES

(1) Fabra, a *L'obra de depuració del català* (1925), indicava que *aixatat* és un mot foraster, i que *aplatat* "ens permet d'eliminar *aixatat*". Però també és cert que en el seu diccionari no hi incloïa el mot *xato* en el sentit de 'camús', que avui sí que trobem en el DIEC2 i en altres diccionaris. No sabem, per tant, si hauria mantingut la condemna en cas d'haver inclòs *xato* en el DGLC. En qualsevol cas, des del moment que es dona per bo *xato*, em sembla que ja no té sentit condemnar *aixatat*, almenys per referir-se a un nas. El *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* sí que recull *aixatat* i dóna un exemple del 1874.

(2) Tot i que la forma per a designar aquelles faccions que recorden les d'un xinès, especialment per la forma dels ulls, hauria de ser pròpiament *aixinesat*, perquè deriva de *xinès*, sembla que l'ús es decanta més aviat per *aixinat*. Al Google Llibres es documenten una dotzena de casos amb *aixinat* i *axinat* (sic) contra un sol cas d'*axinesat* (sic): *Aquests minyons exòtics tenien els ulls aixinats* (Gaziell, *Obres completes*, pàg. 447); *El sol l'encega i els ulls se li fan més petits i axinats* (Isabel Olesti, *Desfici*, pàg. 95); *Si serà ros o serà bruna, si amb els ulls blaus o axinats* (Joan Barril, *Certes mentides*, pàg. 38); *Els ulls de la Silvia eren molt negres i molt petits, un pèl axinats* (Francesc Puigpelat, *La màquina de les ànimes*, pàg. 17); *Té una cara d'un marró grogós i uns ulls axinesats i intimidatoris* (Biel Mesquida, *Vertígens*, pàg. 64). També al cercador de Google apa-

reixen més d'un centenar d'ocurrències amb *axinat* (sic) i només 10 amb *axinesat* (sic). Als diccionaris no hi trobem ni *aixinat* ni *aixinesat*; sí que apareix, en canvi, *ametllat* (*uns ulls ametllats*).

(3) Malgrat que el DIEC2 indica només que el prefix *a-* “serveix per a formar verbs”, amb aquests exemples es veu que també pot formar adjectius.

(4) Sí que trobem *aixatar* al DCVB i *aixaropar* al DCVB i al *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*.

3. Comentaris a l'article *Uns ulls aixinats i un vi aixampanyat*

Jaume Salvanyà ens diu que no acaba d'entendre les grafies *axambergat* i *axamfrantar* que trobem en el DNV.

El DNV ens diu que l'adjectiu *axambergat* es pronuncia [aʃfamberyát] i que la pronúncia del verb *axamfrantar* és [aʃfamfranáʃ]. En la nostra llengua, la lletra *x*, quan està escrita entre dues vocals –sempre que la de davant no siga una *i*–, es pronuncia [ks] o [gz] excepte quan apareix escrita a continuació d'un prefix, com és el cas, per exemple, de les paraules *contraxapat*, *microxip*, *protoxinés*, *rexuplit* o *antixocs*. En aquest cas, depenent dels parlars, la *x* es pronuncia com a prepalatal (o palatal) africada (o fricativa) sorda. És veu clarament que els redactors del DNV han considerat que darrere del prefix *a-* (provinent del llatí *ad-*) cal escriure, simplement, una *x*, que és la *x* inicial dels vocables dels quals provenen les paraules derivades que estudiem. És una solució adequada perquè permet al parlant mantindre en la paraula derivada la mateixa pronúncia de la *x* –africada o fricativa– que articula quan pronuncia la paraula original.

Les grafies començades per *aix-* que proposa Jaume Salvanyà són totalment inacceptables per a un valencianoparlant per tres raons:

1) En valencià, la *x* inicial de paraules com *xampany*, *xamberg* o *xato*, es pronuncia sempre com a prepalatal africada sorda, mai com a fricativa.

2) En valencià, la *x* del grup *ix* es pronuncia sempre com a prepalatal fricativa sorda, mai africada.

3) En la majoria dels parlars valencians –encara que no en tots–, la *i* del grup *ix* no és muda, és a dir, es pronuncia de manera ben clara. Per consegüent, per a la immensa majoria dels valencians, el grup *ix* no és un dígraf, és un grup de dues lletres que representa dos sons diferents.

Per tant, la immensa majoria de valencians, la grafia *aixampanyat* la llegiran [aʃfampañát] quan, el mot en qüestió, tots els valencians el pronunciem [aʃfampañát]. Grafies com *aixatat* o *aixinat* no tenen gens de sentit per a un valencià.

4. Conclusions

Els verbs –i els seus participis que s'empren com a adjectius– que es formen afegint a vocables que comencen per *x* el prefix *a-* (provinent del llatí *ad-*) és adequat i convenient escriure'ls començats per *ax-* com ho fa el DNV per dos motius:

1) Es segueix la norma general usada en l'addició d'altres prefixos.

2) Permet que el parlant continue pronunciant la x en la paraula derivada de la mateixa manera –africada o fricativa– que la pronuncia en la paraula original.

És veritat que grafies com *axambergat* o *axamfranar* poden resultar una mica desconcertants per al lector no avesat però, en realitat, són exactament igual de sorprenents que les grafies de les paraules *contraxapat*, *microxip*, *protoxinés*, *rexuplit* o *antixocs* que he escrit més amunt.

En el DIEC trobem les grafies *aixambergat* o *aixamfranar*, que són les mateixes grafies que Jaume Salvanyà considera adequades per a aquestes paraules i també per a les que ell proposa: *aixalocat*, *aixatat*, *aixarnegat*, *aixampanyat* i *aixinat*. Si, sense tindre gens en compte la pronúncia valenciana, aquestes grafies són les úniques que es fixen com a normatives, als valencians no ens queda altra eixida que emprar la grafia que jo vaig proposar, la començada per *atx-*, que és la que reflectix de manera ben clara la nostra manera de parlar. La grafia començada per *ax-* proposada per l'AVL té el gran avantatge de ser adequada per a tots els parlars de la nostra llengua. Ara falta veure si tothom està disposat a tindre la mateixa generositat.

Considerere que caldria estudiar la conveniència d'admetre en la llengua normativa els verbs i els adjectius que proposa Jaume Salvanyà però, evidentment, amb la grafia adequada.

València, 2 de gener del 2015

NOTA: Aquest escrit correspon als **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (XXXVI): ¿Axampanyat, atxampanyat o aixampanyat?** que vaig difondre a través del butlletí *InfoMigjorn* el dissabte 14 de febrer del 2015.

SOBRE LES PARAULES MATALAF I MATALAFER

I. Introducció

En el capítol del programa d'humor *Socarrats* que Canal 9 va emetre dimarts 16 de setembre del 2008, el personatge anomenat Ferran conta l'acudit següent: mostra un matalaf de plàstic inflable d'aquells que s'usen en les piscines i un got ple d'aigua, pregunta en què s'assemblen les dues coses i ell mateix respon: "açò (assenyalant el matalaf de plàstic) és un *matalasset* i açò (assenyalant el got ple d'aigua) *mata la set*. Molt gracioset, però la veritat és que no hi ha pràcticament cap valencià que diga ni haja dit mai *matalasset*, diem *matalafet*. Tots els valencians, amb poquíssimes excepcions, diem *matalaf*. Aquesta *f* final, en alguns llocs es pronuncia *p*, però en el derivats, com ara *matalafet* o *matalafer*, tots pronunciem la *f* de manera clara i inconfusible. La variant formal *matalàs* (i els seus derivats) és la que s'usa a Catalunya i tant eixa forma com *matalafsón* normatives. El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* les arreplega totes dues, encara que *matalàs*—la variant formal pròpia de Catalunya— apareix com a forma principal i *matalaf*—la que emprem els valencians— remet a *matalàs*. Però en els diccionaris valencians—*Diccionari normatiu valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, *Diccionari Valencià* (editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i la Generalitat Valenciana) i *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor— la forma principal és *matalaf*, que no és només l'única que diem els valencians, sinó que, a més, és l'etimològica i la que usaven els nostres clàssics. Els diccionaris valencians arrepleguen també la forma *matalàs* i això ho fan per respecte a la unitat de la llengua. Però que acceptem la unitat de la llengua no implica que hàgem de renunciar a les paraules i expressions que ens hem passat de generació en generació durant un bon grapat de segles. Una cosa és *unitat* i una altra cosa ben diferent és *subordinació*. Els mitjans de comunicació valencians deuen fomentar les nostres formes pròpies i no d'altres que, a la immensa majoria de valencians, ens són totalment alienes. Els valencians tenim una dita molt antiga i molt coneguda: "la faena del matalafer: fer i desfer".

Les paraules *matalaf* i *matalafer*, les que emprem els valencians, les trobem a bondó en els nostres escriptors. Pose tot seguit alguns exemples literaris que contenen eixes paraules.

2. Exemples literaris de la paraula *matalaf*

2.1. Exemples del *Tirant lo Blanc*

En el *Tirant lo Blanc* la paraula *matalaf* apareix diverses voltes, com podem comprovar en els exemples següents.

- En el capítol 68 titulat *Com los jutges del camp donaren sentència que Tirant hagués la glòria de la batalla* trobem:

«—Senyor, jo us ho diré; en cascun llit hi havia còceres e **matalafs**, e los papallons eren de brocat verd, la forradura dins era de setí carmesí, tots brodats d'orfreberia ab molt batents que penjaven, e com gens de vent feia tots se menejaven.»

- En el capítol 100 titulat *Com Tirant armà una nau per socórrer al Maestre de Rodes, e anà-se'n en sa companyia Felip, fill menor del rei de França, del qual se tractà matrimoni ab la filla del rei de Sicília* trobem:

«Pres tots los **matalafs** que trobà dins la nau, entoldà los castells e los costats de la nau, e com les bombardes tiraven daven damunt los **matalafs** e no podieen fer mal ni dan a la nau.»

- En el capítol 189 titulat *Les grans festes que l'Emperador féu fer per amor dels ambaixadors del Soldà* trobem:

«Prestament féu posar a les donzelles davant l'Emperadriu, i ell ab suaus passos lo posaren dins una altra cambra, e posaren-li molts **matalafs** dessus, per ço que si l'Emperador hi entràs, així com feia moltes voltes, que no el ves.»

- I en el mateix capítol, una mica més avant, llegim:

«Aprés vingue vostre pare i en lo petit retret amagás-me entre los **matalafs** [...]»

- En el capítol 345 titulat *Lamentació que feu lo rei de Tunis ans que morís* trobem:

«E Tirant manà a Almedíxer que fes prendre lo cos e que el fes posar en una sala sobre un llit en terra ab molts **matalafs**, e que fos cobert d'un bell drap d'or, e cent cavallers estiguessen prop d'ell ab espases nues en les mans.»

2.2. Exemples literaris moderns

- En la narració curta *Dolça recompensa* dins *Històries casolanes*, de Jordi Valor i Serra, podem llegir:

«En fer-se de nit tornàrem tots a casa a sopar i després a preparar els llits. El de mos pares, de matrimoni, tenia dos **matalafs** de llana; amb un d'ells en terra estaven arreglats els dos matrimonis, però el meu llitet de cos sols en tenia un.»

- En la novel·la *Els horts*, de Martí Domínguez Barberà, trobem:

«Ell anava sentint-se com qui, en estat de cansament, cau a poc a poc, paregut als somnis, damunt un tou i gros **matalaf** de plomes»

- Els fragments següents són de la novel·la *Sense la terra promesa*, d'Enric Valor:
 - «Hi havia moltes cambres de dormir amb llits confortables, tous, de **matalafs** de llana verge tretada del ramat d'ovelles de la casa.»
 - «L'alcova, neta i sense olor, era a l'esquerra de l'entrada i tenia un finestral, mitjanament alt el trespol, un llit de ferro d'a cos i mig en un racó, amb dos bons **matalafs**, i vora el llit una cantera desbastada de tres pams d'altària, polida per damunt, que feia de tauleta de nit.»
 - «Darrere venia un carro de llaurança tirat per dos grans muls, que anava carregat de **matalafs**, queviures, roba d'abric, coixins, flassades, llençols; i també hagué de parar al peu de la darrera costera.»
- Els fragments següents són de la rondalla *El Gegant del Romani*, d'Enric Valor:
 - «Dormiren al peu de l'altíssima escala per on havien baixat el primer dia, en uns **matalafs** que el gegant féu sorgir màgicament pegant una palmada en la paret.»
 - «Això sí: sóc l'encarregada del dormitori del gegant, que té un llotot grandíssim. Els **matalafs** em costen més de tres hores d'estovar; les cadires són enormes.»
- Els fragments següents són de la rondalla *El castell d'Entorn i no Entorn*, d'Enric Valor:
 - «—Perquè, ahir mateix, vaig parlar amb ella i em va dir que només en un dia, de sol a sol, pot llavar tots els **matalafs** del castell, rentar-los, eixugar-los, omplir-los de plomes de pardalet i cosir-los.»
 - «L'endemà de matí, tots els carros del castell eixiren carregats de **matalafs** i els deixaren a la vora del riu de la Sarga, que encara duia aigua abundosa de la primavera.»
 - «I així, asseguda en una pedra grossa vora el rialler i gorgollejant corrent de la claríssima aigua, esguardava entremig de les llàgrimes un munt de més de cent **matalafs** que li havien deixat en una clarura.»
 - «Immediatament, es va sentir que brumia alguna cosa per l'aire, i el cel blau s'omplí de mil manetes, blanques, nervioses, jugascones, que caigueren com una serada de colomins damunt l'esgarrafós munt de **matalafs**, i començaren a treballar amb gran fúria i exactitud, com si mil cossos invisibles les moguessen.»
 - «El gros exèrcit volador planà sobre el cap de l'esbalaïda Teresa, i, a la veu de l'ocell en cap, que era un gros i tornassolat abellerol, es va abatre damunt les cent i tantes teles de **matalaf**.»
 - «A poqueta nit, aparegueren els carros, i els criats que hi venien se'n meravellaren. Tots els **matalafs** fets! Però Teresa mut! No contà el secret a ningú. Carreguen els **matalafs**, ella acompanya els carros, i al cap d'una hora llarga fan cap al castell.»
- Els fragments següents són de la rondalla *Esclafamuntanyes*, d'Enric Valor:
 - «Pujaren al l'altre pis i seguiren regirant, i ho feien a corre-cuita, a orri, traent-ho tot de polleguera, estripant **matalafs**, esbotzant panys, desgavellant calaixeres...»

• «Del recapte que duïen a les grans alforges, en feren una bona olla i, en acabant de sopar, abans de cloure les parpelles cadascun en un llit d'aquelles alcoves del pis de damunt, tingueren encara lloc d'acordar que, allí, ben hostatjats com estaven, cada dia n'anirien tres al treball, i l'altre, per torn, es quedaria a casa a fer el quemenjar, escurar els plats i les olles, estovar els **matalafs** i parar llaços, ceps i llosetes per a la caça en les engires del castell.»

• En la rondalla *Don Joan de la Panarra*, també d'Enric Valor, llegim:

«Don Joan es va gitar en la cambra d'honor, en un llit amb tres **matalafs**, ample com una era; el nano i els criats, tots modosets i tremolosos, no van saber què fer-se amb tot-hom per esborrar ben aviat els mals records d'aquell hostel de camí; quant als parroquiàns, colaren tant de vi, que s'adormiren pels racons, sense forces ni per a arribar als llits.»

• Els fragments següents són de *Comèdia*, de Josep Lluís Seguí:

• «En trià un d'Elvis Presley. Amb la proposta d'escoltar música, Pau i la noia s'havien assegut a un **matalaf** que hi havia al terra de l'habitació.»

• «Una llarga estona, en la qual, estesos al **matalaf**, es besaven apassionadament, s'abraçaven, es toquejaven mútuament... sempre amb aquella peça de castedat que la noia insistia a mantenir al cos i el tancament de cames que impedia qualsevol acció de descobriment de l'anhelat sexe femení.»

• En la novel·la *Crim de germania* de Josep Lozano llegim:

«**Matalaf** de roc,
boca d'herba-sana,
riurers i sospirs
i fer garbereta.»

• Els fragments següents són de *El mut de la campana*, de Josep Lozano:

• «La gent del ram coneixia el meu pare pel malnom de Borreta, ja que sovint duia enganxats als cabells alguns brins de llana dels **matalafs** en què treballava i pareixia que tingués el cap canusit a rogles.»

• «Va fer tota la vida la mateixa faena, però mai no va excel·lir-hi, ni tan sols crec que ho intentàs cap volta. “Ningú no és malfaener si li encerten l'ofici”, repetia constantment, i a Serafí Crestalbo no li l'havien encertat; perquè no li plaïa, gens ni gota, aquella ensopida ocupació de desfer i estovar borrarons de llana i d'obrir i recosir màrfegues i **matalafs**.»

En la novel·la *Ofidi*, de Josep Lozano, trobem:

«Era el vestigi d'una serp que s'emboscava entre el **matalaf** i els llençols del llit de l'àvia, encara partera, i a la nit, a l'hora d'alletar la mare, ficava la punta de la seua cua en la boca de l'infant, perquè s'hi entretingués, mentre ella, aferrussant-se àvidament al mugró, mamussava, goluda, la llet nova, la tèbia llet materna.»

- Els fragments següents són de la novel·la *Quina lenta agonia la dels ametlers perduts*, de Toni Cucarella:

- «—I per a què vols que ressuscite el teu Cento, Blaia? Perquè t'estove com un **matalaf**, com t'estovava en vida.»

- «La vella Misèria, pobra i tot com una rata, la va convidar a pa i figues i li va arreglar un **matalaf** de pallocs vora el foc.»

- Toni Cucarella, en *Heretaràs la terra*, escriu:

- «I aquella nit, sumit encara en la por de la incertesa, havent sopat un tros de pa i formatge i unes sopes de malta, va gitar-se en un vell llit que tenia per **matalaf** una màrfega de pallocs, [...]»

- Vicent Pitarch en el llibre *La via de la plata. De Sevilla a Fisterra passant per Sant Jaume de Compostel·la*, escriu:

- «A la dependència que els allotjaria no disposarien de **matalaf**, però un tal dèficit el consideraven fútil.»

- Isabel Baixauli en *Casar-se a l'antic règim: dona i família a la València del segle XVII*, escriu:

- «El dot d'ella esdevé el **matalaf** per a passar la desatenció marital i paternal en una societat masculina on la muller a dures penes defensarà el seu patrimoni.»

- Els fragments següents són de *Purgatori*, de Joan Francesc Mira:

- «Quan es tombà dins del llit en direcció a la veu va notar els durallons de la llana, això volia dir que no era a casa seua, no havia dormit sobre el seu **matalaf** modern de molles; abans en tingué un d'escuma però era massa tou, i de llana com els antics ja no se'n fan, només en tenen ací, qui sap si també els baten per llevar-los la pols i fer que la llana torne a quedar flonja, o ells d'això no se'n preocupen perquè la d'aquest està ben atapeïda i dura; quan era menut una vegada l'any venia el matalafer i ho feia amb dos vares corbades, buidava cada **matalaf** al pati i batia la llana com qui bat la clara d'un ou i feia que pujara com escuma [...]»

- «Es posà les ulleres i va desfer el llit com tenia costum de fer, tot i que ací no caldria, va sacsejar els llençols per airejar-los, i els va deixar plegats en forma de petits rectangles damunt el **matalaf** de llana, si haguera de quedar-se ací alguns dies ell mateix l'estovaria una miqueta.»

- En la novel·la *El professor d'història*, de Joan Francesc Mira, llegim:

- «[...] a les habitacions sense llum hi havia màrfegues per terra o **matalafs** vells i bruts on practicaven aquella forma pobra i sòrdida del sexe trist d'ofici [...]»

- Els fragments següents són del llibre *El tramvia groc*, de Joan Francesc Mira:

- «Les gallines, pensàvem, es devien sentir molt felices quan tornàvem a obrir els portells i les fèiem entrar en aquell dormitori, com si hagueren de trobar-hi els llençols nets i el **matalaf** estovat.»

• «[...] els rentava la roba i si calia l'escaldava tota dins d'una gran olla per matarhi els polls, els agençava un lloc per dormir, almenys un **matalaf** a terra, i sobretot els alimentava tan bé com podia: [...]»

• «[...] però les riuades podien arribar tan traïdores i silencioses que, una nit, l'oncle i la tia es despertaren pels colpets metàl·lics d'un orinal navegant lliurement sobre l'aigua que ja pujava fins a la vora del **matalaf**, i les sabates de l'establiment van quedar totes mullades i les hagueren de vendre a baix preu sota el cartell de "sabates de la riuà".»

• «En aquell gran llit amb capçalera i peus de fusta tornejada, damunt d'un **matalaf** que era com un gran sac aplanat de tela aspra llistada farcit de flocs de llana vella -de les ovelles dels ramats perduts de l'avi- que formaven una superfície plena de bonys endurits, [...]»

• Manuel Joan i Arinyó, en la novel·la *Escuma de mar*, escriu:

«La nit avançava i els meus somnis de dormir en un llit tou, blanc i immaculat feia estona que s'havien evaporat. Alguns jeien a terra i vaig acabar imitant-los. Sense **matalaf**, ni palla tan sols, ni un tros de manta per cobrir-nos.»

• El fragment següent pertany a la novel·la *Dies de verema*, de Joan Olivares:

«En acabada la faena, Fallega em manà que duguera els nostres bultos a una habitació a la qual s'accedia directament des de l'estable per una porta interior. Hi vaig entrar i vaig veure que només tenia dues rústiques màrfegues estirades sobre el terra mateix i un munt de palla solta que també es devia gastar de jaç. Vaig arrimar l'equipatge als escarransits **matalafs** per a reservar-los i vaig tornar a la quadra.»

• Els fragments següents són de *L'estrep* de Joan Olivares:

• «—L'altre dia, al Senyoret li tocava vindre a casa. Jo me'n solc anar a dormir a la pallissa, més que res per no destorbar, i de normal dorm tota la nit d'una tirada, però no sé què em devia passar que em vaig despertar quan tocaven les dotze en el campanar. Vaig pensar que a aquelles hores ja devia fer bona estona que havien acabat. I com que es dorm millor al **matalaf** de llana que ens havia regalat don Benjamí per Pasqua que no a la màrfega de palla, vaig decidir que aniria a fer un glop d'aigua del pou i, després, em gitaria amb la Gracieta.»

• «Va provar d'alçar-se, però es trobava tan bé, acotxat entre la tovor dels **matalafs** i la calfor de les flassades, que no va gosar moure un múscul.»

• En la novel·la *Pana negra* de Joan Olivares llegim:

«S'acostà al llit, n'alçà el llençol i s'hi esmunyí sobre el **matalaf** càlid i acollidor.»

• En la narració curta *El sostre de palla* dins *Ultratge*, de Joan Olivares, llegim:

«Encara em va tornar a passar pel cap si no devia ser una broma, o, pitjor encara, aquella vella tècnica de màrqueting de tocar el tendre als clients senils per acabar

empatecant-los un **matalaf** miraculós, d'aquells que tot d'una et curen el reuma i et retornen el vigor sexual.»

- Els fragments següents són de la novel·la *Escacs de mort*, d'Eduard Mira:

- «Entre eufòria i eufòria amorosa, li recitava, dempeus sobre el **matalaf** i, adés amb el dit enlaire, com si fos un predicador, adés fent veure que jo era Cupido llançant sagetes a l'amada: [...]»

- «I tornàvem a riure i a riure, a rodar pel **matalaf** fets un sol cos, a caure del llit a terra, a amar-nos. »

3. Exemples literaris de la paraula *matalafer*

La paraula *matalafer* –que significa 'qui fa matalafs o en ven'– també és àmpliament usada pels valencians. Vegem-ne alguns exemples literaris.

- En la narració curta *La colla del sinyó Nàsio en les festes de l'agost*, dins *De la meua garbera*, de Josep Pascual Tirado, podem llegir:

«Com a **matalafer** ell se sap de memòria totes les alcoves, escales i terrats del poble [...]»

- Manuel Sanchis Guarner, en *La processó valenciana del Corpus*, escriu:

«Els **matalafers**, amb l'anda de la Mare de Déu de la Neu.»

- Enric Valor, en la rondalla *El castell d'Entorn i no Entorn*, escriu:

«Això, de tractar-se d'una feina corrent de **matalafer**.»

- Els fragments següents pertanyen a la novel·la *El mut de la campana*, de Josep Lozano:

- «Tots dos treballaven de **matalafers** a l'obrador de l'avi Gaspar, com també ho havien fet els seus antecessors.»

- «Atés que els diners que el pare guanyava com a **matalafer**, que eren ben minsos, no podíem fer-ne cabal, ja que no els véiem ni per espitllera.»

- En la novel·la *Purgatori*, de Joan Francesc Mira, podem llegir:

«[...] quan era menut una vegada l'any venia el **matalafer** i ho feia amb dos vares corbades [...]»

- En el llibre *El tramvia groc*, de Joan Francesc Mira, llegim:

«Hi havia el **matalafer**, que venia només cada any, o potser cada dos, buidava en el terra ben agranat del magatzem del pinso els matalafs que li indicava ma mare, i amb dos vares flexibles corbades batia la llana amb colps regulars combinats, taca tac tac, taca tac tac, fins que desfeia del tot els grumolls, estovava la llana endurida i s'escampava per l'aire la pols acumulada entre les fibres: aquella nit, els matalafs eren excepcionalment tous i confortables.»

- En la novel·la *Escacs de mort*, d'Eduard Mira, trobem:

«Com al **matalafer**, m’ha tocat també fer i desfer en el sentit més estricte de l’expressió, si bé mai no m’he ocupat personalment de matalafs ni tampoc de la roba del jaç, que sempre he volgut del lli més suau.»

- En la novel·la *Laru i Tan*, d’Alexandre Agulló i Guerra, podem llegir:
«—Ahir abocant a mansalva i ara a fer i desfer, com el **matalafer**.»

4. Les paraules *matalaf* i *matalafer* en els llibres de lexicografia

- Jordi Colomina i Castanyer en *El valencià popular i col·loquial en l’obra narrativa d’Enric Valor* dins *Valoriana. Estudis sobre l’obra d’Enric Valor*, escriu: «*matalaf* (M 2, 17, 18; O 3, 221) la variant *matalàs* és moderna i originada per una simplificació del plural *matalafs*.»

- Emili Casanova i Antoni Ferrando en el llibre *Francesc Ferrer Pastor, les paraules d’un poble* arpleguen les paraules *matalaf*, *matalafer* i *matalaferia*.

- Ferran Carbó, en el capítol 4 “L’ús de la llengua” del llibre *El teatre a València entre 1963 i 1970*, quan parla del valencià que trobem en l’obra *Barracó 62* de Juan Alfonso Gil Albers, escriu: «El lèxic acurat tria formes occidentals i valencianes, com per exemple *eixir*, *poal*, *prompte*, *ací*, *matalaf* alhora que hi ha *avui*, *asseure*, *semblar*.»

- Emili Casanova en *El lèxic d’Antoni Canals*, en l’apartat “objectes de la casa” inclou la paraula *matalaf*.

- El mapa número 034 del llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó* de Carles Segura ens informa que en la comarca del Baix Vinalopó es diu *matalaf* en tota la comarca —en molts llocs pronunciat ‘matalap’— excepte a Guardamar del Segura a on diuen *matalàs*. Els guardamarencs són, molt probablement, els únics valencians que utilitzen la forma *matalàs*.

- El mapa número 100 de l’*Atles lingüístic de la diòcesi de Tortosa* de Lluís Gimeno Betí ens informa que en els 25 pobles valencians enquestats es conserva la forma valenciana *matalaf*—pronunciada ‘matalap’— mentres que en els 20 pobles catalans enquestats trobem la pronúncia ‘matalap’ en 17 però ja apareix la forma *matalàs* en els 3 més septentrionals.

- Vicent Beltran en *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valencianobaleàric* diu: «L’àrea compresa entre la Safor i la Marina Baixa, és, segurament, la zona més compacta del País Valencià que manté la *-f* en posició final sense evolucionar-la a *-p* com fa el valencià general (*matalap*). A la nostra comarca a la vall de Gallinera i a la vall d’Alcalà. Ja ho diu el *Dcat*: “Segons J.G.M. es diu així (‘matalap’) a quasi tot el País, tret d’una zona que, des de la comarca de Gandia, s’estén a tota la vall de Pego i àdhuc cap a la Marina”. També es diu *matalafa* Crevillent i Santa Pola (Baix Vinalopó).» En el mapa núm. 70 es veu la distribució de les pronúncies ‘matalaf’ i ‘matalap’ en tota la zona estudiada.

• Joaquim Martí Mestre en el *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* no inclou la paraula *matalaf*, cosa ben lògica si tenim en compte que es tracta d'una paraula normal i corrent del valencià que l'ha usada tothom al llarg del segle i que, hui en dia, continuem usant-la.

5. Conclusió

Considero molt desafortunat que els mitjans de comunicació valencians usen sistemàticament la forma *matalàs* –totalment aliena als parlars valencians (excepte el de Guardamanr del Segura)– i marginen per complet *matalaf*, la nostra forma genuïna, tradicional i popular que, a més, és l'etimològica.

Cal que els nostres mitjans de comunicació facen cas de les recomanacions lingüístiques de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que és l'ens que, a la Comunitat Valenciana, té capacitat per a elaborar una normativa per a la nostra llengua, tal com està especificat de manera molt clara en el nostre estatut d'autonomia, que és una llei orgànica de l'estat i, per tant, de compliment obligatori.

València, 20 de setembre del 2016

TINDRE MÉS SORT QUE UN GOS QUE S'OFEGA

S'usa per a expressar que algú té una sort sobtada, inesperada i immerescuda. S'aplica, de manera especial, a qui té una sort repetitiva.

Aquest modisme comparatiu és d'ús habitual a Alcoi, Cocentaina i altres poblacions del migjorn valencià. És molt conegut i usat, encara que no per tothom. L'alcoià Francisco Castañer ja la va arregar en el seu treball *Bon pilot, bon farinot* que és un recull de sis-centes unitats lèxiques (expressions, dites, refranys) pròpies d'Alcoi que va obtenir un accésit en els Jocs Florals que es varen celebrar en eixa ciutat l'any 1916 i que l'any 2001 va ser editat pel Cercle Industrial amb el mateix títol. També el va arregar Alexandre Agulló en el seu llibre *Brots i esclafits verbals d'Alcoi i rogle de pobles muntanyencs*, publicat l'any 1989.

En el DCVB, en l'entrada *sort*, trobem: «Loc.—a) **Tenir més sort que les bruixes**, o **que els que assoten**, o **que els que pengem**: esser molt sortat. La darrera frase es completa dient: «Té més sort que un que el pengem i la corda se romp».—b) **Tenir més sort que un gos que s'ofega**: tenir molt mala sort (val.)»

El *Diccionari de sinònims de frases fetes* de M. Teresa Espinal arrega aquesta dita i li dona el mateix significat que el DCVB, és a dir, 'tindre molt mala sort', sense cap mena de dubte perquè l'autora va obtenir la informació únicament del diccionari citat, sense contrastar-la amb la llengua viva. La trobem en l'entrada *afortunat* com a antònima de *tenir més sort que els penjats* i en l'entrada *desgraciat* com a sinònima de *tenir mala estrella*.

El *Diccionari normatiu valencià* en l'apartat 11 de l'entrada *sort* diu: «**tindre més sort que un gos que s'ofega** *loc. verb.* Tindre molt mala sort.» En canvi, en l'apartat 10 diu: «**tindre més sort que els que pengem** *loc. verb.* Ser afortunat, tindre molta sort.» Només cal llegir les dues expressions i els seus significats per a adonar-se de la incongruència.

En el llibre *Espigolant dins l'antigor: refranys i dites de la nostra terra* de Jaume Alzamora trobem: «*Tenir més sort que un ca que es nega. Tenir més sort que un ca que s'ofega.* Els cans difícilment s'ofeguen nedant, perquè ja neixen ensenyats per anar dins l'aigua. Vol dir *tenir mala sort.*»

Joaquim Martí Mestre, en l'entrada *sort. sort de gos, estar tort pa no matar-lo!* del *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)*, escriu: «[...] fraseologisme usat per a ponderar la sort. No r. en el DCVB ni en ParCat. Cf., amb un senti diferent, *tenir més sort que un gos que s'ofega* 'tenir molt mala sort' (val.) (DCVB).»

Com veiem, Joaquim Martí Mestre es limita a dir que l'expressió *tenir més sort que un gos que s'ofega* significa 'tenir molt mala sort' que és el que diu el DCVB i per això escriu "amb un senti diferent". La qüestió és que no és pas veritat.

El que diuen el DCVB, el DSFF, el DNV, el DF i el llibre de Jaume Alzamora és completament fals. Açò ens demostra que, si no coneixem el significat d'una unitat lèxica determinada (paraula, locució, frase feta, dita, refrany, etc.), hem de preguntar-la a les persones que la coneixen de la llengua viva, de la llengua heretada. Si intentem trobar eixe significat a través de la lògica, del sentit comú, del raonament, sense contrastar-lo amb la llengua viva, la possibilitat de cometre un error és molt gran.

És evident que un gos que s'ofega no té gens de sort. Tampoc en tenien gens les dones que eren acusades de bruixes, ja que, per regla general, les cremaven. I tampoc tenen gens de sort els que són penjats ni els que són assotats. Totes aquestes dites nostres no semblen molt lògiques, ara bé, hem de tindre present que diem *més sort*, no *menys sort*, *manco sort* o *més poca sort*. Tindre més sort que qui no en té gens, és tindre'n molta. De tota manera no sembla molt encertat, per a expressar la idea de tindre sort, dir que se'n té més que algú que no en té gens. Crec que seria més adequat dir que se'n té més que algú que en té molta. La dita castellana equivalent, *tener más suerte que un tonto*, també va en la mateixa línia i tampoc sembla gaire afortunada, però tothom accepta que significa 'tindre molt bona sort' i ningú s'encaparra a dir que significa el contrari. Les dites que ha creat el poble hem d'acceptar-les tal com les ha creades i amb el significat que els ha donat i no hem de qüestionar-les ni modificar-les.

València, 27 de juny del 2017

NOTA: El 17 d'abril del 2014, en **Comentaris al Diccionari normatiu valencià (V): Lèxic valencià genuí (I)** vaig advertir que l'edició en línia del *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL arplegava el modisme comparatiu de superioritat *tindre més sort que un gos que s'ofega* que definia, incorrectament, com tindre molt mala sort. Quan en juliol del 2016 es va publicar en paper el DNV vaig comprovar que no s'havia esmenat eixa definició errònia. Confie que es corregisca en properes edicions.

L'ÚS DE COM A AMB VALOR COMPARATIU

Sabem que **com** equival a “de la mateixa manera que” i que **com a** equival a “en qualitat de”, és a dir, “d’acord amb la condició (o categoria) de”. Si diem que una cosa és *blanca com la neu*, el que diem és que eixa cosa és blanca de la mateixa manera que ho és la neu. I si diem *m’ho va dir com a metge*, el que diem és que allò que em va dir la persona de qui parlem m’ho va dir en qualitat de metge, és a dir, m’ho va dir d’acord amb la condició (o categoria) –en aquest cas, titulació– de metge que té persona en qüestió.

Cal aclarir que el valor predicatiu de **com a**, equivalent a “en qualitat de”, és el prototípic d’aquesta preposició, però té també altres significats molt acostats a aquest, que podem trobar en l’apartat 26.4.3. (pàg. 209) de la *Gramàtica normativa valenciana* de l’AVL.

Però en els modismes comparatius d’igualtat és habitual en la nostra llengua emprar **com a** en lloc de **com**. És a dir, que en eixos casos, **com a** assumix les funcions de **com** i passa a significar “de la mateixa manera que” o “com si fóra”.

Els modismes comparatius d’igualtat en els qual s’usa **com a** amb valor comparatiu els podem classificar en els quatre grups següents:

I. El nom d’allò que prenem com a model està en singular i no va precedit d’article

En valencià trobem alguns modismes comparatius que es poden classificar en aquest grup, com ara els següents: *anar com a cagalló* (o *canyot*) *per séquia*, *anar-se’n com a merda de lladre*, *anar-se’n com a punt de calça*, *arraconar com a brossa*, *callar com a mut*, *córrer com a gos que ràbia*, *disparat com a pedra en fona*, *dur com a bou en corda*, *dur* (o *portar*) *com a cagalló* (o *canyot*) *per séquia*, *escorregut com a roba de ruscada*, *fosc com a gola de llop*, *gros com a cap de gat*, *jugar com a xiquet de sucre*, *mirar com a roba de genovesos*, *negre com a gola de llop*, *pelar com a sant Bartomeu*, *plorar com a dona*, *portar com a bou en corda*, *posar com a roba de jagants*, *quedar-se com a mut*, *vindre com a fesol a la cullera*.

No devem d’oblidar la coneguda dita valenciana «camina com a vell i arribaràs com a jove» que ens advertix que esforçar massa el cos no és gens bo per a la salut.

El segon terme de la comparança és sempre el nom del model que, gramaticalment, és sempre un substantiu (propi o comú) o un sintagma nominal, però en alguns casos en què el nom del model és un substantiu acompanyat d’un adjectiu, el substantiu pot elidir-se i aparèixer només l’adjectiu, com és el cas de *quedar-se com a mort* (quedar-se algú com si fóra mort, és a dir, com si s’haguera mort), *deixar-ho*

com a nou (deixar alguna cosa com si fóra nova), *vendre com a bo* (vendre alguna cosa com si fóra bona encara que no ho siga). En aquests casos elidim el substantiu del segon terme de la comparança perquè el nom antecedent i el nom consegüent són el mateix i no cal repetir-lo. Quan diem “m’ha arreglat el televisor i me l’ha deixat com a nou” el que volen dir és “m’ha arreglat el televisor i me l’ha deixat com si fóra un televisor nou”. Diem només “nou” i no “televisor nou” perquè ja sabem de sobra que parlem del televisor.

En la llengua clàssica l’ús de **com a** amb valor comparatiu quan el nom d’allò amb què comparem està en singular i no va precedit d’article era habitual.

En la novel·la *Tirant lo Blanc* podem trobar alguns exemples d’eixe ús comparatiu de **com a**. Vegem-ne uns quants extrets de l’edició del *Tirant* a cura de Martí de Riquer:

- En el capítol CIII titulat *Lamentació que féu la filla del rei de Sicília après del convite*, trobem:

«Mas ara, miserable de mi, que com vull dormir no puc, la nit és més llarga que no volria, res que menge no sent dolç ans me par **amarg com a fel**, les mies mans inútils me desdenyen que no em volen ajudar a lligar, la mia ànima no té prou temps per a pensar, sola desige sempre estar, que negú res no em digués: isi açò és viure, no sé què es serà morir!»

- En el capítol CXIII titulat *Lo vot que Tirant féu davant lo rei de França e molts altres cavallers*, llegim:

«Peus e mans e cor, tot ho tinc; amor e voluntat, **cruel com a lleó famejant**, tot abunda en mi; ira, supèrbia, enveja, en aquesta mà la tinc tancada.»

- En el capítol CXIX titulat *Raons de conhort que fa Diafebus a Tirant perquè el veu pres ab lo llaç d’amor*, podem llegir:

«[...] los llavis tenia **vermells com a coral** e les dents molt blanques, menudes e espesses que parien de crestell.»

- En el capítol CCXC titulat *Lamentació que fa l’Emperador*, trobem:

«Jo bé sé que ella no és **dura com a ferre** ni és de pedra esculpida.»

També en els poemes d’Ausiàs Marc podem trobar exemples de **com a** amb valor comparatiu, com és el cas de *tornar-se com a mut* o *callar com a mut*.

- En el poema IX, trobem:

«Lir entre carts, fins a veure la porta
de mos delits sobirans son vengut;
no y he toquat, ans **me-n torn com a mut**,
e per tornar ja trob la via torta.»

- En el poema XVII, llegim:

«E d'aço-m planch e quedament treball,
e dins mi plor e **calle com a mut**,
e fir me cell qui-m degra sser escut,
trencant mon cor, e crit de mi no sall.
D'Amor ho dich, qui-m trenqua lo pensar
que per null temps sere per vos amat,
e per aço yo-m trob desesforçat
car tot assaig se causa d'esperar.»

En el valencià actual és normal dir una frase com la següent: «Es va quedar com a mort i el vàrem dur corrents a l'hospital.»

Eixe mateix significat comparatiu de *com a mort*, és a dir, “com si fóra mort, com si s'haguera mort”, el trobem en Ausiàs Marc.

- En el poema XXIII, trobem:

«Venecians no han lo regiment
tan pasciffich com vostre seny regeix
suptilitats, que l'entendre us nodreix,
e del cors bell sens colpa-l moviment.
Tan gran delit tot hom entenent ha
e ocupat se troba 'n vos entendre,
que lo desig del cors no-s pot estendre
a leig voler, ans **com a mort esta**.»

Escriu Ausiàs Marc “com a mort està”, és a dir, està de la mateixa manera que estaria si fóra mort i, per tant, pareix que estiga mort, encara que estiga viu.

Fem ara una ullada a la literatura actual.

En *El retorn de Voltaire*, de Martí Domínguez Romero, podem llegir:

«El carruatge, la bella carrossa pintada de blau marí i sembrada d'estrelles d'or, s'envolava pels aires, i el vell malalt dels Alps somreia, meravellat, **com a cavall de Pegàs** camí de la glòria.»

I en el mateix llibre, una mica més avant, llegim:

«—Sí, amic meu, un elixir molt escàs. Però que si el necessiteu, el compartiré amb vós, **com a bon germà**...»

En *Enterreu-me en batí i en sabatilles*, d'Ester Vizcarra, trobem:

«Li va agradar tant. Es va sentir tan identificat amb el trasbalsament que traspua-ven aquelles pàgines, amb una poesia que li sotragava l'ànima, que va copiar el llibre sencer per a poder rellegir el dolor d'un cor que sentia **com a germà**.»

En el llibre *Les guerres d'en Jordi: Una novel·la sobre sis segles d'història a Espanya* de l'escriptor barceloní Jordi Sierra podem llegir:

«Després d'insurreccionar-se, enfrontar-se al seu pare el 1483 i arribar al tron Muhammad XII, el famós Boabdil de qui parlen les cròniques dient que va plorar **com a dona** el que no havia sabut defensar com a home, la lluita amb el seu oncle *el Zagal* va continuar, i això va desgastar fatalment els musulmans.»

En valencià tenim la locució comparativa d'igualtat *com a cagalló per séquia* que trobem en els modismes comparatius *anar com a cagalló per séquia*, *dur com a cagalló per séquia*, *portar com a cagalló per séquia* i alguns altres.

El DNV de l'AVL, publicat l'any 2016, arreplega *anar com a cagalló per séquia* que definix com 'obrar sense voluntat pròpia, portat per les circumstàncies o per la voluntat d'un altre'.

El DVal, publicat l'any 1995, recull la variant *anar com cagalló per séquia* que definix com 'obrar sense voluntat pròpia, endut per les circumstàncies o per la voluntat d'altri'. Els redactors del DNV han tingut l'encert d'escriure *anar com a cagalló per séquia*, usant *com a* amb valor comparatiu, però es veu de seguida que han copiat la definició del DVal en la qual han canviat "endut" per "portat" i "d'altri" per "d'un altre", canvis irrellevants i innecessaris. En canvi, han perdut l'ocasió d'haver fet allò que hauria sigut vertaderament important: millorar la definició. Podrien haver posat, per exemple, 'estar molt atrafegat, sense poder parar ni un moment, havent de véncer molts entrebancs'. Això de dir que qui *va com a cagalló per séquia* "obra sense voluntat pròpia" com si fóra un zombi, un autòmat teledirigit o una persona que ha estat hipnotitzada, ho trobe desafortunat perquè no s'adiu amb el significat que donem els valencians a aquesta comparança.

No cal ser molt perspicaç per a adonar-se que *anar com cagalló per séquia* té una construcció gramatical idèntica a la de la locució comparativa castellana equivalent *ir como puta por rastrojo*.

Considerem que la locució comparativa *com a cagalló per séquia* ha de ser relativament recent perquè, a banda del DNV, no l'he trobada en cap altre diccionari de la nostra llengua, ni valencià ni català, ni antic ni modern. No l'he trobada en cap de les tres edicions del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig ni en el *Diccionario general valenciano-castellano* de Joaquim Martí i Gadea ni en el *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor. Tampoc no l'he trobada en el DCVB ni en el DECat de Coromines. Joaquim Martí Mestre no la recull en el *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* i tampoc en el *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric* ni en el *Diccionari de fraseologia (segles XVII - XXI)*. No la trobem en cap dels diccionaris catalans de referència com ara el DGLC de Pompeu Fabra, el

DIEC o el GDLC. No l'he trobada en *Tipos, modismes i coses rares i curioses de la terra del xe* de Joaquim Martí i Gadea. No he trobat cap fragment literari que continga aquesta locució comparativa en el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana de l'IEC ni en el Corpus Informatitzat del Valencià de l'AVL en sengles cerques fetes el 29 de maig del 2018. L'únic exemple literari que he trobat de *com a cagalló per séquia* pertany a l'obra *D'Azorín i el país meu*, d'Antoni Ròdenas Marhuenda –nascut a Monòver en 1937– obra publicada per l'editorial L'Estel l'any 1973.

La variant *com cagalló per séquia* tampoc apareix en cap diccionari, excepte el DVal. Sí que l'arreglega Francisco Castañer Boronat en el seu recull d'unitats fraseològiques valencianes titulat *Bon pilot, bon farinot*. Els exemples literaris que he trobat d'aquesta variant són tots de darreries del segle XX o del segle XXI. En el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana de l'IEC l'he trobada només una volta en un fragment de la novel·la *Un negre amb un saxo*, de Ferran Torrent, publicada l'any 1987. En el Corpus Informatitzat del Valencià de l'AVL he trobat set exemples literaris, el més antic dels quals és de la novel·la *No emprenyeu el comissari*, de Ferran Torrent, (primera edició de 1984). Els altres sis són del segle XXI. Ambdós corpus els vaig consultar el 29 de maig del 2018.

El fet que no haja estat capaç de trobar la locució comparativa *com a cagalló per séquia* i la variant *com cagalló per séquia* en texts literaris anteriors a l'any 1973 em fa pensar que aquestes locucions deuen ser recents.

L'ús de **com a** amb valor comparatiu en els casos en què el nom d'allò que prenem com a model està en singular i no va precedit d'article, era habitual en la llengua clàssica però en la llengua actual no és gaire freqüent.

2. El nom d'allò que prenem com a model està en singular i va precedit d'article

En l'entrada **vore les deveres** del llibre *Les nostres paraules* vaig posar d'exemple les paraules que reproduïsc tot seguit, paraules que vaig sentir a Alcoi l'any 1968 i que conserve en les meues anotacions.

«Va voler anar-se'n voluntari a la guerra i, quan va vore les deveres, ja no va poder tornar. ¡Pobre desgraciat!, el varen **matar com a un conill**.»

(Els que ho varen dir es referien a un xicot, un jove llaurador alcoià, que se'n va anar voluntari a la guerra de Cuba i es va morir com a conseqüència d'un tir que va rebre en els renyons).

En *La punyalada* de l'escriptor olotí Marià Vayreda podem llegir:

«–Albert! Fes-te enrera, per Déu, que et **cacen com a un conill**! –jo no en feia cas.–»

El 9 de juny del 2012 vaig posar *com a un conill* en el cercador de llibres de Google i vaig trobar els resultats següents: «Fes-te enrera, per Déu. que et cacen **com a un**

conill!», «La volia fer sortir **com a un conill** del cau [...]», «El matà d'un cop de puny a la nuca, **com a un conill**.», «Per als amics és una pena, i a penes gira l'esquena el pelen... **com a un conill!**».

També vaig posar en el citat cercador *com a un gos* i *com a un animal* i vaig trobar un bon grapat de resultats.

En *Obres completes de Joan Oliver: Versions de teatre* trobem:

«Però sapiguen que la vostra mala acció és esborrada; que pel que fa a mi, estic en paus amb vós, i que no us menyspreo ni us avorreixo pas perquè esteu contaminat i malalt, sinó que us tractaré **com a un home sa** i com a Pere de Craon que sou, vell amic nostre, el qual venero, estimo i respecto.»

Observem que diu clarament que Pere de Craon està malalt però que el tractarà **com a un home sa**, és a dir, que el tractarà com si fóra un home que no està malalt, malgrat que sí que ho està.

L'ús de **com a** amb valor comparatiu en els casos en què el nom d'allò que prenem com a model està en singular i va precedit d'article és poc freqüent.

3. El nom d'allò que prenem com a model està en plural i no va precedit d'article

L'ús de **com a** amb valor comparatiu, quan el nom d'allò que prenem com a model apareix en plural i no va precedit d'article és habitual en valencià. D'eixa manera ho hem dit sempre i així continuem dient-ho. Una gran quantitat de modismes comparatius d'igualtat que diem en singular usant **com + article** acostumem a dir-los en plural emprant **com a** i sense article. Heus-ne ací alguns exemples:

adormir-se com un tronc / adormir-se com a troncs
amarrotat com un gos / amarrotats com a gossos
apegar-se com una llapassa / apegar-se com a llapasses
cantar com un rossinyol / cantar com a rossinyols
córrer com una centella / córrer com a centelles
dormir com una soca d'olivera / dormir com a soques d'olivera
lleig com un fes / lletjos com a fessos
lluents com una navalla / lluents com a navalles
menjar com un llop / menjar com a llops
seguit com un fus / seguits com a fusos
suar com una botija / suar com a botiges
una veritat com un temple / veritats com a temples

En alguns modismes comparatius que, habitualment, es diuen només en plural, és normal emprar **com a** amb valor comparatiu. Heus-ne ací alguns exemples:

amuntonats com a figues en cofí
anar com a sardines en bóta
anques com a paneres
caure com a mosques
celles com a màrgens
créixer com a bolets
criar com a conills
llàgrimes com a cigrons
morir com a mosques
veritats com a punys

En la llengua dels nostres clàssics era normal usar **com a** amb valor comparatiu quan el nom del model amb que es compara apareixia en plural i sense article. Heus-ne ací un fragment de l'*Espill* de Jaume Roig a on trobem la comparança *matar com a conills*, és a dir, matar de la mateixa manera com es maten els conills.

«Après s'uniren
 casi 'nfinides;
 ensenyorides
 han molt vixcut
 he prou crexcut,
matant los fills
com a conills,
 no les femelles.»

I heus-ne ací un de sant Vicent Ferrer (*Sermons*, II, 183, línies de la 18 a la 20) on trobem el modisme comparatiu *viure com a bèsties*:

«[...] ie com **viviu** axí **com a bèsties**? Hun ase, quan veu la somera, tan tost corre: “Haaaic!” Mas l'om no deu ésser axí com l'ase [...]»

En el valencià literari modern he trobat bona cosa d'exemples de l'ús de **com a** amb valor comparatiu quan el nom d'allò que prenem com a model està en plural i no va precedit d'article. I heus-ne ací un que podem trobar en la rondalla *La mestra i el manyà* d'Enric Valor.

«[...] ella s'arbitrava **unes trenetes** múltiples **com a sogallets** de glòria, que feien en els seus polsos dues simètriques i negríssimes carxofes [...]»

Jo n'he arreplegat molts, tant recollits de la llengua viva com extrets de fragments literaris d'autors de diversos indrets de la nostra àrea idiomàtica.

El lingüista Albert Pla Nualart va escriure dilluns 4 d'octubre del 2010 en el diari

AVUI (pàg. 21), en la secció *Català a la terrasseta*, l'article titulat *Com (a) germans*, en el qual parla sobre açò. El reproduïsc íntegre tot seguit:

«De la normativa actual se'n desprèn que si dues persones s'estimen com a germans és que són germans, mentre que si s'estimen com germans, no ho són. Per fer-ho més didàctic, molts gramàtics afirmen que *com a* equival a *en tant que*, mentre que *com* equival a *igual que*. El DIEC ho rebla amb l'exemple "El meu cosí i jo ens estimàvem com germans". Tanmateix, l'ús majoritari abona la forma *com a* volent dir *igual que*, de manera que, en la pràctica, trobem de tot. M. Teresa Espinal recull *com bons germans* com a variant formal (i, per tant, sinònima) de *com a bons germans*. I en la Bíblia interconfessional, Rafael diu a Tobies: "Sara et donarà uns fills que tu estimaràs com germans". Però sant Pau insta els cristians de Roma a estimar-se "com a germans" (i no són família nombrosa). Josep Ruaix, que la va corregir, apunta una distinció enormement subtil: *com* voldria dir "com si fossin", i *com a*, "com escau a". Massa subtil, trobo, perquè orienti l'usuari. Veuria més assenyat donar sempre per bo el *com a* amb valor comparatiu quan al darrere hi ha només un nom o un adjectiu en plural. És el cas de les frases "discuteixen com a bojos", "treballen com a negres" o "hi havia rates com a conills", en què no parlem ni de bojos ni de negres ni de conills. Una norma així fa que la forma correcta sigui més intuïtiva, i el català, més fàcil. No té una base semàntica però respon al que l'orella del parlant sensible, avui, encara sent.»

Aquest article podem trobar-lo també en el llibre *Un tast de català*, d'Albert Pla Nualart.

L'ús de **com a** amb valor comparatiu en els casos en què el nom d'allò que prenem com a model està en plural i no va precedit d'article és normal en el valencià actual. De fet, en el valencià popular parlat en els carrers i places dels nostres pobles i ciutats, en el cas que ens ocupa s'usa únicament **com a**, mai **com**.

4. El nom d'allò que prenem com a model està en plural i va precedit d'article

Modismes d'aquest grup serien *tractar com a uns desgraciats*, *témer com als dimonis de l'infern*, *explotar com a uns esclaus*, *tractar com a unes bèsties* o *enganyar com als caragols*.

En *Els camps dels vençuts*, de Toni Cucarella, podem llegir:

«Però a nosaltres no ens feia por la ferida que portava, ni la cridòria que ell movia; a qui **temíem com als dimonis de l'infern** era a sa mare: Matilde Pont era encara més escamosa que el fill.»

En l'article "Ens enganyen com a caragols" de Josep Lluís Pitarch publicat en EL PUNT (edició del País Valencià) (12-18 de gener del 2003) llegim:

«Cada dia que passa crec que hi ha menys coses que em sorprenen, dels sàtrapes que ens governen: ens diuen el que volen, amagant-nos les vertaderes intencions; fan

i desfan al seu gust jurant-nos que ho fan per nosaltres; justifiquen el que els convé i el que no s'ho callen i, en definitiva, ens enganyen **com als caragols!**»

L'ús de **com a** amb valor comparatiu en els casos en què el nom d'allò que prenem com a model està en plural i va precedit d'article és anecdòtic. Els modismes comparatius d'aquest grup no es diuen quasi mai.

5. Algunes comparances d'igualtat amb *com a* usat amb valor comparatiu en el *Diccionari de fraseologia* de Joaquim Martí Mestre

Tot seguit relacione 54 modismes comparatius d'igualtat que podem trobar en el *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)*, de Joaquim Martí Mestre, que són especialment interessants perquè en ells s'usa **com a** amb valor comparatiu:

agarrar-se **com a** gats
 anar-se'n **com a** merda de lladre
 anar-se'n **com a** punt de calça
 beure's (alguna cosa) **com a** bresques
 borratxos **com a** ceps
 borratxos **com a** mosquits
 botons **com a** duros
 bufar **com a** serps
 callar **com a** novicis
 cansar-se **com a** xufes
 cansats **com a** cavadors
 cansats **com a** tollines
 corrent **com a** gos que ràbia
 córrer **com a** eixides
 cridar **com a** barrofets
 cudols **com a** tabals
 en uns ulls **com a** rellonges
 enganyar **com a** negres
 erts **com a** boixos
 erts **com a** fulles de pitera
 erts **com a** rollos de sola
 estar **com a** reis en cort
 estar **com a** sardines en bóta
 fer unes orelles **com a** dotrinetes
 fer-se **com a** bolos
 fer-se **com a** tabals

gords **com a** teixonets
 gros **com a** cap de gat
 grosses **com a** campanars
 grossos **com a** teixons
 grossos **com a** tudescos
 menjar-se (alguna cosa) **com a** bresques
 mirar (quelcom) **com a** roba de genovesos
 morir-se **com a** xinxes
 pelar (algú) **com a** carxofes
 pelar (algú) **com a** colomins
 pelar (algú) **com a** sen Bertomeu
 posar (algú) **com a** draps de llavar
 posar (algú) **com a** roba de jagants
 posar la gent **com a** panses en cofí
 posar-se **com a** perdigots
 prim i llarg **com a** cimolses
 riure's **com a** sabocs
 rodar **com a** debanadores
 rojos **com a** magranes
 rojos **com a** perdigots
 rojos **com a** tomates de penjar
 ser **com a** rosegons de durs
 tindre (algú) **com a** un fumarell quan el nuguen en un fil
 unflats **com a** gossos
 unflats **com a** panxes de gerra
 unflats **com a** teixons
 uns caps **com a** estornells
 xicotet **com a** cabet d'agulla

6. ¿Què diuen les gramàtiques normatives sobre l'ús de *com a* amb valor comparatiu?

• La *Gramàtica normativa valenciana* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en l'apartat 26.4.3.2. (pàg. 210), diu:

Com s'ha indicat, la preposició **com a** també s'usa amb valor comparatiu equivalent a 'com si fóra', 'a la manera de':

*Els supervivents es partien el menjar **com a** bons germans.*

*Obria uns ulls **com a** plats.*

*Els pobres vells ploraven **com a** xiquets.*

*Va caure un bac i es quedà **com a** mort.*
*Corrien **com a** desesperats.*
*Tenien tanta fam que menjaven **com a** llops.*
*N'eren tants en l'autobús que anaven **com a** sardines.*
*Llàgrimes als ulls, bocins **com a** punys.*

• La *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, en l'apartat 19.4.4.3. (pàg. 757) titulat **El valor comparatiu** diu:

«Com s'ha apuntat més amunt, amb un valor comparatiu s'usa en general l'adverbi relatiu *com*; *Parlava ben bé com un locutor de ràdio*; *La nostra actitud, com la vostra, és ben clara*; *Somrigué com disculpant-se del que li havia dit*. Cal tenir en compte, però, que amb sintagmes nominals sense determinant, i amb sintagmes adjectivals és habitual en diferents parlars l'ús de *com a* en construccions comparatives de sentit pròxim al de les predicatives (§ 28.6.1): *Va obrir uns ulls com / com a plats*; *Treballàvem com a esclaus*; *Queien pedres com a punys*; *Vam veure unes rates com a conills*; *Estem gelats com a polls*; *S'esbatussen com a bojós*; *Va caure i es va quedar com a mort*. Aquestes construccions comparatives amb *com a* estan documentades en la llengua antiga i s'han mantingut amb vitalitat en valencià, baleàric i nord-occidental, però s'usen d'una manera més vacil·lant o són desconegudes en català central i septentrional.»

En l'apartat 28.6.1. de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (pàg. 1093) titulat **Les comparatives d'igualtat amb com**, llegim:

«En diferents parlars, el comparatiu *com* també pot presentar la forma *com a* en les comparatives hiperbòliques, en què el segon terme és un sintagma nominal escarrit o un sintagma adjectival: *Vosaltres lluitàveu com a llops* ('igual que llops, com si fóssiu llops'); *Aquells homes parlaven com a bojós* ('igual que si fossin bojós'). En aquests tipus de comparacions, el segon terme designa una classe d'elements que presenta prototípicament la característica que s'atribueix al primer terme (*vosaltres, aquells homes*). És aquest caràcter atributiu el que explica la proximitat de les codes comparatives respecte del complement predicatiu i la possibilitat d'usar *com a* en certs parlars.»

7. Correccions inadequades

Hui en dia és cada volta més fàcil –sobretot en la llengua escrita– trobar formades amb **com** comparances que el valencià popular fa i ha fet sempre amb **com a**. Açò és degut al fet que la llengua normativa ha menystingut el valor comparatiu que la preposició **com a** té en el valencià viu i ha fomentat que, tant en la llengua escrita com en els registres més formals de la llengua oral, la preposició **com a** que apareix en les comparances siga substituïda sistemàticament per **com**. Això és així perquè la nor-

mativa que ens arriba des de Catalunya margina l'ús de **com a** amb valor comparatiu pel fet que en els dialectes catalans central i septentrional, per influència del castellà, s'ha perdut eixe valor comparatiu de la preposició **com a**. Molts correctors de les editorials –encara que, per sort, no tots– canvien sistemàticament els **com a** amb valor comparatiu per **com** o per **com un/com una/com uns/com unes**, acció que deforma la llengua dels autors. Vegem-ne un parell d'exemples.

En l'edició original de la novel·la *Júlia* de l'escriptora alcoiana Isabel-Clara Simó (Editorial La Magrana, Barcelona, 1984, pàg. 81) podem llegir:

«A les set de la matinada, suats, cansats, trasbalsats, el metge, l'amo i la dida **rigueren com a bojós**, plens de llàgrimes, en sentir que el nen esclatava en un plor incontenible...»

En l'edició corregida (Edicions Bromera, Alzira, 2003, pàg. 102) trobem:

«A les set de la matinada, suats, cansats, trasbalsats, el metge, l'amo i la dida **van riure com bojós**, plens de llàgrimes, en sentir que el xiquet esclatava en un plor incontenible.»

A banda d'alguns canvis irrellevants com ara emprar el perfet perifràstic en lloc del simple, canviar *nen* per *xiquet* o eliminar els punts suspensius del final, observem que s'ha canviat **com a bojós** per **com bojós**.

Jordi Raül Verdú, en el llibre *Contalles de iaies i iaies*, va escriure:

«Caminant, caminant, van arribar a la muntanya dels Castellarets, un paratge on dins d'un barranc els llops tenien el seu cau. Era una cova, que estava ben amagada i a recer de les inclemències del temps. Com els xiquets van veure que els llops no els feien res, es clavaren dins de l'amagatall amb ells també. Estaven **gelats com a polls** i els tremolaven les dents.»

El fragment que he reproduït correspon al text original que l'autor va tindre l'amabilitat de facilitar-me. En el text que podem llegir en el llibre publicat en paper, el corrector de l'editorial ha canviat **gelats com a polls** per **gelats com un poll**.

Aquests canvis, que deformen la llengua dels escriptors, demostren clarament la poca confiança que els valencians tenim en la nostra llengua tradicional, la que ens hem passat de generació en generació durant un bon grapat de segles.

8. Conclusions

Com veiem, la *Gramàtica normativa valenciana* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ens diu que l'ús de **com a** amb valor comparatiu és normatiu, però la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans ens diu que amb “valor comparatiu s'usa en general l'adverbi relatiu *com*” i que les “construccions comparatives amb *com a* estan documentades en la llengua antiga i s'han mantingut amb vitalitat en valencià, baleàric i nord-occidental, però s'usen d'una manera més vacil·lant o són

desconegudes en català central i septentrional”. Com veiem, la gramàtica de l’IEC no prescriu que s’empregués **com a** amb valor comparatiu i, a més, no diu d’una manera clara i inequívoca que el seu ús siga normatiu, però tampoc mana que no s’empregués. Únicament apunta la “possibilitat d’usar *com a* en certs parlars”.

Aquesta normativa que ens arriba des de Catalunya ens espanta als valencians a substituir l’ús que tradicionalment hem fet –i continuem fent– de **com a** en les comparances pel de **com**, de la mateixa manera que ho fa el castellà i, com ho fan també, la major part dels catalans que parlen els dialectes central i septentrional. Així, en la *Gramàtica zero*, editada pel Servei de Política Lingüística de la Universitat de València, en l’apartat titulat **Ús informal de com a en comptes de com** (pàg. 115) llegim:

«En la llengua col·loquial, s’observa un ampli ús de *com a* (en comptes del recomanat *com*) sempre que va seguit de substantiu o adjectiu en plural, encara que signifiqui ‘igual que’. Ara bé, aquest és un ús que generalment s’evita en els registres formals:

Treballen com a esclaus, de sol a sol.

Treballen com esclaus, de sol a sol. [= ‘igual que els esclaus’]

Es llançaren sobre els entrepans com a llops.

Es llançaren sobre els entrepans com llops. [= ‘igual que els llops’]

Quan vam sentir la notícia, vam obrir uns ulls com a plats.

Quan vam sentir la notícia, vam obrir uns ulls com plats. [= ‘igual que uns plats’]»

Com veiem, el Servei de Política Lingüística de la Universitat de València considera que l’ús de la preposició **com a** amb valor comparatiu –que els valencians hem fet sempre i continuem fent– és “informal” i “col·loquial” i, per tant, en els registres formals, cal substituir el **com a** comparatiu pel “recomanat” **com**. Però ¿qui recomana que fem eixa substitució? Com hem vist clarament, la *Gramàtica Normativa Valenciana* de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua no ho fa pas i la *Gramàtica de la llengua catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans tampoc ho fa.

Confie i espere que no hi haja mai ningú que pense que en lloc de dir i escriure *témer com als dimonis de l’infern*, que significa ‘tindre (d’algú o d’alguna cosa) tanta por com la que tenim dels dimonis de l’infern’, el que cal dir i escriure és *témer com els dimonis de l’infern*, que significa ‘tindre (d’algú o d’alguna cosa) tanta por com la que tenen els dimonis de l’infern’, o que considere que en lloc de dir i escriure *enganyar com als caragols*, que significa ‘enganyar de la mateixa manera que els caragols són enganyats per nosaltres’, el que cal dir i escriure és *enganyar com els caragols*, que significa ‘enganyar de la mateixa manera que els caragols ens enganyen a nosaltres’.

Els valencians hem d'esforçar-nos en romandre fidels al nostre ús tradicional de la preposició **com a** amb valor comparatiu i no caure en el parany d'imitar l'ús dialectal d'una part dels catalanoparlants del Principat que empra sempre **com** en les comparances, ús que desvirtua la nostra llengua i ens acosta de manera innecessària al castellà.

València, 29 de maig del 2018

MÉS AÏNA, MÉS BÉ I LOCUCIONS EQUIVALENTS

I. Introducció

Tenim les locucions conjuntives adversatives *més aïna*, *més aïnes*, *més aviat*, *més prompte*, *més tost* (en la llengua clàssica *pus tost*) i *més bé*, totes elles equivalents. Les usem per a expressar les idees següents:

1) “Amb tendència a”.

Les usem quan volem expressar la idea que alguna cosa (un ésser –animat o inanimat, real o fictici–, una col·lectivitat, una acció, un fet, un afer, una idea, etc.) està prop de tindre una propietat (qualitat, habilitat, facultat, atribut, característica, virtut, defecte, etc.) però no la té, és a dir, que tendix cap a eixa propietat però sense arribar a tindre-la.

Quan dic, per exemple, “la paret és més aïna groga” vull dir que el color de la paret s’aproxima molt al groc, s’assembla molt al groc, tira a groc, però no és groc exactament. El color de la paret tendix cap al color groc, però ni hi arriba. La propietat “color groc”, la paret no la té, però s’hi acosta.

2) “Amb preferència a”.

Les usem quan volem expressar la idea que preferim més una cosa que no pas una altra.

Quan dic, per exemple, “més aïna em menjaria un bon plat d’arròs eixut que un bocí de carn” vull dir que m’estimaria més menjar-me l’arròs eixut que no la carn.

Les paraules *aïna*, *aïnes*, *aviat*, *prompte* i *tost* porten implícita la idea de prestesa, de temps que passa ràpidament.

En la frase “la paret és més aïna groga” subjau la idea que el color groc és el primer que em ve al cap, ràpidament, abans que cap altre, perquè és el color que més s’assembla al de la paret.

En la frase “més aïna em menjaria un bon plat d’arròs eixut que un bocí de carn” subjau la idea que primer em menjaria el plat d’arròs que no el bocí de carn. En el cas de “amb preferència a” les locucions conjuntives *més aïna*, *més aïnes*, *més aviat*, *més prompte* i *més tost* les podríem substituir per adverbis de temps com, per exemple, *abans* o *primer*.

La paraula *bé* porta implícita la idea d’absència de defectes, d’incorreccions, d’errors.

En la frase “la paret és més bé groga” subjau la idea que pensar en el color groc és la solució més bona, la millor, perquè és la que més s’adiu amb la realitat, encara que la paret no siga exactament groga.

En la frase “més bé em menjaria un bon plat d'arròs eixut que un bocí de carn” subjau la idea que l'acció més bona per a mi, la millor, la que més s'adiu amb el meu desig, és menjar-me el plat d'arròs i no el bocí de carn.

2 Locucions equivalents

Més tost / pus tost

La locució conjuntiva adversativa *pus tost* era àmpliament usada en l'època clàssica. La variant més moderna, *més tost*, es conserva actualment només en els parlars de Mallorca i Menorca. En els parlars valencians actuals no s'usa *més tost*. Antoni Maria Badia i Margarit en la seua *Gramàtica de la llengua catalana: descriptiva, normativa, diacrítica* diu, erròniament, que aquesta locució és usual en els parlars valencians. En **132.3 IV** escriu: «*Més aviat* 'preferentment'; és una locució adversativa atenuada [...] El mateix valor té *més tost* [...] que a Va és usual [...]» En **251.2 II** escriu: «3) N1 *tost*, igualment només literari, però igualment corrent a Va (i, encara, usat sobretot en expressions com N1 *ben tost* 'ben aviat', N1 *més tost* 'més aviat', etc.)» Aquestes afirmacions són falses perquè en cap parlar valencià actual s'usa *tost* ni *ben tost* ni *més tost*. Si consultem l'apartat **Abreviatures i signes convencionals** de la gramàtica citada veiem que Va significa 'parlars valencians' i Ba 'parlars baleàrics'. És evident que a on diu Va hauria de dir Ba.

En el francès medieval es deia *plus tost* que en la llengua moderna ha evolucionat a *plutôt* (l'accent circumflex ens recorda que antigament hi havia una *s* darrere de la *o*).

Si les circumstàncies històriques hagueren sigut unes altres és molt possible que, actualment, empràrem l'expressió *pus tost*, com feien els clàssics, o la paraula *pustost*, conseqüència d'aglutinar *pus tost*, de la mateixa manera que el francès usa la paraula *plutôt*, el vènet *pitòst* o l'italià *piuttosto*. Però les coses són com són i les elucubracions són només això: elucubracions.

Disposem d'una quantitat notable d'exemples literaris en texts clàssics en què apareix *pus tost* amb valor adversatiu. N'he triat uns pocs que trobareu en l'apartat **Alguns exemples literaris**.

Més aïna / més aïnes

Les locucions *més aïna* i *més aïnes* són àmpliament usades en el valencià meridional i les trobem en l'obra literària de molts bons escriptors valencians. Molt probablement, aquestes locucions conjuntives han sigut d'ús general en tots els parlars valencians, però actualment només sobreviuen en les comarques meridionals i a més –i per desgràcia– van perdent força.

L'escriptor i gramàtic Enric Valor i Vives va usar diverses voltes *més aïnes* –sobretot en les novel·les del cicle de Cassana– però, en canvi, curiosament, no he trobat cap *més aïna* en la seua obra literària.

La paraula *aïnes* és la paraula *aïna* a la qual se li ha afegit una *s* epitètica anomenada en lingüística *sufix adverbial*. Tenim altres paraules com ara *abans*, *corrents*, *ensems* o *llavors*, que porten afegit aquest sufix adverbial (DECat I,5b17 i III,774b55). És també el cas de *mentres*. El motiu de dir *aïnes* i no *aïnas* és perquè en valencià no hi ha cap paraula de més d'una síl·laba acabada en *-as* (amb la *a* àtona), en canvi n'hi ha moltíssimes acabades en *-es*, com el plural de tants substantius i adjectius femenins que tots coneixem. Però ha de quedar ben clar que *aïnes* no és cap plural.

Més aviat

L'expressió *més aviat* és la pròpia dels parlars de Catalunya i la que s'usa majoritàriament en la llengua literària. Entre els valencians, la locució *més aviat* no s'usa mai en la llengua popular. Aquesta expressió, en valencià, té un ús literari exclusivament.

Més prompte

Carles Salvador inclou *més prompte* entre les conjuncions adversatives que relaciona en la *Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics*.

Enric Valor, a fi d'explicar el significat de la locució *més aïnes*, en el glossari que inclou al final del segon volum de les *Rondalles valencianes* (Edicions del Bullent), escriu:

«**més aïnes**. Més aviat, més prompte, amb preferència. (Es diu per corregir un concepte).»

I en el *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* escriu:

«[...] al País Valencià, usem des d'antic *més aïnes* i *més prompte*.»

Com veiem, Enric Valor diu que els valencians usem *més prompte* "des d'antic".

Si estudiem la totalitat del text de les *Rondalles valencianes*, trobem que Enric Valor va escriure dues voltes *més aviat*, una *més aïnes*, una *més prompte* i una *més bé*, però no va escriure cap volta *més aïna* ni *més tost*. Com veiem, Enric Valor considerava correcta i adequada la locució conjuntiva adversativa *més prompte*, per això la va usar en la rondalla *Esclafamuntanyes* que va escriure: «En aquell clot solejat i arredosat de tota classe de vents, no semblava avançada tardor com en el castell, sinó **més prompte** una esplendent primavera, per la tebior de l'aire i la frondositat que encara servaven allí les plantes.» Ara bé, si estudien les novel·les del cicle de Cassana (*Sense la terra promesa*, *Temps de batuda* i *Enllà de l'horitzó*) trobem que va escriure 33 voltes *més aïnes*, 26 voltes *més aviat* i una volta *més bé*, però cap volta *més aïna* ni *més prompte* ni *més tost*. Com veiem, si bé Enric Valor considerava que la locució conjuntiva adversativa *més prompte* és correcta, no era gaire partidari d'usar-la. De fet, en tota la seua obra literària només l'he trobada en el fragment que he posat de la rondalla *Esclafamuntanyes*.

La *Gramàtica normativa* valenciana de l'AVL –en la taula 27.2– inclou les locucions *més aïna*, *més prompte*, *més tost* i *més aviat* (per aquest orde) i diu que el significat és 'amb preferència a', 'més que'. Com veiem, inclou *més prompte* però no *més aïnes* ni *més bé*.

També trobem *més prompte* en el DNV, en el *Diccionari valencià*, en el diccionari del SALT i en la *Gramàtica zero*. En canvi, el *Diccionari català-valencià-balear* no recull aquesta locució.

Diversos informadors m'han assegurat que *més prompte*, amb valor adversatiu, pot sentir-se en el parlar de Borriana. Sembla que siga, almenys actualment, un localisme d'eixa població de la Plana Baixa, encara que un informant m'assegura que la seua avia, natural del Cabanyal, la fa servir.

La locució *més prompte* s'ha posat de moda darrerament en la llengua usada en el mitjans de comunicació i entre alguns escriptors valencians –i també entre els correctors d'algunes editorials–, probablement amb la bona fe de valencianitzar *més aviat*. Em fa l'efecte que, en aquest cas, és, simplement, un invent i no gaire afortunat.

Jo, personalment, l'ús en la llengua culta de *més prompte* amb valor adversatiu, no el trobe gens adequat.

Més bé

La locució *més bé* és la més usada per la immensa majoria de valencians en la parla quotidiana.

Enric Valor, en el *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* escriu:

«No s'ha de confondre *més bé* amb el castellà *más bien*, que té el sentit de correcció de concepte (= amb preferència) del francès *plutôt*. *Més bé* vol dir sempre *millor*, i la llengua actual continua tenint una gran tendència a usar aquesta locució. Per al significat de *más bien* o *plutôt*, ja hem vist en exemples [...] que, al País Valencià, usem des d'antic *més aïnes* i *més prompte*. La locució sinònima *més aviat* és ací preferentment literària.»

Com veiem, Enric Valor ens diu que no hem d'emprar *més bé* amb significat adversatiu però, malgrat eixa prescripció, ell usa la locució conjuntiva *més bé* amb el significat de "amb tendència a" en la novel·la *Temps de batuda* i amb el significat de "amb preferència a" en la rondalla *El príncep desmemoriat*. ¿Ho va fer conscientment o varen ser lapsus que va tindre l'escriptor? No podem saber-ho, evidentment, però costa bastant de creure que foren lapsus perquè tots sabem que el senyor Valor revisava, corregia i esmenava moltes voltes els seus escrits.

El *Diccionari català-valencià-balear* que, com he dit, no arreplega *més prompte*, en canvi, sí que arreplega *més bé* amb el significat que estudiem. Diu així:

«**Més bé**: més aviat, amb preferència (s'usa per corregir un concepte). Vostra cape-lla soledana | més bé pareix un gabió, Colom Juven. 95.»

L'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, en la seua *Guia d'usos lingüístics*, condemna l'ús de *més bé* amb valor adversatiu.

També la *Gramàtica zero*, editada pel Servei de Política Lingüística de la Universitat de València, condemna l'ús de *més bé* amb els significats de “amb tendència a” i “amb preferència a”. Diu que en valencià és correcte usar *més bé* únicament quan equival a *millor*.

El gramàtic Manuel Sanchis Guarner va usar moltes voltes la locució conjuntiva adversativa *més bé* en els seus escrits, però també va emprar moltes voltes *més aviat* i un parell de vegades *més tost*. En canvi, no he trobat cap *més prompte*, cap *més aïna* ni cap *més aïnes* en els texts de Sanchis que jo he llegit. Caldria fer una revisió completa de tota la seua obra a fi de saber amb seguretat si també les va usar.

El poeta Vicent Andrés Estellés va emprar en repetides ocasions la locució conjuntiva adversativa *més bé* en els seus versos i molt poques voltes *més aviat* però no he trobat que usara cap volta *més aïna*, *més aïnes*, *més prompte* ni *més tost*.

He trobat una quantitat molt gran d'exemples literaris en els quals apareix *més bé* amb valor adversatiu. N'he triat uns quants que trobareu en l'apartat **Alguns exemples literaris**.

3. Diverses llengües

Tot seguit pose algunes paraules o locucions que són equivalents a les locucions conjuntives adversatives que estudiem i que s'empren en diverses llengües del món.

a) En llatí i en les llengües llatines

Aragonés: **antis, más bien**

Asturià / Leonés: **más bien**

Castellà / Espanyol: **más bien**

Català / Valencià: **més aviat, més bé, més aïna** (valencià), **més aïnes** (valencià), **més tost** (mallorquí i menorquí)

Cors: **piuttostu, piuttustu, anzi**

Francés: **plutôt**

Francoprovençal / Arpità: **pleutot**

Friülà: **pluitost, pitost, plui prest, avonde**

Gallec: **máis ben**

Interromanx / Romanx grisó: **plitost**

Italià: **piuttosto**

Ladí dolomita: **piutost, plutost**

Llatí: **potius**

Napolità: **chiuttost'**

Occità: **mai lèu** (llenguadocià), **puslèu** (provençal), **meilèu** (gascó general), **mèslèu** (gascó aranés), **mèsalèu** (gascó aranés)

Piamontés: **pitòst**

Portugués: **antes, mais, mais bem, bem mais, de preferênciã**

Romanés: **mai degrabă, mai curând**

Sard: **piusprestu** (logudorese), **plusprestu** (meridionale)

Sicilià: **cchiuttostu**

Vènet: **pitòst, pitòsto**

b) Llengües no llatines

Afrikaans: **eerder**

Albanés: **më tepër**

Alemaný: **eher, vielmehr**

Anglés: **rather**

Àrab: **بالأحرى**

Bielorús: **хутчэй за**

Bosnià: **radije, prije**

Bretó: **kentoc'h**

Búlgar: **по-скоро**

Coreà: **차라리**

Croat: **radije, prije**

Danés: **snarere, nokså, hellere, nærmest**

Eslovac: **skôr**

Eslové: **namesto**

Esperanto: **pli ĝuste, prefere**

Estonià: **pigem**

Euskera: **aitzitik**

Finés: **melko**

Gaèlic d'Irlanda: **ina ionad sin**

Galés: **yn hytrach, braidd**

Grec: **μᾶλλον**

Hebreu: **ליתר דיוק**

Hongarés: **inkább**

Islandés: **frekar**

Japonés: **てはなく**

Letó: **drīzāk**

Lituà: **gana**

Maltés: **pjuttost**

Neerlandés: **liever, eerder, veeleer, nogal, beter gezegd**

Noruec bokmål: **snarere, nokså, hellere, nærmest**

Noruec nynorsk: **snarare, nokså**

Polonés: **raczej**

Romanó: **buter misto, tami misto**

Rus: **скопее**

Serbi: **радије, прије**

Suec: **snarare**

Turc: **tercihan, oldukça**

Txec: **спіше**

Ucraïnés: **радше, скориш**

Xinés mandarí: 而是 (érshì), 颇为 (pōwéi), 破具 (pōjù)

4. Alguns exemples literaris

Pus tost

(Les negretes són meues).

• En el capítol CCCXCVI titulat *Lletra que tramès l'emperador de Contestinoble a Tirant* trobem:

«No és poca l'admiració e dubtosa temor que fins la certenitat sabuda per vostra gloriosa e alegre ambaixada, lo nostre trist cor ha tengut circuit, dreçant **pus tost** lo pensament als infortunis e dans de vostra gran cavalleria, que als mals e pèrdues nostres e d'aquesta terra nostra, remuda o remedora per la magnanimitat de vostre coratge.»

• També el trobem en els versos següents d'Ausiàs March:

«Qui sera 'quell qui de lurs mans escape?

Mes son, pero, los qui d'onor mal tracten

que tots aquells qui la fama varien;

al vicis **pus tost** l'es honor dada

que lo dolent de fama no triumfa.»

«Tot hom qui sab, aci apunt

que tal delit es lo pijor

que **pus tost** passa en dolor,

e de natura es pus luny.»

- En l'*Espill* de Jaume Roig podem llegir:

«Ja dius pendras
muller parenta: **pus tost** enpenta
de mort n'auras.»

Més bé

(Les negretes són meues).

Enric Valor

- En la rondalla *El príncep desmemoriat* podem llegir:

– «–Home –tercià conciliador Girau–, nosaltres tampoc hi vam anar animats de nobles intencions, sinó **més bé** estimant per un costat la seua bellesa i per un altre menyspreant-la per la seua condició de dona hostalera i cantinera.»

- En la novel·la *Temps de batuda* llegim:

– «Jo, mentrestant, admirava els moviment harmoniosos d'Irene estenent per damunt les mates. La seua cara, **més bé** petita, era molt atraient, de veritat.»

Manuel Sanchis Guarner

- En *La llengua del valencians* trobem els dos fragments següents:

– «Pretenien independitzar el valencià del català, adduint només un argument que no resisteix la menor crítica: al·legaven com a sola raó diferencialista la major penetració de castellanismes en el valencià, fenomen que justificaria **més bé** una depuració que no pas una emancipació.»

– «[...] així mateix, al sud del País Valencià, els contestans eren un poble de transició però **més bé** ibèric, mentre que a Múrcia els elements culturals eren ja predominantment tartèssics, i llavors com hui, s'hi notava un accentuat caràcter andalús.»

- En *Renaixença al país Valencià: estudi per generacions* podem llegir:

– «És lògic, doncs, que Vicent Blasco Ibàñez (1867-1928), el capdavanter del republicanisme valencià, fos autor de novel·les naturalistes, les quals escrivia –no ho devem oblidar– **més bé** amb el fi de propagar el seu inconformisme [...]»

- En *Les Trobes en lahors de la Verge Maria* trobem:

– «Cal dir, però, que els poemes presentats al certamen marià del 1474 per aqueixes dues rellevants personalitats de la vida valenciana –Centelles i Roig–, no ultrapassaven la discreció o **més bé** la mediocritat.»

- En *Els inicis del teatre valencià modern, 1845-1874* llegim:

– «Una Reial Cèdula de Carles IV, el 1799, que prohibia “representar, cantar ni ballar piezas que no fueran en idioma castellano”, sembla **més bé** proteccionista del teatre castellà, amenaçat aleshores per l'italià, que no pas hostil al valencià, [...]»

• En *La ciutat de València* trobem els tres fragments següents:

– «El que triomfà a València, però, era **més bé** del tipus del francès primerenc, també historicista, però melancòlic i assossegat, plenament en la línia de Chateaubriand.»

– «Josep Campo havia fundat l'any 1846 la Societat Valenciana de Crèdit i Foment, la primera entitat pròpiament bancària que existí a la Ciutat, per bé que des del 1842 funcionava una Caixa d'Estalvis en la Societat Econòmica d'Amics del País, de caràcter **més bé** assistencial.»

– «A més del Teatre Principal, acabat el 1854, on es representaven sobretot òpera i drama, hi havia els teatres de la Princesa, inaugurat el 1853, d'Apòl·lo el 1876, i de Russafa el 1880, dedicats **més bé** a la sarsuela i al sàinet. »

• En *El sector progressista de la Renaixença valenciana* podem llegir:

– «En canvi a València l'economia tenia **més bé** una base agrària, car els recursos dineraris s'havien esmerçat en la transformació dels cultius, i així els interessos de la classe dominant de propietaris agrícoles, es vinculaven al suport ruralista [...]»

• En *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la reconquesta* llegim:

– «Es ben sabut que la colonització de Roma fou **més bé** d'esperit que no pas de sang, perquè la gran majoria de la població, principalment al camp, era autòctona.»

• En *València visigòtica* trobem:

– «Cal recordar, però, que no és forçós que les persones tinguen la mateixa nacionalitat que el nom que porten, i probablement molts de tals noms germànics seran **més bé** francs que no pas visigots.»

Joan Fuster

• En *La poesia catalana fins a la Renaixença* podem llegir:

– «Fins que apareix Ausiàs March, però, en el segle XV, no hi ha una poesia catalana escrita realment en català. De Llull al poeta de Gandia van aproximadament uns dos-cents anys, a través dels quals presenciem el curs lentíssim de l'esforç, o **més bé** de l'evolució espontània, cap a la integració lingüística del nostre vers. Els investigadors encara no han fixat les etapes i el ritme d'aquest procés.»

• En *Dos quaderns inèdits* (edició a cura de Francesc Pérez Moragón) llegim:

– «Però jo crec que no per això s'ha de menysprear, estimant-ho adjectiu, sinó que **més bé** cal lamentar-ne la inassequibilitat.»

Vicent Andrés Estellés

• Els tres fragments següents són del poemari *Llibre de meravelles*:

– «Hi ballava tothom. S'apretaven els cossos,

o **més bé** s'hi encabien, en el ritu del ball.»

– «Et veig, ara, les mans. Unes mans **més bé** grans.»

– «Aquest no és un text didàctic:
és, **més bé**, un poema d'amor,
el poema del teu amor,
el poema de tot l'amor.»

Carme Miquel

- En la novel·la *Aigua en cistella* podem llegir:
 - «Les aules, **més bé** fosques, estaven en un pis i les parets no sabia dir-los de quin color eren perquè tenien taques d'humitat.»
- En la novel·la *La mel i la fel* trobem:
 - «En qualsevol cas, ella mai no va sentir desassossec en les nits de melodies i sorolls estranys sinó que **més bé** sentia calma.»

Martí Domínguez Barberà

- Els sis fragments següents són de la primera edició de la novel·la *Els horts* (L'Estel, 1972):
 - «Aquell “massa endins” volia dir massa a fons, massa al centre de l'espai, centre que pareixia materialitzar-se en un nom sense rostre, o **més bé** de rostre múltiple: Bellver.»
 - «La filosofia de l'hereua sobre aqueix regne aflictiu, l'anava fent entendre ella sense necessitat quasi de paraules gramaticalment lligades; **més bé** amb paraules soltes i participació d'ulls i celles, sospirs i petits gemecs, tot molt mesurat, insinuant-ho només, però amb sorprenent expressivitat...»
 - «El rostre de Begonya s'havia transfigurat de sobte. No quedava una purna als ulls, **més bé** humits per aqueix alcohol brusent que puja de molt endins en certs moments de forta commoció interior.»
 - «I no és que desconfiara poc ni gens del seu amant, del seu seductor; **més bé** era ell, ans que ella, l'objecte de la seua paüra.»
 - «La cara de l'hereua, però, no era de plany, d'amargor, de mare dolorosa: era **més bé** rostre greu, ferm, quasi impertorbable.»
 - «Sostenint-li l'esguard, però sense engallir-se, **més bé** amb tota naturalitat, amb un aire de comprensió, [...]»

Maria Ibars i Ibars

- En la novel·la *L'últim serv* trobem:
 - «Féu l'encarregat unes indicacions monosil·làbiques, **més bé** senyalant amb l'índex que pronunciant paraules, [...]»

Ernest Martínez Ferrando

- En la narració curta *La paret blanca* llegim:

– «L'enllaç d'Otilia amb el senyor d'Alzira, naturalment, fou una equivocació, **més bé** diríem un disbarat.»

Bernat Capó

• En la narració *Os ets, Gigi?* podem llegir:

– «A l'hora de tornar a casa Gigi puja al cotxe sense protestar, **més bé** content.»

Antoni Igual Úbeda

• Els tres fragments següents són de l'obra *Delers de joventut*:

– «Era un personatge molt estirat, de cara llarga i mirada glacial, amb la casaca blanca plena de condecoracions i de bandes, amb el capell de mitja lluna creuat al cap i l'aurèola de plomes blanques voltant-li la faç trista que ara comprenc era, **més bé**, tètrica.»

– «Al remat, es va parar davant de mi, i em va mirar amb ulls una mica astorats, mes no del tot esmaperduts, **més bé** amb un segell indefinible d'ansietat i melangia.»

– «Els oficials del regiment d'artilleria i els d'infanteria de Zamora es mostraven partidaris de l'absolutisme reial, però els cuirassers de cavalleria eren **més bé** lliberals; [...]»

Beatriu Civera

• Els dos fragments que transcriu tot seguit són de la novel·la *Una dona com una altra*:

– «De temperament emotiu i rialler, anà creixent i formant-se en un ambient de rigorosa disciplina i ferma pietat, que abans que esborrar, **més bé** reforçà el seu noble esperit, [...]»

– «–No entenc –comentà Jordi com interrogant, o **més bé** oferint gentilment a Claudina l'ocasió de justificar-se.»

Alfred Ayza

• Els quatre fragments que transcriu tot seguit són del llibre *El món mariner de Peníscola*:

– «És curiós observar l'aparició d'una /r/ darrere l'africada alveolar sonora /tz/ als numerals dotze, tretze i setze, els quals s'articulen dotzre, tretzre i setzre; potser s'hi tracte **més bé** d'una articulació assibilada de l'africada /tz/ alveolar sonora. »

– «Les temperatures ací són, per regla general, prou temperades i l'oscil·lació entre les màximes i les mínimes és **més bé** escassa, entre 8 i 10 graus. »

– «Les embarcacions són **més bé** petites, i abans eren quasi totes de rem.»

– «Amb anterioritat existia un art de platja semblant a aquells, però sense sac o còp, el qual consistia en una xarxa quadrangular i llissa que es calava formant un semicercle i que es cobrava des de terra; no obstant això, aquest pareixia **més bé** un art d'encerclament que d'arrossegada.»

Manuel Joan i Arinyó

• En la primera edició de la novel·la *Les nits perfumades* (Edicions 62, 1989) llegim:

– «Jo, que tenia una mica de remordiment, o **més bé** por al bonegó que m’infligiria, en comptes de moure cap a casa em vaig asseure al vestíbul i la vaig esperar, i esperar... Quan faltaven cinc minuts per a les set s’hi personava.»

Josep-Daniel Climent

• Els dos fragments següents són del llibre *Enric Valor: estudi i compromís per la llengua*:

– «Com podem comprovar, es tractava **més bé** d’una qüestió estratègica per a arribar més fàcilment als sectors valencianistes que, tot i haver rebut una educació oficial i fins i tot familiar castellanitzada, començaven a adonar-se, pel que fa a la llengua, del “pecat d’infidelitat al país que és no parlar-la”.»

– «Pel que fa al títol definitiu de la gramàtica, Valor el pren del llibre de Francesc de Borja Moll *Gramàtica catalana* referida especialment a les Illes Balears (1968), la qual cosa ens fa pensar en unes coincidències de plantejaments respecte al model de llengua literària, o **més bé**, estàndard, que, en última instància, intentava aconseguir aquesta gramàtica.»

Maria Josep Cuenca

• En el llibre *El valencià és una llengua diferent?* podem llegir:

– «No creiem que aquesta actitud del Govern valencià siga ni casual ni produïda per hipotètiques pressions de la caverna o per maniobres contra l’adversari polític. **Més bé** caldria associar-la amb d’altres com la nul·la ajuda a les activitats de la Federació Escola Valenciana, [...]»

5. Correccions ¿inadequades?

(Les negretes són meues).

5.1. Canvis de *més bé* per *més aviat*

• Tot seguit transcrit alguns fragment de la novel·la *Els horts* de Martí Domínguez Barberà. Pose en primer lloc el fragment que correpon a la primera edició (1972) i, immediatament després, el mateix fragment corresponent a l’edició de l’any 2010.

– «El rostre de Begonya s’havia transfigurat de sobte. No quedava una purna als ulls, **més bé** humits per aqueix alcohol brusent que puja de molt endins en certs moments de forta commoció interior.»

– «El rostre de Begonya s’havia transfigurat de sobte. No quedava una purna als ulls, **més aviat** humits per aquell alcohol brusent que puja de molt endins en certs moments de forta commoció i terror.»

(Observeu que s'ha canviat “més bé” per “més aviat”, “aqueix” per “aquell” i “com-moció interior” per “commoció i terror”).

– «I no és que desconfiara poc ni gens del seu amant, del seu seductor; **més bé** era ell, ans que ella, l'objecte de la seua paüra.»

– «I no és que desconfiara poc ni gens del seu amant, del seu seductor; **més aviat** era ell, ans que ella, l'objecte de la seua paüra.»

(Observeu que s'ha canviat “més bé” per “més aviat”).

– «La cara de l'hereua, però, no era de plany, d'amargor, de mare dolorosa: era **més bé** rostre greu, ferm, quasi impertorbable.»

– «La cara de l'hereua, però, no era de plany, d'amargor, de mare dolorosa: era **més aviat** rostre greu, ferm, quasi impertorbable.»

(Observeu que s'ha canviat “més bé” per “més aviat”).

– «Sostenint-li l'esguard, però sense engallir-se, **més bé** amb tota naturalitat, amb un aire de comprensió, [...]»

– «Sostenint-li l'esguard, però sense engallir-se, **més aviat** amb tota naturalitat, amb un aire de comprensió, [...]»

(Observeu que s'ha canviat “més bé” per “més aviat”).

No estic gens segur que canviar *més bé* per *més aviat* –locució conjuntiva que els valencians no usem mai– millore el text de la novel·la *Els horts*. Considere que més aïna la despersonalitza, la falseja.

• En la primera edició de la novel·la *Les nits perfumades* (1989), de Manuel Joan i Arinyó, llegim:

– «Jo, que tenia una mica de remordiment, o **més bé** por al bonegó que m'infligiria, en comptes de moure cap a casa em vaig asseure al vestíbul i la vaig esperar, i esperar... Quan faltaven cinc minuts per a les set s'hi personava.»

En l'edició de l'any 1998 trobem el mateix fragment redactat de la manera següent:

– «Jo, que tenia un poc de remordiment per la meua mala acció, o **més aviat** por pel bonegó que m'infligiria, no vaig moure cap a casa, sinó que em vaig asseure en una butaca del vestíbul i la vaig esperar i esperar i esperar... Hi va arribar quan faltaven cinc minuts per a les set i, [...]»

(Com veiem, s'ha canviat “més bé” per “més aviat”, a banda de diversos canvis més que supose que va fer autor.)

5.2. Canvis de *més bé* per *més prompte*

• En la primera edició de la novel·la *Júlia* (1983), de l'escriptora alcoiana Isabel-Cla-
ra Simó, trobem:

– «No serà **més bé** que t'hi ajuntes?»

Però en l'edició de l'any 2003 trobem la frase escrita de la manera següent:

– «No deu ser **més prompte** que t'hi ajuntes?»

(El canvi del futur de probabilitat per “deu+infinitiu” el trobe adequat però del canvi de “més bé” per “més prompte” no estic gens segur que siga idoni.)

• En la novel·la *Vespres de sang* de Joan Olivares trobem:

– «La notícia de la invitació de Felip no la rebé de massa bon grat. **Més prompte** diria que va fer una lleugera ganyota quan em va sentir dir que venia de part del meu paísà.»

(En la versió original que conserva Joan Olivares en el seu ordinador, diu “més bé”).

• Els dos paràgrafs següents són de la novel·la *Pana negra* de Joan Olivares:

– «Marià i Sitala havien passat el dia a la Covalta. Des d'aquell alt, la vila d'Albaida no s'assemblava gens a un xanglot de raïm penjat del peçó imponent del campanar de la seua església fortaleza, com quan la miraves des del barranc del Bouet, pareixia **més prompte** un pobre borreguet arrecerat al ventre protector de sa mare.»

– «Repetí l'operació mitja dotzena de vegades més, ara en altres cases de gent mig acomodada i **més prompte** pacífica, i no es va donar el cas que cap dels seus propietaris traguera el nas a la fresca a ensumar quina mena de bèstia mioladora i teuladina havia fet que se'ls entravessara el mos en la gola.»

(En els dos casos, en la versió original que conserva Joan Olivares en el seu ordinador, diu “més bé”).

• En el llibre *Enric Valor: estudi i compromís per la llengua* de Josep-Daniel Climent podem llegir:

– «La formació lingüística d'Enric Valor fou **més prompte** escassa durant l'època juvenil, i totalment autodidacta.»

(En la versió original que conserva l'autor en el seu ordinador diu “més bé”).

Es veu amb bastant claretat que els canvis de *més bé* per *més prompte* en els fragments anteriors són responsabilitat dels correctors de les editorials. ¿Són adequades aquestes substitucions? Jo, la veritat, no estic gens segur que *més bé* siga un castellanisme que s'haja de considerar inacceptable però tampoc tinc pas la seguretat que *més prompte* siga una locució genuïna valenciana que s'haja d'emprar en la llengua culta.

En el cas d'Isabel-Clara Simó pense que, si ella haguera decidit canviar el *més bé* que va escriure inicialment, l'hauria substituït per *més aviat*, que és el que l'autora escriu habitualment o, com a alcoiana que és, hauria posat *més aïna*. No crec que haguera posat mai *més prompte* amb eixe significat. Li ho vaig preguntar a ella en un missatge electrònic el dos d'abril del 2013. Em va respondre que no recordava el detall de la substitució del *més bé* per *més prompte* però que, en efecte, ella hauria escrit espontàniament *més aïna*. I eixa, en efecte, hauria estat la solució més adequa-

da perquè *més aïna* és com ho diem els alcoians i l'acció de la novel·la *Júlia* transcorre a Alcoi durant la revolució anarquista coneguda com "el Petròlio".

Joan Olivares, que és d'Otos (la Vall d'Albaida), diu sempre *més aïna* en la seua parla quotidiana i és aquesta expressió la que empra habitualment en la seua prosa literària. Tampoc crec, francament, que ell haguera canviat *més bé* per *més prompte*. Com a molt, ho haria canviat per *més aïna*.

Jo, personalment, considere que si en un text valencià apareix *més bé*, o s'ha de deixar com està o s'ha de canviar per *més aïna*. Canviar *més bé* per *més prompte* em fa l'efecte que no millora gens el text. Ans al contrari, considere li dóna un aspecte artificialós, postís, fals, estrany i, per tant, l'empitjora.

6. ¿Cal eradicar de la llengua normativa la locució *més bé*?

Considere que no s'ha d'eradicar pels motius següents:

- 1) És una locució usada quotidianament per una quantitat molt important de valencianoparlants.
- 2) Tenim una quantitat notable de texts en els quals els seus autors han emprat aquesta locució.

7. Conclusions

¿Quina o quines de totes les locucions conjuntives adversatives que hem estudiat hem d'emprar els valencians en la llengua culta?

Considere que, de totes aquestes locucions, la més adequada per a ser usada pels valencians en la llengua culta és *més aïna* pels motius següents:

1) S'usa actualment en les comarques valencianes meridionals. És una locució encara viva i emprada per una quantitat considerable de valencianoparlants. *Més aviat* i *més tost* no s'usen en cap parlar valencià. *Més prompte* és, molt probablement, un localisme de Borriana i, per tant, l'usen molt poques persones. Com a locució culta, em fa l'efecte que és un invent d'algú que a volgut valencianitzar *més aviat*.

2) Molt probablement, en temps passats no gaire llunyans, la locució *més aïna* s'ha usat en una zona molt més extensa de la nostra àrea idiomàtica. Marisol González Felip em va assegurar que havia sentit dir *més aïna* a persones d'edat de Nules (la Plana Baixa). Caldria fer un estudi d'investigació rigorós a fi d'aclarir quina àrea d'ús ha tingut *més aïna* en el passat.

3) *Més aïna* no és una locució amfibològica. *Més aviat* i *més prompte* sí que ho són, d'amfibològiques, perquè s'usen habitualment com a locucions adverbials de temps a més d'emprar-se com a locucions conjuntives adversatives. *Més bé* també és una

locució amfibològica perquè, a més d'una locució conjuntiva adversativa, és també una locució adverbial que equival a *millor*. De fet, en el valencià popular tradicional diem moltes més voltes *més bé* que *millor*. Si en la llengua culta usem cada volta més l'adverbi *millor* és, sense cap mena de dubte, perquè mirem més cap al castellà que no cap al valencià popular. *Més aïna*, encara que originàriament també tenia un valor temporal, actualment només té valor adversatiu. Aquesta locució té, doncs, un valor unívoc. No és gens ambigua, no hi ha cap ambigüitat possible.

La paraula *aïna* és un adverbi que equival a 'prest', 'sense tardar' i, actualment, no s'empra ni en la llengua parlada ni en l'escrita. Només sobreviu fossilitzat en la locució adverbial de temps *tan aïna* que significa 'tan ràpidament', 'tan a pressa' i que hui en dia pràcticament no s'usa, i en la locució conjuntiva adversativa *més aïna*, que encara s'usa molt, que encara és viva i ben viva.

Cadascú ha de tindre el seu model lingüístic i, en el cas que ens ocupa, cada persona s'ha de decidir per quina o quines de les locucions que hem estudiat s'inclina. Jo, personalment, he triat usar sempre *més aïna* i només esporàdicament i de manera excepcional *més aïnes* o *més aviat*. No use mai *més bé*, *més prompte* ni *més tost*, però no les rebutge, simplement les tinc alçades en el rebost del lèxic i si mai em cal emprar-les, ho faré sense manies ni prejudicis, que totes són nostres i ben nostres.

València, 18 de setembre del 2018

LA LOCUCIÓ CONJUNTIVA CONCESSIVA MAS QUE

I. Introducció

Mas que és una locució conjuntiva concessiva mitjançant la qual introduïm l'enunciació de la circumstància (sovint un obstacle, un problema, una dificultat, etc.) que condiciona l'acció que expressa l'oració principal però que no evita que eixa acció tinga lloc, no la impedit.

Exemples:

«Deixa'm que ho taste, mas que siga només llepar-ho.»

«Mas que em digues que no ho faça, ho faré. Ja ho saps.»

«Jo vull vore-ho, mas que només siga un momentet.»

«Mas que plou, me'n vaig al carrer.» (l'acció té lloc en el present)

«Mas que ploja, me n'aniré al carrer.» (l'acció tindrà lloc en un futur hipotètic)

Els versos següents són de la popular nadala *A la rum rum*, també coneguda com *L'asguilando*, tal com la vaig sentir cantar a l'Alcoi de la meua infància (anys 40 del segle xx):

«Ací venim a cantar-li
a la senyora Maria,
que mos done l'asguilando
mas que siga una sardina.»

Tenim els següents versets populars alcoians que ens diuen com de bo és el giraboix:

«Si la reina sabera què és giraboix,
de Madrid se'n vindria, **mas que** fóra a coix-coix.»

I la dita popular:

«Casar-se, **mas que** siga amb una granera vestida.»

Que fa referència al desig immoderat d'algunes dones per tal d'aconseguir marit.

En el segle XIX, a València, les falles no eren els monuments que són ara, eren muntons de coses inservibles que no aprofitaven per a res i que més aïna feien nosa en les cases, en els comerços, en els tallers, en els obradors. Els xiquets anaven pels carrers demanant trastos vells per a cremar-los en la falla mentres pregonaven:

«¿Hi ha una estoreta velleta per a la falla de Sant Josep, del tio Pep?

Mas que siga la tapadora del comú, número u.»

L'any 1929 el mestre Serrano va compondre el pasdoble *El Fallero* i dos anys més tard el poeta Maximilià Thous i Orts li va fer una lletra en valencià en la qual arrellegava la primera estrofa del popular pregó, però no la segona. I així, el *mas que* del pregó tradicional mai va formar part de la lletra del pasdoble faller més conegut.

La locució *mas que* era d'ús habitual en el parlar dels valencians fins ben entrada la segona mitat del segle xx i encara continua sent-ho en l'actualitat en bona part de les comarques valencianes. Done fe que a l'Alcoi de la meua infància tothom l'emprava i hui en dia encara s'usa molt. A València, quan hi vaig arribar l'any 1948, era fàcil sentir-la als valencianoparlants de la ciutat i als de les poblacions pròximes. El vell pregó faller que he copiat més amunt, recorde haver-li'l sentit a un amic dels meus pares –valencià de la ciutat, que aleshores vivia en el carrer de Cadis– i recorde molt clarament que pronunciava *mas que*, no *més que*. També a Castelló de la Plana era una locució viva i ben viva. I també ho era en els parlars valencians al sud de la línia Biar-Busot. Joan-Carles Martí i Casanova, bon coneixedor d'eixos parlars valencians més meridionals, m'assegura que, en la comarca del Baix Vinalopó, aquesta locució conjuntiva concessiva encara hui en dia és molt viva i l'empren quotidianament tant les persones d'edat com els més jòvens. M'insistix que els seus fills l'usen habitualment. També a Benissa (la Marina Alta) s'empra aquesta locució amb normalitat. Miquel Adrover, natural de Campos (illa de Mallorca), en un missatge enviat a la llista Migjorn el 12 de novembre del 2009 escriu: «Hi pots afegir: “correntíssima a Mallorca, més i tot que *encara que*”.» Yannick Garcia en un missatge enviat a la llista ATD (Àgora de Traductors Digitals) el 15 d'abril del 2013 ens informa que, actualment, a les Terres de l'Ebre, la locució *mas que* és ben viva en parlants de totes les edats. Joan Borràs Comes en un missatge enviat a la llista Migjorn el 16 d'abril del 2013 escriu: «La locució és perfectament viva en el tortosí de les vores de l'Ebre. La meua parella és de Tortosa i amb molts de lligams amb Sant Carles de la Ràpita i és molt freqüent sentir a casa seua “**Mas que** sigue que no mos ho paguen” i altres frases semblants.»

Actualment la locució *mas que* encara es diu molt al Migjorn valencià (almenys a la Safor, a la Marina Alta, a la Marina Baixa, a l'Alcoià, al Comtat, a la Costera i al Baix Vinalopó). Encara es conserva a la Plana i al Maestrat. I també és d'ús habitual a les Terres de l'Ebre i a Mallorca. Sense cap mena de dubte ha tingut una extensió considerable perquè les recialles que queden hui en dia encara són notables. La locució arriba a Cabdet, població actualment castellanoparlant –fins al segle xix s'hi parlava valencià– que va pertànyer a l'Antic Regne de València i que ara pertany a la província d'Albacete amb el nom oficial de Caudete-. Pasqual Muñoz Cantero, en un missatge enviat a la llista Migjorn el 12 de novembre del 2009 ens diu: «A Cabdet és corrent sentir en castellà l'expressió *más que sea*.»

2 Alguns exemples literaris antics de *mas que* (segles XIII, XIV i XV)

(Les negretes són meues).

• En el *Llibre dels feits* del Rei En Jaume trobem:

«E nós dixem-li que li ho diríem, **mas que** no li podíem dir llaora, que eixits érem del castell, **mas que** li diríem al vespre.»

• En *El llibre de cort de justícia de València, 1279-1321: estudi lingüístic* de Maria Àngels Diéguez Seguí, de la Universitat d'Alacant, podem llegir:

«*Mas que* (14): “En aital manera que de aquel criminós denunciati o acusat o demanat no sia reebut defenedor, **mas que** aquel personalment si-s volrrà defendre vinguia” R255; “que no-l pagaria ara, **mas que** vingués aquel qui-s clamava d'eyl” R70, etc.»

• Joan Coromines en el DECat [VI, 806a18], en l'entrada preu, reproduïx un fragment dels Costums de Tortosa a on apareix la frase següent:

«[...] **mas que** faça la venda per lo preu que offert li serà [...]»

• En el *Tirant lo Blanc* trobem la locució *mas que* en vint-i-tres ocasions. En copie només un parell de fragments a tall d'exemple:

• En el capítol XIV titulat *Com los ambaixadors del rei de Canària portaren la lletra de batalla al rei d'Anglaterra* trobem:

«[...] tots en blanc, **mas que** no porten bacinetes al cap [...]»

• En el capítol XCVIII titulat *Com Tirant ab sos companyons partien de l'ermità e tornaren en llur terra* llegim:

«Anau e digau-li que esta nit no pot entrar, **mas que** demà haurà la bona estrena.»

• En la *Brama dels Llauradors* de Jaume Gassull (1490) podem llegir:

«Ni vull que en passeu treball ni fatiga,
mas que romangam al manco a la mira.»

• En *Lo passi en cobles* de Bernat Fenollar (1493) trobem:

«Si tinch yo gran set, tal set no s'apaga
ab tal abeuratge, **mas que** us penidau.»

El 18 de desembre del 2018 vaig posar *mas que* en el cercador del CIVAL –*Corpus informatitzat del valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua– i vaig obtenir 435 resultats de diversos autors per al període comprés entre 1263 i 1497. Entre eixos autors, en trobem alguns tan significatius com Jaime I, Antoni Canals, sant Vicent Ferrer, Ausiàs Marc, Jordi de Sant Jordi, Jaume Roig, Joan Roís de Corella, Jaume Gassull, Joanot Martorell, sant Pere Pasqual, Bernat Fenollar o sor Isabel de Villena. En aquest treball he posat només, a tall d'exemple, 7 fragments literaris d'eixa època.

3. Alguns exemples literaris moderns de *mas que* (segles XIX i XX)

(Les negretes són meues).

- En *El Tro*, 5 (València, 1840) llegim:

«**Mas que** la España quedára com un bodegó.»

- Els fragments següents són de l'obra teatral anònima *Un Pillo y els chics educats en la casa de benefisència y lo que serien moltisims chics a no haber este benefic establiment* (1846):

- «Pera cobrar eixe delme,
primisia ó contribusió,
de Valensia á Catarrocha
fas viaches y escursions,
y á la dreita y á la esquerra
en totes les direcsions,
y **mas que** siga Chinér,
yo sempre fas mon Agost.»

- «[...] iay del que es fá un costuró
cosínsel, **mas que** no siga
de gran considerasió!»

- «**Mas que** contár estes còses
en mí siga vergoñós,
só molt inchénuo y franc,
y poquisim misteriós: [...]»

- «[...] **mas que** ma humildad patixca,
vos contaré un fet gloriós,
de que vach ser el *tu-autem*
al front d'una espedisió.»

- «[...] y que si hasta àra he escapát
de la chustisia al rigór,
no podré quisá en abánt,
mas que prenga precausions;
pues tant vá á la font el cánter,
que á darreríes es romp.»

- En la comèdia *El dèu, dè nau y noranta* d'Eduard Escalante i Mateu (1861) el personatge anomenat D. Tomàs diu:

«Agarrel, **mas que** no el vecha!»

• En el núm. 4 de la revista satírica *El Mòle* del 24 de març de 1855 (València) trobem *Uns versets al pare Cobos* signats amb el pseudònim Nap-y-Còl. un dels versos diu:

«Y **mas que** fora un Sant Pare,»

• En l'obra teatral *Un ball de convit* de Marià Garcia i Alban (1864) el personatge anomenat Teresa diu:

«Ai vach;
per aixó yo vullc un titul
mas que me muiga de fam.»

• En el núm. 17 de la revista satírica *El Mòle* (València, 1864) podem llegir «Deixem per ára lo molt que podriem dir sobre esta solfa, y pasem avant, **mas que** siga ranclechant.»

• En l'obra teatral *La Tertulia de Colau ó pataques y caragols: cuadro de costums valencianes en mánegues de camisa* de Josep Bernat i Baldoví (1867) el personatge anomenat Sento diu:

«Tabaco en la tabaquera,
mas que d'or tragues un sac,
no en tindràs, si à la estanquera
no li dius: vinga el *tabác*.»

• En el sainet *Qui tot ho vol...* de Joaquim Balader i Sanchis (1871) el personatge anomenat Rosendo diu:

«En cá no;
que **mas que** siga un moment,
té que pasar el turment
de la pena del talló.»

• Joaquim Martí Mestre en el *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles xvii, xviii i xix)* en l'entrada **vomitar / gomitar** arplega el fragment següent de *Misèria y companyia* de Joaquim Balader i Sanchis (1872):

«Vinc per la resposta, pués,
perqu·ell encara l'aspera.
Con que gomite-la en l'hora,
mas que siga un atra lepa.»

- En el sainet *L'avaricia romp el sac* de Joan Colom i Sales (1874) trobem:

«Pues res: pa donarte gust,
mas que yo vacha á disgust,
hasta frac me posaré:
y en guans, la cómoda al tós,
y unflat com un pixaví,
m'en aniré al Almodi
á omplir taleques de arrós!»

- En el sainet *La Moma* d'Eduard Escalante i Mateu (1874) el personatge anomenat Doroteo diu:

«Hóme tóque
mas que siga...»
I el personatge anomenat Toni li respon:
«La campana...»

- En *Les beseroles de l'amor* de Joaquim Balader i Sanchis (1874) trobem:

«A on m'amagaré?... En la caixa
mas que em menge la polilla.»

- El fragments següents són de l'obra teatral *Lo que fá la róba* de Joan Colom i Sales (1875):

«Pues yo m'asente. Quin foll!
Mas que m'adorga, millor!»
«[...] pero yo men vach d'así,
mas que me muiga de pena.»

- En l'obra teatral *Els besons de Sedaví* de Joaquim Balader i Sanchis i Jacob Sales Reig (1876) el personatge anomenat Chordi diu:

«Vullc estar en Ancheleta,
mas que quan vullguen sofrisca.»

- En la sarsuela *L'agüelo Cuc* d'Eduard Escalante i Mateu i Joaquim Balader i Sanchis (paròdia de l'òpera *Faust* de Charles Gounod) (1877), el personatge anomenat Valentí diu:

«**Mas que** siga una tasa
de café; per despedida
vullc convidarvos.»

• En el sainet *Els novios de ma cuñá* d'Eduard Escalante i Mateu (1880) podem llegir:
«[...] barataria si poguera à ma muller **mas que** fora per tramusos com fan en lo ferro vell.»

• En *Acertar errant* de Joaquim Balader i Sanchis (publicat l'any 1919 en el setmanari il·lustrat *El cuento del dumenche* però escrit, evidentment, uns quants anys abans perquè Joaquim Balader va morir l'any 1893) trobem:

«Yo sabré martar el temps,
mas que siga badallant.»

• Els fragments següents els trobem en *El Frare, Periodich satirich* (Castelló de la Plana, 1894):

• «Com á que enacabant tú mateix parles y la teua veu se quede alli y enseguideta escomenses á sentirte, más que estigues en la boca tancá.»

• «Huí li llevarém la pell á un amic y compañero **más que** siga de salero y de circunstancias éll.»

• «**Más que** no li estiga bé, es un faciós redomat que en Sierra Morena ha anat de alféres ó no sé qué; mes lo que éll fea tan sols, corrent per eixes montañes, segons dihuen veus estrañes era plegar caragols.»

• «Enviéu los á destarrosar, que es lo que fa falta. Y aneu preparat l'alfals, la corbella, el retaco ú más que siga el garrot, que tot se té de nesesitar pronte, si Nostre Señor no ú remedia.»

• «La cuestió así es tindre maña; en ventisinc vots ú trenta, el que es ministerial, guaña, y el de oposició es rebenta más que el vote tota España.»

• En el sainet *Un alcalde de barrio* d'Eduard Escalante i Feo (1897) trobem:

«Hóme, avives, **mas que** siga en cucs!»

• Els fragments següents pertanyen al sainet *Les Criaes* d'Eduard Escalante i Mateu (1900):

• «Pues porten en un moment d'ahí al costat, **mas que** siguen un parell de lliures.»

• «[...] y em case tan vell com soc, **mas que** carregue en familia.»

• Salvador Guinot i Vilar en les seues *Escenes castelloneses* (1905) escriu:

«Tu que estàs a la finestra, io queestic al finestró,
tira-m una botifarra, **mas que** siga de segó.»

Els xiquets castellonencs, en els seus jocs infantils, encara cantaven aquests versets de Salvador Guinot en la dècada dels 50 del segle xx.

- En l'escrit dialogat de Joaquim Amo Abad titulat *Arrós en pollastre*, publicat en el núm. 283 del setmanari El Pueblo (de Monòver) de data 6 d'abril de 1907 i que també podem trobar en *Cañisaes, el llibre de Munove*, podem llegir:

«Yo, tamé: en se menchá arrós en pollastre, com el fan en Munove, **mas que** tinga que aná al inférn.»

- Josep Pascual Tirado en *Afegitó al parlament de casa Berenguer Mercader* (1921) escriu:

«No caldríe mes, que quisvulla que escoltara este meu demanar, el tingués per pedrenyera, que encenguere tons apagats i mortecins desijos; pórtam pus á ton costat, breu rato **mas que** sia i arribats que siám a ta barraca, de mi pren lo que mes estimes, [...]»

- Josep Pascual Tirado en *A la madalena* (1922) escriu:

«[...] segur que sí que boltarán... vaja si boltarán, **mas que** sigue la carabassa de dos cànters de vi, [...]»

- Els fragments següents són de *Cañís y cañisaes* (1950), d'Amanci Martínez Ruiz:

- En el relat *Es dones*:

«Aixina es, que veus una chove que está més seca que un sogall y en posase la vestimenta, **mas que** haiga arruguerio, sembla una taleca de llana cardá; se inflen es anques y el revés de la esquena y van fen mal de ull.»

- En el relat *A corre la bacora*:

«—Axó que charren de que añ de abacores es añ roín, es mentira. ¡Vinguen collites de tot!; **más que** siga de alls porros.»

- En el relat *La fira*:

«Home, la fira es com es serenos; **mas que** no crompes res, t'alegra, [...]»

- En el relat *Una vesita de soca*:

«—Un añ en atre aforres algo, pots aná examplante; y **mas que** encara siga, val més una tutuvía que un teulaí.»

- En el relat *Aries del camp*:

«**Mas que** siga mala comparansa; que de una pixá fachen un clot.»

- En la rondalla *El llenyater de Fortaleny*, d'Enric Valor, trobem:

«—No trobaré **mas que** siga una mateta de lletsó per ací? —es preguntà a mitja veu guaitant per aquelles vores.»

- En la rondalla *Nabet*, d'Enric Valor, llegim:

«—Senyor, jo voldria tenir un xiquet, **imas que** fos petit com un nabet!»

- En la novel·la *Sense la terra promesa*, d'Enric Valor, podem llegir:

«És clar –prosseguí Rafelot– que el pitjor tros és el de la muntanya, i jo em deixaré **mas que siga** mitja hora la Roser i els acompanyaré fins que no hi haurà ja tant de perill. A més caldrà que vagen tots un bon tros a peu costa avall».

- Els fragment següents són de la novel·la *Enllà de l'horitzó* d'Enric Valor:

- «–Estigues ací fins que jo torne; vaig al Partit a veure si poden deixar-me un vehicle o altre, **mas que** siga un tricicle.»

- «–Home, a tu i a molts “col·lectius” com tu que també tenen **mas que** siga un bancalet de blat per a casa, no hi ha qui els diga res. Altres, altres coses hi ha pitjors. L'estraperlo ja és un fet ací.»

- «–Sí, vaig veure que eren les vuit i em vaig dir: “**Mas que** no siga de dia”.»

4. La locució *mas que* en les gramàtiques i en els diccionaris: comentaris

- Manuel Sanchis Guarnier en la *Gramàtica valenciana* escriu:

«*més que*: Tira'm una botifarra *més que* siga de segó. És forma arcaica conservada al Maestrat i la Plana, admissible només en escrits que imiten el parlar dialectal.»

Sanchis Guarnier escriu *més que*, no *mas que*, i posa d'exemple el vers de les *Escenes castellenques* de Salvador Guinot que jo he reproduït més amunt, però canvia *mas* per *més* i falseja el text de l'autor castellanenc.

No estic gens d'acord amb Sanchis quan afirma que aquesta locució és “admissible només en escrits que imiten el parlar dialectal”. Una expressió valenciana que ha sigut usadíssima i que encara conserva actualment molta vitalitat considere que hem d'emprar-la imprescindiblement en la llengua culta. A més, fa l'efecte que Sanchis pensava que la locució que estudiem es conservava només al Maestrat i la Plana quan, en realitat, era (i continua sent) pròpia d'una part molt extensa de la nostra àrea idiomàtica.

- En el DECat de Joan Coromines [V, 616b57] trobem:

«En gran predicament popular el trobo avui a les comarques d'Alcoi, Maestrat, Tort. i Capcir: “Dir lo que vol cada ú / és fer lo de Çafanòria, / que dia lo que volia / *més que* fóra una baldòria”. “Digues sempre que sí, *més que* may siga” (*T. del Xè* I, 245; III 38); “*més que* siga menre poc bó” 'encara que sigui poc bo, per poc que ho sigui' (Els Angles, 1960). Algun cop amb altres verbs: GaGirona defineix “*cutxamander*: manifestar, qui's posa a fer moltes coses *més que* no'n sàpie.” (*Vocab. del Maestrat*); no sé si és genuí o err. tip. *mas que* 'encara que' imprés en el *Folk. Tortosí* de Moreira, p. 42.»

Observem que Joan Coromines troba la grafia *mas que* en el llibre de Joan Moreira titulat *Del folklore tortosí* i diu que podria ser una errada tipogràfica.

- En el DECat de Joan Coromines [V, 618a38] llegim:

«La combinació *mas que*, més rarament, apareix algun cop en parlars de l'Ebre i PVal.; algun cop en StVicentF amb el valor 'amb que, si doncs, sempre que': “quan lo

prevere lo absol, llavors rep la gràcia de Déu, e al dia del juhí posar-lo-ha a la dreta part *mas que* confés tots los pecats, car si no...” (vol. de Sermons Harrison f^o 107r2). Només en aquesta combinació veig supervivència moderna de la forma amb *a*, en alguna cobla pop. val., i amb el matís de 'encara que no sigui sinó': ací venim a cantar-li / a la senyora Tonica, / que mos done l'asguilando / *mas que* siga una sardina” (reco. Sanchis Guarner, *Jornada*, Val., 19-xii-62); i amb algun valor així a Tort. (Moreira, *Folk. Tort.*)»

Observem que Coromines reproduïx el fragment de la nadala *A la rum rum* que he transcrit al començament d'aquet treball, amb l'única diferència que en lloc de “senyora Maria” diu “senyora Tonica”. Coromines ens informa que eixe text el va recopilar Manuel Sanchis Guarner i el va publicar en *Jornada*, diari vespertí de la ciutat de València, el 19 de desembre de 1962. Curiosament, en el *Cançoneret de Nadal* de Manuel Sanchis Guarner, publicat per Editorial Gorg l'any 1973, trobem la lletra de la mateixa nadala i, ara sí, diu “senyora Maria”, però en canvi la locució conjuntiva *mas que* apareix transformada en *mes que* (*mes*, sense accent).

• La *Gramàtica normativa valenciana* de l'AVL en l'apartat 34.5.3. *Les conjuncions concessives* diu:

«Les conjuncions concessives introduïxen una subordinada que indica un obstacle per al que s'enuncia en l'oració principal, que no impedit, amb tot, la seua realització. La conjunció concessiva bàsica és *encara que*:

Encara que li ho prometes, no et creurà.

També tenen un valor concessiu les conjuncions *a pesar que*, *malgrat que*, *ni que*, *per bé que*, *bé que*, *si bé*, *tot i que*, *per més que*, *mal que*.»

La *Gramàtica normativa valenciana* inclou *per més que*, però no inclou *mas que* (ni tampoc *més que*). Com veiem, són normatives 10 conjuncions concessives, algunes de les quals són poc conegudes –o, fins i tot, desconegudes– per a molts valenciano-parlants i, en canvi, la locució *mas que*, que la usem de manera ininterrompuda des de fa més de huit segles, no és normativa.

• En el DCVB trobem:

«5. **Més que**, o **Per més que**: *encara que*; cast. *aunque*. Soferir dolors per més que sien mortals, Cobles Roca. Per més que predich, no el crech, Penya Poes. 262. »

El DCVB ens diu que les locucions *més que* –és a dir, *mas que*– i *per més que* són equivalents però no especifica que *per més que* té un matís diferenciador d'intensitat.

La frase:

«Mas que em diga que no ho faça, ho faré.»

Expressa clarament que el fet que una altra persona li diga a una altra que no faça una cosa determinada no influirà en la decisió de fer-la. La farà de tota manera, sense importar que li diga que no la faça.

En canvi, la frase:

«Per més que em diga que no ho faça, ho faré.»

Expressa, com en el cas anterior, que ho farà de tota manera, però ara s'ha introduït un factor intensificador que abans no hi era. En aquest cas, el factor intensificador és la insistència. *Per més que em diga* equival a *per molt que em diga*, *per moltes voltes que m'ho diga*, *mas que m'ho diga cinquanta mil voltes*, etc.

5. *¿Mas que o més que?* Conclusions

Hem vist que el DCVB arreplega *més que* però no *mas que* i que no posa cap exemple de *mas que*, malgrat que en tenim milers.

Si en el DCVB anem a l'entrada **mas** trobem que ens diu que aquest mot, com a adverbi i com a conjunció, és una grafia antiga i, sense cap explicació ni cap comentari, ens envia a l'entrada **més**.

Ja hem vist com Sanchis Guarner canvia *mas que* per *més que* i com Coromines, quan troba un *mas que* en un text de Moreira, fins i tot pensa en una possible errada tipogràfica.

La locució conjuntiva concessiva *mas que* no la trobem en cap gramàtica ni en cap diccionari. És sistemàticament rebujada per la llengua culta moderna. Els únics exemples literaris que he trobat posteriors a 1940 en els quals apareix la locució *mas que* són els que he arreplegat d'Enric Valor, però observeu que tots corresponen a diàlegs en els quals l'autor s'acosta a la llengua popular dels protagonistes. No n'hi ha cap que corresponga a la llengua de redacció.

¿A què és deguda aquesta aparent aversió a una expressió que trobem en la literatura de tots els temps i que encara és ben viva en una part molt important de la nostra àrea idiomàtica? Tal volta hi ha una associació conscient o inconscient del nostre *mas* amb el *más* castellà que fa que hi haja un rebuig de la locució *mas que*, malgrat que eixa locució en castellà no s'usa. Tenim el castellà tan present que sempre, a l'hora de prendre decisions relatives a la nostra llengua, sempre les prenem en funció del castellà en lloc de decidir-nos –com seria lògic– per les que més la beneficien, independentment del fet que ens acosten o ens allunyen de la llengua veïna.

Considere que la locució que estudiem cal escriure-la *mas que* perquè és la grafia que correspon a la pronúncia real de la immensa majoria de valencians que encara l'emprem i és com la trobem documentada en texts de tots els temps, des dels nostres clàssics fins ben entrat el segle xx. És una forma antiga que hem tingut la sort immensa de conservar viva fins als nostres dies i ens hem d'esforçar per evitar que es perda, ja que malauradament cada volta s'ou menys i hui en dia ja no s'escriu, substituïda per les locucions equivalents *encara que*, *malgrat que* i *tot i que*, substitució a la qual no són aliens ni l'escola ni els mitjans de comunicació.

València, 31 de desembre del 2018

RESSENYES

LA MARRADA DE MIQUEL ADROVER

La marrada de Miquel Adrover és, per damunt de tot, una novel·la humana, una novel·la que ens fa meditar sobre la violència –tant física com moral–, sobre l'honradesa i la deshonestedat de les persones, sobre el plaer de cultivar la ment i el cos, sobre el remordiment, sobre l'autoestima, sobre l'amor propi, sobre les relacions entre pares i fills, sobre les grandeses i les misèries de l'ànima humana. Al llarg del llibre ens trobem el feminisme exacerbat –que en aquest cas potser fóra millor anomenar *femellisme*–, la mendicitat, la drogoaddicció, la prostitució, la corrupció, les baralles clandestines, l'homosexualitat, les il·lusions, els projectes, les ganes de viure.

El protagonista del llibre, Toni Sagreres –un estudiant d'arquitectura que domina diverses llengües i que es paga els estudis fent traduccions, un autèntic atleta que practica diversos esports–, ens narra les peripècies que viu durant poc més de set mesos decisius que faran que la seva vida canvie de rumb d'una manera radical. ¿Per què s'anomena *La marrada*? Si cerquem el mot *marrada* en el DIEC trobem: «volta que es fa desviant-se del camí que va més dretament d'un punt a un altre». En començar el llibre, a en Julià, un amic del protagonista, li han encarregat dur com a xofer un cotxe de Barcelona a Amsterdam. En Julià convida els seus amics Toni i Miquel que l'acompanyen en el viatge. A aquests s'afegix n'Esteve, company de pis i amic d'en Toni, encara que no gaire ben vist pels altres. Només començar el viatge, en Julià decidix, en lloc d'anar a Amsterdam pel camí més curt, aprofitar l'ocasió per a visitar una amiga a Lleida. A aquesta primera marrada se n'afegiran d'altres, la qual cosa farà que el viatge dure bastant més del que estava previst i que s'esdevinguin circumstàncies que faran aflorar problemàtiques i misèries humanes insospitades, com quan es produeix la catarsi bestial de n'Esteve, un dels moments més impactants del llibre.

La marrada està escrita en un bell català culte farcit de mots, expressions i construccions pròpies de Mallorca, que aporten a la lectura una riquesa i una bellesa encisadores. Però aquest llibre es podria haver escrit en qualsevol altra llengua i seria igual d'interessant. Tant l'autor de la novel·la com els personatges són mallorquins, però el llibre no és una novel·la mallorquina, és una novel·la universal. Espere que es tradueixca aviat a altres llengües de cultura, perquè l'èxit està assegurat.

El llibre he estat publicat per l'editorial «El Gall» de Pollença. El distribuïdor per al País Valencià és «Sendra Marco».

València, 16 de maig del 2003

LES HISTÒRIES CASOLANES DE JORDI VALOR I SERRA

A primeries d'abril de l'any 2008, el llibre *Històries Casolanes* de Jordi Valor i Serra va arribar a un miler de llars alcoianes. Aquesta obra va ser l'obsequi que, per gentilessa de la Xarxa de Biblioteques Municipals d'Alcoi i de la CAM, es va entregar a tots aquells que, el 3 d'abril –dia que a Alcoi es celebra la Festa del Llibre–, veren adquirir un o més llibres en qualsevol de les llibreries alcoianes. L'edició que es va distribuir és una versió corregida de l'obra original que es va publicar l'any 1950 i que està totalment exhaurida des de fa molt de temps. Tal com Vicent Cabanes i jo, que hem fet la correcció morfosintàctica i lèxica, expliquem en la breu introducció al llibre: “la nostra edició no podia col·lidir amb la normativa vigent, havia de ser apta per a ser llegida per tothom i també perquè se'n fera ús com a llibre de lectura en escoles i instituts”. Un bon amic em va preguntar fa algun temps per quins motius no havíem fet una edició facsímil de la de 1950. La resposta que vaig donar en aquell moment al meu amic vull ara posar-la ací per escrit perquè vull que arribe a tothom, ja que considere que és possible que altres persones es facen també la mateixa pregunta. Jordi Valor i Serra, que va ser el meu sogre i a qui vaig tindre l'honor i la satisfacció de tractar durant un bon grapat d'anys, va ser una persona molt coneguda a Alcoi, especialment entre 1960 i 1984, època en la qual va col·laborar assíduament en el periòdic *Ciudad*. Però actualment, vint-i-cinc anys després d'haver faltat, hi ha tota una generació de jóvens alcoians que no han llegit les seues obres ni els seus articles periodístics. Les seues obres estan exhaurides des de fa anys i molts jóven alcoians no han sentit parlar mai de Jordi Valor i Serra. Vàrem pensar que era molt convenient fer una edició de la seua obra *Històries Casolanes*, però adaptada a la normativa vigent, ja que no té sentit ensenyar als jóvens en escoles i instituts unes normes per a escriure la nostra llengua i, després, fer-los llegir una obra que, per haver estat escrita a mitjan segle xx, una època de mancances i de dificultats, no s'adapta exactament a eixes normes. Així doncs, vàrem revisar les *Històries Casolanes* de Jordi Valor i les vàrem adaptar la normativa lingüística que emana de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que és l'únic ens que, a la Comunitat Valenciana, té capacitat per a elaborar una normativa per a la nostra llengua, tal com està especificat de manera molt clara en el nostre estatut d'autonomia, que és una llei orgànica de l'estat espanyol i, per consegüent, de compliment obligat. La normativa lingüística pertany al camp del dret. Les normes –com les lleis, els codis i els reglaments– únicament poden fer-les aquells que tenen capacitat legal per a fer-les. Una normativa lingüística no pot fer-la qualsevol, de la mateixa manera que un codi de circulació tampoc pot fer-lo

qui vulga fer-lo. Vivim en un estat de dret i hem d'acatar les regles del joc, no hi ha altre remei.

L'any 1975 l'editorial L'Estel va publicar el llibre *De la Muntanya i de Vora Mar*, subtitulat *Estampes d'Alcoi i de la Marina*. En aquest llibre s'arreglaren algunes de les narracions curtes contingudes en *Històries casolanes* i en un altre llibre de Jordi Valor, *Narracions alacantines de Muntanya i Voramar*, encara que no totes. La selecció la va fer Manuel Sanchis Guarner, el qual, d'acord amb Jordi Valor, va retocar tots els texts que es publicaren en aquest llibre. Fins i tot va canviar o modificar els títols d'alguns dels contes. Açò ho féu Sanchis per tal d'adaptar l'obra de Jordi Valor –també ho va fer amb obres d'altres autors– al model lingüístic normatiu que ell considerava aleshores que s'havia d'emprar en el valencià literari. En l'adaptació de Sanchis desapareixen pràcticament tots els castellanismes –encara que no tots– que són substituïts per les paraules o expressions equivalents pròpies de la nostra llengua i les formes cultes pròpies del català central que va escriure Jordi Valor en els seus texts literaris, com ara *feina*, *gessamí*, *gripau*, *noi*, *pagés*, *pubill* o *vetlla* són sistemàticament substituïdes per les variants valencianes equivalents *faena*, *gesmil*, *ranoc*, *xic*, *maser*, *povil* o *vetla*, però en canvi les formes valencianes usades per Jordi Valor, fins i tot les que són exclusives del valencià nord-meridional, són respectades per Sanchis Guarner. Cal aclarir que la versió que va editar i regalar l'Ajuntament d'Alcoi l'any 2008 és la versió original de 1950 amb els retocs imprescindibles, tal com he dit adés, a fi que el text siga normatiu. Hem respectat al màxim l'obra original. Si en la versió corregida diu *pagés*, *noi* o *feina*, és perquè d'eixa manera ho va escriure Jordi Valor. No ens hem basat en la versió de Manuel Sanchis Guarner sinó en l'obra original tal com la va escriure Jordi Valor.

Considere que fer l'edició corregida que hem fet era imprescindible per a assolir l'objectiu que ens havíem marcat: que les noves generacions d'alcoians conegueren Jordi Valor, el primer escriptor que, a Alcoi, en el segle xx, es va atrevir a escriure en valencià i en prosa. De tota manera, tampoc està malament del tot la idea del meu amic de fer una edició facsímil per a satisfacció dels estudiosos, dels col·leccionistes i dels nostàlgics. Me l'alce en un raconet del meu cervell i, si mai tinc ocasió, la posaré en pràctica.

València, 5 de maig del 2008

NOTA: Aquesta ressenya es va publicar en el número 2 de la revista *Serafí* (2008-2009) (pàg. 25)

UN LLIBRE FONAMENTAL: MILLOREM LA PRONÚNCIA

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua acaba d'editar un llibre fonamental, *Millorem la pronúncia*, de Josep Saborit. I dic que és fonamental perquè tracta de la fonètica pròpia del valencià, una fonètica que dona a la nostra llengua una forta personalitat que la fa única en el conjunt de les llengües del món. Si la semàntica, la morfologia i la sintaxi són parts importantíssimes de l'edifici d'una llengua, podríem dir que els fonaments els té, precisament, en la fonètica. La fonètica és la que aguanta l'edifici en peu. Si s'afona la fonètica, s'afona l'edifici. Una llengua que substitueix la fonètica pròpia per la d'una altra llengua té ja fet el camí de la substitució lingüística total. No tardarà gens en produir-se el canvi de llengua. La fonètica d'una llengua és com la música d'una cançó, en canvi la semàntica, la morfologia i la sintaxi en són la lletra. Tots hem sentit moltes voltes cantar una cançó amb lletres diferents però amb la mateixa música. En canvi, no recorde haver sentit mai una cançó que, conservant la lletra, es cante amb músiques diferents. El que dona personalitat a una cançó, el que fa que es distingisca de seguida de qualsevol altra, és la música. I la música d'una llengua és la seua fonètica. Malauradament, hui en dia ja es pot sentir –i cada volta més– un valencià postís que sona d'una manera molt pareguda al castellà, en el qual els sons que diferencien la nostra llengua de la llengua veïna han estat substituïts per altres sons idèntics o molt afins als castellans. Si perdem els trets fònics més importants del valencià com són les *ee* i les *oo* obertes (**terra**, **porta**), la palatal lateral sonora (**llet**, **vall**), la prepalatal fricativa sorda (**caixa**), la prepalatal africada sonora (**gent**), la sibilant fricativa sonora (**casa**), la labiodental fricativa sonora (**vi**), l'alveolar lateral sonora fortament velaritzada (**pardal**, **caragol**) i la facilitat per a pronunciar grups consonàntics a final de paraula (**frescs**, **trencs**, **camps**, **parts**), haurem perdut allò que és més característic de la nostra llengua, d'una llengua magnífica que ens hem passat de pares a fills durant segles i segles i que ha arribat quasi intacta al segle XXI. Per a desgràcia nostra, l'ensenyament del valencià en les escoles s'ha fet i es continua fent bandejant completament la fonètica pròpia de la nostra llengua i permetent implícitament que s'estenguen els trets fonològics que ens acosten cada volta més al castellà. És urgent que creem un model estàndard per al valencià parlat en el qual es conserven tots els sons que donen tanta personalitat a la nostra llengua, un model oral que no siga ieista (dir 'iet' per *llet*) ni betacista (dir *bella* quan es vol dir *vella*), que no tanque les *ee* ni les *oo* obertes (la 'pórta' número 'déu'), que conserve la ressonància velar de la *l*, que no apitxe (dir que un se'n va de *caça* quan en realitat el que ha fet és, simplement, eixir de sa *casa*), que no alveolaritze la prepa-

tal fricativa sorda (pronunciar 'peis' quan vol dir *peix*), etc. En una paraula, un model de valencià oral que no sone a castellà, que sone a valencià, al valencià tradicional, al de sempre.

El llibre de Josep Saborit –número 11 de la col·lecció *Recerca* de l'AVL–, amb un pròleg de Josep-Lluís Doménech i un epíleg de Joan Julià-Muné, estudia la fonètica valenciana i exposa el problema que representa per a la nostra llengua l'empobriment fonològic. El llibre inclou uns exercicis de correcció fonètica que són d'una gran utilitat, uns mapes dialectals en colors i un CD amb uns fitxers d'àudio que il·lustren els principals conceptes lingüístics que s'hi tracten.

Com he dit, és un llibre fonamental per a evitar la degradació del valencià, un llibre que ens ajudarà a tots a parlar un valencià més genuí, més autèntic: un valencià digne.

València, 4 de febrer del 2010

LA VELLETA REFRANYERA

Edicions del Bullent ha publicat el llibre *La velleta refranyera* de l'alcoià Jordi-Raül Verdú i Pons. El llibre és un encert. Narra la història d'una ancianeta alcoiana de cent anys d'edat, analfabeta, que parla un valencià magnífic, amb una fraseologia lèxica riquíssima que usa espontàniament, sense adonar-se'n. La velleta va cada dia a la glorieta a donar menjar als animalets i allí coneix uns xiquets que s'interessen per la seua manera de parlar. Els xiquets li ho fan saber al seu mestre i aquest convida l'anciana a parlar en una setmana cultural que fan a l'escola. La velleta accepta i, amb l'ajuda d'un ninotet de drap que li havia regalat sa mare quan era xicoteta i que ella conservava en un vell baül de fusta que tenia amagat davall del llit, fa als xiquets de l'escola una sèrie de parlaments en els quals fa gala del seu magnífic valencià d'Alcoi, heretat per tradició oral, ple d'expressions populars. Aquesta història és l'excusa per a escriure en un llibre una quantitat considerable de locucions, frases fetes, proverbis, refranys, versets populars, cançonetes, etc. Considere que el llibre és molt adequat per a ser usat en les escoles, a fi que els jóvens aprenguen una fraseologia lèxica que, malauradament, va desapareixent.

Com pense que, d'aquest llibre, se'n faran més edicions, em permet fer, tot seguit, algunes observacions sobre determinades qüestions que considere que es podrien millorar en el futur.

Al començament del llibre, quan l'autor descriu la velleta, diu: «Els ulls grisos li feien joc amb el cabell, que era *blanc com la paret*.» El modisme comparatiu d'igualtat *blanc com la paret* s'ha aplicat sempre únicament i exclusivament per a manifestar que la cara d'una persona està pàl·lida, demacrada, engroguida, a causa d'una malaltia o d'una emoció forta com, per exemple, un ensurt. Per a dir que els cabells de la velleta eren molt blancs caldria haver usat *blanc com la neu*, *blanc com una volva de neu*, *blanc com la llet*, *blanc com un glop de llet*, *blanc com una serrada de coloms* o *blanc com el cotó-en-pèl*. De repertori, en tenim molt, afortunadament. L'ús de *blanc com la paret*, per a aquest concepte, és inadequat.

Per a explicar-nos com de pobra era la velleta, escriu l'autor: «Era *pobra com una rata* i, amb les quatre “perres” que li donava la seua pensió s'panyava». El castellanisme “perres”, escrit entre cometes, és perfectament prescindible. Podria haver escrit perfectament *amb els quatre gallets* o *amb les quatre aguiletes*.

L'autor, per a dir que els animalets de la glorieta estaven *famolencs* –o *esfambrats*, com diem els alcoians– diu que estaven «blaus de fam i sense milotxa». Els alcoians –i també altres valencians de la zona nord-meridional– usem la paraula *blau* per a

expressar que, de determinades coses, en tenim una gran quantitat, i així diem: *estar blau de fam*, que significa 'tindre moltíssima fam', *estar blau de son*, que significa 'tindre moltíssima son', *estar blau de fred*, que significa 'tindre moltíssim fred', *estar blau de bulla*, que significa 'badar-se de riure, riure molt a gust i amb moltes ganes', *fer blau* (a algú), que significa 'pegar-li molt, pegar-li una bona palissa', etc. Amb aquest valor intensiu de la paraula *blau* tenim les frases fetes *blau de verga i sense milotxa* i *blau de llenya i sense milotxa* que equivalen a la frase castellana *como el gallo de Morón, sin plumas y cacareando*. Aquestes frases signifiquen que algú no ha pogut aconseguir allò que volia i, damunt, ha eixit perjudicat. *Blau de fam i sense milotxa* no significa res. L'autor hauria d'haver escrit, simplement, que els animalets estaven *blaus de fam*.

Més avant ens diu l'autor que la velleta «*Sabia més que un llibre obert*, i no perquè havia anat a costura, sinó perquè tenia molta experiència i vida viscuda.» És una traducció literal del modisme castellà *saber más que un libro abierto*. En valencià tenim *saber més que el llibre de les set sivelles*, *saber més que al-Xafra* o *saber més que Lepe*. Aquest darrer modisme comparatiu és també un calc del castellà, però del segle XVII.

Quan escriu que «[...] tot anirà com del fil del vint» considere que hauria d'haver escrit *de fil de vint* i no *del fil del vint*.

En la cançoneta «*Rei, vestit de budell, la panxa plena i el cul lluent*», no és *la panxa plena*, és *la panxa llisa*. I no hauria estat gens malament que haguera aprofitat l'ocasió per a explicar que, en aquesta cançoneta, la paraula *budell* és una deformació de la paraula original, que era *burell*. És a dir, *rei, vestit de burell* –de tela de burell, una roba de pobres–, *la panxa llisa* –perquè menjava poc, perquè era poble – i *el cul lluent*. Açò, evidentment, la velleta no sabia explicar-ho, però ja trobarà l'autor manera de fer-ho.

Això de «[...] no havia pogut *pegar ull en tota la nit*» és un calc del castellà totalment innecessari. Els valencians no hem dit mai *no pegar ull*. Els valencians, quan no podem dormir gens en tota la nit, ens la passem *sense tancar els parpalls* o, simplement, *sense dormir*, però no *sense pegar ull*.

El modisme comparatiu *com un cuc baix d'un cantal* no està malament, però estaria molt millor *com un cuc davall d'un cantal*. Cal tindre en compte que el cuc està immediatament davall del cantal, pràcticament, tocant-lo. En aquest cas és millor *davall* que *baix*.

La dita *home refranyer, gos i malfaener*, jo l'he sentida de la manera següent: *home refranyer, guilopo i malfaener*. La darrera versió té l'avantatge que permet explicar la paraula *guilopo*.

La dita *mentida, sofira, agarra un cagalló i estira*, jo l'he sentida sempre *mentira, agarra un cagalló i estira*, en la qual *mentira* rima amb *estira*. Quan algú diu "mentira", un altre li

replica “agarra un cagalló i estira”. *Sofira* no significa res. A més, la variant formal *mentira* és l’única que emprem els valencians i és molt antiga. En els *Sermons* de sant Vicent Ferrer apareixen tant *mentida* i *mentider* com *mentira* i *mentirós*. No cal que ens esforcem en voler parlar millor que sant Vicent i menys encara tractant-se d’una dita popular. De tota manera, considere que la fraseologia lèxica de caire escatològic, escabrós, bròfec, blasfem o amb connotacions sexuals, és millor evitar-la. Si volem bastir una llengua culta digna, que siga respectable i respectada, no podem emprar expressions grolleres, malsonants o de mal gust, encara que siguen molt populars i molt conegudes.

La dita *si vols que et toque la loteria, treballa de nit i de dia*, jo la conec de la manera següent: *si vols que et toque la loteria, agarra’t a la faena, vetla i matina*.

En l’expressió *no para en Torreta*, no sé per quins motius l’autor escriu majúscula la *t* de *torreta*. No es tracta de cap nom propi. S’anomena *torreta* a la porteta per la qual entren i ixen els coloms del colomer. Es diu que algú *no para en torreta* quan va sempre d’ací cap allà, sense parar, com els coloms que sempre van volant i no s’aturen mai en la torreta. L’expressió *no parar en torreta* era emprada, inicialment, pels colombaires valencians, però, després, va passar a formar part del lèxic popular general.

La velleta diu que «[...] en qüestió de llegir i escriure *estic més verda que un suc d’herba*». El modisme comparatiu *més verd que un suc d’herba* té dues accepcions: 1a, en sentit real, ‘d’un color verd molt pujat, molt intens’, i 2a, en sentit figurat i referit a qüestions de tipus sexual, ‘llicencios, indecent, obscé’. Per a dir que no sabem res en absolut d’una matèria determinada, els alcoians diem *estic peix*, no *estic verd*.

Més avant trobem «[...] que em sembla que *ací hi ha per anar i vendre*». A banda que s’ha d’escriure *n’hi ha* en lloc de *hi ha*, cal especificar que l’expressió és *donar i vendre*, no *anar i vendre*.

Això de *llar dels jubilats* és un calc del castellà *hogar del jubilado*. Caldria escriure *casal*, no *llar*.

No cal dir que els valencians no donem mai *cops de mà*, donem sempre *colps de mà*. En la paraula *colp* conservem la *l*etimològica.

Respecte al fet que la velleta anomene *Titelleta* al seu ninotet de drap és, senzillament, impossible. No hi ha cap alcoià que conega la paraula *titella* si no la depresa en els llibres. Si la velleta té cent anys i és analfabeta, seguríssim que no ha sentit mai de la vida la paraula *titella*. Una autèntica velleta alcoiana centenària anomenaria al seu ninotet de drap *Perotet* per una qüestió elemental: perquè els alcoians, als *ninots* els anomenem *perots*. Evidentment, a fi que qualsevol xiquet valencià poguera entendre per quin motiu la velleta anomenava *Perotet* al seu ninot de drap, caldria explicar-ho.

I per a acabar, em permet l’atreviment que fer un comentari no lingüístic. Quan l’autor explica l’habitatge humil –miserable, diria jo– a on viu la velleta, escriu: «Per

no tindre no tenia ni llum, ni aigua corrent, ni cuina, ni nevera, ni televisor... I ja no parle d'altres aparells com el rentaplats, el microones o l'ordinador, que ni tan sola sabia que existien». Quan diu que no tenia llum a casa, s'entén que el que no tenia és electricitat i, per tant, és lògic que no tinguera cap aparell que funcione endollant-lo al corrent elèctric, perquè seria impossible fer-lo funcionar. Quan diu que no tenia cuina, supose que vol dir que no tenia cuina elèctrica o de gas, perquè un foguer, encara que funcione amb llenya, amb carbó, amb petroli o amb butà, segur que sí que el tenia, perquè si no, ja m'explicarà com els va fer als xiquets coquetes –supose que coquetes fregides– i un xocolate que estava *més calent que el foc*. Però el que trobe més sorprenent de tot és que en l'any 2010 puga haver a Alcoi una dona de cent anys d'edat que visca sola en un pis que no té aigua corrent. ¿Vol dir l'autor que la pobra ancianeta anava cada dia amb cànsters i poals a una font pública, els omplia i, després, carregada com un burro, se n'anava a sa casa –segurament costera amunt– i se'ls pujava al piset? ¿Ella a soles? ¿Amb cent anys? Considere que no estaria malament del tot que l'autor li posara aigua corrent al piset de la velleta. No és només una qüestió d'humanitat, és una qüestió de credibilitat.

Vull que quede ben clar que tots aquests comentaris els faig únicament amb intenció que es millore el text de cara a futures edicions del llibre. És un llibre interessant i li desitge molt d'èxit. I espere que se n'escriguen més com aquest, perquè ens fan molta falta.

València, 12 de juliol del 2010

LA CATALANITAT INDISCUTIBLE DE L'EXTREM SUD VALENCIÀ

Martí i Casanova, Joan-Carles

Des del rovellet de l'ou d'Elx

Pròlegs de Miquel Adrover i Mascaró i de Jordi Solé i Camardons

Voliana Edicions

Argentona, 2011

ISBN 978-84-615-0929-4

15x21 cm - 214 pàgines

Des del rovellet de l'ou d'Elx és un recull de vint-i-tres escrits que són una aportació a la catalanitat lingüística i cultural dels valencians de l'extrem sud del País Valencià. Els catalanoparlants que viuen en les comarques al sud de la línia Biar-Busot –amb una població de gairebé un milió de persones en el territori catalogat com a catalanoparlant– són uns grans desconeguts, incloent-hi els que hem nascut uns pocs quilòmetres al nord d'eixa línia que, inexplicablement, ha tingut un poder d'aïllament que no varen aconseguir mai ni la Gran Muralla Xinesa ni la Línia Maginot. Jo, nascut a Alcoi i habitant de la ciutat de València des de la infància, he de confessar que no sabia quasi res dels meus paisans sud-meridionals fins que vaig entrar en contacte amb Joan-Carles Martí i Casanova –primer a través de la llista Migjorn i després personalment– i em va fer conèixer la riquesa lingüística dels parlars de la zona i la gran vitalitat que tenen la llengua i la cultura catalanes a l'extrem sud valencià.

L'autor s'autodefineix com un valencià de llengua i cultura catalanes. Si un és d'on ha nascut, Joan-Carles és de Marsella, fill de l'emigració valenciana. Si, com deia Max Aub, un és d'on ha fet el batxillerat, Joan-Carles en va fer més de la meitat a Sidney (Austràlia). Però, si un és d'on sent que és, d'on vol ser, d'on té el seu cor i la seua ànima, en eixe cas Joan-Carles és d'Elx, d'on són els pares i els germans i on fa gairebé quaranta anys que habita. I per això mateix, perquè és d'Elx, és un valencià de llengua i cultura catalanes. Cal aclarir que som davant d'un cosmopolita que ha viscut en diverses parts del món i que viatja molt. A més a més, és un políglot (parla perfectament bé cinc llengües i bastant bé altres tantes), però és precisament el seu cosmopolitisme i políglotisme els que fan que estime profundament la seua terra i la seua llengua per les quals és un treballador infatigable.

Vol una llengua catalana forta i considera que la millor manera d'aconseguir-ho és que hi haja un estàndard únic. Ho diu molt clarament en el llibre: «Per això, m'estime

més un estàndard català únic per a tots, amb el color local que cadascú vulga posar-hi. No crec gens que el valencià siga monolític. Un model de llengua, que s'allunya una mica de la parla de cadascú, es veu àmpliament compensat pel prestigi de l'ús i de l'extensió territorial del català».

S'indigna perquè determinats mots emprats pels nostres clàssics i encara vius s'arraconen en el valencià que s'ensenya a l'escola i s'usa en els mitjans audiovisuals. A tall d'exemple, estudia la paraula *petit* emprada per Ausiàs Marc, i diu: «El cas de *petit* és curiós perquè és viu –especialitzat semànticament– a Alcoi on significa el membre viril [...]» En efecte, a Alcoi s'ha usat –i encara s'usa, fonamentalment per les dones– la paraula *petit* per a denominar el membre viril, sobretot en diminutiu –*petitet*– quan ens referim al dels xiquets. És un escurçament de la denominació “el germà petit” que empraven els antics alcoians per a referir-se al seu penis, expressió que és fàcil que encara hi haja algun lloc on s'utilitze. Ens diu que a sa filla Beatriu l'anomenen familiarment “la petita”: «A casa ens referim sovint a na Triu com a “la petita” perquè és la caganiu». Vull dir-li a Joan-Carles que a ma mare, nascuda a Alcoi l'any 1909, els seus pares sempre la varen anomenar “la petita” perquè era vuit anys més jove que la seua germana. Els alcoians sempre hem tingut molt clar què significa *petit* i continuem tenint-ho.

Des del rovellet de l'ou d'Elx és un llibre que ens transporta a un món –les comarques valencianes més meridionals– que la immensa majoria de catalanoparlants no coneixem o coneixem d'una manera molt superficial, un món on la nostra llengua batega amb força, un món que es capaç de donar-nos lluitadors pel català tan excepcionals com Joan-Carles Martí i Casanova a qui incite des d'ací a elaborar un recull de paraules i expressions pròpies del Camp d'Elx –moltes de les quals ens ha ofert generosament en la llista Migjorn i algunes de les quals trobareu en aquest llibre–, paraules i fraseologia que ell coneix millor que ningú i que és imprescindible que queden arreplegades en un volum adient a fi que puguen ser conegudes per tots els que parlem català però que no ho sabem tot –ni de bon tros– sobre la nostra llengua.

Llegir ***Des del rovellet de l'ou d'Elx*** és imprescindible si volem saber com de riques i variades són la nostra terra, la nostra llengua i la nostra cultura.

València, 5 d'agost del 2011

NOTA: Aquesta ressenya es va publicar en el número 76 de la revista *Llengua Nacional* (III trimestre del 2011) (pàg. 43)

UN TRESOR LINGÜÍSTIC A L'ABAST DE TOTHOM

Recensió dels dos primers volums del *Petit atlas lingüístic del domini català* de Joan Veny

Joan Veny

Petit atlas lingüístic del domini català

Volums 1r i 2n

Institut d'Estudis Catalans

Barcelona, 2007 i 2009

I. Introducció

El doctor Joan Veny i Clar ha publicat el *Petit atlas lingüístic del domini català*, que és una versió reduïda de l'*Atlas lingüístic del domini català*, del qual són autors Lídia Pons i el mateix Joan Veny. Fins al dia que escric aquesta ressenya, –2 de gener del 2012– han eixit a la llum cinc volums de l'atles gran i dos del petit.

L'objectiu del *Petit atlas lingüístic del domini català* és posar a l'abast de tothom el tresor lingüístic que conté l'atles gran. Per tal d'aconseguir-ho, l'atles petit té unes característiques especials, que el diferencien del seu germà gran. Són les següents:

– L'atles petit té un format DIN A4. El format del gran és DIN A3. És a dir, la grandària del petit és la meitat que la del gran.

– La quantitat de mapes que trobem en l'atles petit és poc més de la meitat que la dels que trobem en el gran.

– Les tapes del petit són de cartolina. Les del gran són de cartó.

– L'atles petit incorpora el color. El gran no.

– L'atles petit inclou uns comentaris interessantíssims del doctor Veny que no trobem en el gran.

El *Petit atlas lingüístic del domini català* incorpora un conjunt de mapes que ens permeten conèixer diversos fenòmens de la llengua catalana com ara la fonètica, la fonosintaxi o la morfologia; però és, sense cap mena de dubte, en l'estudi del lèxic on rau l'interès més gran d'aquests atles.

En el primer volum trobem, al començament, uns mapes introductoris interessantíssims. El primer de tots és un mapa de l'àrea lingüística catalana que conté tots els punts d'enquesta en el qual s'ha realitzat una tesselació poligonal seguint el mètode Thiessen-Voronoi a conseqüència de la qual el mapa resta dividit en un conjunt de polígons amb les propietats següents:

– Dins de cada polígon hi ha només una població de les enquestades representada per un punt.

– En tots els polígons, tots els punts de cadascun dels seus costats equidisten del punt que representa la població de l'interior del polígon i del punt que representa la població exterior més pròxima a eixe costat del polígon.

– Tots els punts de la superfície interior de cada polígon –sense considerar el perímetre– es troben més prop del punt que representa la població de l'interior del polígon que de qualsevol dels altres punts que representen la resta de poblacions enquestades.

També trobem els mapes següents:

- Classificació dialectal.
- Divisió eclesiàstica tradicional.
- Divisió eclesiàstica actual.
- Divisió política i administrativa.

El mapa poligonitzat amb tots els punts d'enquesta no apareix en el segon volum. Considere que, per la seua importància, el mapa citat hauria d'aparèixer al començament de cada volum.

2 Una representació gràfica no explicada

No s'explica enlloc que aquest mapa poligonitzat és el resultat d'una tesselació feta en l'àrea idiomàtica catalana seguint el mètode Thiessen-Voronoi i que, per tant, cada polígon representa únicament l'àrea que podríem anomenar zona d'influència de cada punt d'enquesta. El doctor Veny ens diu en la introducció del primer volum que el *Petit atlas lingüístic del domini català* és destinat a «universitaris, alumnes de batxillerat i dilectants de la llengua». Com que molts d'eixos destinataris probablement no deuen saber que els polígons de Thiessen-Voronoi s'obtenen traçant les mediatrises dels segments que es formen quan unim dos punts d'enquesta pròxims, és bastant fàcil que hi haja qui pense equivocadament que la tesselació de Thiessen-Voronoi és només una esquematització poligonal de la distribució comarcal de l'àrea lingüística catalana. Pensament completament erroni que és afavorit pel fet que una gran quantitat de comarques només tenen un punt únic d'enquesta. I així, per exemple, el polígon de Thiessen-Voronoi corresponent a l'àrea d'influència de la població de Beneixama es podria pensar equivocadament que és, simplement, un diagrama poligonal de la comarca de l'Alcoià, és a dir, una manera simplificada de representar la comarca. I pensar això seria un error molt gran perquè la comarca de l'Alcoià té més de 116.000 habitants –la immensa majoria valencianoparlants– i la població de Beneixama representa només l'1,5 per cent de la població comarcal. Si algú confon la zona d'influència del punt d'enquesta de Beneixama amb la comarca de l'Alcoià, pot pensar que els mots que s'usen a Beneixama per a denominar determinats

conceptes són els que s'usen en tota la comarca, cosa que no sempre és veritat ni de bon tros. Relacionaré a continuació, com a curiositat, algunes discrepàncies entre les respostes obtingudes a Beneixama i les solucions equivalents que jo conec del parlar tradicional d'Alcoi. Escric, en primer lloc, el número del mapa; en segon lloc, les respostes arrellegades pels enquestadors de les persones entrevistades a Beneixama; i, en tercer lloc, les solucions usades habitualment a Alcoi per al concepte definit.

- 40 / mutxol / mussol
- 51 / garganxó, gargansó / anou (del coll)
- 52 / gallet / campaneta
- 62 / coç / parell de coces
- 67 / grapat / mostra
- 69 / cosquilles, cosquelles, cosquilletes / cuscanelles
- 71 / gorri, gorrinet / manuelet, menuelet
- 80 / avergonyir-se, tenir vergonya, donar-se vergonya / afrontar-se, tindre vergonya
- 82 / calfreds / tremolons de fred
- 83 / bisc, bisco / tresullat
- 85 / ciego / cego
- 87 / surdo / esquerrà
- 91 / muletetes / gaiates
- 92 / tartamut / botijós
- 95 / aranyada / arrap
- 97 / sarampió, xarampió / pallola
- 186 / palmito / ventall
- 198 / follí / sutja
- 241 / menejar (el café) / remenar (el café)
- 245 / escurador / pila
- 248 / torcamans / torcador
- 259 / agranada / brossa

He posat, a tall d'exemple, aquestes vint-i-dos discrepàncies, triades aleatòriament del conjunt de diferències que he trobat entre el lèxic que jo conec del parlar tradicional d'Alcoi i les respostes donades als enquestadors per les persones entrevistades a Beneixama.

3. Les poblacions triades

Jo vaig nàixer a Alcoi l'any 1942 i vaig rebre dels meus pares, de la resta de la meua família i dels meus conciutadans el valencià tradicional alcoià. Alcoi és un poble

valencianoparlant des de temps immemorials. Els alcoians, durant segles i segles, ens hem transmés oralment de generació en generació el nostre parlar, el valencià d'Alcoi, i hem estat capaços de fer arribar fins al segle XXI un llenguatge pràcticament idèntic al que es parlava en els segles XVIII, XIX i XX. El valencià tradicional d'Alcoi és un dels parlars valencians més genuïns, un dels millors, amb una fonètica magnífica, una sintaxi molt bona i un lèxic riquíssim. El lingüista valencià Josep Giner i Marco va escriure en la introducció del llibre *Històries Casolanes* de Jordi Valor i Serra (Lletres valencianes, Alcoi-València, 1950, pàg. 6): «*Hem pres com a model i arquetip de valencià normal el valencià de la ciutat d'Alcoi, segurament el valencià bàsic de la nostra llengua literària [...]*». A més, Alcoi, que actualment té una població de més de seixanta mil habitants –la gran majoria valencianoparlants–, representa aproximadament el cinquanta tres per cent de la població de la comarca de l'Alcoià. ¿Per quin motiu no s'ha triat Alcoi per a fer l'enquesta per a l'atles lingüístic i, en canvi, s'ha triat la petita població de Beneixama? I açò ens porta a fer-nos una altra pregunta: ¿com es varen triar les poblacions en què s'havien de fer enquestes lingüístiques?

Ens trobem alguns casos curiosos, tant pels llocs triats com pels no triats. El cas més desconcertant pel que fa als triats és la ciutat d'Alacant. ¿Per quin motiu s'ha triat Alacant per a fer una enquesta lingüística sobre el català que s'hi parla? A Alacant, la quantitat de valencianoparlants és molt minsa i, a més, són quasi tots forasters, són persones nascudes en altres poblacions que han anar a residir-hi per motius laborals. A Alacant, trobar algú que tant ell com els seus pares i els seus avis siguen tots valencianoparlants i nascuts a la ciutat d'Alacant i, a més, s'hagen transmés la llengua de pares a fills per tradició oral, és francament difícil. Jo m'atreviria a dir que és pràcticament impossible. És com buscar una agulla en un paller. A Alcoi, en canvi, persones amb les característiques esmentades n'hi havem a grapats. I escric “n'hi havem”, en primera persona del plural, perquè jo m'incloc en eixe grup de persones. És evident que Alacant no es va triar per motius lingüístics.

Un des casos més sorprenents per que fa als “no triats” és el de la ciutat d'Elx. Elx té més de dos-cents vint-i-dos mil habitants dels quals vora de noranta mil són valencianoparlants. En la zona rural d'Elx (la Baia, el Derramador, Asprella, etc.) pràcticament la totalitat de la població és valencianoparlant.

¿Per quin motiu, doncs, Alacant sí i Elx no? ¿Per què Alacant sí i Alcoi no? No se m'acut més que una resposta possible: perquè Alacant és capital de província. Si mirem quins són els punts d'enquesta triats comprovem immediatament que totes les capitals de província espanyoles que pertanyen a la zona catalanoparlant hi són. No en falta cap. Trobem Girona, Barcelona, Tarragona, Lleida, Castelló de la Plana, València, Alacant i Palma.

En l'atles petit no trobem cap explicació de com s'han triat les localitats enquestades, però en l'apartat *Punts d'enquesta*, que trobem en les pàgines 10 i 11 de l'atles gran, ens assabentem que, per a triar els punts d'enquesta, s'ha aplicat «un criteri eclèctic que inclou poblacions petites, mitjanes i grans.» En efecte, pel que fa a les poblacions valencianes, en trobem un bon grapat de petites, algunes de mitjanes – com ara Alzira, Ontinyent, Vinaròs o Borriana – però pel que fa a les grans, només trobem les tres capitals de província: València, Castelló de la Plana i Alacant. Poblacions grans molt interessants des del punt de vista lingüístic com ara Elx, Alcoi o Gandia han estat oblidades. Però no així Alacant, malgrat el seu nul·l interès lingüístic. En l'atles gran podem llegir: «A Alacant, ciutat profundament castellanitzada, vam tenir problemes per a trobar els informats adequats.»

La divisió territorial d'Espanya en províncies la va fer l'any 1833 don Francisco Javier de Burgos y del Olmo, que en aquell moment tenia el càrrec de Secretario de Estado de Fomento. Javier de Burgos va fer la divisió provincial que ell va considerar oportuna. Si l'haguera feta un altra persona seria diferent i les capitals de província serien unes altres, podem estar-ne ben segurs. ¿Quina relació té la tria que va fer en el segle XIX des d'un despatx de Madrid aquell polític andalús amb la lingüística catalana del segle XXI? Resulta francament sorprenent veure que aquell home nascut l'any 1778 a Motril tinga la mà tan allargada.

4. La grandària dels mapes

I, finalment, un darrer comentari. En el *Petit atlas lingüístic del domini català* trobem, en cada pàgina, damunt del mapa corresponent, uns comentaris del doctor Joan Veny que em semblen magnífics. De totes les coses bones que té aquesta obra – i en té moltíssimes – els comentaris del doctor Veny són, sense cap mena de dubte, la millor de totes. Qualsevol lector es quedarà encisat en llegir-los i es quedarà amb ganes de més. Però aquests comentaris tan interessants ocupen una bona part de cada pàgina de l'atles – en alguns casos mitja pàgina – i, per tant, el mapa que trobem tot seguit resulta francament petitet. I totes les lletres, tant les del mapa com les del codi de colors que trobem a la dreta, són bastant xicotetes. En alguns casos, xicorrotius del tot. Els «universitaris i els alumnes de batxillerat» acostumen a ser persones joves – o, fins i tot, molt joves – i no tenen problemes de visió; però, entre els «diletants de la llengua», hi ha gent de totes les edats. I com que les persones, quan ens fem grans, tenim el vici de tindre presbícia i altres problemes oculars, resulta que, en alguns casos no n'hi ha prou amb les ulleres i cal agafar la lupa i, és clar, així, el *Petit atlas lingüístic del domini català* ja no és tan pràctic.

Considere que cada qüestió estudiada hauria d'ocupar, en lloc d'una pàgina, dues pàgines. En la pàgina de la dreta hauria d'aparèixer sempre el mapa corresponent i el

codi de colors i en la de l'esquerra el número del mapa, el títol, la referència a l'atles gran i els comentaris del doctor Veny, que podrien ampliar-se molt, cosa que ens faria molt feliços a tots els usuaris de l'atles petit. Aquesta disposició permetria ajuntar en cada volum un mapa transparent de les comarques del territori catalanoparlant que es podria superposar a cadascun dels mapes poligonitzats en colors. I això seria ben interessant. La disposició actual no permet fer-ho perquè en l'atles petit trobem mapes de diferents grandàries i caldrien diversos mapes transparents.

És evident que fer açò que dic significaria que el *Petit atlas lingüístic del domini català* tindria el doble de pàgines. Però això no seria cap problema perquè es podria augmentar el nombre de volums. L'atles petit no ha de tindre, necessàriament, nou volums, com el gran. Pot tindre'n dotze o quinze o els que calguen.

5. Conclusions

El *Petit atlas lingüístic del domini català* em sembla una obra excel·lent, molt útil i molt pràctica. Des del meu punt de vista es podria millorar encara una mica més:

- 1) Si trobàrem en cada volum el mapa poligonitzat amb tots els punts d'enquesta.
- 2) Si s'explicara que el mapa poligonitzat és el resultat d'una tesselació feta en l'àrea idiomàtica catalana seguint el mètode Thiessen-Voronoi i, a més, s'explicara com s'ha fet i perquè s'ha fet.
- 3) Si s'explicara com s'ha fet la tria de les poblacions enquestades.
- 4) Si tots els mapes foren igual de grans i ocuparen una plana completa.
- 5) Si s'ampliaren els comentaris del doctor Veny.
- 6) Si la lletra dels mapes i la que acompanya el codi de colors fóra més gran.
- 7) Si en cada volum s'incloguera un mapa comarcal de l'àrea lingüística catalana que fóra transparent i que poguera superposar-se als mapes poligonitzats en colors.

Només em resta felicitar el doctor Joan Veny i Clar per la magnífica tasca realitzada i agrair-li aquest magnífic tresor que és el *Petit atlas lingüístic del domini català*. És evident que elaborar una obra d'aquestes característiques implica una quantitat enorme d'hores de faena i un esforç considerable a més d'un gran amor a la llengua catalana. Espere i desitge que l'obra tinga l'èxit que es mereix.

València, 2 de gener del 2012

NOTA: Aquesta ressenya es va publicar en la revista digital *Núvol* el 9 de febrer del 2015.

BO COM LA MEL DE CATEM. NOVES APORTACIONS A LA FRASEOLOGIA VALENCIANA

Ressenya del *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)*

Joaquim Martí Mestre

Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI). Pròleg d'Antoni Ferrando.

Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de la Universitat d'Alacant / Acadèmia Valenciana de la Llengua / Institut Alfons el Magnànim ("Biblioteca Lingüística catalana", 32).

València, 2017

1848 pàgines

I. Un diccionari que ens calia

El lingüista Joaquim Martí Mestre (València, 1964) –professor de la Universitat de València– ha publicat en maig del 2017 el *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* –d'ara en avant DF–, un diccionari que, sense cap mena de dubte, ompli un buit notable, ja que està elaborat a partir de nombrosos texts valencians majoritàriament desconeguts o ignorats en altres obres sobre fraseologia catalana. Però no sols recull una abundantíssima mostra de fraseologia lèxica pròpia dels parlars valencians, sinó que, com afirma el professor Antoni Ferrando en el pròleg, «[...] aporta informacions descriptives, explicacions etimològiques i dades històriques sobre una àmplia gama de mots i construccions, generalment populars, que en bona part també es localitzen fora de l'àmbit territorial valencià.»

Recordem que en lexicologia s'anomena fraseologia d'una llengua el conjunt d'unitats fraseològiques pròpies de la llengua en qüestió, i unitat fraseològica –equivalent a unitat lèxica pluriverbal (o multiverbal), unitat complexa i expressió lexicalitzada– el grup de vocables consecutius que té valor semàntic propi.

Joaquim Martí Mestre –d'ara en avant JMM– elabora el seu DF emprant, fonamentalment, texts valencians de caire popular de diferents èpoques. Els extrau de tota mena de documents, publicats o inèdits, com ara obres de teatre, premsa satírica, explicacions festives, col·loquis, sermons, poemes de certàmens i acadèmies, documents personals, cròniques de festes, dietaris, llibrets de falla, poesia i prosa d'aire popular i festiu, etc., documents en els quals són molt abundants texts que contenen diàlegs, reflex fidel del valencià col·loquial del moment. Ens trobem, doncs, amb una elaboració lexicològica i lexicogràfica a partir de documents valencians de tota

mena i d'un període molt extens. El DF beu, per tant, en texts d'una gran riquesa lingüística que recullen la fraseologia lèxica viva en el valencià que es parlava quan varen ser escrits i que, a més d'una llengua popular riquíssima i creativa –amb localismes, vulgarismes i castellanismes, evidentment– ens mostren que en els darrers 400 anys els valencians hem conservat trets propis de la llengua clàssica que hem estat capaços de fer arribar fins a l'actualitat, com ara les combinacions valencianes dels pronoms personals àtons, els possessius tònicos femenins amb *u* intervocàlica –*meua, teua, seua, meues, teues, seues*– i en no pocs dels texts més antics les formes etimològiques de segona i tercera persona –*tua, sua, tues, sues*–, l'ús tradicional i genuí valencià de les preposicions *cap a, com a, fins a* i *per a*, l'ús d'adverbis com ara *avant, arrere, abans, així, darrere, davall, després, enjorn, quasi*, etc., l'ús habitual de la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona, l'ús de formes verbals sense *i* antihiàtica, l'ús dels participis acabats en *-it* dels verbs *complir, establir, omplir, reblir* i *suplir*, l'ús tradicional i genuí de l'adjectiu *mitjan*, l'ús de *mentres* (amb l'anomenat sufix adverbial), l'ús habitual dels adverbis *després-demà, després-ahir* i *després-anit*, l'ús de l'adverbi *adés* amb el significat tradicional valencià (fa una estona), l'ús exclusiu de l'adverbi *enguany* (en el DF no trobem l'expressió castellanitzant *aquest any* però sí que trobem, en l'entrada *any*, l'expressió *l'any d'enguany* equivalent a *enguany*), l'ús dels plurals acabats en *-ns* dels substantius masculins bisíl·labs i paroxítons acabats en *e*, que duen la *n* per raons etimològiques (*ase / àsens, cove / còvens, home / hòmens, jove / jóvens, marge / màrgens, orfe / òrfens, orgue / òrguens, rave / ràvens, tave / tàvens, terme / térmens*) i molts més trets propis i genuïns del valencià que no enumere ací a fi de no fer exageradament llarga aquesta relació. A més, en no poques entrades del DF trobem expressions en les quals es posen de manifest els fenòmens de creació lèxica amb els quals l'enginy del nostre poble –i sovint el seu sentit de l'humor, també s'ha de dir– ha enriquit el llenguatge col·loquial amb una expressivitat extraordinària que permet manifestar d'una manera clara els sentiments del parlant. Em referisc a figures retòriques com la metonímia, la metàfora i la sinècdoc, a procediments com la derivació i a processos com l'homonimització i l'homosemització.

El lingüista JMM és un especialista en la llengua de l'època mal anomenada «Decadència», època que comprén els segles XVI, XVII, XVIII i XIX fins a la Renaixença i que ha estat injustament menysvalorada i fins i tot menyspreada per alguns estudiosos de la nostra literatura que sovint l'han sotmesa de manera apriorística a judicis exageradament rígids. Però la veritat és que durant els segles XVI, XVII i XVIII ens varen deixar una obra gens negligible alguns escriptors com ara Joan Timoneda, Francesc Mulet, Pere Jacint Morlà, Lluís Galiana o Miquel Serres i Valls i, a més,

en aquella època, es va difondre una quantitat considerable de sermons i col·loquis –el mateix Martí Mestre va publicar *Els col·loquis valencians atribuïts a Carles Leon*– així com romanços, rondalles, raonaments, relacions, cançons de cego, converses, trobos, contaralles i acudits. Una part d'aquesta producció ha estat arreplegada pel nostre autor en el seu llibre *Literatura de canya i cordell al País Valencià*. A més, comptem amb nombroses poesies de certamen –o de justa poètica–, escrites expressament per a optar a un concurs, així com també les poesies generades al voltant de les acadèmies. Tant les unes com les altres –les de certamen i les d'acadèmia– eren poesies per a ser llegides en veu alta i per a ser escoltades. Malgrat que la llengua que s'emprava en aquesta poesia acadèmica era majoritàriament la castellana, també es va emprar el valencià i no varen ser poques les voltes que això es va produir. Ho podem constatar en *Els certàmens poètics valencians dels segles XIV al XIX*, d'Antoni Ferrando, i en *La poesia acadèmica del barroc valencià*, de Pasqual Mas i Usó. En el darrer llibre trobem el nom d'un bon grapat de poetes valencians que varen participar en certàmens i acadèmies i varen emprar la nostra llengua en les seues composicions poètiques. I durant el segle XIX va abundar la premsa satírica, la poesia festiva i els sainets d'autors tan coneguts com Eduard Escalante o Josep Bernat i Baldoví, literatura popular feta en un valencià castellanitzat pel que fa a l'ortografia i, en part, el lèxic, però que serva una riquesa lingüística d'una gran vivacitat. Així, doncs, podem considerar que la producció literària en la nostra llengua durant la inadequadament i injustament anomenada «Decadència» no va ser menyspreable ni de bon tros, ans al contrari, va ser rica i variada i és, per tant, digna d'estudi.

El DF comença amb una introducció en la qual s'expliquen els objectius i l'estructura de l'obra i on l'autor ens informa que l'ordenació de les entrades i subentrades és alfabètica «[...] seguint un criteri d'ordenació lletra per lletra, tenint en compte només les lletres, i no els espais en blanc.»

El recull de Martí Mestre conté més de 12.700 unitats fraseològiques que podem trobar com a subentrades dins les entrades corresponents «[...] seguint un ordre alfabètic, i distribuïdes [...] d'acord amb una regla de prioritats entre les categories gramaticals: substantiu, adjectiu, pronom, verb, adverbi [...]» Quan una unitat fraseològica conté dos o més vocables de la mateixa categoria gramatical «[...] es pren com a lema aquella paraula que és la primera dins la combinació de mots.» Així, l'expressió *darrere una pedra, un cantal* la trobarem en l'entrada *pedra* i no sota *darrere* ni sota *cantal*.

Al final de l'obra trobem un índex de totes les expressions lexicalitzades recollides en el diccionari amb remissió al concepte on s'ha descrit cada expressió. Gràcies a aquesta relació alfabètica final –que ocupa 83 pàgines– el lector pot trobar l'expressió que cerca en una llista lògica i clara i així, encara que no conega el concepte a què

fa referència, gràcies a la remissió oportuna, pot trobar l'expressió que busca i, a més, assabentar-se d'altres expressions que contenen el mateix concepte.

En l'elaboració del DF, l'autor ha fet servir més de 3.000 fonts documentals escrites, que exposa detalladament en una completíssima bibliografia al llarg d'un centenar de pàgines. Aquesta bibliografia és un valuós regal per als estudiosos de la lexicografia valenciana –especialment del lèxic que trobem en la literatura popularista valenciana dels segles XVIII, XIX i primera meitat del XX– i un dels molts encerts del llibre.

El DF recull tots els fenòmens que es poden incloure en el domini de les unitats fraseològiques que trobem en els parlars valencians i això és importantíssim perquè l'estudi del lèxic valencià –incloent-hi, evidentment, la fraseologia lèxica– ha estat, fins no fa gaire temps, la cendrellosa de la lexicografia catalana.

Germà Colón, en la seua obra *Les «Regles d'esquivar vocables»*. *Autoria i entorn lingüístic*, va escriure: «Cal tenir en compte que els texts i els documents valencians han estat despulats molt deficientment, puix que la lexicografia científica és obra d'investigadors de les Illes i del Principat. Els valencians ens hem dedicat a vegetar sota una idíl·lica ombra.» Açò ho va escriure l'any 2001. Deu anys més tard –l'any 2011– es va publicar el llibre *Les «Regles d'esquivar vocables» a revisió*, de Germà Colón i Antoni Ferrando. En la primera part d'aquest llibre titulada «Revisió crítica de les regles», Germà Colón recupera el contingut del llibre abans citat però hi fa algunes modificacions. Una d'elles és una matisació a la frase «Els valencians ens hem dedicat a vegetar sota una idíl·lica ombra» ara substituïda per «Els valencians hem fet ben poc». I tot seguit puntualitza: «Avui en dia el panorama ha canviat, gràcies a les recerques a les universitats valencianes.» Tres anys més tard, en una entrevista que li varen fer en el periòdic digital VilaWeb, encara ho va matisar més. A una pregunta dels entrevistadors sobre allò de «vegetar sota una idíl·lica ombra» va respondre: «No, això ha canviat moltíssim. A València tenim especialistes com Emili Casanova, Antoni Ferrando... I no em vull descuidar un andalús que s'ha dedicat tota la vida a estudiar la llengua catalana a València i ha publicat una gran quantitat de textos valencians i catalans en general: Agustín Rubio Vela.» Doncs bé, un d'eixos investigadors valencians que no s'ha dedicat a «vegetar sota una idíl·lica ombra» i que ha treballat moltíssim –o «com un negre», o «com un escarràs», o «com un desesperat», o «com un esclau», ja que la cosa va de fraseologia lèxica– de manera intensa i constant durant molts anys ha estat JMM, que l'any 2006 va publicar l'interessantíssim *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* i el 2011 el no menys interessant *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric* i és ell qui ara ens regala el diccionari que ens ocupa, coeditat per la Universitat de València, la Universitat d'Alacant, l'Institut Alfons el Magnànim i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

El DF és, pel que fa al valencià, un dels més complets que s'han fet fins ara. I això és molt d'agrair, perquè no únicament era necessari –imprescindible diria jo– fer un diccionari de fraseologia lèxica valenciana sinó que, a més a més, era urgent. Aquest diccionari és un treball importantíssim fet amb molt d'esforç, dedicació, constància, il·lusió i entusiasme, molt ben fet i amb molta informació.

2. Sobre els diccionaris de fraseologia

Anomenen diccionari de fraseologia d'una llengua determinada el llibre –imprès o digital– que recull el conjunt d'unitats fraseològiques que formen la fraseologia de la llengua en qüestió.

Les unitats fraseològiques que acostumen a recollir els diccionaris de fraseologia són les següents: locucions (*a tot sospés*), frases fetes (*a cada passa planta una planta*), modismes comparatius d'igualtat (*agre com un ferro*), de superioritat (*més amarg que l'asséver*) i d'inferioritat (*més poc trellat que un caragol sense molla*) i denominacions pluriverbals que s'usen en sentit figurat (*aigua de calaguala*).

Empre en aquesta ressenya la nomenclatura que classifica les unitats fraseològiques en locucions, frases fetes, modismes comparatius i denominacions pluriverbals perquè he considerat que pot ser útil al lector no especialitzat, malgrat que és una classificació actualment qüestionada. Les locucions són els grups de dos o més mots que fan la funció d'un adverb, un adjectiu, una preposició, una conjunció o una interjecció; les frases fetes són oracions amb subjecte i predicat que fan la funció d'un verb; els modismes comparatius són locucions o frases fetes que contenen una comparança, i les denominacions pluriverbals equivalen a substantius. Totes aquestes unitats fraseològiques fan el paper de mots concrets. A voltes poden ser substituïdes per un vocable equivalent i altres voltes això no és possible perquè no tenim cap paraula amb el mateix significat que ens aporta la unitat fraseològica. Així, la locució *a tota hora* es pot substituir per l'adverbi *contínuament*; la frase feta *estirar més el braç que la mànega* es pot substituir pel verb *excedir-se*; el modisme comparatiu de superioritat *més pelat que una rata* es pot substituir pels adjectius *indigent* o *miserable*, i la denominació pluriverbal *tocat del perol* podem substituir-la per *boig*.

També es poden incloure en un diccionari de fraseologia algunes denominacions pluriverbals que s'usen en sentit real i que es consideren especialment interessants (*terreta d'escurar*), encara que el lloc més adequat per a incloure aquest tipus de locucions nominals no és un diccionari d'expressions idiomàtiques sinó un diccionari general o, si és el cas, un diccionari terminològic més o menys especialitzat.

La denominació pluriverbal *aigua de calaguala* fa referència a una decocció feta amb calaguala, mot amb el qual denominem diverses plantes de la família de les

polipodiàcies originàries del Perú i, especialment, la que pertany a l'espècie *Polypodium cambricum*. La decocció del rizoma de la calaguala s'ha emprat tradicionalment com a remei per a diversos problemes de salut. Es considerava que beure aigua de calaguala era adequat quan algú patia un traumatisme com a conseqüència d'haver rebut un colp, perquè es pensava que la decocció d'eixa planta ajudava a eliminar les blaüres produïdes per l'extravasació de la sang. També se li donava aigua de calaguala a qui havia tingut un esglai perquè es considerava que era tranquil·litzant. Com que, la veritat, és que era un remei francament poc eficaç, el poble va començar a anomenar *aigua de calaguala* tot allò que era decebedor, que no satisfieia les expectatives que s'hi tenien. *Aigua de calaguala*, en aquest sentit figurat, és equivalent a *aigua de tramussos* i a *aigua de figues*. Per tant, la denominació *aigua de calaguala* en sentit figurat l'ha d'arreglar un diccionari de fraseologia. Ara bé, la denominació *aigua de calaguala* en sentit real l'hauria d'arreglar un diccionari general o un diccionari terminològic de botànica, farmacologia o medicina natural.

La denominació pluriverbal *colp baix* en sentit propi —«colp pegat al baix ventre»— l'han d'arreglar els diccionaris generals o els diccionaris terminològics especialitzats en termes relatius a la boxa però, en sentit figurat —«acció malintencionada, aliena a les normes admeses en el tracte social, amb què es pretén perjudicar una persona»— s'ha d'incloure imprescindiblement en un diccionari fraseològic, encara que no l'he trobada en el DF.

El meu criteri és que els diccionaris fraseològics no han d'arreglar determinades unitats lèxiques com ara les denominacions pluriverbals que s'usen només en sentit propi i que el seu significat és ben conegut per tothom com ara: *parc d'atraccions, jardí botànic, consell executiu, sala de festes, corbata de llaç, prefectura de policia, caixa negra o parc zoològic* ni tampoc han d'arreglar els mots composts que escrivim separant els vocables constituents amb un guionet, com ara les onomatopeies *clic-clac, clix-cleix, pim-pam, tic-tac, zub-zub o zum-zum*, o els substantius *berena-sopa, busca-raons, cul-de-sac, gira-sol, guarda-roba, malva-rosa, menjador-saló, para-xocs, pèl-llarg, ping-pong, poca-roba, zig-zag*. Tampoc han d'arreglar elements gramaticals com ara: *així que, com a, dret a, encara que, enfront de, prop de*, etc.

El DF inclou locucions, frases fetes, modismes comparatius d'igualtat i de superioritat i denominacions pluriverbals, tant emprades en sentit figurat com en sentit real. En canvi, només he trobat dos modismes comparatius d'inferioritat.

En el DF he trobat a faltar refranys, dites, sentències, adagis, proverbis, etc. (*a la fira no vages si no tens diners, voràs moltes coses i no et firaràs res*).

I no he sabut trobar embarbussaments com ara: *una aca l'he treta, l'alta aca òla trac?* (pronunciat 'unacalatreta, latraca òlatrac?').

El DF inclou algunes denominacions pluriverbals emprades en sentit propi que no crec que s'hi hagueren d'incloure. Així, en l'entrada *agulla* trobem *agulla de cap* i *agulla saquera*. Aquestes denominacions, des del meu punt de vista, no haurien de figurar en un diccionari de fraseologia sinó en un diccionari general. A més, són denominacions que no tenen res d'especial. Em fa l'efecte que qualsevol valencià parlant sap què és una *agulla de cap* i què és una *agulla saquera*. Com a molt s'hi podrien haver inclòs *agulla de gafa* o *agulla d'estendre*, denominacions desconegudes per no pocs parlants.

3. Algunes propostes de millora del DF

Fent una ullada a la bibliografia ens adonem de seguida que les fonts utilitzades no presenten l'equilibri desitjable tant pel que fa a les diferents èpoques estudiades com a les comarques valencianes representades. Pel que fa a les èpoques estudiades (segles XVII, XVIII, XIX, XX i XXI), veiem de seguida que hi ha un desequilibri notable a favor del segle XIX. Pel que fa a les comarques valencianes representades, es nota fàcilment que la documentació relativa a la ciutat de València i a les comarques que l'envolten és molt més gran que la corresponent a la resta de comarques. Fóra bo trobar una millor representativitat cronològica i territorial. Però és tasca difícil d'acomplir per manca de documentació escaient de cada època i de cada comarca. Malgrat això, l'autor ha fet un notable esforç en aquest sentit.

Com que sóc alcoià, he sentit la curiositat de comprovar quina presència té el parlar tradicional d'Alcoi en el DF. Consultant la bibliografia observe que l'autor ha tingut en compte obres d'Alexandre Agulló i Guerra, Camilo Bito Linares, Jordi Botella Miró, Rafael Coloma Payá, Jordi Colomina i Castanyer, Josep Garcia Llopis, Vicent Luna i Sirera, Armando Santacreu Sirvent i Josep Tormo Colomina. Veig que també ha extret exemples d'algunes obres de Francesc Gisbert i Muñoz (Alcoi, 1976). I, evidentment, no puc deixar de dir que estic molt agraït a JMM pel fet d'haver inclòs en la bibliografia, entre les obres de referència, els meus llibres *Valencià en perill d'extinció* i *El valencià de sempre*, que comprove que ha consultat i cita en diverses ocasions. Ara bé, em fa l'efecte que no ha tingut en compte el meu llibre *Les nostres paraules* (AVL, 2008) ni el meu treball «L'aportació lèxica de Jordi Valor» dins *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. (Universitat d'Alacant, 2007). En tots els meus treballs lexicogràfics, el parlar tradicional d'Alcoi té una presència notable, com no podria ser de cap altra manera.

Tampoc ha tingut en compte les novel·les i les narracions de Jordi Valor i Serra (Alcoi, 1908-1984) ni tampoc l'obra poètica de Joan Valls Jordà (Alcoi, 1917-1989). Joan Valls és autor d'una obra molt extensa i d'una gran qualitat. A més del valen-

cià normatiu i força elevat de la seua poesia culta, també va escriure poesia festiva en el valencià popular d'Alcoi, encara que el va acostar a la llengua normativa tant com li va ser possible. Joan Valls va escriure i publicar en el periòdic *Ciudad de Alcoy* cinc-cents poemetes satírics signats amb el pseudònim Serafí, primerament en l'espai titulat «L'univers en miniatura» i, des del dimarts 10 de setembre de 1968, amb el títol de «Cançons». Aquests poemetes festius han passat a la posteritat amb el nom de *serafins*. Una selecció de cent d'aquests cinc-cents poemes es va publicar el 8 de desembre de 1975 en el llibre *Cent serafins*, editat per l'Obra Cultural del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Alcoy. Els serafins estan escrits en un llenguatge planer per tal d'arribar als lectors alcoians no avesats a llegir en valencià. Joan Valls va escriure els seus serafins en un valencià tan normatiu com va considerar adequat, però va fer algunes concessions al valencià popular d'Alcoi –incloent-hi alguns castellanismes molt arrelats–, tant pel que fa al lèxic com a la sintaxi, amb la finalitat de ser ben entés pels lectors. A més, Joan Valls va escriure 16 sainets festers que, com que són obres teatrals per a ser representades, també estan escrits en un llenguatge popular. Tant els serafins com els sainets de Valls són una eina formidable per a conèixer el parlar popular d'Alcoi i, lògicament, per a extraure unitats fraseològiques de gran interès i poder-les documentar de manera adequada. Pose tot seguit 32 unitats fraseològiques que poden trobar-se en les obres de Joan Valls Jordà i que no recull el DF. Són les següents: *a trentaqueté, aigua de calaguala, alçar bambolla, aplegar i envasar, arrufar el melic, cara de poma sirga, carn fugida, carrera de món, cel de panxa de burro, de fil de vint, donar ferribusterri, estar bascócs, fer-se el tio gipó, fer-se malalt, més net que una espasa, més sord que un cantal, no vore's cera en l'orella, pedra pomis, perdre en la figa lo que es guanya en la pansa, pet de frare, picar sola, posar els ossos de punta, posar la mà en la farnera, prendre el bany, raïmet de pastor, terreta d'escurar, tindre panzell, tindre quimera, torra coca Virtudetes, traure el rot, turbant de formatget i uns ulls com a tomaques*. Aquestes expressions formen part de les 122 unitats lèxiques que arrebegue en el meu llibre *El borum i els gospins*. Crec que buidar l'obra de Joan Valls Jordà, incloent-hi els serafins i els 16 sainets festers, hauria enriquit notablement el cabal fraseològic del DF.

Tampoc trobe en la bibliografia el nom de l'escriptora alcoiana Isabel-Clara Simó Monllor, nascuda a Alcoi l'any 1943. El fet que de jove se n'anara a Barcelona i haja viscut tota la vida en aquella ciutat fa que se la considere lingüísticament integrada en el català barceloní, però això és molt relatiu. Una persona que ha nascut a Alcoi –filla d'una família alcoiana– i que hi ha viscut els primers anys de la seua vida, no deixa de ser alcoiana per molts anys que visca fora d'Alcoi. Isabel-Clara Simó va publicar l'any 1983 la novel·la *Júlia*, ambientada en la seua ciutat natal. L'any 2003 va publicar una nova versió revisada per ella mateixa en què va valencianitzar una

mica més el text de la novel·la. En *Júlia* trobem una quantitat considerable de fraseologia lèxica que no arplega el DF. Escric només uns quants modismes comparatius d'igualtat i de superioritat que no trobem en el DF: *blanc com un glop de llet*, *bufar com un cavall*, *calent com una brasa*, *cansat com un burro*, *caure com una bomba*, *dir* (a algú) *més que a un gos*, *dur com un cudol*, *dur com un rosegó de pa*, *estufat com un titot*, *furiós com un bou*, *gran com la serra de Mariola*, *innocent com un àngel*, *llis com una espasa*, *més blanc que un gesmil*, *morir com un pardalet*, *plorar com un esperitat*, *plorar com un xiquet*, *plorar com una criatura*, *portar-se com un porc*, *prim com un furgadents*, *roig com un robí*, *una veu com un filet de brodar* i *uns ulls com unes taronges*. En les obres d'Isabel-Clara Simó podem trobar moltes més expressions lexicalitzades que són ben interessants i que no apareixen en el DF, com ara les següents: *fer els possibles*, *llevar taula*, *no tindre perdó de Déu*, *tindre poca traça* (en el DF trobem «no tindre traça ni massa» que hauria de ser «no tindre traça ni maça»), *veges tu* i *veu de canya badada*. En el DF trobem, en l'entrada *veu*, «veu de canya rota» a on dóna com a equivalent l'expressió «veu de canya badada» que apareix en EVS. L'autor cita el meu llibre, inclou la definició que hi apareix i posa un exemple d'una obra de Francesc Gisbert. També podria haver inclòs l'exemple següent de *Bresca*, d'Isabel-Clara Simó: «—¿Que és el nou metge, vostè? — crida amb una veu de canya badada i una potència d'anunciar sardines al desert.»

La bibliografia inclou el llibre *6 sainets alcoians i festers* d'Armando Santacreu Sirvent i Camilo Bito Linares. No sé quants sainets de cada autor hi deuen haver en el llibre, encara que trobe lògic que n'hi hagen tres de cada un. No sé la quantitat de sainets publicats per Camilo Bito, però Armando Santacreu en va publicar vint-i-sis i és fàcil imaginar que buidant-ne uns quants més es podrien haver obtingut més exemples il·lustratius. Per cert, en la bibliografia apareix escrit el primer cognom d'aquest autor de manera incorrecta: diu Santandreu en lloc de Santacreu.

L'autor del DF tampoc ha considerat les lletres de les cançons que va compondre i cantar Ovidi Montllor. En el llibre *L'Ovidi*, de Núria Cadenes, poden trobar-se'n unes quantes, de lletres del cantautor alcoià. I acabe aquest apartat dedicat al parlar d'Alcoi dient que m'agradaria que en una segona edició del DF s'inclogueren els dos modismes comparatius alcoians següents: *bo com la mel de catem*, que he posat com a títol d'aquest article, i *més perdut que Caparrota* (el DF inclou més *perdut que Capa*).

En la bibliografia trobe *L'oncle Canyís*, de Joaquim Amo, llibre publicat a València l'any 1973 per l'editorial L'Estel. Es tracta de l'adaptació feta per Manuel Sanchis Guarner de les conegudes *Cañís y Cañisaes*, d'Amancio Martínez Ruiz, llibre publicat l'any 1950 i que inclou diversos escrits costumistes del Monòver de primeries del segle XX, alguns originaris de Joaquín Amo Abad i d'altres d'Amancio Martínez Ruiz. Sanchis Guarner va adaptar el text del llibre a l'ortografia normativa, va fer ús dels

criteris estilístics que va considerar oportuns i, a més, va fer canvis importants en el nom d'alguns capítols. Va canviar el títol de l'obra i també el nom de l'autor. Ara l'autor és només Joaquim Amo Abad. Açò ho féu per tal d'adaptar l'obra *Cañís y Cañisaes* –com també ho va fer amb altres obres d'altres autors– al model lingüístic normatiu que ell considerava aleshores que s'havia d'emprar en el valencià literari.

En la bibliografia he notat que falta Vicent Andrés Estellés. Ho trobe sorprenent perquè l'obra del nostre poeta és una mina lexicogràfica de primera magnitud. Mon pare tenia per costum comprar el diari *Las Provincias* i, durant uns quants anys, vaig llegir cada dia un breu poema signat per Roc que sempre portava per títol «Bon dia». Jo llegia cada dia el poemeta de Roc i m'encantava. Era molt jove en aquella època i el fet de poder llegir alguna cosa en la meua llengua m'agradava molt, em feia feliç. Anys més tard vaig saber que Roc era un pseudònim de Vicent Andrés Estellés i que sant Roc és el patró de Burjassot, la seua població natal. Pense que buidar tota l'obra de Vicent Andrés Estellés, incloent-hi els poemetes signats per Roc –podríem anomenar-los *rocs*–, augmentaria i milloraria notablement el cabal fraseològic del DF.

Aprofite l'avinentesa per a suggerir la conveniència d'una edició crítica, tant dels *serafins* de Joan Valls Jordà com dels *rocs* de Vicent Andrés Estellés, tractant a fons les vessants lingüística i sociològica. Espere que algú s'anime a fer aquest treball que ens enriquiria bona cosa a tots els valencians.

En l'entrada **siriclosi. quedar com un siriclosi** del DF llegim:

«El mot *siriclosi* no figura en el DCVB ni en el DECat. Probablement es tracta d'una variant de *siriclòs* 'planta de diferents espècies del gènere *Verbascum*', que el DCVB registra en les *Observaciones* de Cavanilles. En EscLl i MGad *siriclòs* 'especie de planta'. Coromines (DECat, IX, 511) explica el val. *sirimomo* 'syringa vulgaris' per encreuament amb *cinnamom(o)*, i amb altres "alteracions semblants" inclou *sirinoc* i *siriclòs*. En el cas de *siriclosi* potser hi ha algun encreuament amb *ciri* [...]»

Cal aclarir que les expressions *ert com un ciriclosi* i *tes com un ciriclosi*, referides a una persona, signifiquen: 'tibat, estirat, orgullós'.

En la *Rondalla de Rondalles* de Lluís Galiana trobem:

«Tinguense al Rey, digué Lalcalde, que venia allá darrere, ert com un ciniclosi, y unflat que rebentava, com si fora el Bale de Otos.»

Aquesta és la transcripció fidedigna d'aquest fragment de la *Rondalla de Rondalles* que podem trobar en la versió original. Es pot consultar en internet en la versió digitalitzada per Google. La grafia «ciniclosi» (amb *n*) és una errada. Hauria de dir «ciriclosi» (amb *r*).

En el llibre *Bocaviu*, de Josep Sanchis Carbonell, trobem, en la pàg. 22, l'expressió *anar ert com un ciriclosi*, que l'autor ens informa que ha extret de la *Rondalla de Rondalles* de Lluís Galiana, però no ens explica el significat de la locució.

En l'entrada *ciri* del *Diccionario General Valenciano-Castellano* de Joaquim Martí i Gadea editat l'any 1891 trobem:

«*met. Ciriçlòsi*. La persona que siempre està derecha, ó en parte donde molesta.»

Com veiem, Martí i Gadea ens dóna un significat metafòric de la paraula *ciriçlòsi*, però no ens diu quin és el seu significat real.

En l'índex de plantes que hi ha al final del llibre IV de les *Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, d'Antoni Josep Cavanilles (en la pàg. 327 de la II part), editat l'any 1797, trobem «Trepó ó Siriçlós sinuat. Salvió.» que ens diu que és l'espècie *Verbascum sinuatum phlomoïdes*.

La paraula *siriçlós* l'arregla Martí i Gadea en el seu *Diccionario General Valenciano-Castellano* i diu, simplement: «*m. bot.* Especie de planta». No explica de quina planta es tracta ni relaciona aquest vocable amb el mot «*ciriçlòsi*» que inclou en l'entrada *ciri* del mateix diccionari.

Joan Coromines en el seu DECat (VII, 941b17) diu:

«*Siriçlós sinuat*, o sigui *ciri clos*, que Cavanilles (*Observ.* II, 327) dóna com a nom del *verbascum sinuatum*, mena de blenera sinuosa (fr. *molène*, cast. *gordolobo*, classe v, Pentandria): comparat amb un *CIRI*, tal com *herba blenera* és derivat de *BLE*.»

Quan Coromines considera que la paraula en qüestió és un derivat de *ciri*, l'encerta completament. Però el mateix Coromines, en DECat (IX, 511b17), ens diu que *siriçlós* deriva d'una forma sàvia de *xeringa*, cosa completament falsa.

Cal afegir que JMM també ho encerta quan diu:

«En el cas de *siriçlòsi* potser hi ha algun encreuament amb *ciri* [...]»

Les fulles de les plantes del gènere *Verbascum* s'han emprat, fins a èpoques molt recents, per a elaborar blens per als cresols. En l'època medieval se n'emprava la tija, untada amb greix, com a brandó. Un dels noms populars que aquesta família de plantes té en la nostra llengua, *candelera*, és conseqüència d'eixos usos.

Josep Lluís Berdonces i Serra, en la seua *Gran enciclopedia de las plantas medicinales*, ens diu:

«En la Antigüedad y en la Edad Media se creía que esta planta poseía propiedades mágicas y protectoras de los malos espíritus. En *La Odisea*, Ulises se protegía con esta planta de los hechizos de la maga Circe, y se cuenta que las brujas y magos del medioevo hacían candelas con los tallos de esta planta para realizar sus encantamientos.»

Cavanilles cita només l'espècie *Verbascum sinuatum*, però en les nostres terres es poden trobar altres espècies del mateix gènere. Crec que *ciriçlós* i *ciriçlòsi* (amb les diferents grafies que trobem escrites) són dues variants formals del mateix vocable que va ser emprat pels valencians per a denominar diverses espècies del gènere *Verbascum*. Dic «que va ser emprat», en passat, perquè no crec que hui en dia hi haja

cap valencià que use eixa denominació. Observem que, mentres Cavanilles, a darreries del segle XVIII, coneix la paraula *ciriclòs* (ell l'escriu *siriclós*), Martí i Gadea, al final del segle XIX, només coneix la paraula *ciriclosi* (ell l'escriu *ciriclòsi*) en sentit figurat, però, encara que també arreplega la paraula *ciriclòs* (ell l'escriu *siriclós*) diu només que és una «espècie de planta». Les plantes del gènere *Verbascum* eren –i ho són encara actualment– conegudíssimes, però en el segle que va passar d'ençà que Cavanilles va escriure les *Observaciones* fins que Martí i Gadea va escriure el seu diccionari, la paraula va deixar d'usar-se com a denominació de la planta. En canvi, va continuar usant-se en sentit figurat.

Per a comprendre el significat del modisme comparatiu *ert* (o *tes*) *com un ciriclosi* l'única cosa que cal és conèixer les plantes del gènere *Verbascum*. Totes tenen una tija bastant alta –en algunes espècies pot ser més alta que una persona– que creix completament recta, vertical. Les tiges d'aquestes plantes semblen bastons rectes, rígids, plantats en terra. Aplicat a una persona, doncs, *ert* (o *tes*) *com un ciriclosi* significa 'tibat, estirat, orgullós'. Fa referència a circumspècció i serietat excessives, acompanyades d'envaniment i supèrbia.

Si JMM considera oportú afegir en una segona edició del DF algunes d'aquestes explicacions que m'he permés escriure, pense que pot millorar l'entrada.

4. Algunes unitats fraseològiques que no trobem en el DF

En els llibres i treballs que he publicat he arreplegat una quantitat considerable d'expressions lexicalitzades. Fa algun temps vaig tindre la curiositat de comprovar quantes d'aquestes expressions és possible trobar en el DSFF i vaig arribar a la conclusió que més del 90 per cent de les expressions valencianes que tinc arreplegades no les recull el diccionari citat, que, per cert, està coeditat per la Universitat de València. Vaig fer, evidentment, un càlcul aproximat perquè no les vaig comprovar totes, una a una, ni de bon tros. Però vaig fer un mostreig bastant ampli i el resultat va ser francament decebedor.

Ara he mirat, encara que només per damunt damunt, quantes n'arreplega el DF i em fa l'efecte que, sent molt optimistes, no arriben al trenta per cent. A poc a poc, anem acostant-nos a la meta, però encara ens falta bastant per a aplegar a vènit.

Pose a tall d'exemple unes unitats fraseològiques que no apareixen en el DF ni tampoc en cap de les meues obres publicades: *a bones hores calces blanques*, *a la marxeta*, *a on hi ha pèl hi ha alegria*, *açò durà rastre*, *aire a la balladora*, *així en maten a u*, *anar a peu i xafant formigues*, *anar a soles com una galotxa*, *anar cagant tomaques*, *anar davant de les tronades*, *anar tot a l'ascla*, *aplegar a la clau*, *ballar pel cap*, *beure més que un matxo aigua*, *bo està el porc quan rota*, *bo i barat s'han barallat*, *bufar un ou*, *calent com un alca-*

vot, calor forastera, carn que creix no està queta, com la mort de cent anys, com qui no vol la cosa, com si fóra Déu sap qui, com si no anara amb ell, comprar per grosses, d'ací a un any, darrere d'un geperut apareix un conegut, de color d'ala de mosca, de color de gos quan fuig, de traca i mocador, deixar (alguna cosa) en la perxa dels cegos, demanar quart i ajuda, dir tot lo que la mar trau a les vores, dormir de memòria, el ciri és curt i la processó llarga, el gat està gitat en el foguer, en el cel que descanse, encara xorren les fonts, entrar com els gossos en missa, estar fet una guitarra, estar que fila, fer com fan no és pecat, fer entrar el clau per la cabota, fer un sol que atalba, fer-se el bovo per a no entrar en quinta, fotut i arrimat al marge, haver-hi bous amb corda, haver-n'hi per al porc i per a la burra, igual és al coll que al muscle, la cara li guarda el cul, la teua boca és mesura, les corruixes arrapen les cuixes, menjar per a setze, més li'n feren a Déu i perdonà, no cabre en la pell de goig, no tindre trellat ni forrellat, no veure un burro a tres passes, no veure'n tres a cavall d'un burro, o ballem tots o trenquem la nina, o tots monges o tots canonges, paréixer àngels bovos, paréixer collons al vol, paréixer el guàrdia de les barraques, paréixer l'any deu, pegar la cabotada, perdre la xaveta, que en Glòria estiga, qui no suma se n'ix, qui xafa ratlla paga penyora, rodar com un sisó fals, ser d'a on pixa el matxo, ser tot brians d'estiu, ser un albercoc porquí, ser un alficós de marge, ser un animal de séquia, ser un arròs sense oli, ser un burro de sénia, ser un pelut de caixeta, sobrar diners i raons, tindre el cap servint al rei, tindre la boca en alt, tindre el cor en un pilot, tindre lleuera, tindre pa baix la gorra, tindre una fam que bela, tindre'n de bones, tot lo roig fa goig, traure el fetge per la boca, un bovo en fa cent, val més perdre que més perdre, vore-li el cul a la marta.

5. Els modismes comparatius d'intensitat valencians en el DF

Tenim tres classes de modismes comparatius d'intensitat:

a) Modismes comparatius d'igualtat. Dir que allò que volem comparar és *tan X* com allò que prenem com a model.

b) Modismes comparatius de superioritat. Dir que allò que volem comparar és *més X* que allò que prenem com a model.

c) Modismes comparatius d'inferioritat. Dir que allò que volem comparar és *menys* (o *més poc*) *X* que allò que prenem com a model.

El DF inclou modismes comparatius d'igualtat i de superioritat però no d'inferioritat, com ara els següents: *més poca substància que una carabassa buida*, *més poc trellat que un caragol sense molla*, *més poc cervell que un ratolí* (o *que un conill*, o *que un mosquit*), *més poc suc que una granera* (o *que una calavera*), *més poca paciència que un gos esfambrat* (o *famolenc*), *durar més poc que una tronada d'estiu* (o *que un brumerol de sabó*), etc.

Molts modismes comparatius d'igualtat tenen el seu modisme comparatiu de superioritat equivalent (*estar gelat com un rave* = *estar més gelat que un rave*), però això

no passa sempre. Algunes comparances d'igualtat com, per exemple, *callat com un mort*, no tenen comparances de superioritat equivalents perquè és completament impossible trobar ningú que estiga més callat que un mort. Els modismes comparatius *dormir com l'algeps* i *dormir més que l'algeps* no tenen el mateix significat. El primer significa 'dormir molt profundament' i el segon 'dormir durant molt de temps'. Els modismes comparatius *blanc com la neu* i *més blanc que la neu* tampoc tenen el mateix significat. El primer significa 'molt blanc' i el segon s'usa metafòricament amb el significat de 'pur, immaculat'. El modisme *més blanc que la neu* només pot emprar-se amb el significat de 'molt blanc' com una llicència poètica per una raó molt simple: en la vida real és impossible trobar res més blanc que la neu acabada de caure.

Tot seguit relacione 54 modismes comparatius d'igualtat que recull el DF i que m'han semblat especialment interessants pel fet que en ells s'usa *com a* amb valor comparatiu, ús que podem trobar en els nostres clàssics (Joanot Martorell, Ausiàs March, Jaume Roig, Sant Vicent Ferrer):

agarrar-se com a gats
 anar-se'n com a merda de lladre
 anar-se'n com a punt de calça
 beure's (alguna cosa) com a bresques
 borratxos com a ceps
 borratxos com a mosquits
 botons com a duros
 bufar com a serps
 callar com a novicis
 cansar-se com a xufes
 cansats com a cavadors
 cansats com a tollines
 corrent com a gos que ràbia
 córrer com a eixides
 cridar com a barrofets
 cudols com a tabals
 en uns ulls com a rellonges
 enganyar com a negres
 erts com a boixos
 erts com a fulles de pitera
 erts com a rollos de sola
 estar com a reis en cort

estar com a sardines en bóta
 fer unes orelles com a dotrinetes
 fer-se com a bolos
 fer-se com a tabals
 gords com a teixonets
 gros com a cap de gat
 grosses com a campanars
 grossos com a teixons
 grossos com a tudescos
 menjar-se (alguna cosa) com a bresques
 mirar (quelcom) com a roba de genovesos
 morir-se com a xinxes
 pelar (algú) com a carxofes
 pelar (algú) com a colomins
 pelar (algú) com a sen Bertomeu
 posar (algú) com a draps de llavar
 posar ((algú) com a roba de jagants
 posar la gent com a panses en cofí
 posar-se com a perdigots
 prim i llarg com a cimolses
 riure's com a sabocs
 rodar com a debanadores
 rojos com a magranes
 rojos com a perdigots
 rojos com a tomates de penjar
 ser com a rosegons de durs
 tindre (algú) com a un fumarell quan el nuguen en un fil
 unflats com a gossos
 unflats com a panxes de gerra
 unflats com a teixons
 uns caps com a estornells
 xicotet com a cabet d'agulla

En valencià s'empren tant els modismes comparatius d'igualtat com els de superioritat, però la meua percepció és que s'usen més els d'igualtat que els de superioritat, a diferència del castellà, que també empra els dos tipus de comparança però, en canvi, usa més els de superioritat que els d'igualtat. En el DF trobem més modismes comparatius de

superioritat que d'inferioritat, cosa que em fa l'efecte que no s'adiu amb els parlars tradicionals valencians. Això és així, sense cap mena de dubte, perquè l'autor emprà molts texts valencians del segle XIX –especialment corresponents a la ciutat de València i a les comarques properes– que estan influïts pel castellà i no només en l'ortografia i el lèxic. A més, en alguns casos, l'autor subordina el modisme comparatiu d'igualtat al corresponent de superioritat, cosa que passa, per exemple, en *fort com una carrasca*, *fresc com una rosa* o *sa com un peix*, que trobem com a formes secundàries dins dels modismes comparatius de superioritat equivalents. Entenc que hauria hagut de ser exactament al revés.

Tot seguit pose uns quants modismes comparatius d'igualtat que no apareixen en el DF però, en canvi, sí que apareixen els seus equivalents de superioritat:

Blanc com la cera

Isabel-Clara Simó, en la novel·la *Júlia* escriu:

«Jo he vist homes bragats com Tomeu, o Isidre, o el mateix Albarracín posar-se **blancs com la cera** per una gota de sang.»

Clar com l'aigua

En la novel·la *T'imagines la vida sense ell?*, d'Isabel-Clara Simó, trobem:

«I quan jo tenia atacs de culpabilitat envers la mare, l'Agnès sempre deia que estava **clar com l'aigua** que aquella dona era feta així [...]»

Content com un orgue

En la novel·la *Dies de verema*, de Joan Olivares, podem llegir:

«I al final, això sí que serà gran!, quan estarem tots **contents com un orgue** [...]»

Net com una patena

En la narració curta *La idea de l'emigrant*, d'Enric Valor, podem llegir:

«Li dolia pel germà; però, al cap i a la fi, a ell li llevava un pes de damunt, una temptació que ja no podia ser-ho de debò. Sentí el seu cor **net com una patena**.»

Pelat com una rata

En la novel·la *La salvatge: elegia de "Dolores" Mendoza*, d'Isabel-Clara Simó, llegim:

«La pedra no era tan gran, però era un brillant molt pur, i per a mi significava una fortuna perquè estava **pelat com una rata**.»

Pobre com una rata

Joan Fuster, en *Un país sense política*, escriu:

«Perquè ell mateix es pagava les edicions, i era **pobre com una rata**. No vacil·là a sacrificar el seu jornal a la devoció "lingüística"».

Sa com una poma

En la novel·la *Alcoi-Nova York*, d'Isabel-Clara Simó, trobem:

«M'hi feren diverses proves, quan jo ja havia recuperat la serenitat, i a la fi digueren als pares que jo estava **sa com una poma**. Com una poma sana, supose jo.»

Sec com una moixama

En *Professions liberals*, de Jordi Cervera Nogués, llegim:

«I es va quedar **sec com una moixama**, amb la paraula a la boca, els llavis torts, la mà dreta aferrada a l'aixel·la esquerra i amb el Super Mario Bross a l'altra mà.»

Tou com llit de novençans

En la narració curta *La Font de la Reina*, dins *De la meua garbera*, de Josep Pascual Tirado, podem llegir:

«Tot, tot, segueix a la xarcullera de Toni, que sense llàstima, veu caure a la vora tot allò que al podrir-se ha de fer la terra **tova com llit de novençans**, deixant-la com si fora un calaix de segó.»

6. Proposta d'elaboració d'un nou diccionari de fraseologia lèxica valenciana

JMM elabora el seu DF emprant, fonamentalment, fonts documentals i paradocumentals valencianes de caire popular datades des de primeries del segle XVII fins a darreries del segle XX (potser el segle XXI no hauria d'aparèixer en el títol). El mateix autor ens ho diu en la introducció al diccionari: «A diferència d'altres reculls de fraseologismes, el *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* és un diccionari basat en textos escrits.» Això és molt important i molt convenient fer-ho; però, pregunte jo: ¿i la fraseologia lèxica que no podem trobar en cap document escrit? JMM, com fan tots els investigadors universitaris, despulla documents de tota mena –tasca que és imprescindible de fer, això és evident–, però també cal arregar el que la gent diu de viva veu i que no trobem en els escrits. Entenc que cal recórrer tota la zona valencianoparlant i fer milers d'entrevistes a persones de tota mena. I que cal enregistrar-les i després extraure'n la informació adient. Cal emprar els mitjans que actualment ens permet la tecnologia moderna i emprar les llistes de distribució en internet, les xarxes socials, les pàgines web, etc. Hi ha una quantitat notable d'unitats fraseològiques que no han estat mai escrites per ningú enlloc i que un mal dia es deixen de dir i és com si no s'hagueren dit mai de la vida perquè no consten enlloc.

Des del meu punt de vista, és imprescindible que s'elabore un diccionari de fraseologia lèxica valenciana que recopile i integre tot el que s'ha fet fins ara, investigant tot el que encara no s'ha estudiat mai, estiga documentat o no ho estiga pas. Hem de ser plenament conscients que la fraseologia lèxica és la part del lèxic que desapareix més de pressa, d'una manera molt més ràpida que les paraules i, per tant, és urgent i molt important que s'arreguen tantes unitats fraseològiques com siga possible abans no desapareguen per complet sense tindre tot eixe tresor estudiat, classificat i registrat adequadament i, fins i tot, publicat. A més, s'hi podrien afegir parèmies de tota mena, embarbussaments, jocs de paraules, palíndroms, onomatopeies i exclamacions.

Cal fer una tasca doble: per un costat és imprescindible fer una faena de camp arreplegant de viva veu en tots els pobles valencianoparlants la fraseologia que encara es coneix i s'usa i també aquella altra que les persones d'edat tenen el record d'haver-la sentida temps arrere, malgrat que actualment ja no la diga ningú; per un altre costat és menester recopilar tot el que s'ha publicat sobre aquesta matèria al llarg dels temps i que ara està dispers en una gran quantitat de publicacions. Eixa tasca immensa i tan complexa és pràcticament impossible que siga obra d'una persona tota sola i només pot fer-se en equip, treballant un grup d'experts tan nombrós com calga, coordinat i dirigit per un especialista –que podria ser perfectament JMM– i amb l'ajuda i l'aixopluc de tots els organismes i entitats que tinguen competències en qüestió de llengua.

7. Conclusions

Comptat i debatut, el DF és un diccionari conceptual d'unitats fraseològiques molt bo i enriquidor que ens serva un valuós tresor lingüístic, un dels diccionaris fraseològics més complets de la nostra llengua que s'han fet fins ara. És un treball importantíssim fet amb molt d'esforç, dedicació, constància, il·lusió i entusiasme, molt ben fet i amb molta informació. Cal felicitar efusivament l'autor, els directors de la col·lecció “Biblioteca Lingüística Valenciana” i les tres institucions valencianes que han fet possible l'edició.

És un diccionari bo com la mel de catem, com he posat en el títol d'aquest article, però, com tota obra humana, és millorable.

Heus ací algunes observacions.

1) El corpus sobre el qual s'ha elaborat el DF són els textos escrits, preferentment de caràcter popularista, dels segles XVII, XVIII, XIX i XX, si bé en l'estudi de les unitats fraseològiques recollides ha tingut en compte, de forma complementària, textos d'altres èpoques, gèneres i procedències, així com la bibliografia existent sobre reculls fraseològics orals.

2) El DF situa les unitats fraseològiques recollides en un context romànic, i les compara amb les llengües de l'entorn.

3) Per no estendre's amb excés, i perquè és de fàcil consulta, no ha inclòs la fraseologia que podem trobar en el DCVB ni en les seues obres *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* i *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric*.

4) L'objectiu del DF, basat en un corpus escrit, no era incloure, sinó complementàriament, la fraseologia procedent de fonts orals. En aquest sentit, seria molt benvingut un diccionari basat en la fraseologia de caire popular que no està documentada, però que es conserva en la llengua viva.

Estic segur que JMM continuarà treballant per a perfeccionar, ampliar i enriquir el DF i aviat ens en regalarà una segona edició corregida i notablement augmentada.

Com he dit més amunt, als valencians ens cal un diccionari fraseològic complet. Exhaustiu, m'atrevisc a dir. Espere, confie i desitge que aviat siga una realitat.

València, 31 de juliol del 2017

NOTA: Quan vaig rebre l'encàrrec de fer una ressenya del *Diccionari de fraseologia* de Joaquim Martí Mestre per a publicar-lo en la revista *Caplletra*, vaig escriure el text present que va resultar massa llarg ja que les ressenyes que es publiquen en la citada revista no poden excedir els 16.000 caràcters (comptant els espais) i aquest en té 49.237. Vaig retallar, doncs, el text fins ajustar-lo al nombre de caràcters sol·licitats. La versió abreujada es va publicar en el número 62 de la revista *Caplletra* (Primavera 2018) i podeu llegir-la en el capítol següent d'aquest llibre.

RESSENYA DEL DICCIONARI DE FRASEOLOGIA (SEGLES XVII-XXI)

Joaquim Martí Mestre

Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI). Pròleg d'Antoni Ferrando.

Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de la Universitat d'Alacant / Acadèmia Valenciana de la Llengua / Institut Alfons el Magnànim ("Biblioteca Lingüística catalana", 32).

València, 2017

1848 pàgines

El lingüista Joaquim Martí Mestre (València, 1964), professor de la Universitat de València, ha publicat en maig del 2017 el *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* –d'ara en avant DF–, un diccionari que, sense cap mena de dubte, ompli un buit notable, ja que està elaborat a partir de nombrosos texts valencians majoritàriament desconeguts o ignorats en altres obres sobre fraseologia catalana. Però no sols recull una abundantíssima mostra de fraseologia lèxica pròpia dels parlars valencians, sinó que, com afirma el professor Antoni Ferrando en el pròleg, «[...] aporta informacions descriptives, explicacions etimològiques i dades històriques sobre una àmplia gama de mots i construccions, generalment populars, que en bona part també es localitzen fora de l'àmbit territorial valencià.» Martí Mestre extrau la seua informació de texts de caire popular de diferents èpoques, publicats o inèdits, com ara obres de teatre, premsa satírica, explicacions festives, col·loquis, sermons, poemes de certàmens i acadèmies, documents personals, cròniques de festes, dietaris, llibrets de falla, poesia i prosa d'aire popular i festiu, etc. Són texts en els quals abunden els diàlegs, reflex fidel del valencià col·loquial del moment. Ens trobem, doncs, amb una elaboració lexicològica i lexicogràfica a partir de documents valencians de tota mena i d'un període molt extens.

El DF es nodreix d'una llengua popular riquíssima i creativa –amb localismes, vulgarismes i castellanismes, evidentment–, que mostren que en els darrers 400 anys els valencians hem conservat trets propis de la llengua clàssica que han arribat fins a l'actualitat, com ara les combinacions valencianes dels pronoms personals àtons, l'ús tradicional i genuí valencià de les preposicions *cap a*, *com a*, *fins a* i *per a*, l'ús d'adverbis amb les formes tradicionals com ara *avant*, *arrere*, *abans*, *així*, *darrere*, *davall*, *després*, *enjorn*, *quasi*, etc., la concordança del participi passat amb el pronom acusatiu de tercera persona, les formes verbals sense i antihiàtica, els participis acabats en

–it dels verbs *complir*, *establir*, *omplir*, *reblir* i *suplir*, la variant tradicional i genuïna de l'adjectiu *mitjan*, l'ús de *mentres* (amb l'anomenat sufix adverbial), els adverbis *después-demà*, *después-ahir* i *después-anit*, els adverbis *adés* amb el significat tradicional valencià ('fa una estona') i *enguany*, els plurals acabats en *–ns* dels substantius masculins bisíl·labs i paroxítons acabats en *e*, que conserven la *n* per raons etimològiques, i molts més trets propis i genuïns del valencià que no enumere ací a fi de no fer exageradament llarga aquesta relació. A més, en no poques entrades del DF trobem expressions on es posen de manifest els fenòmens de creació lèxica amb els quals l'enginy del nostre poble ha enriquit el llenguatge col·loquial amb una expressivitat extraordinària, que permet manifestar d'una manera clara els sentiments del parlant. Em referisc a figures retòriques com la metonímia, la metàfora i la sinècdoque, a procediments com la derivació i a processos com l'homonimització i l'homosemització.

El professor Martí Mestre és un especialista en la llengua de l'època mal anomenada «Decadència», època que comprén els segles XVI, XVII, XVIII i XIX fins a la Renaixença i que ha estat injustament menysvalorada i fins i tot menyspreada per alguns estudiosos de la nostra literatura, que sovint l'han sotmesa de manera apriorística a judicis exageradament rígids. Però la veritat és que durant els segles XVI al XVIII ens varen deixar una obra no gens negligible alguns escriptors com ara Joan Timoneda, Francesc Mulet, Pere Jacint Morlà o Lluís Galiana i es va difondre una quantitat considerable de sermons i col·loquis –el mateix Martí Mestre publicà *Els col·loquis valencians atribuïts a Carles Leon*– així com romanços, rondalles, raonaments, relacions, cançons de cego, converses, trobos, contaralles i acudits. Una part d'aquesta producció ha estat replegada pel nostre autor a *Literatura de canya i cordell al País Valencià*. A més, comptem amb nombroses poesies de certamen –o de justa poètica–, escrites expressament per a optar a un concurs, així com també les poesies generades al voltant de les acadèmies. Tant les unes com les altres eren composicions per a ser llegides en veu alta i per a ser escoltades. Malgrat que la llengua que s'emprava en aquesta poesia acadèmica era majoritàriament la castellana, també es va usar el valencià, i no poques voltes. Ho podem constatar en *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*, d'Antoni Ferrando, i en *La poesia acadèmica del barroc valencià*, de Pasqual Mas i Usó. Al segle XIX va abundar la premsa satírica, la poesia festiva i els sainets d'autors tan coneguts com Eduard Escalante o Josep Bernat i Baldoví, que conreen un valencià castellanitzat pel que fa a l'ortografia i, en part, també pel lèxic, però que serva una riquesa lingüística d'una gran vivacitat. Així, doncs, podem considerar que la producció literària en la nostra llengua durant la inadequadament anomenada «Decadència» no va ser menyspreable ni de bon tros, ans al contrari, va ser rica i variada i és, per tant, digna d'estudi.

El DF comença amb una introducció en la qual s'expliquen els objectius i l'estructura de l'obra i on l'autor ens informa que l'ordenació de les entrades i subentrades és alfabètica «[...] seguint un criteri d'ordenació lletra per lletra, tenint en compte només les lletres, i no els espais en blanc.»

El recull de Martí Mestre conté més de 12.700 unitats fraseològiques que podem trobar com a subentrades dins les entrades corresponents «[...] seguint un ordre alfabètic, i distribuïdes [...] d'acord amb una regla de prioritats entre les categories gramaticals: substantiu, adjectiu, pronom, verb, adverbi [...]» Quan una unitat fraseològica conté dos o més vocables de la mateixa categoria gramatical «[...] es pren com a lema aquella paraula que és la primera dins la combinació de mots.» Així, l'expressió *darrere una pedra, un cantal* la trobarem en l'entrada *pedra* i no sota *darrere* ni sota *cantal*.

Al final de l'obra trobem un índex de totes les expressions lexicalitzades recollides en el diccionari amb remissió al concepte on s'ha descrit cada expressió. Gràcies a aquesta relació alfabètica final –que ocupa 83 pàgines– el lector pot trobar l'expressió que cerca en una llista lògica i clara i així, encara que no conega el concepte a què fa referència, gràcies a la remissió oportuna, pot trobar l'expressió que busca i, a més, assabentar-se d'altres expressions que contenen el mateix concepte.

En l'elaboració del DF, l'autor ha fet servir més de 3.000 fonts documentals escrites, que exposa detalladament en una completíssima bibliografia d'un centenar de pàgines. Aquesta bibliografia és un valuós regal per als estudiosos de la lexicografia valenciana i un dels molts encerts del llibre.

El DF recull tots els fenòmens que es poden incloure en el domini de les unitats fraseològiques que trobem en els parlars valencians i això és importantíssim perquè l'estudi del lèxic valencià –incloent-hi, evidentment, la fraseologia lèxica– ha estat, fins no fa gaire temps, la cendrellosa de la lexicografia catalana.

Tot seguit relacione 54 modismes comparatius d'igualtat que m'han semblat especialment interessants perquè en ells s'usa *com a* amb valor comparatiu, ús que podem trobar en els nostres clàssics (Joanot Martorell, Ausiàs March, Jaume Roig, Sant Vicent Ferrer):

agarrar-se com a gats
 anar-se'n com a merda de lladre
 anar-se'n com a punt de calça
 beure's (alguna cosa) com a bresques
 borratxos com a ceps
 borratxos com a mosquits
 botons com a duros
 bufar com a serps

callar com a novicis
cansar-se com a xufes
cansats com a cavadors
cansats com a tollines
corrent com a gos que ràbia
córrer com a eixides
cridar com a barrofets
cudols com a tabals
en uns ulls com a rellonges
enganyar com a negres
erts com a boixos
erts com a fulles de pitera
erts com a rollos de sola
estar com a reis en cort
estar com a sardines en bóta
fer unes orelles com a dotrinetes
fer-se com a bolos
fer-se com a tabals
gords com a teixonets
gros com a cap de gat
grosses com a campanars
grossos com a teixons
grossos com a tudescos
menjar-se (alguna cosa) com a bresques
mirar (quelcom) com a roba de genovesos
morir-se com a xinxes
pelar (algú) com a carxofes
pelar (algú) com a colomins
pelar (algú) com a sen Bertomeu
posar (algú) com a draps de llavar
posar ((algú) com a roba de jagants
posar la gent com a panses en cofí
posar-se com a perdigots
prim i llarg com a cimolses
riure's com a sabocs
rodar com a debanadores
rojos com a magranes

rojos com a perdigots
 rojos com a tomates de penjar
 ser com a rosegons de durs
 tindre (algú) com a un fumarell quan el nuguen en un fil
 unflats com a gossos
 unflats com a panxes de gerra
 unflats com a teixons
 uns caps com a estornells
 xicotet com a cabet d'agulla

Comptat i debatut, l'obra de Martí Mestre és, pel que fa al valencià, un dels diccionaris fraseològics més complets que s'han fet fins ara. I això és molt d'agrair, perquè no únicament era necessari –imprescindible diria jo– fer un diccionari de fraseologia lèxica valenciana sinó que, a més a més, era inajornable. Cal felicitar efusivament l'autor, els directors de la col·lecció “Biblioteca Lingüística Valenciana” i les tres institucions valencianes que han fet possible l'edició.

El DF inclou locucions, frases fetes, modismes comparatius d'igualtat i de superioritat i denominacions pluriverbals, tant emprades en sentit figurat com en sentit real. En canvi, no inclou embarbussaments del tipus *una aca l'he treta, l'alta aca ¿la trac?* (pronunciat 'unacalatreta, latraca ¿latrac?') i només he trobat un parell de modismes comparatius d'inferioritat. Tampoc hi he trobat refranys, dites, sentències, adagis, proverbis, etc., *com ara a la fira no vages si no tens diners, voràs moltes coses i no et firaràs res*.

Els diccionaris fraseològics potser no haurien d'arreglar determinades unitats lèxiques com ara les denominacions pluriverbals que s'usen només en sentit propi i que el seu significat és ben conegut per tothom. Així: *parc d'atraccions, jardí botànic, consell executiu, sala de festes, corbata de llaç, prefectura de policia, caixa negra o parc zoològic*. Tampoc haurien d'arreglar els mots composts que escrivim separant els vocables constituents amb un guionet, com ara les onomatopeies *clic-clac, clix-cleix, pim-pam, tic-tac, zub-zub o zum-zum*, o els substantius *berena-sopa, busca-raons, cul-de-sac, gira-sol, guarda-roba, malva-rosa, menjador-saló, para-xocs, pèl·llarg, ping-pong, poca-roba, zig-zag*. Ni tampoc elements gramaticals com ara: *així que, com a, dret a, encara que, enfront de, prop de*, etc.

El DF inclou algunes denominacions pluriverbals emprades en sentit propi. Així, en l'entrada *agulla* trobem *agulla de cap* i *agulla saquera*. Són denominacions potser més pròpies d'un diccionari general. A més, no tenen res d'especial: qualsevol valencianoparlant sap què és una *agulla de cap* i què és una *agulla saquera*. En tot cas, s'hi

podrien haver inclòs *agulla de gafa* o *agulla d'estendre*, denominacions desconegudes per no pocs parlants.

Fent una ullada a la bibliografia, ens adonem de seguida que les fonts utilitzades no presenten l'equilibri desitjable tant pel que fa a les diferents èpoques estudiades com a les comarques valencianes representades. El segle XIX i la documentació relativa a la ciutat de València i a les comarques que l'envolten en resulten prioritzats. Fóra bo trobar una millor representativitat cronològica i territorial. Però és tasca difícil d'acomplir per manca de documentació escaient de cada època i de cada comarca. Malgrat això, l'autor ha fet un notable esforç en aquest sentit.

Ara bé, com que sóc alcoià, m'he permés comprovar quina presència té el parlar tradicional d'Alcoi en el DF. Consultant la bibliografia, observe que l'autor ha tingut en compte obres de diversos autors alcoians. He constatat que ha inclòs, entre les obres de referència, els meus llibres *Valencià en perill d'extinció* i *El valencià de sempre*, que comprove que ha consultat i citat en diverses ocasions. En canvi, hi he trobat a faltar el meu llibre *Les nostres paraules* (AVL, 2008) i el meu treball «L'aportació lèxica de Jordi Valor», publicat dins *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendaria*. (Universitat d'Alacant, 2007). Altrament, una consulta de les novel·les i les narracions de Jordi Valor i Serra (Alcoi, 1908-1984) i de l'obra poètica de Joan Valls Jordà (Alcoi, 1917-1989) hauria enriquit notablement el DF. Com a exemple, pose tot seguit 32 unitats fraseològiques de Joan Valls Jordà absents al DF: *a trentaqueté, aigua de calaguala, alçar bambolla, aplegar i envasar, arrufar el melic, cara de poma sirga, carn fugida, carrera de món, cel de panxa de burro, de fil de vint, donar ferribusterri, estar bascós, fer-se el tio gipó, fer-se malalt, més net que una espasa, més sord que un cantal, no vore's cera en l'orella, pedra pomis, perdre en la figa lo que es guanya en la pansa, pet de frare, picar sola, posar els ossos de punta, posar la mà en la farnera, prendre el bany, raïmet de pastor, terreta d'escurar, tindre panzell, tindre quimera, torra coca Virtudetes, traure el rot, turbant de formatget i uns ulls com a tomaques*. Les he estretes de les 122 unitats lèxiques que arreplegue en el meu llibre *El borum i els gospins*. I encara s'hauria pogut enriquir més el DF, si l'autor hagués tingut en compte algunes obres de l'escriptora Isabel-Clara Simó Monllor (Alcoi, 1943), que va publicar l'any 1983 la novel·la *Júlia*, ambientada en la seua ciutat natal, amb una quantitat considerable de fraseologia lèxica, que va acréixer en la reedició de 2003. A títol d'exemple, trie només uns quants modismes comparatius que no trobem en el DF: *blanc com un glop de llet, bufar com un cavall, calent com una brasa, cansat com un burro, caure com una bomba, dir (a algú) més que a un gos, dur com un cudol, dur com un rosegó de pa, estufat com un titot, furiós com un bou, gran com la serra de Mariola, innocent com un àngel, llis com una espasa, més blanc que un gesmil, morir com un pardalet, plorar com un esperitat, plorar*

com un xiquet, plorar com una criatura, portar-se com un porc, prim com un furgadents, roig com un robí, una veu com un filet de brodar i uns ulls com unes taronges. No cal dir que en altres obres d'Isabel-Clara Simó podem trobar moltes més unitats fraseològiques que no apareixen en el DF, com ara *fer els possibles, llevar taula, no tindre perdó de Déu, tindre poca traça i veges tu.*

Aquestes observacions, fruit d'una dedicació especial al parlar alcoià, no resten el més mínim mèrit a una obra com el DF, que és un valuós tresor lingüístic. El lector podrà completar les informacions del DF amb la consulta dels seus *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* i *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric* i dels riquíssims materials del DCVB, que no ha estimat pertinent reiterar ací. El DF és un treball importantíssim fet amb molt d'esforç, dedicació, constància, il·lusió i entusiasme, molt ben fet i amb molta informació. Car l'autor no sols ha situat les unitats fraseològiques recollides en un context romànic, sinó que ha tingut en compte, de forma complementària, textos d'altres èpoques, gèneres i procedències, així com la bibliografia existent sobre reculls fraseològics orals. Aquest darrer detall pot ser indicatiu que el mateix Martí Mestre ens oferirà, algun dia, un diccionari basat en la fraseologia popular no documentada en texts escrits, però que es conserva en la llengua viva.

València, 4 d'agost del 2017

NOTA: Aquesta ressenya es va publicar en el número 62 de la revista *Caplletra* (Primavera 2018).

BIBLIOGRAFIA

- AADD, *Criteris lingüístics per als usos institucionals de les universitats valencianes* (Edita: Secretariat de Promoció del Valencià, Vicerectorat d'Estructura i Desenvolupament Institucional, Universitat d'Alacant. Autors: Serveis lingüístics de les universitats valencianes, Alacant, 2005).
- AADD, *Diccionari castellà-català* (tercera edició, primera reimpressió, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999).
- AADD, *Diccionari català-castellà* (segona edició, segona reimpressió, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1998).
- AADD, *Diccionari de la Llengua Catalana* (3a edició) (Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1993).
- AADD, *Diccionari de sinònims, antònims i idees afins* (Edicions Bromera, Alzira, 2007).
- AADD, *Diccionario de sinónimos y antónimos* (Espasa-Calpe, Madrid, 1994).
- AADD, *Diccionario enciclopédico* (Ediciones Olympia, Barcelona, 1995).
- AADD, *Enciclopedia Espasa* (Espasa-Calpe, Madrid, 1994).
- AADD, *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* (Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1998) [= GDLC].
- AADD, *Gran Enciclopèdia Catalana* (2a edició, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1986).
- AADD, *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana* (València, 2005).
- AADD, *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana* (València, 1973).
- AADD, *Gran Enciclopèdia Valenciana* (València, 1990).
- AADD, *Un pam de llengua. Una tria d'articles d'InfoMigjorn* (Centre de Cultura Catalana, Andorra la Vella, 2017).
- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA; *Diccionari Ortogràfic i de Pronunciació del Valencià* (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2006) [= DOPV].
- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, *Gramàtica normativa valenciana*. (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2006).
- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA; *Diccionari normatiu valencià* (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2016) [= DNV].
- ADLERT NOGUEROL, Miquel, *I la pau*. (Editorial Torre, València, 1953).
- AGULLÓ I GUERRA, Alexandre, *Brots i esclafits verbals d'Alcoi i rogle de pobles muntanyencs* (Edició de l'autor, Alcoi, 1989).
- AGULLÓ I GUERRA, Alexandre, *Laru i Tan* (Editorial Luhu, Alcoi, 2016).
- ALBERTÍ I GUBERN, Santiago, *Diccionari castellà-català / català-castellà* (19a edició, Albertí editor, Barcelona, 1993).

- ALCOVER, Antoni Maria & MOLL, Francesc de Borja (amb la col·laboració de Manuel Sanchis Guarner i Anna Moll Marquès), *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 volums). (Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1988) [= DCVB].
- ALZAMORA BISBAL, Jaume, *Espigolant dins l'antigor: refranys i dites de la nostra terra*, amb la col·laboració de Susanna Moll Kammerich; pròleg de Miquel Sbert i Garau (Editorial Moll, publicat en la col·lecció *Els Treballs i els dies*, Palma de Mallorca, 2008).
- AMO ABAD, Joaquim, 'Arrós en pollastre', escrit dialogat publicat en el núm. 283 del setmanari *El Pueblo* (de Monòver), el dissabte 6 d'abril de 1907.
- AMO ABAD, Joaquim, *L'oncle Canyís* (Adaptació feta per Manuel Sanchis Guarner de *Cañís y cañisaes*) (Editorial L'Estel, València, 1973).
- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent, *Ciutat a cau d'orella* (Editorial Torre, València, 1953).
- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent, *Llibre de meravelles* (Editorial Tres i Quatre, València, 1977).
- ANÒNIM, *Un pillo y els chics educats en la Casa de Beneficencia, y lo que serien moltissims chics a no haber este benefic establiment: tres coloquis* (Agustí Laborda, València, 1846).
- ARMINYANA I CANUT, Josep, *Voreta el Xúquer* (Editorial Sicània, València, 1962).
- AYZA ROCA, Alfred, *El món mariner de Peníscola* (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2005).
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria, *Gramàtica de la llengua catalana: descriptiva, normativa, diastràtica* (Editorial Proa, Barcelona, 1994).
- BAIXAULI JUAN, Isabel Amparo, *Casar-se a l'antic règim: dona i família a la València del segle XVII* (Publicacions de la Universitat de València, València, 2003).
- BALADER I SANCHIS, Joaquim, *Les beseroles de l'amor* (Impremta de Piles, Valencia, 1874) (Hi ha una edició facsímil d'aquesta obra feta per Librerías París-Valencia, València, 1992).
- BALADER I SANCHIS, Joaquim, *Acertar errant* (Publicat en el setmanari il·lustrat *El cuento del dumenche*) (Impremta Valencianista, València, 1919).
- BALADER I SANCHIS, Joaquim & SALES I REIG, Jacob, *Els besons de Sedaví* (Impremta de Juan Mariana y Sanz, València, 1876).
- BALLESTER I ROCA, Josep, *El col·leccionista de fades* (Edicions Bromera, Alzira, 2008).
- BELTRAN I CALVO, Vicent, *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valencianobalear* (Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant, Alacant, 2005).
- BENEYTO I CUÑAT, Maria, *La dona forta* (Senent, València, 1967).
- BENEYTO I CUÑAT, Maria, *Els altres fills*, dins *La gent que viu al món* (Edicions Bromera, Alzira, 1997).
- BENGUEREL I LLOBET, Xavier, *Icària, Icària* (Planeta, Barcelona, 1974).
- BERDONCES I SERRA, Josep Lluís, *Gran enciclopedia de las plantas medicinales* (Tikal Edicions, Premià de Mar, 1998).

- BERNAT I BALDOVÍ, Josep, *La Tertulia de Colau ó pataques y caragols: cuadro de costums valensianes en mánegues de camisa* (Impremta de Juan Mariana y Sanz, València, 1807) (Hi ha una edició facsímil d'aquesta obra feta per Librerías París-Valencia, València, 1979).
- BERNAT I BALDOVÍ, Josep, *Obra completa* (Edició coordinada per J. Antoni Carrasquer) (Editorial Afers, Catarroja, 1997).
- BEÜT I BELENGUER, Emili, *Camins d'argent. El Xúquer* (2 volums, Editorial Torre, València, 1955-1956).
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, *Diccionari de la Catalunya medieval (ss. VI-XI)* (Edicions 62, Col·lecció El Cangur / Diccionaris, núm. 284, Barcelona, 2000).
- BURGUERA I TELLADA, Jordi (amb la col·laboració d'Assumpta Fluvià i Figueras), *Diccionari etimològic* (Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1996).
- CADENES I ALABÈRNIA, Núria, *L'Ovidi* (Eliseu Climent, València, 2002).
- CAPÓ I GARCIA, Bernat, *On ets, Gigi?* (Diputació d'Alacant, Benissa, maig 1992).
- CARBÓ AGUILAR, Ferran, *El teatre a València entre 1963 i 1970* (Publicacions de la Universitat de València, València, 2000).
- CASANOVA HERRERO, Emili, *El lèxic d'Antoni Canals* (Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València / Barcelona, 1988).
- CASANOVA HERRERO, Emili & FERRANDO FRANCÉS, Antoni, *Francesc Ferrer Pastor, les paraules d'un poble* (Publicacions de la Universitat de València, València, 2002).
- CASARES SÁNCHEZ, Julio, *Diccionario ideológico de la lengua española* (segona edició, Gustavo Gili, Barcelona, 1977).
- CASTAÑER BORONAT, Francisco, *Bon pilot, bon farinot* (Círculo Industrial de Alcoy, Alcoi, 2001).
- CEBALLOS JIMÉNEZ, Andrés, *Diccionario ilustrado de los nombres vernáculos de las plantas en España* (Andriala, Madrid, 1998).
- CERVERA I NOGUÉS, Jordi, *Professions liberals* (Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2000).
- CIVERA, Beatriu, *Una dona com una altra* (Editorial Sicània, València, 1961).
- CLIMENT MARTÍNEZ, Josep-Daniel, *Enric Valor: estudi i compromís per la llengua* (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2011).
- CLIMENT MARTÍNEZ, Josep-Daniel, *L'obra periodística d'Enric Valor (1933-2000)* (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2015).
- COLOM I SALES, Joan, *L'avaricia romp el sac* (Impremta de Rovira Hermanos, Castelló de la Plana, 1874).
- COLOMINA I CASTANYER, Jordi, *Els valencians i la llengua normativa* (Generalitat Valenciana / Institut d'estudis Juan Gil-Albert, Alacant, 1995).

- COLÓN I DOMÉNECH, Germà, *El lèxic català dins la Romània* (Publicacions de la Universitat de València, València, 1993).
- COLON I DOMÉNECH, Germà, *Les “Regles d’esquivar vocables”*. Autorialia i entorn lingüístic (Societat Catalana de Llengua i Literatura, Barcelona, 2001).
- COLON I DOMÉNECH, Germà & i FERRANDO I FRANCÉS, Antoni, *Les “Regles d’esquivar vocables” a revisió* (Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l’Abadia de Montserrat, València / Barcelona, 2011).
- COMPANY GIMENO, Salvador, *El cel a trossos: gent de Benborser* (Editorial Empúries, Barcelona, 2001).
- COROMINES, Joan & PASCUAL, José Antonio, *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico* (Editorial Gredos, Madrid, 1980).
- COROMINES I VIGNEAUX, Joan, *Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana* (Editorial Gredos, Madrid, 1987).
- COROMINES I VIGNEAUX, Joan, *Diccionari Crítico Etimológico* (Editorial Gredos, Madrid, 1976).
- COROMINES I VIGNEAUX, Joan, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (10 volums, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1980-1991) [= DECat].
- CORRIENTE CÓRDOBA, Federico, *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance* (Editorial Gredos, Madrid, 1999).
- CUCARELLA, Toni (nom de ploma de Lluís Antoni Navarro i Cucarella), *Els camps dels vençuts* (Editorial Columna, Barcelona, 2002).
- CUCARELLA, Toni (nom de ploma de Lluís Antoni Navarro i Cucarella), *Més poc cervell que Miquel Malena* dins *Llet agra i altres històries com sagrades* (Brosquil edicions, València, novembre 2002).
- CUCARELLA, Toni (nom de ploma de Lluís Antoni Navarro i Cucarella), *Quina lenta agonia la dels ametlers perduts* (Editorial Tres i Quatre, València, 2003).
- CUENCA ORDINYANA, Maria-Josep, *El valencià és una llengua diferent?* (Tàndem Edicions, València, 2008).
- DIÉGUEZ SEGUÍ, Maria Àngels, *El llibre de cort de justícia de València, 1279-1321: estudi lingüístic* (Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Alacant / Barcelona, 2001).
- DOMÍNGUEZ BARBERÀ, Martí, *Els horts* (Editorial L’Estel, València, 1972).
- DOMÍNGUEZ BARBERÀ, Martí, *Els horts* (Edició a cura de Biel Sansano) (Editorial Bromera, Alzira, 2010).
- DOMÍNGUEZ I ROMERO, Martí, *El retorn de Voltaire* (Edicions Destino, Barcelona, 2007).
- EIXIMENIS, Francesc, *Lo libre de les dones* (edició crítica a cura de Frank Naccarato, sota la direcció de Joan Coromines, revisada per Curt Wittlin i Antoni Comas, intro-

- ducció i apèndixs de Curt Wittlin, glossari a cura d'August Bover i Font, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1981).
- ESCALANTE FEO, Eduard, *Un alcalde de barrio* (Llibreria de Vicente Sempere, València, 1897).
- ESCALANTE MATEU, Eduard, *Teatre original complet* (2 volums). Edició a cura de Josep Lluís i Rodolf Sirera (Edicions Alfons el Magnànim, València, 1995).
- ESCRIG Y MARTÍNEZ, José, *Diccionario valenciano-castellano* (1a edició) (Sociedad económica de amigos del país de Valencia, València, 1851).
- ESCRIG Y MARTÍNEZ, José (1887), *Diccionario valenciano-castellano* (3a edició dirigida per Constantí Llobart) (Llibreria de Pascual Aguilar, editor, València, 1887) (Edició facsímil: Librerías "París-Valencia", València, 1987).
- ESPINAL, M. Teresa, *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes* (Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona / València, 2004) [= DSFF].
- ESTEVE, Francesc & MELIÀ, Josepa, *Gramàtica zero* (Servei de Política Lingüística de la Universitat de València, València, 2011).
- FABRA I POCH, Pompeu, *Gramàtica catalana* (1a edició, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1918).
- FABRA I POCH, Pompeu, *Diccionari General de la Llengua Catalana* (7a edició, EDHASA, Barcelona, 1977).
- FENOLLAR, Bernat de; MORENO, Joan; GAÇULL, Jaume; VINYOLES, Narcís & PORTELL, Baltasar, *Lo procés de les Olives é disputa des Jovens hi des vells*, versos del 81 al 88, dins *Cançoner satírich valencià dels segles xv i xvi* per Ramon Miquel i Planas, editor (Fidel Giró, Barcelona, 1911).
- FERRANDO FRANCÉS, Antoni, *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (Universitat de València / Institut de Ciències de l'Educació / Institut de Filologia Valenciana, València, 1980).
- FERRANDO FRANCÉS, Antoni, *Els certàmens poètics valencians dels segles XIV al XIX* (Institut de Literatura i Estudis Filològics. Institució Alfons el Magnànim, València, 1983).
- FERRANDO FRANCÉS, Antoni, *La llengua als mitjans de comunicació*. Actes de les jornades sobre la llengua oral als mitjans de comunicació valencians (Institut de Filologia Valenciana / Universitat de València, València, 1990).
- FERRER, sant Vicent (1410), *Sermons II* (Edició a cura de Josep Sanchis Sivera) (Editorial Barcino, Barcelona, 1934).
- FERRER PASTOR, Francesc, *Vocabulari castellà-valencià / valencià-castellà*. (L'Estel, València, 1977).

- FERRER PASTOR, Francesc, *Diccionari de la rima* (Edició de l'autor, València, 1980).
- FERRER PASTOR, Francesc, *Diccionari general* (Edició de l'autor, València, 1985).
- FERRER PASTOR, Francesc, *Diccionari de refranys* (Editorial Denes, Paiporta, 2018).
- FONT QUER, Pío, *Plantas medicinales* (Editorial Labor, Barcelona, 1979).
- FULLANA MIRA, Lluís, *Vocabulari ortogràfic valencià-castellà* (Edeta, València, 1921).
- FUSTER I ORTELLS, Joan, *La Poesia catalana fins a la Renaixença* (Edicions Catalanes de Mèxic, Mèxic, 1954).
- FUSTER I ORTELLS, Joan, *Poetes, moriscos i capellans* (Editorial L'Estel, València, 1962).
- FUSTER I ORTELLS, Joan, *Un País sense política* (Edicions Bromera, Alzira, 1995).
- FUSTER I ORTELLS, Joan, *Dos quaderns inèdits* (Edició a cura de Francesc Pérez Moragon) (Edicions Bromera, Alzira, 2004).
- GARCIA I ALBAN, Marià, *Un ball de convit* (Impremta de Juan Mariana y Sanz, València, 1864).
- GARCÍA DE DIEGO, Vicente, *Diccionario Etimológico Español e Hispánico* (Editorial Espasa-Calpe, Madrid, 1985).
- GIMÉNEZ GIMÉNEZ, Jesús Leonardo, «Donar (i fer) la mà», article publicat en el diari *Levante-EMV*, València, divendres 11 de juliol del 2014.
- GIMENO BETÍ, Lluís, *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa* (Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1997).
- GIMENO BETÍ, Lluís, *De lexicografia valenciana. Estudi del vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona* (Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València / Barcelona, 1998).
- GIMENO BETÍ, Lluís, *Els orígens de la llengua* (Edicions Bromera, Alzira, 2005).
- GINER I MARCO, Josep, *La conjugació dels verbs en valencià* (Publicada amb el pseudònim de Guillem Renat i Ferrís) (Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana, 1933).
- GINER I MARCO, Josep, «La conjugació dels verbs en valencià» dins *Obra filològica (1931-991)*. Estudi preliminar, edició crítica i índex a cura d'Antoni Ferrando amb la col·laboració de Santi Cortés (Editorial Denes, València, 1998).
- GOBELLO, José, *Nuevo diccionario lunfardo* (Ediciones Corregidor, Buenos Aires, 1990).
- GÓMEZ LABRADO, Víctor (Víctor Labrado), *La mestra* (Edicions Bromera, Alzira, 2010).
- GONZÁLEZ FELIP, Marisol, *Frases fetes al nord de la llengua. Diccionari de les comarques de Castelló* (Diputació de Castelló, Castelló de la Plana, 2000).
- GUINOT I VILAR, Salvador, *Escenes castelloneses: contarelles de Castelló de la Plana* (L'Avenç, Barcelona, 1905).
- GUIRAU SICHAR, Alfons, *Vint processos criminals d'Albalat de la Ribera (1611-1666)* (Ajuntament d'Albalat de la Ribera, Albalat de la Ribera, 1977).

- HUGUET SEGARRA, Gaetà, *Els valencians de secà. Estampes velles del Maestrat*. (Edició i pròleg de Vicent Pitarch) (Universitat Jaume I / Fundació Huguet, Castelló de la Plana, 2003).
- IBARS I IBARS, Maria, *L'últim serv. A l'ombra del Montgó* (Editorial Sicània, València, 1965).
- IGUAL ÚBEDA, Antoni, *Delers de joventut* (Editorial Sicània, València, 1961).
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana* (1a edició, Editorial Tres i Quatre / Editorial Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona / Palma de Mallorca / València, 1995) [= DIEC1].
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana* (2a edició, Enciclopèdia Catalana i Edicions 62, Barcelona, 2007) [= DIEC2].
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Gramàtica de la llengua catalana* (1a edició, Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2016).
- INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOGIA VALENCIANA / GENERALITAT VALENCIANA, *Els verbs valencians* (Edicions Bromera, Alzira, 1995).
- INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOGIA VALENCIANA, *Guia d'usos lingüístics* (Publicacions de la Universitat de València, València, 2002).
- INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOGIA VALENCIANA / GENERALITAT VALENCIANA, *Diccionari valencià* (2a edició, Edicions Bromera, Alzira, 1996) [= Dval].
- JOAN I ARINYÓ, Manuel, *Les nits perfumades* (Edicions 62, Barcelona, 1989).
- JOAN I ARINYÓ, Manuel, *Les nits perfumades* (Edicions Bromera, Alzira, 1998).
- LABÈRNIA ESTELLER, Pere, *Diccionari de la llengua Catalana ab la correspondència castellana i llatina* (Impremta de Josep Maria Bocabella, Barcelona, 1939-1940).
- LABÈRNIA I ESTELLER, Pere, *Diccionari de la llengua catalana: ab la correspondència castellana y llatina: considerablement augmentat y corretgit per una societat de literats, cultivadors de la llengua catalana* (2a edició, Espasa Germans, Barcelona, 1864-1865).
- LACREU CUESTA, Josep, *Els verbs valencians. Manual pràctic* (Editorial Bromera, Alzira, 1999).
- LAMARCA, Lluís (1839), *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* (Ed. facsímil: Librerías "París-Valencia", València, 1980).
- LINARES BAYO, Josep Cristian, *Cultura i estudi local a La Plana de l'Arc* (Universitat Jaume I, Castelló, 2003).
- LLADONOSA I PUJOL, Josep, *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524* (Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1970).
- LOPEZ DEL CASTILLO, Lluís, *Petit diccionari 62 de la llengua catalana* (Edicions 62, Barcelona, 2010).
- LOZANO LERMA, Josep, *El mut de la campana* (Edicions Bromera, Alzira, 2003).
- LOZANO LERMA, Josep, *Crim de germania* (Edicions Bromera, Alzira, 2005).
- MARCH, Ausiàs, *Poesies* (A cura de Pere Bohigas; edició revisada per Amadeu Soberanas i Noemí Espinàs; pròleg de Lola Badia) (Editorial Barcino, Barcelona, 2000).
- MARQUÉS CARBONELL, Vicent, *Nit de foc* (Edicions Alfani, Aldaia, 2006).

- MARTÍ I CASANOVA, Joan-Carles, *Des del rovellet de l'ou d'Elx* (Voliana edicions. Argentina, 2011).
- MARTÍ I GADEA, Joaquim (1891), *Diccionario general valenciano-castellano* (Edició facsímil: Librerías "París-Valencia", 2 volums, València, 1992).
- MARTÍ I GADEA, Joaquim, *Tipos, modismes y còses rares y curioses de la tèrra del gè. Arreplegades y ordenades per un aficionat, molt entusiasmat de tot lo d'ella* (Inclou: *primera part, segona part, tercera part, primer afegitó i segon afegitó*) (Impremta Antonio López, València, 1906).
- MARTÍ I GADEA, Joaquim (1908), *Tipos, modismes y còses rares y curioses de la tèrra del gè. Arreplegades y ordenades per un aficionat, molt entusiasmat de tot lo d'ella* (Edició facsímil: Librerías "París-Valencia", 3 volums: *Primera part, Segona part i Apèndix o afegitó*, València, 1993).
- MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Literatura de canya i cordell al País Valencià: els col·loquis de temàtica jocosa i satírica: edició i estudi lingüístic* (Editorial Denes, Paiporta, 1997).
- MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*. (Universitat de València, València, 2006).
- MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Els col·loquis valencians atribuïts a Carles Leon* (Editorial Denes, Paiporta, 2008).
- MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric* (Editorial Denes, Paiporta, 2011).
- MARTÍ MESTRE, Joaquim, *Diccionari de fraseologia (segles XVII – XXI)*, (Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de la Universitat d'Alacant / Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua / Institut Alfons el Magnànim, València, 2017).
- MARTÍ ORBERÀ, Rafael, *El príncip feliç* (Col·lecció Nostra Novela, València, Cercle de Belles Arts, 1931).
- MARTINES I PERES, Josep, *El diccionario valenciano de Josep Pla i Costa (1817–1890)*, (Generalitat Valenciana / Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1998).
- MARTINES I PERES, Josep, *El diccionario valenciano de Josep Pla i Costa (1817–1890)*. (Generalitat Valenciana / Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1998).
- MARTINES I PERES, Josep, *El valencià del segle XIX: estudi lingüístic del "Diccionario valenciano" de Josep Pla i Costa* (Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Alacant / Barcelona, 2000).
- MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernest, *La paret blanca dins L'altre geperut i alguns contes més* (Editorial L'Estel, València, 1963).
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, Francesc, *Coses de la Marina, la meua comarca* (Edició a cura de Manuel Sanchis Guarner) (Editorial L'Estel, València, 1970).

- MARTÍNEZ RUIZ, Amanci, *Cañís y cañisaes* (Impremta Viuda de Manuel Vidal, Monòver, 1950).
- MARTORELL, Joanot & GALBA, Martí Joan de (1490), *Tirant lo Blanc* (Edició a cura de Martí de Riquer) (2a edició, Seix Barral, Barcelona, 1970).
- MARTORELL, Joanot & GALBA, Martí Joan de (1490), *Tirant lo Blanch* (Edició a cura d'Albert Hauf) (Editorial Tirant lo Blanch, València, 2004).
- MAS I USÓ, Pasqual, *Poesia acadèmica valenciana del barroc* (Editorial Reichenberger, Kassel, 1998).
- MAURI ROLDAN, Lluís & URÍA MASSANA, Lluís, *La gota malaia: una biografia de Pasqual Maragall* (Edicions 62, Barcelona, 1998).
- MESTRE I NOÈ, Francesc, *Biografia de D. Victor Cerveto i Riba* (Impremta Querol, Tortosa, 1925).
- MIQUEL I DIEGO, Carme, *Aigua en cistella* (Edicions Bromera, Alzira, 1999).
- MIQUEL I DIEGO, Carme, *La mel i la fel*, (Tàndem Edicions, València, 2011).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc, *Un Estudi d'antropologia social al País Valencià: els pobles de Vallalta i Miralcamp*, (Edicions 62, Barcelona, 1974).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc, *Borja Papa*, (Eliseu Climent, València, 1996).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc, *Els cucs de seda*, (Eliseu Climent, València, 1998).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc, *Purgatori* (Editorial Proa, Barcelona, 2003).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc, *El professor d'història*, (Editorial Proa, Barcelona, 2008).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc, *El tramvia groc*, (Editorial Proa, Barcelona, 2013).
- MIRA I GRAMAGE, David, *On comença la vall*, (Servei de Publicacions de l'Ajuntament d'Ontinyent, Ontinyent, 1990).
- MOLINER, María, *Diccionario de uso del español*, (Gredos, Madrid, 1996).
- MOLL, Francesc de Borja, *Diccionari català-castellà / castellà-català*. (Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1994).
- MONTORO PINA, Francisco (editor), *Cañisaes: El llibre de Munove* (Selecció de texts de Joaquim Amo Abad i Amanci Martínez Ruiz feta per Francisco Montoro Pina) (Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert / Associació d'Estudis Monovers, Alacant, 1991).
- MONZÓ, Quim (nom de ploma de Joaquim Monzó i Gómez), *Esplendor i glòria de la Internacional Papanates* (Quaderns Crema, Barcelona, 2010).
- MORENO CABRERA, Juan Carlos, *Gramáticas y academias. Para una sociología del conocimiento de las lenguas* (Arbor, Madrid, vol. CLXXXIV, núm. 731, 2008, pàg. 526).
- MULET GRIMALT, Carles, Introducció a la novel·la *Viatge al final del fred* de Joan F. Mira (Edicions Bromera, Alzira, 1998).
- MULET I MULET, Maria, *Pere. Diari d'un xiquet* (Impremta Marí Montañana, València, 1978).
- MUTGÉ VIVES, Josefa, *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona: de*

- l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)*. (Consell Superior d'Investigacions Científiques. Institució Milá y Fontanals. Departament d'Estudis Medievals, Barcelona, 2002)
- NAVARRO I FERRÉ, Manuel, *Aspecte històric-científic i social del vegetarisme* (Impremta Catalònia, Col·lecció Biblioteca Valenciana Popular, Barcelona, 1915).
- PLA NUALART, Albert, *Un tast de català*. (Editorial Columna, Barcelona, 2011).
- POLANCO ROIG, Lluís B., *Elements per a una proposta morfosintàctica*, publicat dins *La llengua als mitjans de comunicació* (Actes de les jornades sobre la llengua oral als mitjans de comunicació valencians organitzades per l'Institut de Filologia Valenciana l'any 1987) (Universitat de València / Institut de Filologia Valenciana, València, 1990).
- OLIVER I SALLARÈS, Joan, *Obres completes de Joan Oliver: Versions de teatre*. (Editorial Proa, Barcelona, 1989).
- OLIVARES ALFONSO, Joan, *Dies de verema* (Editorial Bromera, Alzira, 1998).
- OLIVARES ALFONSO, Joan, *Vespres de sang (Vint-i-quatre almuds)*. (Edicions Bromera, Alzira, 2000).
- OLIVARES ALFONSO, Joan, *L'estrep*. (Editorial Tres i Quatre, València, 2005).
- OLIVARES ALFONSO, Joan, *Pana negra*. (Edicions Bromera, Alzira, 2006).
- OLLER I MORAGAS, Narcís, *Notes de color. Quadros en prosa. (ab un prólech de Joseph Yxart)*. (Segona edició. Barcelona, Llibr. A. Verdaguer).
- PAIROLÍ I SARRÀ, Miquel, "Aixovar" dins el diari *Avui* del 31 d'octubre del 2010 (pàg. 2).
- PALOU I MASIP, Jordi & VIDAL GAVILAN, Pau, *Rodamots*. (Editorial Empúries, Barcelona, 2009).
- PÀMIÉS I RIUDOR, Víctor & PALOU I MASIP, Jordi, *Els 100 refranys més populars*. (Cossetània Edicions, Valls, 2012).
- PASCUAL TIRADO, Josep, *De la meua garbera. Contalles de Castelló de la Plana*. (Edicions Alfons el Magnànim, València, 1996).
- PASTOR FUSTER, Justo (1827), *Breve vocabulario valenciano-castellano sacado de varios autores*. (Ed. facsímil: Librerías "París-Valencia", València, 1991).
- PEY ESTRANY, Santiago, *Diccionari de sinònims i antònims*. (Tercera edició, Teide, Barcelona, 1993).
- PITARCH I ALMELA, Vicent, *La via de la plata. De Sevilla a Fisterra passant per Sant Jaume de Compostel·la*. (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005).
- PLA VILLAR, Joan, *La mirada clònica*. (Perifèric Edicions, Catarroja, 2006).
- PONS I MASSAVEU, Joan, *Trescant per les serres (Quadros de la Segarra)*. (Biblioteca de L'Avenç, Barcelona, 1892).
- PORCAR, Pere Joan, *Coses evengudes en la ciutat i regne de València: dietari, 1589-1628* (Institut Alfons el Magnànim, València, 1983).
- POU, Onofre, (1580) *Thesaurus puerilis*. (Edició facsímil: Librerías "París-Valencia", València, 1979).

- PUIG I NOGUERA, Jesús, 'Plurilingüismes? Mec!', article publicat en el diari *Levante-EMV*, Girona, dimarts 12 de juny del 2012.
- PUJOL, Francesc & AMADES, Joan, *Cançoner popular de Catalunya. Vol. 1, Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. (Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera, Barcelona, 1936).
- RASPALL, Joana & MARTÍ, Joan, *Diccionari de locucions i frases fetes*. (Nova edició amb un índex de paraules clau, Edicions 62, Barcelona, 1996).
- REAL ACADEMIA DE CULTURA VALENCIANA, *Diccionari valencià-castellà / castellà-valencià*. (2 volums, Del Senia al Segura, València, 1992).
- REAL ACADEMIA DE CULTURA VALENCIANA, *Diccionari ortogràfic valencià-castellà / castellà-valencià*. (Editat per la RACV i finançat per la Generalitat Valenciana i la Diputació de València, València, 2004).
- REAL ACADEMIA DE CULTURA VALENCIANA, *Diccionari general de la llengua valenciana*. (RACV, València, 2010).
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*. (22a edició, 2 volums, Espasa-Calpe, Madrid, 2001) [= DRAE].
- REAL ACADÀMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA; *Sesión pública del día 2 de Julio de 1842 en que se leyó la Memoria y se hizo la adjudicación de premios con arreglo al programa publicado en 20 de febrero de 1841*. (Impremta d'Antoni Brusi, Barcelona, 1842).
- REIG, Eugeni S., *Valencià en perill d'extinció* (1a edició, edició de l'autor, València, 1999) [= VPE1].
- REIG, Eugeni S., «Valencià en perill d'extinció: les raons d'un llibre», publicat dins *Estudis del valencià d'ara. Actes de IV Congrés de Filologia Valenciana del 20 al 22 de maig de 2000 en homenatge al doctor Joan Veny*. (Editorial Denes, Paiporta, 2002).
- REIG, Eugeni S., «L'aportació lèxica de Jordi Valor», publicat dins *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. (Edició a cura de Joan M. Perujo Melgar) (Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, Alacant, 2007).
- REIG, Eugeni S., *Valencià en perill d'extinció* (2a edició, edició de l'autor, València, 2005) [= VPE2].
- REIG, Eugeni S., *Les nostres paraules*. (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2008).
- REIG, Eugeni S., 'Pel matí, per la vesprada i per la nit', treball publicat en el número 1 de la revista *Aula de Lletres Valencianes. Revista valenciana de filologia* (Institució Alfons el Magnànim, València, 2011).
- REIG, Eugeni S., 'Sobre la paraula *aixovar*', treball publicat en el número 2 de la revista *Aula de lletres valencianes. Revista Valenciana de Filologia*. (Institut Alfons el Magnànim, València, 2012).

- REIG, Eugeni S., ‘*Petot, pototet, petorri* i altres paraules de la família de *petit*’, treball publicat en el número 89 de la revista *Llengua Nacional* (IV trimestre del 2014) (pàg. 21-22).
- REIG, Eugeni S., ‘Els mesos de l’ any’, article publicat en el número 90 de la revista *Llengua Nacional* (11 trimestre del 2015) (pàg. 15-16).
- REIG, Eugeni S., *El valencià de sempre*. (Edicions Bromera, Alzira, 2015) [= EVS].
- REIG, Eugeni S., *El borum i els gospins*. (Ajuntament d’Alcoi, Alcoi, 2017).
- REIG, Eugeni S., ‘Ressenya del Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI) de Joaquim Martí Mestre’, ressenya publicada en *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* (núm. 64, primavera del 2018, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l’Abadia de Montserrat).
- RÒDENAS MARHUENDA, Antoni, *D’Azorín i el país meu*. (Editorial L’Estel, València, 1973).
- ROIG, Jaume (1478), *Spill*. (estudi, transcripció i notes a cura d’Anna Isabel Peirats Navarro) (Publicacions de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2010).
- ROÍS DE CORELLA, Joan, *Psalteri* (introducció, transcripció i actualització a cura de Joan Antoni López i Quiles i Vicent Ribes i Palmero) (Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Revista Saó, Abadia de Montserrat; València/Barcelona, 1985).
- ROS, Carles (1764), *Diccionario Valenciano-Castellano*. (Ed. facsímil: Librerías “París-Valencia”, València, 1979).
- ROSANES, Miguel (1964), *Miscelánea que comprende vocabulario valenciano-castellano*. (Ed. facsímil: Librerías “París-Valencia”, València, 1991).
- RUBIÓ I ORS, Joaquim, *Lo Gayter del Llobregat*. (2a edició, Llibreria de Joseph Rubió, Barcelona, 1858).
- SABORIT VILAR, Josep, *Millorem la pronúncia*. (Publicacions de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2009).
- SALVADOR I GIMENO, Carles; *Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics*. (Tercera edició. Publicacions dels cursos de llengua i literatura valenciana de “Lo Rat-Penat”, València, 1959).
- SALVADOR, Vicent & HEIKE VAN LAWICK (eds.), *Valoriana. Estudis sobre l’obra d’Enric Valor*. (Publicacions de la Universitat Jaume I, Castelló de la Plana, 1999).
- SALVANYÀ CRISTÒBAL, Jaume, ‘Uns ulls aixinats i un vi aixampanyat’, article publicat en el número 89 de la revista *Llengua Nacional* (IV trimestre del 2014) (pàg. 18).
- SÀNCHEZ GOZALBO, Àngel, *Bolanger de dimonis*. (Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana, 1931).
- SÁNCHEZ-CUTILLAS I MARTÍNEZ DEL ROMERO, Carmelina, *Matèria de Bretanya*. (Editorial Tres i Quatre, 3a edició, València, març del 1982).

- SANCHIS CARBONELL, Josep, *Bocaviu* (Servei de Publicacions de l'Ajuntament d'Ontinyent, Ontinyent, 2007).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Gramàtica valenciana* (Editorial Torre, València, 1950).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *València visigòtica* (Editorial Torre, València, 1953).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la reconquesta*. (Institució Alfons el Magnànim, València, 1961).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *La ciutat de València*. (Cercle de Belles Arts, València, 1972).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Cançoneret de Nadal*. (2a edició, Editorial Gorg, València, 1973).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *La llengua dels valencians*. (Editorial Tres i Quatre, València, 1978).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença valenciana*. (Universitat de València / Facultat de Filologia / Institut de Filologia Valenciana, València, 1978).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Les Trobes en lahors de la Verge Maria*. (Vicent Garcia editor, València, 1979).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Els inicis del teatre valencià modern, 1845-1874*. (Universitat de València / Facultat de Filologia / Institut de Filologia Valenciana, València, 1980).
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Renaixença al País Valencià: estudi per generacions*. (Editorial Tres i Quatre, València, 1982).
- SANCHIS GUARNER, Manuel & TARIN I JUANEDA, Bernat, *La processó valenciana del Corpus* (Vicent Garcia editors, Paterna, 1978).
- SARAGOSSÀ ALBA, Abelard, *Gramàtica valenciana raonada i popular. Els fonaments*. (2a edició revisada i augmentada, Tabarca Llibres, València, 2005).
- SARAGOSSÀ ALBA, Abelard, *Reivindicació del valencià. Una contribució*. (Tabarca Llibres, València, 2007).
- SARAGOSSÀ ALBA, Abelard, *El valencià de Bernat i Baldoví: del passat al futur, ideologia i tast lèxic*. (Edicions Bromera, Alzira, 2010).
- SANT-CELONI I VERGER, Encarna, *Al cor, la quimereta*. (Tabarca Llibres, València, 2002).
- SECO, Manuel, ANDRÉS, Olimpia & RAMOS, Gabino, *Diccionario del Español Actual*, Editorial Aguilar, Madrid, 1999).
- SEGARRA, Mila, «Enric Valor i la llengua normativa» dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor* (Publicacions de la Universitat Jaume I, Castelló de la Plana, 1999).
- SEGUÍ I RICO, Josep Lluís, *Comèdia*. (Edicions 62, Barcelona, 1984).
- SEGURA I LLOPES, Carles, *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*. (Ajuntament d'Elx, Elx, 1998).

- SEGURA I LLOPES, Carles, *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó*. (Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant / Institut Municipal de Cultura de l'Ajuntament d'Elx, Alacant /Elx, 2003).
- SIERRA I FABRA, Jordi, *Les guerres d'en Jordi: Una novel·la sobre sis segles d'història a Espanya*. (Editorial Estrella Polar, Barcelona, 2010).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara, *Bresca*. (Edicions 62, Barcelona, 1992).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara, *La Salvatge: elegia de "Dolores" Mendoza*. (Editorial Columna, Barcelona, 1994).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara, *Alcoi-Nova York* (Edicions 62, Barcelona, 1996).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara, *Contes d'Isabel* (Editorial Columna, Barcelona, 1999).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara, *T'imagines la vida sense ell?* (4a edició, Editorial Columna, Barcelona, 2000).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara, *Júlia*. (La Magrana, Barcelona, 1983 i Edicions Bromera, Alzira, 2003).
- SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques: I. El llibre del feits del Rei En Jaume*. (Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007).
- TORMO COLOMINA, Josep, «Origen dels modismes antroponímics alcoians» *IV Col·loqui d'onomàstica valenciana – XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*. (Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica / Editorial Denes, Ontinyent, 1997).
- TARRADELL I MATEU, Miquel, "Sobre alguns termes d'arqueologia en català" dins la revista *Fonaments. Prehistòria i món antic als Països Catalans* (número 5, any 1985, pàgs. 155-160).
- TORRENT LLORCA, Ferran, *Un negre amb un saxo*. (Edicions dels Quaderns Crema, Barcelona, 1987).
- TORRENT LLORCA, Ferran, *No emprenyeu el comissari*. (Editorial Tres i Quatre, València, 1984).
- TORRÓ SORIANO, Joan, *Pluja a la mar: El somni impossible d'Alessandro Malaspina* (Publicacions de la Universitat de València, València, 2010).
- TRULLENQUE PERIS, Ramon, ALBEROLA SOLER, Antoni & LLORCA I CLIMENT, Salvador, *Cirurgia abdominal* (Universitat de València, València, 2002).
- VAL I FORNA, Miquel, MELIÀ I PASQUAL, Josepa & FÈLIX I ROIG, Emili, *Diccionari Voramar valencià-castellà / castellà-valencià*. (Voramar / Santillana, València, 1998).
- VALLS JORDÀ, Joan, *Cent serafins*. (Obra cultural del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Alcoy, Alcoi, 1975).
- VALOR I SERRA, Jordi, *Històries Casolanes. Narracions alcoianes*. (Lletres Valencianes, Alcoi / València, 1950).
- VALOR I VIVES, Enric, *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (Editorial Gorg, València, 1973).

- VALOR I VIVES, Enric, *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* (Editorial Tres i Quatre, València, 1979).
- VALOR I VIVES, Enric, *Millorem el llenguatge*. (Editorial Tres i Quatre, València, 1979).
- VALOR I VIVES, Enric, *La flexió verbal* (Editorial Tres i Quatre, València, 1983).
- VALOR I VIVES, Enric, *La idea de l'emigrant* dins *Obra Literària Completa* (volum III, Fernando Torres Editor, S.A., València, 1982).
- VALOR I VIVES, Enric, *Vocabulari fonamental*. (Editorial Plaza & Janes, Esplugues de Llobregat, 1988).
- VALOR I VIVES, Enric, *Vocabulari escolar de la llengua*. (Carena editors, València, 1989).
- VALOR I VIVES, Enric, *Sense la terra promesa*. (Prometeo, València, 1980 i Tàndem Edicions, València, 1991).
- VALOR I VIVES, Enric, *Temps de batuda*. (Tàndem Edicions, València, 1991).
- VALOR I VIVES, Enric, *Enllà de l'horitzó*. (Tàndem Edicions, València, 1991).
- VALOR I VIVES, Enric, *Rondalles valencianes*. (Edicions del Bullent, Picanya, 1993).
- VAYREDA I VILA, Marià, *La punyalada*. (Edicions 62, Barcelona, 1980).
- VERDÚ I PONS, Jordi Raül, *La velleta refranyera*. (Edicions del Bullent, Picanya, 2010).
- VERDÚ I PONS, Jordi Raül, *Contalles de iaies i iaies* (Edicions del Bullent, Picanya, 2018).
- VIADÉL GIRBÉS, Francesc, *Terra* (Editorial Bromera, Alzira, 2002).
- VIZCARRA I FORTUNY, Ester, *Enterreu-me en batí i en sabatilles. Biografia novel·lada de Joan Valls i Jordà*. (Lletra Impresa Edicions, Gandia, 2017).
- ZARAGOZÀ PÉREZ, Marina, *El cultiu tradicional de l'arròs a Silla (Albufera de València)* (Ajuntament de Silla / Universitat de València, València, 1982).

CIBERGRAFIA

BIBILONI, Gabriel, *Llengua, gènere i sexe*

<<http://bibiloni.cat/textos/genere.html>>

CORBERA POU, Jaume, *La dictadura lingüística dels mitjans de comunicació i la caboteria dels polítics (III: 'L'han cagada')*

<http://dodeparaula.blogspot.com/2017/01/la-dictadura-linguistica-dels-mitjans_19.html>

Cercador Google

<https://www.google.es/?gws_rd=ssl>

Corpus informatitzat del valencià (CIVAL) (Acadèmia Valenciana de la Llengua)

<<http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp>>

Corpus textual informatitzat de la llengua catalana (Institut d'Estudis Catalans)

<<http://ctilc.iec.cat/>>

Diccionari català-valencià-balear [DCVB]

<<http://dcvb.iecat.net/>>

Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [DIEC2]

<<https://dlc.iec.cat/>>

Diccionari de la Vall d'Albaida (diccionari no editat en paper).

<http://ieva.info/diva/index.php?title=P%C3%A0gina_principal>

Diccionari normatiu valencià (Acadèmia Valenciana de la Llengua) [DNV].

<<http://www.avl.gva.es/lexicval/>>

Diccionari general de la llengua valenciana (RACV).

<<https://diccionari.llenguavalenciana.com/general/>>

Eines de Llengua.

<<http://einesdellengua.com/>>

ESPINAL, M. Teresa, *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes.*

<http://ddd.uab.cat/pub/lilibres/2006/89642/Diccionari_sinonims_Espinal_a2006.pdf>

Google llibres

<http://books.google.com/advanced_book_search>

Gran Diccionari de la Llengua Catalana (Enciclopèdia Catalana) [GDLC]

<<http://www.diccionari.cat/>>

JAEN I URBAN, Gaspar, *Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx (1977-1983).*

<<http://www.ua.es/personal/gaspar.jaen/GuiadElx/1GUIADELX.doc>>

La paraula aixovar en el dret civil català (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010)

<http://www.gencat.cat/justicia/temes/entitats_juridiques/dret_civil/legciv/leg/11984/11984b/>

La paraula aixovar en el dret civil valencià (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010)
 <http://www.uv.es/clementm/noticias/Ley_REMV.pdf>

La paraula aixovar en la Viquipèdia (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010)
 <<http://ca.wikipedia.org/wiki/Aixovar>>

La paraula ajuar en la Wikipedia (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010)
 <<http://es.wikipedia.org/wiki/Ajuar>>

La paraula Ebola en anglés del Regne Unit i en anglés dels Estats Units (Audio)
Cambridge English Dictionary

<<http://dictionary.cambridge.org/es/diccionario/britanico/ebola>>

COLOMINA I CASTANYER, Jordi, *El 'Diccionari normatiu valencià': una contribució al benestar lingüístic dels valencians*. (Parlament de presentació del DNV)

<<https://www.vilaweb.cat/noticies/el-diccionari-normatiu-una-contribucio-al-benestar-linguistic-dels-valencians/>>

La paraula Ebola en anglés del Regne Unit, anglés dels Estats Units, suec, polonés, alemany i turc (àudio)

Forvo

<<http://es.forvo.com/word/ebola/>>

La paraula Ebola en català (àudio)

És a dir (portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals)

<<http://esadir.cat/nomspropis/fitxa/id/6548>>

La paraula Ebola en italià (àudio)

Dizionario.rai.it

<<http://www.dizionario.rai.it/poplemma.aspx?lid=58433&r=55090>>

La paraula Ebola en italià.

Treccani.it L'enciclopedia italiana

<<http://www.treccani.it/vocabolario/ebola/>>

La paraula Ebola en portugués brasiler.

<<http://www.dicio.com.br/ebola/>>

La paraula Ebola en portugués europeu.

<<http://www.portaldalinguaportuguesa.org/%3E?action=fonetica®ion=lbx&act=details&id=11671>>

<<http://www.infopedia.pt/dicionarios/lingua-portuguesa/%C3%89bola>>

La paraula Ebola en romanés.

<<http://m.dexonline.ro/definitie/Ebola>>

ORTEGA ROBERT, Rudolf, "La bola"

<http://cat.elpais.com/cat/2014/10/12/cultura/1413069933_533699.html>

Ortografia catalana de l'Institut d'Estudis Catalans

<https://www.iec.cat/llengua/documents/ortografia_catalana_versio_digital.pdf>

PALOU I MASIP, Jordi, *Rodamots*

<<http://www.rodamots.com/inici.asp>>

REIG, Eugeni S., ‘Bon dia i bona nit, però mai bona vesprada’, article publicat en la revista digital *Núvol* el dimarts 22 de gener del 2013

<http://www.nuvol.com/noticies/bon-dia-i-bona-nit-pero-mai-bona-vesprada/?reply_tocom=4922#respond>

REIG, Eugeni S., ‘Petot, pototet, petorri i altres paraules de la família de petit’, article publicat en la revista digital *Núvol* el dimarts 8 de juliol del 2014

<<https://www.nuvol.com/opinio/petot-pototet-petorri/>>

REIG, Eugeni S., ‘Pel matí, per la vesprada i per la nit’, treball publicat en la web de l’associació *Taula de Filologia Valenciana* el dimecres 8 d’octubre del 2014

<<https://taulafilologiavalenciana.files.wordpress.com/2014/10/08-aula-de-lletres-1.pdf>>

REIG, Eugeni S., ‘Festes de moros i mores i cristians i cristianes’, article publicat en la revista digital *Núvol* el dissabte 29 de novembre del 2014

<<https://www.nuvol.com/opinio/festes-de-moros-i-mores-i-cristians-i-cristianes/>>

REIG, Eugeni S., ‘Un tresor lingüístic a l’abast de tothom’, ressenya publicada en la revista digital *Núvol* el dilluns 9 de febrer del 2015

<<https://www.nuvol.com/opinio/un-tresor-linguistic-a-labast-de-tothom/>>

REIG, Eugeni S., ‘Sobre la paraula *aixovar*’, treball publicat en la web de l’associació *Taula de Filologia Valenciana* el dissabte 4 de juliol del 2015

<<https://taulafilologiavalenciana.files.wordpress.com/2015/07/04-aula-de-lletres-2.pdf>>

SABORIT VILAR, Josep, *La palatal lateral i el ieisme*

<<https://www.youtube.com/watch?v=Pu-mAGFDgzk>>

SABORIT VILAR, Josep, *El fonema /v/ i el betacisme*

<<https://www.youtube.com/watch?v=cua7qjkHMzg>>

SARAGOSSÀ ALBA, Abelard, ‘Els valencians ¿com hauríem d’accentuar les *es* (*sorprés* o *sorprès*)?’

<<https://taulafilologiavalenciana.files.wordpress.com/2014/09/accentuacio-es.pdf>>



Ajuntament d'Alcoi
Regidoria de Política Lingüística

Amb la col·laboració de:



**GENERALITAT
VALENCIANA**
Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport